3

DOCTORUM HOMINUM

COMMENTARIA

IN

C. SALLUSTIUM CRISPUM

POST

SIGEBERTUM HAVERCAMPUM

DENUO EDIDIT

CAROLUS HENRICUS FROTSCHER

PHILOSOPH. PROFESSOR E. D. IN UNIVERSITATE LITT. LIPSIENSI SCHOLAE NICOL. CONRECTOR. BIBLIOTH. SENAT. PRAEFECTUS II. SOCIETATT. LIPSS. TEUTON. OECONOM. AC POLYTECHN. SODALIS SEMINAR. REG. SAX. PHILOL. ET SOCIET. LATIN. IENENS. SODAL. HONOR.

VOL. III.

IN FRAGMENTA HISTORIARUM SALLUSTII ET CETERA SCRIPTA QUAE CUM SALLUSTIANIS VULGO EDUNTUR ITEMQUE IN VETERUM HISTORICORUM RELIQUIAS COMMENTARIA

ACCEDUNT INDICES

LIPSIAE 1830.

SUMPTIBUS KUEHNIANAE LIBRARIAE

VIRO

ILLUSTRISSIMO

SUMME VENERABILI

EXCELLENTISSIMO

THEAENETO ADOLPHO ERNESTO

NOSTITZ ET IAENKENDORF

DOMINO OPPACENSI ETC.

POTENTISSIMO REGI SAXONIAE A CONFERENDIS DE SUMMA REIPUBLICAE CONSILIIS ET REAPSE CONSISTORIANO. SUMMI COLLEGII CUI PUBLICORUM IN REGNO SAXON. ERGASTULORUM CURA COMMISSA EST PRAESIDI. CAPITULI MARTISBURGENSIS SENIORI. ORDINIS SAXON. VIRTUTIS CIVICAE SUMMIS INSIGNIBUS ORNATO. ORDINIS S. IOANNIS EQUITI PRAEFECTO LAGOVIENSI D. ETC. ETC.

OPTIMARUM LITTERARUM PATRONO

LONGE INDULGENTISSIMO

LIBRUM HUNC

GRATI ANIMI SUMMAEQUE PRAEFULGENTIUM VIRTUTUM ADMIRATIONIS ATQUE REVERENTIAE

MONUMENTUM PUBLICUM

EXSTARE VOLUIT

OBSERVANTISSIMUS DEDITISSIMUSQUE CULTOR

CAROLUS HENRICUS FROTSCHER

DOCTORUM HOMINUM

COMMENTARIA

IN

FRAGMENTA HISTORIARUM

C. SALLUSTII CRISPI

COMMENTAR. IN LIB. I.

I. *) Res populi. In tanta rerum antiquarum obscuritate, tamque densis errorum tenebris, quae prima sint in his C. Sallustii Crispi Historiis, quae secunda, difficilis est diiudicatio; atque eo difficilior, quod neque veteres eam rem ratione persecuti sunt: et si qui aetatis posterioris idem agere tentarunt, iisdem etiam vestigiis, quibus insistimus, inhaerere et per omne scriptorum genus errare debuerunt: neque certam aliquam scribendi rationem, quasi viam, tenere potuerunt. Igitur nos, quibus in rebus huiusmodi diligentius inquirendis industriam graviorum disciplinarum tractatio negavit, et in inveniendis ingenium natura satis parce est elargita, ita haec Historiae Sallustianae fragmenta, et veluti e naufragio tabulas, componemus, ut si navem integram et sartam tectam esse praestare non possimus: quis enim id speret? saltem efficiamus ut minus lacera minusque dissipata et in partes pauciores dissoluta esse videatur. Haec autem primo historiae loco posui, quod Tib. Donatus sub initium Aeneidos, Virgilium, qui prius rem, deinde posuerit personam, ita tueatur, ut Sallustium, omni metrorum ratione liberum, sic historiam coepisse scribat, *primo ut rem, mox pop. Rom. personam poneret.* Adde quod Ausonius in Protreptico suo, historiarum Sallustii argumentum breviter recensens, ita canat:

> *Iam facinus Catilina tuum Lepidique tumultum,*
> *Ab Lepido et Catulo iam res et tempora Romae*
> *Orsus, bis senos seriem connecto per annos.*
> *Iam lego civili mistum Mavorte duellum,*
> *Movit quod socio Sertorius exsul Ibero.*

Quae Ausonii ac Donati commode, ni fallor, ad haec verba referri possunt, quae cum quis a Prisciano, primo genitivum Romae pro adverbio notante, deinde idem posterius repetente, tum vero etiam apud Rufinum, sive quis alius auctor est libelli *de Metris Comicis,* a Pompeio Messalino adducuntur. Messalini verba ex libro *de pedibus et numeris oratorum* adscribam, neque enim parum ad eam quam exprimendam curavi scripturam confirmandam, et vero multum ad Priscianum vehementer duobus libri XV. in locis corruptum emendandum faciunt: *Nunc si videatur,* inquit, *Sallustianae periodi numeros inspiciamus. Res popu,* dactylus. *li Ro, mani, Marco,* tres

*) Hi numeri cum illis congruunt, quibus singula Sallustii pariter ac veterum historicorum fragmenta in ed. nostra distinximus. Fr.

spondei. *Lepido*, anapaestus. *Quincto Catulo*, spondeus et anapaestus. *Consulibus*, paean primus. *ac deinde*, dichoreus sive ditrochaeus. *militi*, dactylus. *et domi*, creticus. *gestas*, spondeus. *composui*, choriambus. Hactenus ille; quod tametsi ita certum loci huius constituendi argumentum sit, ut vehementer mirer homines quosdam cum in hunc scriptorem incidissent, magis etiam, quasi dedita opera, eius scripturam vitiare voluisse: tamen et apud Messalinum et apud Rufinum copulam *et* ex veteribus Prisciani libris, cum in alio etiam vulgato exstaret, necessario reposui. Fuerunt consules M. Aemilius Q. F. M. N. Lepidus, et Q. Lutatius Q. F. Q. N. Catulus, an. U. C. CIↃCLXXV. Carrio. — Tacit. Ann. II. *Res Imperatoris Domitiani composui.* Ciacconius. — Videtur Sallustius aemulatus esse exordium, quo Thucydides historiam suam exorsus est, cum dixit: *Θουκυδίδης Ἀθηναῖος συνέγραψε τὸν πόλεμον τῶν Ἀθηναίων καὶ Πελοποννησίων, ὃν ἐπολέμησαν πρὸς ἀλλήλους.* Nam verbum *composui* eodem modo usurpavit, quo Graecus scriptor *συνέγραψα*, quod positum est pro *συγγράψω*. Ad Sallustium respexit Tacitus, cum dixit lib. II. *Res Imperatoris Do-*
2 *mitiani composui.* M. autem Lepidi et Q. Catuli consulatus descriptus * est in veteri apud me Senatusconsulto, quod in aenea tabella incisum est ita: *ΕΠΙ ΥΠΑΤΩΝ ΚΟΙΝΤΟΥ ΛΥΤΑΤΙΟΥ ΚΟΙΝΤΟΥ ΥΙΟΥ ΚΑΤΛΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΚΟΥ ΑΙΜΙΛΙΟΥ .... ΜΑΡΚΟΥ ΥΙΩΝΟΥ ΛΕΠΙΔΟΥ* etc. Ursin.

2. Cato. Marius Fabius Victorinus commentat. I. ad Ciceronem de Inventione *Historia*, inquit, *et brevis esse debet in expositione, et aperta et probabilis, ut Sallustius sibi omnia in Cat. tribuit:* Quam verissime potero (*ita ibi legendum*, *non* brevissime) paucis absolvam. *et cum aliis historiographis singula tradidisset lib. I. Historiarum; dat Catoni brevitatem:* Romani generis disertissimus multa paucis absolvit. Servius quoque lib. I. Aeneidos notat a Sallustio dictum: *Romani generis disertissimus.* quin et Acron Satyr. ult. lib. I. Horat. ad illud, *est brevitatis opus*, *Sic*, inquit, *et Cato laudatur a Sallustio, quod multa paucis absolveret.* Vox *multa* ex Acrone apud Victorinum reponenda est. Carrio. — Ita Hieronymus Tacito auctore Ep. II. *Cato Censorius Rom. generis disertissimus.* Wasse.

Multa paucis absolvit. Cicero de Oratore: *Talis noster Cato et Pictor et Piso, qui neque tenent quibus rebus ornatur oratio (modo enim huc ista sunt importata) et dum intelligatur, quid dicant, unam dicendi laudem putant esse brevitatem.* Scripserat inter alia Cato bellum Carthaginense, qui liber bis a Nonio citatur. Nihil tamen potius eius Originum libris; de quibus Cicero in Bruto: *Iam vero Origenes eius quem florem aut quod lumen eloquentiae non habent?* In iis quoque insertae plurimae eius et gravissimae orationes. Caeterum Originibus puto nihil aliud significari quam Antiquitates, qua voce suos libros insignivit Varro. Glossarium vetus: *Origo*, *ἀρχαιολογία*. Coler.

3. Fannius vere Adducit hunc locum Marius Victorinus, apud quem legitur: *Fannius vero brevitatem.* pro quo alii reposuerunt, *Fannius vere* etc. Sed cum Sallustius brevitatem Catoni tribuerit, fortasse pro

brevitatem scribendum erit *ubertatem*. nam illud *vere* non placet et factum videtur ex eo, quod in vulgatis est, *vero*. URSIN. — *Sallustius*, inquit ibi idem Victorinus, *dat Fannio veritatem*. CARRIO. — Inter oratores refertur a Paterculo duobus locis. Meminit eius Cicero quoque ad Atticum lib. XII. epist. V. ubi et generum vult fuisse Laelii. COLER. — Duo fuere Fannii, cuius utriusque meminit in Bruto Cicero: *Horum aetatibus adiuncti duo C. Fannii, Caii Marcique filii fuerunt: quorum Caii filius, qui consul cum Domitio fuit, unam orationem de sociis et nomine Latino contra Gracchum reliquit, sane et bonam et nobilem.* et post aliqua: *Alter autem et Fannius M. F. C. Laelii gener, et moribus, et ipso genere dicendi durior. Is soceri instituto (quem, quia cooptatus in Augurum collegium non erat, non admodum diligebat: praesertim cum ille Q. Scaevolam sibi minorem natu generum praetulisset: cui tamen Laelius se excusans, non genero minori dixit se illud, sed maiori filiae detulisse) is tamen instituto Laelii Panaetium audiverat: eius omnis in dicendo facultas ex historia ipsius non ineleganter scripta perspici potest: quae neque nimis est infans, neque perfecte diserta.* Eius quoque Annalium meminit Cicero primo de LL. et lib. II. de Orat. item ad Atticum lib. XII. epist. 5. ubi et indicat a Bruto fuisse in compendium redactos. VOSSIUS.

4. NOS IN. Et haec ab eodem Servio lib. IV. Aeneid. sine libri numero allata, huc pertinere existimavi. cum enim, Mario Victorino teste, singulos historiographos recensuisset, tandem de se loquens, *Nos*, inquit, (hoc est, eodem interpretante Servio, *ego*) *in tanta* etc. CARRIO.

IN TANTA DOCTISSIMORUM. Locutus fuerat, arbitror, de Caelio, Rutilio, Pictore, Quadrigario, Antiate, Sisenna, praecipuis Historicis, seque omnibus aetate praecedentibus. His adde et Venonium ex Cicer. I. de Leg. et lib. XII. ad Atticum. COLER.

DIVERSA PARS. Pro *adversa*, *opposita*, *contraria*. Tacitus XIV. *stabat pro littore* diversa *acies*. Livius: in diversum *equi concitati*. Confer Quintilianum Institut. IV. 1. V. 13. Itaque ex MSS. legendum pro *adversa* apud eundem Declam. VI. pag. 84. confer Iustinian. Institut. II. Tit. I. §. 30. WASSE.

6. NOBIS. Ex Prisciano lib. V. Exemplar S. Martini Lovaniensis duas voces a vulgata editione variat. primum enim legit, *nobis nuper primae:* deinde *agitur* pro *agit*, quod posterius, licet probante Thosano codice, nondum admisi. Sic in Critico emendationum Sallustianarum emendavimus apud Sallust. bello Iugurthino cap. XXV. *Porro animus cupidine
caecus ad inceptum scelus rapiebat.* * cum vulgo ubique legeretur *rapie-* 3
batur; loco ab hominibus ineptissimis Sallustianas loquendi rationes ignorantibus foede depravato. CARRIO.

INQUIES. Saepe in *inquietum* librariorum inscitia vertitur, ut apud Boëtium Cons. IV. 3. *ferox atque* inquietus *linguam litigiis exercet*. Ita edit. Sitzmanni Amstelod. 1667. et Bertii ibid. 1667., at Cod. Rittershusii et B. Pub. Cantab. *inquies*, quod Plauto, Plinio, Tacito, Gellio, Apuleio, in usu. Servius ad Aeneid. IV. 245. habet: *inter certamina dominationis aut libertatis agit*. Edita lectio potior. WASSE.

SEMPER IN CERTAMINE LIBERTATIS GLORIAE AUT DOMINATIONIS AGIT. Quidam pro *agit*, *agitur* rescribere instituerunt, veteris (ut videtur) codicis fidem secuti; unde suspicio est *agitat* in Sallustio scribi debere. et certe mecum facit Priscianus, huius fragmenti laudator, qui *agitur* hoc loco (lego *agitat*) pro *agit* positum observasse videri potest. Quid? quod plerumque frequentativis evenire solet, ut pro simplicibus ab Historico nostro ponantur, qua de re exempla, quod in promtu sint, praeterfluere sino. DOUZA. — Paulo aliter Servius ad V. Aeneidos: *Inter certamina dominationis aut libertatis agit.* PUTSCHIUS. — Xenophon I. Paed. *Homines in nullos magis insurgunt, quam in eos, quos imperium in se adfectare sentiscunt.* RUPERTUS.

AUT GLORIAE. Vide not. ad Iust. lib. I. cap. 1. §. 7. in qua omisimus illud Flori lib. III. cap. 12. §. 4. *Armenios etiam et Britannos, ut non in usum, ita ad imperii speciem, magna nomina acquisivisse, pulchrum atque decorum.* RUPERT.

AUT DOMINATIONIS. Noster supra Iug. VI. *Natura mortalium avida imperii.* RUPERT.

7. AD BELLUM PERSI. *Persi* pro *Persis* usurpavit etiam Tacitus Sallustium imitatus, cum dixit lib. IV. *Per bella Persi.* CIACC. et URSINUS. — Priscianus observat hic *Persi* pro *Persis*; idem quoque bis lib. XIV. *Ad*, inquit, *modo personae, modo loco, modo tempori, modo numero adiungitur. personae;* Virgilius primo Aeneid. *ad te confugio. loco*; idem eod. *ad Troiam pro caris gesserat Argis. tempori;* ut Sallustius lib. I. Hist. *ad bellum Persi Macedonicum. numero; ut ad quinquaginta millia.* quae Prisciani verba minime in medium afferrem, nisi viderem homines quosdam, qui quicquid manibus suis semel attigerunt, idem continuo eos contaminare necesse est, ita postrema haec accepisse, quasi Sallustiana, et non potius exempli caussa a Prisciano essent adducta; sed id genus errorum numerus in eorum libris infinitus est. Id. Prisc. ibid. *ad bellum*, inquit, *i. e. usque ad bellum.* Sosipater Carisius lib. II. Inst. Gram. *Inveniuntur*, inquit, *quaedam, quae sine ratione genitivum faciunt per i.* apud Virgilium, *Achilli et Ulyssi:* apud Sallustium, *Persi.* Servius lib. I. Aeneid. *Virgilius*, inquit, *detraxit s litteram in* Achilli, *euphoniae caussa, ut Sallust. in* Persi. Libro quoque VIII. tres postremas affert voces. quin et Probus Catholicis, *quod Sallustius*, inquit, Persi *dixit, non declinationem mutavit, sed antiqua usus est consuetudine.* In quibusdam libris est, *principio.* in pluribus, *primordio.* Est autem tempus hoc quod Sallustius innuit IϽC fere annorum. Triumphatum enim est de Perse triumpho tam navali, quam terrestri, per quatriduum a L. Aemilio Paulo Procons. et Cn. Octavio Propraet. an. ab U. C. IϽXXCVI. Kal. Decemb. CARRIO. — Omissa est computatio annorum. Fuerunt DXXCIII. C. Hostilio Mancino, C. Atilio Serrano Coss. COLER.

(II.) *) 8. RES ROMANA. Marius Fabius Victorinus eodem quo su-

*) Numeri Romani, uncinis inclusi, capita significant, in quae apud Wassium et Havercampum haec fragmenta descripta sunt. FR.

periore libro: *Sallustius*, inquit, *cum de rebus Romanis loqueretur, dixit prius bella gesta, post pacem esse fundatam:* res, *inquit*, Romana. *hic bellum geritur. deinde pacem memorat consequutam*; optimis autem moribus *etc. quin et Augustinus, Hipponensis Episcopus lib. II. cap. 18. de Civitate Dei:* Sallustius, *inquit*, primo historiae suae libro, atque ipso eius exordio fatetur etiam tunc, cum ad consules a regibus esset translata respublica, post parvum intervallum iniurias validiorum, et ob eas discessiones a patribus, aliasque in urbe dissensiones fuisse; nam cum optimis moribus et maxima concordia P. R. inter secundum et postremum bellum Carthaginense: caussamque huius boni non amorem iustitiae, sed stante Carthagine metum pacis infidae fuisse dixisset: unde et Nasica ille ad reprimendam nequitiam, servandosque istos optimos mores, ut metu vitia cohiberentur, Carthaginem nolebat everti; continuo subiecit, *At discordia* etc. Haec ille. Unde Sallustianorum verborum sententia cuivis patere liquido potest. Ammianus Marcellinus eadem lib. XV. tradidit: sed verbis ita corruptis, ut qui ea ex ingenio emendare sunt conati, magis * 4 etiam corrupisse videantur: *Galliae regiones*, inquit, *praecipue quae confines Italicis, paullatim levius odere, sub imperium venire Romanum: primo tentatae per Fulvium, praeliis parvis, quassatae per Sextium, ad ultimum per Fabium Maximum domitae, cui negotii plenus effectus asperiore Allobrogum gente devicta, hoc indidit cognomentum. Nam omnes Gallias, nisi quae paludibus inviae fuere, ut* Sallustio *docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades societatique nostrae foederibus iunxit aeternis.* Verba Ammiani attuli, primum ut ea ad historiae fidem examinarem, deinde, ut quid alii, dum corrigere voluerunt, promoverint, ostenderem; postremo, ut cum nostro hoc loco componerem. Igitur, ut ne ulteriora attingamus, quae ab ipso paene Urbis Romae natali repetenda erant, utque bella Gallica Cisalpina praetereamus, anno ab U. C. IↃCXXVIII. M. Plauto Hipsaeo, M. Fulvio Flacco Coss. bellum Allobrogicum exarsit; qui M. Fulvius biennio post de Liguribus, Vocontiis et Salluviis triumphavit. de quibus iisdem sequenti deinde anno a C. Sextio Calvino Procos. ut a C. Cassio Longino de Allobrogibus, Arvernis, et Ruthenis triumphus actus est. post Allobroges cum rursus viribus refectis Romanis sese opponerent, in eosque, pro gentis suae consuetudine, continuum bellum gererent, tandem a Q. Fabio Maximo Procons. una cum rege Arvernorum Betulto superati, ab eodem anno IↃCXXXIII. in triumphum ducti sunt. atque hoc est quod ait Marcellinus, *Gallias a Fulvio tentatas, a Sextio quassatas, a Fabio Maximo devictas, in Romanorum potestatem concessisse.* quod vero ait ex Allobrogibus devictis Fabio Maximi cognomentum inditum fuisse: id equidem semper ne verum esset, summopere sum veritus: cum in Fastis Capitolinis, etiam ante triumphum hunc, Maximi titulo insignis esse inveniatur: nisi forte de cognomento Allobrogici potius quam Maximi Marcellinus egisse videatur. Fabium enim Maximum Allobrogicum dictum esse, Valerius Maximus aliique scriptores memoriae prodiderunt. Additur in Marcellino: *post decennalis belli mutuas clades, societatique nostrae foederibus iunxit aeternis.* quae eius oratio apertis vitiis non caret, iisque eiusmodi, ut a me sine veteribus libris purgari nequeant.

nam quod quidam supposuerunt: *Caesar societati nostrae foederibus iunxit aeternis:* hoc cum et contra rei gestae veritatem, et praeter historiae fidem sit, concoquere nullo modo possum. Caesar id fecit? qui potest? cum Servius Sulpicius Rufus et M. Claudius Marcellus, sub quibus omnem Galliam perdomitam fuisse scribit Sallustius, anno U. C. IϽCCII., hoc est, biennio ante bellum civile Caesaris et Pompeii, fuerint consules. Igitur locum corruptum esse fateamur, atque ita a nobis relinqui debere doleamus. nam quod in Mariangeli Accursii, hoc est, prima, ni fallor, huius historici editione legitur: *Omnes Galliae, nisi quae paludibus inviae fuere, ut* Sallustio *docetur auctore, post decennalis belli mutuas clades perpessas, societatique nostrae foederibus iunxit aeternis:* id satis magno argumento esse debet reliquorum scripturas ab ingenio et coniectura, non autem ab ipsa rei veritate proficisci. Sed redeo unde digressus sum: meamque hanc a re proposita digressionem iis qui historiae, hoc est, omnium disciplinarum magistrae studio capiuntur, quibusque solis haec scribimus, et utilem et iucundam fore spero. Igitur Servius lib. VI. Aeneid. scribit Sallustium *inter secundum atque ultimum bellum Carthaginiense* maluisse dicere, quam *inter secundum et tertium.* sed in Fabio Victorino et in Augustino legitur *postremum,* non *ultimum.* unde et Servius emendandus est. ultima autem verba, *cis Rhenum* etc. habet et Nonius Marcellus in voce *Cis,* nullo tamen Sallustiani libri expresso numero: qui apud eum ex veter. codic. reponendus est. ea ipsa quoque, *nisi qua paludibus invia fuit,* non eodem apud omnes scribuntur modo. Ammianus enim Marcellinus: *nisi quae paludibus inviae fuere;* Marius Victorinus: *nisi quae a paludibus invia fuit;* Nonius denique Marcellus: *nisi qua fuit paludibus invia* legisse videntur. Victorini scriptura et optima et mihi quidem maxime Sallustiana est; aliam autem illam *nisi qua* e collisione illa *nisi quae a* natam suspicor. itaque libri emendentur et eorum corrigatur error, qui non tantum haec nescio quo apud Sallustium loco ponunt, sed etiam ab eo invito paene auferunt. Carrio.

Omni Gallia cis Rhenum. Hexameter, qui Sallustio imprudenter excidit, ut vult Barthius XL. Adv. 16. Sed eum refutat Voss. lib. IV. Instit. Orat. pag. 72. Rup.

Nisi quae a paludibus. Nondum divino de qua regione loquatur. Fuit olim et Germania paludibus invia. Avienus:

Moesta paludivagos Germania flevit alumnos.

Coler. — Ammian. Marcellin. *Nisi quae paludibus inviae fuere.* M. Victor. ut in Textu. Nonius, *Nisi qua fuit paludibus invia.* Wasse. — Vid. Crenius P. G. Animadv. pag. 213. Male Nonius *quem* legit in voce *Cis.* Broukhus.

Optimis moribus. Sallustius in Iugurth. *Nam ante Carthaginem de-*
5 *letam Popul. et Senatus Roman. * placide modesteque inter se Rempublicam tractabant, neque gloriae neque dominationis certamen inter cives erat, metus hostilis in bonis artibus civitatem retinebat; sed ubi formido illa mentibus discessit, scilicet ea, quae secundae res amant, lascivia atque superbia incessere.* Vide Augustinum lib. I. cap. 3. de Civitate Dei. Eo ipso tempore meliores artes et poësin e Graecia Romam commigrasse testatur Porcius Licinius:

Poenico bello secundo Musa pennato gradu
Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.

Servius: *Bello Punico secundo*, ut ait Ennius, *placata Iuno coepit favere Romanis*. COLER.

9. AT DISCORDIA. Idem Augustinus ibid. *iniurias validiorum* vocat, annotante Servio lib. IV. Georg. quas validiores inferebant. Totum autem locum hunc idem Augustinus lib. V. cap. 12. ita exponit: *Dicit*, inquit, *Sallustius iniurias validiorum, et ob eas discessionem plebis a patribus, aliasque domi dissensiones fuisse iam inde a principio: neque amplius aequo et modesto iure agitatum, quam expulsis regibus, quamdiu metus a Tarquinio fuit; donec bellum grave cum Etruria, quod propter ipsum susceptum erat, finiretur; postea vero servili Imperio patres exercuisse plebem, regio more verberasse, et caeteris expertibus* (sic enim legendum est) *solos in Imperio egisse; quarum discordiarum, dum illi dominari vellent, isti servire nollent, finem fuisse bellum Punicum secundum.* CARRIO.

ET CAETERA REBUS SECUNDIS ORIRI SUETA MALA. Sententiae huius flosculus debetur horto Catonis, cuius ista verba reperiuntur ap. Agel. lib. VII. cap. 3. *Scio, solere plerisque hominibus, rebus secundis, animum excellere, superbiam ac ferociam augescere, quod mihi nunc magnae curae est, quia haec res tam prolixe processit; ne quid in consulendo adversi eveniat, quod nostras prosperas res refutet; neve haec laetitia nimis luxuriose eveniat. Adversae res se domant, et docent, quid facto sit opus: secundae laetitiae transvorsum trudere solent a recte consulendo atque intelligendo.* RUPERT.

POST CARTHAGINIS EXCIDIUM. Prudenter igitur Ephori Spartani; quum enim urbem quandam vi cepissent, dixerunt: *Periit palaestra iuvenum, non habiturorum concertaturos.* Vide Grut. ad Livii lib. II. cap. 21. Adde vocem Metelli ap. Val. Max. lib. VII. cap. 2. RUPERT.

DISCESSIO PLEBIS. De voce adi Plinium Epist. 167. Terent. Andr. III. 3. 37. Gellium II. 13. III. 18. de re Livium, Florum, Orosium II. pag. 74. Servius pag. 133. legit *iniuria.* infra *dein servili Imperio P. C.* ita citat Donatus Andr. I. 1. 8. paulo post: *montem sacrum atque Aventinum insedit.* Ita etiam Diomedes pag. 459. et Servius 1301. WASSE.

DISSENSIONES FUERE IAM A PRINCIPIO. Eiusmodi seditiones non tam facile oriri solent in rerumpublicarum formis mixtis, quam in uno genere constantibus. Vide Polyb. lib. VI. RUPERT.

METUS A TARQUINIO. Sic Livius lib. XLV. *Cum maior a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset.* CIACC. et URSIN.

AEQUO ET MODESTO IURE. Ambrosius Ep. X. 84. *Ab hoc* aequo et modesto iure *concordiae.* WASSE.

IMPERIO. Id est, dominatu, interprete Ael. Donato Act. I. Sc. 1. Andriae. apud quem non recte est *patres conscripti* pro *patres plebem.* quae causa fuit cur hoc de loco Donatum agere alii minime intelligerent et novum fragmentum constituerent. CARRIO.

DE VITA ATQUE TERGO REGIO MORE CONSULERE. Quod hic regium

morem appellat, magis perspicue dixeris flagitium dominationis. Caeterum ita quoque Iuvenalis:

Scripturus leges et regia verba lanistae.

et Sallustium imitatus Tacitus de Tiberio: *More regio pubem ingenuam stupris polluebat.* RUPERT. — Infra in Fragm. lib. III. cap. XI. *Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur.* HAVERC.

ET, CAETERIS EXPERTIBUS, SOLI IN IMPERIO AGERE. Sic in Catilin.
6 *Crudelitate foeneratorum * plerique patria, sed omnes fama atque fortunis expertes sumus.* CIACCON. — Videtur omnino legendum: *Et caeteris expertibus, soli in Imperio agere* etc. cum in aliis sit, *caeteris ex partibus.* nam Sallustius ipse in bello Catilinae eodem modo dixit: *Crudelitate foeneratorum plerique patria, sed omnes fama atque fortunis expertes sumus.* URSIN. — *Expertibus.* sc. imperii ac dominationis. Nam si omnis potestas (ut volt poëta) impatiens consortis, eo magis regia. Simile postea in oratione ad Caesarem de Pompeio: *Nam particeps dominationis neque fuit quisquam* etc. DOUZA.

FENORIS. Vide supra Bell. Cat. cap. XXXIII. WASSE.

ARMATA MONTEM SACRUM. Atqui, ut recte ait Diomedes, mons ob hoc, quod illum plebs insederat, postea *sacer* dictus est. Sed utitur prolepsi, de qua videndus Voss. lib. V. Instit. Orat. pag. 394. RUP.

ATQUE AVENTINUM INSEDIT. Tacitus: *Duos colles quos barbari insederant.* et: *Arcem Capitolii insedit.* et: *Soli Cherusci iuga insedere.* Livius lib. III. de eadem re: *Eunt agmine ad Urbem, et Aventinum insident.* Vide quae diximus ad cap. XXXI. Bell. Iugurth. CIACCON.

INSEDIT. Arusianus Mess. libello *de elocutionum exemplis*, quem quidam inepte pariter et inscienter Corn. Frontoni tribuunt, haec Sallustiana citat. Diomedes vero lib. II. cap. ult. prolepsin figuram hic esse docet, eo quod mons postea quam plebs illum insederat, *sacer* dictus est. Totum autem hoc historiae fragmentum pessime ab iis acceptum est, qui se harum Historiarum emendatores esse sunt professi. CARRIO.

(III.) 10. POSTQUAM REMOTO METU. Sic Tacitus Hist. II. *Sed ubi subacto orbe, et aemulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit.* CIACC. et URSIN. — Ex Agellio Noct. Attic. lib. IX. cap. 22. tametsi ille librum Sallustii, ut vulgo est, non nominat. In Agellio Buslidiano est: *post remoto metu Punicos milites exercere vacuum fuit.* non recte. Vult enim Sallustius, Romanis metu belli Punici impeditis parum otii fuisse exercendis simultatibus: remoto vero metu Punico statu Reip. nimio otio et luxu conquassato, privatim singulos privis simultatibus indulsisse. quod bello Catilinario et Iugurthino itemque multis historiarum locis frequenter repetit. de quo etiam Silius Italicus, quem plurima a Sallustio mutuari alibi testati sumus, extremo decimo libro ita canit:

Haec tum Roma fuit. post te cui vertere mores
Si stabat fatis: potius Carthago maneres.

CARRIO.

SIMULTATES EXERCERE VACUUM FUIT. Ita recte et ordine in editionibus plerisque, quo magis miror sinistram illorum diligentiam, quibus pro

simultates, *milites* nobis obiectare vacuum fuit, quos ipsos satius, dum eiusmodi Scholia commentarentur, vacuos esse fuisset. Ceterum haec levioris operae, cuius mihi pretium nonnullum facturus sane videor, si et istud et duo proxime insequentia fragmenta, quae apud Augustinum, Agellium, et Frontonem trifariam dispulsa leguntur, in unum locum compulero, ordine nonnihil immutato, qui mihi ad hoc exemplum dispartiendus videtur: *Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit, plurimae turbae, seditiones et ad postremum bella civilia orta sunt: dum pauci potentes, quorum in gratia plerique concesserant, sub honesto patrum aut plebis nomine dominationes affectabant, boni que et mali cives appellati, non ob merita in Remp., omnibus pariter corruptis, sed uti quisque locupletissimus, et iniuria validior, quia praesentia defendebat, pro bono ducebatur. Ex quo tempore maiorum mores non paulatim, ut antea, sed torrentis modo praecipitati: adeo iuventus luxuria atque avaritia corrupta est, ut merito dicatur genitos esse, qui neque ipsi habere possent res familiaris, neque alios pati.* In quibus et illud observatione nostra non indignum occurrit, *merita* tam in vitio quam in laude posuisse Sallustium, ambiguitate, qua idem antea usus in Iugurtha: *Laudare, increpare merentes.* Quem locum ancipitis vocabuli ignoratione male iam pridem a sciolis acceptum tandem sartum * tectum Crispo re- 7
stituit Rivius. DOUZA. — Tria haec apud tres diversos auctores varie dispersa fragmenta, ita ut vides, mi lector, coniunximus, volente et monente Nobilissimo Dousa. PUTSCH.

AD POSTREMUM. Praepositionem eleganter omittit Sulpicius Hist. Sacr. I. 50. unde, opinor, delenda ex fide Codicis Aulae Trin. Dial. II. 4. ita enim Terentius Andr. II. 1. Cicero, et Tacitus saepe, et Cod. L. 2. Catilin. cap. XV. Noster autem retinet infra cap. XII. et cum illo ubique Plaut. Caesar, Eutropius, Q. etiam Septimius, qui ita locum aemulatus est II. 7. *Interim in eo otio Agamemnoni cum Menelao fratre* exercere *discordias* vacuum fuit. Confer Ambrosium Ep. IX. 70. WASSE.

IN GRATIA CONCESSERANT. Arusianus Messus primo Historiarum libro a Sallustio dictum notat, *concedere in gratia;* atque haec verba, *quorum in gratia plerique concesserant*, ex eodem desumta libro. Vice probationis affert quae apud Augustinum lib. III. cap. 17. (is enim totum hoc Sallustio fragmentum conservavit) mutata loquendi ratione leguntur: *quorum in gratiam plerique concesserant.* Sed hoc alii ne suspicione quidem attingere potuerunt. CARRIO. — Ἀρχαϊκῶς, quemadmodum contra Cicero: *In potestatem esse;* Claudius, *in medium relinquere;* Terentius, *in rem esse* dixerunt, quod eo libentius moneo, ne quis locutionis insolentia ductus, pro lubidine sua in quidvis aliud mutet. PUTSCH.

SUB HONESTO PATRUM AUT PLEBIS NOMINE. Vide not. ad Catilin. cap. 38. §. 2. RUPERT.

EX QUO TEMPORE. Sintne haec certa Sallustianae orationis verba, an vero etiam cum superioribus debeant coniungi, valde dubito; certe idem Augustinus eodem, quo superiora loco, paucis interiectis memorat. CARRIO.

NON PAULATIM, UT ANTEA, SED TORRENTIS MODO PRAECIPITATI. Vell. II. cap. 1. *Remoto Carthaginis metu sublataque imperii aemula, non*

gradu, sed praecipiti cursu a virtute descitum, ad vitia transcursum; vetus disciplina deserta, nova inducta; in somnum a vigiliis, ab armis ad voluptates, a negotiis in otium conversa civitas. Ad quem locum Gruterus: „Ferre possem, iugulari vocem *transcursum;* nam si descivit „Roma praecipiti cursu a virtute ad vitium, quid opus addere, transcurrisse „ipsam ad vitium? Porro notabile est, fatum idem urbes urgere, quod et „homines persequitur, qui, ubi neminem habent, quem metuant, quem „revereantur, vix possunt — *aequa commoda mente pati;* ut diximus „largo ore ad Tiberianum elogium Taciti lib. VI. cap. 5. quod habet: *Po„stremo in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam, remoto pudore „et metu, suo tantum ingenio utebatur.*" Haec Gruter. RUP.

QUI NEQUE IPSI. Simile in N. T. de Pharisaeis effatum, qui neque ipsi intrare in regnum coelorum volebant, neque alios sinere, in Euang. Matth. XXIII. 13. Ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχεσθε οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν. HAVERC.

(IV.) 11. IGITUR. Agellius lib. XV. cap. 13. Noct. Att. *Sallustius,* inquit, *eodem modo* dilargitis *proscriptorum bonis dicit, tanquam verbum* largior *sit ex verbis communibus.* Priscianus lib. VIII. *horto,* inquit, *pro hortor et largio pro largior dicebant, ut Sallustius lib. I. historiarum: Igitur* etc. opinor autem hunc locum de Sullana proscriptione accipiendum. Augustinus etiam cap. 18. lib. II. plura hic Sallustium de Sullae vitiis caeteraque foeditate reipublicae tradidisse scribit. CARRIO.

8 12. * ID BELLUM etc. Idem Agellius lib. IX. cap. 9. haec adducens *Pompeii metum* interpretatur, *non quod Pompeius metueret,* sed *quod metueretur.* quod et Nonium Marcellum in voce *metus* observare memini: apud quem tamen prima vox est emendanda. CARRIO.

METUS POMPEII. Pro *terrore,* metus quem incussit Pompeius, quemadmodum cap. IV. *Peior atque intestabilior* metu *vestro.* i. e. *ex metu,* vel *ob metum.* Vide ibi Gruteri edit. *Quod captivis.* Trebell. Pollio Claud. VI. *Laborasse denique terram ipsam, quae tantum barbarici* timoris *accepit.* Salmas. *tumoris* ex edit. reposuit. Vide Quintilianum VI, 3. Aristotel. Hist. Animal. VI. pag. 373. Καὶ ποιεῖται τοὺς τόκους διὰ τὸν πρὸς θηρία φόβον. Phaedrus: *ut venatorum fugerent instantem* necem. WASSE.

HIEMPSALEM. Qui post devictum Iugurtham cum tribus aliis, de quibus supra in fine belli Iugurthini actum est, Numidiae regnum partitus est, postmodum eiectus regno civilibus motibus, a Pompeio restitutus est. WASSE.

13. MAXUMEQUE. Haec Donatus Terent. Phorm. Act. II. Scen. 4. qui libri tamen Sallustiani non meminit: hunc autem referre non dubitavi, quod Arusianus Messus tres postremas voces, ut ex primo historiarum libro sumtas, afferat, illudque *in tempore* explicet *opportune.* CARRIO.

IN TEMPORE BELLATURI. Tac. Annal. XII. *Tanquam adversus desertores, et in tempore rebellaturos.* quo modo existimo hic legendum. Donatus tamen in Phormion. Act. II. Scen. IV. ita citat: *Regis Mith. in tempore bellaturi.* CIACC. — Videndum an legi debeat *rebellaturi.* Sic enim habet Tacitus lib. XII. *Tamquam adversus desertores et in tempore re-*

bellaturos. Pro eo autem quod vulgo habetur *ferocia*, libentius legerem *fiducia*. URSIN.

14. QUIN LENONES. Corrige locum Charisii adfectissimum libro primo, ubi haec Sallustii adducit: *Lanius dicitur, ut Terentius, Lanii et coci. et Sallustius, Quin vinarii laniique.* Ubi illud quoque notamus, *vinarium* dici; *lanio autem quasi diminutio lanii.* Et ita habet V. C. Nobiliss. Dousae. PUTSCH. — Charisius pag. 58. legit *lenones vinarii*, omisso *et*. De Aemilio Lepido habes Syllae iudicium apud Plutarchum in Sylla pag. 473. et 626. WASSE.

COMPOSITI. Charisius libr. I. Instit. Gramm. observat in Sallustio *Lanius* et *Vinarius*. Nonius in iisdem verbis *compositi* exponit *redempti*, apud quem in veteri codice est *in diem* pro *in dies*. CARRIO.

15. GENUS ARMIS FEROX. Mendosa lectio, quam emendo: *Genus animis ferox et servitiis insolitum.* Nihil attinet hic dicere, quoties etiam *armatus* pro *animatus* perperam scriptum fuerit. COLER.

SERVITII INSOLITUM. Ex Arusiano de elocutionum exemplis: *insolitus huius.* CARRIO.

16. CLEMENTIA. M. Aemilii Lepidi Cos. ad P. R. ut arma sumantur contra Sullam dictatorem. ita haec vulgo inscribitur oratio, quam eidem huic libro I. deberi, post docebitur. CARRIO.

ADVORSUS TYRANNIDEM. Liber Vaticanus, *advorsum tyrannidem.* Lege ex libris Vaticano, Fabii et Cardinalis Briconeti, *ne quae ipsi nefanda aestimatis*; accedente etiam vetusta editione. CARR. IN ADDEND.

NE AUT IPSI NEFANDA AESTIMATIS, EA PARUM CREDENDO DE ALIIS, CIRCUMVENIAMINI. Legendum divisim, *ne quae*, ut sint duae dictiones. in Gymnico τὸ *nefanda* perperam deest. RIVIUS. — Forte, *Nefanda quae vobis existimatis*, et a dictione * *praesertim* usque ad *eximat* parenthesi 9 inclusa esse debent. CIACCON. — Verba sunt ex oratione M. Lepidi Cos. ad populum, quae ita in V. C. apud me leguntur: *Ne quae ipsi nefanda aestimatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini* etc. quae lectio vera videtur, si parenthesis tantum addatur a voce *praesertim* ad verbum *eximat.* Illud autem *intestabilior* usurpavit etiam Tacitus lib. XX. cum ait: *Quum interim intestabilior et saevior expertus sit.* URSIN. — Quidam: *ne qua ipsi nefanda existimatis ea.* alii vocem *nefanda* omittunt, nonnulli, *ne quae ipsi nefanda non aestimatis ea* etc. CARRIO. — Quarta et quinta Lepidianae orationis linea ita in plerisque exemplaribus hodie concepta legitur: *Ne aut ipsi, nefanda quae non existumatis, ea parum credendo de aliis, circumveniamini.* Ego malim id quod in quibusdam libris visus sum animadvertere: *Ne quae ipsi nefanda aestumatis.* Atque ita optime, et sibi et nobis constatura est sententia alioqui inexplicabilis, ut significet Mamercus Populum Romanum alios ex suo ingenio probare consuesse, et quoniam ipsorum mores a tyrannide omnique adeo perfidia impensissime abhorreant, ceteros omnes etiam sui similes putare, eoque ipsos nimia sua credulitate per fidem facilius decipi ac dolis Sullanis opprimi posse, quom quae ipsi nefanda sibi atque abominanda existimant,

ea haud temere in quemquam mortalem cadere posse arbitrantur. Quid? quod ita hunc locum interpretandum esse clamant ea quae praecessere. Ceterum quod de Sulla ab omnibus scriptoribus praedicatur, eum A. U. DCLXXIV. qui hunc Lepidi Consulatum antecesserat, Dictaturam deposuisse; falsum alicui, neque hercule iniuria, videri possit, qui quidem hanc Aemilianam orationem secum et cum animo suo paulo curiosius perputarit; in qua de abdicatione Dictaturae verbum nullum, de dominatione aucta sermo plurimus. sed tamen (ut quod res est fabuler) verisimile non est, Sulla Rempublicam tractante, locum adeo liberae orationi in Urbe concessum fuisse, pariturae alioqui praesens haud dubie incommodum tam auctori quam auditoribus, quos frequentes quidem et conglobatos adfuisse oportuit, si tamen ea pubi praesenti in concione pro rostris habita fuerit ex more Romano. Quo magis in eam sententiam inclinat animus, ut credam, deposita quidem a Sulla Dictatura, haec verba M. Aemilium Cos. ad Quirites fecisse; sed deposita modo titulo tenus; quippe cuius vis etiam postea per idoneos homines retenta, ex lubidine Sullaturientium partium, aspere violenterque exerceretur in plebem; eorum, inquam, opera qui malo Reipubl. creverant, quorumque cum primis intererat, ne acta Sullae rescinderentur. testis Appianus, qui hoc genus hominum perpetuos dignitatis Sullanae propugnatores etiam post eiusdem excessum fuisse asserit. In hos igitur potius quam in Sullam, magnam harum invectionum partem convenire persuasum est mihi. cui sententiae nostrae non minimam fiduciam tribuit ter iterata in hac ipsa oratione satellitum Sullanorum mentio, quos ille, dum Dictator fuerat, quo fidos sibi obnoxiosque magis in perpetuum faceret, ex praeda civili acerbissima ditatos, dilargitis proscriptorum bonis, ad summos insuper honores extulerat. In quorum stabili possessione quoniam se, Sulla iam privato, permanere posse diffiderent, ideo pro ipsius actis, summis porro opibus atque industriis, haud sequius quam pro aris et focis nitebantur. Ut ut est, illud certe extra controversiam, in hunc primum Lepidi Consulatum, qui gestus fuit A. U. DCLXXV. Sullae mortem incidisse, quom anno ante Dictatura se abdicasse ab historicis prodatur. DOUZA.

PEIOR ATQUE INTESTABILIOR METU VESTRO FUERIT. Tacit. Hist. IV. *Quum interim intestabilior et saevior exortus est.* CIACCON. — Vulgo *intestabilior*, male. sic idem in Iugurth. *improbus intestabilisque.* verbis ex Legibus XII Tab. derivatis, quae in iure nostro civili sunt frequentia. CARRIO.

QUO CAPTIVIS LIBERTATIS. Vaticanus, *captis*. CARRIO IN ADD. — *Captivis*, scilicet *vobis*, quos ille pro *captivis*, ac proinde ut servos seu capite diminutos habet. DOUZA.

IN TUTANDIS PERICULIS MAGIS, QUAM ULCISCENDO TENEAMINI. Mira locutionis ratio, nisi a Sallustio haec esset. Et profecto fuit tempus, quom probissimam lectionem sollicitare ausus pro *tutandi*, *vitandis* (id quod in nescio quo exemplari reperisse mihi videbar) rescribendum * censerem. Nunc aliquando ad verum conversus, mutata sententia, muto pariter factum; et *tutandis periculis*, propulsandis ac defendendis interpretor. DOUZA. — Hoc est, propulsandis ac defendendis, ut recte Douza. Ellipsin ita supple, *vobismet a p.* Interpretationem hanc firmat Onomasticon Vet. Vulcanii: *tutor,*

ἀμύνω. Qua forma habes apud Horatium I. Od. 17. *igneam* defendit aestatem *capellis*. apud Virg. *solstitium pecori* defendite. et X. 905. Quandoque eleganter omittitur casualis dictio:

— — *Scio acerba meorum*
Circumstare odia: hunc *ore* defende furorem:
Et me consortem nati concede sepulchro.

Ille Ennium sequitur, qui alicubi:

Serva cives, defende hostes *quum potes defendere.*

Vid. Q. Claud. Quadrigarium lib. XIX. Agellium IX. 5. Plautum Rud. et Mostell. VIII. Denique pro *tutare* Cic. pro Murena malit, defendere pericula *civium*. et sic in lib. de Senectut. Idem Offic. III. *Etenim, si is qui non* defendit iniuriam, *neque propulsat* a suis, *cum potest*, *iniuste facit.* Vide eundem Catone M. XV. Caesarem I. B. G. Ball. *quam ulciscendo*, omissa praepositione. WASSE.

IN ULCISCENDO. Praepositionem illam *in* dele, secundum libros calamo exaratos. CARRIO IN ADD.

(V.) §. 2. SATELLITES QUIDEM EIUS. Exemplo Sallustii (qui infra cap. IX. *satellites commaculatos* habet) Tacitus per contemtum et indignationem *satellites Caesaris* eius adseclas et sectatores dixit. Annal. II. 45. Pisonis, Histor. IV. 56. Seiani, Annal. VI. 3. Iterum in hac ipsa oratione Sallust. cap. VII. *et plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites.* HAVERC.

SATELLITES QUIDEM EIUS, HOMINES MAXIMI NOMINIS, NON MINUS OPTIMIS MAIORUM EXEMPLIS, NEQUEO SATIS MIRARI; QUI DOMINATIONIS IN VOS SERVITIUM SUUM MERCEDEM DANT. Locum integrum, ut mihi quidem legendus videbatur, repraesentavi, reducta in pristinam sedem voce *Qui*, cuius distractio hiulcam plane orationem effecerat, simul explosa *suae*, quod quorundam comitate in alienam possessionem irrepserat iniuria, contra Tabularum antiquitus impressarum fidem et (quae ratio maxima est) brevitatem historico nostro celebratam. Sequitur: *Et utrumque per iniuriam maluit*, *quam optimo iure liberi agere. Utrumque*, scil. vobis dominari, ac servire Sullae. Neque enim negligenda antitheta illa *per iniuriam*, et, *optimo iure*: item, *servire*, et, *liberi esse. liberi* scripsi de veterum impressorum sententia, pro *libere*, quod improbo: et suppetunt caussae. DOUZA. — In MS. Nobiliss. Puteanorum: *Satellites quidem eius homines maximi nominis, optimis maiorum exemplis*: quod probo. Nam illud *non minus* ex superioris vocabuli repetitione conflatum videtur. PUTSCH. — To *eius* in Gymnico deest. RIVIUS.

NON MINUS. Hae duae voces in vetustissima quidem editione, libris item Fabri et Briconeti sunt, sed tamen eas Vaticanus ignorat. CARRIO IN ADD.

NEQUEO SATIS MIRARI. Perperam in aliis, *non satis*. Nam particulam negativam sensus ipse repudiat. RIV.

DOMINATIONIS SUAE. Scribe, iisdem tribus volentibus libris, *qui dominationis suae*, uti olim etiam publicatum fuit. CARRIO IN ADD.

MERCEDEM. Ita malo, quam *mercede dant.* CARRIO.

Et utrumque per iniuriam malunt. Cum statim sequatur, *quam optimo iure liberi agere;* ut contraria contrariis opponantur, legendum videtur, *et vincti per iniuriam malunt.* Ciaccon. — Verba sunt ex eadem oratione. Sed V. C. pro eo, quod in recenti editione est *libere*, habet *liberi*. Putamus autem illud *utrumque* non vacare mendo, si *liberi* legamus, cui ut opponamus alterum contrarium, possit reponi pro *utrumque* (si placeret) *vincti* aut aliquid tale. Paulo post ubi habetur: *Nam quis ultra? Quae humana superant* etc. placeret magis, si legeremus: *Nam quid ultra superat?* Sic locutus est infra, cum dixit: *Estne iuris reliqui aliquid?* Et post videtur legendum: *Exsutus imperio, gloria, iure iudicandi* etc. non *iure cogitandi*, sive ut est in recentioribus editionibus, *iure agitandi.* Nostram coniecturam adiuvat locus Asconii Paediani in Divinationem, ubi est: *His enim X annis victore Sulla civilibus bellis spoliatus est populus Romanus potestate Tribunicia, iudicandi iure* etc. Ursin. — Pro *utrumque* Ciaccon. *et vincti*, quod a veteri scriptura longius, et sine caussa sontica. Propius esset, *vitamque;* sed rectum est *utrumque*, scilicet et servire Sullae, et in vos dominari per iniuriam. Balliol. *qui dominationis* et *consulum*, et *fuit* pro *furit*, proque *agit.* *cogitandi*, et *mercede.* Wasse.

11 §. 3. * Praeclara Brutorum atque Aemiliorum et Lutatiorum proles. Lucanus lib. VII. 410.

Proles tam clara Metelli
Stabit barbarico coniux millesima lecto?

Haverc.

Geniti ad ea, quae maiores virtute peperere, subvertunda. Tull. in Orat. pro L. Manilia: *Videte, ne, ut illis pulcerrimum fuit, tantam vobis imperii gloriam relinquere; sic vobis turpissimum sit, illud, quod accepistis, tueri et conservare non posse.* Rupert. — Infra III. 15 *M. Antonius perdundae pecuniae genitus.* Haverc.

§. 4. Nam quid a Pyrrho, Hannibale Philippoque et Antiocho defensum est aliud, quam libertas, et suae cuique sedes, neu cui nisi legibus, pareremus. Recte atque ordine: Legibus enim parere iustissimum, omnesque mortales aequo ac modesto inter se iure agitare decet: neque cuiusquam supra leges potentiam esse. Hoc siquidem Albanae tyrannidi, quam iusto imperio aut bene constitutae Reipubl. propius et convenientius videtur. Ceterum notandum eius dicti insolentiam: *Defensum a Pyrrho, Hannibale.* pro, a vi, impetu atque iniuria Pyrrhi, Hannibalis etc. vindicatum atque assertum. Eo dico, ne quis Romanorum libertatem ab hostibus defensam Sallustium hoc loco dixisse immerito calumniari ausit notamque vanitatis certissimo historico falso inurere. Id enim verba ipsa prima fronte prae se ferre manifesto videntur: phrasi alioqui interioris notae scriptoribus Ciceroni, Caesari, aliis passim frequentata. Verbi gratia: urbem, vitam, dignitatem, a vastatione, ab inimicis defendere. Douza.

Hannibale. Vide supra Iugurth. cap. V. Wasse.

Ne cui nisi legibus pareremus. Venetum exemplar, *neu cui.* id rectius est pro *neve alicui.* Riv.

§. 5. Saevus iste Romulus. Servius in Palaemone Virgiliano haec tria verba pro Sallustianis agnoscit. Scio esse qui legant, *scaevus iste Romulus;* qui tamen me in tanta tamque constanti librorum omnium consensione parum movent. Carrio. — Vaticanus, *scaevus iste Romulus.* igitur et Servium eadem haec afferentem emendo. Carrio in Add. — Ita legit ad Eclog. III. Servius, sine libri mentione. Wasse. — Perplacet lectio *scaevus*, quidquid sentiat Carrio. Coler. — Proceres Romanos, et qui magnam habebant in Republica potentiam, vocabant *Romulos.* Infra in Declamatione, *Oro te, Romule Arpinas.* Quanquam eo respectum esse potuit, quod Cicero se consule natam esse Romam iactaret. Catullus Epigr. XXV.

Cinaede Romule, hoc videbis et feres.

et Epigr. XXVI.

At vobis mala multa, Di Deaeque
Dent, opprobria, Romuli Remique.

Romuli Remique, nominandi casu, ut vult Scaliger, sensu quo diximus. Rupert.

Iste Romulus. Per contemptum, id est, Sulla qui se alterum Romulum dicit. Servius in Eclog. III. haec pro Sallustianis agnoscit. Vide Douzam ad vs. 389. Catulli, qui *scaevus* legendum contendit, sed invitis Codicibus. Wasse.

Consulis. Vaticanus, *Consulum.* Fabri et Briconeti *Coss.* antiquiore scribendi ratione. Carrio in Add.

Quom plerosque secundae res in miserationem ex ira vertunt. Lego, *plerisque.* Caussa depravationis correctorum improbitas, quibus (ut et ipse Sallustianum loquendi genus in rem meam accommodem) omni aetate in scholasticis sordibus acta, quidquid non intelligunt corrumpere *consuetudine iam pridem in naturam vertit.* Douza. — Sic Asellio III. Histor. *Ut fieri solet plerum, ut in victoria mitior mansuetiorque fiat.* Coler. — Eo spectat Hegesippus I. 7. *defigebatur in imis visceribus dolor*, invidia in miserationem versa *est.* Voces tamen *in* et *est* a MS. C. C. C. optume exulant. Postremo *agendum atque obviam eundum est* extant apud Donatum Andr. I. 5. De suppliciis Sullae in post futuros consule Plutarchum * pag. 472. Wasse. — Si victor sit alto animo. Vide 12
Lips. V. Pol. 19. Rupert.

§. 6. Quin solus omnium. Videlicet ut proscriptorum liberi in perpetuum essent privati petendorum honorum potestate, in eam rem lege lata. Vid. Sigonius in Cic. Orat. Tom. III. P. II. pag. 992. Broukhus.

Post futuros. Id est, nepotes vel posteros, qui puniuntur in proscriptione. — An iustum sit, excludere paternis opibus liberos, disserit Bern. in Germ. Tac. Q. Misc. 63. Rupert. — Malim *in posthumos.* Istud autem pro glossa facile est ut aestimem. Coler.

Quis prius iniuria, quam vita certasset. Schurrerianum, *certa esset*, id quod sententia quoque postulat. nam Sullam ait *unum omnium post hominum memoriam supplicia in post futuros composuisse*, hoc est, proscriptorum liberos a rep. submovisse, ac petendorum honorum iure prohibuisse; ut ita nimirum iniuria iis prius quam vita certa foret. Riv.

ADHUC TUTUS FUERIT. Legendum, *fuerit.* vocum affinitas errori ansam praebuit. RIVIUS. — Ita de opinione emendavi, cum esset, *tutus fuerit.* neque dum opinionis poenitet; etsi in libris veteribus est, *tutus fuit.* lector, indica. CARRIO IN ADD. — Sic in ed. Popmae et Carrionis. WASSE.

(VI.) §. 7. AGENDUM ATQUE OBVIAM EUNDUM EST. Donat. Act. I. Sc. V. And. quinque has voces Sallustio dat, libro tamen Historiae non nominato. CARRIO.

PENES ILLUM. Ita melius, quam *penes illos.* loquitur enim de Sulla. CARRIO. — De Sulla quidem locus accipiendus videtur: omnes tamen libri constanter *illos* retinent. quibus libenter de coniectura mea concedo. CARRIO IN ADD.

NON PROLATANDUM, NEQUE VOTIS PARANDA AUXILIA. Huius sententiae quasi interpretamentum habes in eiusdem Catilina, ubi Catonem ita probabiliter argumentantem induxit: *Non votis, neque suppliciis muliebribus Deorum auxilia parantur, vigilando, agendo, consulendo prospere omnia cedunt.* et cetera quae ibidem sequuntur. DOUZA.

PER TAEDIUM IAM. Alia veterum librorum scriptura, alia sententia est. Fabri et Briconeti, *nisi forte speratis taedium iam aut pudorem tyrannidis Sullae esse, eum per scelus occupata periculosius dimissurum.* pro quibus etiam Vaticanus facit, nisi quod voculam *et* interiiciat locumque illustriorem faciat. Itaque scribe, *nisi forte speratis taedium iam aut pudorem tyrannidis Sullae esse, et eum per scelus occupata periculosius dimissurum.* sensu manifesto et elegante. CARRIO IN ADD.

PERICULOSIUS DIMISSURUM. Et tamen, post innumerabiles cives peremtos atque proscriptos, post exhaustam caedibus Urbem, in publicum progressus, populo et patribus nihil tale expectantibus, media concione virgas et secures fregit, lictores et corporis custodes ab se dimisit; adeoque dictaturam ultro deposuit: id et consilio se facere professus, *ut privatus omnium, quae in Republica egisset, rationem redderet.* Satis constat, eum in ordinem redactum, domumque se recipientem, adolescentis convitio exceptum: nemine interea reperto, qui illius intemperiem castigaret. Tulit Sylla patienter aetatis impotentiam. Ceterum ubi domum ventum est ad suos conversus, intempestivam illam insectationem in causa fore dixit ut, quicunque post se summam illam dignitatem obtineret, nunquam nisi cum morte deponeret; quod, haud multis inde post annis, in Caesar evenit. Athenienses apud Thucyd. lib. I. cur summum Graeciae imperium retineant, triplicem causam exponunt: *utilitatem* primo, dein *honorem* denique *metum*, ne, remisso imperio, se periculis exponerent: cum, ut ait Phalaris in quadam epistola, *periculosius sit, deponere principatum quam occupare.* Iisdem rationibus usus Maecenas apud Dion. lib. LII Augusto suadet, ne se imperio abdicet. Dionysii quoque Siculi vox celebratur a Livio recitata lib. XXIV. cap. 22. *Pedibus tractatum, non insidentem equo, relinquere regnum oportere.* Sane praeter Diocletianum Herculeium, et paucissimos alios, qui ultronei principatum deposuerint, vix ullos numerabis. RUP.

DEMISSURUM. Legendum *dimissurum.* RIVIUS.

§. 8. * Omnia retinendae dominationis honesta existumet. Tacitus lib. VI. Annal. cap. 45. *Tiberium, ait, nihil abnuentem, dum dominationis adipisceretur.* Rup. 18

Honesta existumet. Omnes libri, *honesta aestimet*, uti supra, *quae ipsi nefanda aestimatis.* Carrio in Add.

§. 9. Quam multi probi. In Venet. et Argentoratensi, *quae multi probi.* ut neutro genere ponatur, et ad substantiva illa diversorum generum referatur, *quietem* et *otium.* Riv.

Nulla sunt. Distinguo: *nulla sunt hac tempestate. Serviendum aut imperitandum.* Coler.

§. 11. Nam quid ultra? quaeve humana superant, aut divina impolluta sunt? Non minus recte fortasse legetur: *Nam quid ultra superat? quaeve humana aut divina impolluta sunt?* Sic infra: *estne iuris reliqui aliquid.* Ciaccon.

Paulo ante gent. Sic Adherbal apud eundem: *Quod paulo ante Rex genere, fama atque copiis potens, nunc deformatus aerumnis* etc. Coler.

Agitandi inops. Omnes vulgati libri, *cogitandi inops.* Hanc autem scripturam mihi suggessit Arusianus Messus, apud quem est: *Inops illius rei: ut Sallustius: agitandi inops.* Carrio. — Ita de coniectura correxeram, cum vulgo esset, *cogitandi inops,* eoque verba illa Arusiani Messi „*inops illius rei, Sallustius: agitandi inops*" retuleram; cum coniecturam meam libro Vaticano placere multo posterius sensi. igitur apud Messum numerum historiae Sallustianae, qui inde excidit, hoc praesidio fretus, repone. Carrio in Add. — *Agitare* pro *vivere* seu *victitare*, genus loquendi crebrum Sallustio. Sic idem in Epistola Pompeii: *Et ipsa malis fructibus vix agitat.* hoc est, propter gravitatem annonae et malam messim horno quae fuit, vitam aegre ac difficulter sustentat. cui diversum *agitare facillime.* Douza.

Servilia porro alimenta. Quinos frumenti seu farris modios in singulos menses intellige. Id enim (uti ad Phormionem notavit Donatus) servorum demensum erat: qua de re Crispus etiam postea in oratione Marci Tribuni Pl. *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur, qua tamen quinis modiis libertatem omnium aestimavere.* Ita enim et locum eum et priorem Donati ex Seneca castigandum commonefecit nos princeps in ablectissimo illo Electorum suorum commentario Iustus Lipsius. Douza.

(VII.) §. 12. Sociorum et Latii. Vide supra Iugurth. cap. XXXIX. Wasse.

Data. Quod Romana civitas liberae Reipubl. temporibus nulli invito adimeretur, fuse et erudite ostendit Illust. Spanheimius in orbe Romano cap. V. Wasse.

Mercedem scelerum. Ita malo quam *mercede scelerum,* quod quidam retinent. Carrio. — Petronius de P. R.

Ipsa sui merces erat ac sine vindice praeda. Rupert.

§. 13. Denique necis. Vetustiores excusi: *denique necis civium et vitae licentiam, simul humanas hostias vidistis.* non placet. Carrio.

§. 14. SIMUL HUMANAS HOSTIAS etc. Crudele supplicium Marii ad Catuli sepulcrum innuit, de quo praeter alios ita Lucanus II. 173.

14 * *Quid sanguine manes*
Placatos Catuli referam? Cum victima tristis
Inferias Marius, forsan nolentibus umbris,
Pendit, inexpleto non fanda piacula busto.
Cum laceros artus etc. HAVERC.

§. 15. ESTNE VIRIS. Ita Fabri et Briconeti. at vetus editio cum Vaticano, *estne iuris;* frequente vocum illarum in locum mutuum traiectione. CARRIO IN ADD. — *Viris*, recte, non *iuris:* hoc enim *muliebri ingenio*, quod deinceps sequitur, opponitur a Crispo. cui lectioni magis etiam firmandae est eius scripturae parilitas, quae in oratione Memmiana bello Iugurthino comparet: quam cur Rivius voce *viro*, eiecta mala manu, eviraret, caussa non erat. Locus sic habet: *Atque ego tametsi viro flagitiosissimum existimo impune iniuriam accepisse, tamen vos* etc. Ita enim inibi legendum, vel potius *viris*, ob ea quae sequuntur, pro certo persuasum est mihi. non autem *verum*, aut *virum*, ut perperam in aliis impressum exstat: quorum neutrum mihi nec vero nec viro dignum vel consentaneum videtur. DOUZA. — Rari sunt, quibus ista cordi: *aliud sibi reliquum, quam tenere libertatem, aut mori ante servitium:* ut loquitur Tacitus II. Annal. 5. ubi subtracta vides verba Sallustio. RUPERT.

SOLVERE INIURIAM. *Καταλύειν τυραννίδα* dixerunt Graeci. Aelian. Var. Hist. III. 17. *διὰ τούτων τυραννίδα τὴν Διονυσίου κατέλυσε.* HAVERC.

VEL FERRO SEPTIS STATUIT. Hoc est, obseptis circumquaque et quasi vallatis ferro, pro muro seu munimento propugnaculoque ferreo, ni fallor. Egregia *γνώμη* et consimilis Propertianae illi:

Ille licet ferro cautus se condat et aere,
Mors tamen inclusum protrahet inde caput.

Neque aliter primus oratorum Demosthenes oratione de corona: *πέρας μὲν γὰρ ἅπασιν ἀνθρώποις ἐστὶ τοῦ βίου ὁ θάνατος κἂν ἐν οἰκίσκῳ τις αὐτὸν καθείρξας τηρῇ.* quod exemplum sententiae huic opportunissimum, mihi ab oculatissimo Lipsio suggestum, silentio praeterire non fuit consilium. DOUZA.

NEQUE QUISQUAM EXTREMAM NECESSITATEM, NIHIL AUSUS, NISI MULIEBRI INGENIO, EXSPECTAT. Forte, *Nequicquam extremam necessitatem, nihil ausus muliebri ingenio est. Extrema* autem *necessitas* pro *morte* usurpatur a Tacito saepe. CIACCON.

NIHIL AUSUS. Ciacconius frustra obtrudit *nequicquam.* Sensus loci est: *neque quisquam, nisi qui muliebri ingenio sit, nihil moliens tentansque in propriam salutem.* Supra: *ferro septis.* Alludit Hegesipp. III. 24. *Ubi feriat hostis Rom. militem, reperire non potest; quem* ferro septum *circumspicit.* ibi pro *palmam* C. C. C. *occasionem amplam triumphi*, quod mage Sallustianum. Malim hoc loco *unam finem.* uti etiam apud Iustinum II. 2. ubi Codex Bong. *nullas*, credo pro *nullae.* Coelius V. Hist. aliquam *huic bello* finem *facere*, Sisenna IV. *et prope* mediam *ad* finem *ripae pervenerant.* WASSE.

§. 16. QUI PRAEMIA TURBARUM QUEROR. Meliores libri MSS. *quia*

praemia, ut infra, *quia iura pacis*. CIACC. et URSIN. — Legendum videtur *quaero*, hoc est, petere vel affectare videor. GRONOV.

QUIA IURA. Venetum, *qui*. RIV. — Scribe ex omnibus libris, *qui iura*; uti ante, *qui praemia*. CARRIO IN ADD.

(VIII.) §. 17. VETTIUS PICENS. Vid. Cic. II. de Off. 8. BROUKH.

SCRIBA. Quidam, *et scriba*. Sed non raro, neque vero illubenter facit Sallustius huiusmodi copulas ut non addat. CARRIO. — Vetus editio et Fabri, *et scriba*. CARRIO IN ADD. — *Scribae* dicti sunt, qui rationes publicas scriberent in tabulis: ob idque apparebant singulis magistratibus. Cic. Ver. V: *Est vero honestus ordo, quod eorum hominum fidei tabulae publicae periculaque magistratuum committuntur*. Distributi autem erant in aliquot decurias, quarum in aliqua locum sibi emere consueverant, qui scribae fieri volebant. Aemilius Probus in vita Eumenis ait scribae munus multo esse apud Graecos honorificentius quam apud Romanos. *Nam apud nos*, inquit, *revera*, *sicuti sunt*, *mercenarii scribae existimantur: at apud illos contra nemo ad id officium admittitur, nisi honesto loco, et fide* * *et industria cognita*, *quod necesse est omnium consiliorum eum esse participem*. Hinc et dicebat idem Eumenes, Philippi regis et post Alexandri Magni scriba: *se vitam potius positurum esse quam fidem*. Scriba quidem clarissimus dicitur: sed is erat in provincia quasi Praetor tutelaris quidam. Alioquin et servi publici et scribae apud Capitolinum coniunguntur; ita enim ille loquitur: *non scribae servi publici, non censuales illis actibus interessent*. Barth. in Adv. lib. I. cap. 1. legit *Scribo*. Sic Licin. *Scribo* apud Cornutum in Comment. ad V. Sat. Persii. WASSE.

PARATA. Alii, *parta*. alterum Sallustio familiarius est. CARRIO. — Malim, *parta*, quomodo legunt alii. Ita enim Plautus compluries; ut Trinummo:

Multa bona bene parta habemus.

DOUZA. — An *parta*, ut alibi *parata?* Oxon. Delph. et Carrionis Antverp. 1679. at Popmae editio, *parta*. WASSE.

ADPROBAVERITIS. Qui malunt *approbaritis*, nec mihi, nec numeris Sallustianis iudicium suum approbant. CARRIO.

ADPROBAVERITIS OMNIS PROSCRIPTIONES. Recte antiquiores libri, *approbaritis omnes proscriptionem*, itaque corrige. CARRIO IN ADD.

PROSCRIPTIONES INNOXIORUM OB DIVITIAS. Quae hic mala commemorat, omnia contigerunt, neque in quoquam fallit M. Aemilius Lepidus; ut hinc bella civilia maxima causa sit cur abominemur. Adde illud Taciti III. Hist. *Non aetas, non dignitas, quemquam protegit, quo minus stupra caedibus et caedes stupris misceantur*. Quae vero cumprimis ad hunc locum explicandum faciunt, deprehendes apud Bern. in Germ. Taciti Quaest. Misc. 63. RUPERT.

VASTAM. Alii legunt *vastatam*, inepte, certe non aeque eleganter; de quo alibi dicam. CARRIO.

CIMBRICAM PRAEDAM. Alibi: *ne spolia vestra penes illum sint*. Unde non immerito Q. Aurelius apud Plutarchum pag. 472. *Εἰς ἀγορὰν ἐλθὼν, ἀνεγίνωσκε τοὺς προγεγραμμένους, εὑρὼν ἑαυτὸν, Οἴμοι τάλας, εἶπε, διώκει*

με τὸ ἐν Ἀλβάνῳ χωρίον. Idem etiam Sullae vocem in auctione memorat pag. 477. *Δεινά γε, ὦ φίλοι πολῖται, καὶ τυραννικὰ πάσχω, εἰ τὰ ἐμά μοι λάφυρα διαθέσθαι μὴ ἔξεστιν, ὡς βούλομαι.* Ceterum Ball. *qui* pro *quia quaero*, et *parta;* illud autem male; *parare* est *acquirere* vel *frui*. Livius XXVI. 34. *qui eorum trans Tiberim moti essent, ne ipsi posterive eorum uspiam* pararent haberentve, *nisi in Veiente aut Sutrino Nepesinove agro.* Supra Ball. *estne* iuris *reliqui aliud quam* solvere iniuriam. Non adeo trita locutio. Terent. Adelph. II. 1. *Tu quod te posterius purges, hanc* iniuriam *mihi nolle Factum esse, huius non faciam. Crede hoc, ego ius meum persequar: Neque tu verbis* solvas *unquam quod mihi re malefeceris.* Hegesippus IV. 2. *Facile est* iniuriam solvere, *si virtus se recognoscat.* ubi pro *inconsultus impetus atque increditus*, Codex B. Pub. *inconditus*, recte. Reliqua sunt ex Taciti Hist. III. 58. WASSE.

VENUM AUT DONO DATAM. *Data* dicere debuit, si ad bona respexisset: nunc ad *praedam* retulit. CIACCON. — Id est, venditam, aut dilargitam, quomodo idem locutus est antea. Sed corrigendum haud dubie, *data*. Etenim ad bona civium non ad Cimbricam praedam referundum. DOUZA.

§. 18. OBIECTAT. Vulgo *obiicit*, male. gaudet enim his frequentativis Sallustius. CARRIO.

SI RECTE FACEREMUS. *Faceremus* pro *fecissemus;* nisi potius tamen *fecissemus* rescribendum. DOUZA.

PRETIO SOLUTO, IURE. Pro *quae tum* Ball. *quanta*. Verba haec, interpunctione mutata sic accipio: atque illa, quae tum ob metum illorum qui auctionem proposuissent ex proscriptorum bonis sub hasta mercatus sum, tametsi pecuniam etiam muneraverim, iure dominis utcumque restituo. Quod vero spoliis civium auctus erat Lepidus, testatur orat. sequente Philippus: *Ex rapinis consulatum, ob seditionem provinciam cum exercitu adeptus est.* Paulo post: *An Lepidi mandata animos movent? qui placere ait, sua cuique reddi, et aliena tenet.* Deinde: *pessume omnium, tibine egestas civium et luctus curae sunt, cui nihil est domi nisi armis partum*
16 *aut per iniuriam?* Confer * Plutarchum in Sulla pag. 473. 626. iure dominus opponitur vi et rapto domino: nam vel eo modo contrahitur aliquale dominium. Horatius:

— — *Tanquam*
Sit proprium cuiquam quod puncto mobilis horae
Nunc prece, *nunc* pretio, *nunc* vi, *nunc* sorte suprema,
Permutet dominos et cedet in altera iura.

Et quanquam

Quicquid emis possis dicere iure tuum,

tamen quod a non domino, vel malo iure dominis emtum est, idque sciens volens, mala fide, iure bono dominis restitui debet. Nec pretium numeratum impedit quo minus illi *κατ᾽ ἐξοχὴν* dicantur *iure domini*. Qua forma habes apud Plautum: *proterunt hostium copias* iure iniustas. Apud Trebellium in Gallienis: *Vir sanctus* ac iure venerabilis. Noster I. 13. *cum legatis adhuc* iure parentibus. WASSE.

DOMINIS TAMEN RESTITUO. Alii, *mercatus sum optumo pretio, soluto iure, restituo dominis;* alii aliter. Mihi haec optuma visa est distinctio;

hoc enim vult: quae prius adductus timore quodam sum mercatus, ea dominis, soluto pretio, restituo: iure, inquis; fateor, sed tamen restituo. CARRIO.

§. 19. QUAE RABIE CONTRACTA TOLERAVIMUS. In V. C. est: *quae rabie contacta* etc. ut fortasse legendum sit, *rabie contacti*. Apuleius libro IX. de cane rabidò dixit: *Certe venenatis morsibus contacta nonnulla iumenta, efferata simili rabie.* Livius lib. II. *Bona Tarquiniorum diripienda plebi data, ut contacta regia praeda, spem in perpetuum cum his pacis amitteret.* Et Cicero lib. II. de Divinat. dixit: *contactum aliquo morbo cor bovis.* Tacitus vero *contactu* usurpavit libr. I. cum ait: *Discedite a contactu.* et lib. V. *Plures infecti quasi valetudine et contactu.* Infra in hac eadem oratione: *Neu patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere.* ubi fortasse legendum: *Quasi rabie contactu* etc. ut *rabie* positum sit, quo modo *die* pro *diei*, gignendi casu. CIACCON. et URSIN. — Legere tentem: *Quae rabie contactu.* i. e. rabiei contactu. eiusmodi enim genitivis uti solemne est Sallustio. Sic infra: *Neu patiamini licentiam scelerum quasi rabiem ad integros contactu procedere.* ut quidem Ciacconius rectissime videtur emendasse. Ea figura locutus est Apuleius lib. IX. Metamorph. *Certe venenatis morsibus contacta nonnulla iumenta, efferata simili rabie.* COLER. — Ita [*rabie contacta*] Balliol. et editt. Ciacconius et Pricaeus ad Apuleium pag. 480. reponunt *contacti*. Male uterque. melius possem, *tabe contacti*, ut Catilin. XXXVIII. et Liv. II. 23. *Tanta vis morbi atque uti tabes plerosque civium animos invaserat.* *Contrahere* hoc loco pro comparare aut concinnare sibi noxam, quocum consentit *toleravimus:* ea nempe quae rabies nostra conflaverit, vel ex rabie nostra contracta sunt. Glossae reddunt per *συσπᾶν*, quod idem sonat. Homerus Odyss. ω. *Μὴ ἴομεν, μή που τὶς ἐπισπαστὸν κακὸν εὕρῃ.* Epigr. *Ἔχθραν ἐπεσπασάμην.* Plautus Amphitr. III. 2. absolute pro *crimen committere* usus est: *Num mea sit* culpa, *quod egomet* contraxerim. At Casin. III. 3. pro conflare: *flagitium maximum feci miser propter operam illius hirqui, improbi, edentuli*, qui hoc mihi contraxit. Cicero ad Quintum I. sensu Sallustiano: *Ea modestissime ferre homines debent, quae ipsorum* culpa contracta sunt. et pro Coelio: *molestias liberalitate sua* contrahere. Livius V. *Tribuni quorum* temeritate bellum contractum *erat*. Vide etiam Sueton. Aug. XCVIII. Vespasian. IV. Q. Septimium II. 30. Infra: *ut et facta in gloria numeret.* Mire haec illustrat Plutarchus in Sylla pag. 487. Confer etiam Sallustium Iugurth. XXXIV. Infra, *ut facta in gloria numeret.* De Philippo Polybius XV. 989. *Εἰς τοιαύτην ἄνοιαν ἧ καὶ παράπτωσιν τοῦ καθήκοντος ἧκεν, ὥστ' ἐφ' οἷς ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι καθ' ὑπερβολὴν, ἐπὶ τούτοις ὡς καλοῖς σεμνύνεσθαι καὶ μεγαλαυχεῖν.* WASSE. — *Rabies* Sallustio est quod *furor* Lucano I. 8.

Quis furor, o cives? quae tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium praebere cruorem?

HAVERC.

ET ARMA. Lucan. ibid. versu 2.

Populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra. HAVERC.

(IX.) Ut et facta in gloria numeret. Diomedes lib. I. cap. 7. In, inquit, *vice praepositionis* pro *est hic positum.* Apud eum tamen peius legitur *numero*, quam hic *numeret:* illud autem melius *fecerit*, quam
17 *faceret.* Quanquam et hoc ferri potest. quem Diomedis * locum apud eos, qui hoc fragmento Sallustianam historiam locupletare, si Diis placet, voluerunt, etiam corruptiorem, quam vulgo, est videre. Carrio. — Sic ante hunc locum emendaram, et apud Diomedem emendandum indicaram, quam in veteribus libris eam scripturam esse deprehenderem. Carrio in Add.

Avidius faceret. Ita enim malo, quam *fecerit,* quod aliis tantopere probatur. Ceterum haec eo pertinere arbitror, quod Sulla post depositam Dictaturam, dimisso a se publico praesidio, palam in foro edixerat, sese omnium ab se gestarum rerum paratum esse rationem reddere. Auctores Appianus et Plutarchus. Douza.

§. 20. Vos audeatis. Vocem *vos*, uti superfluam, eiice. Carrio in Addend.

Ne alius. Briconeti, *neve alius.* Carrio in Addend.

Ne alius alium principem expectantes. Frequens haec sententia in Tacito, v. g. I. Hist. 55. *Ceteri silentio, proximi cuiusque audaciam expectantes; insita mortalibus natura, propere sequi, quae piget inchoare.* et lib. II. cap. 80. *Dum quaeritur tempus locusque, quod tali in re difficillimum est, prima vox, dum animo spes, timor, ratio, casus obversantur.* Vide Not. ad Iustin. lib. XI. cap. 2. §. 10. Rupert.

Sed vestra socordia quam captum iri licet. Deesse quaedam existimo post *socordia.* Et Cato *secordiam* scripsit. Festus. Ciaccon. — Haec quoque sunt ex eadem oratione. V. autem C. habet *socordia.* et ita Cato scripsit. Videndus Festus Pompeius in *socordia*, quam dicit ex *se* et *corde* compositam, quasi *sine corde.* Ursin.

Captum iri. Quidam, *raptum iri.* alii, *ratum iri.* Loci huius sententia: vereri se, ne ante capiantur, quam capi debeant. Carrio. — Omnes libri, *raptum iri.* Carrio in Add.

Quam audeat. Vaticanus, *audeas.* Carrio in Add.

§. 21. Nam praeter satellites commaculatos, quis eadem volt. Sic bello Iugurth. *Neu te optimum cum pessimo omnium Iugurtha miscendo commaculares.* Douza.

Aut quis non omnia mutata, praeter victoriam? scilicet milites, quorum sanguine, Tarrulae, Scyrroque, pessimis servorum, divitiae partae sunt. Quod quidem ego cum interrogationis sale efferendum puto; ut subaudiatur id quod antea dixerat: An scilicet milites eadem volunt? quasi dicat: Nihil minus; idque ob causas, quas deinceps subnectit. Douza.

Tarrulae Scyrroque. Vetus editio, Fabri et Briconeti, *Scyrtoque.* Vaticanus, *Scirtoque.* de quo certi nihil habeo. corrige etiam vitium operarum, et scribe *Tarulae*, non *Tarrulae.* Carrio in Add.

Pessimis servorum. Tacit. I. *complebantur templa pessimis servitiorum.* et Hist. I. *deterrimi servorum.* Ciaccon. et Ursin.

Bonorum omnium dehonestamentum. Venetum *honorum*, et sic sensus exigere videtur, ut per *honores* intelligas *magistratus.* Riv.

§. 22. ITAQUE MAXIMAM MIHI FIDUCIAM PARIT VICTOR EXERCITUS etc. Credo, illud volt dicere Lepidus: Maxima spes, imo confidentia est fore, ut exercitus a Sulla tandem ad Remp. deficiat, postquam viderint suorum volnerum ac laborum praemia ad alios, nempe satellites eius (quos Brutorum, Aemiliorum ac Lutatiorum prolem appellitaverat supra) immeritissimo transire, atque per tot pericula et aerumnas bellorum nihil aliud se praeter tyrannum lucrifecisse. verum esse ut videas pervolgatum illud:

Sic vos non vobis mellificatis, apes.

DOUZA.

* NIHIL PRAETER TYRANNUM. De Scaeva egregie Lucanus VI. 257. 18

— — *Felix hoc nomine famae*
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Infelix, quanta dominum virtute *parasti!*

Supervacuum esset, tot erroribus eius detectis, monuisse denuo Crispinum in hoc loco interpretando aut nihil aut aliud agere. Hoc vult auctor: *quum relegati in paludem et sylvam*, *contumeliam simul atque invidiam suam*, *praemia universis debita*, *penes paucos satellites intellegerent.* Ita supra: *servitium suum mercedem dant.* et: *plebis innoxiae patrias sedes occupavere pauci satellites*, mercedem scelerum. Quo ergo sensu ille? *contumeliam atque invidiam tantum esse pro se*, *praemia vero penes paucos.* Balliol. *Sylvas.* Verba illa *et facta i. g. n. et s. l. a. f.* agnoscit *Diomedes.* WASSE.

§. 23. NISI FORTE etc. Sic videntur interpungenda: *Nisi forte Tribuniciam potestatem eversum profecti sunt, per arma conditam maioribus suis* etc. Videnda quae notavimus ad Caesaris lib. I. de Bello Civil. URSIN.

PER ARMA CONDITA A MAIORIBUS SUIS. Lege, *conditam.* Nam refertur ad tribuniciam potestatem. RIV.

RELEGATI IN PALUDES. Hanc Aemilii Lepidi orationem ex lib. I. Historiarum Sallustii esse, praeterquam quod magno satis argumento sit oratio Philippi, qua Aemilio bellum moventi resistit, idem tamen Messus demonstrat, qui libello de elocutionum exemplis, primo Historiarum Sallustii libro has voces *relegati in paludes* tribuit. Sed non recte apud eum est *relegat*, pro *relegati*, ultima litera desiderata. CARRIO. — Haec Fronto ex primo Historiarum, in *Relegat*, in illum locum; in quo pro *relegati* mendose legitur *relegat.* A. MANUT.

ET SILVAM. Omnes libri, *silvas.* CARRIO IN ADD.

IN CONTUMELIAM ATQUE INVIDIAM SUAM. Τὸ *in* exemplar Venetum non habet, neque Argentoratense. RIV.

(X.) §. 24. AGMINE ATQUE ANIMIS. Plautus Asin. II. 3. *siquidem hercle Aeacidinis* minis animisque *expletus* incedit. Eleganter poeta Aeneid. IV. 414. *supplex* animos *summittere amori*. MS. Col. Ies. *animum*, insulse. Vid. VII. 475. Cic. pro Murena §. 33. Q. Septimium III. 39. *agmen* pro *impetu* apud Iustinum XII. 9. Virg. *illi* agmine *certo Laocoonta petunt.* Q. Septimius III. 5. *At ubi Achilles contra tendit* etc. *Hector postquam ad se* agmine infesto *tendi videt*, *causas odii recordatus*, *non ulterius*

impetum viri experiri ausus, *ex acie subterfugit.* Infra: *secundae res m. s. v. o.* ita legit Porphyrio ad Horat. I. epist. 18. Balliol. *miro.* locus ex Demosthene haustus est. Eum adduximus in notis ad Iugurth. cap. LVII. Non longe abit illud Antiphanis: Ὁ πλοῦτός ἐστι παρακάλυμμα τῶν κακῶν etc. ἡ πενία περιφανές τε καὶ ταπεινόν. WASSE.

QUIA SECUNDAE RES MIRE SUNT VITIIS OBTENTUI. In Orat. de Repub. ordinanda: *Tabella obtentui erit.* hoc est, teget. Tacit. *Pietatem erga parentem et tempora reipublicae obtentui sumta.* Idem: *Obscurum noctis obtentui fugientibus.* Ceterum locus Senecae Controversiarum lib. V. qui in omnibus vulgatis libris nonus circumfertur, sic legitur in libro MS. doctissimi Iurisconsulti Ant. Covarruviae: *Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam:* δεινοὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα. *Deinde Sallustianam, Res secundae mire sunt vitiis obtentui* etc. *deme* συγκρύψαι *vel* συσκιάσαι, *deme* ἑκάστων, *constabit sensus, etiam si non aeque comtus, aeque tamen integer.* CIACCON. — Quod item sequitur, *Secundae res mire sunt vitiis obtentui* etc. id videtur simile illis, quae habentur in Epistola de Rep. Ord. *Tabella*, inquit, *obtentui erit.* et ita locutus est Tacitus libro I. cum dixit: *Pietatem erga parentem et tempora Reipub. obtentui* etc. et libro XVIII. *obscurum noctis obtentui fugientibus.* Seneca lib. V. Suasoriarum Controvers. XXV. citat locum Sallustii, prolata etiam simili sententia ex Thucydide. Verba vero, cum mutila sint in vulgatis codicibus, ita supplenda sunt ex Manuscriptis: *Tum deinde retulit quandam Thucydidis sententiam:* Δεινοὶ γὰρ αἱ εὐπραξίαι καὶ συσκιάσαι. vel ut est in alio libro συγκρύψαι τὰ ἑκάστων ἁμαρτήματα etc. *Deinde Sallustianam: Res secundae mire sunt vitiis obtentui.*
19 URSIN. — Seneca Controversiarum * libro V. Contr. XXXV. *Cum sit praecipua in Thucydide virtus brevitatis, hac eum Sallustius vicit, et in suis illum castris cecidit. Nam in sententia Graeca, tam brevi, habes quae salvo sensu detrahas; deme* συγκρύψαι *vel* συσκιάσαι, *deme* ἑκάστων, *constabit sensus, etiamsi non aeque comtus, aeque tamen integer. At ex Sallustii sententia nihil sine detrimento sensus abesse potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam, et tanquam translatam, et tanquam corruptam, obiiceret Sallustio: nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat: laudat quem non timet, et facilius putat, posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.* Haec Seneca; ex cuius verbis admonemur, Thucydidis locum nobis quaerendum esse, quem Sallustius imitatus est. Eadem apud Demosthenem sententia, qui et ipse Thucydidem assidue in manibus habebat, Olynth. II. Ἀλλ' οἶμαι νῦν μὲν ἐπισκοτεῖ τούτοις τὸ κατορθοῦν. αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τὰ τοιαῦτα ὀνείδη, εἰ δέ τι πταίσειε, τότε ἀκριβῶς αὐτοῦ ταῦτ' ἐξετασθήσεται. A. MANUT. — Sententiam hanc Seneca pater Thucydidae tribuit, locum tamen Demosth. laudat, qui Olynth. secunda legitur: αἱ γὰρ εὐπραξίαι δειναὶ συγκρύψαι καὶ συσκιάσαι τοιαῦτα ὀνείδη. *In hac*, inquit Seneca Controversia XXV., *sententia Graeca tam brevi habes quae salvo sensu detrahas: deme vel* συγκρύψαι *vel* συσκιάσαι, *constabit sensus, etsi non aeque comtus, aeque tamen integer. At in Sallustii sententia nihil demi sine detrimento potest.* Sic criticus ille. Verum

Fabii et Paterculi auctoritate facile adductus sum ad credendum, a Thucyd. primum id pronunciatum: cuius maxime aemulus fuit cum Demosthene. Sallustii locum itaque dum studiose investigo, tandem aliquando in Thucyd. lib. III. in orat. Cleonis repperi. Quare propius factum est nihil, quam ut cum Archimede Geometra apud Vitruvium lib. II. Architecturae exclamarem, εὕρηκα, εὕρηκα. Thucydidae verba adscribam, ut ex comparatione pretium operae sit: *Εἴωθε δὲ τῶν πόλεων αἷς ἂν μάλιστά καὶ δι' ἐλαχίστου ἀπροσδόκητος εὐπραξία ἔλθῃ, ἐς ὕβριν τρέπειν.* Qui idem est cum eo, qui apud Clementem Alexandrinum lib. IV. Stromat. habetur: *Εἰώθασιν δὲ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, φησὶν, οἷς ἂν μάλιστα ἀπροσδόκητος εὐπραγία ἔλθῃ, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι.* Quem et Philistus Historicus sic est imitatus: *τὰ δὲ πολλὰ κατὰ λόγον τοῖς ἀνθρώποις εὐτυχοῦντα, ἀσφαλέστερα παρὰ δόξαν καὶ κακοπραγίαν· εἰώθασι γὰρ μάλιστα οἱ παρὰ δόξαν ἀπροσδοκήτως εὐπράσσοντες, εἰς ὕβριν τρέπεσθαι.* Solon quoque, Atheniensium legislator, idem et poeta, et ab illo mutuatus (ut pleraque in gnomas suas ex illo transtulit) Theognis Megarensis, eandem sententiam per *παρῳδίαν* extulit:

Τίκτει τοι κόρος ὕβριν, ὅταν κακῷ ὄλβος ἕπηται.
Nascitur ex magnis opibus petulantia maior.

Sed cum Graecis Latinus quoque historicus symbolam conferat: Trebellius enim Pollio, *Claudii*, inquit, *plerique milites, secundis rebus elati, quae sapientum quoque animos fatigant.* Haec est Cl. Andreae Schotti super hoc loco sententia, quam hic, ita ut in suis ad me literis eam edi voluit, candide repraesentavi, ne manum in alienam segetem misisse viderer. Neque interim satis mirari queo Lud. Carrionem in Antiquis suis Lectionibus, et Nicol. Fabrum I. C. notis ad Senecae Rhetoris controversias, negare Sallustii illud dictum supra commemoratum in Thucyd. exstare, cum tamen id Seneca diserte affirmet, et Cl. Schottus locum iam indicaverit. Sed idem ille Faber versum illum *Semibovemque virum, semivirumque bovem*, in Ovid. reperiri non putat, cum tamen ab omnibus lib. II. de Arte amandi legi possit:

Daedalus ut clausit conceptum crimine matris
Semibovemque virum, semivirumque bovem.

Putsch. — Porphyrio, sive quis alius est interpres Horatianus lib. I. epist. XVIII. ad illud: *stultitiam patiuntur opes. Simile est*, inquit, *illud Sallustii, secundae res mire sunt vitiis obtentui.* Sed hoc de loco vide antiquas lectiones nostras commentario secundo cap. X. Carrio. — Haec est nobilis illa sententia, qua Thucydidem vicit Sallustius et in suis castris illum cecidit, iudice Seneca lib. IX. Controv. 1. Pluribus enim verbis Thucydides: *Res secundae magnam habent vim ad occultanda et adumbranda istiusmodi probra.* Parum autem hinc abludunt, quae de improborum ac nequam hominum felicitate disserit Seneca in lib. *Cur bonis viris mala eveniant, cum sit Providentia* cap. VI. *Dum illis licet stare, et ad arbitrium suum ostendi, nitent et imponunt; cum aliquid incidit, quod disturbet ac detegat, tunc apparet, quantum altae ac verae foeditatis alienus splendor absconderit.* Sed et hinc explicari debet illud Muciani apud Tacitum II. Hist. *Aperiet et recludet contecta victricium partium et tumescentia vulnera bellum ipsum.* Rupert.

Quibus labefactatus quam formidatus antea est. Emenda, si veteres libros audis, *quibus labefactis quam formidatus est:* vocum una mutata, altera expuncta. *Labefacere*, bonae notae verbum, correctores fefellit. Sic Terentius dixit: *dentes labefecit mihi.* vide Donatum. Carrio in Add.

20 * Nisi forte specie concordiae et pacis etc. Scriptura haud dubie corrupta, et cui medicina sit opus, quam hac ratione facere posse videor: *Nisi forte spes est concordiae et pacis.* nam ni ita legatur, quis sensus commode elici possit, haud sane video. Coniecturam nostram confirmat prorsus huic parissimum loquendi genus, quo hac ipsa oratione usus paulo ante: *Nisi forte speratis, per taedium iam aut pudorem tyrannidis* etc. Douza.

Speciae. Ita libri. Cl. Douza, *spes est*, ingeniose, nec tamen vere, audacter dico, ut ut adstipulatorem habeat Crispinum. Auctoris mens, turbatior licet, haec esse videtur: Cum contumeliam tantum atque invidiam, praemii nomine, reportaturus sit victor exercitus; quare tanto impete atque ferocia partes agit nobilium? nempe in caussa est victoria et successus, quae mentes hominum transvorsas agunt et imperatoris vitia obumbrant; nisi forte specie pacis et concordiae, per diversae factionis interitum componendae, Syllaturire dici queat. Infra: *ius iudiciumque.* recte; nam ius quandoque pro loco in quo istud redditur poni solet, teste ad Phorm. V. 8. 8. Donato. Sed et Paulus lib. XIV. ad Sabin. Dig. I. Tit. I. §. XI. *Ubicumque Praetor, salva maiestate imperii sui, salvoque more maiorum, ius dicere constituit, is* locus *recte* ius *appellatur.* Atque hoc modo locutus Livius XXXVI. 39. *Nisi illi cogantur* in ius iudiciumque *populi Romani.* Confer item XLI. 29. Verum ipse per *ius iudiciumque* intelligo tam condendarum legum potestatem, quam litium et criminum cognitionem. Wasse.

Neque aliter. V. C. *neque aliter pacem et belli finem ait.* Non inepte. Sequitur enim: *Quae si vobis pax et concordia intelliguntur.* Putsch.

Populo. Ita scribo. alii, *Populi Romani*, errore ex notis *P. R.* nato. Carrio.

Populo Romano. Fabri et Briconeti, *neque aliter r. p. et belli finem ait.* Vaticanus, *neque aliter remp. et belli finem ait.* utraque scriptura idem significatur, nempe aliter neque ullam fore rempub. neque finem belli. error ex notis P. R. inversis. Carrio in Add.

Plebs. Venetum *plebes.* Riv.

§. 25. Et concordia. Fabri, *et composita.* Carrio in Add.

Turbamenta reipubl. Tacitus Hist. I. *Quaeque alia turbamenta vulgi.* Ciacc. et Ursin.

Et tradite. In V. C. legitur: *Et tradite exemplum posteris ad remp. suimet sanguinis mercede circumveniendam.* Ursin. — Nae ille caedundus hercule, qui veteri et domina dictione exturbata, novam et adulterinam hanc, hoc est, suam, in alienam possessionem intrusit, nihil XII Tabularum leges, neque (quae ratio maxima est) Crispi praetoris vindicias reveritus: quarum ego fiducia fretus de priorum omnium editionum

consensu pronunciare quamvis audacter audeo, τὸ *mercede* in pristinam suam sedem Interdicto, *Unde vi*, restituendam esse, voce illa irreptitia et paullo ante huic non suo loco insita, vindicibus furcillis praecipiti eiecta. DOUZA.

AD POPULUM ROMANUM. Corrige, pulcherrima correctione, *ad rempubl. sumet sanguinis mercede circumveniundam.* libenter Sallustius *mercedis* vocabulum iis in rebus ponit. sic supra: *qui dominationis suae in vos servitium suum mercedem dant.* et infra: *egregia scilicet mercede.* item lib. IV. *Eumenem cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho, pacis mercedem.*, ut quidem correximus. Illud vero *caede sanguinis sui*, nec Latinum est, nec cum hoc loco convenit. quin etiam veteris editionis est ea, quam posui, scriptura. CARRIO IN ADD.

SANGUINIS CAEDE. Paraei edit. et Balliol. *mercede*, quod reponendum autumat Douza; ipse ἐπέχω. *Sanguis* enim pro *necessitudinibus* ubique. *Proiice tela manu* sanguis *meus.* Confer Apuleium Met. IV. 71. et 69. Tibull. *Quicquid agit* sanguis *est tamen illa* tuus. Ovid. nomina sanguinis *edit.* Noster III. 9. *Sed nec amplius* sanguinem vestrum *praebeatis* 21 *censeo.* Et aeque audacter apud Ovidium Met. XIII. et Lucanum VII. 168. *caedes cruenta.* et apud Manilium 668. *Altera fit* caedis caedes. apud Propertium, *cius vincula rumpere:*

Alphesiboea suos ulta est pro coniuge fratres,
Sanguinis et *chari* vincula rupit *amor.*

Propius accedit Naso Met. VIII. 62.

— — *Melius sine* caede *moraque*
Impensaque sui poterit superare cruoris.

et 444.

— — *Calidumque priori*
Caede *recalfecit consorti* sanguine *telum.*

Ante Heinsium erat, *prioris.* Tacitus An. IV. 66. *suum* sanguinem *perditum ibat.* Qui etiam Hist. IV. 17. huc spectare videtur: *miseram servitutem falso pacem vocarent.* dein: *quid si Galliae iugum exuant? quantum in Italia reliquum? provinciarum* sanguine *provincias vinci.* Nescio an ad amussim Sallustianam exigenda sint illa Livii II. 64. *pugnatum, ingenti* caede *utrinque, plurimo* sanguine. Damnat verba *ingenti caede* quasi insititia Gronovius Pater. Et sane *caedes* pro sanguine saepius. Vide Horat. Od. II. I. 35. Ovid. Met. IV. 125. At Cl. Iac. Gronov. per-*caede*, occisos, per *sanguine*, vulneratos intelligit; at eius rei nullum idoneum exemplum protulit, neque adeo potuit. *sanguis* enim tam hos quam illos denotat. Possum, *ingenti caede utriusque sanguinis*, vel, *caede utrinque plurimi sanguinis.* Sed nihil mutandum: ita enim I. 23. *ineamus aliquam viam, qua utri utris imperent*, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi, *decerni possit.* Utrumque servat alibi, ne quis alterutrum ex interprete putet. II. *Plusque ibi* sanguinis *promiscua omnium generum caede, quam in ipsa dimicatione factum.* WASSE.

§. 26. ATQUE ETIAM PRAESIDIO. Male, ni fallor, in Fabri et vetusta editione, *praedio.* CARRIO IN ADD.

§. 27. QUAE SI PROBATIS. Similiter Cicero Agrar. cap. 6. pag. 367. BROUKH.

MARCUM AEMILIUM CONSULEM DUCEM ET AUCTOREM SEQUIMINI. Livius lib. XXXIV. *clamitans, ut qui salvam rempub. vellent, auctorem et ducem libertatis sequerentur.* CIACCON. et URSIN. — In veteribus numismatibus est *Aimilius*, uti etiam *Lutatius*, non *Luctatius;* quo more posteriorem hanc familiam scribendam esse, et antiquissima vetustatis monumenta et poetae indicio sunt. Scio quidem semel apud Silium Italicum legi *Luctatius;* sed locum corruptum esse, veteres testantur libri. CARRIO.

DUCEM ET AUCTOREM. Evocationis formula, quae non tam in puro putoque duello, quam tumultu aut discrimine repentino usurpata est. Vide Donatum ad Eunuch. IV. 7. Servium ad Aeneid. VII. 694. et VIII. 1. Livius XXXIV. 25. *clamitans, ut qui Remp. salvam vellent,* auctorem et ducem se libertatis sequerentur. Formulam hanc, sed mancam, habes apud Florum IX. 1. et Brissonium II. pag. 211. Infra: *bellum irritare.* Tacitus Hist. IV. 32. Suspiciones *militum* irritavere. Ibi Nonius Merceri, *caussae se nactos rati.* WASSE.

(XI.) 17. TUNC VERO ET POSCI, CUM CETERI. Videtur deesse nomen proprium ducis, quod ex his reliquiis, licet corruptis, concinnandum est, legendumque: *Tum V ..... posci, cum ceteri eiusdem caussa ducem se nactos rati, maximo gaudio irritare.* CIACCON. et URSIN.

BELLUM IRRITARE. Haud dissimiliter Martialis meus *Musas Phoebumque lacessere* dixit. DOUZA. — Nonius *irritare* interpretatur *provocare.* apud quem vulgo est *caussa* pro *caussae*, et in veteribus *educere* pro *ducem.* Sed haec verba alii coniecturis suis adiectis turpissime foe-
22 darunt. *Irritare* autem per geminum *rr* * scribendum esse idem ostendit Nonius, a canibus tractum docens, qui cum provocantur, *irriunt.* CARRIO

18. CURIONEM etc. AETATI CONCEDERET MAMERCI. Supra in Bell Iugurthae dixit: *Itaque Sulla, cuius facundiae, non aetati, a Manli concessum* etc. URSIN. — Ex Prisciano lib. X. Videtur Curio se Aemili Lepido opposuisse et praeferri voluisse. *Quaesere* apud Sallustium et Tul lium notavit Phocas: a quo verbo *quaesivit* fortassean dixerit Sallustiu In quibusdam libris est, *a populi suffragiis.* CARRIO. — Hoc est, qu honorum ad id usque tempus petitionis expers per immaturam aetate prensationibus publicis abstinuerat. Ita enim malo, quam ademta praep sitione sententiam ex illustri obscuram efficere. *Aetati concederet Ma merci.* Sic in Iugurtha: *Itaque Sulla, cuius facundiae, non aetat a Manlio concessum.* Per Mamercum porro Lepidus significatur. Ma mercus enim Aemiliorum praenomen. Ceterum Curionem pariter cum Le pido Consulatum petisse ex hoc loco colligi potest. quem tamen non ha sed proximo anno DCLXXVII. simul cum Cn. Octavio primum adept Neque illud praetermittendum, *quaesivit* in hoc Fragmento pro *rogat obsecravitque* positum esse, ab antiqui verbi formatione, *Quaeso, Quaesen* ne quis praeteritum istud a *Quaero* derivandum, rei similitudine decept falso porro sibi persuadere insistat; quod a mente Historici nimis qu alienum fuerit. Neque alio referendum exemplum Phocae qui *Quaes*

apud Tullium et Sallustium nostrum lectum esse diserte notavit. Quod alii quo referrent ignorantes, verbum istud, ut Fragmentum, inter incerta Crispi inscite posuerunt. DOUZA. — Locus hic in perveteri exemplari Prisciani ita scribitur: *Curionem quaesivit adulescentior et a populi suffragiis integer aetati concederet Mamerti.* COLER.

19. PHILIPPUS. A Servio lib. IX. Aeneid. [251.] non expresso Historiae numero haec afferuntur, quae, quod fragmento proxime consequenti est L. Philippi oratio, huc pertinere non dubitavi. CARR.

20. MAXUME VELLEM etc. Oratio est L. Philippi in Senatu, ut bellum Lepido moventi resistat. CARRIO. — Confer, quaeso, hic mihi inter se capita illa rerum contraria, videbisque Reipubl. quietae aptissime seditionum turbas opponi; defensioni Reipubl. seditiones contra eorum hominum, quos maxime eandem prohibere decebat. prava denique incoepta tantum abesse dicit ut consultoribus suis noxae vel incommodi aliquid pariant, ut contra etiam a Senatu iis obtemperetur: quaeque pessimi ac stultissimi decreverint, ea bonis et sapientibus adversus animi sui sententiam sint exsequenda. DOUZA.

AUT IN PERICULIS A PROMT. Utramque hanc praepositionem alii omiserunt; quam vero recte ipsi viderint. CARRIO. — *Aut in periculo.* Ita olim emendavimus, et probant libri. CARRIO IN ADD.

EA BONIS. Quidam, *ea nobis capientibus;* non placet. Alii, *a bonis et sapientibus;* ne hoc quidem; cum a brevitate huius scriptoris alienum sit. Deinde opponit stultos sapientibus, bonos malis. CARRIO. — Sic omnes libri; male vulgo, *ea a nobis*, aut, *ea a bonis.* CARRIO IN ADD.

§. 2. CUI PACEM. *Cui* pro *alicui;* nisi malis rescribere *huic* vel *si pacem*, Lepido scil. HAVERC.

(XII.) §. 3. * PRO DII BONI QUI HANC URBEM. Ita Codd. illud autem *qui* non ad deos imperii praesides, sed *Patres* (quos infra orat obsecratque Philippus, animadvertere) Crispino referre placuit: unde vox *pro* a sequentibus *dii boni* plane seiungitur, ut in illo Ovidii: 23

Oscula, Di magni! *trans mare digna peti.*

hinc est vel, *pro qui regitis*, et tum contra Ling. Latinae canones deerit casualis dictio quae interiectionem sequatur; vel, *pro dii boni, vobis dico, qui regitis*, et tum sententia languebit, ut ne peius dicam. Praeterea cur non idem tentet apud Terent. Adelph. III. 3. cuius verba, quia illi non male conveniunt, audiamus. *Pro Iupiter! hominis stultitiam.* Perge malis avibus ut fratrem tuum in eadem laude et palaestra *Canum* in te concites! lepidum inter parissimos interpretes certamen fore auguror: neque enim *compositus melius cum Bitho Bacchius.* In errorem te impulit vox *omissa*, cuius sensum ignorasse videris, quod idem valet atque *remissa* apud Comicum. *Tibi prospexi et stultitiae tuae. Ubi te vidi animo esse omisso, et suavia in praesentia Quae essent prima habere neque consulere in longitudinem*, i. e. *negligenti.* Omissa cura ergo idem sonat ac *omissa debita cura*, quo sensu voce *remissa* usus est Tacitus An. XIV. 23. Ἐκνευρίζει Noster, ut alias. *Quod utinam illum, cuius impio facinore in has miserias proiectus sum, eadem haec simulantem videam, et aliquando*

aut apud vos, aut apud deos immortales humanarum rerum cura oriatur. Quo etiam pacto Livius III. 56. *Deos tandem esse*, et non negligere humana *fremunt*. Attius Antig. *Iamiam neque dii regunt. Neque profecto deum summus rex omnibus curat.* Tacitus An. XIV. 12. *Quae adeo sine cura deum eveniebant, ut multos post annos Nero imperium et scelera continuaverit.* et Annal. XVI. 33. *Exutus omnibus fortunis Asclepiodotus*, aequitate deum erga bona malaque documenta. Plutarchus in Sylla pag. 456. Θεοῖς μᾶλλον τῶν προτέρων μέλοντες. Immerito haec ob Christianum nomen quasi tum primum accidisse iactant Ethnici apud Arnobium I. *Ipsos etiam coelites*, derelictis aris *solemnibus, quibus quondam solebant invisere res nostras, terrarum ab regionibus exterminatos.* et III. pag. 106. *res perditas invenietis humanas*, et abiecisse clavum deos, *si modo illorum curam spectat, mortalium* regere *atque* administrare fortunas. Potest etiam alio torqueri haec sententia, si *curam* pro affectu accipias: quasi isti Veioves poenis quam saluti mortalium invigilent. Neque enim minus regunt qui ita invigilant, quemadmodum per prophetam D. O. M. Ἔσται ὥσπερ ἐγρηγόρουν ἐπ' αὐτοὺς καθαιρεῖν καὶ κακοῦν, οὕτως etc. In hunc sensum Tacitus Hist. I. 3. *Nec enim unquam atrocioribus P. Rom. cladibus, magis iustis iudiciis approbatum est, non esse curae deis securitatem nostram, esse ultionem.* etiam poeta:

> *Felix Roma quidem, civesque habitura superbos;*
> *Si libertatis Superis tam cura placeret,*
> *Quam vindicta placet.*

Sed haec, opinor, Sallustius non ex animi sententia dicit, sed pro ea quam sustinet persona. En hominis mentem! VI. 59. *Namque mihi pro vero constat, omnium mortalium vitam divino numine invisi: neque bonum neque malum facinus cuiusquam pro nihilo haberi; sed ex natura, diversa praemia, bonos malosque sequi. Interea forte ea tardius procedunt: suus cuique animus ex conscientia spem praebet.* Psicaeus ex coniectura *forte dum;* at ille surdo canit. Wasse.

Qui hanc. Τὸ *qui* non ad Deos, sed ad Patres quos Philippus appellabat, refertur. Vide cap. XIV. *Quod ego vos oro atque obtestor P. C.* Wasse.

Omissa cura. Comparanda sunt inter sese loca Sallustii de ignavia S. R. illis temporibus. Vide quae Cato disserit supra in Catilin. cap. 52. et mox §. 15. *Neque mihi satis consilii, metum, an ignaviam, an dementiam eam appellem: qui videmini intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem.* Ceterum polluendam perdendamque Rempublicam non esse relinquendam iis, quorum haec cura et hoc munus est, praeter alios copiose disserit M. Tullius in ea pro Sextio. Sed et in Pisoniana negat ullam esse excusationem, non modo male sentientibus, sed sedentibus, cunctantibus, dormientibus, in maximo Reipublicae motu, magnatibus, quibus scilicet gubernatio Reipublicae commissa credita est. Similiter idem Noster in Orat. de Repub. ordinanda C. Iulio Caesari aurem pervellit, ne clarissumus Imp. Gallica gente subacta, P. R. summum atque invictum imperium tabescere vetustate ac per summam discordiam dilabi patiatur. Rupert.

Adhuc regitis. Vaticanus, *tegitis*. saepe eam in rem peccatum est. Carrio in Add.

Omnium flagitiosorum postremus. In Epist. Mithridatis: *Postremus servorum Archelaus*. Ciaccon. — Verba sunt ex oratione L. Philippi in Senatu, quae similia illis quae habentur in epistola Mithridatis, in qua est: *Postremus servorum Archelaus*. Paulo post cum in V. C. sit: *Et ignoscendo * P. R. magnitudinem auxisse* etc. Faërnus legebat, *Populum* 24 *Romanum*, non *populi Romani*; cui sententiae non absimilis illa in Bell. Catilinae: *Et accepta iniuria ignoscere, quam persequi malebant. Sed uti labore atque iustitia resp. crevit*. Ursin. — Sic in Epistola Mithridatis infra: *Postremus servorum Archelaus:* adumbratum (ut videtur) de exemplo illo C. Gracchi apud Agellium libro XV. *Omnium nationum postremissimum nequissimumque existimatote*. Douza.

Peior an ignavior. Sic dixit Corn. Tacitus: *Invalidum senem T. Vinius et Corn. Laco, alter deterrimus mortalium, alter ignavissimus, odio flagitiorum oneratum contemtu inertiae destruebant*. Ita enim locus ille lib. Historiarum primo a libris vett. omnibus scribendus est, non autem voce illa *oneratum*, quod Rhenanus volebat, sublata, aut, quod docti viri tentarunt, in *onerabant* mutata. Carrio. — Eadem fere loquendi ratione usus postea, quo loco nobis Cn. Lentuli naturam et mores duobus verbis, ac suo more, quasi in speculo cernendos proponit. Fragmentum sic habet: *Perincertum stolidior, an vanior*. Douza.

Deliberari non potest. Hoc est, qui peior an ignavior esse statuam, nescio. Idem valet ac *decernere*, *certum habere apud animum suum*, *consulere alium*, et rarius, *dubitare*. Glossae: *deliberat*, *διχογνωμονεῖ*, *βουλεύεται*, *διαπορεῖ*. Cicero III. Verrin. *Iste certe* statuerat *ac* deliberaverat *non adesse*. et VII. Verrin. Certum *est* deliberatumque. etiam pro *dubitare*, *haerere* apud Livium VII. 35. *Neque enim maneatis, an abeatis hinc* deliberari potest, *quum* etc. *nihil vobis fortuna reliqui fecerit: fameque ac siti moriendum sit*. Iustinus XLII. 4. *quem ultorem patris* etc. *futurum non* dubitabant. Ita quidem editi, sed Codex B. Pub. et tres Bongarsii rectius *deliberabant*, quo infra utitur V. 8. M. Felix pag. 333. *Eos autem merito torqueri, qui Deum nesciunt, ut impios, ut iniustos*, nemo deliberat. Quare immerito damnat hoc verbum Anna ad Q. Septimium I. 22. *Interim* deliberantibus cunctis, *quidnam et ubi esset, quod immolare iuberetur*. Postremo *alium consulere* denotat. C. Nepos I. 1. *Delecti Delphos* deliberatum *missi sunt*, qui consulerent Apollinem, *quo potissimum duce uterentur*. Voces *qui consulerent Apollinem* ex interprete esse, qui minus intelligebat vim τοῦ *deliberant*, quo minus dubitem, auctor ipse facit, qui ita infit II. 2. *Miserunt Delphos consultum quidnam facerent de rebus suis. Deliberantibus Pythia respondit, ut moenibus ligneis se munirent*. Auctor Alexandridos ined. in Praefat. *Tandem apud me* deliberatum est, *te in lucem esse proferendam*. Quod Philippum spectat, arguit ille hoc loco postremissimae patientiae Patres, quod iniurias vel ab ignavissimo pati sustinerent. Non absimiliter Britanni apud Tacitum in Agric. *In proelio fortiorem esse qui spoliet: nunc ab ignavis plerumque*

et imbellibus eripi domos, abstrahi liberos, iniungi delectus, tanquam mori tantum pro patria nescientibus. WASSE.

ET SE CONTEMTO METUENDUM REFECIT. Legendum, *et se e contemto metuendum efficit.* RIV. — Ita Codd. quos firmat Tacitus An. I. 74. *Dedit exemplum, quod secuti, ex pauperibus divites,* ex contemtis metuendi, *perniciem aliis, ac postremum sibi, invenere.* Modum loquendi servat Noster Cat. IV. *ex pulcherrima pessima ac flagitiosissima facta.* Iugurth. V. et alibi. Excerpta ex Polybio pag. 1378. Ἐξ ἐλαχίστης μὲν βασιλείας ἐνδοξοτάτην καὶ μεγίστην Μακεδόνων ἀρχὴν κατεσκεύασαν. Supra, *exercitum opprimundae libertatis,* omissa *caussa,* eleganter. Columella de Arbor. cap. V. *alteram quam vitis constituendae* caussa *submittas, alteram subsidio habeas.* Codex Arondel. recte omittit *caussa.* Livius II. 22. *tuendae maritimae orae.* Sic Codex Cantab. Infra: *Quid ille ob benefacta.* Plaut. *id si parate curavi ut caverem; Tum hoc mihi indecore, inique, immodeste Datis dii! nam quid habebunt sibi igitur impii Posthac, si ad hunc modum est innoxiis honor apud vos.* WASSE.

MUSSANTES. Vide Indicem. A Graeco μύζω esse videtur. Menander: Η μὴ γαμεῖν γὰρ, ἂν δ' ἅπαξ λάβῃς, φέρειν Μύσαντα πολλὴν προῖκα καὶ γυναῖκα δεῖ. Mussantium morem egregie exprimit Lucanus I. 247.

Et tacito mutos volvunt sub pectore questus.

dein:

— — Gemitu *sic quisque* latenti,
Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
Credita: sed quantum, volucres cum bruma coërcet,
Rura silent, mediusque iacet sine murmure pontus,
Tanta quies.

Neque prorsus male Claudian. Ruff. I.

— — *Deiecerat amens*
Occultis odiis terror, tacitisque *sepultos*
Suspirant gemitus *indignarique verentur.*

WASSE.

VXTUM CARMINIBUS. Vide supra B. Catilin. cap. XLVII. WASSE. — Thucyd. V. 103. Μηδὲ ὁμοιωθῆναι τοῖς πολλοῖς, οἷς παρὸν ἀνθρωπείως ἔτι
25 σώζεσθαι, * ἐπειδὰν πιεζομένους αὐτοὺς ἐπιλείπωσιν αἱ φανεραὶ ἐλπίδες, ἐπὶ τὰς ἀφανεῖς καθίστανται, ΜΑΝΤΙΚΗΝ τε καὶ χρησμοὺς, καὶ ὅσα τοιαῦτα μετ' ἐλπίδων λυμαίνεται. Infra: *quippe metu pacem repetentes quo habitam amiserant.* Livius alicubi: *pari metu repetentes quo primitus amiserunt pacem: aeque segnes in repetendo atque in tutando.* WASSE.

§. 4. ATQUE ID IURE: QUONIAM EX RAPINIS CONSULATUM, OB SEDITIONEM PROVINCIAM CUM EXERCITU SORTITUS EST. Unde perspicue patet est historiae ordinem male in hac editione servatum, et Fragmentum, quod statim porro a calce orationis huius sequitur, ante eandem collocandum esse. Id enim sic habet: *Uti Lepidus et Catulus decretis exercitibus maturrime proficiscerentur.* uterque scilicet ad provincias sibi decretas. Lepido enim Gallia ulterior, Catulo eiusdem collegae Italia ex Senatusconsulto sorte obvenerat. Senatusconsulto dico; hoc enim Fragmentum quod posui, praemittendum esse, videor ex Fastis doctissimi Sigonii col

servasse, ita hunc (ni fallor) locum citantis: *S. C. fit, uti Lepidus et Catulus* etc. Douza.

§. 5. At scilicet, ii qui. Longe aliter veteres vulgati: *At scilicet iis, qui legatos, pacem, concordiam, et alia huiuscemodi decreverunt: ad postremum usque gratiam habeo peperisse.* Glareanus legit: *At scilicet iis qui ad postremum usque legatos pacem, concordiam et alia huiuscemodi pepererunt, gratias habeo peperisse.* neutrum assequor: neque in hac lectione quicquam difficultatis inest. si quid tamen latet aliud, id fortasse ex scriptura vocis *habeo*, pro *aveo*, veteribus vulgata, originem duxit. Carrio. — Locus mire corruptus, et quem, absque veteribus libris sit, non facile sanaveris. pro *ii* omnes libri *eos*: pro *pacem*, Fabri et Briconeti, *ad pacem*. cuius etiam vestigia sunt in vetere editione: *postremum usque ad legatos pacem:* verbis transpositis, pro *ab eo peperere*, Vaticanus et alii *habeo peperisse.* Corrigo, et prope abest, quin praemium correctioni decerni postulem: *Scilicet eos, qui ad postremum usque legatos ad pacem, concordiam, et alia huiuscemodi decreverunt, gratiam ab eo peperisse.* Concisa illa et plane Sallustiana loquendi ratio *scilicet peperisse* (cuius sexcenta apud Latinos exempla in mundo sunt, in vulgus etiam doctiorum ignota) loco huic maculas adspersit et illud *habeo* pro *ab eo* supposuit. Sic in oratione de Repub. *scilicet id certatum esse, utrius vestrum arbitrio iniuriae fierent.* uti nos correximus. Carrio in Add. — In oratione Philippi libro primo Historiarum: *At scilicet, ii, qui ad postremum usque, legatos, pacem, concordiam, et alia huiuscemodi decreverunt, gratiam ab eo peperere.* sic coniectura fecit, qui Sallustii fragmenta edidit: et addit, nihil in hac sua significatione difficultatis inesse, quasi hac fine libri emendandi sint. Veterum editionum scriptura paullulum immutata vera est: *at scilicet eos qui legatos, pacem, concordiam et alia huiuscemodi decreverunt, ad postremum gratiam ab eo peperisse. scilicet peperisse*, hoc est, scire licet peperisse. quod enim in his verbis *aveo* pro *habeo* somniat collector fragmentorum, delirat. Ut *scilicet*, eadem ratione *videlicet* amat iungi infinitivo: et rationem volunt esse, quia sit tanquam, scire licet, videre licet: verum mihi non probant. nam etiam *fortasse* eo modo Titinius Veliterna:

Fortasse notum fuisse, quo die liber foret,
Nunc etiam voti condemnatus immolavit hostiam.

Priorem versum vel pueri emendent:

Fortasse votum fecisse, q. d. l. f.

Ita Poenulo:

Fortasse medicos nos arbitrarier.

Sic enim lego: et plane mendose alii: *arbitratur.* Sed ut de hoc taceam; potest enim esse *fortassis*, pro *forte an sit*, quomodo *forsit* apud Virgilium et Propertium; quid de illo dicent Aulularia:

Aedepol senem Demaenetum lepidum fuisse nobis,
Ut assimulabat Sauream modeste, quam facete.

Ita non dubitem quoque dicere: *Nimirum fuisse illum senem nequam:* quod Plautus Sticho iteravit: *videlicet fuisse illum nequam.* Palmer. — * Palmerius in Spicilegiis suis legendum contendit: *At scilicet eos, qui* 26

legatos etc. Probe quidem, sed ex ingenio tantum. Carrionis quoque libri nescio quid hic turbaverant. COLER.

GRATIAM AB EO PEPERERE. Ita est in nuperis editionibus, sensu satis perspicuo: sed quoniam cum in impressis, tum calamo exaratis libris lectiones mirifice variant, suspicor locum levi mutatione et addito pronomine rescribendum ex vestigiis veteris scripturae: *Gratiam ab eo reperere sibi.* cui phrasi prorsus consimilis, ne dicam gemina, est Plautina illa in Prologo Rudentis: *Veniam sibi invenire a diis.* Sed et Plinius alibi *gratiam invenire* scripsit. Neque est quod quemquam moveat vox illa *sibi* pro supplemento adscripta. cui coniecturae meae primitus occasionem praebuit lectionis eius affinitas, quae in aliis libris concepta legitur ad hanc faciem: *gratiam habeo peperisse.* Scin' quid suspicer? nempe aliquem ex Sallustianis exscriptoribus compendium notarum facere voluisse, et secundam verbi syllabam contruncatam abbreviasse ad hunc modum: *Pep̄ere sibi.* atque hinc porro aliis atque aliis succedentibus geminas voces coaluisse in unam. unde *peperisse* istud natum denique. DOUZA. — Omnes testantur in MSS. esse *peperisse.* Recte igitur Palmerius Mellerus, *At scilicet eos* etc. *peperisse.* Adi librum III. Observ. cap. 9. GRONOV.

INDIGNI REPUB. Messus elocutionum exemplo: *indignus*, inquit, *hac re. Sallustius libro primo Hist. Indigni rep. habiti.* CARRIO.

§. 6. PROSCRIPTOS ACCERSIRI. Vaticanus, *proscriptos accersi.* sic alibi in eodem Sallustio libros in eadem voce variare meminimus. CARRIO IN ADDEND.

(XIII.) EXTOLLEBANT. *Extollebant et (dicebant) magnitudinem P. R. crevisse ignoscendo.* CRISPIN.

ET IGNOSCENDO POPULI ROM. MAGNITUDINEM AUXISSE. In scripto libro est: *Et ignoscendo pop. Rom. magnit.* Faërnus legebat, *populum Rom.* Forte ex Catilin. de populo Rom. *Et accepta iniuria ignoscere quam persequi malebant. Sed ubi labore atque iustitia respubl. crevit,* CIACCON. — Dignum nota, *auxisse* παθητικῶς pro *auctum esse*, Catonis et veterum exemplo. De quo dixi ad Tacitum. Lips. IV. Ep. Q. 14. de re ipsa vid. Voss. II. Inst. Orat. pag. 218. et lib. I. pag. 153. RUPERT.

AUXISSE. Παθητικῶς. Vid. Lipsius IV. Quaest. Epist. 14. BROUKH.

LEPIDUM PROGRESSUM VIDEBAT. Scribe: *qui gentis Aemiliae bene facta extollebam, et ignoscendo populi Romani magnitudinem auxisse nusquam etiam tum Lepidum progressum dicebam.* Posses etiam, *populum Romanum;* sed *auxisse* dicit, pro auctam esse, ut Cato: *Eo res eorum auxit.* GRONOV.

ET CUM PRIVATA. Vocem *et* de coniectura sustulimus. laudant libri veteres, et alioqui nequaquam sibi constabit sententia. qui, inquit, extollebant bene facta gentis Aemiliae, quique aiebant pop. Romani magnitudinem auxisse ignoscendo, et Lepidum etiam tum nusquam progressum; i cum arma private opprimundae libertatis cepissent, consilium publicum corruperunt. CARRIO IN ADD.

§. 7. AC TUM ERAT LEPIDUS LATRO CUM CALONIBUS ET PAUCIS a CARIIS, QUORUM DIURNA MERCEDE VITAM NON MUTAVERIT. Ita hunc locu

citat Scaliger ad Catullum. Sensus videtur esse: quorum vitam adeo vili aestimat, ut eam ne mercede diurna velit mercari. RUPERT.

ATTAMEN ERAT LEPIDUS. Vaticanus, *At tum erat.* CARRIO IN ADD.

* QUORUM NEMO NON DIURNA MERCEDE. Glareanus: *nemo diurna* 27 *mercede vitam mutaverit.* alii: *quorum nemo diuturna mercede vitam mutaverit.* atqui contra sentit Philippus, eos vel diurna merçede conductos, vitam etiam nihili facturos. CARRIO. — Ita libri, suspicabar *diurnis*, nam *diurna* pro *dimensa*, quae servis in diem exhibentur, usus est Seneca Epist. LXXXI. Diurnum *accipit*, *in centunculo dormit.* Atque ita, sed alio sensu, Tacitus Ann. XVI. Ita etiam Graeci suum ἡμερήσιον. Plutarchus alicubi: ἡμερησία ζωή. Et Suetonius Calig. XI. adiungit *quaestibus. Ex gerulorum* diurnis quaestibus *pars octava.* et *victum* Ner. XXXVI. *alios* diurnum victum *prohibitos quaerere.* qui *diurna* pro *in diem* posuit Ner. XXX. *mercedem* vero retinet Ambrosius Epist. VI. *sicut mercenarius* diurnam mercedem *quaerere.* Claudian. de B. Gild. 75.

— — *gaudetque* diurnos,
Ut famulae, *praebere* cibos.

Corippus:

Vix *nobis* vitae *constant alimenta* diurnae
Afflictis, *quae longa dies longoque labore*
Sors quaerit, *parvosque cibos sub nocte reponit.*

et alibi:

Qui nec cauda rei cultu *est ornanda* diurno.

Noster Catilin. XLIX. *Plebes* etc. *cui omnes copiae* in usu quotidiano *erant.* Scaliger ad Catullum: *vitam non mutaverit.* WASSE.

CUM LEGATIS ADHUC IURE PARENTIBUS. Ex eadem oratione haec quoque sunt. Sed illud *adhuc*, licet in Vet. Cod. sit, videtur tamen in *adhoc* mutandum, quo alibi Sallustius pro *praeterea* usus est. Paulo post ad illa, *Bellum ex bello serunt*, facit id, quod habetur in Epistola Mithridatis: *Bella ex bellis serendo magni facti.* Livius quoque eodem modo dixit lib. XL. *Ex bellis bella seruntur.* et Tacitus lib. XXI. *Proelia serere.* Quod vero sequitur apud Sallustium: *Quod ego vos oro atque obsecro P. C.* etc. rectum est. nam ita V. C. habet, et ita infra locutus est Sallustius, cum ait: *Quod ego vos moneo quaesoque, ut animum* etc. Item pro *armis sollicitatae* Vett. Codd. habent, *armis sollicitae.* URSIN.

ET AD EUM CONCURRERE HOMINES OMNIUM ORDINUM CORRUPTISSIMI. Tales in castris Caesaris fuisse, fatetur infra in d. Orat. I. ad Caesarem de Rep. ord. RUPERT.

CUPIDITATIBUS. Venetum *cupidinibus.* idque Sallustianum magis est. RIVIUS.

QUIES IN SEDITIONIBUS. Quia tunc solum contenti sunt. WASSE.

BELLUM EX BELLO SERUNT. Perperam alii *ferunt.* RIVIUS. — Sic in Epist. Mithridat. *Bella ex bellis serendo magni facti.* Livius lib. XL. *Ex bellis bella seruntur.* Et Tacitus *praelia serere* dixit Hist. V. CIACCON.

SULPICII. Nam P. Sulpicius, tribunus plebis, auctore C. Mario perniciosas leges promulgavit, ut exules revocarentur, et novi cives libertinique distribuerentur in tribus etc. qui cum in quadam villa lateret, indicio servi

retractus et occisus est. Servus ob mercedem manumissus est, sed ob infidelitatem saxo deiectus. BADIUS.

MARII. Vide supra Iugurth. cap. LXIII. BADIUS.

DAMASIPPI. Vide supra Cat. cap. LI. vel lege, *Damacii.* Nam Lucius Damacius praetor ex iussu Marii omnem nobilitatem, quae in urbe erat, trucidavit. BADIUS.

(XIV.) §. 8. HISPANIAE ARMIS SOLICITATAE. *Solicitae* est in duobus scriptis exemplaribus. CIACCON. — Fabri et Briconeti, *armis sollicitae.* CARRIO IN ADD.

MITHRIDATES. Vide supra Fr. I. 4. WASSE.

28 * QUIN PRAETER IDONEUM DUCEM NIHIL ABEST AD SUBVERTENDAM REMP. Vide, ut Mamercum fastidiose et contemtim conterat Philippus, cui ne id quidem dignum habet tribuere, quem pro idoneo duce ad Rempubl. evertendam agnoscere velle videatur. DOUZA.

§. 9. QUOD EGO VOS ORO. Sic alibi: *Quod ego vos moneo quaesoque, ut minus.* CIACCON.

NEU PATIAMINI. Iidem libri, *ne patiamini;* nostra lectio a Vaticano est. CARRIO IN ADD.

QUASI RABIEM. Forte, *quasi tabem,* frequenter enim ea similitudine utitur noster Sallustius. Sed in re incerta nihil assevero. CARRIO. — *Quasi tabem* coniecit Carrio, non male. Alibi enim utitur auctor hac similitudine. WASSE.

AD INTEGROS PROCEDERE. Supple de Vaticano aliisque membranis, *ad integros contactu procedere.* nihil elegantius. CARRIO IN ADD.

§. 10. AN EXSPECTATIS DUM EXERCITU RURSUS ADMOTO, FERRO ATQUE FLAMMA URBEM INVADAT. Hoc contra historiae fidem esse omnia veterum monumenta consentiunt. Neque enim Lepidus ante postremam expeditionem illam et pugnam commissam cum Catulo, qua victus deserta Italia in Sardiniam refugit, ad Romana moenia exercitum umquam admovisse legitur, nedum ut urbem ferro et flamma invaserit. Unde mihi dubium non est, quin *invadant* legi atque emendari debeat. Quod si mihi Critici concedant, referendum erit ad homines illos omnium ordinum corruptissimos, veris supra coloribus a Philippo depictos, Cinnanos puta et Marianos satellites, quorum in patriam reditu quantum civilis sanguinis exhaustum fuerit, Plutarchus, Appianus, Eutropius testes, postremo omnes veteres memoriae. DOUZA. — Illud *rursus* pertinet tantum ad vocem *admoto*, non autem ad ea quae sequuntur, *ferro atque flamma urbem invadat.* Et certum est ex hac ipsa oratione, Lepidum antea exercitum opprimundae libertatis habuisse: *Equidem a principio, cum Etruriam coniurare, proscriptos accersiri* etc. Deinde: *At tum erat Lepidus latro, cum colonis et paucis sicariis.* Ball. pro *tum* legit *tamen.* Et hoc est quod ait, *privata arma cepisse;* nempe quia non erat cum imperio et legatis iure parentibus. Quo loco Balliol. pro *videbant* habet *aiebant.* Quod si Lepidus nunquam antea ductasset exercitum, tamen illud *rursus* aeque competeret eius militibus; imo de iis usurpat auctor infra: *Agite, uti lubet; parate vobis Cethegi, atque alia proditorum patrocinia, qui*

rapinas et incendia instaurare cupiunt, et rursum advorsum deos penates armare. Wasse.

Quod multo propius est ab eo quo agitat statu. Cicero Tuscul. I. *Antiquitas quae quo propius ab ortu et divina progenie.* Et ad Attic. lib. I. *quoniam propius abes.* Sed Plin. lib. XIV. cap. 4. *Tam prope*, inquit, *ab origine rerum sumus.* Ciaccon. — Ex eadem item oratione haec quoque sunt, quibus non absimilis illa Plinii lib. XIV. cap. 4. *Tam prope ab origine rerum sumus.* Cicero tamen lib. I. Tuscul. dixit: *Antiquitas, quae quo propius aberat ab ortu et divina progenie.* et in Epistola quadam ad Atticum lib. I. *Quoniam propius abes.* Item pro, *qui ademtam negat*, V. C. habet, *quibus ademtam* etc. et pro *luctus curae sunt*, videtur melius, *curae sint.* Ursin. — Ball. om. *ego*, et *contactu*, male utrumque. Qui hunc locum absque meliorum Codd. ope in integrum restituere sperat, ille οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως βούλησιν ἐλπίζει. Sensus tamen esse videtur hujusmodi: An expectatis dum ferro atque flamma urbem invadat? quod multo (urbi) propius est ut accidat a mala Patrum administratione quam (eidem prope est) ex pace et concordia, quae nomina sceleri suo indidit (ire) ad arma civilia: i. e. *ire adversus* arma civilia: quae ille advorsum divina et humana omnia cepit. vel, *ire ad* i. e. *in arma.* Wasse.

Quam ex pace et concordia ad arma civilia. Scriptura haud dubie mendosa, et quam iuxta cum ignarissimis intelligo: nisi tamen totus locus interpolandus, et fortasse in hunc morem constituendus: *quam ad pacem et concordiam ab armis civilibus:* sententia apertissima, quam tamen absque libris auctoribus integram et sinceram * esse, nondum satis 29
acceptum est mihi. Douza.

(XV.) §. 11. Angitur enim. Vaticanus, *agitur enim.* Carrio in Addend.

§. 12. Satis consilii. Male operae omiserunt *est*, Carr. in Add.

Qui videmini intenta mala quasi fulmen optare se quisque ne attingat, sed prohibere ne conari quidem. Ab aliquo illustri scriptore Graeco haec sententia sumta videtur. Tacit. Annal. III. *Ob intenta pericula.* Ciaccon. — Fulmina enim feralia habebantur; et qui locus fulmine tactus, *bidental* appellabatur. Glossarii auctor recte exposuit: *Bidental*, τόπος κεραυνοπλήξ. Quin Persius ipsum hominem κεραυνοπλῆγα *bidental* vocat:

Triste iaces lucis, evitandumque bidental.

Bidental autem vocatur, quod talibus locis ovibus sive bidentibus sacrificia fierent. Artemidorus lib. II. ὁ κεραυνὸς τὰ ἄσημα τῶν χωρίων ἐπίσημα ποιεῖ διὰ τοὺς ἐνιδρυμένους βωμοὺς καὶ τὰς ἐν αὐτοῖς γινομένας θυσίας. Graeci *bidental* vocant ἐνηλύσιον. Glossae Graecorum: Ἐνηλύσια, τὰ κατασκηφθέντα χωρία. Nam σκηπτός, *fulgor.* Scalig.

Quasi fulmen. Optare tantum ne attingat fulmen, nec fuga aut tecto prohibere, credo, *dementiam* vocat, quia coelitus tangendi sunt divinitus amentes. Ex Tageticis libris. Ammian. XVII. 12. *Veiovis fulmine mox tangendos adeo hebetari, ut nec tonitruum nec maiores aliquos possint*

audire fragores. Iisque alludit XIV. 11. *Utque manum iniectantibus fatis hebetari sensus hominum et obtundi.* Corrige obiter Augustinum Ep. XXI. pro *Orpheicis atque Agetiois* lege *Tagetieis.* Plinius Hist. Nat. XI. 54. *Quati prius omne et afflari quam percuti: nec quemquam tangi, qui prior viderit fulmen aut tonitru audierit.* De Turno Virgilius:

Sed neque currentem se non cognoscit euntem,
Tollentemve manu saxumve immane moventem.

Quae Cerdanus aliique ad timorem male referunt. Hos sequitur Statius Theb. II. 564.

— — stupet *obvia letho*
Turba superstantem, atque emissi turbine montis
Obruitur.

et IX. 850.

— — *urgent praesagia mille*
Funeris, et nigrae praecedunt nubila *mortis.*

infra:

Iam non ira subit, lethi sed nuncius horror.

et 470.

Qui tremor illicita coeli de lampade tactos,
Hic fixit iuvenem, pariterque horrore *sub uno*
Vox, acies sanguisque perit.

Praeivit in his, ut aliis fere omnibus, divinus poeta Iliad. XVI. 792. 805.

— — *Στρεφεδίνηθεν δέ οἱ ὄσσε* etc.
Τὸν δ' Ἄτη φρένας εἷλε, λύθεν δ' ὑπὸ φαίδιμα γυῖα.

Certe Quinto Smyrnaeo, qui I. 588.

— — *Πευθομένης μάκαρες φρένας ἐξείλοντο*
Καὶ νόον, ὄφρα σε κῆρες ἀμείλιχοι ἀμφιχέωνται.

Noster autem Demosthenem sequi mihi videtur III. Philipp. pag. 48. *Ἀλλ' ὅμως ταῦθ' ὁρῶντες οἱ Ἕλληνες ἀνέχονται, καὶ τὸν τρόπον, ὅνπερ οἱ τὴν χάλαζαν, ἔμοιγε δοκοῦσι θεωρεῖν, εὐχόμενοι μὴ καθ' ἑαυτοὺς ἕκαστοι γενέσθαι, κωλύειν δὲ οὐδεὶς ἐπιχειρῶν.* Ambrosius ad Theodos. V. Ep. 29. *Ego ipsum usurpatorem imperii ita* vinxi *ac* mentem *eius* ligavi, *ut cum haberet adhuc fugiendi copiam, tamen cum omnibus suis, tanquam metuens, ne quis tibi periret, ipse se clauderet.* WASSE.

SED PROHIBERE NE CONARI QUIDEM. Belle de Graecis, quibus imminebat Philippus Macedo, Demosthenes Philippica III. *Illi Graeci haec tolerant, eodemque modo, quo qui grandinem (ut mihi quidem videtur) spectant: optat quisque, ne in suos agros deferatur: prohibere conatur nemo.* Quam imaginem quis non videt imitatum hic esse Sallustium? RUP.

PROHIBERE. Antea, *prohibete.* a coniectura nostra stant omnes libri. CARRIO IN ADD.

30 * §. 14. PUDET. *Dicimus*, inquit Servius lib. IV. Aen., *piget me facere, et pudet me fecisse: quae tamen interdum a Sallustio simul ponuntur.* CARRIO.

ANIMOS MOVENT. In V. C. *animos movere.* quae forma loquendi Terentio perfamiliaris est. URSIN. — Scribe, *animos movere.* Sic enim in membranis est. CARRIO IN ADD.

Qui ademtam negat. Veteres illi libri, *quibus ademtam.* Ciaccon. — Omnes libri, *quibus ademtam.* Carrio in Add. — In codice Puteani est: *quibus ademtam negat.* hinc legendum propono: *civitatem confirmari qui civibus ademtam negat.* Putsch. — *Adeptam* reponit Crispinus contra libb. utramque abest Ball. nec male. *reddere consulatum,* hoc est vel *reddere rationem rerum in eo gestarum,* vel, quod potius censeo, *abdicare se consulatu,* et reddere omnem illam potestatem quam a plebe accepit. Quo sensu Tacitus An. IV. 9. de Tiberio: *ad vana et totiens irrisa revolutus* de reddenda Republ. *utque consules, seu quis alius, regimen susciperent.* Supra pro *socordia* Ball. *secordia.* Infra *plebei Trib. potestatem* legit Priscian. pag. 704. Wasse.

Plebei. Haec vox ab omnibus editis libris exsulat. eam tamen et veteres recipiunt codices, et Priscianus agnoscit, qui lib. VI. a *plebe* tertium casum *plebei* esse docet, atque hoc testimonio e libro Sallustii primo suam confirmat opinionem, nihil ut necesse fuerit novum, hoc est aliud fragmentum, statui. Carrio.

(XVI.) §. 15. Et luctus curae sunt. Potius legerem *sint.* Ciacc.

Nostri proditor. Sic in oratione Cottae infra: *Nam si parricida vestri sum.* Douza.

Istis invidus. Libri duo, *istis infidus.* Ciaccon. — Haec quoque ex eadem oratione. Sed Vett. Codd. pro *invidus* habent *infidus.* et fortasse verius; nam illud *F* digamma positum pro litera *v,* opinatus fortasse librarius pro *f* positum esse, ex *infidus* fecit *invidus.* Sic ex *vides* apud Ciceronem factum est *fides.* Ursin. — Optime idem codex, *istis infidus.* opponit proditorem infido. Putsch. — Probo scripturam Vaticani, *istis infidus.* e pronunciatione litterarum *v* et *f* macula in hoc loco inolevit: eleganter enim cum dixisset *nostri proditor,* subiunxit *istis infidus.* ut utrique parti eum parum amicum et fidum esse velit. Carrio in Add.

Hostis omnium bonorum, ut te neque hominum neque Deorum pudeat, quos perfidia aut periurio violasti. Hoc eo spectare videtur, quod Lepidus, cum legem Sulla mortuo de actis eius rescindendis promulgasset, ut qui a Sulla proscripti fuerant, et civitatem et bona sua recuperarent; cumque eidem Catulus collega ceterique obnixe adversarentur, re in concionibus agitata, Lepidus a Senatu sacramento adactus, bellum se patriae non facturum, in Galliam ulteriorem, quam sortitus erat, profectus, ad Comitia, tamquam exacto consulatu suo bellum illaturus, non venit. Appianus, Florus. Atque hoc est, quod perfidiam et periurium Lepido obiectat Philippus. Douza. — Vett. Codd. habent, *pudet,* quo modo Terentius loquitur, cum ait: *Ut nihil pudet.* Item pro *quos perfidia aut periurio violasti,* in Vett. Codd. est: *quos per fidem* etc. et sic locutus est Livius lib. I. cum dixit: *cuius ad solenne * ludosque per fas* 31
et fidem decepti venissent. Ursin. — Ita [*pudet*] malo, quam *pudeat.* cuius locutionis exempla sunt in promtu. Carrio. — Libri Vett. *per fidem aut periurio.* Livius I. *Cuius ad solemne ludosque per fas ac fidem decepti venissent* etc. Ciaccon. — Ex fide codicis Vaticani, quem Gruterus inspexit, legendum est, *quos per fidem aut periuria,* hoc est, per

fas ac nefas. Notissima hominum malitia, per fidem violare. Livius lib. I. cap. 9. *Deumque invocantes, cuius ad solenne ludosque per fas aut fidem decepti venissent.* Sic Caesar lib. I. de B. Gall. cap. 26. dixit, *per fidem circumveniri.* Plautus Mostell. II. Sc. 2. *Per fidem sum deceptus.* Livius lib. VI. cap. 29. *Adeste, dii, nobis per vestrum nomen deceptis.* quasi diceret, vestrum nomen hamus fuit, quo inuncaremur. Idem lib. XXXVIII. cap. 25. f. *Maior pars per fidem violati colloquii poenas morte luerunt.* Sen. cap. 3. de Providentia: *Multa millia civium Romanorum uno loco post fidem, imo per ipsam fidem, trucidata.* RUPERT. — Vaticanus, *per fidem aut periurio.* omnino Sallustiane. CARRIO IN ADD.

§. 16. IN SOLICITUDINE RETINEAS. Vetus editio et Fabri, *in solicitudine attineas.* CARRIO IN ADD.

NEQUE TE PROVINCIAE NEQUE LEGES NEQUE DII PENATES CIVEM PATIUNTUR. Sententia deposcere videtur, ut *patientur* legamus. DOUZA.

PERGE QUA COEPISTI. *Qua coeptas* omnes libri habent. CIACCON. et CARRIO IN ADD.

QUAM MATURRIME. Tacit. Annal. V. *ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur.* et Noster infra: *Uti Lepidus et Catulus decretis exercitibus quam maturrime proficiscerentur.* et Caesar lib. I. Bell. Gall. Alia exemplaria hic *maturissime.* Citat Charis. lib. II. in *Maturissime* M. Catonem dier. dict. de cons. suo: *Item, uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus maturissime disieci atque consedavi.* Vide eundem in *Maturrime.* CIACCON. — Ex eadem oratione haec quoque sunt. Charisius lib. II. docet Catonem similia quaedam protulisse in oratione dierum dictarum de consulatu suo, a quo Sallustium illud *maturrime* accepisse verisimile est. Catonis verba sunt haec: *Item, uti a Thermopylis atque ex Asia maximos tumultus quam maturrime disieci atque consedavi* etc. Inde Tacitus lib. XV. *Ut templum Divo quam maturrime publica pecunia poneretur.* et rursus Sallustius ipse paullo post in fragmento: *Uti Lepidus et Catulus decretis provinciis quam maturrime proficiscerentur.* URSIN.

§. 17. REMPUBL. INTUTAM. Ald. *inultam* legit. Tacitus Hist. III. *non intuta moenium firmare* dicit. et Hist. I. *proinde intuta quae indecora.* CIACCON. — Ex eadem item oratione haec sunt: *Remp. intutam.* Alii vero pro *intutam* legunt *inultam.* Sed nihil mutandum. nam Caesar lib. I. de Bell. Gall. usus est ea voce et Tacitus lib. XIX. cum dixit: *Non intuta moenium firmare.* URSIN.

DELECTUS. Vide supra Bell. Catil. cap XXXVI. WASSE.

EX LIBIDINE LEGES IMPERANTUR etc. Pro quo libentius legerem, *ex libidine leges imperatae;* nam verbum *imposita* iam praecessit, licet rectum sit, et supra dixerit: *Annuite legibus impositis.* URSIN. — Haec temporum mutatio mihi non leviter suspecta est; unde fit, ut legendum autumem: *leges imperatae.* DOUZA.

LEGATOS ET DECRETA PARATIS. Demosthenes Philipp. I. pag. 18. ἃ ἂν ὑμῖν ἀρέσκῃ χειροτονήσατε, ἵνα μὴ μόνον τοῖς ψηφίσμασι καὶ ταῖς ἐπιστολαῖς πολεμῆτε Φιλίππῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις. Infra: *quanto avidius pacem petieritis.* Livius e contra VI. 18. *Ostendite modo bellum, pacem*

habebitis: *videant vos paratos ad vim*, *ius ipsi remittent*. Voces *praesidia deducta atque imposita* exulant Balliol. Infra: *nam qui turbas*. hoc est, *nam is qui dicit*, vel, *quicumque dicit*. Wasse. — In Wassiana ed. quoque per iniuriam omissae voces, *praesidia deducta atque imposita*. Haverc.

(XVII.) * Et quanto. *Et* deest vetustae editioni Fabri et Brieoneti. Carrio in Add. 32

§. 18. Nam qui turbas et caedem civium odisse ait etc. Si quis penitius loci huius constructionem ac sententiam investiget, nae illi facile odorari fuerit, vel ex posteriore periodo tantum, numeri rationem in verbis illis tribus *ait*, *retinet*, *censet*, perperam a sciolis inversam esse. quod tamen a nato nemine usque adhuc animadversum demiror; praesertim cum eius rei ipsos commonefacere potuerit numeri illius diversitas, quae in isto argutissimo epiphonemate comparet: *Ita illi a vobis pacem, vobis ab illo bellum suadent.* in quo enarrando quomodo isti sibi satisfecerint nescio; hoc scio lectionem receptam et secum et cum Sallustiana elegantia pugnare. Nam quae, obsecro, locutionis ratio sit illa? Lepidus, armato Lepido, vos inermes retinet. Quocirca vel meo periculo (neque enim capitis res est) fidenter castigandum pronuncio: *Nam qui turbas et c. c. o. aiunt*, *et ob id a. L. v. i. retinent; quae v. t. s. e. q. f. p. p. p. censent.* Non enim de Lepido, sed de factiosis Lepidi fautoribus, quos ipse satellites indigitare amat, intelligendum. Douza. — Cortii editio *suadet*, quod praetuli, licet nulla a Cortio lux pro stabilienda lectione. Scilicet τὸ *illi* tertius est casus singularis numeri, non primus pluralis, quod alios decepisse videtur. Haverc.

Armato Lepido vos inermes retinet. MSS. libri, *inermos*. Ciacc. et Ursin. — Vaticanus, *inermos*. de quo alibi. Carrio in Add.

§. 19. Torpedo animos oppressit. Priscianus, hunc locum ex I. Hist. recitans, ita legit. Apud Nonium vero in verbo *Torpedo* pro *oppressit* scriptum est *obrepsit*. A. Manut. — Orat. II. de Rep. ord. *Stupor eos atque torpedo invasit*. Wasse.

Torpedo. Ita legunt Priscianus et Nonius Marcellus, qui haec primo Historiarum libro collocant. Apud hunc tamen totus ille locus ita legendus est: *Torpor*, *generis masculini*. *Lucretius:* tantus conduxerat omnia torpor. *Torpedo*, *feminini: Sallustius lib. I. Histor.* si tanta torpedo animos oppressit. Carisius lib. I. Inst. Gramm. *Torpor*, inquit, *et animi et corporis dicitur debilitatio*, *scilicet a torpedine*, *cuius contactu corpus debilitatur*, *unde et Sallustius lib. I. idem vitium* torpedinem *dixit*. Carr.

Scelerum Cinnae. Nam Cinna et Marius cum Carbone et Sertorio Ianiculum occupaverunt, et fugati ab Octavio consule recesserunt. Marius Antium et Ariciam et Lavinium colonias devastavit: et cum nulla omnino spes esset optimatibus resistendi, Cinna et Marius in Urbem recepti, eam velut captam caedibus et rapinis vastaverunt. Badius.

Decus atque omnes ordines interierunt. Antiqui libri, *Decus ordinis huius interiit*. Ciaccon. et Ursin. — Fulvii liber: *Cuius in urbem*

reditu decus ordinis huius interiit. quod probo. A. Manut. — Eadem figura qua Virgil. Georg. II.

— — *Pateris libamus et auro.* Wasse.

Quidam: *cuius in urbem reditu, decus ordinis huius interiit.* sic infra: *contra ordinis huius auctoritatem.* Carrio. — Scribe ex omnibus libris: *decus ordinis huius interiit.* de senatorio ordine a Sulla lacerato et dissipato sermo est. Carrio in Add. — Ἓν διὰ δυοῖν. Propert. IV. 5.

Ante Phrygem Aeneam collis et herba *fuit.*

Virgil. etiam XI.

— — *volat igneus aequore Tarchon*
Arma virumque *ferens.*

Wasse.

§. 20. Parate vobis Cethegos atque patrocinia. Vett. libri, *Cethegi.* Ciaccon. et Ursin. — Atqui Cethegus diu post. An tamen intelligit P. illum Cethegum, de quo Val. Max. lib. IX. cap. *de crud.* Sed is inter Sullanos erat satellites. Est itaque anticipatio historica, de qua legere memini in lib. Inst. Orat. Vossii. Rupert.

Cethegos. Omnes libri, *Cethegi atque alia proditorum patrocinia.* Carrio in Add.

33 * Et rursum. Scribe, *et rursus.* Carrio in Add.

Sin libertas et bella magis placent. Vett. libri, *et vera magis placent.* infra lib. III. Hist. orat. Lepidi, *si vera et honesta flagitium superaverit.* Ciaccon. et Ursin. — Fabri et Briconeti, *libertas et vera.* Carrio in Add. — Cortii ed. *vera.* Sed *bella* opponuntur *paci,* infidae scil. de qua supra; et propterea, pergens, dicit adesse novum exercitum etc. Haverc.

Decernite digna nomine, et augete ingenium viris fortibus. Quid est *augere ingenium?* an quod alii dicunt, *animos augere alicui?* Gerrae germanae. Proinde inducatur, atque eius vicem meae auctoritatis fiducia quamvis audacter reponatur: *augete imperium viris fortibus.* hoc est, Remp. vestram Rom. Cui haud dissimile illud oratione ad Caesarem: *Quae res populos nationesve magnis auctoribus auxissent.* Douza. — Ita Balliol. Dousa ingeniose et Latine *imperium,* quod aliter accipit Crispinus, pro suprema nempe potestate qua extra ordinem muniti erant, ut providerent, ne quid Resp. detrimenti caperet. Favet Tacitus An. VII. *Tib. Neronem et Cl. Drusum privignos* imperatoriis nominibus auxit. et Vopisc. Prob. IV. *ut eius dignitas incrementis iuvetur.* Verum Appio Claudio interrege, Q. Catulo Procos. caussa non erat cur imperium augerent. Neque aliter potuissent, quam si Appium Dictatorem dixissent. *Ingenium* pro *indole* aut *ingenita vi* saepe. Livius semper: *augere animos alicui.* Vid. Gronov. ad VII. 7. Noster Iug. *alii bonum* ingenium *contumelia accensum esse.* et: *inter artes bonas integrum* ingenium *brevi* adolevit. *Opprimere* ingenia Tacitus Agr. III. Quod si *imperium* malis, Dousae mente accipias necesse est. Wasse.

Nomine. Fabri et Briconeti, *nomini.* Carrio in Add.

§. 21. Et ad hoc coloniae. Coniunctio *et* abest vett. libris. recte. Ciaccon. et Ursin. — Fabri et Briconeti, *ac coloniae.* itaque scribendum;

aut more Sallustiano: *novus exercitus; ad hoc coloniae.* copula illa omissa. quo modo sexcenties loquitur. CARRIO IN ADD.

FORTUNA MELIORES SEQUITUR. Tacit. Hist. IV. *Fortuna melioribus affuit.* CIACCON. et URSIN.

§. 22. ORDINIS AUCTORITATEM AD URBEM DUCIT. Legendum, *contra huius ordinis auctoritatem* etc. facilis quidem et proclivis de similitudine vocum, sed foedissimus error. RIVIUS.

INTERREX. Antiquis temporibus is magistratus statim a morte Romuli est institutus. Nam cum in metu omnes essent, ne civitatem sine imperio vis aliqua externa adoriretur: rem inter se centum patres consociant, decem decuriis factis singulisque in singulas decurias creatis, qui summae rerum praeessent; decem imperitabant: unus cum insignibus imperii et lictoribus erat: quinque dierum spatio finiebatur imperium ac per omnes in ordinem ibat. Haec fere Livius. a quo non longe discedit Plutarchus; nisi quod vix unius diei imperium uni interregi tribuere videtur. Postea exactis etiam regibus, quoties comitia ea a Consulibus, aut morbo aut bello aut seditione impeditis, haberi non poterant, si Dictatori non placuisset, Interrex creabatur. Qui cum quinque dies magistratum obtinuisset (nam hoc Interregni tempus fuisse satis constat) alteri imperium tradidit. Ille, nisi quid impediret, Senatusconsulto de comitiis consularibus facto, Consules creabat. Solus hic patricius magistratus cum plebe communis factus non est. Neque enim populi suffragio creabatur, sed a patriciis coëuntibus auspicato prodebatur, ut testatur Appius Claudius apud Livium. Creabatur autem, ut Pedianus docet, ad III. Kalendas Februar. Eius officium erat omnia ea obire, quae vel Regum, vel Consulum fuissent. Itaque ius dicebat, Senatum vocabat, Rempublicam quoque turbulentis temporibus, sub extremi atque ultimi Senatusconsulti formula saepe accipiebat, surrogatisque magistratibus comitia habebat. IANUS GULIELM.

* OPERAM DANT. Legendum, *dent.* RIVIUS. — Videnda item quae 34
notavimus ad librum 1. Caesaris de Bello Civil. nam faciunt ad Sallustiana illa ex antiqua formula: *Operamque dent, ne quid Respubl. detrimenti capiat.* URSIN.

(XVIII.) 21. UTI LEPIDUS ET CATULUS etc. Videndum an de bello Ital. hic agatur. Lepidus enim et Catulus Consules habentur in aenea apud me tabella, in qua Italici belli fit mentio. URSIN.

MATURRIME. Carisius lib. I. Inst. gramm. *maturrime.* sic supra dixit: *ut quam maturrime merita invenias.* CARRIO.

22. SEGNIOR NEQUE MINUS GRAVIS. Livius II. 43. *Eo anno non segnior discordia domi.* Huc etiam spectat Hegesippus I. 29. *illum iamdudum suspectantem insidias barbarorum,* gravis *ad cavendum* cura exercebat. ubi Codex B. Pub. omittit *gradu.* WASSE.

23. OBVIAM. Arusianus Messus de elocutionum exemplis: *commoritur* illis. CARRIO.

COMMORI HOSTIBUS. Hegesippus I. 17. *praeclarum potius opus muneri commori pio.* Hac voce usi Plautus, Plinius N. Hist., Ulpianus. Pro *oppidum, obsidium cepit* Gruteri edit. WASSE.

24. LEPIDUS. *Poeniteo*, inquit Carisius lib. III., *non dicimus*, *et tamen Sallustius lib. I. Lepidum* poenitentem *consilii dixit*. CARRIO.

25. SIC VERO etc. Nonius *competere* interpretatur, rei alicuius meminisse aut constanter valere. CARRIO. — Cum locutio sit figurata, bene meo animo legit Douza not. ad Petronium: *quasi fulmine*. Apul. Metam. VIII. *Sed Charite vocem nefandam et horruit et detestata est; et velut gravi tonitru procellaeque sideris, vel etiam ipso Diali fulmine percussa, corruit corpus et obnubilavit animam.* RUPERT.

NEQUE ANIMO NEQUE AURIBUS AUT LINGUA COMPETERE. Tacit. lib. III. *Oppidani neque oculis neque auribus satis competebant.* et Hist. III. *Trepidus miles, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.* Citatur a Donato in Adelph. Act. III. Sc. 2. *Sallust. de Septimio: Neque animo neque lingua satis compote.* CIACCON. — Thucyd. pag. 83. 5. *Τῶν δὲ ἡ ἐπιστήμη, ἣν μάλιστα φοβεῖσθε, ἀνδρίαν μὲν ἔχουσα, καὶ μνήμην ἕξει ἐν τῷ δεινῷ ἐπιτελεῖν ἃ ἔμαθεν, ἄνευ δὲ εὐψυχίας οὐδεμία τέχνη πρὸς τοὺς κινδύνους ἰσχύει· φόβος γὰρ μνήμην ἐκπλήσσει.* Alludit, opinor, Ammianus XV. 5. *Cumque nulli ad eligendum quid agi deberet,* mens suppetere *posset aut* lingua. Liv. *lingua non suppetebat libertati animoque.* Tacitus An. III. 67. *proprio in metu, qui exercitam quoque eloquentiam debilitat.* Noster VI. 10. *Septimium* neque animo neque lingua *satis compotem.* WASSE. — Sequenti num. XIX. occurrebant in Vett. Edd. quae merito expuncta sunt a Wasseo et Cortio, ex Ciacconii quoque et Ursini consilio. Erant vero haec: *Neque animo neque lingua satis compotem.* ad quae haec notaverat Ciacconius: Vide num sit idem quod supra: *Neque animo neque auribus aut lingua competere.* Ursinus haec adiecerat: Huc pertinent illa, quae habentur supra: *Neque auribus aut lingua competere.* Ad quae respexit Tacitus, cum dixit lib. III. *Oppidani neque auribus neque oculis satis competebant.* et lib. XIX. *Trepidus miles, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.* Haec illi. HAVERC.

26. PRUDENS OMNIUM. Tacit. in Vita Agricolae: *Ceterum animorum provinciae prudens.* CIACCON. — Et hoc ex Arusiano est de elocutionum exemplis: *prudens rerum.* CARRIO.

35 27. * MAGNIS OPIBUS. Festus Pompeius sive Paullus Diaconus, qui Festum in epitomen redactum Carolo Magno inscripsit, *Obsidium tamquam praesidium recte*, inquit, *subsidium dicitur;* quod et hoc loco probat. Pro *profectis* sunt qui legendum putent, *profectus.* alii vero, *operibus confectis.* sed in re ambigua quid asseveres? CARRIO. — Rectissime Scaliger emendavit apud Festum: *Magnis operibus perfectis.* COLER. — Forte legendum *perfectis.* WASSE.

OBSIDIUM CEPIT. *Obsidium* pro obsidione. vide quae diximus ad Epist. Mithrid. lib. IV. Hist. CIACCON. — Diximus supra in notis ad epistolam Cn. Pompeii, Sallustium posuisse *obsidium* pro *obsidione*, et in Vett. Codd. ita reperiri. Itaque videtur hic legendum, *obsidium cepit.* nam Tacitus, Sallustii aemulator, ita locutus est lib. IV. cum dixit: *Obsidium coepit per praesidia, quae opportuna iam muniebat.* URSIN. — Lael. in orat. ad pop. *ut nobis terra marique simul obsidium facerent.* Ennius:

Cum saevo obsidio magnum Titana premebat.
Vid. Schott. in Q. Cincin. Tacit. frequentius IV. 24. XII. 45. H. XII. 46. Wasse.

(XIX.) 28. Domitium Procos. Non puto designari Cn. Domitium Calvinum Consulem anno DCCXII. cum C. Asinio Pollione, quique ex Hispania, de qua Procos. triumphaverat, Imper. describitur in argenteo denario Oscae signato cum inscriptione: Domit. Cos. Iter. Imp. Osca. Ursin. — Priscianus libro decimo, *arcessivit*, inquit, *et lacessivit*. Carr.

29. Sanctus aliter. Ex Carisio libro II. *aliter*, id est, *alias*. Carrio. — Noster apud Servium VI. 22. *Sanctus alia.* Hegesippus V. 16. Sanctus caeterum, *et ideo raptus ne* etc. MS. *caetera*, *vilitas* et *vilitatem* pro *utilitas* et *utilitatem*; recte. Tacitus Agr. XVI. *Hic cum* egregius *caetera*, *arroganter in deditos consuleret.* Ammian. XV. 13. *prudens alia.* Pro *Dyrrachium* al. *brachium*, inquit Paraeus. Wasse.

Ingenio validus. Id est, catus et solers; quod intelligitur ex praefatione Belli Catilinarii, ubi ait: *Delecti, quibus corpus annis infirmum, ingenium sapientia validum erat.* Douza.

30. Gens raro. Honoratus libro II. Aeneid. Virgilii utrumque dici, *egredior urbe* et *urbem*, notat, atque haec Sallustiana affert. apud eum tamen vox *gens*, quae in quibusdam libris et Messio de elocutionum exemplis haec eadem ex prima Sallustii historia adducente et observante *egressus illam rem*, exstat, desideratur. Carrio.

31. Nisi cum. Priscianus libro X. *A seneo*, inquit, *non a senesco, fit praeteritum senui.* Carrio.

32. Maturaverunt. Arusianus eodem quo superiora libro: *Cogo te domum. Dyrrachium* autem posui pro *brachium*, quod ita in libro Elnonensi esset. quo etiam modo legendum esse cum quidam coniecissent, alii pro certo id, sine ulla librorum auctoritate, audacter receperunt. Carr.

(XX.) 33. Illo profectus etc. Locus nondum sanatus nondum mihi sanandus. Verum aio, *illo profectos.* Coler. — Lectionem quam Nobiliss. Dousa ex vitiosis illis, *neque lata aut securissimus*, exsculpserat, *expressimus*, omnibus modis Sallustio consulere cupientes. Putsch. — Legerem, *neque late*, pro *neque lata.* Ciaccon. — *Neque late aut securus nimis.* Scottus. — Illo *nunc nomen*, *nunc adverbium*, inquit Asper apud Carisium. Wasse.

Vicos, castellaque incendere etc. Ita V. C. apud Nonium. et ita Caesar lib. III. de Bell. Civil. dixit: *Non solum urbibus, sed paene vicis, castellisque singulis.* Item: *ut vicis castellisque bene meritae civitatis praesidio esset.* Sic enim legendum esse, scripsimus in notis ad Caesarem. Tacitus lib. XII. *Ac ni cito e vicis et castellis proximis subventum foret, copiae Rom. occidione occubuissent.* Ursin. — Locus hic plane depravatus est, neque qui constitui possit video. pro *elata* in vet. cod. est *elate.* pro quo inepte posteriores *elatus* posuerunt. * pro *aut securissimus*, 36
teste Iunio, *vetustissimus*: et in meo aliisque quibusdam, *securissimus*:

pro quo depravatores Sallustiani, *securus*. Haec autem citat Nonius. Servius quoque lib. XI. Aeneid. ad illud, *furta paro belli*, furta, inquit, *sunt insidiae. Sallustius: gens ad furta belli peridonea.* CARRIO. — Et hoc Fragmentum, contagione credo rei quam narrat, periculum vastationis vix effugit, non quidem a Volcani violentia, sed librariorum ignorantia conflatum syllabas abbreviantium; quo de genere sum questus iam antea, quorum comitate effectum videtur, ut tres dictiones in unam concreverint; quod coniectores isti Sallustiani non advertentes sibique cum simplici excetra rem modo esse arbitrantes, mirum quas nobis Lernas peperere: dum partim *securus*, alii *securissimus*, nonnulli etiam *vetustissimus* nobis obiectare non dubitant, quod eo illis firmius visum, quoniam in manuscripto forte *fecustissimus* reperissent. Sed, his plorare iussis, in rem praesentem venire melius est, lectorique de coniecturae nostrae ratione gratiam facere. Ea vero haec est: *Neque elato, aut securo esse animo, metu gentis* etc. sententia apertissima, et quam a Sallustio esse arguta eius brevitas, etiam me tacente, indicium facit. DOUZA.

AD FURTA BELLI. Furta belli vocantur stratagemata. vid. Bernecc. ad Iustini lib. XI. cap. 6. §. 8. lit. e. et adde Barth. XIII. Adv. cap. 7. RUPERT. — *Furta belli* usurpat Ambros. II. Epist. VII. Virg. Aen. pro quo Horat. *acuta belli* IV. Carm. Od. IV. WASSE. — Thucyd. V. 9. *Τὰ κλέμματα ταῦτα καλλίστην δόξαν ἔχει.* et Ammian. *furtum* simpliciter, quomodo de Euryalo Virg. IX. 350.

— — *Hic furto fervidus instat.*

ubi Ruaeo aqua haeret. Ambrosius Epist. II. 7. *quoniam dux cautior novit* excursus *cavere* latrocinantium, et *quaedam* furta belli. Hegesip. I. 30. *Vir* ad furta belli peridoneus Herodes. et I. 32. *Ut se habent* furta belli. et Frontin. CCXVI. 1. Silvius XVII. 91. *armorum furta.* Transtulit Hieronymus ad artem Notariorum Ep. XLVII. *ut notariorum manus lingua praecurreret, et signa ac* furta verborum *volubilitas sermonum obrueret.* WASSE.

34. LIBERIS. Donatus Phorm. actu quinto, scena 6. et Hecyr. actu II. sc. 2. CARRIO. — Haec tria Fr. ad adulterium uxoris Lepidi pertinent. AUS. POPMA.

35. NIHIL. Ex eodem Arusiano de elocutionum exemplis: *abnuituros.* CARRIO.

36. INSANUM ALITER. Carisius lib. I. Inst. Gramm. *aliter*, inquit, *id est, alias.* Sic supra: *sanctus aliter atque ingenio validus.* CARRIO.

37. RECENS. Idem lib. II. *Asper Sallustianae historiae commentario* recens *nunc adverbium, nunc nomen esse docet; potest esse et temporis, ut hic.* CARRIO.

38. SOLIS. Donat. Phorm. Act. V. Sc. 8. CARRIO.

39. CORNICINES OCCANUERUNT. Infra: *cornua occanuerunt.* et Tacitus: *Sentius occanere cornua tubasque iussit.* CIACCON. — Ita legendum, non *occinuerunt*; nam infra habetur: *Cornua occanuerunt.* et Tacitus lib. II. *Iam Sentius occanere cornua tubasque et peti aggerem iussit*

Ursin. — Priscianus lib. X. *Quidam occanui, pro occinui, protulerunt.* Servius II. Georg. Virgil. *A cano*, inquit, *veteres non cecini, sed canui dixerunt. Sallustius: Cornua occanuerunt.* apud Diomedem lib. I. cap. 4. male legitur: *sensim Metello cornicines occinuere.* et apud Servium *cornua* pro *cornicines.* qui loci ex hoc emendandi sunt. Carrio. — Sic *discedimus* pro *discessimus* Varro de R. R. lib. I. cap. 69. *accedimus* Plautus. *tollisse* apud Ulpian. lib. XIII. §. 4. ff. de Acceptilatione. *atteruisse.* Tibull. Wasse.

40. Nexuit. Priscianus ibidem: *nexi et nexui dicitur.* * Unde 37
etiam versus ille Propertianus:

At tibi qui nostro tendisti retia lecto.

ipso Prisciano auctore, ita legendus est:

At tibi qui nostro nexisti retia lecto.

Carrio. — Priscianus MS. *catenae nodo.* haud male. Coler.

41. Doctus. Arusianus eod. libello: *doctus illam rem.* Carrio.

42. Neque. Ex Prisciano lib. X. Carrio.

43. Equi sine rectore exterriti. Tacitus in Vita Agricolae: *At saepe vagi currus, exterriti sine rectoribus equi, ut quemque formido tulerat, transversos aut obvios incursabant.* et Ann. lib. I. *Equis maxime vulnera ingerit; illi sanguine suo, et lubrico paludum lapsantes excussis rectoribus obvios proterere iacentes.* Ciacc. et Ursin. — Idem Priscianus lib. IV. *consternor*, inquit, *apud Sallustium deponens est.* Pro *aut saucii* est in Martinensi et Thosano *et saucii.* Carrio. — Hoc fragmentum idem Priscianus citat ex lib. I. epistolarum, corrupte, ut puto, pro Historiarum. Neque enim Sallustium epistolas vulgasse ullibi lectum. Coler.

44. Occupatusque. Priscianus lib. V. ex I. Historiarum Sallustii adducit: *apud Hilerdam cum multa opera circumdata.* Quo in loco in Gemblacensi et optimo Coloniensi est: *apud Hilerdam eum multa opera circumdata.* Quam veram esse huius loci restitutionem docet Messus, qui in Sallustio observat: *circumdare hac re illam rem.* Quod alioqui cum his verbis minime congrueret: et tamen haec ipsa affert: *occupatusque collis editissimus, et eum multa opera circumdata.* Non itaque dubium est quin apud Arusianum interiiciendum sit ex Prisciano: *apud Hilerdam:* in utroque vero mutandum sit *cum* in *eum:* ex verbis Messi et veteribus Codd. Prisciani. qui loci tantum abest ut ab aliis emendati sint, ut etiam monstrose corrupti sint. Carrio.

45. At inde. Priscianus lib. XVII. *requie* pro *requiei.* et certe quod Agellius lib. IX. cap. 14. Noctium Atticarum tradit, se in Iugurthino Sallustii *die* casu patrio in veteribus libris scriptum reperisse, id adeo verum est, ut et ego in vetustissimo Sallustio, quem ad me vir et eruditione et humanitate singulari Ludovicus Sonbecus, Bibliothecae Gemblacensi praefectus, Gemblaco misit, idem plane sine ulla litura perscriptum deprehenderim. de quo in Critico nostro non nihil dicemus. Carrio.

Aut requie. Pro *requiei.* Sic hoc ipso lib. *dubitavit acie pars.* Utrumque locum citat Priscianus lib. VII. qui et apud Virgil. legit, *Munera*

laetitiamque die. Et sane in aliquot Maronis Codd. MSS. ita hodieque invenitur. Simile igitur fuerit isti Plautino Amphitr. A. I. Sc. 1.

Ita statim dant signa, neque nox quoquam concedit die.

Agell. lib. VII. cap. 9. ex Lucilii Satyris:

— — primum facie quod honestas
Accedit.

ita is locus corrigendus. Adde Voss. II. de Annal. 19. *Simili constantis iuvenem fide.* ait Horat. lib. III. Carm. Od. VII. et ita in aliquot Codd. scriptum se comperisse Lambin. ait. At Torrentii Codd. omnes *fidei* habent, et putat esse Synaeresin, ut Pompei, Vultei, apud eundem Horat. Alias non diffitetur, ex Caesaris de Analogia libb. *facie* et *specie* et *die* in secundo casu dici solere. *Atque ita*, inquit, *in optimae notae libro Met. Ovid. duob. in locis scriptum se vidisse affirmabat* Carolus Langius; velut lib. VI.

Utque fide pignus dextras utrasque poposcit.

et lib. VII.

Ut vidi, obstupui, meditataque paene reliqui
Tentamenta fide.

RUPERT.

46. AGRESTE. Carisius libro primo: *in animali*, inquit, *significatione interpretatur Plinius.* CARRIO.

38 47. * ARDEBAT OMNIS HISPANIA CITERIOR. Eodem modo dixit Caesar libro V. *ardere Galliam.* et Tacit. lib. XII. Annal. *Arsisset bello provincia.* CIACCON. et URSIN. — M. Fabius Victorinus de invent. Ciceronis lib. I. ita tamen obscure, vix ut colligas Sallustione, an vero alii nescio cui ea tribuat. Certe loquendi ratio convenit. CARRIO.

(XXI.) 48. ET PONERE VALIDAM URBEM. Vetus codex Nonii habet, *Et Digonem.* ex quo excogitari debet nomen urbis eius, de qua loquebatur. *Restare* autem pro resistere dixit, ut Tacit. Annal. III. cap. 46. *Paulum morae attulere ferrati, restantibus laminis adversum pila et gladios.* et Livius lib. XXXIV. *Qui pauci plures vincere soliti estis, nunc paucis plures non restatis.* CIACCON. et URSIN.

PUGNANDO VICIT. Simile est illi quod habetur in veteri inscriptione Duilii, PUGNANDO CEPIT. URSIN. — Nonius de doctorum indagine. Aeque de historia cui dari debeat, dubitari potest. in vet. cod. meo est, *et deponere.* in Iuniano, *et digonem.* pro quo reponit *Olyssiponem.* Sed hoc conicere est, itaque amplius. CARRIO. — Suspicabar leviter, legendum esse, *Hipponem*, docente Stephano περὶ πόλεων· Ἱππὼν πόλις Λιβύης eamque a Phoenicibus conditam sciebam. Sallust. Iugurtha: *Postea Phoenices, alii multitudinis domi minuendae, pars imperii cupidine sollicitata plebe, et aliis novarum rerum avidis, Hipponem, Adrumetum, Leptim aliasque urbes in ora maritima condidere.* Sed cum viderem viros doctos in MSS. Nonii codicibus reperisse *Digonem*, non dubitavi scribendum esse *Vizonem;* Stephanus: Βιζώνη πόλις ποντική. Probus, qui mihi dux ad hanc coniecturam, in *Zo: Hac quoque syllaba nullum nomen reperi terminatum, nisi unum barbarae civitatis lectum in Sallustio*, Vizo, Vizonis

PUTSCH. — Ex MS. Nonio Iunius repraesentavit: *Et Digonem validam urbem.* ex quo concinnem lubens *Hipponem* civitatem Hispaniae satis nobilem, vel potius *Tigennam*, de qua Plutarch. in Sertorio. COLER.

49. ITAQUE SERTORIUS. Ex Agellio libro X. cap. 26. et Nonio de impropriis, quorum ille Sallustium adversus Asinium Pollionem defendit, quod maris transitum transmissumque navibus factum *transgressum* appellaverit; hic vero hoc modo scriptum reliquit: *transgressus. Sallustius etiam de iis qui navigassent, et de ipsis navibus in quibus gradus non sint, eo verbo uti voluit, de Sertorio.* ita enim ex vet. cod. legenda sunt; quid? quod apud Agellium scribitur: *furtim aut celeritate;* cum in Buslidiano, *furtiva autem celeritate*, in aliis, *furtivaque celeritate,* sit. CARR.

IN MAURITANIA NACTUS. Lipsius, *in Mauritaniam*, lib. IV. epist. 14. Nam scribit Plutarch. Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem novam. Idem paullo post corrigit: *Furtim abiit; celeritate vitare praelium.* COLER. — Lego *in Mauritaniam*, et praesidium relictum in Carthagine Nova puta, non *in Mauritania.* Ex Plutarcho liquet de historia, qui narrat, Sertorium cum tribus millibus militum confugisse Carthaginem Novam, atque ibi conscensis navibus in Mauritaniam traiecisse. Sed ad Sallustii sententiam vox requiritur. Vulgata in Agellio lectio (nam is hoc fragmentum lib. X. retulit) concipitur, *furtim aut celeritate.* quid si legamus, *furtim abiit, celeritate vitare praelium in transgressu conatus,* postrema voce inducta? *Certe avit*, pro *abit*, tralaticius error. Lips. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

FURTIVAQUE CELERITATE. Ante erat, *Furtim aut celeritate.* ex quo faciebat Achilles Statius, *Furtim ac celeri rate.* CIACCON. — Cum in Vet. Cod. sit, *furtim aut celeritate*, videndum an legi possit, *furtim ac celeritate* etc. licet *furtiva celeritate* non displiceat, si lectio est vetusti libri. CORTIUS. — Lipsius Quaest. Epist. IV. 14. legit, *in Mauritaniam*, et, *furtim abiit, celeritate vitare proelium in transcursu conatus.* Supra: *multos dies restantem.* Ita locuti Liv. VI. 30. 32. et Q. Septimius IV. 2. WASSE.

50. * TRANSGRESSOS. Eodem apud Marcellum et Agellium haec leguntur loco: sed utrobique mendose, *praecepturus* vel *receptus:* cum Iunius in Nonio ex Vet. Cod. legi observaverit *praeceptus.* Quod ego ex libro Buslidiano in Agellio deprehendi: et auctor Indicis Lucretiani in sua collectanea pro suo transcripsit. In neutro etiam horum, nomen montis adiectum est, quod ex Servio lib. I. Aeneid. si locus mendo vacat, apparui. Postremo in Nonio super edito, eoque omnium hactenus vulgatorum optimo, male haec duo fragmenta coniunguntur; cum aperte tradat Gellius haec infra a Sallustio esse scripta. Quare totus ille Nonii locus hunc in modum emendandus est: *nactus obscuram noctem aestu secundo:* ac inde: *Transgressos* etc. ut eae voces, *ac inde*, Nonii sint, non Sallustii, quemadmodum apud Agellium est: *ac deinde infra ita scripsit* etc. CARRIO. — Agell. lib. X. cap. 26. et Nonius Marcell. tit. de impropriis, qui Agellii verba more suo describit, haec citant, apud quem duo fragmenta inepiter coaluerunt in unum, sic separanda et emendanda: *Transgressus pedum gradu proprie dicitur, sed auctoritas vetustatis liberiorem usum* 39

loquendi dedit, ut Sallustius Hist. lib. I. et de iis qui navigassent, et de ipsis. navibus eo verbo uti voluit, in quibus gradus non sit, de Sertorio: Nactus obscuram noctem aestu secundo, furtivaque celeritate vitare praelium in transgressu conatus est. *ac inde:* Transgressos recipit omnes mons praeceptus a Lusitanis. Hanc veram esse huius loci scripturam suffragabitur quilibet, qui Nonii mentem diligentius excusserit. Eodem porro modo loquitur Sisenna lib. III. *Transgressus fluvium quae secundum Herculaneum ad mare pertinebat.* Et naves *ambulare* dixit Ennius:

Inde Paron per caerula navibus ambulabant.

et *claudas* vocat Lucretius lib. IV.

At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia, aplustris fractis, obnitier undis.

et *currere* dicit Virgilius lib. I. Aeneid.

Defessi Aeneaedae quae proxima littora cursu
Contendunt petere.

quo loco et Serv. *saltationes etiam navium dicebant, quod est animalibus terrestribus proprium.* Eas optime sentiunt, qui vi ventorum et procellarum aliquando iactati fuerunt. Putsch. — Nonius longe aliter: *transgressos omnis recipit modos praecepturus a Lusitanis.* Ceterum hic Carrionis industria merito laudanda. Coler.

Ballera. In Servio Petri Danielis extat, *Ballera.* in membranis Fuldensibus, *Belloia.* hinc vera lectio *Belona*, cuius meminit Stephanus. neque erat cur Servii lectionem reiiceret Colerus. Putsch. — De monte *Ballera* nihil legere me recordor. Servius MS. Fuldensis montem istum *Belloiam* vocat. Sed puto et illud vitiosum. *Pallenae* quidem montis Avienus meminit:

— — *His mellifluis Pallena sub antris.*

Verum is non in Hispania. Coler. — *Balleia* Servius ad I. Aen. 522. Broukh.

51. Earum. Agellius et Nonius ibidem, sed uterque diverse; ita tamen ut Nonius ex Agellio nostraque scriptura corrigendus sit. in Buslidiano exemplari est *eadem* pro *earum.* Carrio.

Progressae, nimio et simul incerto onere. Ita fere Cato, apud quem *naves ambulare* dicuntur; apud Lucretium voce *gradiri.* Aristoteles N. Hist. III. 27. de pedibus carentibus: *Εἶτα προελθόντα εἰς τὴν εὐρυχωρίαν, ζῶα γίνεται ἐκ τῶν ᾠῶν.* Quod Noster voce *incerto*, et ipse VI. 20 et alii voc. *dubio* solent efferre. Statius I. Theb. 193.

Qualiter hinc gelidus Boreas, hinc nubifer Eurus,
Vela trahunt, nutat mediae fortuna carinae.

Confer I. Theb. 119. ubi Lactantius *dubium Oeten* dici ait, quia incertus est, utrum Thessaliae an Thraciae sit. Imo potius, quod prona est in utramque regionem et *ἀμφιῤῥεπής.* Unde casum minantur hinc inde, Et (quod ipse alibi) *simulant fessos curvata cacumina somnos.* Eodem significatu *vacillare* apud Eumenium in Paneg. VII. 12. *quanquam adhuc sua pristina sarcina vacillemus.* Wasse.

52. Locum. Servius VIII. Aeneid. et Messus de elocutionum exem

plis, qui ex Servio corrigendus est, cum in eo male sit, *etitiorem que* CARRIO.

QUAM VICTORIBUS DECEBAT. Latina consuetudo * accusativum exig sed graecissat Sallustius, docente Vossio de Construct. cap. 35. RUPERT

53. ET MOX., *Vadum,* inquit Nonius, *generis neut. Virgilius libro Aen.* in vada caeca tulit, *masculini* etc. sic enim ibi legendum. CARR

FUFIDIUS. Ita emendarunt ex *Stipidius.* Mallem tamen, *Sulpici* CIACCON. — Pro *Stipidius* scripsi *Fufidius.* et quod hoc veteribus libris esset, et quod supra *Fufidii* meminisset: *A quibus praelatus capiendis magistratibus Fufidius.* dein pro *spiras* posui *asperitates*, N nium Iunii secutus; postremo ea quae posteriores ultro perverterunt, r stitui, quanquam contra quam voluit Nonius videatur Charisius lib. I. Inst *vadum* hic neutro, non masculino genere accipere, si libros eius man scriptos sequamur; nam vulgo ibi, ut infinitis aliis in locis, lacuna e quam in eius editione supplebimus. CARRIO. — Lege cum Doctiss. Lips *Aufidius adveniens cum legionibus, postquam tantas asperitates, ha facilem pugnantibus vadum, cuncta hosti quam suis opportuniora vid* Ita novissima editio, pro quo quidam *postquam hieme aspera,* alii *tantas spiras*, legunt. Quod postremum non displicet, ut intelligam funes nauticos in orbem convolutos, significatione Pacuviana, ita scribe tis: *Quid cessatis, socii, eiicere spiras sparteas?* Vide Festum in vo *spira.* DOUZA. — Vereor ne leg. *Aufidius,* et de bello Sertoriano accip Nam *Aufidius* a Plutarcho in Sertorio nominatur Baeticae praefectus, qu Sertorius ad amnem Baetim vicerit duobus millibus militum de exerci eius caesis. Hanc ergo pugnam hic tangit Sallustius, et quae de va amnis et asperitate locorum dicuntur, pertinere ad Baetim volo. Lips. I Ep. Q. 14. RUPERT. — Vett. Codd. habent *spiras*, non *asperitates*; qu verbum ab aliis repositum est. Festus exponit *spiram*, *hominum multit dinem.* profertque Ennii versum: *Spiras legionibus nexunt.* URSIN.

54. CUM SERTORIUS. Haec ita legenda et combinanda monuit cl rissimus amicissimusque Petrus Scriberius; nam altera pars nunc demu editur a nobis ex codice Fuldano, ubi vitiose legitur: *Consertorios neq rumper * et an levi copiam avidus.* vera lectio est quam nos expres mus. PUTSCH.

FUGAM MATURABAT. Virgilius: *Maturate fugam.* Tacit. Annal. *Fugam maturavit spe auxilii.* CIACCON. — Messus: *maturo hanc re* CARRIO.

(XXII.) 55. ITINERIS. Ita in meo Arusiano est, quod ab aliis le video: *et muneris eorum.* male. Messus in locutione *gnarus illius.* CARR

56. ITAQUE. Vulgo non recte *atque.* Priora Priscianus libro decir quinto, posteriora Nonius. quae coniungenda esse plane existimo. Ap Nonium tamen posterioribus libri secundi numerus non recte adscript est, cum ex primo esse has voces *ad Corycum*, quas idem Priscianus eodem adducit libro, satis ostendant. Pro quibus, quae monstra, Dii bo ab aliis nobis obtrusa sunt! CARRIO.

AEGROTUM COLLEGAM PRIOR TRANSGRESSUS. Potius est, ut Sallustium scripsisse credam, *aegroto collega:* idque de Lipsiana sententia. DOUZA.

ITER VORTIT AD CORYCUM URBEM INCLYTAM: PASTUSQUE NEMORE, IN QUO CROCUM GIGNITUR. Omnino hic nomen nemoris desiderari existimo; id quod imperito librario occasionem praebuisse videtur locum depravandi, atque eius vicem nobis *pastusque* istud supponendi; quod nihili verbum esse, distinctionemque post *inclutam* removendam indicasse contentus, felicioribus ingeniis nomen porro nemoris istius, quod ego frustra in Ciliciae descriptionibus persecutus, litteris recomminisci nondum potui, investigandum relinquo. DOUZA. — Rescribe: *urbem inclutam specu atque nemore* etc. Nota sunt, quae Strabo, Pomponius Mela et Solinus de utroque illo naturae miraculo scripserunt. HAVERC. — Nonius illud *Corycium antrum* vocat. Strabo lib. XIV. COLER.

41 57. * AD OLYMPUM. Et haec ad superiora quodammodo pertinent. Scribit enim Pedianus Verrina tertia, P. Servilium bellum in Cilicia gessisse, deque ea triumphasse, captis Coryco, Olympo et Phaselide, tribus magnis eius terrae urbibus. sed in Asconio depravatum est: *Fasylide.* CARRIO. — Olympus, Corycus, Phaselis, tres urbes Ciliciae. Stephano *Φάσηλις πόλις* est *Παμφυλίας*. Iterum MS. ille Priscianus habet, *Olympum atque Phaselidam.* COLER.

58. APUD. Idem Priscianus ibidem. CARRIO.

59. APUD LETHE. Idem ibidem. In Martinensi et Coloniensi libro est *Lepte.* in Gemblacensi, *Laete.* in Thosano *Lethe.* CARRIO. — *Lete* potius, quod Macedoniae oppidum Plinio, Stephano et aliis. CIACCON. — Forte cum hoc copulandum exemplum, quod infra inter incerta relatum exstat: *Cui nomen oblivionis condiderant.* Cuius vicem lubentius tamen *indiderant* legerim; si quidem per eos liceat, quibus est ea res in manu. DOUZA. — Haec ita coniunximus ex sententia clarissimi D. Iani Dousae, cuius opinionem firmat Silius Italicus, Sallustii in locis describendis imitator, de bello Punico lib. II.

Quaeque super Gravios lucentes volvit arenas,
Infernae populis referens oblivia Lethe.

PUTSCH.

60. REPULSUS. Idem ibidem. CARRIO.

61. APUD MUTINAM. Idem ibidem. Quidam legunt *Numantiam.* Quibus, dissentientibus libris, nondum assentior. Quamquam alioqui si *apud Numantiam* legatur, bello Iugurthino potius quam Historiarum libris deberi videbitur. Sic enim ibi legitur: *Ibi Latine, nam apud Numantiam loqui didicerat, exclamat: nostros frustra pugnare.* CARRIO.

62. APUD PRAENESTE. Idem ibidem. CARRIO.

63. MEDIO DIEI. Ita locutus est Tacitus, Sallustii locum, ut videtur, imitatus lib. XVIII. cum dixit: *Sed medio diei exarserant.* CIACCON. et URSIN. — Messus: *medio illius rei.* CARRIO.

OMNI STREPITU PAVESCERE. Haec ex Fragmentis tollenda; sunt enim in Iugurtha: *Circumspectare omnia, et omni strepitu pavescere.* CIACCON.

Nonius: *pavesco illa re.* CARRIO. — Hoc Fragmentum Crispi ipsius indicio probat harum se Baccharum non esse. Etenim quantum quantum est ad Belli Iugurthini Historiam pertinet. Vel signum vide: *Circumspectare omnia, et omni strepitu pavescere.* quod de Iugurtha ibidem dictum legitur. Quid clarius? Eo igitur ablegandum. DOUZA.

64. QUIETAM. Idem: *quietus ab illa re.* CARRIO.

65. MILITIAE PERITUS. Supra dixit *doctus militiam*, in utroque Graecos imitatus, qui dicunt, εἰδὼς μάχης sive πολέμοιο, ut apud Homerum, οἱ εἰδότες μάχην. URSIN. — Idem: *peritus huius rei.* CARRIO.

66. SERTORIUS PARTHIS TURBAM MORANTIBUS. Legerem, *portis.* Eae scilicet ita erant turba occupatae, ut nec ipse imperator pervadere posset. CIACCON. — Videtur illud *Parthis* esse mendosum et fortasse *portis* scribendum; ut integra lectio sit: *Sertorius portis turbam morantibus* etc. Erant igitur portae ita turba occupatae, ut nec Tribunus nec ipse Imperator pervadere posset. *Imperii* autem posuit, ut videtur, pro *Imperatoris.* URSIN. — Non satisfacit mihi haec lectio: ita *turbam* istud nescio quid turbat. Quocirca porro hinc longe exturbandum censeo: atque in eius locum *tubam* recipiendam, hoc est, clangorem seu signum tubae: quod summus poëta facete *taratantara* a sono indigetasse videtur. DOUZA. — Bis hic locus a Nonio adducitur, et in libello *de Doctorum indagine* et in voce *discrimen.* sed utrobique non satis recte. in quodam est: *turbam orantibus.* in alio: *fortis turba morantibus.* in tertio: *multo* * pro *nullo.* 42
neque habeo certi quod hoc de loco definiam, etsi Servius lib. IX. Aeneid. quid sibi voluerit Sallustius satis indicat: *Muri*, inquit, *olim alti non erant, sed ad impetum tantum repellendum. Ut etiam Sallustius ostendit, ubi Sertorium humeris sublatum muros ascendisse memorat.* quae postrema qui pro Sallustianis accipiunt, frustra sunt; cum huc referri debeant. CARRIO.

IN MURUM ATTOLLITUR. De hac re vid. Plutarchum in Sertorio pag. 575. idem de Constantio Eutropius IX. 23. Confer Cl. Perizonium Animadvers. Hist. cap. X. Infra: *Sanguine foedarentur.* Virgilius:

— — *patrios* foedasti sanguine *vultus.*

WASSE.

(XXIII.) 67. NEQUE DETRUSUS etc. *In ens*, inquit Priscianus lib. IV., *totiens a tot, quotiens a quot, et a multo, multotiens, ab aliquot, aliquotiens. Sallustius lib. I. Hist.* etc. Videntur autem haec non male cum superioribus coniungi posse: et forsitan ita olim cum aliis fuerant coniuncta. CARRIO. — Cum apud Nonium legatur *Sertorius fortis* etc. puto recte emendasse Ciacconium *portis.* Vult enim Sallustius portas ita fuisse occupatas, ut ne imperator quidem pervadere potuerit. Porro huic fragmento iungendum illud continuo: *Neque detrusus aliquoties terretur.* COLER. — Prorsus temerarium hoc factum Sertorii, ut ut alias magni ducis. Neque enim id imperatoris, sed militis officium. Paris animi fuit Alexander apud Curt. lib. IX. cap. 5. et Iustinum lib. XII. cap. 9. §. 5. sed eam ob causam recte reprehenditur ab amicis apud Arrianum ex Near-

cho lib. VI. a Philippo apud Lucianum Dial. Mortuor. XIV. et ab Hegesippo lib. V. cap. 19. RUPERT.

68. DUBITAVIT ACIE PARS. Priscianus extremo septimo libro tradit veteres consuevisse frequenter in quincta coniugatione tam genitivum quam dativum ablativo similes proferre: et haec ex prima Sallustii Historia allegat: prout vulgati habent libri. Nam a manu scriptis abest numerus: et in Historiis ita scripsisse Sallustium in Catholicis refert Probus: nec librum nominat; uti nec Servius lib. I. Georg. Virgil. Probi haec sunt: *E sive correpta, sive producta, nullius generis casus genitivus reperitur terminatus, nisi antique. Virgilius:*

Libra die somnique pares ubi fecerit horas.

Sallustius: dubitavit acie pars. CARRIO.

69. QUOS INTER. *Praepositiones,* inquit Carisius, seu potius Suetonius Tranquillus de rebus variis apud Carisium lib. II., *quae praeponuntur merito censentur. nam et illud Sallustii Historiarum lib. I.* quos inter maxime, *praepositio est, quam per anastropham dicimus posse converti.* CARRIO.

70. IDEM FECERE. Quae sequuntur ad finem usque libri primi ad-
43 didimus ex nupera Servii editione, * quam debemus diligentiae et solertiae Cl. viri Petri Danielis. nam si absque illo esset, multa Sallustii loca non haberemus, multa deteriora essent, quae nunc ad Sallustianae navis tabulas coaequandas multo optima habemus. PUTSCH.

74. EA PAUCIS QUIBUS. Servius ad illud XII. Aeneidos:

— — me verius unum

Pro vobis luere.

Alii veteri more dictum accipiunt. Verum enim quod bonum et rectum esset appellabant. Terentius: Idne est verum modo, id est pessumum genus. Item: Quod si astu rem tractavit, dii vestram fidem, quantam et quam veram laudem capiat Parmeno! Sallustius in primo: Ea paucis quibus peritia et verum ingenium est abnuentibus. Idem: Perpenna tam paucis profectus vera est aestimanda. Locum integrum ascripsi, ut eliciant aliquid meliora ingenia. Ego muginabar: *Perpenna tam paucis profectus vera est aestimanda.* sensu non pleno, quem pendere a sequentibus reor. PUTSCH.

75. PERPENNA. Non ille qui Aristonicum vicit, sed qui Sertorium in convivio trucidavit. CRISPIN.

COMMENTAR. IN LIB. II.

(I.) 1. * Sardinia in Africo mari. Haec integre leguntur apud Gellium lib. XIII. cap. 28. et Isidorum lib. XIV. cap. 6. Mendose apud Nonium in *Facies*; sic: *Facie vestigii humani prominet, in Occidentem quam in Orientem latior.* Mela enim ait: *In Occidentem quam in Orientem angustius patet.* Addit vero Isidorus, quae huic Fragmento adiicienda sunt: *Ferme paribus lateribus, quae in Meridiem et Septemtrionem vertunt, ex quo ad commercium navigantibus Graecorum* ἴχνος *appellata est.* Ciaccon. — Ex Agellio lib. XIII. cap. 18. Nonio, *Facies*; Isidoro in voce *Sardinia* lib. XIV. sed apud Nonium hic fere verborum est ordo: *Facie vestigii humani prominet in occidentem quam orientem latior.* in vett. libb. deest *prominet.* unde audacior aliquis Sallustianum id non esse suspicetur. ut ut est, Nonius ex Isidoro et Agellio corrigendus est. Carr. — Fraudi, ut spero, futurum mihi non est, si has Sallustiani velut naufragii tabulas assulis aliquantis auctiores reddidero: non quidem de meo, ne quis erret (unde enim mihi, quaeso, Romanae historiae proferre pomeria, scriptorum praesertim codicum armamentis destituto?) sed de Isidori schediis et pluteis quos iam dudum, coniuratis tot barbarorum saeculorum procellis et plus quam decumanis ignorantiae fluctibus, a reliqua Sallustiana rate disiectos ac avulsos fuisse persuasum est mihi; atque hanc inde coniecturam facio, quod idem ille centonum, quem dico, sarcinator. micus lib. IX. Originum suarum, quo loco de Gentium vocabulis disserit, Maurorum et Numidarum prima quasi incunabula atque incrementa retractans, iisdem paene verbis ordine paullum immutato narrationem longissimam a Sallustiano Iugurtha petitam ad se traxit, suppresso auctoris, unde eam acceperat, nomine. quod ille passim etiam in aliis solemne quasi suum servasse videtur. Exemplum Isidori sic habet: *Sardus, Hercule procreatus, cum magna multitudine a Libya profectus, Sardiniam occupavit et ex suo vocabulo insulae nomen dedit. Haec in Africo mari facie vestigii humani in Oriente quam Occidente latior prominet; ferme paribus lateribus, quae in Meridiem et Septemtrionem vertunt. ex quo ante commercium a navigantibus Graecorum* ἴχνος *appellata est. Terra patet in longitudinem millia CXL, latitudinem XL. In ea neque serpens gignitur neque lupus, sed solifuga tantum, animal exiguum, hominibus perniciosum. Venenum ibi quoque non nascitur; nisi herba per scriptores plurimos et poetas memorata, apiastro similis, quae hominibus rictus contrahit et quasi ridentes interimit. Fontes habet Sardinia calidos, infirmis medelam praebentes, furibus caecitatem, si sacramento dato oculos*

aquae eius tetigerint. Hactenus Isidorus; quae universa ut a Sallustio esse praestare non ausim, ita pleramque partem eidem deberi quovis pignore sponsionem facere sum paratus. Fragmentum certe istud eodem insertum plane arguit suspicionem hanc nostram de nihilo non esse. Et vero (ut rem loquar meram) si paucula quaedam, [quo de genere sunt illa, *infirmis medelam*, *furibus caecitatem praebere:* item hoc, *Graecorum* ἴχνος: quod ad proximum Sallustii Fragmentum (illud, *unde Ichnusa appellata*, volui dicere) haud dubie pertinere, atque inde adeo emendandum ipsa res clamat] Isidori sordes potius quam Sallustianam munditiem redolentia istinc excipias, quidnam his additamentis Historico nostro tantopere indignum insit, non video. Ceterum caussam descriptionis Sardiniae Lepi-
45 dum * Sallustio praebuisse verisimiliter inducor, quem male re gesta vorsoriam in eam insulam capere coactum atque inibi paullo post tabe colliquisse veteres nobis memoriae confirmant. Douza. — Pignor. Symb. Epist. XI. ad Angelum Roccham: „Ostendebas veterem mappulam orbis calamo de„scriptam et coloribus distinctam, quam dixi ego a veteribus fuisse assi„milatam Fundae. Recitavique protinus carmina Prisciani, quae sunt in „principio Periegesis:

„*Non tamen assiduo teres undique margine circum*
„*Clauditur haec, bifido sed brachia littore pandens*
„*Arctatur rapidos cursus ad Solis utrinque,*
„*Assimilis Fundae.*

„Tu illico annotasti *brachia Fundae*, veluti nostrates pueri gestant. Sub„ieci ego fundam funda perforato fuisse, uti habent festiva carmina vel „Ciceronis, vel laureae Tullii, edita a Pithoeo epigrammatum veterum „pagina XXX.

„*Fundum Varro vocat, quem possim mittere Funda,*
„*Ni tamen exciderit, qua cava Funda patet.*

„Et profecto observatum mihi est, veteres consuesse, res minus notas „notioribus assimilare, eo consilio, ut per eas res, quas natura vel ars „frequenter pariunt, infrequentes res innotescerent. Exemplo sint Europa „et Libya, quas Avienus nuci pineae comparavit:

„*Aequus utrimque modus protenditur, ut simul ambas*
„*Si conferre sibi quisquam velit, una parumper*
„*Ut credatur humus, mediique interflua ponti*
„*Subtrahat exemplo, quali nux Pinea forma est.*
„*Singula versanti talis succedat imago*
„*Europae et Libyae.*

„Item Peloponnesus platani folio, apud eundem Avienum:

„*Insula se rursum Pelopis visentibus offert,*
„*Insula, qua platani folio compar sedet* — —

„Pontus Euxinus arcui Scythico apud Pomponium Melam lib. I. cap. 19. „India rhombo, eodem Avieno teste:

„— — *latera agris undique in Indis*
„*Quattuor esse tene: coëant tot et anguli ab omni*
„*Parte sibi oblique claudentes extima terrae;*
„*Ceu species rhombo est.*

„Mantem *Calpen* urnae similem facit antiquus Grammaticus ad Sat. XIV. „Iuvenalis. Quin imo et artificialia quaedam in more habuerunt physicis „rebus, quarum species perennant, exprimere, veluti divinantes, illa non „aeternum mansura. Sic Athenaeus lib. III. in princ. *Petasum* comparat „*folio fabae Aegyptiae*. Sic Plinius lib. XXIV. cap. 15. *pedes lectorum* „*flori Clinopodii* sive *Ocymoidis*. Sic idem lib. XVIII. cap. 1. *Sicas* apro-„rum dentibus, unde *sicarii:* et eiusdem figurae cultelli, quibus nostri „cerdones utuntur et vocant *Trincietti*. Sic idem auctor lib. XXV. cap. 11. „*personas comicas Lonchitidi*. Ita lib. XXIV. cap. 15. *penularum capita* „*centunculo;* et eiusdem generis innumera, quae Plinius, qui fuit naturae „a secretis, sollerti indagatione pervestigavit. Unde etiam factum est, ut „recentiores quidam Europam, ingenioso commento, reginae stantis figura „expresserint, et universum Belgium leonis icone." Haec Pignorius. Rupert.

Facie vestigii humani. Imitatur phrasin Solinus cap. XLVII. *Equus C. Caesaris nullum praeter Caesarem dorso recepit, cuius primores pedes facie vestigii humani tradunt fuisse.* Apuleius de asino IV. *Hae arbores in lauri faciem prolixe foliatae, pariunt in modum floris inodori porrectos caliculos modice punicantes.* Putsch. — Ea caussa Timaeus *Sandaliotin*, et Myrsilus vocat *Ichnusan*, si credimus Plinio lib. III. Hesychius tamen annotat Σανδαλιώτη, ἡ Σαρδὼ πάλαι. Et fortean ita in Timaeo rescribendum. In veteri Glossario exponitur *Sardinia* Θρῆσσα. Coler. — Vestigium ima pars pedis et quaelibet corporis impressio. Columella IV. 7. ubi putationem per falcem dicit esse noxiam: *Neque enim catenus longa consistit qua* vestigium *fecit acies.* Codex Arend. *fixit;* at Cic. et Virg. receptam lectionem tuentur. Claudian. de B. Gild. 507. pro *facie* habet *specie;* ineleganter.

Humanae in speciem plantae *se magna figurat*
Insula, *Sardoam veteres dixere coloni.*

Manilius IV. 629.

Sardiniam in Libyeo signat vestigia plantae.

Silius XII. 355.

Insula, *fluctisono circumvallata profundo*,
Castigatur aquis, *compressaque gurgite terras*
Enormes cohibet nudae sub imagine plantae:
Inde Ichnusa *prius Graiis memorata colonis;*
Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens
Herculis ex sese mutavit nomina terrae.

De Sardo vide N. Heinsium ad Claudian. B. Gild. 507. cui adde M. Capellam VI. et Dionysium 467. dicta est olim *Sandaliotis*. Wasse.

2. * Inde Ichnusa appellata. Scribit Plinius: *cum Sardinia aliis* 46 *Sandaliotis appelletur*, *Melissum eam a similitudine plantae humanae Ichnusam dixisse.* quod posterius Solinus, Plinii transscriptor, *Chrysippo* tribuit; ut quidem vulgo est. nam in veteribus libb. *Crispum*, non *Chrysippum* esse, deque *Sallustio Crispo* accipiendum videri, olim observavimus; et V. Cl. Martinus Delrius, cum laude multa in his studiis versatus, in

Scholiis Solinianis notavit; quod eo mihi propius vero est, quod videam Silium Italicum, qui in plerisque, ut alibi docemus, Sallustium studiose imitatus est, idem in poëma suum transtulisse. Versus eius lib. XII. sunt:

Insula fluctisono circumvallata profundo
Castigatur aquis: compressaque gurgite terras
Enormes cohibet, nudae sub imagine plantae.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis:
Mox Libyci Sardus generoso sanguine fidens
Herculis ex sese mutavit nomina terrae.

CARRIO.

3. DUBIUM AN INSULA SIT. Videtur legendum: *Continens, dubium an insula sit, quum Euri* etc. CIACCON. — Nonius de mutatis coniugationibus *lavit* pro *lavat.* CARRIO. — *Circumlavit.* Legendum *circumlavitur.* COLER.

4. NAM SULLAM. Notat Agellius lib. X. cap. 20. Sallustium, proprietatis in verbis retinentissimum, consuetudini concessisse et privilegium, quod de Cn. Pompeii, Magni Pompeii patris, reditu ferebatur, legem appellasse. CARRIO.

5. NAM PROCUL. Ex Carisio lib. II. ubi: *Asper, Procul, inquit, est e loco.* CARRIO.

6. OBVIAM. Carisius ibidem. ubi, *Asper,* ait, *vetuste obviam fuere: adverbio, quam nomine uti maluit.* CARRIO.

7. URBE PATRIAQUE EXTORRES. Tacitus Ann. V. *Suis sedibus extorres.* CIACCON. — Messus de elocutionum exemplis: *extorris his.* apud eum male est *orbe* pro *urbe.* CARRIO.

(II.) 8. GENUS MILITUM. Curtius VI. *Gens cultu vitae aspera et latrociniis assueta.* CIACCON. — Idem Messus ibidem: *suetus his.* CARRIO.

SUETUM A PUERITIA LATROCINIIS. Videtur Q. Curtius respexisse ad hunc locum, cum dixit lib. VI. *Mardorum erat gens confinis Hispaniae, cultu vitae aspera, et latrociniis assueta.* URSIN. — Nescio revera de cuius gentis militibus hoc accipiendum. An de Brutiis? Livius lib. XXIX. *Spes affectandae eius rei ex minima re affulsit, quod latrociniis magis quam iusto bello in Brutiis gerebantur res, principio ab Numidis et Brutiis, non societate magis Punica, quam suopte ingenio, promtis in eum morem.* COLERUS. — Caris. II. *suetis his.* Suspicor notari Iolenses Sardiniae populos. vid. Strab. V. Diod. VI. pag. 163. D. Varro I. de R. Rust. WASSE.

9. INTER LAEVA. Priscianus lib. V. et VI. *Turiam,* inquit, *dixit, qui accusativus masculini est generis, non neutrius.* Probus tamen et Pompeius *Turia* videntur legisse. *Lectum est,* inquit Probus, *unum neut. generis nomen hac declinatione apud Sallustium: Et dextrum flumen Turia.* Idem ibidem: *Hoc Turia,* inquit, *nomen fluminis lectum in II. Hist. Sallustii.* Pompeius in posteriorem artem Donati: *Nullum,* inquit, *nomen neutrum Latinum* A *terminatur in nominativo singulari; excepto*

ase Turia: nomen id fluminis apud Sallustium. inepte itaque faciunt, qui *Durium*, non *Turiam* aut *Turia* legi volunt. quid? quod vulgo male *laevam* scribitur pro eo quod est *laeva.* quae loquendi ratio non tantum poetis, sed etiam Sallustio eiusque imitatori Tacito per mehercule familiaris est. sic * enim ille libro secundo Historiarum: *Igitur oram Achaiae et* 47
Asiae ac laeva maris praetervectus, Rhodum et Cyprum insulas, inde Syriam audentioribus spatiis petebat. qui locus Taciti integer est, neque, ut de vitio suspectus, ab hominibus doctis tentari debet. CARRIO. — Loquitur de praelio apud flumen Durium a Cn. Pompeio commisso. Pompeius ad Senatum: *Castra hostium apud Sucronem capta, et praelium apud flumen Durium, et dux hostium C. Terentius cum urbe Valentia et exercitu deleti, satis clara vobis sunt.* PUTSCH. — Sic Tacitus II. Hist. *Oram Achaiae et Asiae ac laeva maris praetervectus.* WASSE.

FLUMEN THURIAM, QUOD VALENTIAM PARVO INTERVALLO PRAETERFLUIT. De hoc flumine vid. Resendium de Antiq. Hispan. et corrige Plutarchum in Sertorio, apud quem Τουτίαν pro Δουρίαν. Probus vult esse neutrum, Priscianus masculinum. A. POPMA. — Ita scribendum videtur. Graeci quoque scriptores Θουρίαν ποταμὸν edunt, licet diversus ab eo flumine, a quo *Thurios* appellatos esse dicunt: quod ex ipsis etiam Thuriorum numismatibus constat, in quibus Crathis quidem fluvius taurina forma impressus est, *Thuria* vero fons, leonis capite aquam fistula ex ore fundente. Hic autem de *Thuria* intelligendum, qui Vibonem sive Valentiam praeterfluit. URSIN. — Nescio quos Thuriorum nummos commemoret Ursinus. Omnes enim, quos ego vidi, vel quorum publice hactenus ab Antiquariis copia facta fuit, longe ab hac descriptione abeunt, neque in ullis eorumdem caput illud leoninum reperire mihi licuit. Id tamen, iuxta Ursini descriptionem, ubi in nummis occurrit, elegans fontis, inprimis vero thermarum, solet esse symbolum. Egregie id patere potest ex nummis Siculis Himerensibus; Himera enim propter thermas, inde Himerenses dictas, fuit nobilis, istamque laudem per leonis caput, sive protomen, aquas vomentem, in nummis expresserunt Himerenses. Nihil tale in Thuriorum nummis, in quibus saepissime quidem taurus, sive bos cornupeta occurrit, sed tanquam fertilitatis agri Thurii symbolum, non vero fluvii Crathis effigies cum cornubus taurinis, vel taurina protome, quale quid per taurinam fluvii formam apud Ursinum videtur debere intelligi. HAVERC.

FLUMEN TORIAM. Vid. Vossius in Melam pag. 160. 161. lib. II. BROUKH.

10. ITA. Ex Donato Phorm. Act. I. Sc. 4. et Hecyr. Act. IV. Sc. 4. Neuter tamen locus libri Sallustiani numerum habet appositum. Nonius per *fiduciam* intellegens *audaciam* hinc desumtum ostendit, qui ex hoc castigetur. CARRIO.

11. ANTEQUAM. Arusianus, quo superiora libro: *instruitur huic rei.* CARRIO.

12. IPSE. Idem ibidem: *Atrox huius rei.* CARRIO.

13. COPIIS INTEGRA. Ex eodem: *integer illa re.* CARRIO. — Noster VI. 4. *Fama et fortunis* integer. Opponitur sauciis, confectis, victis.

Hegesipp. I. 34. *quum* integrum *Antonium non deseruerim*, victum *non refugi*. MS. B. Pub. pro *quum* habet *qui*. WASSE.

14. EODEM ANNO. *Dicere*, inquit Nonius, *est promittere*. Vocem *modis* in aliis desideratam ex vet. cod. reposui, et alia correxi. CARRIO.

MACEDONIA. Vide supra Iug. cap. XXXV. WASSE.

15. POST. Arusianus elocutionum exemplo: *nimius hac re*. CARRIO.

48. (III.) 16. * SED IPSI. Ex Prisciano lib. VI. notante *Ligus* commune esse: aliquando tamen in *Ur* inveniri. CARRIO. — Integrum locum habes apud Isidorum lib. XIV. cap. 6. URSIN.

SED IPSI FERUNT TAURUM EX GREGE, QUEM PROPE LITORA REGEBAT, CORSA NOMINE, LIGUS MULIER. Et hoc Fragmentum ex Isidoro haud mediocri accessione augeri, nostraque comitate ex supplemento eiusdem redivivum lucem accipere potest. Id vero est huiusmodi ex lib. XIV. Originum cap. VI. *Corsicae insulae exordium incolae Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quaedam Corsa nomine Ligus mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebant, transnatare solitum atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a ceteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est. Cuius regressu insulae fertilitatem cognoscentes Ligures, ratibus eo profecti sunt, eamque nomine mulieris auctoris et ducis appellaverunt.* Vides ut ex omni parte pulcre fundata et constituta sit haec navis, paucis exceptis, in quibus nos non materiarius, verum architectus frustratur: quae tamen Sallustii non esse suo se indicio produnt; veluti extremum illud de nomine mulieris Liguris auctoris et ducis vocabuli Sardiniae, quod semel antea dictum Sallustiana a se breviloquentia sperunit procul. nam maiorem partem eius Historici esse, argumentis, si sit opus, vincere me posse confidentia est: fortassis et ea quae sequuntur, de quibus tamen leate et suspensa manu indicium meum profero: *Dividitur autem a Sardinia XX millium freto, cincta Ligustici aequoris sinu ad prospectum Italiae. Est autem multis promontoriis angulosa, gignens laetissima pabula et lapidem quem Catochitem Graeci vocant.* Ut ut est huiusmodi tam accurata regionis descriptio, a Sallustianae historiae rationibus abhorrere non nimium videtur. quem et multum in hoc genere atque adeo curiosum fuisse similium locorum collationes arguere possunt. DOUZA. — Integer, ni fallor, locus restat apud Isidorum lib. XIV. *Corsicae insulae exordium incolae Ligures dederunt, appellantes eam ex nomine ducis. Nam quaedam Corsa nomine, Ligus mulier, cum taurum ex grege, quem prope littora regebat, transnatare solitum atque per intervalla corpore aucto remeare videret, cupiens scire incognita sibi pabula, taurum a caeteris digredientem usque ad insulam navigio prosecuta est.* Historiolam hanc an fabulam tangit etiam Stephanus: *Κόρσις, νῆσος ἐν τῷ Τυῤῥηνικῷ πελάγει, ἀπὸ Κόρσης δούλης βουκόλου. λέγεται καὶ Κορσική.* Strabo lib. V. Cyrnum etiam Graecis dictam scribit. Porro in sequenti fragmento emendo: *Ne illa tauro prata sint.* Illud paene sum oblitus adiicere, veteres scriptores Sardiniam cum Corsica plerumque coniungere. Hinc Avienus:

Sardiniaeque arces et inhorrens Corsica silvis.

COLERUS.

CORSA NOMINE. Ita omnes vett. codd. licet vulgati habeant, *nomine Corsa*. de Corsica inventa loquitur. CARRIO.

18. NE ILLA TAURO. Particulam *ne* pro *nedum* positam docent Grammatici. Sic Apuleius Apologia I. *At ego Aemiliano, non huic Afro, sed illi Africano et Numantino, et praeterea Censorio, vix crediderim; ne huic frutici credam, non modo odium peccatorum, sed saltem intellectum inesse.* URSIN. — Donat. Act. IV. Sc. 11. And. *ne*, inquit, *pro nedum*. sed haec mendosa sunt, nec quo corrigi possint habeo. CARRIO.

TAURO PARATA. Donatus edit. Froben. 1592. *parita*. Nescio an ad Pasiphaën spectet auctor: si ita, legendum *pavita sit:* sin minus, ad Lucullum refer, qui taurum *Εὐφράτῃ διαβατήρια ἔθυσε*. notante Plutarcho pag. 507. WASSE. — *Paria* legi ait Broukh.

19. * DAEDALUM EX SICILIA PROFECTUM CUM MINONIS FUGERET IRAM, 49
ATQUE OPES. Videtur ex historia legendum: *Daedalum in Siciliam profectum, cum Minonis* etc. Herodotus lib. VII. *λέγεται γὰρ Μίνω κατὰ ζήτησιν Δαιδάλου ἀπικόμενον ἐς Σικανίην, τὴν νῦν Σικελίην καλουμένην* etc. unde in alio fragmento est: *Aristaeus cum Daedalo in Sardiniam transivit.* Nisi forte dicamus Daedalum in Siciliam primo profectum, ex Sicilia rursus in Iapygiam Apuliae conterminam venisse. Quam sane ab Iapyge eius filio dictam docent Graeci scriptores, et confirmat Graecum vetus numisma in Apulia apud Daunios signatum Arpis sive Argyrippae, in cuius altera parte alatum Iapygis, sive Icari Daedali filii, simulacrum expressum est, in altera Diomedeae aves duae, ea plane, qua Plinius et alii tradunt, forma, Diomedis urnam sepulcralem, ut idem ait Plinius, circumstantes, qui Argyrippae conditor dicitur. URSIN. — Priscianus lib. VI. *Minonis*, inquit, *more Syracusiorum pro Minois dixit. illi enim Heron et Minon dicunt.* Vulgo haec quincto historiarum libro dantur, cum veteres codd. ex eodem hoc afferant. recte, cum ad Sardiniam pertineat, ut in fragmentis docebimus. Deinde quod scribitur, *quo Minonis iram atque opes fugerat;* et in Gemblacensi aliisque antiquis, *quo Minonis fugerat iram atque opes*, hoc in Thosano melius est, ut repraesentandum curavi: *cum Minonis fugeret iram atque opes*. CARRIO. — Vossius ex Prisciano legit *quo Minonis*, de Anal. II. pag. 275. WASSE.

(IV.) 20. QUEM EX. Priscianus lib. V. *mascula*, inquit, *sunt quaedam propria apud Graecos in as desinentia vel in es, apud nos in a terminata, ut* Leptasta. CARRIO.

21. QUOS. Idem Priscianus lib. X. *arguiturus* pro *argutarus*. in Gemblacensi est *accurrere* pro *occurrere*. CARRIO. — In Prisciano MS. *quos adversum milites*. COLERUS.

FALSUM FILIUM ARGUITURI. Mirum ni haec ad Nusam Nicomedis filium referenda: quem Regi illi haud dubie natum, hoc est haud vitio aut illegitime conceptum fuisse, Epistola porro Mithridatis testabitur. Quod tamen Bithynos istos, qui a Romanis in regnum illud, mortuo Nicomede, quasi

in vacuum venientibus ac possessionem occupantibus, gratiam sese inire studebant, redarguere conatos esse, fragmentum istud liquido significare videtur. Douza.

22. Ut actione desisteret. Terent. Phorm.

Herus his desistat litibus.

et Caesar saepius. Virgilius:

— — Mene incepto desistere victam?

Et alibi ipse Sallustius. Ciaccon. et Ursin. — Messus: *desiste hac re.* Carrio.

23. Vespera. Ex Carisio lib. II. Carrio.

24. Argentum. Priscianus lib. X. *arcessivit.* in quibusdam: *argentum multum arcessivi.* in vetustissimo Coloniensi: *argentum mutum arcessivit.* cum superlineari glossemate, *id est simulachrum.* Carrio. — Priscianus idem membranaceus, *Argentum mutuavit, arcessivit.* Colerus.

25. Eam deditionem. Priscianus lib. V. in Martinensi est, *eandem deditionem.* Carrio.

26. Nisi qua flumen Lurda. Docet ibidem Priscianus non solum in Africa, sed etiam in aliis regionibus nomina fluviorum in *a* desinere: eoque haec refert verba. In vulgatis est *Lurda;* in Gemblacensi *Clurda;* in Martinensi et Thosano *Durda.* ita ut aut *Clurda* aut *Durda* scribendum esse existimem. Carrio. — Priscianus praedictus, *flumen Clurda;* quomodo et in duobus * aliis repererat Carrio. Mihi vox haec penitus incognita. *Dura* quidem fluvius est apud Strabonem, si recte memini. Coler.

27. Frugum. Arusianus: *laetus huius rei.* Servius lib. I. Aeneid. [445.] *Laetissimus,* inquit, *umbra, aut septimus casus est, aut, secundum Probum, secundus; ut sit, umbrae. quemadmodum dixit Sallustius: Frugum pabulique laetus ager.* Carrio. — *Fructuum* legit ad IX. Aeneid. 338. Broukh.

28. Neque. Idem Messus: *Promtus illius rei.* Carrio.

Mittebantur. Placeret magis *promittebantur* vel *tradebantur.* Ursin.

(V.) 29. Modestus. *Modeste,* inquit Donatus Phorm. Act. I. Sc. XI. *est moderate.* Sic Sallustius lib. II. *modestus* etc. Carrio.

30. Noctu diuque. Ex Carisio lib. II. Inst. Gramm. Carrio.

31. At Lucullum. Priscianus lib. VIII. *machinata,* inquit, *Sallustius passive extulit.* Carrio.

Machinata. Sallustius passive extulit: Priscian. VIII. Wasse.

Fames brevi fatigabat. Confer Plutarchum in Lucull. 498. Wasse.

At Lucullum regis cura machinata fames brevi fatigabat, multique commeatus interfecti erant insidiis latronum. Ita enim Fragmentum istud, bifariam a Grammaticis divisum, coagmentandum esse res ipsa persuadet nobis, et corrigendum, ut scripsimus, *interfecti erant,* pro interpretamento eius, quod in vulgatis exstat, *interierant.* Idque ex Non. ipsum hoc exemplum citante ac scribente: Interfici *de rebus inanimalis*

dixit Sall. Multique commeatus etc. cui loquendi generi etiam consimile est Lucilianum illud: *Fragmenta interfici panis:* item compluria apud Plautum. DOUZA. — *Interfici,* inquit Nonius, *de rebus inanimatis dixit Sallustius.* Unde aut apud Sallustium, *commeatus interfecti erant;* aut apud Nonium, *interire,* pro *interfici* scribendum videtur. In vet. quodam haec ex I. Histor. Sallustii adducuntur. in altero libri numerus non est. CARRIO. — *Interfecti erant* emendant viri docti ex Nonio Marcello, docente veteres *interfici* et *occidi* ad inanimata transtulisse. nobis vero nihil mutandum videtur, propter Lucillii:

Intereunt, labuntur, aguntur que omnia vorsum.

et Ciceronis fragmenta, ibidem ab eodem Nonio exempli caussa adducta, in quibus tamen verba illa apparent nusquam. PUTSCH. — Forsitan simpliciter apud Sallustium exstitit, *intercepta erant.* HAVERC.

32. NAMQUE. Priscianus lib. VIII. apud quem in excusis libris IV. Sallustii Historiae adscribuntur. in Gemblacensi III. at Martinensis ex eadem hac desumta esse vult; quem hac in parte, ut reliquis meliorem, sum secutus. CARRIO.

33. TARTESSUM. Idem Priscianus lib. V. *Gadir,* inquit, *nomen civitatis, Sallustius neutrum esse ostendit in II. Historia, ponens nominativo accusativum similem, ut alii tradiderunt: nam si esset femininum, Gadirem dixisset.* eadem lib. VI. repetit. A Donato quoque haec adducuntur, ubi mendose est *Gandirum,* Eunuch. Act. III. Sc. I. nec historiam Sallustii nominat. quid? quod eas voces, *ut alii tradiderunt,* uti etiam alias in his historiis infinitas, quidam non recte quasi Sallustianas acceperunt, cum Prisciani sint. Huc pertinent versus Rufi Avieni, nondum, quod sciam, editi; quos V. C. Iacobus Susius, tibi, Guido Laurine, et eruditionis et affinitatis nomine carissimus, et ego, huius Sallustiani loci occasione, correximus:

* *Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni.* 51
Barbara quin etiam Gadir *hanc lingua frequentat.*
Poenus quippe locum Gadir *vocat undique clausum.*

Nec minus in eadem voce apud Iulium Solinum Polyhistoris peccatum est. apud quem legitur *saepem,* cum in vet. cod. Susiano sit *VII.* unde legendum conieci *saeptum.* CARRIO.

MUTATO NOMINE GADDIR. Fest. Avienus:

Gaddir prima fretum solida supereminet arce,
Attollitque caput geminis inserta columnis:
Hic Cotinusa prius fuerat sub nomine prisco,
Tartessumque dehinc Tyrii dixere coloni:
Barbara quin etiam Gades hanc lingua frequentat,
Poenus quippe locum Gaddir vocat undique clausum.

Dixerat etiam haud dubie Sallustius huius appellationis Punicae caussam. Ex quo itidem suo more sumsit Isidorus lib. XIV. Sed et iste Avieni locus hac merito transcribendus videtur:

— — *Gaddir est oppidum.*
Nam Punicorum lingua conseptum locum

Gaddir vocabat, ipsa Tartessus prius
Cognominata. multa et opulens civitas
Aevo vetusto: nunc egena, nunc brevis,
Nunc destituta, nunc ruinarum agger est.
Nos hoc locorum praeter Herculaneam
Sollemnitatem vidimus miri nihil.
At vis in illis tanta vel tantum decus
Aetate prisca sub fide rerum fuit,
Rex ut superbus omniumque praepotens,
Quos gens habebat forte tum Maurusia,
Octaviano principi acceptissimus,
Et litterarum semper in studio, Iuba,
Interfluoque separatus aequore,
Inlustriorem semet urbis istius
Duumviratu crederet.

Coler. — Duumviratum regis Iubae, collega Cn. Atellio Pontifice, descripsimus atque illustravimus ad Morellii Thes. Fam. Rom. pag. 235. 236. Nomen vero urbis in nummo ibidem non adscribitur, eoque honore plures gavisae, eius regis indulgentia, fuisse videntur. Sed neque filius eius Ptolemaeus eiusmodi honores, ut ex altero nummo adparet, recusavit. Haverc. — Confer Avienum pag. 263. ubi pro *linea* legendum omnino:

Inter et oppositas intendite lintea *terras.*

Plin. IV. 222. *Timaeus Cotinussam apud eos vocatam ait: nostri Tartessum appellant, Poeni* Gadir, *ita Punica lingua* sepem *significante.* Adde Strabonem pag. 57. Wasse. — *Gandirum habent,* hoc est, dicunt. Donatus ad Eun. III. 1. 11. Broukh.

34. Neque subsidiis. Ex Prisciano lib. X. *soluerat* autem est *solitus fuerat.* Carrio.

35. Neque inermes. Idem Priscianus eodem lib. X. in Gemblacensi est *agnoturus,* secundum analogiam, pro *agniturus;* et *inermos* pro *inermes.* in Thosano *agnosciturum* pro *agnoturum.* in vulgatis *agniturum.* utrumque non recte. Carrio.

36. Ea continet. Ex Arusiano, *inferior tibi.* et Nonio, *gravis.* apud quos male est, *et continetur* pro *ea continet vir.* de interpretatione Nonius viderit. Carrio. — Apud Nonium et Frontonem pro *continet vir, continetur* scribitur. quae lectionum diversitas locum corruptum arguit ita fortasse emendandum: *Ea continentia gravis* etc. Douza. — *Ea continentia vir gravis.* Pertinet fortasse hoc ad Sertorium, de quo Plutarchus in fine eius vitae. Wasse.

52 (VI.) 37. * Omnes etc. Ex eodem Arusiano: *praeminat.* Carrio — Lipsio nostro legi placet, *praeminet;* ut de monte quopiam, reliqui editiore loquatur. cui ego non hac in parte modo, sed etiam in ceteris omnibus assentior lubens: sed montis nomen quaero quod sit. Douza.

38. Et Poeni. Donatus Act. I. Sc. 3. apud quem extrema tantum verba singulis designata sunt: quae quid notent, divinare nequeo. Carrio.

39. PERCITUM. Vulgarem huius loci apud Priscianum lib. VI. scripturam expressi. nam manuscripti libri variant. Martinensis habet *perscitum;* Gemblacensis *percitum*, cum hoc glossemate interlineari: *id est valde citum.* idem quoque Martinensis *burbuleium.* at Gemblacensis, *burbulequim*, cum hac adiuncta interpretatione: *id est, valde luxuriosum:* uterque in hoc consentit, scribendum *appellabat*, non *appellabant.* cogitet lector. quid? quod *quietem*, non *inquietem*, legendum videtur. cum dicat *inquietis*, simplex etiam in usu inveniri; idque Naevii belli Punici lib. II. Macri Annalium I. et Sallustii lib. II. auctoritate probet. CARRIO.

HISTRIONIS VIX SANI. Pricaeus ex coniectura, *vesani.* de voce *Barbuleio* adi Menagii Origines Linguae Gallicae pag. 78. Infra: *audaciter.* Ita semel Plautus Pseud. II. 4. Livius XXII. 25. Seneca Controv. XX. et de Provid. IV. De hac voce habes Quintiliani iudicium I. 6. WASSE.

BARBULEIUM APPELLABANT. An hoc de *Hirtuleio* dictum, cuius mentio est infra? Ita (ut ait Suetonius) *Tiberius Nero per iocum dictus Biberius Mero.* URSIN. — Priscianus ille toties a me laudatus lib. VI. hoc affert. Vult Sallustius, nescio quem Romanorum ob corporis gestum et linguae procacitatem nomine histrionis cuiusdam Barbuleii fuisse appellatum. An ille est, de quo supra etiam Sallustius, Curio pater? Est profecto. Ita enim vero mihi auguratus videor ex Plinii lib. VII. cap. 12. Quem tamen rectius puto scribere Barbuleium, quemadmodum et Solinus et Valer. Maximus lib. IX. cap. 14. *At M. Messala, Consularis et Censorius, Menogenis: Curioque, omnibus honoribus abundans, Barbuleii: ille propter oris adspectum, hic propter parem corporis motum, uterque scenici nomen coactus est recipere.* CARRIO.

40. AUDACITER. Idem Priscianus lib. XV. *secundum analogiam* protulit. CARRIO.

41. OBSEQUELAM. Nonius: *obsequium neutro genere: obsequela feminino.* Iunius eas voces, *graves*, et copulam *que*, omittit, librorum, quantum coniicere est, suffragiis. alii *grati carique* perperam reponunt. CARRIO. — Inserendus memoriae hic locus, tanquam ex prudentiae adytis profectus. Spectat huc illud Alexandri M. apud Curt. lib. VIII. *Regum ducumque clementia non in ipsorum modo, sed etiam illorum qui parent ingenio sita est. Obsequio mitigantur imperia. Ubi vero reverentia excessit animis, et summa imis confundimus, vi opus est, ut vim repellamus.* RUPERT.

ET MAXIME ODIUM SULLAE, GRAVES CARIQUE ERANT. Disputant varie super hoc loco viri docti. In manuscripto Nonii qui haec pro exemplo adducit, extabat, *graves scarique;* in altero, *ob odium Sullae cari erant.* sed lectio quam expressit Carrio optima videtur, si τὸ *graves* sumatur et habeatur pro fortibus, ut saepe Sallustius: *Ea continentia vir gravis, et nulla arte cuiquam inferior.* et in fragmentis novis: *Hispaniae gravem civitatem.* PUTSCH. — Virg. *pietate* gravem *ac meritis.* hoc est, auctoritatis summae. Isidorus: *venerabilis, unde et contemtibiles* leves *dicimus.* Quae sunt verba Servii ad locum supra dictum. Pergit ille: *pro consilio et constantia dictus, qui non levi motu dissilit, sed fida constantiae gra-*

vitate consistit. Quid illud, sodes, *fida gravitas?* rescribe cum MS. Cod *fixa.* WASSE.

42. MOENIBUS. Nonius, *deturbare est*, inquit, *deiicere*, *demovere* CARRIO.

53 43. * E MURIS. Idem Nonius *sportas* a *sparto*, quasi *sparteas*, an ab *asportando*, dictas esse vult. in vulgatis haec quincto libro tribuuntur in vet. cod. secundo. Viri docti *cives* pro *canes* legendum divinarunt CARRIO. — Legerim, *cives sportis*. Sermo fuit de obsessis, qui suos aliquot per funem sportis demittebant. aut tale aliud. Lips. IV. Ep. Q. 14 RUPERT.

44. ADHOC. Nonius, *est*, inquit, *rumor*, *ut plerumque opinio*. CARR.

RUMORIBUS ADVORSA IN PRAVITATEM. Haec est livoris iniustitia nihil bene interpretari, nulli dignum pretium rependere. Vide Bernecc. ad Agr. Tacit. cap. 1. RUPERT.

FORTUNAM IN TEMERITATEM DECLINANDO. Videtur legendum: *Fortia in temeritatem declinando;* nam praecessit: *adversa in pravitatem*, *secunda in casum.* CIACCON. et URSIN.

(VII.) 45. AT METELLUS. Totum hunc locum citat Macrobius Saturnal. lib. III. cap. 13. Pro eo quod est in Macrobio, *Concurrentibus undique virili et muliebri sexu*, posui aliquando, *concurrentium undique virile et muliebre sexus.* primum quod ita in Nonio legeretur, deinde quod Carisius et ille ipse Nonius observent hic *sexus* neutro genere. quod hinc alioqui probari non poterit. quamquam et apud Carisium et Probum legitur *secus* pro *sexus*. Sosipatri libro I. Instit. Gramm. verba haec sunt: Secus *neut. generis nomen. unde et Sallustius dixit*, virile secus, *hoc est*, *virilis sexus*, *quod per omnes casus integra forma declinatur. est et secus adverbium.* Probus Catholicis: Secus, inquit, *duas res significat*, *adverbium separandi et sexum. Sallustius:* Virile et muliebre secus. Hactenus illi. Fuit cum divinarem utrumque alucinatum et *sexus* apud Sallustium neutro genere esse retinendum. Quod etiam in Plauto Priscianus notavit is enim lib. V. *Plautus*, inquit, *hoc sexus neutro genere protulit in Rudente:* Virile sexus nullum unquam habui. Sed cum in Festi veteribus libris *secus* esse, non *sexus*, in exemplis autem a Festo citatis *sexus* ne *secus*, monuerit Antonius Augustinus I. C. elegantissimus; scripturam quam expressi, retinendam iudico. neque virum doctissimum mihique familiarem audio, qui cum in veteri scriptura *secus* esse fateretur, *sexus* tamen neutro genere, apud Festum aliosque scriptores a Festo adducto reponi volebat. Hoc enim esset arbitrarias deque opinione factas emendationes libris veteribus et, a quibus libri veteres longe vincuntur aeta Grammaticorum quos dixi auctoritati praeponere; quod nemo, cred doctus temere fecerit. Neque enim in librorum correctionibus Pythago cum illud αὐτὸς ἔφα, sed ea quae modo laudavi vetustatis testimo solidissimis rationibus adiuta, apud bonos harum rerum iudices val consueverunt. Adde quod idem Carisius eodem lib. I. ita scribat: *A nominativum et ablativum habent; ut* tabes, pluris, sireмps; *facit ab tabe*, *plure*, *sirempte. Cinna autem in Smyrna* huius tabis *dixit*, n

auctore. Alia unius tantum casus sunt, ut hoc secus, adfatim, adincitas, infitias, suppetias, pedum, sponte, dicis ergo, nequam, nihili, frugi. Ita enim locus ille Carisii reliquis, quae interposita sunt, eiectis, de veteri libro restituendus est. CARRIO. — Vide Gronovium ad Livium lib. XXVI. 46. WASSE.

METELLUS. Nempe Q. Metellus Pius, qui *vir sanctissimus et summa religione ac modestia* dicitur Ciceroni orat. pro Balbo cap. 22. quae sane parum conveniunt cum his Sallustianis. BROUKH.

VIRILE ET MULIEBRE SECUS. Huc respexit Tacitus, si modo eius verba mendo vacant, quae leguntur lib. IV. *Virilis et muliebris sexus omnis effusus.* CIACCON. et URSIN. — Agellio hanc priscam vocem restituit Lipsius I. El. 7. Nam cum vulgo lib. III. cap. 10. legitur, *quod eius virile foetus futurum est.* Vide Scaligeri ad Auson. Notas lib. XV. cap. 2. RUPERT. — Atque ita [*muliebre secus*] forte legendum apud D. Hieronymum Vita Hilarii pro *muliebris sexus.* WASSE.

EXORNATIS AEDIBUS PER AULAEA ET INSIGNIA. Legendum, *et signa.* De Republ. ordin. *Domum signis, aulaeis, aliisque operibus exornare.* * CIACCON. — Illud *insignia* videtur mendosum, et mutandum in *signa:* 54 nam in Epistola de Republica ordinanda ita locutus est, cum dixit: *Nam domum exstruere, eam signis, aulaeis aliisque operibus exornare.* URSIN.

SIMUL CROCO SPARSA HUMUS. Foeda haec et vetus adulatio, excipiendi reges tanquam in adventu Deorum, quomodo et Alexandrum victorem Babylonios excepisse, prodit Q. Curt. lib. VII. ibi: *Magna pars Babyloniorum constiterat in muris, avida cognoscendi novum regem. Plures obviam egressi sunt, inter quos Bagophanes, arcis et regiae pecuniae custos, ne studio a Mazaeo vinceretur, totum iter floribus coronisque constraverat, argenteis altaribus utroque latere dispositis, quae non thure modo, sed omnibus odoribus cumulaverat.* Haec ille. A quibus non multum abludunt, quae de Atheniensium postea longe etiam foediore adulatione, qua adversus Demetrium cognomento Poliorceten usi sunt, commemorat Demochares apud Athenaeum lib. VI. Δειπνοσοφιστῶν in haec verba: *Demetrium, Athenas a Leucade et Corcyra redeuntem, Athenienses non solum suffitibus, coronamentis et libationibus vini exceperunt, sed etiam chori processerunt ei obviam, cum prosodiis et ithyphallis saltantes et canentes.* Ad quam ῥῆσιν Casaubonus pag. 442. *Olim omnia haec Diis erant propria, et in illorum tantum honorem fieri solita, cum vel in pompa traducerentur, vel alias loco moverentur Deorum simulacra.* Hinc fere plerumque fiebat, ut adventus principis nimis quam gravis esset provincialibus, imo populatio verius, quam adventus. Vid. de Domitiano Plinium in Panegyrico: ubi vicissim Traiani modestiam in itinere faciendo depraedicat; sicut et Antonini Pii Capitolinus. Sed et huc spectat, quae M. Tullius Quincto fratri instillat in aureola illa epistola lib. I. ad ipsum, de recte administranda provincia; et illa Casaub. ad Suet. Tib. cap. XXXIX. *Fuit mos procerum Romanorum, ut ituri in provincias, magnum secum amicorum numerum Roma abducerent. Auctor primus, ut videtur, eius moris Scipio: de quo in Hispanias eunte Appiani sunt verba:* ἐθελοντάς τινας ἐκηρύγετο καὶ πελάτας ἐκ Ῥώμης, καὶ φίλους πεντακοσίους, οὓς εἰς ἴλην

καταλέξας, ἐκάλει φίλων ὕλην. Haec Cas. ubi et adiicit, in comitatu principum virorum semper fuisse Graecos, eosque ut plurimum literatos et philosophos: e Luciano. Ceterum Livius lib. XLII. observante Torrentio, *ante L. Postumium Cos.* negat *Romanos magistratus in itinere faciendo ullis unquam sociis aut provincialibus etiam molestos fuisse; mulis enim tabernaculisque ac reliquo instrumento publice ornabantur. Ille Praenestinis ob privatam olim iniuriam succensens, cum ab Urbe Consul proficisceretur, literas misit, ut sibi magistratus obviam exiret, locum publice pararet, ubi diverteretur, iumenta, cum exiret inde, praesto essent. Eoque exemplo factum narrat, ut indies etiam graviora mandarentur. Sic ille. Quod tamen de gravioribus indies imperiis dicit, non ita accipiendum est, ut lege aliqua sancita fuerint. Mos enim ille locandi publice, quae magistratui usui erant, diutissime permansit; quod Ventidii Bassi relata a Gellio historia demonstrat. Interdum muli et vehicula non locabantur, sed pecunia dabatur magistratibus, quod et vasarium appellabant; donec tandem Augustus, sublata prorsus locatione publica, pecuniam constitui voluit; quanquam ne hoc quidem permansit, ut ad Suet. docuimus cap. XXVI. Paulatim autem inclinante imperio, sublevandi fisci causa, et maxime cursu publico instituto, cuius initium sub Augusto coepit, imposita provincialibus necessitas, quam angariam, vocabulo a Persis sumto, appellarunt.* Haec Torr. ad Horat. lib. I. Sat. 5. vs. 46. Et mox: *Lege Iulia de provinciis inter alia capita praescriptus proficiscentibus modus, ne provincialibus graves incumberent, de qua, modestiam ac continentiam suam laudans, Cicero ad Attic. lib. V. epist.* 10. 16. *et* 21. *de L. Tullio legato suo.* Rupert. — Crocum hic intelligit aqua dilutum, qui odoratissimus ex Cilicia mittebatur, unde Martialis festivissimus poeta:

Et Cilices nimbis hic maduere suis.

Atque ab Apuleio *odorus imber*, apud Senecam *odoratus imber* dicitur. Wasse.

Praeterea cum sedenti transenna demissum Victoriae simulacrum — — coronam capiti imponebat. Plut. in Sylla de Mithrid. *In aliis, quae agenti Pergami Mithridati oblata fuerunt, miraculis Victoriam coronatam* (an coronaturam?) *quae a Pergamenis superne demittebatur machinis, cum paene attingeret caput eius, labefactatam et delapsam coronam in theatro ad solumque diffractam.* Haec ille pag. 368. Caligula ὑπὸ τῆς Νίκης στεφανοῦσθαι ἔλεγε. *iactabat se a Victoria coronari.* Dio in Exc. Peir. pag. 669. Rupert.

Cum sedenti. Mire duas hic copulas *cum, tum*, pro *et, et*, usurpavit. Cuius ratio aliis ignota locum hunc mala interpretatione et praepositionis *in* adiectione, quam sustulimus, depravavit. Carrio.

55 * Transenna. *Transennam* Servius Aeneid. lib. V. 418. *extensum funem* interpretatur. Nonius vero pag. 480. non *transitum*, ut quidam, inquit, putant, sed *fenestram*. Servii autem interpretatio et melior est et cum hoc loco magis convenit. Apud illum etiam male est *dimissum* pro *demissum*. nam *Demitto*, inquit Caper, *est deorsum mitto, dimitto ne dicas.* Apud hunc vero *victoriale* pro *victoriae*, errore ex diphthongo nato. Carr.

Cum machinato. Nonius, *Demittere*, inquit, *est desuper mittere. Sallustius lib. III. eum machinis strepitu demissum*, qui locus ex hoc restituatur. Carrio. — *In transenna* apud Macrob. ed. Lond. 1694. Wasse.

Machinato strepitu tonitruum. Simile ergo quid machinis nostris bellicis habuerunt illi veteres: v. g. Caligulam quoque legimus tonitribus obstrepuisse ac contra fulgura fulgurasse, ac quoties fulmen decidisset, lapidem eiaculatum dixisse, *Tollito me, vel ego te.* De machina regis Persarum Chosrois dignus memoria locus est Ioannis Tzetzis:

Chosroës rex erat Persarum, temporibus Heracles,
In Palatiis suis circa Persida,
In laquearibus coelum habens fabricatis,
Ex quo tonitrua, et fulmina, machinatique imbres,
Convivio exceptis legatis, erumpebant, ad stuporem etc.

Rupert. Sic II. 5. *cura regis* machinata fames. Hegesippus I. 30. *Postea vero huiusmodi commento usus, ut in modum arcarum*, machinato munimine, *validissimos quosque includeret.* Codex C. C. C. *molimine.* Totum hoc fragmentum pertinet ad Metellum ob fusum Sertorium exultantem; rem ita narrat Plutarchus in Sertorio pag. 579. *Ἔτι δὲ νικήσας ποτὲ μάχῃ τὸν Σερτώριον, οὕτως ἐπήρθη, καὶ τὴν εὐτυχίαν ἠγάπησεν, ὥστε Αὐτοκράτωρ ἀναγορευθῆναι. Θυσίαις δ᾽ αὐτὸν αἱ πόλεις ἐπιφοιτῶντα καὶ βωμοῖς ἐδέχοντο· λέγεται δὲ καὶ στεφάνων ἀναδέσεις προσίεσθαι, καὶ δείπνων σοβαρωτέρων ὑποδοχὰς, ἐν οἷς ἐσθῆτα θριαμβικὴν ἔχων ἔπινε, καὶ νῖκαι πεποιημέναι δι᾽ ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεα τρόπαια καὶ στεφάνους διαφέρουσαι κατήγοντο, καὶ χοροὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἐπινικίους ὕμνους ᾖδον εἰς αὐτόν.* De hoc more idem in Sylla haec habet pag. 458. *Νίκην στεφανηφόρον καθιεμένην ὑπὸ τῶν Περγαμηνῶν ἐπ᾽ αὐτὸν ἔκ τινων ὀργάνων ἄνωθεν ὅσον οὔπω τῆς κεφαλῆς ψαύουσαν συντριβῆναι, καὶ τὸν στέφανον πεσόντα κατὰ τοῦ θεάτρου φέρεσθαι χαμᾶζε διαθρυπτόμενον.* Coronas aureas in conviviis regibus esse proprias ait Polybius Hist. XV. pag. 999. Aristomenes *πρῶτος ἐπὶ δεῖπνον καλέσας τὸν Ἀγαθοκλέα χρυσοῦν στέφανον ἀνέδωκε μόνῳ τῶν παρόντων· ὃ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτοῖς ἔθος ἐστὶ μόνοις συγχωρεῖσθαι.* Confer Vitruvium V. 7. et Philand. pag. 397. 20. Haec a provincialibus Procoss. deferri indignati sunt veteres, et tamen eadem vel etiam maiora S. P. Q. R. uni Mario praestitit. Seneca de Benef. III. 18. Caeterum de aedium exornatione idem Ep. LXVII. *Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse, quae per voluptatem et otium veniunt; quae excipiuntur* foribus ornatis? et infra: *Cape quantum debes virtutis pulcerrimae ac magnificentissimae speciem, quae nobis non sertis, sed sudore et sanguine colenda est.* Codex B. Pub. *non thure nec sertis;* bene. Eas enim intelligit voluptates, quae non gratulantium coetu, sed adorantium venerantiumque celebrantur: thus vero colentis, et τῷ *sudore* respondet. Praeterea thus et aedium ornatus coniungi solent. Iuvenal. XII. 89.

Heic nostrum placabo Iovem laribusque paternis
Tura *dabo, atque omnes* violae iactabo colores,
Cuncta nitent, longos erexit ianua ramos.

Xiphilinus de reditu Neronis: *Πάσης μὲν τῆς πόλεως ἐστεφανωμένης καὶ*

λυχνοκαυτούσης καὶ θυμιώσης. Adde Cic. III. Offic. Sueton. Aug. XXXV. XCVIII. Galb. XVIII. Caesarem B. G. VIII. 51. WASSE.

CAPITI IMPONEBAT. In Macrobio vox *capiti* desideratur, et pro illa *ei* subrogatum est: idque a sciolis hanc loquendi rationem, *sedenti ei coronam capiti imponebat*, ignorantibus. Haec autem apud Nonium verbo *Demittere* in vulgatis omnibus et duobus veteribus libris ex lib. IV. male adducuntur; cum ex III. sint. CARRIO.

TUM VENIENTI TURE etc. Vide Freinshem. in Curtii lib. V. cap. 1. §. 20. ad verbum: *Altaribus et Thure.* Sed de hoc more audiendus rursus Casaub. in Suet. Cal. cap. XIII. ad verba: *Inter aras et victimas ardentesque taedas.* „Ita moris fuit prodire obviam viris principibus. Docuit „nuper Lips. testimonio aliquot veterum scriptorum: quibus pauca lubet „adiicere. Originem rei docet M. Tullius: nam primitus Deis hic honos „exhibitus, cum transferrentur eorum imagines: sic ille lib. IV. in Verrem: „*Quid hoc tota Sicilia* etc. Deinde ad homines idem est translatum:
56 „estque hoc adulationis * genus antiquissimum. Vid. Q. Curt. lib. V. de „Alexandri ingressu in Babylonem, Plut. in Dione, Iustin. lib. XXIV. cap. 3. „Religiosius Athenienses, qui excepturi Attalum, sacerdotes et victimas „praepararunt, templaque omnia aperuerunt, ut ipse Diis, non Athenienses „ipsi, ut Deo, sacrificarent, ut scribit Polyb. quamquam, adulationibus „foedis erga potentes, nulli populo concessisse probavit Athen. lib. VI. et „nos ad illum. Aliorum adulationem vide apud Suet. lib. III. cap. 97. „lib. VII. cap. 18. Appian. lib. V. *Ἐμφυλίων*, narrans Octavii et Antonii „in Urbem adventum, post factam inter se pacem. Sic interpretor, quod „scribit Philostratus lib. V. cum Aegyptiacos nomos peragraret Vespasia„nus, non solum prodiisse illi obviam omnes cuiusque aetatis aut condi„tionis homines, sed sacra etiam detulisse. Addit Suet. *taedasque ardentes*, „quod erat aliquando civilius et usitatius. Servius ad lib. V. Aeneid. *In* „*honorem Regum cum facibus procedebatur a populo.* Adde Plut. in „Pompeio, Herodian. lib. IV. ubi describit ingressum Caracallae, Amm. lib. „XXI. Imperatoribus autem Christianis idem genus honoris postea esse „exhibitum, passim illorum historiae testantur; nam sive ipsos, sive „eorum laurata, sive cadavera defunctorum, suffitibus excipiebant. Co„rippus lib. II.

„*Transitus ob causam multi pia tura cremabant.*

„Atque idem honos postea episcopis est exhibitus: idque iam inde a tem„poribus primis florentis ecclesiae. Nam B. Cyrillus, in epistola ad pres„byteros Alexandrinos, quae extat in Actis concilii Ephesini, narrat, se „a concilio, Ephesi habito, redeuntem, tanta alacritate omnium exceptum „esse, ut passim sibi mulieres praeirent, turibula manibus tenentes. Si„mile est quod de cereis accensis in Hist. Eccles. observamus, quos initio „moris fuit rebus sacris praeire. Sozomenus lib. VIII. de apparatu choreae „ab Ioanne Chrysostomo institutae. Mox ad ipsorum episcoporum hono„rem cerei sunt adhibiti. Sic eidem B. Chrysostomo cum cereis obviam „procedit populus Constantinopolitanus. Theodoretus lib. V. cap. 34. So„zomenus lib. VIII. Gregorius in eius vita cap. 100.“ Haec et alia Casaub. d. l. RUPERT.

Quasi Deo, supplicabatur. In provinciis orta omnis impia adulatio, quae deinceps ipsam pervasit Romam. Sed obstat Lipsius Not. in Velleii lib. I. cap. XI. ubi probare conatur, ab ipsis Romanis, et quidem huius Q. Caecilii Metelli Pii, de quo loquitur Sallustius, patruo magno, Q. Caecilio Metello Macedonico, ipsi Romae, ut Deae, templum fuisse structum. Cui nos fidem non habemus: fuerit enim praeter decorum, id auspicari Romanos ipsos. Orta omnino illa divinitas a provincialium adulatione. Smyrnaei apud Tacitum III. Annal. gloriantur, *se primos templum urbis Romae statuisse.* Neque etiam Velleius Paterculus pro Lipsio, quem erudite explicat Gruterus Not. ad eundem. Porro notandus est hic locus e primis, quando Romanis delatus fuerit Deum honos. Antiquiorem frustra alibi quaeras. Verum ubi ferox et superbus ille populus semel iugum collo recepit, foeda ac tetra adulatione Principum et ipse alias gentes longo intervallo superavit. Hinc (ut de consecratione mortuorum nihil dicam vivis decreta thensa, qua Deorum simulacra quondam vehebantur, ferculum Circensi pompa, templa, arae, effigies iuxta Deos, pulvinar, flamines, luperci; hinc fastigium illud in aedibus, quo solebant ornari Deorum templa, praelatus ignis, iuratum per Genios, Salutem atque Aeternitatem Augustorum, tanta religione, ut facilius esset peierare per omnes Deos. Saepe ego sic mecum statuo, per huiusmodi monstra futuri Antichristi praelatam imaginem fastumque diabolicum, atque inprimis Romae instauraturi. Novissime Suet. in Aug. cap. 52. *Templa etiam Procoss. decerni solita.* ubi Casaubonus: „Fidem fecerit vel illud Hadriani Imperatoris de „Pompeio mortuo iactatum: τῷ ναοῖς βρίθοντι πόση σπάνις ἔπλετο τύμβου! „Iam olim invaluerat haec ἀρέσκεια, ut vocat Polyb. lib. V., apud Asiaticos, Syros et alios, honorandi τοὺς εὐεργέτας θυσίαις καὶ βωμοῖς. Cic. „ad Atticum: *Nullos honores mihi nisi verborum decerni sino: statuas, „fana, τέθριππα prohibeo;* quod vero, nec sine causa et Cicero gloriatur, „et in Augusto hic a Suet. laudatur: *nam legibus Romanorum cautum „erat diserte, ut procoss. ius esset permittendi quo templa sibi et moni„menta ponerentur.* M. Tull. ad Q. fratrem: *In Asia nescio quonam „modo, Romae quidem non mediocri cum admiratione laudatur, quod cum „ad templum monimentumque nostrum civitates pecunias decrevissent: „cumque id et pro meis magnis meritis, et pro tuis maximis beneficiis, „summa sua voluntate fecissent: nominatimque lex exciperet, ut ad „templum monimentumque capere liceret* etc. *Sed provinciales cum suis „proconsulibus templa erigebant, non ipsos, verum illorum virtutes con„secrabant: quod longe aliud est. Hic honos et Q. Scipioni Asiam ad„ministranti est habitus.* M. Tullius ad fratrem: *In illis urbibus cum „summo imperio et potestate versaris, in quibus tuas virtutes consecratas „et in Deorum numero collocatas vides.*" Haec Casaub. Initia huius adulationis iam in historia L. Aemilii Paulli. Vid. Freinsh. in Curt. lib. VI. cap. 2. §. 5. Rupert.

(VIII.) * Toga picta. *Toga picta*, toga palmata est. Plutarcho θριαμβική. Plinius de hac intelligit lib. VIII. cum dicit, pictas vestes iam apud Homerum fuisse, unde triumphales natae. Isidorus libro XIX. *Toga* 57

palmata dicebatur, quam merebantur ii, qui reportabant de hostibus palmas. Ipsa vocabatur et toga picta, eo quod *Victorias cum palmis intextas haberet.* Olim tamen fuisse pictam scribit Festus in schedis: *Picta quae nunc toga dicitur, purpurea ante vocitata est, eaque erat sine pictura. Eius rei argumentum est pictura in aede Vertumni et Consi, quarum in altera M. Fulvius Flaccus, in altera L. Papirius Cursor triumphantes ita picti sunt.* Hoc ita esse ex Livio quoque patet; nam, quam lib. XXX. *togam pictam*, lib. XXXI. *purpuream* appellat. Plinius quem locum Homeri alludat, nondum inveni; nisi forte illud de Nausicaa Odyss. VI. 53. ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα. Aliunde etiam illud Homericum recurrit

— — ἐσθῆτ' ἀνθεμόεσσαν.

quod sane propius Plinii mentem puto. COLER.

EPULAE QUAESITISSUMAE. Tac. Annal. II. *Excepere Graeci quaesitissimis honoribus.* CIACCON. et URSIN. — Vid. Palmerium, Macrob. *epulae vero exquisitissimae* in Londinensi. WASSE. — Pro *exquisitissimae*, eleganter. Tacitus II. *Excepere Graeci* quaesitissimis honoribus. Afranius Vopisco: *Iucunditatis plus inest in te mihi, quam commercatis conquaesite aedibus.* Hegesippus *exquisito* maluit I. 35. ubi MSS. *exaedificavit.* Mamertinus in Paneg. XI. *quum* quaesitissimae dapes *non gustu, sed difficultatibus aestimarentur, miracula avium, longinqui maris pisces.* Aristoxenus in Architae vita: Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐμπίπλαται τῶν χρονιζουσῶν ἡδονῶν κἂν ὦσι σφόδρα διηκριβωμέναι. WASSE.

SED TRANS MARIA, EX MAURITANIA VOLUCRUM ET FERARUM INCOGNITA ANTEA GENERA. Linguas et cerebella phoenicopterorum, ob saporis praestantiam in patinis Apici, nepotis omnium altissimi gurgitis, Vitellii et Elagabali fuisse, plenisque discis apposita Palatinis, e Plinii lib. X. cap. 48. Suet. Vitellio cap. XIII. Lampridio notum: proavorum quoque memoria Ambrosium, civem et negotiatorem Romanum, Nominalibus filii sui Clementi VII. Pontifici et Cardinalibus regali magnificentia et omnigeno luxu coenam struxisse, in qua paropsides linguis psittacorum refertae, observat Rein. II. Var. IX. Adde not. ad Catil. cap. 13. §. 2. RUPERT.

APUD VETERES. Ita et Cicero Act. I. in Verr. cap. 10. p. 381. BROUKH.

46. RUINA etc. Scribit Nonius accusativum vel nominativum hic poni pro ablativo; quod qua ratione scribat, nescio. vulgo *ruinaque.* CARRIO. — Lego: *Ruuntque, pars magna suismet.* loquitur de iis quorum pars maxima sua sponte se in flumen praecipitaverit. Tale fragmentum infra, quod idem sic emendo: *Ictu eorum, qui in flumen ruebant, necabantur.* COLER. — Ita [*ruuntque*] reposuimus ex felicissima Christophori Coleri coniectura, cum antea vitiose legeretur: *Ruinaque pars magna* etc. PUTSCH.

VICE PECORUM. Tacit. Annal. IV. *Qui omnia facta dictaque eius vice legis observem.* CIACCON. — Livius lib. XL. *Modo,* inquit, *pecorum fugientes per saltus avios.* et Tacitus lib. XII. *Modo pecorum barbari trahebantur.* In orat. M. Lepidi dixit *more pecorum.* Sed Tacitus illud *vice* usurpavit eodem sensu lib. VI. cum ait: *Qui omnia facta dictaque*

vice legis observant. URSIN. — Q. Septimius V. 13. *Trepidantes ac vice pecorum interficiuntur.* Hegesippus IV. XI. *quamvis exercitus eius* more pecorum obtruncaretur. Vegetius I. 21. *quo se recipiant non habent*, et more animalium *multi cadunt.* Forte legendum *inulti*, ut III. 1. WASSE.

47. OCCURRERE. *Sagum*, inquit Nonius, *vestimentum militare est.* et haec Sallustii ex II. Historia affert. pro *uti* non recte ibi est *ut;* pro *Hirtuleio*, * *Herculeio.* de quo nihil memini legere. praeterea in vet. cod. 58
manifeste est *Hirtuleio*, quem Eutropius lib. VI. epitome Liviana XC. et XCI. Orosius lib. V. Sertorii ducem nominant, voce non nihil tamen corrupta. de eodem hoc *Hirtuleio* ita scribit Frontinus Stratagematum lib. II. cap. 7. *Q. Sertorius cum acie decertaret, barbarum, qui ei nunciaverat Hirtuleium periisse, pugione traiecit, ne et in aliorum id notitiam perferret et ob hoc animi suorum infirmarentur.* quamquam et aliis *Hirtuleius* huius ducis frater fuisse videtur, qui in bello Sertoriano quaestor fuerit; ut Epitome Liviana nominat. ideoque Plinius et Orosius Hirtuleios fratres a Q. Metello Pio in Hispania oppressos scribunt. CARRIO. — *Tela venirent.* Pro *cadere* vel *pertingere ad.* Eleganter. Cicero Tuscul. II. *Pugiles vero* etc. *Sed quia perfundenda voce omne corpus intenditur,* venitque plaga *vehementior.* Ovid. Trist. V. 10.

Saepe intra muros clausis venientia *portis*
Per medias legimus noxia tela vias.

Vide Vegetium VI. 20. Non dissimili sensu *venire ad terram* apud Virgil. Aeneid. IX. 543.

Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno, veniunt.

Aen. V. 500.

— — sagitta
Hyrtacidae iuvenis volucres diverberat auras,
Et venit, *adversique infigitur arbore mali.*

IX. 692.

— — *Fugit horrendum stridens elapsa* sagitta,
Perque caput *Remuli* venit.

Ita fere *ἱκάνω* Graeci. Q. Smyrnaeus VII. 595.

Οὐ μὲν οὐδὲ βέλος κείνου χρόα καλὸν ἵκανε
Πολλῶν βαλλομένων.

WASSE.

(IX.) 48. AVIDISQUE. *Saucii*, inquit Nonius, *sunt vulnerati:* et *tragula* est *hasta.* in harum autem posteriore voce male legitur, *avidissimis atque promtis*, pro, *avidisque ita promtisque.* praeterea non recte ibi ex III. Historia recitantur; cum ex secunda esse, libri omnes in voce *Saucii* constanter asserant. CARRIO.

UTI METELLUS ICTU TRAGULAE SAUCIARETUR. De pugna in Saguntinis campis a Sertorio commissa loquitur, in qua Memmius, Pompeii Legatus, contra conserta manu acerrime pugnans occubuit: Metellus Imperator, multa suorum strage defensus, ictu tragulae a Sertorio sauciatus discessit.

Vide Plutarchum in eius vita. Quo etiam pertinere iudico Fragmentum illud libri incerti: *Sed Metellus in volnere*. DOUZA.

ICTU TRAGULAE. Usus et hac voce Suidas: *Τραγόλας*, inquit, *ὅπλον, ᾧ χρησάμενος ὁ Κόττας οὕτω βίαιον ἀφῆκε πληγὴν, ὥστε τὸν βληθέντα καὶ διὰ τῶν πλευρῶν διαπεῖραι καὶ τῇ γῇ προσηλῶσαι.* CIACCON. et URSIN.

49. SED METELLUS. Donat. Act. V. Sc. XI. And. *Sed positum pro atque vel eccum.* CARRIO.

50. PRIMO INCIDIT. Pro *incidit* apud Nonium est *indicit:* in veteri etiam quodam *inducit:* pro *per* vulgo *super:* pro *renunculo*, quam vocem Agellius lib. X. cap. 21. pro navigio piscatorio accipit, *lenunculo*. male. CARRIO.

IN RENUNCULO PISCANTIS. Forte, *lenunculo:* ut et Ammianus. Verum videndum an legendum ubique, *lembunculo.* Tacitus enim, qui multum sectatur Sallustium, Annal. XIV. *Nando*, inquit, *deinde occursu lembunculorum, Lucrinum in lacum vecta, villae suae infertur.* CIACCON. — Non improbamus hanc scripturam, licet in notis ad Caesarem dixerimus, *lenunculum* pro *renunculum* reperiri in veteribus lapidum monumentis. Quomodo Ammianus usurpavit lib. XVII. cum ait: *lenunculo se commisisse piscantis.* Tacitus tamen *lembunculum* dixit lib. XIV. *Nando deinde occursu lembunculorum* etc. URSIN.

51. AD HOC. *Piraticae*, inquit Nonius, *naviculae celeres, quod cito agi possint.* CARRIO. — In Ms. Nonii codice haec auctius exstant, ad hunc modum: *Ad hoc pauca piraticae adiungit actuaria navigia.* PUTSCH.

52. OMNIA SACRATA CORPORA IN RATEM IMPOSUISSE. Arusianus de elocutionum exemplis: *imposuit in illam.* CARRIO. — Fallor ego? an de Chiis loquitur Crispus? quos a Zenobio, Mithridatici exercitus duce, ex-
59 utos armis, post MM talentorum * exactionem, caussante deesse aliquid iusto ponderi, mares seorsum a mulieribus et pueris in naves impositos atque ita dispulsos a patria in Euxinum porro deportari iussos memorat Appianus. *Sacrata corpora* ergo destinata morti et quasi devota Dis Manibus interpretor. Neque absimiliter Maro *sacratum caput Sinonis* scripsit. DOUZA.

53. SUOS. Idem Messus: *transmitto illa re.* CARRIO.

54. RUEBANT. Donatus Adelph. Act. III. Sc. XI. *Ruere*, inquit, *est toto corpore uti ad impellendum; quod faciunt, qui ipsi praecipites alios prosternunt.* CARRIO et WASSE.

(X.) 55. CIRCUMVENTI. Idem: *afflictus illam rem.* CARRIO.

CAPITI ADFLIGEBANT. Puto legendum *caput*, ex Frontone, qui fragmentum adducit; nam ita Sallustius locutus est lib. III. cum dixit: *Au afflicti alveos undarum vi.* et Tacitus Sallustii aemulator lib. XIV. *Fust caput afflixit.* et alibi: *Lapide caput afflixit.* CIACCON. et URSIN.

56. SED METELLUS IN ULTERIORE PROVINCIA. Forte est idem quo modo ante, *At Metellus in ulteriorem Hispaniam.* ubi tamen legendum videtur, *ulteriorem provinciam.* CIACCON. — Donatus Phorm. Act. I. Sc.

Fuit tamen cum locum Donati corruptum esse, et haec ad superius illud fragmentum, *At Metellus*, referenda indicarem. CARRIO.

57. IMMANE. Nonius; nomen positum pro adverbio. CARRIO.

IMMANE QUANTUM ANIMI EXARSERE. Huc respexit Tacitus lib. XIX. cum dixit: *Flavianus exercitus immane quantum animo exitium Valentis, ut finem belli, accepit.* et lib. XX. *Immane quantum suis pavoris et hostibus alacritatis indidit.* Ipse Sallustius supra: *Immane dictu est quanti* etc. et Horatius eodem modo: *Immane quantum discrepat.* CIACC. et URSIN. — Hellenismus, i. e. valde. Graeci: ἀμήχανον ὅσον, θαυμαστὸν ὅσον. Horat. Od. 27. lib. I. *immane quantum discrepat.* Seneca Trag. *immane quantum augescit.* PUTSCH. — Sic Graeci θαυμαστὸν ὅσον. ut Plato Ep. VII. WASSE.

53. AT ILLI QUIBUS. Fragmentum hoc ex incertis ad librum hunc reduximus, ex auctoritate MS. codicis Fulvii Ursini, in quo diserte legitur, *Sallustius* lib. II. *Historiarum.* nam quod in vulgatis bello Iugurthae tribuitur, ineptum est et vitiosum, et quod non nisi ab imperitis descriptoribus manavit, qui secundum historiarum librum interpretabantur bellum Iugurthinum, primum, bellum Catilinarium, Sallustium nihil ultra scripsisse rati. Eodem modo peccatum est in fragmento a Prisciano bello Iugurthino tributo, quod tamen in toto illo opere non comparet: nos inter incerta retulimus. Sic quod hoc eodem libro delevimus, *Circumspectare omnia, et omni strepitu pavescere*, in bello Iugurthino totidem verbis perscriptum exstat. Citaverat illud Arusianus ex secunda Sallustii historia, innuens bellum Iugurthinum. Prima tamen Historia a Charisio pro primo Historiarum libro adducitur in *Aliter.* Haec paulo aliter in codice Serviano Petri Danielis leguntur: *At illi quibus vires aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.* Sallustiane magis. PUTSCH. — Ex quo *ivere* pro *ruere.* WASSE.

INCOGNITA TENDERE. Servius Danielis habet *incognita tenere.* Forte legendum *incondite.* WASSE. — *At illi quibus vires aderant, ruere cuncti ad portas, incondita tenere.* Servius P. Daniel. ad II. Eclog. 4. BROUKH.

COMMENTAR. IN LIB. III.

60 (I.) 1. * EXAUDIRIQUE. Macrobius lib. I. cap. 4. Saturnal. notat in III. Sallustii Histor. *Bacchanaliorum* pro *Bacchanalium*. Nonius quoque *de mutata declinatione* haec eadem affert. Neque vero dubito quin in eundem uterque inciderit locum. cum et apud Nonium in Vet. Cod. numerus Historiae, qui a vulgatis abest, plane perscriptus reperiatur; itaque reponatur. CARRIO.

BACCHANALIORUM. De illorum ritibus fuse Hospinianus. WASSE.

2. DIVERSA: Sex primae voces a Prisciano lib. X. adducuntur et Nonio in verbo *gnaritas*. Reliqua vero ab eodem Nonio; sed mira ubique est varietas. Apud Priscianum vulgo sub II. Historiae leguntur. at in Manuscriptis tertio lib. tribuuntur. Denique in vulgato et Martinensi est *lacessivit:* quomodo ipse etiam Priscianus legisse videtur. in Gemblacensi vero et Coloniensi *capessivit*. at in Nonio *capessunt*. quam scripturam secutus sum. Neque enim raro fit ut Grammatici alucinati falsa pro veris afferant. CARRIO.

DIVERSA, UTI SOLET REBUS PERDITIS (sic enim ibi distinguo) CAPESSUNT. NAMQUE ALII FIDUCIA GNARITATIS LOCORUM, FUGAE SPARSI, ALII GLOBIS ERUPTIONEM TENTAVERE. Et hic scripturae varietas me, ut de lectionis veritate addubitem, facit: in aliis enim diserte legitur: *Occultam fugam sparsi*, *globis eruptionem tentavere*. Unde et ipse fiducia gnaritatis phrasium Sallustianarum emendandum hariolor: *Namque alii, fiducia gnaritatis locorum, occultam fugam*, *pars globis eruptionem tentavere.* Id est confertim et conglobati, ut ipse alibi loqui amat. Iam *tentare fugam*, *eruptionem*, Latinis auribus nova non sunt. Nam ut *sparsi* in vocem *pars* mutaremus, ipsa nobis sententia auctor fuit; inducto τῷ *alii*, quod, praeterquam quod nuperum et novitium auctorem habet, abest insuper ab Nonianis codicibus. DOUZA. — Priscianus vetus, ut et Carrionis liber, hoc fragmentum ex tertio libro, non, uti vulgo, ex secundo citant. Nam et sequentia de praelio quodam commisso diserte loquuntur. Integrum locum sic constituo: *Diversa, uti solet, rebus perditis capessiunt, namque alii fiducia gnaritatis locorum, occulta fuga sparsi; alii, globis eruptionem tentavere.* Antique dictum *capessiunt*, et ita scripsi ob diversas lectiones, *lacessivit*, *capessivit*, *capessunt*. Reliqua ex Nonio addidi. COLER.

CAPESSUNT. Apud Priscian. sub II. Historiae leguntur in MSS. III. libro tribuuntur in vulg. et Mart. *lacessivit*, quomodo ipse etiam Priscia-

nus legisse videtur, in Gemblac. et Colon. *capessivit,* in Nonio *capessunt.* Wasse.

In occultam fugam. Ita Silius VII. 67. Supra lib. I. *furtiva celeritate.* Virgilius Aen. IV.

— — *Nec ego* hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam.

Wasse.

3. Unus. Priscianus lib. VI. Carrio.

* Publipor. Antiqui *Publipor* et *Marcipor* pro Publii puer et Marci 61
puer dicebant: quae *O* non producunt in obliquis casibus. Probus Catholicis: *Legi unum novo modo figuratum apud Sallustium, Publipor Publiporis. est enim quasi proprium.* Sic erat et Quinctipor Varroni ad Fufidium; apud Nonium *gargaridare* et *edolare.* de quo vide nostrum Antiq. Lect. Comment. III. cap. 7. *Caipor* Festo, *Marcipor* eidem Festo, Plinio lib. XXXIII. cap. 1. et Quinctiliano lib. I. cap. 4. Carrio.

4. Male etc. omnis vis. *Excipitur,* inquit Priscianus lib. VI., *haec vis, huius vis, cuius plurale similiter* vis *tam Lucretius quam Sallustius protulerunt. Lucretius lib. II.*

Sed quam multarum rerum vis possidet in se
Atque potestatem.

Carrio. — Marcus Messala de Iano apud Macrob. Sat. I. 9. *quae vis Caeli maxima duas* vis *dispares colligavit.* Wasse.

5. Coniuratione. Ex Prisciano lib. X. *claudo* et *claudeo* pro *claudico.* in libro Martinensi ex IV. Historia Sallustii male adfertur. Carrio.

6. Quasi par. Nonius in voce *mador* ex III. Historia affert, cui etiam omnes tam eiusdem Nonii quam Prisciani veteres consentiunt Codd. licet vulgati IV. lib. dent, mendose, ut et ipsa verba: *monumenta madore infirmantur.* cum scribendum sit, *munimenta madore infirmarentur.* Emendentur itaque Nonius et Priscianus bis eodem in loco. Quin et Iunius pro *moenia oppidi* legit, *amnia oppidi:* pro quo vetusti libri, *omnia oppida.* Et procul vero est, si eam vocem ita a communi omnium usu variasset Sallustius, Nonium id taciturum fuisse. Carrio.

Madore infirmarentur. Huc spectat Ammianus XX. 6. *Vicit tamen omne prohibendi commentum acumen arietis, coagmenta fodiens lapidum recens structorum,* madoreque etiam tum infirmium. et XXX. 1. *infirmati periculoso* madore. Usus item Apuleius Miles. VII. pag. 144. Wasse.

7. Equis et armis decoribus. Vide quae diximus cap. VII. Belli Catilinarii. Ciaccon. — Ex eodem Prisciano lib. VI. Carrio.

8. Decores etc. Idem ibidem. in quo non recte est *dedecores:* cum aperte Martinensis et Thoanus habeant *decores:* idque ipsa Prisciani hunc in modum scribentis postulet sententia: *Invenitur et simplex decor decoris, penultima correpta, apud vetustos, quando pro decorus accipitur.* Quibuscum verbis exemplum hoc minime conveniet, si *dedecores* legamus. Vocem etiam *per,* quae ab ineruditis erat adscripta, auctoribus veteribus libris sustuli. Carrio. — *Decores multique terga ab hostibus caedebantur.*

Ita postremae editiones, contra auctoritatem Prisciani atque omnium priorum exemplarium fidem, in quibus plane et probe scriptum comparet: *Dedecores multique per terga* etc. nullo quidem idoneo sensu, sed qui tamen nobis ad veritatem scripturae eruendam facem praeluceat. Quam ego ita a Crispo iudico conceptam fuisse: *Dedecores inultique pars terga ab hostibus caedebantur.* Atque eo confidentius, quod hic error etiam alias apud Sallustium in hoc verbo commissus haud semel. Douza. — Huc spectat Hegesipp. V. 34. Dedecores *atque* inulti *sicut pecora trucidabantur.* et V. 27. Dedecores inultique *referemus gradum.* Q. Septim. V. 12. *foede atque* inultos *obtruncavere.* Voces *dedecores* addenda Stephano. Wasse.

9. Contra. Ex Nonio in voce *calvitur;* et Prisciani libris VIII. et X. postrema verba habet Eutychius. Carrio. — Quis credat tam apertis
62 verbis mendum inhaerere? sed docet Eutyches, * qui in MS. habet, *quaerit extis num somnio thesaurus portenderetur.* Putsch.

10. Parte consumta, reliqua cadaverum ad diuturnitatem usus sallerent. Quid? si quarta vox secundo loco transponatur, rescribaturque potius hoc modo: *Parte cadaverum consumta, reliqua ad* etc. Quamquam et volgatam lectionem ferri posse haud negaverim. Ceterum monendus lector, iis me exemplaribus assentiri potius, qui Fragmentum istud in quartum librum reiiciunt. Utut est, huic certe loco convenire non potest. Namque Epistola Pompeii, quae statim porro huic Fragmento subiungitur, tribus ante, quam haec accidere annis, scripta fuerit necesse est. Ego enim Historicum nostrum de Calaguritanis obsessis loqui autumo; quorum invictae in rebus perditis animi firmitudini huiusmodi testimonium a Valerio Maximo tributum legimus: *Calaguritani, quo perseverantius interemti Sertorii cineribus, obsidionem Cn. Pompeii frustrantes, fidem praestarent, quia nullum iam aliud in urbe eorum supererat animal; uxores suas natosque ad usum nefariae dapis verterunt, et cadaverum reliquias sallierunt.* Douza.

Diuturnitatem usus. Unde Ammianus XVII. 8. *frumentum* ad usus diuturnitatem *excoctum.* E contra Tacitus An. II. 81. *tela* ad subitum usum *properata.* et *praesentem* IV. 16. Infra III. 2. Ball. *tot* pro *totiens.* et omittit *a vobis.* Wasse.

Sallerent. *Sallerent,* inquit Priscianus lib. VI., *dixit a sallo, non a sallio.* in Martinensi libro male afferuntur ex IV. Hist. Sallustii. Carrio. — Hoc fragmentum in Prisciano nostro perveteri sic habet: *Parti consumpta reliqua cadaverum a diuturnitate usus sallerent.* Nihil tamen muto. Ita lib. IV. Hist. *Reliqua cadavera sallita,* teste Diomede Grammatico doctissimo. Alium Sisennae locum citat ibidem Priscianus: *Sic in eam paludem multi piscium salliendorum caussa navibus commeant* quem locum sic emendandum indico: *Sic in Gelam paludem* etc. Scribi enim Plinius libro XXXI. cap. 7. iuxta Gelam Siciliae fluvium in lacu sa nasci. Coler. — Sic Varro Antiq. Human. lib. XV. *mortuos salluni* et de L. Lat. IV. *id pecus primum occidere coeperunt domini, et ut ser varent, sallere.* Lucillius in VIII.

Sallere muraenas, mercem in frigidaria ferre. Memmius apud Priscian. X. *Isthaec sum multo sale salsurus.* Et *sallire* etiam apud Sisennam, teste eodem. Caeterum haec in Martinensi libro male afferuntur ex IV. Hist. ut Carrio testatur. WASSE.

(II.) 11. SI ADVORSUS. Est haec Epistola Cn. Pompeii ad Senatum, in Hispania belligerantis, de summittendo commeatu, et pertinet ad notam in Flori lib. IV. cap. 2. §. 22. cui addo, hac in re, immanem Cambysis negligentiam. Fremebat in Macrobios, Africanam gentem, quia non supinis manibus exceperant servitutem, missisque legatis libera responsa dederant, quae contumeliosa Reges vocant. Igitur non provisis commeatibus, non exploratis itineribus, per invia, per arentia trahebat omnem bello utilem turbam: cui intra primum iter deerant necessaria, nec quicquam subministrabat sterilis et inculta humanoque ignota vestigio regio. Sustinebant famem primo tenerrima frondium, et cacumina arborum, tum coria igne mollita, et quicquid necessitas cibum fecerat: postquam inter arenas radices quoque et herbae defecerunt, apparuitque inops etiam animalium solitudo, decimum, quemque sortiti, alimentum habuerunt fame saevius. Agebat adhuc ira praecipitem, cum partem exercitus amisisset, partem comedisset: tandem timuit, ne et ipse vocaretur ad sortem: tum demum signum receptui dedit, ut est apud Herod. lib. III. et Sen. lib. III. de Ira cap. 20. Et huiusmodi stoliditatis exempla passim obvia sunt in historiis. RUPERT.

TOTIENS LABORES ET PERICULA SUSCEPISSEM, QUOTIENS A PRIMA ADOLESCENTIA. Vett. Codd. habent: *Si tot labores* etc. *quot a prima* etc. Verba vero sunt ex Epist. Cn. Pompeii ad Senatum. Pro illis autem, quae sequuntur, *Hac in spe,* placuit magis, *hac sine spe.* sive, ut est in veterum legum fragmentis, *Haccine.* Item paullo post tollenda vox *quidem:* nam in Vett. Codd. est tantum *novis militibus.* URSIN. — Veteres libri *tot* et *quot* habent. CIACCON. — Libri Vaticanus, Nicolai Fabri et Cardinalis Briconeti, quorum scripturas quotiescumque * laudo, V. C. et 63
eruditissimo Claudio Puteano Senatori regio deberi volo, habent *tot labores;* quae loquendi ratio a Sallustii aliena non est. CARRIO.

PROIECTUM AD BELLUM SAEVISSIMUM. Sic Livius: *proiectas et proditas ad inconsultam et improvidam pugnam legiones.* CIACCON.

QUANTUM EST IN VOBIS, FAME MISERRIMA OMNIUM ET MORTE CONFECISTIS. Legendum: *fame, miserrima omnium morte, confecistis.* ut omissa copula, per appositionem, quam sic Grammatici vocant, coniungas. *λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν,* ut ille canit. *Famem* alicubi Livius *ultimum supplicium humanorum* vocat. RIVIUS. — Et alibi ibidem Livius inquit: *iam fames quam pestilentia tristior erat.* COLER.

FAME, MISERRUMA OMNIUM MORTE. Ita recte emendat Rivius. cui favet Codex Ball. etiam Ammianus XXV. 7. *Furebat inedia iraque percitus miles, ferro properans, quam* fame, ignavissimo genere mortis, *absumi.* alii *immanissimo.* Idem XVII. fame, ignavissimo mortis genere, *tabescentes.* Forte *immanissimo.* XIX. *Famem, ultimum malorum omnium,* appellat extremum miseriarum Eugraphius ad Heaut. V. 2. Ammian. XVII. 9. *cum*

ultimis hostium fatis *instamus*, fame *etc.* alicubi ignobile *mortis genus vocat.* et *diram mortem* Seneca. Apuleius Metam. IX. pag. 188. *carcerem et perpetua vincula*, famem *denique et mortem violentam comminatus.* alii: *violentam et famem comminatus.* fortasse, *denique mortem*, deleta copula (nam libb. variant; Oxon. *defamem*, Flor. *et defamem*) vel in *aut* mutata. Quintilianus Decl. XIII. *adeo neque apud inferos quidem* ulla poena *est* fame gravior. Infra vocatur *durissima necessitatum, malorum deformissima.* Vide Servium ad Aeneid. VI. 605. Columella de Re Rust. II. 2. *Nam ille mortem facit, hic* deterrimam comitem mortis famem. Dein citat Homerica illa ex Odyss. XII.

Πάντες μὲν στυγεροὶ θάνατοι δειλοῖσι βροτοῖσι,
Λιμῷ δ' οἴκτιστον θανέειν.

cui adde illud Odyss. VII.

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο.

Livium XXVII. Fame *ac frigore*, *quae* miserrima mortis genera *sunt.* Senecam de Brev. Vit. XVIII. Dionysium Halicarn. VI. 7. *Κάκιστον τῶν μορῶν καὶ κακοδαιμονέστατον λιμόν.* Unde nec immerito Noster alibi: *sin vis obsistat*, *ferre quam* fame *aequius perituros.* et Claudian. de B. Gild. 128.

Cuncta fame leviora mihi.

Postremo Hegesippus I. 2. *quo prope usque ad mortem suprema* fame *compellerentur.* Codex C. C. C. *supremam.* equidem sic malim: *mortem miserrimam famem.* WASSE.

§. 2. HAC IN SPE. Latinus Latinius *haccine spe;* sive, ut est in aereis legibus frequens, *haccine.* CIACCON.

(III.) §. 3. UTRUM CENSETIS ME VICEM AERARII PRAESTARE. Diomedes lib. I. cap. 4. ex III. Hist. recitat, *Utrum vicem me praestare creditis.* ALD. MANUT. — Diomedes lib. I. cap. 4. notat hic *praestare* pro *praebere; cum praestare sit*, inquit, *melius esse et antecedere.* Sed ibi male est, *utrum vicem me praestare creditis.* CARRIO.

§. 4. MAIORE STUDIO QUAM CONSILIO. Livius V. 18. *dum bellum* maiore animo *gerunt* quam consilio, *praecipitavere in insidias.* VIII. 29. *Vicit tamen pars*, *quae in praesentia videri potuit* maioris animi quam consilii. Valer. III. 9. *ad idem opus aggrediendum* maiore cupiditate *quam spe certiore tentare ausus.* WASSE.

64 * IN CERVICIBUS ITALIAE. Ita Livius XXII. 33. 38. Hegesippus I. 20. Tacit. Hist. I. 16. quo sensu Demosthenes *ἐντραχηλίζειν* usurpat. Noster alibi: *hostis ab latere*, *supra caput*, *a tergo;* et *bellum in manibus;* et eiusmodi sexcenta. Ball. omittit *quidem*, non male. legit *Indigetes* pro *Ilergetum.* WASSE.

§. 5. LACETANIAM. In aliis est *Laletaniam*, uti etiam in omnibus iis quos iam nominavi libris, *Indigetes*, non *Ilergetum.* Sunt autem Laletani et Indigetes Plinio lib. III. cap. 3. noti. CARRIO.

NOVIS QUIDEM MILITIBUS. Vox *quidem* abest ab scriptis libris. CIACC. — Vocem illam *quidem* Fabri et Briconeti libri ignorant. CARRIO.

HIEMEMQUE IN CASTRIS INTER SAEVISSIMOS HOSTES, NON PER OPPIDA,

NEQUE EX AMBITIONE MEA EGI. Quod postremum quid sit, explicat nobis Gracchanum illud apud Agellium lib. XV. cap. 12. ex oratione eius ad populum in concione habita post reditum suum ex Sardinia: *Versatus sum in provincia, quomodo ex usu vestro existimabam esse, non quomodo ambitioni meae conducere arbitrabar.* DOUZA.

§. 6. PLUS VALENT. Emenda, iisdem illis volentibus libris, *plus valet.* CARRIO.

CASTRA HOSTIUM etc. Vid. Cicero pro Balbo cap. 2. BROUKHUS.

APUD FLUMEN DURIUM, ET DUX HOSTIUM C. HERENNIUS CUM URBE VALENTIA etc. Verba sunt ex eadem Epistola. Cum autem in Vett. Codd. sit *Durium*, parva mutatione mendosum nomen corrigemus, si *Thuriam* scribamus, de quo supra lib. I. Histor. sic dixit: *Inter laevam moenium et dextrum flumen Thuriam, quod Valentiam parvo intervallo interfluit.* *Thuria* vero flumen est in agro Brettiorum, quod Vibonem sive (ut Sallustius vocat) Valentiam praeterfluit, eodem nomine cum *Thuria* fonte, de quo scripsimus supra. URSIN. — Veteres libri *Duriam.* legendum *Turiam:* ita enim appellatur flumen, quod Valentiam praeterfluit, a Mela in duobus scriptis exemplaribus, quae Romae vidi: et a Ptolemaeo *Turulis.* Citatur et a Prisciano lib. VI. locus alter Sallustii ex II. Histor. libro huiusmodi: *Inter laevam moenium et dextrum flumen Turiam, quod Valentiam parvo intervallo praeterfluit.* CIACCON.

DURIUM. Ita hoc flumen vocat, quod superiore libro *Turiam*, sive *Turia*, ni fallor, dixit. Similiter Cicero oratione pro Balbo. CARRIO.

ET EXERCITUS DELETI. Vetusti libri, *et exercitu.* CIACC. et URSIN.

PRO QUIS. Vett. Codd. habent: *Pro queis, o grati Patres* etc. non, *proque his, o grati* etc. Et post videtur legendum: *At nunc malis fructibus ipsa vix agitat,* non, *Et nunc* etc. *Agitat* vero videtur positum eo modo, quo Tacitus usurpavit lib. III. cum dixit: *Non modo apud illos homines, qui tunc agebant, etiam secutis temporibus vario rumore tractata.* et Terentius: *Quam vos facillime agitis.* et in eius vita: *Tempus qui agitabant.* URSIN. — Vulgo, *proque his.* nostram autem correctionem probat Vaticanus. CARRIO. — Confer omnino Capitolinum in Clodio XII. et corrige Hegesippum pag. 640. *pro quibus, o grati socii.* MS. *pro quis.* WASSE.

(IV.) §. 8. * QUOD EGO VOS MONEO QUAESOQUE, UT ANIMADVORTATIS, NEC COGATIS etc. Eadem verba repetita habes postea in oratione Marci Trib. pl. *Quod ego vos moneo quaesoque, ut animadvortatis, neu nomina rerum ad ignaviam mutantes* etc. Item supra in Philippi: *Quod ego vos moneo atque obsecro, P. C., ut animadvortatis, neu patiamini* etc. Quae eo magis visum est adscribere, ut ex huiusce et consimilium exemplorum collatione perspicere possit iuventus, quam sui similis Sallustius in Historia ubique. DOUZA. 65

NECESSITATIBUS. Charisius lib. I. *Necessitas,* inquit, *imperii est, necessitudo, sanguinis coniunctio. Sallustius tamen necessitudinem saepe pro necessitate ponit: nec unquam pro necessitudine, necessitatem, aut ne aut quispiam veterum,* ita Charisium emendo. CARRIO.

§. 9. QUAE ULTRO NOBIS SUMTUI ONERIQUE. Dictio *quae* abest a duobus libris. CIACCON. — Quidam libri, *civitates ultro nobis sumtui oneri;* duabus illis vocibus omissis. CARRIO. — Quas dum in nostros usus servandas iudicamus, nobis sunt oneri. Ecce vim vocis *ultro*. Crispine,

Καὶ πόκ' ἐγὼ παρὰ τεῦ τι μαθὼν καλὸν ἢ καὶ ἀκούσας
Μέμναμ'.

Hispaniam ad internecionem vastavimus, praeter maritimas civitates, quae *vice versa*, *e contrario*, contra atque facere debent, vel, *non satis habentes nihil subministrare*, ipsae insuper nobis sumtui onerique. Nostrates *over and above*. Graeci ἔτι δέ, περαιτέρω, πρὸς τούτοις, προσέτι. Virgil.

His lacrimis vitam damus et miserescimus ultro.

Terent. Adelph.

Nisi si me in illo credidisti esse hominum numero, qui ita putant,
Sibi fieri iniuriam ultro, *si quam fecere ipsi, expostulant,*
Et ultro *accusant.*

Prave et perverse, inquit Donatus. Imo, *insuper*, non contenti iniuriam facere, hoc amplius addunt, ipsi nempe expostulant. Plautus Amph. II. 1. 39.

Qui, quoniam herus quod imperavit, neglexisti persequi.
Nunc venis etiam ultro *irrisum dominum:*
Quid heic operarius? *qui venis nunc etiam* ultro.
Sic solet.

Asin. III. 1. 20. *Quoties te vetui Argyrippum* etc. *Compellare, aut contrectare, colloquive aut contui?* Ultro *amas*, ultro *expetessis*, ultro *ad te arcessi iubes.* tantum abest ut ne compelles, ut, e contra; vel, eo usque a te deventum est, ut etiam ames. WASSE.

ALUIT, ET NUNC MALIS FRUCTIBUS, IPSA VIX AGITAT. Aut vacat particula *et*, aut legendum *at*. *Agitat* vero absolute positum videtur pro *vivit*. Tacit. Annal. III. *Non modo apud illos homines qui tunc agebant.* Et Terent. *Quam vos facillime agitis.* Et in eius vita Porcius: *bis per idem tempus qui agitabant facillime.* Ad haec pertinet quod infra, *agitandi inops*. CIACCON.

§. 10. IN ITALIAM TRANSGREDIETUR. Ita edit. Gruteri, Paraei, Carrionis. Verum Parisiis et Amstelodami 1674. et 1675. cusi et Codex Bal. *transgreditur*, quod melius est. De hac re ita Plutarch. in Sertorio pag. 579. *Πομπήϊος δὲ περὶ Βακκαίους διαχειμάσαι μοχθηρῶς ὑπὸ ἀχρηματίας γράφων πρὸς τὴν Σύγκλητον, ὡς ἀπάξει τὸν στρατὸν, εἰ μὴ πέμποιεν ἀργύριον αὐτῷ. Καταναλωκέναι γὰρ ἤδη τὰ αὐτοῦ προπολεμῶν τῆς Ἰταλίας.* WASSE.

(V.) 12. NAMQUE. *Grave*, inquit Nonius, *est multum*. Legendum est autem *his*, non *is*, et *infecunditate*, non *in fecunditate*. CARRIO.

VITIOSIS MAGISTRATIBUS. Ianus Palmerius legit, *vitimagistratibus*. suopte ingenio, vel ex aliquo libro veteri, me latet. COLER. — Vitiosis sine dubio est lectio. Repono: *vitiosis magis aestatibus*. Non enim
66 * magistratuum vitio, sed annorum, seu biennii agitur, quo vitio aestatis nullae provenerant fruges. HAVERC.

13. HI SALTIBUS. Nonius *satias* pro *satietas*. In Vet. Cod. Non est, *in saltibus occupatus*. in Iuniano, *hi saltibus occupatis tamen:*

alio etiam vetusto, *in saltibus occupatis, tum* etc. Viri docti aliter de opinione emendant. Habeo itaque, quod ille dicebat, quod fugiam; quod sequar, non habeo. CARRIO.

TUM EXTERNORUM. Lipsius lib. IV. Epist. 14. emendavit ingeniose: *Hi saltibus occupatis Termestinorum agros invasere.* Termestini populi sunt citerioris Hispaniae, teste Tac. lib. IV. Florus *Terme* vocat. COLER.

EX INOPIA GRAVI SATIAS FACTA. Ex hoc loco potest confirmari coniectura nostra, ubi supra pro *satietas* verbo *satias* apud Sallustium scribi debere diximus. URSIN.

14. INMENSUM AUCTO MARI, ET VENTO GLISCENTE. Ad hunc locum respexisse videtur Tac. cum dixit lib. IV. *In urbem trepidam ob multitudinem familiarum, quae gliscebat immensum maiore in dies plebe ingenua.* CIACCON. et URSIN. — Nempe ex tempestate. Vitruvius I. 4. *Ex* mari tempestatibus aucto *in paludes redundantia motionibus concitatur.* Arond. omittit *ex*. Supra Noster: *Satias facta.* Hegesippus I. 18. *Opera eius ex indigentia gravi frumenti* satietas facta. Lego invitis Codd. *satias.* WASSE.

ET VENTO GLISCENTI. Nonius, *Gliscit*, inquit, *est congelascit, colligitur, ignescit, crescit.* In veteri est *gliscenti*, pro vulgato *gliscente.* Recte; ad ipsum enim mare, non ad ventum referendum. CARRIO.

15. AC TUM MAXIME, UTI SOLET EXTREMIS IN REBUS, SIBI QUISQUE CARISSIMUM DOMI RECORDARI etc. Hinc confirmatur distinctio nostra, quam constituimus supra Fragmento illo: *Diversa, uti solet rebus perditis, capessunt.* DOUZA.

SIBI QUISQUE CARISSIMUM DOMI RECORDARI. Quintilian. Declam. Pirat. Captiv. *Natura redit in extremis tristis praeteritae voluptatis recordatio: et mihi cum generis conscientia, cum fortunae conscius aliquando fulgor* etc. *domus, familia, amici, caeteraque numquam videnda, in ultima mortis expectatione succurrent.* WASSE.

EXTREMA MUNIA SEQUI. Videtur illud *extrema* abundare; nam in Bello Catil. cap. LX. dixit, *Strenui militis et boni Imperatoris officia exsequebatur.* CIACCON. et URSIN.

MUNIA. Nonius interpretatur, *officia.* Vulgo non recte, *clarissimum domi recordari.* unde etiam abest verbum *extrema,* ut a Vet. Cod. *munia,* quas duas interpolando voces, recte hunc locum emendavit Iunius. CARRIO. — At in Merceriana editione, ut in textu. WASSE.

16. ET FORTE. Bis haec adducit Nonius, et in voce *Faselus,* et in voce *Myoparo,* sed illic ex lib. III. hic vero ex IV. difficile ut sit verum invenire. CARRIO.

PHASELO. *Phaselus* est navigium Campanum, ut a Nonio scribitur, qui super hoc Varronem, Sallustium et Sisennam citat. Meminit et Cicero ad Atticum. Sunt qui a Phaselide loco deduci opinantur. *Pictos Phaselos* appellat poëta eo versu:

Et circum pictis vehitur sua rura Phaselis.

Legitur elegans Catulli Epigramma, quo gemellis Castoribus *Phaselum* dedicat. Alii *Phaselum* navem oblongam esse scribunt, quali stagnante Nilo

Aegyptii utuntur, ut Virgilius. Atque inde Horatius *fragilem solvere Phaselum* dixit. Isidorus vero in Etymologico inquit: *Phaselus est navigium, quod corrupte bacellum dicimus, nostro vero nunc tempore vasellum appellamus.* Gyrald. — Hodieque Hispani vetus vocabulum retinent, et dicunt *Vasçello.* Straboni et Appiano navigii genus est, mistam habens formam ex oneraria et longa triremi; quod tam velis quam remis agi poterat. Unde Catullus de Phaselo:

— — *sive palmulis*
Opus foret volare, sive linteo. Wasse.

67 * Marique placido. Tacit. Annal. XIV. *Noctem sideribus illustrem et placido mari quietam.* Ciaccon. — Vide Turnebum lib. XIX. cap. ult. et Yvonem Villiomarum contra Titium. Coler.

Praedonum myoparonibus. Ex istis forte cui se commisit Mithridates. Plutarchus in Lucullo pag. 499. *Μιθριδάτην δὲ ἀναχθέντα μετὰ τοῦ στόλου σπεύδοντα πρὶν ἐπιστρέφειν Λούκουλλον εἰς τὸν Πόντον εἰσπλεῦσαι καταλαμβάνει χειμὼν πολὺς, ὑφ᾽ οὗ τὰ μὲν ἀφηρπάγη, τὰ δὲ ἐβυθίσθη τῶν σκαφῶν. Πᾶσα δ᾽ ἡ παραλία τῶν ναυαγίων ἐκφερομένων ὑπὸ τοῦ κλύδωνος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἦν περίπλεως· αὐτὸς δὲ, τῆς ὁλκάδος ἐφ᾽ ἧς ἔπλει μήτε πρὸς τὴν γῆν εὐπαρακομίστου διὰ μέγεθος ἐν σάλῳ μεγάλῳ καὶ κύματι τυφλῷ παρισταμένης τοῖς κυβερνήταις πρός τε τὴν θάλασσαν ἤδη βαρείας καὶ ὑπεράντλου γενομένης, μετεμβὰς εἰς ληστρικὸν μυοπάρωνα καὶ τὸ σῶμα πειραταῖς ἐγχειρίσας ἀνελπίστως καὶ παραβόλως ἐξεσώθη.* Wasse.

Myoparonibus. *Myoparo* piratarum navis est, quod Nonius M. Tullii, Sallustii et Sisennae auctoritatibus comprobat. A Tyrrheuis Myoparo inventus creditur. Sextus Pompeius inquit, *Myoparonem esse genus navigii ex duobus dissimilibus formatum.* Sunt quidem *Parones* quos et *Pirones* vocat Ethicus Hister. His navibus, eodem auctore Histro, utuntur Albani, Maeotae, Mazetae, Gangines. Hae et alio nomine *Tulchii* vocantur. Porro *Parones* dictos Suidas innuit ab insula Paro, cui et Aristophanis interpretes assentiuntur. Gyrald. — Quid si Gallica vel potius Germanica vox sit; nam et *Parones* sive *Varones* a navigando dictos vetus Lexicon Belgicum attestatur. *Vaeren* enim navigare. Thy. — Myoparo ex Myo et Parone componitur. a forma autem *μυῶνες*, hic est, angusta et oblonga: ut *Myobarbum*, angustus et oblongus Liberi patris cantharus. Scaliger.

(VI.) 17. Eum atque. Hic quoque Noniani a se dissentiunt libri. Nam veteres plerique tertiae dant historiae, quae vulgati quartae. Charisius lib. I. *Ostia exitus fluminum in mare neutro genere semper pluraliter dicuntur: sed si urbem significare voles, singularem potius numerum observabis, uti Sallustius: quamvis etiam frequenter plurali numero urbem significet.* Sic corrige Charisium. Carrio.

Metrophanem. Adducitur hoc nomen in exemplum ab Rhetore anonymo apud Isidorum Orig. II. 12. et XXI. 10. Metrophanes *promeruit gratiam Mithridatis obsequendo.* Is, opinor, est, cum quo Brutius Sura, Praetoris Macedoniae legatus, bello Mithridatico circa Euboeam navali pugna certavit. Confer Appianum pag. 323. Wasse.

Scaphas. Scaphae, teste Nonio, naviculae sunt, quae maiores naves consequuntur. Unde Iabolenus IC. *Si navem*, inquit, *cum instrumento emisti, praestare tibi debebit scapham navis.* Caesar in Commentariis: *Quod cum animadvertisset Caesar, scaphas longarum navium, item speculatoria navigia militibus compleri iussit.* Sane crebra est apud auctores *scapharum mentio;* nunc vulgo pro *scapha* nostri nautae *scyphum* appellant; sic quidem et ab eruditis putatur. Sed certe et *scyphus* nomen est navigii. Id quod Aurel. Macrobius, vir multae eruditionis, apertissime ostendit Sat. V. Sunt et qui *scaphas* Liburnis associari dicant, exploratoriasque vocari, ut est apud Vegetium. Sunt et qui ab Illyricis inventas tradant. Sane venter navis *scapha* antiquis dicebatur, teste Suida. Gyrald.

18. Duos quam maxumos utres. Nonius *vitabundus* pro *vitans.* Pro *quam super* scripsi ex Vet. Cod. *qua super.* Ex eodem quoque pro *tracto pede* posui *tractu pedis;* pro *quas, quasi;* quae vox ab alio tamen MS. abest. postremo pro *inter molam quae insulam* lego, *inter molam atque insulam*: iis ipsis veteribus iubentibus libris. Carrio. — Testante L. Floro lib. III. cap. 5. *Lucullus per medias hostium naves utre suspensus, et pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quasi marina pistrix, evaserat.* De Caesare similia legimus apud Suet. in Caes. cap. LVII. Addendus Frontin. lib. III. cap. 13. Sidon. Carm. XXII. vs. 167. Hoc vero utrium natatoriorum antiquissimum inventum auxit nostri seculi solertia. Nam ante annos non ita multos Franciscus Kessler, artificiosi huiusmodi cinguli, adhaec caligarum, quae inflatae medium plus hominem, supra aquas extantem, * et subiecto pedibus plumbo aptatisque pinnis, iter 68
adgubernantem sustineant, delineationem descriptionemque populari lingua vulgavit. Nisi forte hic illud Livii locum habet: *Pleraque nova commenta mortalium, in verbis vim habent extemplo: cum agi, non quemadmodum agantur, edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt.* lib. XLIV. cap. 14. Rupert. — Frontinus III. 13. rem narrat: *L. Lucullus Cyzicenos obsessos a Mithridate, ut certiores adventus sui faceret, cum praesidiis hostium teneretur introitus urbis, qui unus et angustus ponte modico insulam continenti iungit, militem e suis sciolum nandi et nauticae artis peritum iussit insidentem duobus inflatis utribus, literas insutas habentibus, quos ab inferiore parte duabus regulis inter se distantibus commiserat, ire septem millium passuum traiectum. Quod ita perite gregalis fecit, ut cruribus velut gubernaculis dimissis cursum dirigeret et procul visentes, qui in statione erant, marinae specie belluae deciperet.* Distingue, *suis sciolum.* huc forte pertinet III. 12. *firmatus animi.* et 15. *genus militum* etc. Wasse.

Qua super omni corpore quietus etc. Magis placeret: *Omni corpore supinus* vel *pronus* etc. *atque inter molemque et insulam vitabundus* etc. Ciaccon. et Ursin. — Cum primum hunc locum apud Nonium adverti, non dubitavi legendum esse, *omni corpore confectus.* Coler.

Inter molem atque insulam. Libri Carrionis habent, *inter molam atque insulam.* Non video quomodo hic vel *mola* vel *moles* locum habere possit. An verius, *inter Maleam atque insulam?* Strabo: Εἰς δὲ Ὄνου

γνάθον ταπεινὴν Χεῤῥόνησον ἐνδοτέρῳ τῶν Μαλεῶν πεντακοσίων εἴκοσι. Πρόκειται δὲ κατὰ τούτου Κύθηρα ἐν τεσσαράκοντα σταδίοις. Sed vix ausim sperare probe me coniecisse. Sermo enim est de Lucullo, qui utre suspensus, et pedibus iter adgubernans, apud Cyzicum per medias hostium naves evaserat, ut est apud Florum lib. III. COLERUS.

VITABUNDUS CLASSEM HOSTIUM. Idem verbum habes in Iugurtha: *Solus inter tela hostium vitabundus erumpit.* Sed ibi absolute, et sine ullo, quem regat, casu positum; quom hic (uti vides) accusativus sequatur; exemplo Sisennae, veteris Historici, ex cuius IV. Histor. libro hoc Fragmentum producit Agellius lib. XI. cap. 15. *Populabundus agros, ad oppidum pervenit.* Ceterum Historia eo haud dubie pertinet, quod Lucullus, tametsi Cyzicus terra marique tam arcte obsideretur, ut angustissimus etiam pelagi meatus, qui oppidum a continenti dirimebat, regiis navibus teneretur, parvo tamen navigio ex Dascylitide stagno in mare translato, Cyzicenis de nocte auxilia submiserat: quorum ducem, Florus auctor est, utri incubantem per medias hostium stationes ad Cyzicum usque nando se penetrasse: atque hoc huius Sallustiani loci argumentum fuisse videtur. DOUZA.

19. NAM QUI. Nonio *tamen* est *tandem*, apud quem vox *alveos* ex Arusiano Messo inserenda est. Arusianus vero Messus ex Nonio [vid. Mercerus Not. in Nonium pag. 191. BROUKHUS.] ita corrigendus: *Afflictus illam rem. Sallust. III. Historiarum: Afflicti alveos undarum vi, multato foede corpore, postremo tamen periere.* CARRIO.

FERRAMENTIS — ALVEOS. Leg. *fragmentis — alveis.* BROUKH.

AUT AFFLICTI ALVEOS UNDARUM VI MULTATO FOEDE CORPORE, POSTREMO TAMEN PERIERE. Puto praepositionem desiderari, atque emendandum: *Afflicti ad alveos undarum vi.* Quomodo et Plautus: *Affligam te ad terram colaphis.* Accipioque *alveum* pro carina, hoc est, extima navis alvo, ne quis aquae fundum seu vadum interpretetur insciens. DOUZA.

MULCATO FOEDE CORPORE. Tacit. I. *Magna pars nudo aut mulcato corpore.* CIACCON. — Omnino legendum *mulcato.* De qua voce adeas Gronovium Patrem in notis ad Livium XXVIII. 31. Lipsium ad Taciti Annal. I. 32. Valerium I. 4. 5. Infra *postremo tamen* pro *tandem*, ut Pseudol. IV. 7. 86. Asinar. I. 3. Huc spectat Hegesippus III. 20. *Caeterum natare adorsos, convulsa navium fragmenta crebris quatiebant ictibus, lateribusque illisa, miseros artus* foede mulctabant. Repone, ve contra codices, *mulcabant.* WASSE.

69 20. * NAM TERTIA. Nonius de mutata declinatione, *sublima;* in quo dam est: *nam tetra tunc erat.* In plerisque manuscriptis vix *Thracia* a *Tertia* sit scriptum diiudices. Iunius legit, *Thrascias;* ego *tertia,* ut ser iam nocte tertiam vigiliam fuisse significet. CARRIO. — Forte *Thrascias* vel *Caecias*, saltem si de Sertorio accipiamus, qui barbaros, in spelunci semet abstrudentes, vi pulveris ab illo vento sublati, ad deditionem com pellebat. Consule Plutarchum in Sertorio pag. 577. WASSE.

21. ILLUM. *Forum* generis masculini observat Nonius. Ego ver de *navium foris* loqui eum non dubito. Atque ita vana erit haec Noni

ut pleraeque aliae, observatio. In quibusdam libro I. in aliis haec assignantur tertio. CARRIO. — Fors pertinet ad pugnam inter Lucullum et Isidorum Mithridatis praefectum, de qua ita Plutarchus in Lucullo pag. 499. *Οἱ δὲ ἔτυχον ὁρμοῦντες καὶ τὰ πλεῖα πάντα πρὸς τὴν γῆν συνέλκοντες ἀπὸ τῶν ΚΑΤΑΣΤΡΩΜΑΤΩΝ διεμάχοντο.* WASSE.

(VII.) 22. SI, QUIRITES. Oratio Marci Lepidi tribuni plebis ad plebem de tribunicia potestate recuperanda. CARRIO. — Oratio Macri Tribuni plebis ad populum de Tribunicia potestate, quam Cassio Varo et M. Lucullo Coss. habitam indicant illa verba: *Lucullus superiore anno.* Vulgo inscribitur M. Lepido, turpi mendo. Nam Lepidi cognomen habuit Aemilia gens patricia, cui non patebat aditus ad Tribunatum: at Macri cognominati Licinii plebeii, ut ex Historiis notissimum est. POPMA. — Gronov. I. Obs. 25. pag. 103. BROUKH.

EXISTIMARETIS. Donatus Phorm. Act. I. Sc. I. *Existimans*, inquit, *dixit Terentius pro aestimans: et Sallustius: Si Quirites parum existimaretis.* Sic enim ibi legendum est, non *pacem.* CARRIO.

DISSERENDUM FUISSET. Libri Vaticanus, Briconeti et Fabri *disserendum fuit.* CARRIO.

§. 3. NEQUE ME PRAETERIT etc. Huiusmodi homines, qui soli et impotentes ad extinguendum incendium aquam adferunt, tyrannis plerumque irrisui sunt. Quemadmodum Pontio Aquilae accidit, qui cum esset acerrimus Reipublicae propugnator, pro qua et postea bello Mutinensi D. Bruti legatus vitam fudit, dominante Caesare, ab eo contumeliosa voce compellatus legitur: *Repete ergo a me Aquila Rempublicam tribunus.* hoc est, abroga mihi sis imperium, pro potestate tua tribunitia. Ac sane huiusmodi facta (cum unus inermis potentiae resistit) temeritatis potius, quam prudentiae nomine veniunt. Quomodo Tacitus acute de Thrasea Paeto, Neronis acta praefracte nimis improbante, lib. XIV. Annal. cap. 12. *Exiit tum senatu: ac sibi causam periculi fecit: ceteris libertatis initium non praebuit.* RUPERT.

SOLI INNOCENTES. *Soli*, hoc est, *deserti.* Huc procul dubio respexit Livius II. 3. *Leges, rem surdam, inexorabilem esse, salubriorem melioremque inopi quam potenti, nihil laxamenti nec veniae habere, si modum excesseris. Periculosum esse, in tot humanis erroribus* sola innocentia vivere. Sine factione nimirum. WASSE.

§. 4. CERTAMINIS ADVORSA. Livius XLII. 50. *Nec turpius quicquam esse, quam* sine certamine cessasse regno; *nec praeclarius quicquam quam pro dignitate ac maiestate omnem fortunam expertum esse.* Pro *incipiam* * Ball. *incipiat*, et *certamina*, male. Infra Ball. legit, *ad quae* 70
placent defendenda, omissa voce *ea.* WASSE.

PRO LIBERTATE. Ex Demosthene. Sed locus non occurrit. WASSE.

OMNINO NON. A libro Briconeti non tantum abest, sed etiam deest vox illa abnutiva. CARRIO.

§. 5. PRAEMIIS. Inepte pleraeque editiones, *praeviis;* quod iam olim arbitrario iure constituimus; pro quo nunc omnes libri dicunt. CARRIO.

(VIII.) §. 6. PER MILITARE NOMEN. Id est, *quia dicuntur Impe-*

ratores. Crispinus, atque ita fere Badius in suis ad hunc locum Comm. Supra dixerat auctor, *vim cunctam et imperia sua in vos convortere.* Potes etiam intelligere *homines militares;* eos nimirum, quos Livius militare genus vocat XXIV. 32. *ad* militare genus *omne partemque magnam plebis invisum esse nomen Romanum.* Cicero vero IV. Fam. Epist. VII. *genus exercitus.* Habes apud Tacitum Agr. XL. *militare nomen;* sed alio sensu: *Caeterum ut* militare nomen, *grave inter otiosos, aliis virtutibus temperaret, tranquillitatem atque otium penitus auxit.* WASSE.

MORE PECORUM. Sic de repub. ordinanda: *Vulgi more magis quam iudicio.* Supra: *vice pecorum.* CIACCON.

NISI QUIA NOSMETIPSI PER SUFFRAGIA. Lege *vosmetipsi.* RIVIUS. — Libri illi, *vobismet ipsis:* recte; sequitur enim *dominos destinatis.* CIACC. — Verba sunt ex oratione Marci Lepidi ad plebem. vett. autem codd. habent: *Vobismet ipsis.* quae lectio placet; nam sequitur *dominos destinatis.* Paulo post, ubi est, *si vestra receperitis, ad vos redibunt* etc. illud *redibunt* non est in vett. codd. nam ad verbum *concessere,* quod praecedit, refertur oratio. Item *ceteri validiorum* habent vett. codd. non *cetera,* et *Num officere quid vobis* etc. non, *ne officere* etc. Deinde habetur in vett. codd. *Incassum agebantur* etc. non, *agerentur,* quae lectio magis placet; nam sequitur, *facturi erant.* URSIN.

VOSMETIPSI. Vulgo *nosmet,* contra vett. libros, et praeter Lepidi sententiam. CARRIO.

§. 7. AD VOS REDIBUNT. Vox *redibunt* non est in illis libris: intelligitur enim *concedent.* CIACCON.

RARUS ENIM ANIMUS EST AD EA QUAE PLACENT DEFENDENDA. Legendum *raris,* pro *paucis.* hoc est, quoto cuique animus est? etc. RIVIUS. — Emenda ex tribus illis superioribus libris, *raris enim.* CARRIO. — Sic est in libris antiquis, et postulat sententia: *paucis,* inquit, *est animus ad ea quae placent facienda: plerique omnes sunt in potestate nobiliorum et dominantium.* Similiter Cic. ad Attic. *Non videmur esse victoris.* POPMA.

CETERA VALIDIORUM SUNT. Illi libri, *ceteri.* CIACCON. — Omnes libri, *ceteri validiorum.* CARRIO.

§. 8. AN DUBIUM HABETISNE. Ball. *num,* pro *ne.* Locum hunc ex subdifficili obscurissimum interpretatione sua perplexabili reddidit Crispinus, eiusque tenebras conduplicavit. Hoc vult Macer: *An veremini ne,* vobis *uno animo (ad libertatem) grassantibus, officere quid possit? quos vel languidos (dumtaxat antea) socordesque pertimuere Sullaturientes? Nisi forte (non timuisse dicetis quod) C. Cotta (si diis placet) aliter quam timore (quem dominis vestris iniecit) iura Tr. Pl. illorum manibus extorsit. Et (sane)* vel, *Etenim, quamquam Sicinius auctor audendi princeps, mussantibus* vobis *erat circumventus, tamen (vobis hac aliisque cladibus perculsis et obnoxiis) prius illi (ut ut victores) invidiam facti*
71 *metuere quam vos vindicando caussam * timendi praebuistis. Et* pro *etenim* apud Terentium Eunucho: *Non temere est,* et *properans venit.* Apud Virg. *Audieras,* et *fama fuit.* WASSE.

NE OFFICERE. Rectius veteres libri, *num officere.* CARRIO.

COTTA. Legem tulit, ut Trib. Pl. liceret postea alios magistratus capere, quod Sulla iis ademerat; vid. Cic. et Ascon. in Corneliana. WASSE.

L. CINCIUS. Quidam in suo libro imprimi voluere *L. Sincius*, alii *L. Concius*. Pedianus III. et Dionys. *Sicinium* nominant. quo modo in antiquo Fulvii libro scriptum postea animadverti. ALD. — Sunt haec ex eadem oratione, ad quae faciunt illa Asconii in Divinationem: *Primus, inquit, Sicinius Tribunus plebis, nec multo post L. Quinctius, et postremo Palikanus perfecerunt, ut Tribuniciam potestatem populo darent Consules Cn. Pompeius Magnus et M. Licinius Crassus.* URSIN. — Varie hoc nomen corruptum est, alii *L. Cinium*, partim *Concium*, plerique *Cincium*. *Sicinium* praeter tres vett. codd. Dionysius et Paedianus nominant. neque vero *Sicinii* in rep. R. ignobiles fuere. vidi enim praeter cetera numisma, in cuius fronte hae erant notae: Q. SICINIUS III. VIR: in tergo hae: C. COPONIUS P. R. S. C. quamquam Cinciam legem de donis et muneribus, neve quis ob causam orandam pecuniam accipiat, I. C. noverunt. sed nihil ad rem. CARRIO.

TRIBUNUS. Ita Fabri et Briconeti; at Vaticanus, *tribunicia*. CARRIO.

QUAM VOS INIURIAE PERTAESUM EST. Haec ex III. Hist. recitat Fronto in verbo *Taedet*. ALDUS. — Messus in voce *taedet* haec èx III. lib. Hist. Sallustii adfert. CARRIO.

§. 10. CATULUS. Qui collega Lepidi in consulatu ipsum Italia expulit, quod acta Sullae rescindere tentaret. BAD.

(IX.) AEMILIO. Deest lib. Vaticano. CARRIO.

DEIN C. CURIO AD EXITIUM USQUE INSONTIS TRIBUNI DOMINATUS EST. Venetum *ad exitum usque*. sed prior lectio mihi arridet magis. RIVIUS.

LUCULLUS SUPERIORE etc. Manutius in Cic. Orat. T. II. P. I. pag. 19. b. BROUKH.

L. QUINCTIUM, VIDISTIS. L. Quinctium, probo; atque eumpse illum intelligo, quem (uti refert Plutarchus) acta Sullae in concionibus assidue exagitantem, et turbare molientem civitatis otium, hinc privatim mulcendo, hinc publice monendo, ab incoepto deduxit Lucullus. quod hic tangit Marcus. DOUZA. — Inde apparet, orationem hanc habitam esse Lucullo et Varo Coss. decennio ante Catilinae coniurationem. CRISP.

§. 11. INCASSUM AGERENTUR. Vett. libri *incassum agebantur*. Recte. CIACCON. — Vaticanus, quem in his Historiarum libris insignite bonum fuisse comperior, *in cassum agebantur*. CARRIO. — Sic Carrio etiam ex Vaticano in his libris insignite optimo. WASSE.

§. 12. IN TEMPUS ARSERE. Haec quoque ex eadem sunt oratione. Videtur autem ad hanc loquendi formulam respexisse Tacitus, cum dixit lib. I. *sensit miles in tempus conficta*. et lib. IV. *Quod omnium malorum suffragium in tempus erat*. et lib. XIV. *et * scena in tempus structa*. 72
CIACCON. et URSIN.

VIS TRIBUNICIA. Cic. Agrar. II. cap. 6. BROUKH.

TELUM A MAIORIBUS LIBERTATI PARATUM. Livius III. 69. *Iuventus quoque quae inter tales metus detrectationem militiae telum acerrimum adversus Patres habere solita erat, bellum et arma spectabat*. V. 9. *si*

tribunicia vis tribunicio auxilio repelli nequeat, aliud telum *Patres inventuros*. IX. 37. *Praeterea* telum *aliud occultum scituros in tempore: interea taceri opus esse. Nec hoc sapientis dici velim, quod ferae quoque* telum *est*, *timeri*. Seneca de Ira II. XI. 34. *atqui tale ira* telum *est*, *vir retrahitur*. Sueton. Calig. LIII. *peroraturus*, *stricturum se lucubrationis suae* telum *minabatur*. Vitruvius I. 1. *faciliter contra eas disciplinas disputare possunt, quod pluribus* telis disciplinarum *sunt armati*. Tacitus de Orat. XII. *lucrosae huius et sanguinantis eloquentiae usus*, *recens et malis moribus natus*, *atque ut tu dicebas*, *Aper*, *in* locum teli *repertus*. Vegetius III. 3. *In omni expeditione unum est et maximum* consilium, *ut tibi sufficiat victus*. lib. impress. vetustiss. Stewichii, MSS. Hittorpii, 2 Palatin. 3 Scriberii *telum*, recte. At e nostris Petrens. Ies. edit. princeps, *consilium*. Wasse.

§. 13. Nomina. Ridicule vulgo, *omnia*. Carrio.

Si vera. Scriptura aliarum edd. omnem sententiam pervertit. Sic enim ibi est: *Si vera et honesta flagitium superaverint:* cum contra dicere voluerit: *cum iam flagitium honestatem et aequitatem superaverit, illo ipso frui non placere*. Emendatio mea ante annos duodeviginti facta, veterum librorum iuvatur suffragio. Carrio.

Animum advertite. Fabri et Bric. *animum advertere*. Carrio.

Iniuria gravitate tutior. Inferenti nimirum. Recte ergo Noster Iug. XXXV. *Caedem in vos fecisse pro munimento habent; ita quam quisque pessume fecit, tam maxume tutus est*. Apuleius Met. III. pag. 46. *Sic salvi recedemus, si salvum in domo neminem reliquerimus*. Hegesipp. II. 3. *quia plerumque asperitas quo gravior*, *eo* tutior. Quo in loco de Tiberio haec habet: *Nullum tamen efficacis virum operis in necem eius excitaverunt* recentis, *ut arbitror*, *Rom. Imperii reverentia*. Frustra tentant *retenta*, *retenti*. *Recentis*, quia Tiberius a Iulio Imp. conditore tertius. Balliol. *flagitium superaverint*. Infra *et* pro *uti*, et *cupiatis* pro *capiatis*. Wasse.

§. 14. Quid censes igitur? aliquis vestrum subiecerit. Tres postremas dictiones, quasi a glossa, et Sallustiana brevitate indignas, loco movere ausi sunt quidam, in quo largiter sane mihi peccasse videntur. argumento est exemplum illud, quo in consimili fere argumento in Iugurtha Memmius et ipse Trib. Pl. ad populum supra est usus: *Dicet aliquis*, *Quid igitur censes? vindicandum in eos*, *qui hosti prodidere Remp*. Ita enim locum eum interpungendum transposita interrogatione huius ipsius exempli auctoritate confirmo. Douza.

Omittendum morem hunc quem agitis. Fronto, adducens hunc locum, legit *amittendum*, si codex non fallit. Ciaccon. — Arusianus de elocutionum exemplis: *Ago illam rem. Sallustius lib. III. Hist. omittendum morem hunc quem agitis*. quamquam ibi *amittendo* legitur. quod paene Sallustio suum esse asseveraverim. Carrio.

Impigrae linguae, animi ignavi, non ultra concionis locum memores libertatis. Videtur imitatus Homeri versum:

Ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε', Ἀχαΐδες οὐκέτ' Ἀχαιοί.

Ursin. — Postrema huius sententiae clausula septuosa sane et perplexabilis, quam partim Plautinis, partim Sallustianis verbis sic explicare posse videor aliquatenus: Inertes opera, lingua factiosi, cuius acumine gladiorum etiam aciem praestinguitis domi, verbis tenus modo arma tractantes; neque ultra concionis locum, hoc est, neque longius, quam dum hanc fori partem frequentes insistitis, dumque haec rostra, unde me concionantem audire potestis, in re praesenti intuemini, dictis nostris aures vestras calefacien-
tibus, fortes ac memores libertatis paternae: ceterum animos et *. verba 73
ista magnifica statim dimissuri, simul atque hinc domum quisque suam diversi ac socordes abieritis. Douza.

Impigrae linguae. Ut *strenui ventres.* Supra dixerat: *Fuisset* (*conditio*) *si omnino quiessetis.* Infra: *non ultra concionis locum memores.* Ita fere Demosthenes in Philip. IV. pag. 53. *Οὐδὲν ἔστιν, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τῶν πάντων δυσκολώτατον εἰς τὸ παρὸν ἢ ὅτι ταῖς γνώμαις ὑμεῖς ἀφεστήκατε τῶν πραγμάτων, καὶ τοσοῦτον χρόνον σπουδάζετε, ὅσον ἂν κάθησθε ἀκούοντες, ἢν προσαγγελθῇ τι νεώτερον. Εἶτ᾽ ἀπελθὼν ἕκαστος ὑμῶν οὐδὲν φροντίζει περὶ αὐτῶν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μέμνηται.* Paulo supra: *quid censes igitur* etc. ita Demosthenes Olynth. I. et alibi: *Τί οὖν ἄν τις εἴποι.* Wasse.

§. 15. Quo tribunos plebei modo patricium magistratum. Mendosus locus. quod si legas, *Quom tribunis plebei mandando patricium magistratum*, mendum tolletur et senténtia patefiet. Ald. Manut. — Scripti illi libri *quum tribunos plebis.* Ex quo effectum esse puto, *quo modo trib. pleb.* aut, *quo trib. pleb. modo.* Liber perantiquus Fulvii Ursini habet, *quos.* Legendum existimo: *Queis tribunos plebei patricium magistratum, libera ab' auctoribus patribus suffragia maiores vestri paraverunt.* quasi dicat: Deinde etiam si vos non horter, ut illa viralia facinora maiorum vestrorum imitemini, quibus per secessionem armati, et tribunos plebis ad conservationem iuris et libertatis suae et patricium magistratum, hoc est, consulatum et censuram ad aequalitatem honoris, sibi paraverunt; et ut postquam patres omnia quae populus in comitiis ageret, approbassent et eorum auctores fierent, tamen ipsi posthaec libera haberent suffragia, et cuicunque vellent magistratum mandare possent, etsi ad haec virilia, inquit, vos non hortor: tamen quamvis potestas in vobis sit, Iovem potius consultorem exspectatis, quam vobismet ipsis ipsi consulitis. Hic est verus sensus huius loci; nunc per partes eum exponam: Tribunos plebis populum armatum per successionem sibi parasse auctor est Livius lib. II. *Agi deinde* (inquit) *de concordia coeptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilii latio esset adversus consules, neve cui patrum eum magistratum capere sibi liceret: ita tribuni plebei creati duo* etc. Et iterum lib. III. Idem ait Paedianus in Corn. de patricio magistratu. idem Livius lib. VIII. *Dictatura popularis et orationibus in Patres criminosis fuit: et quod tres leges secundissimas plebi, adversas nobilitati tulit: unam ut plebiscita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum quae comitiis centuriatis ferrentur ante initum suffragium Patres auctores fierent: tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, censor crearetur.* De liberis suffragiis post auctores Patres, et hoc loco, et alio lib. I. *De-*

creverunt, ut cum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si Patres auctores fierent. hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius vi ademtum; priusquam populus suffragium ineat, in incertum comitiorum eventum Patres auctores fiant. et Cicero pro Plancio id innuit: *Nam si ita esset, quod Patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent comitiorum.* Aut si placet retinere vocem *modo,* scribe, *queis trib. pl. modo patricium magistratum, et libera ab auctoribus Patribus suffr.* Sic enim saepe loquitur Sallustius. Ciaccon. — Locus est ex mendosa scriptura non nihil obscurus Nam Lepidiana sententia est, non opus sibi esse hortari plebem ad virilia illa, quibus maiores eius Tribunatum pleb. et Patricium magistratum, hoc est, consulatum ipsum, nec non libera suffragia paraverunt. Sed, ut nunc in codicibus habetur, talis sensus elici vix potest. Itaque videndum an legi possit: *Queis Tribunos pl. modo, modo patricium magistratum* etc. nam in vet. cod. apud me legitur *quos Trib. pleb. modo* etc. ut illud *quos* ex *queis* factum fortasse sit. Porro plebem Tribunatum plebis per secessionem sibi parasse, tradit Livius libro II. cum ait: *Agi deinde de concordia coeptum, concessumque in conditiones, ut plebei sui magistratus essent sacrosancti, quibus auxilio latio esset adversus Consules, neve cui Patrum eum magistratum capere sibi liceret. Ita Tribuni plebei creati duo* etc. Itidem patricium magistratum, hoc est, Consulatum, et libera suffragia sibi plebem parasse, idem Livius auctor est libro VIII. 13. cum ait: *Tres leges secundissimas plebei, adversas nobilitati tulit: unam, ut plebiscita omnes Quirites tenerent; alteram, ut legum, quae comitiis centuriatis ferrentur, ante initum suffragium patres auctores fierent; tertiam, ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebeium fieri liceret, Consul crearetur* etc. Sed de liberis suffragiis post auctores patres Livius libro I. sic scribit: *Decreverunt, ut cum populus legem iussisset, id sic ratum esset, si patres auctores fierent; hodieque in legibus magistratibusque rogandis usurpatur idem ius vi ademtum, priusquam*
74 *populus suffragium ineat, ut in incertum comitiorum * eventum patres auctores fierent.* Et Cicero pro Cn. Plancio: *Nam si ita,* inquit, *esset quod Patres apud maiores nostros tenere non potuerunt, ut reprehensores essent Comitiorum* etc. Illud autem *modo*, quod nos addidimus, in vet. cod. non est, sed omissum videtur a librariis, ob alterum *modo*, quod praecedit. Sic autem locutus est Sallustius tum in bello Iugurthae, tum in Epist. I. de rep. ordinanda, cum dixit: *Fertur accensus in socios modo, modo in cives* etc. Ursin. — Hiulcus et plane mendosus locus, cum ita legatur vulgo: *quo tribunos plebei modo patricium magistratum.* quod nullam, uti opinor, commodam potest elicere sententiam. Vaticanus: *quo tribunos plebei modo patricium magistratuum.* Fabri et Briconeti: *quo tribuni plebei modo patricium magistratuum.* Hanc autem quam expressi parum abest quin veram et certam scripturam esse existimem. Carrio. — Vulgo legitur, *Quo Tribunos plebei modo patricium magistratum.* Vatican. *quo Tr. pl. m. p. magistratuum.* Fabri et Briconeti: *Quo tribuni plebei m. p. magistratuum,* quam lectionem fere probat Carrio. Scribendum: *Ne vos ad virilia illa vocem, quo tribunos plebei modo, patricium magistra-*

tum, libera ab auctoribus patriciis suffragia maiores vestri paravere. Vid. lib. I. Observ. cap. 25. Gronovii. WASSE.

QUIRITES. Locum partim ex Vaticano, partim ex aliis duobus, ita constituendum iudico: *cum vis omnis, Quirites, in vobis sit, et, quae iussa nunc pro aliis toleratis, pro vobis agere aut non agere certe possitis.* prius illud, *cum vis omnis*, a Vaticano est. posterius *et* pro *ut* etiam ab aliis duobus. CARRIO.

QUAMVIS QUIRITES IN VOBIS SIT. Scripti libri *quamvis omnis.* Latinus Latinius Viterbiensis: *Quum vis omnis.* rectissime. Sed totum locum sic legendum censeo: *Deinde ne vos ad virilia illa vocem, queis tribunos plebis m. m. p. m. l. a. a. p. s. maiores vestri peperere, quum vis omnis, Quirites, in nobis sit, ut quae iussa nunc pro aliis toleratis, p. v. a. a. n. a. certe possitis, Iovem aut a. q. d. e. exspectatis?* CIACCON. — Verba sunt ex eadem oratione, quae ita in vet. cod. meo leguntur: *Quamvis omnis Quirites in vobis sit.* Unde apparet perspicue legendum esse: *Quum vis omnis, Quirites, in vobis sit.* Paullo post pro eo quod vulgo habetur, *absit periculum et labos,* videtur legendum: *Ab iis absit periculum et labos, quibus nulla pars fructus* etc. Ex iis vero quae sequuntur, *Repentina ista frumentaria lege* etc. intelligi potest, latam fuisse legem factione patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritim dividerentur. URSIN. — Ex Vaticano et aliis duobus ita constituendum: *Cum vis omnis, Q. i. v. s. et quae iussa nunc p. a. t.* etc. prius illud *cum vis omnis* a Vaticano est. posterius *et* pro *ut* etiam ab aliis duobus. WASSE.

PRO VOBIS. *Iam pro vobis.* et dele mox *certe.* BROUKH.

(X.) §. 17. NEQUE EGO VOS ULTUM INIURIAS HORTOR. Et haec recitat Fronto, ex eodem Hist. libro, in verbo *Hortor*, omisso verbo *Ego.* ALD. MANUT. — Idem Messus ex hoc ipso Historiarum haec recitat libro; sed apud eum vox *una*, quae in vulgato desideratur, ex meo reponenda est. CARRIO.

CAPIATIS. Omnes libri *cupiatis.* CARRIO.

CENSEO. Recte tres vett. libri *censebo.* CARRIO.

§. 18. GERANT, HABEANTQUE SUO MODO IMPERIA. *Suo modo*, antique, id est, suo arbitratu, atque (ut ipsus fere loqui consuevit) ex sua lubidine. Sic saepe hoc verbum acceptum in Plauto; ut vel ibi, et quidem bis in una Persae scena: *Meo modo * istuc potius fiet, quam tuo.* et: *At meo* 75 *si liceat modo, Sapienter potius facias, quam stulte.* Hoc eo monere visum est, ne quis *modo* istud pro more et consuetudine perperam et suo modo interpretandum existimet. DOUZA.

ABSIT PERICULUM ET LABOS. Credo scripsisse Sallust. *Ab iis absit periculum et labos, quibus nulla pars fructus est.* CIACCON. — Ita Codd. et Balliol. Ciacconius ex coniectura inficete ineleganterque: *absit ab iis p.* Sed auctor se tuetur Catil. VI. *delecti* quibus *corpus annis infirmum.* et XVII. infra: *iuventus* etc. *favebat.* Quibus *in otio vivere copia erat.* XXXVIII. *Semper in civitate* quibus *opes nullae sunt, bonis invident.* et Iug. III. denique I. 15. Quibus *illa placent in armis sunt.* De Luculli

militibus Plutarch. pag. 515. *Οἱ δ' ἀπετρίβοντο τὰς δεξιώσεις, καὶ κενὰ προσεῤῥίπτουν βαλάντια, καὶ μόνον μάχεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐκέλευον ἀφ' ὧν μόνος ἠπίστατο πλουτεῖν.* WASSE.

§. 19. REPENTINA ISTA FRUMENTARIA LEGE. Apparet latam fuisse legem factione Patrum, ut quini modii tritici singulis mensibus viritim dividerentur. CIACCON. — Locus et corruptus et absque erudito illo acumine doctissimi et humanissimi Cl. Puteani fuisset plane depositus. Itaque primum librorum variantes lectiones indicabo; dein ipsius Puteani emendationem adponam. Liber Vaticanus: *frumentaria lege munia vestra pensantur: qua tamen quinis modIs libertatem omnium aestimavere: qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. namque utilis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires; sic neque absolvi cura familiari tam parva res, et ignavus quiusque tenuissimas perfrustratur.* In Bricon. et Fabri *quinis modiis* scriptum est; uti etiam illud, *qui profecto.* Deinde ab iisdem illis absunt duae voces *ut* et *possit.* Postremo in iisdem est, *et ignavi qui usque ten. perfrustrantur.* hinc divina illa Puteani correctio existit: *Nisi forte repentina ista frumentaria lege munia vestra pensantur: qua tamen quinis modiis libertatem omnium aestimavere; qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. namque ut illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires; sic neque absolvit cura familiari tam parva res, et ignavus quisque tenuissima spe frustratur.* sententia plana, et emendatio divina: de qua illud habeo dicere, *conveniant omnes augures, haruspices.* nemo verius, nemo certius divinaverit. comparat enim legem frumentariam, qua quinque modii plebi dabantur (de quo nihil alibi legere memini) cum alimentis captivorum. ut, inquit, captivis ea alimenta dantur, quibus mors quidem prohibeatur, vires autem non tantum non confirmentur, verum etiam senescant et atterantur: sic frumentaria ista lex plebem cura familiari non liberat; sed est, ut ignavus quisque tenuissima spe frustretur. CARRIO. — Carrionis editio haec sic exhibet: *Cum tamen qui his modis* et *hi profecto*, dein, *alimentis carere namque utiles exig.* et *sic ut neque absolvi c. f. t. p. r. possit.* WASSE. — Leviter immutat illa Demosthenes Olynth. III. pag. 14. *Ἴσως ἂν ἴσως, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τέλειόν τι καὶ μέγα κτήσαισθε ἀγαθόν· καὶ τῶν τοιούτων λημμάτων ἀπαλλαγείητε, ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι, παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε· καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ.* Alexis *Πυθαγορίσμοὶ καὶ λόγοι Λεπτοὶ διεσμηλευμέναι τε φροντίδες Τρέφουσ' ἐκείνους· τὰ δὲ καθ' ἡμέραν τάδε, Ἄρτος καθαρὸς εἰς ἑκατέρῳ, ποτήριον Ὕδατος, τοσαῦτα ταῦτα, δεσμωτηρίου Λέγεις δίαιταν* etc. *οἱ δ' ἡμέρας Δειπνοῦσι πέμπτης ἀλφίτου κοτύλην μίαν.* Carceri inclusis Commentariensis duas tresve diurnas libellas alimenti nomine dabat, ex annona qua paupere alebantur. L. Ind. IX. C. de Episc. *audient.* Tantulam cibi copiam Asinio Gallo Tiberii iussu praebitam narrat Dio. Erat enim *τοιαύτη καὶ τοσαύτη (τροφὴ) ὥστε μήτε τινὰ ἡδονὴν καὶ ῥώμην αὐτῷ παρασχεῖν, μήτε ἀποθνήσκειν αὐτὸν ἐᾷν.* ubi Demosthenis verbis utitur. Confer Senecam Epist. pag. 68. edit. Gronov. Ball. *Carcere*, et, *absolvi cura fam. tam parva r. possit*, et, *ignavi.* Infra omittit *tamen.* WASSE.

MUNIA VESTRA PENSANTUR etc. Totus hic locus valde perturbatus

neque tamen ex antiquo libro, qui valde a vulgatis omnibus dissentit, elicere quidquam potui, quod sententiam illustraret. fortasse in hoc felicior erit aliorum industria. ego, ut in antiquo lib. scriptum vidi, ita testatum relinquam. est autem in eo sic: *In unia vestra pensantur: qua tamen quin is modis libertatem omnium aestimavere, qui profecto non amplius possunt alimentis carceris. neque utiles exiguitate mors prohibetur. senescunt vires, sic ut neque absolvi cura familiari tam parva res. et ignavi quisque tenuissimas perfrustratur: quae tamen, quamvis ampla, quoniam servitii pretium ostentaretur* etc. A. Manut.

Cum tamen qui his modis libertatem omnium aestimavere. Liber scriptus, *Qua tamen quin is modis.* Latinus Latinius, *quinis modiis*, cui assentior. Ciaccon. — Sic (*quinis modiis*) legendum esse, iam olim docuit eruditissimus Lipsius * libro primo Electorum cap. 8. Colfr. — 76
Lips. I. Elect. 8. legit: *Cum tamen quinis modiis:* egregie et magno momento ad historiam. Lex illa frumentaria, ab optimatibus lata, placandae plebi, post obitum Sullae, menstruum definiebat in capita, non plus quinque modios. id calumniatur Tribunus, et ait: exiguum eum modum esse fere comparandum cum alimentis carceris, quorum tenuitas ut mortem prohibet, ita vires non auget. Reliquam scripturam sic concipit idem Lipsius: *qua tamen quinis modiis omnium libertatem aestimavere, qui profecto non amplius prosint alimentis carceris, namque ut illis exiguitate mors prohibetur, senescunt vires* etc. Rupert.

Quinis. At Donat. in Phorm. *quaternos*, et Cato de R. R. cap. 56. Wasse.

Hi profecto non amplius possunt alimentis carere. Liber scriptus, *qui profecto n. a. possunt alimentis carceris.* Forte, *qui profecto non amplius poscunt alimentis carceris.* nam *poscere* pro *promittere* Terent. dixit in Heautontimor. I. et Plautus. et *amplius alimentis* pro *amplius quam alimenta* significat, ut supra *neque amplius una die aut una nocte.* et Tacitus *amplius unciario foenore.* Alimenta autem carcerum et servorum, quini modii erant singulis diebus, quod *dimensum* dicebant. Seneca lib. II. epist. 81. *Ille qui in scena laxius incedit, et haec resupinus dicit: Imperio Argis, regna mi liquit Pelops, qua Ponto ab Helles atque ab Ionio mari, urgetur Isthmos: Servus quinque modios accipit.* Ciaccon. — Aliter haec verba, et quidem ex eadem Lepidi oratione, habentur in vet. cod. in quo ita est: *Qui profecto non amplius possunt alimentis carceris* etc. ut illud *non amplius alimentis carceris* positum videatur pro eo quod est, *non amplius quam alimenta.* Sic enim Tacitus *amplius unciario foenore* dixit, et Sallustius ipse supra: *amplius una die aut nocte. Possunt* vero pro *promittunt* tum Plautus pluribus locis, tum Terentius usurpavit in Heautontimor. *Alimenta* autem *carcerum* et servorum *quini modii* (ita enim habet vetus etiam codex meus) idem est, dabanturque singulis mensibus et dicebatur *dimensum.* Seneca Epist. CCXI. *Servus est, quinque modios accipit.* et Epist. XVIII. *Liberaliora sunt alimenta carceris; sepositos ad capitale supplicium non tam anguste qui occisurus est pascit* etc. Sallustius in oratione Lepidi: *Populus Romanus, paullo ante gentium moderator* etc. *neque servilia quidem alimenta reliqua*

habet etc. quibus verbis *quinos hos medios* intellexit. URSIN. — *Puteani* et Ciacconii emendatio verissima: *qui profecto non amplius possunt ali-mentis carceris*. COLER. — De alimentis carceris vid. etiam legem XII Tab. apud Gellium lib. XXI. cap. 1. confer Demosth. Olynth. III. qui haec de diaeta medicorum, Thucydidem lib. VII. ad finem, Senec. Epist. LXXX. Symmach. Praef. lib. I. Ep. 23. ad Auson. *Parvis nutrimentis quanquam a morte defendimur, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemur.* Lipsius legendum putat *prosint*. Elect. I. 8. WASSE.

NAMQUE UTILIS EXIGUITATE MORI PROHIBETUR. Vetus liber, *namque uti illis:* quemadmodum, inquit, alimenta, quae in carcere praebentur, quod exigua sunt, prohibent mortem, sed senium accelerant. Tacit. lib. XVI. *Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent*. CIACCON. — Ex eadem oratione haec quoque sunt. Placet autem lectio veteris codicis mei, in quo est: *Namque uti illis* etc. ut dicat: quemadmodum quae in carcere dantur alimenta, quod exigua sunt, prohibent quidem mortem, sed senium accelerant. Simili quadam sententia usus est Tacitus libro XVI. cum dixit: *Vidua implexa luctu continuo, nec ullis alimentis, nisi quae mortem arcerent* etc. Et Hieronymus in Commentariis ad cap. IV. Ezechielis, Demosthenem edit auctorem sententiae, cum ait: *Decem panis unciae diurnae, et aquae tertia sextarii pars, anima magis trahitur, quam sustentatur.* Demosthenis autem verba ex Olynth. III. sunt haec: ἃ τοῖς ἀσθενοῦσι παρὰ τῶν ἰατρῶν σιτίοις διδομένοις ἔοικε, καὶ γὰρ οὔτε ἰσχὺν ἐκεῖνα ἐντίθησιν οὔτε ἀποθνήσκειν ἐᾷ. Quod autem paulo post habetur, *Vindices libertatis*, facit ad inscriptionem numismatis argentei Augusti, in quo est, LIBERTATIS. P. R. VINDEX. URSIN.

77 * SIC UT NEQUE ABSOLVI. Verba sunt ex eadem oratione. Sed particula *ut* non est in vet. cod. in quo ita legitur totus hic locus: *Sic neque absolvi cura familiari tam parva re, et ignavi cuiusque tenuissima spe frustratur.* Paulo post Faërnus legebat *qua tamen*, pro eo quod vulgo habetur, *quae tamen*. Item *ostentaretur*, non *ostenderetur*, quae lectio confirmatur a codice etiam meo manuscripto. CIACCON. et URSIN.

IGNAVISSIMI. Correximus, *ignavi cuiusque tenuissimus spes frustratur;* et postea: *Qua quamvis ampla;* ut illud *qua* respiciat τὸ *decipi:* deinde, *et vestra munerantibus pro iniuria gratiam debere*. III. Observ. 2. GRONOV. [pag. 448.] — Mox idem Gronov. *qua* pro *quae*. BROUKH.

§. 20. QUAMVIS AMPLA. Ex vestigiis libri Vaticani Gallicorumque exemplarium, *et ignavi quiusque tenuissimas perfrustrantur;* legit Schott *ignavia quisque tenius suas speres frustratur.* Nam *speres* multitudinis numero M. Varro saepe usurpavit, ut in Menipp. et apud Non. in voce *Lactare*, Ennium, Festum, aliosque. WASSE.

CUIUS TORPEDINIS. Pro *quantae!* cum exclamatione, ut apud Plautum Mostell. III. 3. 5. *cuiusmodi.* Cuiusmodi *gynaeceum? quid porticum?* e Rud. I. 12.

Pro Di immortales, tempestatem cuiusmodi
Neptunus nobis hac nocte misit proxima!

Sallustium sequitur Arnobius pag. 93. Cuius *est autem* pudoris, *quis in* inverecundiae cuius, *quod agere te videas, in eo alterum reprehendere*

Pro tantum vel *eius* utitur Tacitus Hist. I. 37. *Et*, cuius levitatis est *Galba, tum fortasse promisit*. quamvis ampla, hoc est, *quantumvis ampla essent*, vel, *etsi revera essent ampla*. Haec Sallustiana a Demosthene adumbrata sunt. WASSE.

VESTRARUM RERUM ULTRO INIURIA. Si sanus hic locus, tum sensus est: *et vestrarum rerum in iniuria gratiam insuper habere deferenti*. vel, *et gratiam vestrarum rerum ultro debere immerito*, id est, cum summa vestra iniuria. Verum ne sic quidem satis Latina sunt et satis apte cum superioribus cohaerent. Ipse ergo, *vestra remunerantibus pro i. g. d.* At Gronovius, *vestra munerantibus pro*. Haec autem a vulgata lectione nimis abscedunt. Putaram aliquando, *vestrarum rerum altera iniuria*, hoc est *in* vel *sub* altero damno. ut Iugurth. in mea iniuria *despecti estis*. ut esset *prima iniuria* eripientium, *altera vero*, servitutis mercedem reddentium. Hoc tamen acutius quam verius. Praeterea, tametsi *iniuria* passive alique apud Nostrum inveniatur, tamen, an passive τῷ *rebus* competere possit, ampliandum pronuncio. Pro *iniuria* gratiam debere. Contarenus lib. de Frumentar. Rom. largitione tentat: *ultra iniuriam*. Ex Demosthene item haec adumbrata videntur: *Κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οἱ πολιτευόμενοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὑμεῖς δὲ ὁ δῆμος ἐκνενευρισμένοι, καὶ περιῃρημένοι χρήματα, συμμάχους ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει γεγένησθε, καὶ τὸ πάντων ἀνανδριώτατον τῶν ὑμετέρων αὐτῶν χάριν προσοφείλετε.* Infra: *namque alio modo*. hoc est: *aliter enim quam largitione*, neque valent etc. WASSE.

(XI.) §. 21. CAVENDUS TAMEN. Lego: *tantum*. GRONOV.

§. 23. MALLE PRINCIPEM VOLENTIBUS VOBIS ESSE, QUAM ILLIS DOMINATIONIS SOCIUM. Videtur legendum: *malle Principem volentibus vobis esse, quam illius dominationis socium*, vel, *malle Principem* * *volentibus* 78 *vobis*, *quam illius dominationis esse socium*, sive, *quam invitis dominationis esse socium*. Nam supra Iugurth. 102. habetur: *Tutiusque rati voluntibus, quam coactis imperitare*. CIACCON. et URSIN.

DOMINATIONIS SOCIUM. Antea *et socium*, quam vocem tollendo recte locum emendavit Lipsius, cuius emendatio Fabri et Briconeti libros subscriptores habet. CARRIO.

§. 25. NEQUE ENIM IGNORANTIA RES CLAUDIT. Haec recitat Donatus in Terent. Eun. Act. I. Sc. 2. A. MANUT. et CARRIO. — Donatus citat ex Sallustio: *nihil socordia claudebat*. CIACCON. — Ad illa vero quae habentur in extremo huius orationis facit quod ex Sallustio item citat Donatus in Terentium: *Nihil socordia claudebat*. Item paulo post abundat, ut videtur, vox *libertatem*, legendumque: *Abunde rati, quia tergis abstinetur*. Nam sic Tacitus Sallustii, ut diximus, imitator, libro XVIII. locutus est, cum dixit: *Ipse abunde ratus, si praesentibus frueretur*. IDEM. — *Claudit* valet *deficit*: monui olim, id verbi in Terentii Eunucho reponendum, *benignitatem claudere*, nec multis persuasi, quanquam aperte agnoscit Donatus. Usus eo etiam Ausonius in Prologo Ludi Septem Sapientum: *scitis profecto quae sint; sed si memoria Rebus vetustis claudit*. Claudit memoria, ut hic, *Res claudit*. LIPSIUS IV. Ep. Q. 14. — *Igna-*

rantia Balli Paris. et Bas. 1582. Gruteriana, aliae editt. *ignorantia.* hoc est, interprete Badio, *impedit ab effectu obtinendo.* Crispinus, cui *ignorantis* placuit, ita interpretatur: *Neque enim res frustret vos ignaros;* puto: *neque enim* ex ignorantia *res claudicat.* hoc est, *non enim ob ignorantiam vestram, sed torpedinem, res vestrae minus procedunt.* Ita locutus Terentius Andr. III. 3. Eunuch. I. 2. 84. aliique passim, quos adduxit Cl. Gronovius pater ad Livium XXII. 39. Hoc sensu *vacillare* apud Cic. et alios, *claudicare* apud Lucretium, cui addas licet Hegesippum in Praefat. *Ut liquido clareat, utrum a Senioribus Iudae nusquam generationis eius secessio* claudicaverit, *an vero ostenderit in Principum serie.* Ita membranae C. C. C. *femoribus Iudae.* Hoc sensu apud Galenum Symptom. lib. IV. *Τὸ χωλεῦον παρ' αὐτοῦ τοῦ λόγου.* Arnobius pag. 76. *Nec in aliquo lapsu eorum aliquando* claudicaverit *vita.* ubi pro voce *probabilem* ipse legerim *prolabilem*, eo sensu quo pag. 77. *animas esse indicant* labiles. et 79. *parvarum et labilium virium.* Idem pag. 232. *sine iure Religionis officium* claudicat. Apuleius D. Soc. pag. 112. *ut ubi dubitatione* claudicaret, *ibi divinatione consisteret.* Codex Caiensis *claudeat* recte. Wasse. — In Hegesippo videtur legendum *constiterit* pro *ostenderit.* Haverc.

§. 26. Occupavit vos nescio. Omnes libri, *occupavit nescio qui vos;* vetuste. Carrio.

Quia neque. Vaticanus, *quia non.* Fabri et Briconeti, *qui non.* Carr.

Mutastis. Omnes libi *mutavistis.* Carrio.

Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur. Existimo vocem *libertatem* glossema esse. Tacit. Hist. II. *Ipse abunde ratus, s[i] praesentibus frueretur.* Ciaccon. — Vocem secundam immerito damn[at] Ciacconius. Citat enim Servius pag. 420. *abunde libertatem rati, scilicet quia.* At vox penultima hodie in editis non invenitur. Defendat se Nost[er] Iug. XVII. abunde magna praesidia *nobis in vestra amicitia* fore. Cl[?] *parentes* abunde habemus. Vid. Paraei Lex. Plaut. voce *Parum.* Wasse.

Tergis. Servius libro primo Aen. *Tergum,* inquit, *dorsum significa[t] Sallustius: quia tergis abstinetur.* Charisius lib. I. *Tergum, dorsum est sed contrario Virgilius terga boum dixit. et in IX. hinc raptas fugientibus ingerit hastas In tergus. quo exemplo etiam illis restituitur, q[ui] volunt tergum hominis esse, tergus vero pecoris.* Sic Carisii defectu[m] supple. Carrio. — Supra lib. I. pag. 5. *De vita atque tergo regio me[o] consulere.* Haverc.

Munere. Figurate omnes veteres libri, *munera.* Carrio. — Qua[e]

79 ad rem potissimum clausulam istam attinere dicerem, saepe mecum et * cu[m] animo meo agitavi iam antea; neque tamen umquam ad certam aliqua[m] coniecturam quivi evadere: nunc vero ad eam sententiam accedit anim[us] ut *munera,* non autem *munere,* consentientibus manuscriptis, emend[ari] placeat. Quod quidem per appositionem additum, atque hoc pacto inte[r]punctum: *Et huc, et illuc ire licet; munera ditium dominorum;* ad mu[]nera theatralia et gladiatorum familias referendum arbitror, quibus Marc[er] iste populum Romanum intendit; eos *munera ditium dominorum* (qu[o] genus munerarii, hoc est, munerum exhibitores cluebant) contumelio[se]

satis pro rei indignitate appellans; eoque ignaviae processum dicens, ut cives ingenui, et (quae ratio maxima est) Romani, non servitio, sed imperio nati, praeclare secum agi existiment, si tergis abstineatur; hoc est, si non scapulas suas ad quotidianam virgindemiam praebentes, alienae superbiae ludibrio, ac flagitribae sint, neque (sic tamquam legitimi gladiatores in dominorum leges auctoritati, *uri*, *vinciri*, *verberari*) animis corporibusque addictis Lanistae alicui Thraci in custodiam porro, atque in disciplinam tradantur, Ludo gladiatorio inclusi; unde pedem efferre donec dominus iusserit, fas impune non sit: aut in immundissimam saginam detrusi arenae denique reserventur, ferro et feris in tempore obiectandi: sed libere, et sine custodia habiti, huc illuc ipsis ire liceat, quo animo lubet; hoc solo discrimine eiusmodi nugas hominum venalium vincentes. *Munera* ergo *munerales* quasi factos interpretor, pudendo probro, et quo in animos ad servitutem (quam idem tota hac oratione Quiritibus obiectat) paratos addictosque, nihil aliud dici possit asperius, aut amarulentius. DOUZA. — Hoc vult: satis amplam ducentes libertatem, quod cura familiari soluta, palantes ire licet, huc illuc, ex munere illorum beatorum qui vobis haec otia fecerunt. Balliol. hic *munera*. At quo sensu? num pro gladiatoribus et arenariis? Non probo. WASSE.

(XII.) §. 28. VINCITUR A PAUCIS. Longe alia, neque tamen animo meo melior, Fabri et Briconeti scriptura, *vincitur a paucis plebes; quodcumque accidit pro victis est:* etsi illud *pro victis est* etiam Vaticanus agnoscat liber. CARRIO.

PRO VICTA EST. Ita alicubi Livius. WASSE.

SI QUIDEM. Sententia ex Demosthene expressa. *Εἰ δ' ὁ μὲν ὡς ἀεί τι μεῖζον τῶν ὑπαρχόντων δεῖ πράττειν* etc. WASSE.

23. POSTQUAM. Messus de elocutionum exemplis: *egressus illam rem.* CARRIO.

24. AD CYZICUM. Ex eodem Arusiano: *firmatus illius rei.* CARRIO. — An loquitur de Lucullo, qui egregia victoria Cyzicum liberarat? Non dubito. COLER.

25. UT SUSTINERE. Arusianus: *incumbit illam rem.* Servius lib. VII. Aeneid. *Stant longis adnixi hastis et scuta tenentes: Romani moris est et bellicae necessitatis, ut Sallustius commemorat, fessi arma sua quisque stantes incumberent.* Sic enim ibi legendum, et apud Arusianum vox *fessi* inserenda. totus denique locus ex hoc constituendus. CARRIO. — *Fessi* a Sallustianis censoribus additum: idque (uti ipsis persuasum est) ex Servio observante: *Sustinere corpora plerique nequeuntes*, pro *fessi* positum hoc loco; quippe Sallustiani contextus quasi interpretamentum: quod si recte iidem illi (uti par erat) attendissent, numquam profecto glossemate Serviano Sallustianam Historiam miscendo commaculassent, cum vox *fessi* in Frontone, idem hoc exemplum producente, nusquam gentium compareat. Idem error in *stantes*, qui ex eodem Frontone corrigendus hoc modo: *Arma sua quisque instans incumberet.* DOUZA.

26. AC STATIM. Nonius de impropriis ex III. haec adducit, ut

vulgo legitur: at autem in vet. * cod. ex lib. IV. notans *stuprum* de quovis luxu improprie dici. CARRIO.

(XIII.) 27. QUIA SERTORIO. Servius lib. II. Aeneid. *Sallustius*, inquit, *dixit: Quia Sertorio triplices insidiae per saltus positae erant: prima; subaudiendum reliquit, insidia. quod dicere non possumus.* Idem lib. X. Aeneid. *Sallustius dixit: prima, qui venientes exciperent, cum de insidiis loqueretur: quas numeri pluralis esse constat.* Neutro autem in loco numerus Historiae adscriptus est, qui apud eundem Servium lib. II. Georg. exprimitur. In quodam etiam legitur, *Quae a Sertorio.* male. CARRIO. — Multifariam haec apud Servium leguntur. Sed ex omnibus hanc habe veram lectionem: *Qui a Sertorio triplices insidiae per idoneos saltus positae erant, prima quae fonte venientes exciperet.* Huc respexisse Charisius videtur cum scribit lib. I. Institutionum Grammaticarum: *Inimicitiae et insidiae pluraliter dici debent, sed Sallustius de insidia prima inquit, et Accius inimicitiam dicit.* Legerim tamen lubens in Charisio: *Sed Sallustius de insidiis, prima inquit.* Porro quod ait de Accio Charisius, vereor ne reponendum sit Ennii nomen ex Agellio lib. XIX. cap. VIII. qui hos versus adducit:

Eo, inquit, ingenio natus sum, amicitiam
Atque inimicitiam in fronte promtam gero.

PUTSCH.

28. INGENS IPSE VIRIUM. Tacit. Annal. I. *Foemina ingens animi.* CIACCON. et URSIN. — Idem Arusianus: *illius rei ingens.* CARRIO. — Loquitur de Sertorio. Vide Valerium lib. VII. COLER.

29. LOCUM etc. Idem Messus: *insisto in illo loco.* unde manifeste scribendum est, *in quo armati,* addita praepos. *in.* CARRIO.

30. AT OPPIUS. Nonius de genere armorum: *pugio*, inquit, *est brevis gladius.* CARRIO. — Vid. Sigon. ad Fragmenta Orat. Cic. pag. 943. Tom. III. pag. 2. BROUKH.

31. CASTRISQUE CONLATIS, PUGNA TAMEN INGENIO LOCI PROHIBEBATUR. *Castra castris conferre* dixit etiam Caesar lib. VII. ut ad eum locum notavimus. Item Ennius Hectoris lytris: *Castrisque castra ultro iam conferre parat.* Sic enim legendum apud Nonium in *Occupatus.* Huc etiam pertinent illa Taciti ex lib. V. *locorum ingenio se tuebatur.* et illa fortasse ex Epistola Mithridatis: *Quia multitudinem arctis locis pugna prohibuere.* URSIN.

INGENIO LOCI PROHIBEBATUR. Tacit. Annal. V. *Locorum ingenio se tutabatur.* Sic in Epist. Mithrid. de hoc ipso fortasse loco: *Quia multitudinem arctis locis pugna prohibuere.* CIACCON. — Idem Nonius *ingenium* hic *naturam* interpretatur. CARRIO.

32. SED POMPEIUS etc. SIMILEM FORE SE CREDENS ALEXANDRO REGI. Plutarchus tradit Cn. Pompeium ita similem forma fuisse Alexandro Magno ut sermone fautorum fuerit Alexander appellatus. URSIN. — Plinius lib. VII. Adeo vero gloria iuvenis illius, totius orbis dominatoris, in oculis erat Romanis. Ab ea tamen vix quisquam mortalium propius abfuit quam Iulius Caesar. De quo Paterculus: *Magnitudine cogitationum, celeritat*

bellandi, *patientia periculorum*, *Magno illi Alexandro*, *sed sobrio neq iracundo simillimus*. Turcae etiam nescio quid crebro de Alexandro Ma somniant, et eius nomen non nemo ex eorum Principibus usurpavit. et Paulus Apostolus, *θεῖον* illud *ὄργανον*, a sancto Hieronymo Alexan Magno comparatur. Coler.

Similem fore credens Alexandro. Plutarchus pag. 619. in P peio: *Ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ τὰ ὄμμ ῥυθμῶν ὑγρότης, τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομέ ὁμοιότητα πρὸς τὰς Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας, ᾗ καὶ τοὔνομα πολ ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφυγεν ὁ Πομπήϊος, ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐ ἐνίους ἤδη καλεῖν Ἀλέξανδρον. διὸ καὶ Λεύκιος Φίλιππος, ἀνὴρ ὑπατι συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ Φίλιππος ὢν φιλαλέξανδ ἐστί.* Huc spectat quod de eodem narrat Appianus de B. Mithrid. pag. 2 *Αὐτὸς δὲ ὁ Πομπήϊος ἐπὶ ἅρματος ἦν, καὶ τοῦδε λιθοκολλήτου, χλαμ ἔχων, ὥς φασιν, Ἀλεξάνδρου τοῦ Μακεδόνος, εἴ τῳ πιστόν ἐστιν· ἔοικε αὐτὴν εὑρεῖν ἐν Μιθριτάδου, Κῴων παρὰ Κλεοπάτρας λαβόντων.* De * triumpho Plutarchus 643. *Ἡλικίᾳ δὲ τότε ἦν (ὡς μὲν οἱ κατὰ πάντα Ἀλεξάνδρῳ παραβάλλοντες αὐτὸν καὶ προσβιβάζοντες ἀξιοῦσι) νεώτερος τριάκοντα καὶ τεττάρων ἐτῶν, ἀληθείᾳ δὲ τοῖς τετταράκοντα προσῆ* Wasse.

Aemulus. Nonius Marcellus, *aemulus*, inquit, *est imitator*. Id observat hic accusativum pro genitivo. Rectius itaque est in vet. *aemulus facta consultaque* quam vulgo *aemulatus*. Primum quod voc *aemulus* hic explicat, deinde quod alioqui accusativus pro genitivo posi non erit, postremo quod saepe veteres nominibus eosdem casus dab (grammatice loquor) quos ipsis verbis, de quo dixi Antiquarum L Comment. II. cap. 19. Est itaque uno apud Nonium loco *aemulus aemulatus* scribendum; altero haec ponenda verba: *facta consultaque quondam aemulus erat.* quae, si Nonii sententiam spectes, non recte sunt. Carrio.

33. Dubius. Arusianus Messus: *dubius huius*. Carrio.

(XIV.) 34. Belli Lepidani gratiam fecerat. Sic locutus est Bell. Catil. et in Bello Iugurthae, cum dixit: *Delicti gratiam fecit*. Cia et Ursin. — Idem Messus: *gratiam illius criminis facio*. Sic scri non *illi*. Carrio.

35. Socordius ire milites occoepere. Ita Iunius, et Antverpie editio; sed rectius volgatae: *socordius ire miles*, *obrepere*. postrema cepta voce, quae mihi in *obstrepere* commutanda videtur, pace Criticor quod fiat. Douza.

Aptis armis. *Aptum* interpretatur Nonius *connexum et colligat* Vulgo: *socordius ire miles obrepere*. Hinc legendum coniecit Iunius: *sordius ire milites occoepere*. Quam eius coniecturam, ut certam, secu sum. Carrio. — Pro connexis et colligatis accipio cum Nonio, vel, q potius placet, aptatis, expeditis atque ita compositis, ut, ubi usus ven ad manum atque in promtu esse possint: interpretatione a Catullo pet cuius est ille versus notissimus: *Aptis aureolis et expeditis*. Douza.

Vid. Livium V. 49. IX. 31. apto *exercitu*. X. 25. 33. XLIV. 31. *arma* apta, vertente Plutarcho, καὶ τὴν πανοπλίαν ἕκαστον, ὅπως ἐνεργὸν παρέξῃ. Caesar B. Civil. I. 30. *Omnia sibi esse ad bellum* apta *ac parata*. et sic legendum apud Ammianum IV. 10. Glossae, *aptus*, προσδεδεμένος. Hoc sensu περὶ τὸ σῶμα ποιεῖσθαι τὰ ὅπλα apud Xenophontem. Huic geminus extat apud Tacitum Hist. II. locus: *Longe alia proficiscentis ex Urbe Germanici exercitus species: non vigor corporibus, non ardor animis:* lentum et rarum agmen et fluxa arma *et segnes equi*. Wasse.

Laxiore agmine. Hoc praeter morem disciplinae militaris, Romanae praesertim: et melior tutiorque ordo ille, quem Metellus in agmine, ad Vaccenses viam affectans, bello Iugurthino milites suos servare iubet, ubi legitur: *Sic animis eorum arrectis, equites in primo latere, pedites quam artissime ire, et signa occultare iubet*. Douza.

36. Atque eum Curio laudatum. Forte, *Scipio*. Livius de Massiva a Scipione dimisso lib. XXVII. Ciaccon. — Vet. Cod. habet *Cupio*, ut fortasse *Scipio* legendum sit vel *Caepio*. Videndus Livius lib. XXVII. de Massiva a Scipione dimisso. Ursin. — Ciacconius, qui multa Sallustio loca feliciter restituit, infelici sane conatu emendat: *Atque eum Scipio;* et refert ad laudationem illam Scipionis apud Livium Masanissae. Quo quid ad hunc locum excogitari possit absurdius, non video. Ego vulgatam lectionem probo. Curio is ille ipse est, qui Dardanos vicit, multis magnisque honoribus cumulatus: eius meminit Epitome Livii. Coler. — Nonio *optare* est *eligere*. Pro *eum* in aliis est *cum*. pro *accensumque praemiorum spe* est *accensum quae praemiorum spes*. pro *iubet* et *Curio* vel *Caepio* denique in duobus veteribus est *iuvet* et *cupio*. Pessime. Carr.

37. Eodem. *Paludamentum*, teste Nonio, est vestis, nunc chlamys. Carrio.

82 * Paludamenta. Sensum idoneum elicere nondum potui, videbatur tamen legendum, *paludamenta aptari*. Putsch. — Locus mendosus, neque ullius idoneae sententiae. Coler.

Adstari. Vet. Cod. *obstari*. docti viri legunt *hastati*, sententia non repugnante. Carrio. — Lego, *astati et delectae cohortes*. In Veteri Glossario exponuntur *astati* δορυφόροι. Coler.

38. Si nihil ante adventum. Hoc fragmentum ex IV. lib. Historiarum citat MS. Priscianus, cuius fidem impressis posthabere religio est. Coler. — Priscianus lib. XIV. *coram adverbium*. Carrio.

39. Fine inguinum. Apul. de Asin. lib. II. *Asini inguinum sane licinia remota;* sive, ut in aliis est, *inguinum sine*. Sed legendum ex hoc loco, *inguinum fine*. Cato de re rustica cap. XXVIII. *Postea operito terra radicibus fini*. Vide an legendum sit, *radicium fini*, ut cap. CXIII. *Amphoras nolito implere nimium, ansarum infimarum fini*. et Oppius de bello Africo; *multiplici fine*. Ciaccon. — Cato de re rustica capite XXVIII. *Postea operito terra radicum fini*. et cap. CXIII. *Amphoras nolito implere nimium ansarum infimarum fini*. Hirtius de Bello Africo: *Umbilici fine*. Ex quibus locis et ex hoc Sallustii corrigendus Apuleius lib. II. de Asino

ubi legi debet, *inguinum fine*, non, ut vulgo, *inguinum sane lacinia remota*. URSIN. — Quod mihi, ab aliis (ut videtur) haud satis intellectum, *inguinum tenus* interpretari placet. DOUZA. — Ex Arusiano: *fine illius rei.* sed hic quippiam, quod non satis integrum sit, esse existimo. CARRIO. — Adfert ex Messo Arusiano Lud. Carrio. Idem citat Philargyrius ad lib. III. Georg. Virgilii [53.] COLER. — Apuleius Metam. II. pag. 31. *Saucius paulisper* inguinum fine. Cato de R. Rust. cap. CXIII. *Amphoras solito implere* ansarum *infimarum* fini. et XXVIII. *In scrobe cum pones, summam terram subdito. Postea operito terra* radicibus fini. Ita in utroque loco Codex Arondel. Iustinus XXX. 4. *hortari suos coepit, referendo Persas, Bactrosque Indosque et omnem Asiam*, Orientis finem, *a Macedonibus perdomitas.* Codd. Bongarsii et Iunt. *fine*, idque rectissime. WASSE.

(XV.) 40. M. ANTONIUS. Idem Arusianus: *rei faciundae.* Hic autem est ille Antonius dissolutissimus, qui gratia Cottae Consulis et Cethegi, curationem nactus totius orae maritimae, Siciliam et provincias omnes depopulatus est, et ad postremum inferens Cretae bellum morbo periit. Asconius IV. Ver. Cicer. CARRIO.

GENITUS. Sen. I. de Clem. 18. Quanto non nasci melius fuit, quam numerari inter publico malo natos? ubi Lipsius: „Sicut adversa formula „in bonis Principibus, *Bono publico natos.* Suet. Ner. cap. VI. *Praesagio „fuit Domitii, patris vox, negantis, quicquam ex se et Agrippina, nisi „malo publico, nasci potuisse.* Idem Sen. II. de Tranq. cap. 8. *Sapiens „autem vicinus, proximusque Diis consistit, ad illa nitens pergensque „excelsa, ordinata, intrepida, aequali et concordi cursu fluentia, secura, „benigna,* bono publico natus, *sibi et aliis salutaris, nihil humile concu„piscet.*" Ita emendat Lips. IV. Ep. Q. 17. „*Respexit enim*, inquit, *ad „veterem formulam laudis, tralaticiam in lapidibus*, B. P. N. vel sic: „R. R. P. N. valet, *bono publico* vel *reip. natus.* Eadem Symmachi mens „fuit, cuius epistolas patruus meus Martinus Lipsius primus dedit: *Vides „certe, ut ille ipse, qui Romanis rebus antistat, natus est ad bonum „publicum.*" Haec Lipsius. Adde eundem de Constant. Sapient. cap. VIII. pag. 350. Grut. ad Liv. lib. XXV. cap. 12. Vid. not. ad Vell. lib. II. cap. 102. RUPERT.

VACUUSQUE CURIS, NISI INSTANTIBUS. Prodigiosior Antonio Vitellius, qui, ut est apud Tacit. III. Hist. 31. *umbraculis hortorum abditus, ut ignava animalia, quibus si cibum suggeras, iacent torpentque, praeterita, instantia, futura, pari oblivione dimiserat.* Nec in alio censu Clitiphon ille Terentianus, ad quem pater Chremes Act. V. Heautontim. Sc. 2. *Ubi te vidi animo esse omisso, et suavia in praesentia quae essent, prima habere, neque consulere in longitudinem.* RUPERT. — *A curis* Asconius pag. 277. edit. Cl. Gronov. infra: *muros successerant.* Recte. ita enim Livius XXXI. 43. *Et assuetudine* succedenti muros, *et pertinacia animi subierant primi.* et lib. VI. succedens tumulum. XXVII. 18. et Tacit. Annal. II. 20. Hegesippus III. 13. *Cum victor iam* muro *Romi miles* * succederet. 83 Codd. B. Pub. et C. C. C. aperte *muros.* et V. 19. *mirari se quod cuncta-*

rentur murum succidere. Codices nostri *succedere*, quibus assentio, fruni ipse V. 29. Apuleius Met. V. pag. 93. Larem *nostrum laetae* succedite. Hoc modo usus voce *accedere* Tacitus XII. 31. II. 58. Annal. II. 20. ubi *muro* intrudere frustra aggreditur Muretus. Wasse. — Asconius in Acom. I. in Verr. cap. 23. pag. 466. Broukh.

41. Muros successerant. Frequens hoc apud Livium et Tacitum. Ciaccon. — Idem Arusianus: *successit illum*. Carrio.

42. Saxaque. *Verutum* interpretatur Marcellus *telum acutum et breve*. Turnebus (Adversar. lib. VIII. cap. 7.) legit: *et axe vincti orbes*. Carrio.

Et axe vinctae trabes. Turnebus legit: *Et axe vincti orbes*. Ciacconius.

Per pronum incitabantur. Incito, ἐπάγω, Glossae; de inanimatis rarius usurpatur. *Incitandis* poenis Tacit. Annal. III. 25. pro intendendis. Hegesippus VI. 3. *Facile* in pronum *saxa devolvebantur*. ubi vox vent abest C. C. C. Wasse.

Ericii. Servius lib. IX. Aeneid. *In armorum*, inquit, *generibus milites sumunt ab animalibus nomina. Sallustius: in modum hirci militaris* Ericium autem bellicam esse machinam, praeter ceteros satis ostendit Caesar lib. III. de bello civili. Carrio. — Adi Lipsium de Re Mil. Wasse.

43. Octavium. Ex Arusiano Messo: *captus hoc*. Carrio.

Octavium mitem. Mitis hoc loco valet *ignavus, instrenuus, obtusus* et opponitur *manu promto*, ut ex Plutarchi Sertorio pag. 570. patet; nam Cn. Octavium Nepotem intelligo, qui una cum L. Corn. Cinna consul fuit A. U. C. DCLXVI. Ἄλλως τε καὶ Ὀκτάβιον ὁρῶν αὐτὸν μὲν ἀμβλύτερον ὄντα. De eiusdem ingenio paulo apertius idem in C. Mario: Οὐ τοσοῦτον ἀπειρίᾳ τοῦ Ὀκταβίου τὰ πράγματα βλάπτοντος, ὅσον ἀκριβείᾳ τῶν δικαίων προϊεμένου τὰ χρειώδη, παρὰ τὸ συμφέρον. Infra milites eum quasi minus ἔμπειρον καὶ δραστήριον culpant. Postremo: Ὁ γὰρ ἀνὴρ οὗτος δοκεῖ τἄλλα Ῥωμαίων εὐγνωμονέστατος γενόμενος, καὶ μάλιστα δὴ τὸ πρόσχημα τῆς ὑπατείας ἀκολάκευτον ἐπὶ τῶν πατρίων ἐθῶν καὶ νόμων, ὥσπερ διαγραμμάτων ἀμεταβόλων, φυλάξας, ἀῤῥωστίᾳ τῇ περὶ ταῦτα χρήσασθαι, πλεῖον δὲ συνὼν χρόνον ἀγύρταις καὶ μάντεσιν ἢ πολιτικοῖς καὶ πολεμικοῖς ἀνδράσι. Confer Appianum B. Civil. I. pag. 393. Velleium Paterc. et Eutrop. V. Vox ergo *mitis* quandoque, etsi rarius, in malam partem accipitur. Hinc Miles Plautinus: Mitis *sum equidem fustibus*. Terent. Adelph. II. 4. *Quid ait tandem nobis Sannio?* Sy. *Iam* mitis *est*. hoc est, *ex feroculo mansuetior factus*. Anglice dicimus, *cowd, tame*. Huc trahenda etiam illa Taciti Hist. II. 71. *quod initium Sex. Pompeium agitandi adversus M. Lepidum odii nactus, ut* socordem *incusavit, adverso Senatu, qui Lepidum* mitem *magis quam* ignavum *ducebat*. et An. III. 32. mitem *et iniuria* segniter *laturum*. Apud Sacros Scriptores, Ecclesiasticos et Ethnicos antiquiores fere in bonam partem voces πρᾶος, Yanav, Num. XII. 3. Infra sequentis aevi scriptores in malum detorquent. testis Alex. Aphrodisiensis in Topica Aristot. pag. 84. τὸν πρᾶον εἰς τὸν ἀργὸν καὶ ἀκίνητον μεταλαμβάνουσι. Wasse.

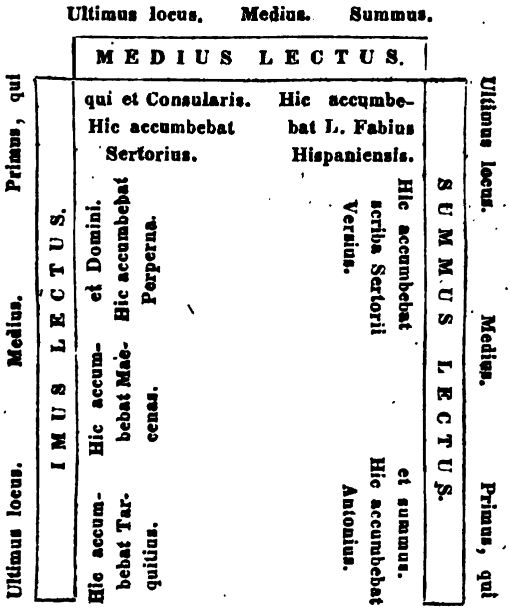
44. Igitur discubuere etc. De *infra* et *supra* cumbere nos in libro de Triclinio Romano. Ciaccon. — Hoc fragmentum, cum olim mendosissimum circumferretur, nos ex Vett. Codd. et auctoritate vetustorum numismatum in pristinum nitorem, quantum fieri potuit, restituimus. L. autem hic Fabius Hispaniensis et item C. Tarquitius, Sertorianarum, ut apparet, partium, habentur in argenteis denariis, quos protulimus in libro de familiis Romanorum. Ursin. — Haec ex III. Historia esse docet Nonius in voce *dominus*, ubi postrema verba adducit. Sed apud eum non recte scriptum est: *alteri scribam Maecenas in imo inter Tarquinium et dominum Perpennam.* Quin et Servius lib. I. Aeneid. corruptus est, cum apud eum legatur *Tuscus* pro *Lucius*, *Tarquinium* pro *Tarquitium*, *Donatium Perpenna* pro *dominum Perpennam.* Nam et in veteribus iisque melioribus libris est lectio, quam exprimendam curavi. et Nonius per *dominum* convivii exhibiterem intellegit. quod ipse etiam Servius innuere videtur; dicit enim apud maiores locum medium *semper fuisse domini.* Carrio. — Hinc coniectare iubet, sed coniectare tantum (enim haec farfari potius quam Sibyllae folia videri cupio), non hic de duobus, verum de tribus lectis, * id est, triclinio agi: in quorum medio Sertorius (uti 84 Imperatorem decebat) infra L. Fabium collocatus; quae pars lecti honoratior atque interior fuisse videtur, quoties bini tantum uno in lecto accumberent. aliter media thori pars, uti apparet ex sequentibus, ubi alter Sertorii scriba medius inter Tarquitium ac Perpernam discubuisse narratur, utpote quem verisimile est, infimam imi lecti partem pressisse ac scribae Sertoriano, quippe convivae suo, more maiorum, de loci dignitate decessisse. quomodo et Antonium, cui alter Imperatoris scriba praelatus fuit; quippe infra eundem, hoc est, interior locatus: quae lecti pars (ut dixi) fuisse videtur dignissima. Unde etiam Servii error clare detegitur, notantis apud maiores locum medium semper fuisse domini, hoc est, convivii exhibitoris; in quo quam fuerit frustra, vides. Douza. — Apud Romanos locus dignior habitus ultimus medii lecti. Dominus vero, tertii lecti primum locum premebat. Sic fiebat, ut dominus in primo loco accubans tertii lecti, et honestissimus convivarum in ultimo secundi lecti loco positus, sese contingerent, in fine uterque sui lectuli locatus, hic in summo tertii, ille in imo medii. Et hanc rationem inter alias reddit Plutarchus, cur medii lecti locus ultimus tribueretur convivarum dignissimo, quia proximus esset convivii domino, qui in primo tertii discumbebat. verba Sallustii hoc manifeste indicant, quae ita interpungenda sunt: *Igitur discubuere, Sertorius inferior in medio, supra L. Fabius Hispaniensis senator ex proscriptis. Antonius in summo, infra scriba Sertorii Versius. Alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquitium et dominum Perpernam.* Hic habes lectos, medium, summum, et imum. Perperna dominus convivii, et Imperator erat. Sertorius dignitate super caeteros et Imperator. Non medius illi locus assignatur ut Imperatori, quemadmodum hariolantur; sed infimus in medio lecto, qui Consularis atque Imperatorius, atque honoratissimo debitus. In medio lecto duo tantum discubuere, Sertorius inferior, qui supra se habebat L. Fabium Hispaniensem. Quod si tres fuissent, Sertorius utique infimus discubuisset, infra eum etiam, qui

medium locum detineret. Quia duo tantum fuere tum in illo lecto, inferior fuit, qui locus ἐντιμότατος. Post medium lectum, in quo accumbebat convivarum qui praecipua erat dignitate, sequebatur summus lectus. De eo accipiendus Sallustius, in verbis supra citatis: *Antonius in summo, infra scriba Sertorii.* Sic duo tantum in illo convivio hunc summum lectum obtinuere; Antonius et scriba Sertorii Versius, hic inferior in dextra nempe lecti parte, ille superior in sinistra. Sequitur tertius lectus et unus: alter scriba Maecenas in imo, medius inter Tarquitium et Dominum Perpernam. Locus non est mancus, ut opinatur Ciacconius, qui dicit non plane referri, qui inter Tarquitium et Perpernam dominum convivii accubuerit. Immo nihil pote planius. Alter scriba Sertorii Maecenas in imo lecto accubuisse dicitur, medius inter Tarquitium et Perpernam. Imus lectus Domini proprius, et in eo primus sive summus locus. Hic est, quem in eo convivio obtinuit Perperna. Inter eum et Tarquitium medius accubuit Maecenas. In illo tertio et imo lecto plerumque infra dominum accumbebat uxor et liberi. Si uxor una non coenaret, umbris is locus destinabatur, et vilioribus personis: unde Iuvenalis:

Tertia ne vacuo cessaret culcita lecto,
Una simus, ait.

Ex his possumus distincte colligere, quid sit infra et supra discumbere, quid in imo et summo. Quae docti viri distinguere nesciunt. In imo discumbere, et in medio, et in summo dicebatur, qui in summo lecto et medio, et imo discumbebat. At supra et infra, qui summus aut imus accumberet, hoc est, in primo vel ultimo loco lecti. Miror vero, unde Servius exsculpere potuerit ex his Sallustii verbis, medium locum apud veteres domino convivii proximum, ac destinatum fuisse. Nihil enim minus quam hoc illa tinniunt. Aliud fuit, quum Stibadio accumbebant, hoc est, toro continuo ac semirotundo, quod in sigmatis literae figuram factum erat, unde et nomen. In his Stibadiis, quum una serie continenter discumberent, verisimile non est eandem rationem observatam circa loci dignitatem atque honorem, ut in tribus lectis seorsim stratis ac separatis. In Stibadio itaque is primum locum tenere censebatur, qui omnium summus erat, et qui supra omnes accumbebat; ut contra ultimus, qui infra caeteros. Is in dextro cornu Stibadii locum habebat, qui locus respondet ultimo loco tertii lecti. Contra ea convivarum dignissimus in sinistro Stibadii discumbebat, et supra omnes erat. Sacerdotes hunc ordinem accumbendi in coenis aditialibus tenebant, sive in lectis discumberent divisis, sive in Stibadio vel sigmate. Festus: *Itaque in conviviis solus Rex supra omnes accumbit, sed Dialis supra Martialem et Quirinalem: Martialis supra proximum, omnes denique supra Pontificem. Pontifex quinto loco accumbebat infra omnes: Rex sacrorum primo supra omnes, quia potentissimus ac dignissimus habebatur.* Huius ergo locus in summi lect prima parte ad sinistram, vel in sinistro cornu Stibadii. Sunt qui velin maximum honorem loci fuisse in cornu dextro. Ergo et proximus eun locum accumbens dignissimus. Hoc enim sequitur. At contra fuit. Quipp
85 proximus ad cornu sinistrum * secundus a primo habitus, non proximu decumbenti in cornu dextro. Quare si proximus accumbenti in corn

sinistro dignior est ille, qui proxime tangit accumbentem in cornu dextro; utique et qui in sinistro cornu locum habet, dignior eo censendus, qui dextrum premit cornu. Consequentia haec necessaria. Apud Sidonium Imperator dextro cornu collocatur, quia invitaverat, atque dominus erat convivii. Ita autem Reges et Principes facere solebant, ut invitatis locum honoratiorem praeberent, secus atque hodie. Ut clarius haec in mentem insinuentur, oculis etiam subiicere placuit, ex delineata hac forma:

Salmasius ad Solinum. — Schegk. ad Vell. lib. II. cap. 80. „Moneo, „facillime ab Antonio, qui in summo, vulnerari potuisse Sertorium, qui „interior. Ita enim ritus statuere lectos, ut cuius prona et promta transitio „et attactio; colligo e Plauti Asinaria Scena *Agedum istum:*

„*Neque illaec ulli suo pede pedem homini premat.*
„*Cum surgat, non in lectum inscendat proximum.*
„*Neque cum descendat, inde det cuiquam malum.*"

Haec Schegkius. Adde Freinsh. in Curt. lib. VIII. cap. 5. §. 22. Scaliger in Tibull. pag. 283. hunc Sallust. locum itidem emendat et explicat. Rupert. — Vide Scaligerum ad Propert. pag. 175. et Iac. Nic. Loënsem lib. VIII. Epiphyll. Misc. cap. 2. Broukh.

L. Fabius Hispaniensis. Lucii Hispaniensis in veteribus libris nulla, quod sciam, mentio; in numismatibus plurima. Exstat apud Cl. V. Latinis et Graecis literis iuxta se doctissimum Laevinum Torrentium, apud quem huiusmodi cimeliorum infinita copia est. Exstat et apud Abrahamum Ortelium, geographum exactissimum, numisma argenteum cum hac inscriptione:

4. Implicatae. Idem Priscianus ibidem, ostendens composita *a plico* penultimam *a* vel *i* habere in supino, inter cetera hoc etiam ponit. sed cum in excusis sit *implicatae*, exemplaria tria vetustissima habent *implicitae*. nisi quod hoc in Gemblacensi deletum et aliud, ut in plerisque bibliothecae illius libris solet, alia manu substitutum est. Carrio. — *Implicatae* (hoc enim malim cum Prisciano, quam cum nostris *Implicitae*) *rates ministeria prohibebant.* Quid si *magisteria* legamus? quippe hoc navali regimini aptius accommodatiusque, qua ad rem, qua ad proprietatem verbi, videturque Fragmento huic non absurde coniungi posse illud inter incerta reiectum: *Impediebant iussa nautarum.* addita copula hoc modo: *Implicatae rates magisteria prohibebant, impediebantque iussa nautarum.* ad quod Servius: Celeuma *est quasi praeceptum: unde Sallustius* etc. Douza.

5. Igitur. Ex eodem Prisciano libro decimo; in Martinensi exemplari est *lacessivit.* Carrio.

6. Anxius animi atque incertus. Sic Tacitus lib. V. et XIX. *incertus animi* dixit. Ursin. — Messus: *anxius huius rei.* Carrio.

7. Magnam. Idem Messus: *exorsus orationem.* Carrio. — Et huc fortasse pertinuerit illud, *in hunc modum disseruit*, unum ex duobus Fragmentum ut fiat. Videtur autem de Mithridate loqui, quem Appianus narrat, postquam in Paphlagoniam venisset, classium prius decursione facta, concionem ad milites habuisse magniloquam, tum de suis maioribus, tum de se ipso, quod exigua regni pomoeria in immensum auxisset, nec unquam praesens victus esset a Romanis etc. Douza.

8. Inpotens. Ex eodem: *nimius illius rei.* Carrio.

Adsideri. Cum in eo libro Sallustius de Ponto Euxino ageret, Ami
88 susque sit eiusdem civitas, *assiderique* apud eum sit *obsideri*, * ut apu Tacitum etiam, libentius legerem, *Amisumque assideri.* Ciaccon. — *Assideri* pro *obsideri* usurpavit etiam Tacitus exemplo Sallustii, qui cu de Ponto Euxino hic agat, videndum an *Amisumque obsideri* legendum si quae civitas est maris Euxini. Ursin. — Lib. VIII. Priscianus, *obside* inquit, *et assideo activa sunt. faciunt enim assideor et obsideor.* I Martinensi libro est, *admissumque.* Carrio. — Ita omnes omnium ed tiones. Mirum vero nemini etiamnum de mendo huius loci in mente venisse: quod tamen minimo negotio emendari poterat; altero modo e medio sublato, ut fieret, *Amisumque;* quam urbem cum hiemem tota stativis castris circumdatam, valloque ac fossa obsessam tenuisset Lucullu appetente demum vere, relicto ad continuandam obsidionem Murena, mov in Mithridatem, cuius deliberatae morae caussas in Lucullo apud Pluta chum invenies; simul cur avido expugnandae urbis militi morem gere recusarit. Douza. — Priscianus MS. *Amisumque*, et ita recte emenda etiam Ciacconius. Est Amisus oppidum in Ponto Euxino, de quo h libro multa Sallustius. Coler.

10. Qui quidem. Festus Pompeius, *tabes*, inquit, *est quae fa tabescere.* libenter autem hac similitudine utitur Sallustius. de qua Catilina. Carrio.

11. Castella. Ex Servio XI. Aeneid. [801.] et Carisio lib. I. Inst. Gramm. *custodias* pro *custodiae*. ita etiam Asper intellegit; licet alii accusativum esse velint. Verba autem Carisii aliter vulgo, aliter in membranis, quarum usum, ut reliquarum Coloniensium omnium, mihi, dum in Ubiis essem, vir eruditione singulari et eximia humanitate ornatus Melchior Hittorpius libenter expensum ferebat, hunc in modum perscribi video: *Paterfamilias et materfamilias antiqui magis usurpaverunt; propterea quod nominativo singulari S literam adiiciebant, ut facerent genitivum: haec familia, huius familias. haec Maia, huius Maias. quam declinationem et Sallustius in tertio secutus ait: Castella custodias thesaurum, in deditionem acciperentur. sed emendatius custodiae, Maiae et familiae dicitur.* Carrio.

Custodias thesaurorum. Graece γαζοφυλάκιον sive θησαυροφυλάκιον. *Custodia*, ubi quid custoditur. Cic. in Somn. *retinendus est animus in custodia corporis.* Auctor, cuius nomen haud succurrit: *horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quae conferrent bona ii qui* privatas custodias non haberent. Wasse.

12. Reliqua. Diomedes lib. I. cap. 4. *Veteres*, inquit, *ambiguitatis caussa salitus dixerunt a salo*, non *salio*. nescio autem an haec ad III. Historiarum pertineant librum et eodem cum illo referenda sint fragmento, quod a me decimo positum est loco, an vero decimum illud libri tertii fragmentum in hunc potius librum coniiciendum sit: infinita enim sunt in Diomede menda, eaque emendatorum audacia mirum ac paene incredibile dictu quantum excreverint; ita ut primam eius editionem omnium quae hactenus sunt visae integerrimam aut certe minime corruptam praestare ausim. Carrio.

(II.) 13. Rex Mithradates. Epistola regis Mithradatis ad regem Persarum, ex libro IV. Historiarum Sallustii, ut mox docebitur. Carrio.

Omnes qui secundis rebus. Haec epistola Mithridatis, regis Ponti, ad Arsacem regem Persarum est. Nam, ut Servius attestatur, omnes reges Persarum *Arsaces* dicebantur. *Eam autem dedisse videtur, quando ad Tigranem regem Armeniae fugere cogebatur: dissimulat tamen adhuc timorem et egestatem, ut facilius Arsacem ad societatem belli contra Romanos ineundam pelliciat. Cuius gratia etiam (ut in tali re fieri solet) ostendit Romanos communes omnium regum hostes. Quod etiam Iugurtha Boccho scripserat.* Badius. — Bello illo gravissimo, quod cum Romanis per XL annos, ut quidam volunt, gerebat Mithridates, quiescebat Parthorum rex Arsaces. Quaeritur, *Neutralitas, cum in civili, tum externo bello, quatenus amplectenda sit?* Scimus, quid apud Liv. XXXII. cap. 21. de Aristheno, Achaeorum praetore, scriptum sit. Is cum audivisset consilium Cleomedontis, dicentis, *in bello inter Romanos et Philippum, Achaeis expedire, ut medios se gerant, armisque abstinentes quiescant*, respondit hunc in modum: *Quod Cleomedon modo tanquam mediam et tutissimam vobis viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque armis, ostendebat: ea non media, sed nulla via est. Etenim praeterquam quod aut accipienda, aut aspernanda vobis Romana societas est,*

quid aliud, quam nusquam gratia stabili, velut qui eventum expectaverimus, ut fortunae applicaremus nostra consilia, praeda victoris erimus! Et mox: *Hos si socios aspernamini, vix sanae mentis estis. Sed, aut socios, aut hostes habeatis, oportet.* Simile quid idem habet auctor lib. XXXV. cap. 49. ubi Flaminius ad legatos Achaeorum: *Quod optimum,* inquit, *esse dicunt, non interponi vos bello, nihil tam vanum, imo tam*
89 *alienum vestris rebus est: quippe sine gratia, * sine dignitate praemium victoris eritis.* Ex quibus elucescit, in bello vicinorum minime locum habere dictum illud Ovidii:

— — *medio tutissimus ibis.*

sed eos, quos ignavia, aut prava calliditas, uti alienis laboribus tuti sint, armis abstinet, acerbissimas poenas solvere, ut inquit in hac epistola Mithridates. Ac talibus idem accidere, quod iis, qui mediam domus partem incolunt, ut Alphonsus dicebat. Ceterum cui quis se parti coniungere debeat, explicatu difficile est, consultum tamen ut plurimum ex praecepto Aristotelis in Rhetor. ad Alex. cap. ult. cum validis et potentioribus. Vide notam ad Iug. cap. 81. Quod si vero vicini hostes fuerint aeque potentes, tum vero, cum Caesare, iacienda est alea, et *iis accedendum, ad quos maior nos utilitas, aut opportunitas vocare videbitur.* Neque tamen exceptione caret haec de fugienda neutralitate regula, de qua Guicciard. in Consil. Polit. cap. 68. *Si princeps ea sit potentia, ut neutrum victorem metuere necesse habeat, armis abstinere, mediumque se gerere consultum est; si quidem, hoc modo, et periculum declinabit, et sumtibus parcet, et vires servabit integras. Adhaec aliorum errores ei saepe commodam rei suae faciendae occasionem subministrabunt: sin secus est, profecto neutralitas mera stultitia est.* Haec Guicciardinus. Alteram cautionem eorum, qui neutrarum partium esse velint, eamque tutissimam, apud Bodinum invenio, lib. V. de Rep. cap. 6. ut scilicet quis finitimorum Principum consensione mutua, per sese tueatur imperium, et a sociorum bellis abstineat. Qua quidem ratione Lotharingi, Allobroges, Burgundi libera pace ac tranquillitate floruerunt, quamdiu a bellis finitimorum principum, e quidem eorum consensu, abstinuerunt. At cum primum dux Allobrogum Hispanis se adiunxisset, Imperio ac potestate a Francis exutus est. Qui vero utrarumque partium communes sunt amici, hi tuto medii sunt; illi vero experiuntur id, quod etiam initio dictum, et hic verbis Herennii repetendum est ex Livio lib. IX. cap. 3. *Media via neque amicos parat, neque inimicos tollit,* atque adeo verbis Taciti cap. 36. Germ. *inter vicinos impotentes, sive violentos, et validos, minime tutum est quiescere.* Tertia exceptio est, *si vicini hostes nostri mutuo in ipsos metu prohibentur, ne nobis noceant, etiamsi neutris illorum adhaereamus.* Huius rei praeclarum exemplum habet Georgius Pachymerius lib. II. Hist. Byz. cap. 14. Atque haec de bello externo. In civili vero quid faciendum? Mihi quidem a multis probari video Ciceronis illud lib. X. ad Att. ep. IX. *Kai bono, et quieto, et bono civi, nihil magis convenit, quam abesse a civilibus controversiis.* Sunt tamen alii, qui prudentius, nisi fallor, in partes abeundum suadent, illud vetus commendant: *Qui cum insanis non insanit, is insanit:* idque confirmant lege sapientissimi *Solonis*, quae extat apud

11. Castella. Ex Servio XI. Aeneid. [801.] et Carisio lib. I. Inst. Gramm. *custodias* pro *custodiae.* ita etiam Asper intellegit; licet alii accusativum esse velint. Verba autem Carisii aliter vulgo, aliter in membranis, quarum usum, ut reliquarum Coloniensium omnium, mihi, dum in Ubiis essem, vir eruditione singulari et eximia humanitate ornatus Melchior Hittorpius libenter expensum ferebat, hunc in modum perscribi video: *Paterfamilias et materfamilias antiqui magis usurpaverunt; propterea quod nominativo singulari S literam adiiciebant, ut facerent genitivum: haec familia, huius familias. haec Maia, huius Maias. quam declinationem et Sallustius in tertio secutus ait: Castella custodias thesaurum, in deditionem acciperentur. sed emendatius custodiae, Maiae et familiae dicitur.* Carrio.

Custodias thesaurorum. Graece γαζοφυλάκιον sive θησαυροφυλάκιον. *Custodia*, ubi quid custoditur. Cic. in Somn. *retinendus est animus in custodia corporis.* Auctor, cuius nomen haud succurrit: *horrea in omnibus regionibus publica fecit, ad quae conferrent bona ii qui* privatas custodias non haberent. Wasse.

12. Reliqua. Diomedes lib. I. cap. 4. *Veteres*, inquit, *ambiguitatis caussa salitus dixerunt a salo*, non *salio.* nescio autem an haec ad III. Historiarum pertineant librum et eodem cum illo referenda sint fragmento, quod a me decimo positum est loco, an vero decimum illud libri tertii fragmentum in hunc potius librum coniiciendum sit: infinita enim sunt in Diomede menda, eaque emendatorum audacia mirum ac paene incredibile dictu quantum excreverint; ita ut primam eius editionem omnium quae hactenus sunt visae integerrimam aut certe minime corruptam praestare ausim. Carrio.

(H.) **13.** Rex Mithradates. Epistola regis Mithradatis ad regem Persarum, ex libro IV. Historiarum Sallustii, ut mox docebitur. Carrio.

Omnes qui secundis rebus. Haec epistola Mithridatis, regis Ponti, ad Arsacem regem Persarum est. Nam, ut Servius attestatur, omnes reges Persarum *Arsaces* dicebantur. *Eam autem dedisse videtur, quando ad Tigranem regem Armeniae fugere cogebatur: dissimulat tamen adhuc timorem et egestatem, ut facilius Arsacem ad societatem belli contra Romanos ineundam pelliciat. Cuius gratia etiam (ut in tali re fieri solet) ostendit Romanos communes omnium regum hostes. Quod etiam Iugurtha Boccho scripserat.* Badius. — Bello illo gravissimo, quod cum Romanis per XL annos, ut quidam volunt, gerebat Mithridates, quiescebat Parthorum rex Arsaces. Quaeritur, *Neutralitas, cum in civili, tum externo bello, quatenus amplectenda sit?* Scimus, quid apud Liv. XXXII. cap. 21. de Aristheno, Achaeorum praetore, scriptum sit. Is cum audivisset consilium Cleomedontis, dicentis, *in bello inter Romanos et Philippum, Achaeis expedire, ut medios se gerant, armisque abstinentes quiescant,* respondit hunc in modum: *Quod Cleomedon modo tanquam mediam et tutissimam vobis viam consilii, ut quiesceretis abstineretisque armis, ostendebat: ea non media, sed nulla via est. Etenim praeterquam quod aut accipienda, aut aspernanda vobis Romana societas est,*

perpetua pace liceret frui; nisi in ipsis regni tui faucibus hostes essent opportuni et sceleratissimi; nisi denique egregia fama, Romanis oppressis, te esset secutura. unus vocis illius *neque*, Sallustio frequens, vulgo ignoratus locum corrupit. Carrio. — Huic loco suppetias ex Vaticano tulit Lud. Carrio. Colerus. — Non cohaeret oratio, et vereor hercule, ne coagmentum aliquod desideretur: Quid enim illud *Neque petere audeam societatem?* Itaque dubium mihi non est, quin aut voculae interpositione remedium quaerendum, et fortasse huiusmodi: *Aliter neque petere audeam societatem*. uti in oratione ad Caesarem: *Aliter neque privata res, neque publica* etc. aut ultima certe, primis inserendo ordo totius dictionis mutandus: donec tandem commoda aliqua sententia existat, cuiusmodi haud alienam sane hac constructione electurus videor: *Tibi perpetua pace frui liceret; neque petere audeam societatem, et frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem, nisi hostes opportuni et scelestissimi.* Opportuni cui rei? iniuriae forte; patiundaene, an faciundae? credo istuc postremum velle dicere. Ceterum bona et mala, quae inter se hic opponi vides, reperias et apud Plautum illo Aulul ariae versu:

Bonis tuis rebus meas res irrides malas.

Douza. — Hiulca omnis oratio, fortasse et manca. Legebam tamen *Tibi si perpetua pace f. liceret nihi h. o. et scelestissimi: egregia fama s. R. o. futura esset: neque petere* etc. voce una addita, altera immutata Lips. IV. Ep. Q. XIV. Rupert.

Nisi hostes opportuni et scelestissimi. In Iugurth. *Cavere tamen necubi hosti opportunus fieret.* Ciaccon. — Verba sunt ex epistola Regis Mithridatis, quae videtur fere tota translata ex oratione Corcyraeorum ad Athenienses apud Thucydidem libro I. Ad hunc autem locum facit, quod habetur in bello Iugurthae: *Cavere tamen oportet necubi hosti opportunus fieret.* Ursin. — Possum, *importuni;* at recte habet locus. Supra dixerat: *satisne pium, tutum, gloriosum aut indecorum.* Iam vero vox *opportuni* voculae *tutum* et *scelestissimum* τῷ *pium* respondent. Wasse.

Neque petere. Si voculam *frustra* ex posteriore periodi membro huc retrahas, optime omnia cohaerebunt. Nollem frustra, et a nullo tuo commodo, per societatem quam a te peto, bello pacem tuam minuere. Gris.

§. 3. Atqui ea. Libri omnes *atque ea.* Carrio.

Videntur. Fabri et Briconeti, *videtur.* nostram scripturam, quae Vaticano est, servari placet. Carrio. — *Atque* habent alii: unde exsculpsi: *Ad quae, ea quae te morari* etc. hoc est, ad iungendam mecum societatem, atque ita coniunctis opibus Romanos opprimendos. sicque o me sibi et constabit et cohaerebit sententia, tota a superiori oratione pendens; hiulca prorsus et incomposita, si aliter legatur. atque huic illud ad Caesarem: *Ad quae te illi iidem hortantur* etc. Douza.

(III.) §. 4. Mihi fortuna, multis rebus ereptis, usum mihi bene suadendi. Ut multi veteres sententias suas mutuati sunt a Sallustio, ita Sallustius * quam plurimas e Catone, ut iam alibi docui, et eas hanc ipsam ex oratione pro Rhodiensibus, cuius haec verba repetuntur apud Gell. lib. VII. cap. 3. *Adversae res se domant et docent;*

91

opus sit facto: secundae res laetitia transvorsum tendere solent a recte consulendo atque intelligendo. RUPERT.

ET, QUOD FLORENTIBUS OPTABILE EST, EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS. Sententia vere Mithridatica, prorsus ad illud poetae accommodata:

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

DOUZA.

EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS. *Dulce*, verbo Lucretiano:

— — turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem.

RUPERT.

§. 5. UNA ET VETUS CAUSA BELLANDI CUPIDO PROFUNDA IMPERII ET DIVITIARUM. Alium post alium lacessere, non solum consuetum Romanis, sed et honorificum. Sic sane Valerios Messallas commendat auctor Elegiae *Parce mihi*, iam olim Virgilio adscriptae, quod dignam suo nomine putariat:

Nunc aliam ex alia bellando quaerere gentem.

Petronius in Carm. de bello Civili:

Si qua foret tellus, quae fulvum mitteret aurum,
Hostis erat.

RUPERT. — Eleganter non minus quam vere de Romanis suis Petronius:

Si qua foret tellus quae fulvum mitteret aurum,
Hostis erat.

Claudianus Ruffin. I. 186.

— — cuicunque monile
Contextum gemmis, aut praedia culta fuissent,
Rufino populandus erat, dominoque parabat
Exitium foecundus ager.

Tacitus Hist. IV. 74. *sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum caussae.* Huc spectat Cyprianus de Eleemos. pag. 202. *pectus alia* et profunda avaritiae *caligo coecavit.* Tacitus fere habet *profusa.* WASSE.

QUA PRIMUM. Libri nonnulli *primo.* CARRIO.

§. 6. A PHILIPPO. *A* deest libris Briconeti et Fabri. Vaticanus, *tracto Philippo.* CARRIO. — Notat Carrio in Vaticano lectum, *mox tracto Philippo.* Scribe: *at mox fracto Philippo Antiochus* etc. GRONOV.

DECEM MILIBUS TALENTORUM. Paullo post in eadem epistola videntur mendosa illa *decem millibus talentorum;* nam ex Livio et Appiano in lib. Syriaco legendum est, *Quindecim millibus talentorum.* Livii verba sunt haec ex lib. XXXVII. *Asiaque omni, quae cis Taurum est, decedito: pro impensis deinde in bellum factis quindecim millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta praesentia, duo millia et quingenta, cum Senatus populusque Romanus comprobaverint, mille deinde talentum per duodecim annos.* CIACCON. et URSIN. — Ciacconius ex Appiano *quindecim millibus* reposuit. COLER.

perpetua pace liceret frui; nisi in ipsis regni tui faucibus hostes essent opportuni et sceleratissimi; nisi denique egregia fama, Romanis oppressis, te esset secutura. unus vocis illius *neque*, Sallustio frequens, vulgo ignoratus locum corrupit. CARRIO. — Huic loco suppetias ex Vaticano tulit Lud. Carrio. COLERUS. — Non cohaeret oratio, et vereor hercule, ne coagmentum aliquod desideretur: Quid enim illud *Neque petere audeam societatem?* Itaque, dubium mihi non est, quin aut voculae interpositione remedium quaerendum, et fortasse huiusmodi: *Aliter neque petere audeam societatem*: uti in oratione ad Caesarem: *Aliter neque privata res, neque publica* etc. aut ultima certe primis inserendo ordo totius dictionis mutandus: donec tandem commoda aliqua sententia existat, cuiusmodi haud alienam sane hac constructione electurus videor: *Tibi perpetua pace frui liceret; neque petere audeam societatem, et frustra mala mea cum tuis bonis misceri sperem, nisi hostes opportuni et scelestissimi.* Opportuni, cui rei? iniuriae forte; patiundaene, an faciundae? credo istuc postremum velle dicere. Ceterum bona et mala, quae inter se hic opponi vides, reperias et apud Plautum illo Aululariae versu:

Bonis tuis rebus meas res irrides malas.

DOUZA. — Hiulca omnis oratio, fortasse et manca. Legebam tamen *Tibi si perpetua pace f. liceret nihi h. o. et scelestissimi: egregia fama s. R. o. futura esset: neque petere* etc. voce una addita, altera immutata Lips. IV. Ep. Q. XIV. RUPERT.

NISI HOSTES OPPORTUNI ET SCELESTISSIMI. In Iugurth. *Cavere tamen necubi hosti opportunus fieret.* CIACCON. — Verba sunt ex epistola Regis Mithridatis, quae videtur fere tota translata ex oratione Corcyraeorum ad Athenienses apud Thucydidem libro I. Ad hunc autem locum facit, quod habetur in bello Iugurthae: *Cavere tamen oportet necubi hosti opportunus fieret.* URSIN. — Possum, *importuni*; at recte habet locus. Supra dixerat: *satisne pium, tutum, gloriosum aut indecorum.* Iam vero vox *opportuni* voculae *tutum* et *scelestissimum* τῷ *pium* respondent. WASSE.

NEQUE PETERE. Si voculam *frustra* ex posteriore periodi membro huc retrahas, optime omnia cohaerebunt. Nollem frustra, et a nullo tuo cum modo, per societatem quam a te peto, bello pacem tuam minuere. CRISP.

§. 3. ATQUI EA. Libri omnes *atque ea.* CARRIO.

VIDENTUR. Fabri et Briconeti, *videtur.* nostram scripturam, quae in Vaticano est, servari placet. CARRIO. — *Atque* habent alii: unde ego exsculpsi: *Ad quae, ea quae te morari* etc. hoc est, ad iungendam mecum societatem, atque ita coniunctis opibus Romanos opprimendos. sicque optime sibi et constabit et cohaerebit sententia, tota a superiori oratione dependens; hiulca prorsus et incomposita, si aliter legatur. atque huic simile illud ad Caesarem: *Ad quae te illi iidem hortantur* etc. DOUZA.

(III.) §. 4. MIHI FORTUNA, MULTIS REBUS EREPTIS, USUM DEDIT BENE SUADENDI. Ut multi veteres sententias suas mutuati sunt a Sallustio, ita Sallustius * quam plurimas e Catone, ut iam alibi docui, et illas 91 hanc ipsam ex oratione pro Rhodiensibus, cuius haec verba reperiuntur apud Gell. lib. VII. cap. 3. *Adversae res se domant et docent* ...

opus sit facto: secundae res laetitia transvorsum tendere solent a recte consulendo atque intelligendo. RUPERT.

ET, QUOD FLORENTIBUS OPTABILE EST, EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS. Sententia vere Mithridatica, prorsus ad illud poetae accommodata:

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

DOUZA.

EGO NON VALIDISSIMUS PRAEBEO EXEMPLUM, QUO RECTIUS TUA COMPONAS. *Dulce*, verbo Lucretiano:

— — turbantibus aequora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem.

RUPERT.

§. 5. UNA ET VETUS CAUSA BELLANDI CUPIDO PROFUNDA IMPERII ET DIVITIARUM. Alium post alium lacessere, non solum consuetum Romanis, sed et honorificum. Sic sane Valerios Messallas commendat auctor Elegiae *Pauca mihi*, iam olim Virgilio adscriptae, quod dignam suo nomine putarint:

Nunc aliam ex alia bellando quaerere gentem.

Petronius in Carm. de bello Civili:

Si qua foret tellus, quae fulvum mitteret aurum,
Hostis erat.

RUPERT. — Eleganter non minus quam vere de Romanis suis Petronius:

Si qua foret tellus quae fulvum mitteret aurum,
Hostis erat.

Claudianus Ruffin. I. 186.

— — cuicunque monile
Contextum gemmis, aut praedia culta fuissent,
Rufino populandus erat, dominoque parabat
Exitium foecundus ager.

Tacitus Hist. IV. 74. *sed vobis maximum discrimen, penes quos aurum et opes, praecipuae bellorum caussae.* Huc spectat Cyprianus de Eleemos. pag. 202. *pectus alia* et profunda avaritiae *caligo coecavit.* Tacitus fere habet *profusa.* WASSE.

QUA PRIMUM. Libri nonnulli *primo.* CARRIO.

§. 6. A PHILIPPO. *A* deest libris Briconeti et Fabri. Vaticanus, *tracto Philippo.* CARRIO. — Notat Carrio in Vaticano lectum, *mox tracto Philippo.* Scribe: *at mox fracto Philippo Antiochus* etc. GRONOV.

DECEM MILIBUS TALENTORUM. Paullo post in eadem epistola videntur mendosa illa *decem millibus talentorum;* nam ex Livio et Appiano in lib. Syriaco legendum est, *Quindecim millibus talentorum.* Livii verba sunt haec ex lib. XXXVII. *Asiaque omni, quae cis Taurum est, decedito: pro impensis deinde in bellum factis quindecim millia talentum Euboicorum dabitis, quingenta praesentia, duo millia et quingenta, cum Senatus populusque Romanus comprobaverint, mille deinde talentum per duodecim annos.* CIACCON. et URSIN. — Ciacconius ex Appiano *quindecim millibus* reposuit. COLER.

(IV.) §. 7. IN SOMNIS OCCIDERE EUM. EN CIVIS AMICITIAM GLORIOSE OSTENTANT etc. Legendum: *insomniis occidere. Eumenem, cuius* etc. RIVIUS. — Recte correxi, *insomniis occidere*, voce Sallustiana; quam apud eundem in Catilinario Criticus noster reponit: *dies noctisque festinare, vigilare, neque insomniis, neque labore fatigari.* et oratione de Republ.
92 *profecto, si id accidat, neque tibi nox, neque * dies curam animi sedaverit; quin insomniis excitus, furibundus atque amens alienata mente feraris.* Error ex eo natus, quod veteres *insomnIs* scriberent pro *insomniis*, *i* longa videlicet pro geminata. Certe antiquissime vulgati, qualis est apud eruditissimum Nicolaum Fabrum, *insomnia* agnoscunt. dicunt Latini *insomnia*, utroque numero, pro eo quod est iisdem *vigilia*, et Graecis *ἀϋπνία*. priore quidem numero Pacuvius Antiopa:

Perdita illuvie atque insomnia,

item Caecilius Plocio:

Consequitur comes insomnia: ea vero insaniam adfert.

posteriore vero Terentius Eunucho:

Aut mox noctu te horsum adigent insomnia.

sic enim Donatus illa Terentii accepisse visus est; etsi non dissimulat, *adiget insomnia* alibi scriptum reperiri. Virgilius:

Sed falsa ad caelum mittunt insomnia Manes.

quamquam ibi *somnia* significari volunt Grammatici, addita scilicet praepositione; ut Graeci dicunt *ἐνύπνια*. Sed idem Virgilius *insomnia* etiam plurali pro vigiliis posuit:

Quae me suspensam insomnia terrent?

quamvis et hic somnia intelligi possunt, quibus terreri potuerit. ita Carisium emenda. Falluntur autem qui *insomnium* pro eodem extulisse antiquos crediderunt: cuius exempla nulla sunt. itaque apud Suetonium Caligula scribe ex vetere libro: *Incitabatur insomniis maxime: neque enim plus quam tribus nocturnis horis quiescebat:* non *insomnio*, ut vulgo. Quod vero propius ad rem attinet, Persen Philippi, inter ceteras de morte illius opiniones, *ἀϋπνίᾳ* exstinctum esse, scriptoribus plerisque placuisse a Plutarcho relatum est. CARRIO. — Ita, praeter Carrionem, Iust. Lipsius lib. IV. Ep. Q. 14. COLER. — Non intellego; quomodo enim, si pacto vitam dederunt, liberi a perfidia Romani, sive in somnis, sive vigilantem occiderint? Sed vera correctio est, *insomnia occidere*, *ἀϋπνίᾳ*. Plutarchus in Aemilio duplicem famam mortis eius tradit. Alii, inquit, inedia mortem sibi conscivisse affirmant: alii a militibus, qui eum custodiebant, somno prohibitum, atque ita continuis vigiliis periisse. Hoc posterius ergo Mithridates, ut invidiosius, posuit. Lips. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

§. 8. EUMENEM. Male in Glareani aliorumque editionibus *En cuius*; in veteribus impressis propius a veritate, *Eum en en* pro *Eumenem. cuius*, divulsis tantummodo a se syllabis. Male etiam in nostra *Eumenem*, operarum vitio. Sed hoc leve. illud alterius momenti, quod sequitur. CARRIO.

INITIO PRODIDERE ANTIOCHO, PACIS MERCEDE POSTHABITA, CUSTODI AGRI CAPTIVI etc. Vet. Cod. habet; *Initio prodidere Antiocho, pacis mercedem; post Attalum custodem agri captivi* etc. quae lectio consideranda. URSIN.

MERCEDE POSTHABITA, CUSTODI. Duabus Historiis inter se confusis quid sibi velit Mithradates, plane nequit intelligi. Vaticanus, *pacis mercedem posthabitum*. Pulcherrime Fabri et Briconeti: *Eumenem, cuius amicitiam gloriose ostentant, initio prodidere Antiocho pacis mercedem, post Attalum, custodem agri captivi, sumtibus et contumeliis ex rege miserrimum servorum effecere.* quo quid apertius? quid eruditius? CARRIO. — In exemplari quo usus est Carrio legitur, *mercede posthabita custodi*. Et sic edidit in sua edit. quae prodiit Antverp. 1579. ex officina Plantin. Vaticanus *pacis mercedem posthabitum*. Pulcherrime Fabri et Briconeti, inquit ille. Nempe ut in textu. WASSE.

SIMULATOQUE IMPIO TESTAMENTO — ARISTONICUM. Omnino ad Attalum pertinent: de cuius testamento, ut omittamus multos scriptorum veterum locos, preferemus unum tantum Porphyrionis manuscripti, apud quem ita habetur in Horatii versu ex Ode XVIII. lib. II.

— — *Neque Attali*

Ignotus heres regiam occupavi.

Attalus, Rex Asiae, Pergami regnavit, cuius hereditatem populus Romanus accepit. Dicendo autem, heres occupavi, *suspicionem dat, qua existimemus falso testamento Romanos hanc sibi hereditatem vindicasse* etc. De Aristonico autem variant inter se veteres Historici non parum. Nam Liv. epitoma lib. LVIII. Eumenis Regis filium dicit, et idem Iustinus lib. XXXVI. qui non iusto matrimonio, * sed ex pellice genitum scribit. At 93
Florus regii sanguinis ferocem iuvenem appellat. Pomponius vero Laetus, auctor recens, Eumenis nepotem tradit. quod placet, si veteris Historici auctoritate nititur. Rursus Eumenem alii edunt Attali patrem, alii patruum, ut in tanta Historicorum varietate fortasse locus sit aliquid suspicandi de mendo vulgatae lectionis. URSIN. — Malim *impie*. Sed aliter libri. WASSE.

HOSTIUM MORE PER TRIUMPHUM DUXERE. Idem de nepote Masinissae Iugurtha Mithridates apud Iustinum XXXVIII. 6. *tamen cum huius nepotem bellum modo in Africa gestum adeo inexpiabile, ut ne victum quidem memoriae avi donarent, quin carcerem ac triumphi spectaculum experiretur.* WASSE.

§. 9. POSTREMO TOTAM BITHYNIAM. Vox *totam* abest ab antiquis libris. CIACCON. — Vox *tamen* a libris veteribus abest. abest, inquam, non decet, cum vulgo supersit. CARRIO.

CUM FILIUS MUSA, QUEM REGEM APPELLAVERAT, GENITUS HAUD DUBIE ESSET. Scriptura prae aliis insignite prava, et quae Sallustio non modo fraudi fuit, sed etiam viros maximos in errores gravissimos induxit: quorum partim an haec Sallustii essent dubitarunt, nonnulli *Nusam* sive *Nysam* Nicomedis regis Bithyniae filium esse crediderunt; alii etiam eadem occasione locum Suetonii ea de re, qui recte habet, corrigere tentarunt. Vetus editio: *cum filius Nusa, quam regiam appellaverat, genitus haud dubie esset.* Minimum a veritate. Fabri et Briconeti: *quem Regem iam appellaverant.* In qua scriptura illud *appellaverant* rectum videlicet. Vaticanus: *Nysa, quam Reginam.* Hinc lege, quod et humanissimo doctissimoque Puteano placuit: *cum filius Nusa, quam reginam appellaverant,*

genitus haud dubie esset. Vult enim Mithradates, Nysae Nicomedis filiae, quam Romani reginam appellaverant, priusquam Bithyniam diriperent, filium regni heredem natum fuisse. Non tantum verisimiliter, sed omnino vere. *Nysam* enim muliebre nomen esse e Plutarcho constat; qui in vita Luculli magni illius Mithradatis sororem ita appellatam scribit. Ac sane nisi Suetonius *Nysam* Nicomedis filiam diceret, parum abesset quin illam Plutarchi eandem cum hac esse, et nescio cui Nicomedis filio, ex quo etiam filium sustulerit, nuptam fuisse existimarem. Suetonius Iulio: (*Cicero*) *quondam in Senatu* (*Caesari*) *defendenti Nysae causam filiae Nicomedis beneficiaque regis in se commemoranti, Remove, inquit, isthaec oro; quando natum est et quid ille tibi, et quid illi tu dederis.* Nisi forte verba illa, *Nysae filiae*, quae varie leguntur, delenda sunt, aut ita interpretanda, ut, quod iam dixi, non filia fuerit, sed nurus. Verba autem Caesaris in ea oratione haec fuerunt: *Vel pro hospitio regis Nicomedis, vel pro horum necessitate quorum res agitur, refugere hoc munus, Memmi, non potui. Nam neque hominum morte memoria deleri debet, quin a proximis retineatur: neque clientes, sine summa infamia, deseri possunt, quibus etiam a propinquis nostris opem ferre instituimus.* Male autem operae *Musa* pro *Nusa* expresserunt. Carrio. — Ex Plutarcho erudite Carrio reposuit, *Nusa.* Quod et Turnebus agnoscit lib. XIV. cap. 14. Ego locum sic recte scribi et distingui arbitror: *Cum filius, quem regem appellaverat, Nusa genitus haud dubie esset.* Rex Nicomedes filium, ex Nusa coniuge conceptum, Regem appellaverat, regnique heredem instituerat. Plinius tamen Nicomedis uxorem a cane interfectam Consingen appellat lib. VIII. Coler. — Barth. lib. XLVII. Adv. cap. 23. locum hunc ita legit: *Cum etiam filius Nusae, quam regina appellaverat, genitus haud dubie esset.* Rupert. — Palparunt in tenebris quotquot in Suetonio atque Sallustio ad stabiliendam veram lectionem nominis quod reginae huic Nicomedis, ultimi Bithyniae regis, filiae fuit, laborarunt. Idoneus magis testis advocari nequit quam Numisma antiquum, aereum, quod vivente ista Nicomedis filia et regiae dignitatis speciem aliquam obtinente, iussu eius, inque eius honorem cusum fuit. Nomen reginae *ΜΟΥΣΑ* in eodem scribitur, atque pulcherrima eiusdem commendatur facies. Signatus fuit in urbe Prusiade ad mare sita, unde et cognomen, ut ab alia eiusdem nominis urbe distin-
94 gueretur, traxit. * Adparet in priore Numismatis parte caput reginae comto capillitio, atque diademate, cuius dependent ad cervicem linteis ornatum. Oram exteriorem haec ornat inscriptio: *ΒΑΣΙΛΙΣΣΗΣ ΜΟΥΣΗΣ*, REGINAE MOYSAE sive MUSAE. In interiore margine scribitur *ΟΡΣΟΒΑΡΙΟΣ*, ORSOBARIUS. Nomen id videtur fuisse Magistratus, qui curam signandi nummi habuit, atque viri apud Prusienses honorati. Posterior Numismatis pars, Herculis, cuius cultus apud Prusienses eximius erat, caput exhibet, cum hac epigraphe in ambitu nummi, *ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣσαν*, PRUSIENSIUM AD MARE. Ita videlicet vocata fuit ut distingueretur a Prusiade seu Prusa, urbe antiquiore, sed minus celebri pariter in Bithynia, sed in mediterraneis ad Olympum montem sita. Prusias autem haec nobilior a rege Bithyniae Prusia, Zielae filio condita fuit. Sita fuit loco, quo prius exstiterat Cius, iuxta Propontidem ad sinu

Cianum, inter Nicomediam atque Apameam. Nummi pariter et scriptores antiqui πρὸς θάλασσαν sive ἐπιθαλάσσιον eamdem appellant; eadem videlicet ratione, qua in Nummis Alexandri I. Theopatoris, Syriae regis XI. aliisque; ΛΑΟΔΙΚΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΣ ΘΑΛΑΣΣΑΝ, LAODICENSIUM AD MARE, fit mentio. Prusiadis ad mare sitae meminit Memnon, insignis Heracleensis Historiae scriptor, apud Photium Cod. CCXXIV. pag. 383. ὁ Τριάριος ἐπὶ Προυσιάδα τὴν ἐπιθαλάσσιον μετὰ τῆς δυνάμεως παραγίνεται. *Triarius Prusiadem versus, quae ad mare est, cum exercitu proficiscitur.* Vidi insuper alterum urbis Prusiadis nummum, cum inscriptione Mysaeo nummo simili, atque capite Herculis Regis, diademate cincto: qualem fere nummum cum alio, qui epitheton illud omittit, sed tamen in eadem urbe signatus fuisse videtur, publicavit olim Hub. Goltzius. Posterior ex his imberbe Herculis, in rictu leonis, caput exhibet a parte anteriore, a posteriore discum sive pateram cum arcu et clava, atque epigraphe ΠΡΟΥΣΙΕΩΝ, PRUSIENSIUM. Prior Herculis Regis diademate cinctum caput ab altera parte ostentat, ab altera clavam et corytum cum inserto arcu, atque inscriptione ΠΡΟΥCΙΕΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟC ΘΑΛΑCCΑΝ, PRUSIENSIUM AD MARE. Et hunc quidem nobiscum communicavit Herm. van der Horst, apud Schoonhovienses V. D. M. qui in quibusdam a Goltziano discrepat. Sed ut ad reginae Mysae redeamus nummum, detexit illum atque vulgavit natalibus atque eruditione multaque Antiquitatis cognitione illustris Marchio, Scipio Maffei, in lib. inscripto Galliae Antiq. Epist. I. et II. pag. 13. et 15. 16. etc. cui tamen in eo accedere non possum, quod Orsobarium Mysae reginae maritum fuisse crediderit. Haverc.

(V.) §. 10. * Cretenses soli omnium liberi ea tempestate et 95
rex Ptolemaeus. Iidem libri: *Cretenses solos omnium liberos ea tempestate et Regem Ptolemaeum.* Ciaccon. — In vett. codd. haec ita leguntur: *Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, et Regem Ptolemaeum.* Item in vett. codd. paulo post habetur: *Ptolemaeus in diem,* sive ut in aliis libris est, *indies, bellum prolatans* etc. Sed lectio vulgata, *Ptolemaeus diem belli prolatat* etc. non displicet; nam supra habetur: *Mithridates diem bello circumspicit.* Ursin. — Emenda ex omnibus libris, *sceleris eorum haud ignarum, et ea quae accidere, testatum antea Cretenses solos omnium liberos ea tempestate, et regem Ptolemaeum.* quam emendationem certam esse vetustissimas editiones testor. Carrio. — *Soli omnium liberi e. t. et rex Ptolemaeus.* in edito libro quo usus Carrio. pro qua lectione hanc ex vetustissimis substituit, quam haec editio prae se fert. Wasse.

Postremus servorum Archelaus. De Archelao vide Plutarchum in Sylla pag. 458. 466. *postremus* pro nequissimo. Cicero pro Roscio Amer. §. 81. *sin idcirco arma sumta sunt, ut homines* postremi *pecuniis alienis locupletarentur* etc. Ita etiam Noster. Non diversa est vocis ἔσχατος apud Graecos significatio. Nam *infima plebs* apud Aristotelem audit ἔσχατος δῆμος, et quod Latinis scriptoribus *extremae dementiae* est, illud Polybio XVII. pag. 1074. Ὁ πάντων ἐστὶν ἔσχατον. Glossae etiam: *infima sors*, ὑστέρα τύχη. Maroni pro *postremo* placuit *ultimus*. Aen. IV. 537.

Iliacas igitur classes, atque ultima *Teucrum*
Iussa *sequar?*

Nempe *suprema imperia*, inquit Ruaeus, immo *servilia*; quaerit, an cum Troianis naviget? atque haec secum:

> *Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusque* superbis
> *Irrisam accipiet?*

Servitus denique inhonestissima: testis Thucydides VII. *Ἀνδράσι τὰ ἄλγιστα προσέθεσαν, πόλει δὲ τῇ πάσῃ τὴν αἰσχίστην ἐπίκλησιν.* servos faciendo. Quale ergo Mithridaticum hoc *postremus servorum?* Sane, *hominum*, ut loquitur Tertullianus, *postremissimus?* Qualis misellus ille Archelaus? talis profecto in artibus Imperatoriis (nam a proditione absolvit ipse in Commentariis Lucullus) qualis illaudatus hic noster interpres, qui tamen pessimorum optimus est: qualis Crispinus, quem in Re Critica ego esse infra infimos omneis puto. Wasse.

§. 12. Precio diem prolatat. Libri illi *in diem bellum prolatans:* tamen lib. I. Hist. *Mithrid. diem bello circumspicit* dixit. Ciaccon. — Et hic vulnus plane Chironeum. Fabri et Briconeti, *dies bellum prolatans*, ut et vetus editio. Vaticanus, *in dies bellum prolatans;* pulcherrime. scribe itaque: *illique, quos ignavia aut prava calliditas, uti meis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas poenas solvunt, Ptolemaeus pretio in dies bellum prolatans, Cretenses impugnati semel iam, neque finem, nisi exscidio, habituri.* Carrio.

Neque finem nisi exscidio. Hegesipp. I. XI *Ut ultra Iudaeam discederent, quibus* fugae finis mors *Alexandri foret.* Cic. Offic. II. *Tributorum* finem *unius Imp. praeda attulit.* Virg. Aen. II. 554.

> Haec finis *Priami fatorum.*

Ruaeus aliique: *hic fuit terminus.* Verum nescio an non *Haec* melius referri possit ad *Mors*, de qua egerat versu superiore. at auctor alibi: *Quae finis standi.* Noster infra: *an finem belli futurum putet nobis oppressis.* Legati apud Herodotum VII. 157. *Μὴ γὰρ ἐλπίσῃς ἢν ἡμέας καταστρέψηται ὁ Πέρσης μάχῃ κρατήσας, ὡς οὐχὶ ἥξει παρὰ σέ γε.* Thucyd. I. 33. *Καὶ προκαταλαμβάνοντας ἡμᾶς νῦν εἰς τὴν ἡμετέραν ἐπιχείρησιν.* Supra *semel iam.* Nostrates *once already.* Wasse.

96 §. 13. * Equidem, quom mihi, ob ipsorum interna mala, dilata proelia magis quam pacem datam intellegerem. *Interna mala;* hoc est, domesticas seditiones et bella civilia per Cinnam denuo ac Marium reducem in media Urbe excitata; quae res cum primis vorsoriam Sullae in Italiam capiundi conditionesque ab Archelao conceptas ac propositas a Mithridate mox confirmatas, accipiundi caussa fuit. Douza.

Dilata proelia magis quam pacem datam. L. Aretinus in Fun. Strozae pag. 242. *Cum* etc. *in formidabilem potentiam evasissent*, et non pacem *ab hoste* quaesitam, sed bellum *esse* dilatum *appareret.* Floruit ille aerae Chr. 1400. Wasse.

Abnuente Tigrane. Suadebat bellum suscipiendum Mithradates; negabat Tigranes: eoque dissuadente, Mithradates arma sumsit. atque hoc est quod dicit: *abnuente Tigrane bellum coepi.* sic enim legendum esse non *coepit*, praeter certam horum verborum sententiam, res ipsa clamat. Carrio.

Marcumque Cottam etc. Non dubito eum esse, cuius oratio inscri

huius Caii Cottae. Nam M. Aurelius Cotta consul a Mithridate victus est apud Chalcedoniam, seu, ut hic dicitur, *Chalcedona*. Sed L. Lucullus proconsul ad Cyzicum urbem exercitum Mithridatis fame ferroque delevit et in Pontum coëgit e Bithynia confugere. Badius. — Rem narrat Plutarchus in Lucullo pag. 496. Wasse.

(VI.) §. 14. In obsidione moranti. Vett. libri, *in obsidio:* eo enim verbo usum esse Sallustium testis est Festus, eius testimonio ex lib. I. Histor. adducto, ut eo loco dicam. Tacit. lib. IV. Annalium: *Primo sui incessu solvit obsidium.* Ciaccon. — Haec quoque sunt ex eadem epistola. Sed in vett. codd. pro *obsidione* scriptum est *obsidio;* qua voce supra lib. I. Historiarum usus est Sallustius, citante Festo Pompeio. Paulo post videtur legendum: *Neque quicquam a principio nisi raptum habere* etc. non *partum.* Nam verbum *coniuges* non alio quam ad raptum Sabinarum refertur. Galgalus etiam, apud Tacitum in vita Agricolae, *Raptores orbis* appellat *Romanos.* Illudque Virgilii, *vivere rapto,* huc spectat; legendum autem sine nota distinctionis, ut in vett. codd. illa, *convenas olim sine patria.* Ursin. — Fabri et Briconeti, *in obsidio moranti.* et sane *obsidium* veteres etiam dixisse constat. C. Laelius ad populum pro se: *uti terra marique simul, nobis obsidium facerent.* et Sallustius libro I. Historiarum: *magnis opibus profectus, obsidionem cepit per L. Catilinam legatum.* vide Nonium. Carrio.

Nullo circumadnitente. Hoc est, nemine sociorum iuvante me aut frumento aut commeatibus. Douza.

Hiems mari. *Hiems* enim, ut scribit Servius, tempestatem etiam significat. Unde et differentiae caussa veteres *hiemem anni* dixere. Coler.

Regredi coactus. Vetus editio et Fabri, *regredi conatus.* Carrio.

Apud Param. Vetus editio, *apud Parvum.* Fabri et Briconeti, *apud Parum.* Vaticanus, *apud Patrum.* Carrio.

Heracleam. Emenda Servium ad III. Aeneidos: *Alii Heracleam appellatam volunt, quia Heraclidae Lacedaemoniorum reges* etc. Putsch.

§. 15. Apud Cabira. Vetus editio, *apud Caberam.* pro qua faciunt libri manuscripti. Carrio. — Ibi fuit Mithridatis sedes. Strabo: *ἐν δὲ τοῖς Καβείροις τὰ βασίλεια Μιθριδάτου κατεσκεύαστο.* Coler. — * Ex 97
Nummis atque Carrionis MSS. confirmatur lectio. *Καβήρων* enim inscriptionem exhibent, adventumque apud se Persei *Γοργοφόνου*, imagine eiusdem, praeterea rate, atque Minervae aegide exprimunt, suamque commendant antiquitatem Chabereni. Haverc.

Inter me. Haec ex IV. Hist. Charisius lib. I. recitat, in quo *prope pro proeliis* mendose legitur in vulgatis libris. Ald. Manut. — Carisius lib. I. haec IV. Sallustii Historiae dat; notatque *ambos*, non *ambo:* quod et Helenius Acron sic oportere dici in Adelphis Terentii disputavit, Verriumque dixit errare, qui putat, *hos ambo* dici oportere. Locum Carisii alioqui corruptum in eius editione emendabimus. Carrio.

Illi suberat. Hinc corrige Hegesippum II. 12. *Neque ulla subiaceret vel parvulorum misericordia.* MSS. C. C. C. B. Pub. *inberet.* Arnobius I. pag. 17. *Nonne vos cogitatio subit disquirere.* Confer Tacitum Annal. III. 6. Wasse.

Vastatis circum. Fabri et vetus editio: *vastis circum.* vox historicis familiaris, neque minus poetis. Carrio.

Artis locis. Huc forte spectat Plutarchus in Lucullo pag. 508. *Μουρήνας δ' ἑπόμενος Τιγράνῃ τραχὺν αὐλῶνα καὶ στενόπορον στρατῷ μακρῷ διαβάλλοντι καιροῦ παρασχόντος ἐπιτίθεται καὶ φεύγει μὲν αὐτὸς Τιγράνης, προέμενος τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν.* nisi potius intelligit Mithridates pugnam illam decretoriam, de qua Antiochus Philosophus, *Οὔ, φησὶν, ἄλλην ἐφεωρακέναι τοιαύτην τὸν ἥλιον.* Wasse.

Imprudentiam Tigranis pro victoria. Quidni illam ostentarent imprudentiam hostis quam suam ipsi occasionem fecerant? Quodque Romanis fere proprium erat. Polybius pag. 1306. *Πολὺ γὰρ ἤδη τοῦτο τὸ γένος ἐστὶ τῶν διαβουλίων παρὰ Ῥωμαίοις, ἐν οἷς διὰ τῆς τῶν πέλας ἀγνοίας αὔξουσι, καὶ κατασκευάζονται τὴν ἰδίαν ἀρχήν.* et XI. pag. 882. *Συνιδεῖν τὴν τῶν εὐτυχούντων ἀκρισίαν καὶ συνεπιθέσθαι τοῖς τούτων ἁμαρτήμασιν.* Hinc Nero apud Livium XXVII. *Extemplo signum dandum, et exeundum*
98 *in aciem:* abutendumque errore hostium *absentium.* Idem autem * IV. 58. de S. P. Q. R. *Tantum absint* ut ex incommodo alieno sua occasio *peteretur.* Wasse.

(VII.) §. 16. **Utrum te firmiorem ad resistendum etc.** Armeniorum ad Chosroëm oration. apud Procop. de B. P. II. pag. 93. *Τί οὖν ἔτι, ὦ Βασιλεῦ, μέλλεις; τί δὲ τὴν κάκιστα ἀπολουμένην εἰρήνην αἰσχύνῃ, ὅπως δηλαδή σε ὑστάτην ποιήσωνται βρῶσιν τῶν ἄλλων ἁπάντων.* De iis Arrianus de Exped. Alex. *Μίσει τε, εἴπερ τινας ἄλλους, τοῦ τυραννικοῦ γένους τε καὶ ὀνόματος κατεχομένους.* Wasse.

Scio equidem. Et haec Carisius lib. I. recitat, qui locus partim haec corrigit, partim ab his corrigitur. quod enim illic est *petieris*, melius hic *peteris:* quod vero hic *meis militibus*, absolute, hoc illic rectius *meis militibus belli prudentibus* scriptum est: uti in eodem Grammatico correximus. Asper: *Ceterum*, inquit, *quomodo positum est? an pro alioquin consilium est? an pro reliquum consilium est?* Carrio.

Ceterum consilium est. Charisius lib. II. *Ceterum quomodo positum est, pro alioquin consilium est, an reliquum consilium est? Ceterum* non erat opus viros doctos concorditer hic ex nescio quibus libris inserere repugnante sententia. Putsch.

Meis militibus, procul ab domo, parvo labore, per nostra corpora bellum conficere. Carisius sic lib. II. *Meis militibus, belli prudentibus, procul a domo, per nostra corpora bellum conficere.* A. Manut.

§. 17. **Quando neque.** Vetus editio, item Fabri et Briconeti: *quomodo neque.* Carrio.

Neque quidquam a principio nisi partum habere. Lego, *raptum.* Ita apud Tac. in Vita Agricolae Galganus *Romanos raptores orbis* appellat. Ciaccon. — Ineptissime. Aptissime vero Ciacconius restituit: *Neque quidquam a principio nisi raptum habere.* Sic infra eosdem *raptores gentium* rex idem indigitat. Colerus.

Nisi partum habere. Id est, armis quaesitum, aut per iniuriam, quod Lepido Philippus obiecerat supra. et fortasse hic ablativus ille rep

nendus, ut fiat: *Nisi armis partum habere*. et certe hoc altero illo multo numerosius. Douza.

Peste conditos orbis terrarum. Citatur hic locus a Servio lib. V. Aeneid. Sed corrupte legitur apud eum, *parte conditor orbe terrarum*. Ciaccon. — Quid si legamus *pesti?* hoc est, exitio, sive in pestem atque perniciem orbis terrae procreatos, a Romanis videlicet in servitutem redacti. Douza. — Hunc locum citasse Servium puto cum dixit, *parte conditor orbis terrarum*, ad Aeneid. VII. 303. Editio Lucii *conditur*. Hinc ergo corrigendus. Wasse.

Procul iuxtaque. Omnes libri, *procul iuxta sitos:* Sallustian. Carrio. — In plerisque edit. *procul iuxtaque*. Sed τὸ *que* ut minus Sallustianum auctoribus Carrionis libris omnibus delevi. Wasse.

Tradant, excidantque, omniaque et maxime regna, hostilia ducant. Haec verba ex eadem quoque Epistola ita in vett. codd. leguntur: *Trahant, excidant, omniaque non serva, et maxime regna hostilia ducant*. Quae lectio non displicet; nam paulo supra dixit: *Me, quia fama erat divitem, neque serviturum esse, per Nicomedem bello lacessiverunt*. Ciaccon. et Ursin. — *Que* delendum, auctore Fabri libro. Supra pro *ea re a*, Charisius *ab*. et voces *parvo labore* omittit. Noster * Catil. 99 *trahunt, vexant*. horum altero contentus Tacitus An. III. 74. *Ne Cirtensium pagi impune* traherentur. et sic II. 61. Wasse. — Vaticanus: *exscindantque*. Fabri libro abest copula. Carrio.

Omniaque et maxime. Quid illud, quod in libris omnibus legitur, *omniaque non serva et maxime regna hostilia ducant?* nisi forte *non serva* pro iis, quae libera sunt nulliusque imperio parent, acceperit. Carrio.

Maxume regna, hostilia ducant. Mithridatis apud Iustinum XXXVIII. 5. *Quippe non* delicta regum *illos*, sed vires et maiestatem inequi; *neque in se uno, sed in aliis quoque omnibus, hac arte grassatos*. Wasse.

(VIII.) §. 18. Pars magna iustos dominos volunt. Vide notam Bernecc. ad Iustini lib. XXXVIII. cap. 3. §. 8. lit. b. et in Germ. Tacit. ... Misc. 55. Grut. ad Liv. lib. XLV. cap. 29. I. Cic. VII. ad Att. VII. *an agricolas timere putas, ne sub regno sint, quid unquam, dum modo otiosi essent, recusarunt?* Rupert.

In tempore. Tale est illud libro I. Historiarum: *Maxumeque ferocia regis Mithradatis in tempore bellaturi*. Carrio.

§. 19. Tu vero, cui Seleucia, maxima urbium. Huius famosissimae urbis exstat haud incelebris mentio apud Plutarchum, sub Crassi finem; quem videto, mi Lector. Douza. — Legati apud Herodotum VII. 157. Σὺ δὲ δυνάμιός τε ἥκεις μεγάλης καὶ μοῖρά τοι τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἐλαχίστη μέτα ἄρχοντί γε Σικελίης etc. Wasse.

Regnumque Persidis, inclutis divitiis est. Faërnus *inclitum divitiis est* legebat. Ciaccon. — Faërnus legebat, *Regnum Persidis inclutum divitiis*, non *inclytis*. Item in vett. codd. est: *Quod haud difficile est*. pro eo quod vulgo legitur, *quod difficile non est*. Ursin. — Vereor

ne *insolitae* scripserit Crispus. hoc enim semper fere cum adferendi cum copulatum reperio: nisi quis fortasse *inclutum* legi malit, quod nec mihi quidem displiceret, nisi hoc a vestigiis receptae scripturae longius aliquanto recedere videretur. Douza.

§. 20. In omnes arma. Omnes libri: *arma in omnes.* Carrio.

Acerrume en eos quibus victis spolia maxuma sunt. Iam ab initio Liv. lib. I. cap. 57. *Rutuli gens in ea regione atque in ea aetate divitiis praepollens; eaque ipsa caussa belli fuit, quod rex Romanus (Tarquinius Superbus) tum ipse ditari, exhaustus magnificentia publicorum operum, tum praeda delinire popularium animos studebat.* Et quae non egenarum gentium Romanis similis? Certe parum sapienter egit Antigonus, qui, cum Galli pacem ei venalem offerrent per legatos, convivium luxu regio instruit, mensas auro extruit, cuius famem Gallis nullus ciborum apparatus potuit eximere: ipso contactu efferati, et prorsus avidi, a dubia coena surrexere. Admissi deinde ad longum regiae opulentiae spectaculum avidiores undique oculos et animos referebant. Castrorum etiam lustrandorum copia facta: plus ibi prope auri argentique, quam ferri viderunt non belli, sed luxuriae apparatu; milites ipsos coelatas Deorum statuas non homines, diceres. Abducti ad naves, novam illic pompam, priori certantem inveniunt; prorsus illuc terrae, hic maris spolia videbantur congesta. Elephantos etiam produci Rex iusserat, nova bestiae forma Gallos territurus; sed quomodo illi bestias timerent, postquam homines contempsissent? Igitur suspensis rebus animisque redeunt ad suos et facile suadent aurea eloquentia instructi pacem huic Regi ne vendendam quidem; hic demum militiam omni nundinatione quaestuosiorem. His accensi Galli optabant quam primum suum hostem videre; nam miles nulli avidius congreditur, quam qui aureo gladio pugnat, et in quo aliquid pulcrius ferro videt, ut e Iustini lib. XXV. cap. 1. diffundit Brunner lib. I. Annal. Rupert.

Bella ex bellis serendo. Inepte pleraeque editiones; *ex bellis ferendo.* Carrio. — Livius II. 18. *responsum: ignosci adolescentibus, senibus non posse; qui bella ex bellis sererent.* XXI. 6. *Belli caussa certamina cum finitimis* serebantur. X. *Viamque unam ad id (regnum) cernentem, si ex* bellis bella serendo *succinctus armis legionibusque vivat.*

100 Denique * XXXII. 6. *insimulaverunt,* bella ex bellis seri, *ne pace unquam frui plebs posset.* Si quis in caussas bellorum Romanorum ex historiis etiam suis inquirat, inveniet illud fere nihil praeter *libidinem,* adeo ut non immerito *bella serere* dicantur, et quidem μὴ τῇ χειρὶ μόνον, ἀλλ᾽ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ. Noster a Graecis habuit. Aeschines de falsa Legat. pag. 271. Τὸ νοσοῦν τῆς πόλεως ἀεὶ προσαγόμενοι καὶ πολέμους ἐκ πολέμου πολιτευόμενοι. Plutarchus Lucullo pag. 507. eadem fontem, ἐμπόλεμον ἐκ πολέμου διώκει. Demosthenes de Corona: λόγους ἐκ λόγων λέγων. Hoc significatu κατασπείρας apud Sophoclem Aiace:

Ὅθας ἐν ταῖς μοι κατασπείρεις ῥήματα.

Wasse.

§. 21. Per hunc morem extinguunt omnia aut occidunt etc. Id est, Romani hac via grassando aut possunt obtinere omnia aut ibunt ipsi.

Dicam planius: Aut universa perditum ibunt aut peribunt ipsimet, non radicitus modo, verum etiam eradicitus; valentiores scilicet adversarios nacti, seu nos sive alios vindices in tempore adfuturos; quod difficile non est, si modo viribus in unum coniunctis mutuas pariter operas tradere velimus etc. Visum est hoc etiam inter alia leviora notae animadversione dignum, ne quis videlicet scripturae similitudine deceptus, et accident istud paenultima longa efferendum autumans, alios porro secum in erroris nassam a vero possit abducere. DOUZA. — Hoc est: *audendo, fallendo, regna omnia vel extinguent, vel ipsi peribunt, quod* (*postremum*) *difficile non est si* etc. WASSE.

QUOD DIFFICILE NON EST. Vett. libri, *quod haud difficile est*. CIACC. — Vaticanus, *difficile haud est*. Fabri et Briconeti, *aut difficile est*, vitii mater antiquorum consuetudo, modo *haud*, aliquanto *haut*, scribentium. CARRIO.

SI TU MESOPOTAMIA etc. Totus hic locus ex eadem Epistola sic habetur in vet. cod. qui est apud me, *Si tu Mesopotamia, nos Armenia circumgredimur, exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna, haud nostris vitiis adhuc incolumem* etc. Hoc tantum nos mutavimus, ut cum in vet. cod. sit, *aut nostris vitiis*, nos ex coniectura fecimus, *haud nostris vitiis*; quod positum videtur pro eo quod est, *nostra culpa vel socordia*. Exercitum autem intelligit Romanorum. CIACCON. et URSIN.

CIRCUMGREDIMUR EXERCITUS. Locus, qua a scriptura, qua ab interpunctione valde mendosus; scribe: *circumgredimur exercitum sine frumento, sine auxiliis, fortuna, aut nostris vitiis adhuc incolumem.* quae emendatio palmaria est, eoque certior, quod eam vetustissima etiam editio (ne quid de Vaticano aliisque libris manuscriptis dicam) plane prae se fert. CARRIO. — Nisi MSS. prohiberent, legerem *incolumi*. HAVERC.

§. 22. AUXILIO PROFECTUM MAGNIS REGIBUS etc. Hoc non sui honoris ipsius modo, verum et Tigranis generi sui gratia dicere videtur. quippe qui ultra mortalium morem, prorsus barbarico fastu tumens ac ceterorum omnium prae se contemptor, et Magnus et Rex Regum audire volebat: eo magis, quoniam non contentus Mediae Syriaeque ac Palaestinae ditiones Armeniae regno adiectas, lege belli suas fecisse; gentesque omnes finitimas sub immanissimum iugum misisse victas, rebus ei supra votum fluentibus; Parthis insuper ob interna mala afflictis, Asiae imperio per vim erepto, opes eorum tantum non ad internecionem attriverat. Nam de Mithridate ipso melius silere puto, quam pauca dicere; qui non Magni modo, sed et Maximi Regis cognomento ornandus ex rebus gestis videretur, illo maior Mithridate, qui Mithridatem devicit, Magnus,

Ille tremor Ponti, saevi quoque terror Hydaspis.

Maior, inquam, illo, imo ipso etiam sese, quod tanti hostis, postea debellati, cadaver ad se delatum oculis usurpare non sustinens, dignum insuper habuit, quem ob virtutem ac rerum gestarum gloriam funebri laudatione honestans, Regum aetatis suae praestantissimum appellitaret. qua de re Appianum, qui volet, consulat. merito ergo Magni Regis cognomentum et Tigrani et sibi tribuit Sallustianus Mithridates. DOUZA.

LATRONES GENTIUM. Hegesipp. II. 8. *rapinarum improbus praedo.*

Apud Iustinum Mithridates de Romanis XXXVIII. 4. *Quippe adversus la-tronem, si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua, omnes ferrum stringere.* Vide notas ad verba ista Catonis in Catilin. *audacia malorum rerum.* Wasse.

101 §. 23. Neu malis pernicie nostra tuum imperium * prolatare. Praeclare et illi libri hoc loco habent: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare.* quasi nil aliud sit, Mithridatem non iuvare, quam tantisper, dum Mithridates vincitur, Arsacem suam perniciem prolatare, quae tamen, Mithridate victo, in illum sit casura. Ciaccon. — Paulo post in eodem vet. cod. habetur: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare,* pro eo quod vulgo legitur, *neu malis pernicie nostra tuum imperium prolatare.* Veteris autem scripturae sententia est, Arsacem perniciem suam prolatare tantisper, dum Mithridates vincitur, quo superato, ipse quoque casurus sit. Ursin. — *Nostra unum imp.* alii *nostra tuum imperium.* Vaticanus, *pernicie nostra tua prolatare.* Optime vetus editio, uti et Fabri et Briconeti: *neu malis pernicie nostra tuam prolatare, quam societate victor fieri.* Carrio. — Placet scriptura, quam alii, partim ex membranaceis libris, partim ex veteri editione eruerunt: *Neu malis pernicie nostra tuam prolatare* etc. eodem significatu, quo paullo superius scripserat: *Ptolemaeus pretio diem belli prolatans.* Hoc enim vult Mithridates, Tigrane secum a Romanis oppresso, Arsacem finem belli (id quod cum argumentis tum exemplis aliorum Regum ostenderat antea) haud quaquam futurum, sed ulterius gradum impetumque adeo in regnum ipsius facturos. Quod eos iam pridem totis animis invasisse dicit, cupidine profunda imperii a divitiarum. Quod ut animadvertat, monet, neu fallacibus ipsorum dicti fidem habeat: quibus hoc unum student, ut belli moram ab Arsace redi-mant modo; fidem haud longius servaturi, quam dum utrumque, hoc est et Mithridatem et Tigranem affixerint. Qua re patrata praesens ipsi exi-tium a Romanis paratum esse: ac duobus Magnis regibus victimarum i morem mactatis, tertium Arsacem quasi succidaneum datum iri. Suade itaque Arsaci, ut dolum ipsorum in praesens ac bellum in posterum ca-veat: neu solum firmiorem se ad resistendum fore speret, quam si foeder inito Reges tres potentissimi, veluti Geryon aliquis tricorporus, uno anim pergentes, sociatisque opibus undique Romanos, hoc est, latrones gentium pariter eant oppressum, victores haud dubie discessuri. Cuius rei etiam facilitatem summa cum gloria coniunctam ostentat, eo magis, quod exe-citus ipsorum procul ab domo, auxiliorum, commeatuum, omnium deniqu honestarum rerum inopiam patiens, parvo labore confici ac disperdi pos videatur. Hoc honestius certe, pientius, securius denique, quam ut, du alienis laboribus tutum fore se sperat, armis abstinendo ac se quasi me dium gerundo, occasiones rei bene gerundae amittat, atque hoc modo belli et perniciei suae diem prolatans, tandem pro intempestivis fals quietis induciis, mox futuri mali sortem pariter cum usura depende Douza. — Vix tamen credo illud *imperium* de nihilo esse. Hinc leg *Neu malis pernicie nostra tuam interim prolatare.* Haverc.

(IX.) 14. Curio. Nonius de mutata declinatione et Carisius lib. *Vulcanaliorum* pro *Vulcanalium.* Carisii locum ita emenda, et suppl

genitivus quoque pluralis cum ratione vectigalium facit, auctores tamen vectigaliorum dixerunt; ut Asinius: vectigaliorum reipublicae curam esse habendam: et Horatius:

— — Anciliorum et nominis et togae.

ut Bacchanaliorum Sallustius et Vulcanaliorum: et alii Saturnaliorum et Sigillariorum. CARRIO.

15. SCALAS. Arusianus Messus: *par hac re.* CARRIO.

16. DISSIDERE. Idem Arusianus, in *medium*, id est, in *commune.* CARRIO.

DISSIDERE INTER SE COEPERE, NEQUE IN MEDIUM CONSULTARE. Quod est ultimae desperationis argumentum, sed et usquequaque exitiosum. Vide quae Virdungus notat ad illa Taciti in Agr. cap. XII. *Nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non consulunt. Rarus duabus tribusque civitatibus ad propulsandum commune periculum conventus. Ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* RUPERT.

17. MULTISQUE. Nonius *volentia* interpretatur, *quae plebs vellet.* ... *plebi* in aliis est *levi.* Non recte. ita enim et Cornelius Tacitus, quem ...ione Sallustium observare et in imitationem trahere, saepe a me osten... est, lib. III. Historiarum locutus est: *Mutiano volentia scripsere.* et ...i: *haec atque talia plebi volentia fuere.* Quamquam * utroque loco 102
volenti legi possit; de qua loquendi ratione diximus Antiquarum Lectionum Comment. III. cap. 20. sic Criticus noster illud in Iugurthino, *volenti animo ... ambobus acceperant*, legi voluit: *et Romae plebes literis, quae de Me... ac Mario missae erant, volentia de ambobus acceperant.* CARRIO.

18. SUSPECTUSQUE. *Componere* est eidem Nonio *coniungere.* Vulgo ..., *ac per negligentiam*, pro, an *per negligentiam:* item *praedare*, pro *...darum:* et *composuisset*, pro *composuisse.* CARRIO.

19. CONLEGAM. Arusianus Messus, *cultor sui.* CARRIO.

20. QUAM MAXIMIS ITINERIBUS PER REGNUM ARIOBARZANIS CONTEN... *Ariobarzani* tam hic, quam in epistola Mithridatica, proinde ut vulgo ...ur, censeo reponendum, quicquid dicant alii, antiquo casu. Sic et ... *Persi Macedonicum* idem dixerat supra pro *Persis.* Sed et Cicero, ... *Verri*, pro *Verris*, et Virgilius *Immitis Achilli*, pro *Achillis.* Qua ...re Probum vide in Catholicis. DOUZA. — Pro *Ariobarzanis* male est ... *Ariobarzani.* sic supra: *illi suberat regnum Ariobarzanis bello in...um.* CARRIO.

NAVES CODICARIAE. Festus in Epitoma: *Caudicariae*, inquit, *naves ... tabulis crassioribus factae.* At in veteri inscriptione: CODICARI NA...LARI INFERNATES. Item: CODICARII NAVICULARII ET QUINQ. CORP. ...IGANTES. Videndus Seneca in comment. de vitae brevitate, ubi de ...dio Claudice, et Varro de vita pop. Rom. lib. III. apud Non. qui citat ... Sallustii; nam habet: *Quod antiqui plureis tabulas coniunctas co...es dicebant, a quo in Tiberi naves codicarias appellamus.* URSIN. — ...ves *Codicariae* Nonio sunt quae in fluminibus usui esse possunt. CARR. Adi Schefferum de re navali et Lucanum IV. 408. WASSE.

21. Qui praetergrediebantur. Nonius: *cataphracti. Praetergrediebantur.* Ita veteres editiones et libri manuscripti: mirum ut sit, recentiores habere *praegrediebantur.* puto autem illud, quod Servius lib. XI. Aeneid. ex eadem hac adducit Historia, cum hoc idem esse, ibique male legi *et sequebantur* pro *qui praetergrediebantur.* Carrio. — Huic Fragmento annectendum aliud existimo, quod est infra: *Equis paria operimenta erant: quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant.* Qui sint autem cataphractae, ostendit Tacit. Hist. I. *Gladii nullo usui, lapsantibus equis prae cataphractarum pondere. Id principibus et nobilissimo cuique tegmen, ferreis laminis aut praeduro corio consertum, ut adversus ictus impenetrabile, ita impetu hostium provolutis inhabile ad surgendum.* Livius lib. XXXV. *Equitum mirabilem vim traiici Hellespontum in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo utentes.* Ciaccon. — Huc pertinet alterum Sallustii Fragmentum, quod eodem loco Servius profert his verbis conceptum: *Equis paria ornamenta erant, quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant* etc. Ex quo loco satis aperte Servius docet, cataphractos equites esse, qui et ipsi ferro muniti sunt et equos similiter munitos habent. Videndus Tacit. lib. XVII. ubi de cataphractis ait: *nobilissimo cuique tegmen ferreis laminis* etc. et Liv. lib. XXXV. cuius verba sunt: *Equitum mirabilem vim traiici Hellespontum in Europam, partim loricatos, quos cataphractos vocant, partim sagittis ex equo utentes.* Ursin. — Iustinus lib. XLI. *Munimentum (Parthis) equisque loricae plumatae sunt, quae utrumque toto corpore tegunt.* Utramque similitudinem Maro iunxit lib. XI. sub finem, addens materiem aeneam:

Spumantemque agitabat equum, quem pellis ahenis
In plumam squammis, auro conserta, tegebat.

De equitibus non ita mirum, sed illud, equos similiter ferro totos quidem et usque ad ungulas tectos fuisse. Egregie Claudianus II. in Rufinum de lamellis consutis:

103 ** Flexilis inductis hamatur lamina membris,*
Horribilis visu; credas simulacra moveri
Ferrea, cognatoque viros spirare metallo:
Par vestitus equis.

Vid. Veget. III. 21. Wasse.

Equites cataphracti ferrea omni specie. Audi eundem VI. 11 *Equis paria operimenta erant: quae lintea ferreis laminis in modum plumae adnexuerant.* quae verba paene transcribit Ammianus XVII. 12 plumarum specie linteis *indumentis innexae.* et clarius XVI. 10. *Incedebat hinc inde ordo geminus armatorum, clypeatus atque cristatus, corusco lumine radians, nitidis loricis indutus; sparsique cataphracti equites, quos clibanarios dictitant Persae, thoracum muniti tegminibus, et limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros: quos laminarum circuli tenues apti corporis flexibus ambiebant, per omnia membra deducti: ut quocunque artus necessitas commovisset, vestitus congrueret iunctura cohaerenter aptata.* Pro omni specie legisse videtur Ammianus *facie*, quod praetulerim lib. XXIV. 2. ferrea nimirum fa-

cum: quia laminae singulis membrorum lineamentis cohaerenter aptatae, fido operimento totum hominis speciem contegebant. Malim aptae, ut supra infraque. Idem XXIV. 4. hostem undique laminis ferreis in modum tenuis plumae conseptum. Postremo XXV. 1. Erant autem omnes catervae ferratae, ita per singula membra densis laminis tectae, ut iuncturae rigentes compagibus artuum convenirent: humanorumque vultuum simulacra ita capitibus diligenter apta, ut imbracteatis corporibus solidis, ibi tantum incidentia tela possint haerere, qua per cavernas minutas, et orbibus oculorum affixas parcius visitur, vel per supremitates narium angusti spiritus emittuntur.' Confer Athenaeum V. 5. Iustinum XLI. 2. Tertullianum lib. de Pallio pag. 49. edit. Salmasii. Plutarchum Lucull. pag. 510. Nazarium Paneg. Pausaniam: Συλλεξάμενοι τὰς ὁπλὰς, ἐκκαθάραντές τε καὶ διελθόντες ποιοῦσιν ἀπ' αὐτῶν δρακόντων φολίσιν ἐμφερῆ. Sed elegantissime omnium cataphractos depinxere duo summi viri, Heliodorus et Iulianus, quorum verba describere non gravabor. Ὁ Παραβάτης orat. I. Ἀπείρων γὰρ εἶχες ἱππέων πλῆθος, καθάπερ ἀνδριάντας ἐπὶ τῶν ἵππων ὀχουμένους, οἷς συνήρμοστο τὰ μέλη κατὰ μίμησιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· ἀπὸ μὲν ἄκρων τῶν καρπῶν εἰς τοὺς ἀγκῶνας· ἐκεῖθεν δὲ ἐπὶ τοὺς ὤμους· καὶ ὁ θώραξ τμημάτων κατὰ τὸ στέρνον καὶ νῶτα συναρμοζόμενος· τὸ κράνος αὐτῷ προσώπῳ σιδηροῦν ἐπικείμενος, ἀνδριάντος λαμπροῦ καὶ περιλάμποντος παρέχει τὴν ὄψιν· ἐπεὶ μηδὲ κνῆμαι καὶ μηροί, μηδὲ ἄκροι πόδες τῆς σκευῆς ταύτης ἔρημοι λείπονται. Συναρμοζομένων δὲ αὐτῶν τοῖς θώραξι, διά τινων ἐκ κρίνου λεπτοῦ πεποιημένων οἱονεὶ ὑφασμάτων, οὐδὲν ἂν ὀφθείη τοῦ σώματος γυμνὸν μέρος· ἅτε καὶ τῶν χειρῶν τοῖς ὑφάσμασι τούτοις σκεπομένων, πρὸς τὸ καὶ καμπτομένοις ἐπακολουθεῖν τοῖς δακτύλοις. Alia, sed minoris momenti, habet orat. II. pag. 57. Ea omnia praetermitto, uti etiam quae pag. 73. adnotavit Illustrissimus Spanhemius, immensus ille literarum Oceanus. Agmen claudat Heliodorus, qui lib. IX. pag. 431. hunc ordinem non minus eleganter quam accurate persequitur: Τρόπος δὲ αὐτοῖς πανοπλίας τοιόσδε· Ἀνὴρ ἔκκριτος, καὶ σώματος ἰσχὺν ἀθλητικός, κράνος μὲν ὑπέρχεται συμφυές τε καὶ μονήλατον καὶ ὄψιν ἀνδρὸς ἐς ἀκρίβειαν, ὥσπερ τὰ προσωπεῖα σοφιζόμενον. Τούτῳ δὲ ἐκ κορυφῆς εἰς αὐχένα πάντα πλὴν τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὸ διοπτεύειν σκεπόμενος, τὴν μὲν δεξιὰν κοντῷ μείζονι λόγχης ὁπλίζει, τὴν λαιὰν δὲ εἰς τὸν χαλινὸν ἀσχολεῖ. Κοπίδα δὲ ὑπὸ τὴν πλευρὰν παρηρτημένος, οὐ τὰ στέρνα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἅμα τὸ ἄλλο ἅπαν τεθωράκισται. Ἐργασία δὲ τοῦ θώρακος τοιάδε· ΠΕΤΑΛΑΣ χαλκᾶς τε καὶ σιδηρᾶς ὅσον σπιθαμιαίας πάντοθεν εἰς σχῆμα τετράγωνον ἐλάσαντες, καὶ ἄλλην ἐπ' ἄλλην κατ' ἄκρα τῶν πλευρῶν ἐφαρμόσαντες (ὡς τῇ κατωτέρᾳ τὴν ὑποκειμένην ἀεί, καὶ τῇ πλαγίᾳ τὴν παρακειμένην κατὰ τὸ συνεχὲς ἐπιβαίνειν) καὶ ῥαφαῖς ὑπὸ τὰς ἐπιπτυχὰς τὴν συμβολὴν ἀγκιστρώσαντες, χιτῶνα τινὰ φολιδωτὸν ἀπεργάζονται, προσπίπτοντα μὲν ἀλύπως τῷ σώματι, καὶ πάντῃ περιφυόμενον, περιγράφοντα δὲ μέλος ἕκαστον, καὶ πρὸς τὸ ἀκώλυτον τῆς κινήσεως συστελλόμενόν τε καὶ συνεκτεινόμενον. Ἔστι γὰρ χειριδωτὸς ἀπ' αὐχένος εἰς γόνυ καθειμένος, μόνοις τοῖς μηροῖς καθὸ τῶν ἱππείων νώτων ἐπιβαίνειν ἀνάγκη διαστελλόμενος. Ὁ μὲν δὴ θώραξ τοιοῦτος· ἀντίτυπόν τε βελῶν χρῆμα, καὶ πρὸς πᾶσαν τρῶσιν ἀπομαχόμενον, ἡ κνημὶς δὲ ἀπ' ἄκρων ταρσῶν εἰς γόνυ διήκει, συνάπτουσα

πρὸς τὸν θώρακα. Παραπλησίᾳ δὲ σκευῇ καὶ τὸν ἵππον περιφράττουσι, τούς τε πόδας κνημῖσι περιδέοντες, καὶ προμετωπιδίοις τὴν κεφαλὴν δι' ὅλου σφηκοῦντες, ἐκ νώτων τε ἐπὶ γαστέρα καθ' ἑτέραν πλευρὰν, σκέπασμα σιδηρόπλοκον ἀπαιωροῦντες, καὶ ὁπλίζειν τε ἅμα καὶ τῷ λαγαρότητι μὴ ἐμποδίζειν τοὺς δρόμους. Οὕτως ἐσκευασμένος καὶ οἷον ἐμβιβλημένος ἐπιβαίνει τὸν ἵππον, οὐκ αὐτὸς ἐφαλλόμενος, ἀλλ' ἑτέρων διὰ τὸ ἄχθος ἀνατιθεμένων. Κἀπειδὰν ὁ καιρὸς ἥκῃ τῆς μάχης, ἐφεὶς τῷ χαλινῷ τὸν ἵππον καὶ μυωπίσας παντὶ τῷ ῥοθίῳ, κατὰ τῶν ἐναντίων ἵεται, σιδηροῦς τις ἀνὴρ

104 *φαινόμενος,* * *ἢ καὶ σφυρήλατος ἀνδριὰς κινούμενος. Ὁ κοντὸς δὲ τὰ μὲν πρὸς τῇ αἰχμῇ καταπολὺ καὶ εἰς εὐθὺ προβέβληται, δεσμῷ πρὸς τὸν αὐχένα τὸν ἵππιον ἀνεχόμενος. Τὸν οὐρίαχον δὲ βρόχῳ πρὸς τοῖς ἱππείοις μηροῖς ἐξήρτηται, μὴ εἴκων ἐν ταῖς συμβολαῖς, ἀλλὰ συνεργῶν τῇ χειρὶ τοῦ ἱππέως εὐθυνούσῃ μόνον τὴν βολὴν, αὐτοῦ δὲ ἐπιτείνοντος καὶ πρὸς τὸ σφοδρότερον τῆς τρώσεως ἀντερείδοντος, τῇ ῥύμῃ γοῦν διαπείρει, πάντα τὸν ὑποπίπτοντα καὶ μιᾷ πληγῇ δύο που φέρει πολλάκις ἀναρτήσας.* Apud auctorem sub falso nomine Ciceronis de re militari pag. 502. *qui taura fructa*, leg. *cataphracta.* WASSE.

FERREA OMNI SPECIE. Malim: *Ferrea omnes specie*, aut *ferrea homines specie.* id est, quasi ferrei homines. Forsan locutus est de cataphractis. COLER.

(XI.) 22. GALLIAE MULIERES. Virgilius Culice:

Tempus et Arcadii *memoranda referre* magistri.

Qua forma apud Horatium, *Metaurum flumen*, et, *acumen Stertinium* apud Varronem *γεροντοδιδασκάλῳ, Libya citrus*, Plautum Trinum. *Arabia terra.* Iustinus XI. 11. (*Alexandriam*) *Coloniam* Macedonum *caput et Aegypti iubet.* Lege ex MSS. Bongarsii *Macedoniam* pro *Macedonicam* vel *Maceticam.* Nostrum enim in plerisque sequitur. Librarii, qui nescierunt quo pacto transferre Macedoniam in Aegyptum potuerit Alexander, et *Alexandriam* nomine Macedoniae nullibi venire sciverant, locum immutarunt. WASSE.

MENSTRUA SOLVENDA. Tacit. Histor. V. de Asphalto: *Fugit cruore vestemque infectam sanguine quo foemina per menses exsolvuntur.* CIACC. et URSIN. — *Galliae mulieres* pro *Gallicae.* Nonius *more Graeco.* *menstrua* autem *solvere* dixit, opinor, Sallustius, imitatus Lucretium (hunc enim in pluribus observavi et monui) qui lib. VI. ita canit:

Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.

CARRIO. — Turnebus lib. XV. cap. 1. ait, hoc loco menstrua solvere esse sacra solvere, quae mense quoque dabantur. Sed mihi secus videtur. Scilicet menstrua illa mulierum *τὰ καταμήνια* vocitasse Sallustium. Quam et phrasin Sallustianam more suo imitatus est Tacitus: *Fugit cruore vestemque infectam sanguine quo feminae per menses exsolvuntur.* COL. — Si in loci huius enarratione frustra me dixero alias fuisse, profecto haud mentiar. Nec tamen mirum, cum (ut Petroniani Bollenii expurgationem in rem meam utar) et homo sim et adhuc iuvenis; adde Lucretium (at quanti poetae?) auctoritate inductus, apud quem istiusmodi exemplum legeram: *Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.* ubi de mul

menstruali ac sanguinis profluvio abundante loquitur. Itaque in eadem fortassis nunc etiam persuasione haererem, nisi me errantem humanitus, comitate (ut solet) sua, facile in viam reduxisset Lipsius, pariter aurem vellendo et admonendo, existimare se *menstrua* hoc loco non pro *menstruis genitalibus* sed pro *sacris* potius accipienda; iis dico quae quot mensibus pro exercitus incolumitate et maxime salute suorum persolvi nescio an Romani, barbari certe moris antiquitus fuisse videtur: quam quidem ego hominis ingeniosissimi et omnium sine controversia doctissimi interpretationem quom *amplius* primum pronunciare ausus, ipse mecum et cum animo meo curiosius aliquamdiu agitassem, accessit tandem ad Lipsianam sententiam auctoritas Plutarchi, apud quem (ut forte an consilio in Crassum eius incideram) haec verba inveni: οἳ δ' ἐπειρῶντο μὲν τὴν αἴσθησιν ἀποκρύπτειν, τὰ κρανῆ καταμπέχοντες, ὀφθέντες δ' ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς πολεμίοις, ἐκινδύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσος ὀξέως ἐπιφανεὶς μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην. id est: *His imperat* (Crassus) *ut quam possint occultissime iter faciant, qui studentes hostem fallere galeas frondibus contexere. Conspecti autem a duabus mulieribus, quae sacrificabant pro salute hostium, in periculo fuissent, ni celeriter interveniens Crassus pugnam commisisset multo acerrimam* etc. Vides, quantum a Plutarcho Sallustius, a Sallustio contra Plutarchus accipiat lucem. Nam absque illo foret, nec per quas mulieres, Italicine, an exotici generis; nec e quo loco; nec quo diei tempore; nec qua occasione insidiae istae militares detectae fuerint, compertum quicquam haberemus. Nunc ex Historici nostri reliquiis discimus, *lumine adhuc incerto*, hoc est, sub matutinum crepusculum, opera mulierum maxime, et quidem nationis Gallicae, istud ipsum evenisse: hoc amplius; caussam deprehensionis eius urbae vitationem fortuitumque secessum atque ascensum exstitisse, in solum et devium (uti apparet) montem eius rei gratia factum, quo videlicet maiore cum silentio ac religione, extra conventum * sacra illa peragi 105 possent. Unde et liquido est animadvertere, quam curiosa ubique rerum, temporum, locorum, hominum denique tractatione Historiam suam exsecutus Sallustius. Qua sane mihi ad miraculum usque disertus ac prudens, modum humani ingenii captum supergressus videtur; Historicorum quantum est, erit, aut fuit umquam, haud dubie princeps: et cui illud de Moeonio vulgatum optimo iure tribui possit:

Longe erit a primo, quisque secundus erit.

DOUZA.

23. PLUTEOSQUE. Nonius, *demoliri*, inquit, *est diruere*. CARRIO.

24. EXERCITUM. Messus, *degredior illum locum*. ita corrige. CARR.

25. TETRARCHUS. Idem Messus, *territus illius rei*. Male in aliis est, *ullius rei*, et, *formavit*. CARRIO.

26. SIMUL EOS ET CUNCTOS IAM INCLINATOS etc. Videndum an legi possit: *Cunctos iam inclinatos laxitas loci, et plures cohortes etc. pariter fugientes invadunt*. CIACCON. et URSIN. — Locus mendosus, et quem iure aenigmatiam feceris. *laxitas* est Nonio *laxitudo*. In veteri quodam codice est *indignatos*, in aliis aliud. putavi legendum: *Simul eos et cunctos iam*

inclinatos laxitate loci, plures cohortes, atque omnes, uti in secunda re, pariter aeve invadunt. CARRIO. — Mutila haec et incohaerentia apparent. In fine tamen recte legetur: *Pari aeritate invadunt.* Attius Neoptolemo: *vis veritatis atque acritas.* COLER. — In vet. quodam Codice, *indignatos*, in aliis aliud. Putat legendum, ut in textu, Carrio. WASSE.

27. HI LOCORUM PERIGNARI etc. Forte legendum: *Quod inopia scutorum fuere, ab ea arte* etc. URSIN. — *Parma est scutum breve.* Nonius. Pro *fuerat* in aliis est *fuere*, in nonnullis *fecerat*. Pro *ad eam artem* vulgo *ad eam arcem*, in aliis, *ad eas arces.* est autem *ad eam artem* idem quod *ea arte.* nimirum nectendi e viminibus vasa; ut *ad hunc modum*, pro *hoc modo*, Sallustio non infrequens. Sed haec immane quantum alii depravarunt. CARRIO. — Hiat oratio, neque invenio, qui rimas deformes claudam. COLER. — Puto corrigendum: *Hi locorum perguari.* Sic supra: *Fiducia gnaritatis locorum.* Item *foret* pro *fuerat.* sed et illud, *ad eam artem,* non placet, malimque, *ad eas artes;* idque ex veterum librorum fide, in quibus diserte expressum legitur, *ad eas arces,* mutatione facile *T* scilicet in *C* facta. DOUZA. — Freinshem. ad Flor. III. 20. 6. BROUKHUS.

NECTERE EX VIMINIBUS. Ita in re trepida solebant. Thucydides IV. 9. *Τοὺς ναύτας ἐξ αὐτῶν ὥπλισεν ἀσπίσι τε φαύλαις καὶ οἰσυΐναις ταῖς πολλαῖς.* De iis capiendus Hegesippus III. 3. *aciem dirigeretur*, clypeos intexerent. ubi C. C. C. et B. Pub. *regiones prohibere latrociniis.* eleganter; sic Virgil. *Solstitium pecori defendite.* Hoc genus Persis paene proprium ut ex Herodoto et Xenophonte patet; et usque ad Iuliani tempora iisdem in usu fuisse auctor Ammianus XXIV. 2. *obtecti scutis vimine firmissime textis, et crudorum tergorum densitate vestitis.* Eunapius: *εἰ δὲ τῶν Πάρθων οἰσυΐνας ἀσπίδας ἔχοντες, καὶ κράνη οἰσύϊνα τρόπον τινὰ πάτριον πεπλεγμένα.* Confer Grammaticos verb. *γέῤῥα.* WASSE.

AD EAM ARTEM. Forte, *ab ea arte.* CIACCON.

(XII.) 28. DE PECORE. Quod sequitur fragmentum (*de pecore coriis recens detracta, quasi glutinò adolescebant*) videtur coniungendum cum eo, quod citat Servius. Utrumque ita concinnari simul potest: *Lucani de vimine facta scuta coriis * tegebant, quae de pecore recens detracta, quasi glutino adhaerescebant;* nam vox *coria* hic abundat. URSIN.
106 — Carisius lib. I. notat *pecu* et *pecus, pecoris*, et haec duo Sallustii verba adfert. Servius autem lib. III. Georgicon et Martianus lib. III. reliqua commemorant, nullo tamen adiecto libri numero, quae ego primum inter se coniunxi, deinde hoc libro, hoc etiam loco posui, quod cum eo quod praecedit optime congruerent. Dicit enim Sallustius eos scuta e viminibus nexuisse, illisque coria de pecore recens detracta imposuisse: quae quasi glutino adolescebant. quo etiam pertinet, quod idem scribit Servius, *Sallustium dicere, Lucanos de vimine facta scuta coriis tegere.* lib. Aeneid. VII. Carisius lib. I. *glutinum*, inquit, *dixit Varro in Scauro, glutinum Daedalum invenisse. Quam declinationem Sallustius sequitur cum dicit quasi glutino adolescebant.* Idem eodem: *Varro in Scauro: glutinum ferunt Daedalum invenisse: quasi, gaudium, praemium, itaque Sallustius*

tertiae potius declinationis usum secutus, *Glutine*, *inquit*, *adolescebant*, *ut*, *gaudio*, *praemio*. quas duas postremas voces cum exempli caussa adferat Carisius, easque superius etiam cum Varronianis composuerit, mirari satis nequeo eorum ignaviam, dicam, an imperitiam, qui eas ut Sallustianas habuerunt. Carrio.

Quasi glutino. Talia scuta coriacea erant olim Afrorum et Maurorum, teste Isidoro. Coler. — Philargyrius ad IV. Georg. 40. Serv. ad III. Georg. 155. Broukh.

29. Avidior. Arusianus, *avidus illius rei*. Carrio.

30. Consilii. Idem Messus, *aeger illius rei*. Carrio.

31. Reversi. *Invitare*, inquit Nonius, *est repleri*. hic autem locus apud alios varie mendosus, hic restitutus est. Carrio.

32. Atque hiavit. *Hiare* eidem Nonio est *aperire*; fortasse *aperiri*. Carrio.

33. Rursus. Nonius, *contentio est perseverantia et elatio*. Carrio.

34. Ubi se. Arusianus de elocutionum exemplis: *emergit se*. Carr.

35. Tum vero. Idem Arusianus, *propinquo illam rem*. Carrio.
Tartanium. Amnem Bithyniae. Wasse.

36. Eos qui. *Comparare*, inquit Nonius, *est componere*, *machinari*. Carrio. — Retulit inter huius libri reliquias Ludovicus Carrio, sed cum in Nonii Marcelli codicibus tum recentioribus cusis, tum etiam MSS. vetustioribus, unde haec desumsit Carrio, fragmento huic Sisennae non Sallustii nomen praefixum sit, eo unde sumtum est, me quidem iudice relegabitur tantisper, donec huius constitutionis ratio reddatur. Putsch.

(XIII.) 37. In quis notissimus quisque etc. Videtur legendum: *Aut mulcato corpore*, *in prora patibulo eminens adfigebatur* etc. Nam hoc in navibus factum esse, vel ex eo constat, quod ait, *aut malo dependens verberabatur*. *Mulcato* vero *corpore* dixit alibi, et item Tacitus lib. I. cum ait: *Magna pars nudo*, *aut mulcato corpore*. Ursin. — Nonius, *patibulum est crux*. Carrio.

Inmutilato corpore. Verbum ἐκ τῶν ἅπαξ λεγομένων. Recepit autem pro Sallustiano Hegesippus I. 29. *Summum enim Sacerdotem* immutilatum corpore *quenquam esse oportet*, *nec licere per legem licet*, *ut mutilato corpore quiquam summo fungatur munere*. Voces *corpore quenquam* absunt meis et Gualtheri codicibus. malim *s. e. s. immutilato corpore esse op*. Wasse.

Inprobi patibulo eminens adfigebatur. Hoc in navibus factum fuisse, ex eo apparet, quod ante dixit, *aut malo dependens verberabatur*. * Igitur legendum videtur, *in prora patib. e. aff.* Ciaccon. — Locus 107
non iniuria de mendo suspectus; neque tamen quo mendum tollatur reperio. Sunt qui legant *in prora*; non placet. Itaque amplius. Carrio. — Multa multis ad hunc locum dicta, quae recitare quid attinet? Mihi dubium non est veram esse lectionem *in puppi*, quam illustrissimus Scaliger in MS. Nonii exstare indicio fuit sic scriptam, *in pouppi*. Putsch.

— Ciacconius *in prora patibulo eminens*. Lipsius lib. II. Antiq. legit *in proris*. Neutrum placet. Ego ad Criticum Senatum adferre hanc meam emendationem non dubito: *Aut immutilato corpore improbe, patibulo eminens affigebatur*. COLER. — *Improbum patibulum* hic excelsum denotare videtur. Sic *improbius natus* pro grandioris staturae homine: item *improbiora labra*. Aliae enim cruces aliis fuerunt. Enimvero fatendum est, quod altitudinem crucis spectat, alias aliis maiores statui solitas, etiam in vulgari et ordinario latronum et servorum supplicio. Nam prout robustiores essent et altioris staturae, qui erant cruci affigendi, vel infirmiores, ita crux illis altior aut humilior compingebatur. Patibulum quidem proprie dicitur de transverso ligno, sicuti et patibulum pro sera sive veste, qua ostia occluduntur, dictum a Titinnio notat Nonius. Cum tamen haec vox pro cruce ponitur, tota ea intelligenda est. sicuti hic apud Sallustium nostrum. Itaque errat hic Lipsius, quanquam locum ex Carbonaria Plauti apud Nonium adducit: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci*. Sed fallitur. Vide Salmasium de Cruce. WASSE.

38. AD SICILIAM. Messus: *patet tot pedes*. CARRIO.

39. CLAUSI. Messus: *altus pedes tot*. quae elocutio cum hoc exemplo minime convenit. CARRIO. — Laudat Fragmentum istud Fronto, confirmare se studens auctoritate Sallustii, probe oppido ac Latine dici: *altus pedes tot*. Sed cum in hoc exemplo nec vola nec vestigium elocutionis eius usquam gentium compareat; cui dubium esse potest, quin vox *altus* mala manu istinc sublecta redonari Sallustio debeat restituique fortasse hoc modo, *clausi lateribus pedem altis?* DOUZA.

40. NAPHTHAS. Probus Catholicis: *hoc Naphthas, huius Naphthae, genus olei cedrino similis, Sallustius lib. IV. Hist. dixit*. CARRIO. — Alioqui et flos tenuissimus bituminis ita vocatur, circa Babylonem copiosissime proveniens, cui tanta est cum igne cognatio, ut flamma transiliat in eam undecunque visam. Auctor Plinius lib. II. cap. 105. Vid. Dioscor. I. cap. 101. Strabonem XV. 743. WASSE.

COMMENTAR. IN LIB. V.

* LIBER V. Hoc libro exposuit res gestas IV annorum ab U. C. 683. ad 686. in quos incidit B. Piraticum, desertio exercitus Luculli. A. POPMA. 108

(I.) 1. AT LUCULLUS. Priscianus lib. XVIII. notat *audito.* Vulgo male est *Lucilius* pro *Lucullus;* deinde pro *Q. Marcium* in quibusdam *Macium*, in aliis *Marium;* postremo pro *Regem* inepte *regem.* est enim *Rex* familiae, non dignitatis. scribe itaque, *Q. Marcium Regem, de quo crebro historici et Sallustius Catilinario, legatos ad Q. Marcium Regem mittit.* et ibidem saepe. CARRIO. — Hic consul fuit A. U. DCLXXXV. una cum L. Metello, fratre Q. Metelli Cretici, qui (ut auctor est Pedianus) Consule Pompeio Siciliae Praetor fuit. Sed et ipso sub initium Consulatus sui et successore suo, antequam magistratum eum iniret, defunctis; nemineque in locum porro eius subrogato, solus eo anno Consulatum gessit; cuius hic mentionem iniicit Crispus, haud alio referundam, quam quod Lucullus, comperto Regem istum cum tribus legionibus in Ciliciam (quae eidem provincia cum exercitu decreta erat) per Lycaoniam tendere, suis militiam detrectantibus ac iam abnuentibus omnia, auxilium eius advorsus Mithridatem imploravit: sed frustra; id quod ad proximum Fragmentum docebimus. DOUZA.

2. LEGIONES. Idem Priscianus ibidem *comperto.* vereor ne omnia satis sint integra. in Gemblacensi est, *Consuli datam esse, missos esse.* sed hoc Sallustiana brevitas aversatur. CARRIO.

LEGIONES VALERIANAE COMPERTO etc. Ita locutus est Tacitus lib. XI. cum dixit: *Comperto quoque Graecam litteraturam non simul coeptam absolutamque.* et lib. I. *Caecina comperto vanam esse formidinem.* Item Livius lib. XXXI. *Satis comperto Ordiaeam petituros Romanos.* et Sallustius ipse superiore fragmento dixit: *At Lucullus, audito Q. Marcium Regem Procos.* CIACCON. et URSIN. — Hoc est: *cum comperissent.* Tacitus II. 9. *in ripa Arminius adstitit,* quaesitoque *an Caesar venisset.* Confer I. 75. An. II. 60. Hist. IV. 17. Ammianum XX. 4. Idem alibi: *vocantur Patres,* addito, *consultandum super re magna et atroci.* Annal. XVI. 33. *Montanus patri concessus est,* praedicto, *ne in Republica haberetur.* Papinianus: comperto *matrem suam intestato decessisse.* Paulus: *non* dissimulato *se libertum esse.* Apuleius VII. Cognitoque *quosdam, immo vero fortissimum quemque, variis quidem, sed impigris casibus adoppetisse.* WASSE. — Vid. Leopard. lib. XVII. Emend. V. cap. I. BROUKH.

CONSULI DATAM, MISSOS ESSE. M. Acilium Glabrionem intelligit, qui A. U. DCLXXXVI. cum C. Pisone Consul fuit, eique provinciae istae una cum Mithridatico bello decretae. Sed hariolor rescribendum: *Consuli datam, sese missos esse.* quae coniectura eo mihi firmior videtur, quo propior cum ad priores omnium editiones, tum vero etiam ad scriptorum codicum fidem accedit, in quibus probe et plane exaratum legitur, *Consuli datam esse, missos esse.* quod quam proclive fuerit imperito cuipiam exscriptori, ex nostro hoc τῷ *sese* architectari, quis non videt? Ceterum *sese missos esse*, ab armis dimissos, et quasi militaris sacramenti nexu exsolutos interpretor. Hic enim color erat, quem legionarii illi Valeriani,
109 animis a Lucullo pariter abalienatis, rebellioni * suae praetexebant. Desiderantur autem verba, quibus periodi istius clausula explebatur, puta *caussantes*, seu *praetendentes*, *militiam detrectavere*. quae Priscianus, cui nos et huius et prioris Fragmenti conservationem debere par est, per incuriam, ut solet, citare porro neglexerit. quod ego hic a me dictum cupio, non quidem contextus augendi, sed interpretandae sententiae tantum: quae clarius ut liqueat, haud abs re fuerit, historiae argumentum altius aliquanto repetere. Ea vero sic habet: Post Triarii cladem cum Lucullus advenisset isque Mithridatem facile opprimere posse, si in eum perrexisset, videretur, ab exercitu suo desertus nihil profecit. Fuerunt autem legiones, quae primum sub Valerio Flacco, post sub Flavio Fimbria meruerant, quae a P. Clodio sollicitatae, quum stipendia sua se confecisse dicerent, dicto audientes esse ac Imperatorem in Mithridatem sequi recusarunt; praesertim vero, ubi Acilium Glabrionem Consulem Lucullo successorem Roma missum adesse cupientissimis animis accepere. quae Lucullo caussa fuit, ut, cum militum suorum seditione, tum quod ne a Marcio quidem, qui (uti dictum iam antea est) Ciliciae cum imperio praeerat, auxilium impetraret, omnibus modis proditus desertusque a suis, Mithridate veteri hoste relicto, retro in Tigranem convertit. DOUZA.

MISSOS. In Gemblacensi, *Consuli datam esse, missos esse.* CARRIO. — MSS. *Consuli datam esse, missos esse.* unde pro priori *esse*, *sese* rescribendum putat. Deinde ut sensus absolvatur, addit *praetendentes*, aut *caussantes*, et de Legionibus accipit quas Clodius per iram et invidiam sollicitavit, ut ne amplius Lucullum adversus Mithridatem sequerentur. ANONYM. apud CRISP.

3. REGEM AVERSABATUR. Tacit. Hist. IV. *Vulgus aversari Regem invidere Aegypto, sibi metuere.* CIACC. et URSIN. — Arusianus, *aversor illum;* quamquam alibi apud eundem legatur, *adversor illum.* videntur enim veteres utramque vocem in eadem re posuisse. Sic Tacitus Historiarum lib. I. *ambitionem scriptoris facile adverseris.* CARRIO.

4. NEGOTIA SEQUEBANTUR. Legerim *exsequebantur.* CIACCON. — Videtur legendum: *Ceteri negotia exsequebantur.* Quomodo notavimus supra ad fragmentum lib. III. scribendum esse, ubi est: *Cunctique omnium ordinum munia exsequi.* et in bello Catilinae sic dixit: *Cetera multitudo coniurationis suum quisque negotium exsequebatur.* URSIN.

COMMEATIBUS MERCATIS. Unde Cicero, *dies commeatus.* Nec, *furibus*

Livius XXXIII. *magna pars sine commeatibus dilabebantur*. Pro licentia abeundi Tacitus An. XV. 10. *reliquas* (*legiones*) promiscuis militum commeatibus *infirmaverat*. At hunc morem, de quo queritur Noster, planius ostendit Hist. I. 46. *quarta pars manipuli sparsa per* commeatus, *aut in ipsis castris vaga, dum mercedem centurioni exsolveret, neque modum oneris quisquam, neque genus quaestus pensi habebat. Per latrocinia et raptus, aut servilibus ministeriis, militare otium redimebant. Tum locupletissimus quisque miles labore ac saevitia fatigari, donec vacationem emeret*. Bene ergo et more militiae facit Adrianus, qui, auctore Spartiano, ne *pateretur* quidem *quicquam tribunum a milite accipere*. Veteta tamen marmora suadent hoc non semper obtinuisse; nam milites illi commeatales, a quibus tribuni aliquid per stellaturam auferebant, audiunt *tribunorum beneficiarii*. Quo titulo vix alius frequentior occurrit in vetustis monumentis; adi Gruterum DLVIII. 5. DXXVIII. Iustinianum Cod. de Offic. Praef. Praet. Africae Leg. II. et Cl. Salmasium ad Pescennium cap. III. Ex hac voce κομίατος et κομίατος apud Hesychium et Leonem Tact. VII. 4. scribitur et *comiatus* in Capitular. Car. Magni, unde Itali suum *comiato*. Quae voces apud Concil. Vernense An. 755. Canon. IX. et Palladium in Lausiac. cap. LXXXVI. vitae prorogationem signant. Habes denique *cuneatim stipato commeatu*, pro agmine undique compresso. Confer Tacitum in Agric. Suetonium Tiberio LXXII. qui ad usus civiles transtulit, Donatum in Hecyr. I. II. 100. Lege LIV. de militibus vagantibus, ita cautum legimus apud Ruffum, interprete Leunclavio: *SI. QUIS. VAGARI. FUERIT. AUSUS. ULTRA. DIEM. COMMEATUS. ET. MILITIA. REIICIETUR. ET. UT. PAGANUS. CIVILIBUS. MAGISTRATIBUS. TRADETUR*. At *bello imminente* capitis supplicio affici solebant. Commeatui opponitur *remeatus*. Martianus Leg. relegat. ff. de poena: Nemo potest commeatum *remeatumve* dare, nisi Imp. Wasse.

Mercatis. *Mercatis*, inquit Nonius, pro *mercatibus*. quam interpretationem quidam libri veteres pro verbis Sallustianis acceperunt. Carrio.

5. * Et uxori eius frater erat. Sic supra in bell. Iugurthae dixit: 110
Liberis eius avunculus erat. et Tacitus libro IV. *Asinius Gallus, cuius liberis Agrippina matertera erat*. Sic enim apud Tacitum legendum videtur, non ut in vulgatis editionibus, *liberorum*. Ciaccon. et Ursin. — Arusianus: *frater illi*. Carrio. — Huic elocutioni parissima illa quam supra libro primo habuimus, *liberis eius avunculus erat*. Innuitque haud dubie P. Clodium, qui, quod frater uxoris Luculli foret, primo se apud Imperatorem loco esse volebat. quod, quum ob flagitiosae vitae impuritias summámque improbitatem atque insolentiam minus ei ex sententia procederet, excogitavit homo malitiose et arroganter confidens, quanam potissimum ratione et quibus artibus Lucullum de Imperii fastigio deiectum praecipitem daret. Itaque invidia atque ira, pessimis consultoribus, grassatus, comperto, Fimbrianos milites (quos supra legiones Valerianas, a Valerii Flacci Imperatoris quondam sui nomine, appellavit) ad singula seditionum momenta iam pridem arrectos intentosque diem novandis rebus circumspectare; eosque ac ceteros de factione, quorum cognoverat promtam

audaciam, comparatis delinimentis subire instituit. persuasitque facile animis lubricis et iam inde ab antiquo turbare ac tumultuari assuetis, se non amplius sacramenti religione teneri. cuius rei species erat rogatio legis Maniliae, qua provinciae atque exercitus omnes, quibus ad id usque tempus cum imperio Lucullus praefuerat, Pompeio recens a Piratico bello reduci mandabantur, adiecta etiam Cilicia, quam Glabrio obtinebat. Proinde sic, quasi ex Senati decreto una cum ipso Imperatore suo exauctorati, traducebant illi otiose in Gordyene tempus, Pompeium aut quem alium Imperatorem ad succedendum Lucullo missum exspectantes. Ex quibus omnibus perspicue paret, in Fragmento illo ordinem perperam ac praepostere servatum esse; et quod nunc quintum legitur ante superiora illa quatuor principe loco collocari debere. Quo etiam haud absurde meo quidem animo pertinere iudico exemplum proximum, illud, quod istud antecessit, voluit dicere: *Ceteri negotia sequebantur familiaria Legatorum, aut Tribunorum, et pars sua* (subaudi, negotia sequebatur) *commeatibus mercatis*. id est, militiae vacatione seu missione non data, sed empta, pretioque conciliata a ducibus suis; arte nostris etiam Strategis non ignara. Unde magis etiam videre est, quanta lubido Romanos istos manipulares tenuerit, veterem Imperatorem novo commutandi ac relicto Lucullo se cum Pompeii victoris ac bis triumphalis copiis ambitiose coniungendi. DOUZA.

(II.) 6. SAEPE CELEBRITATEM NOMINIS INTELLEGO TIMENTEM. Videndum an legi debeat: *Sed te celebritatem* etc. CIACCON. et URSIN. — *Participiorum accusativi*, inquit lib. XVIII. Priscianus, *frequenter pro verbis infinitis ponuntur*. in Gemblacensi est, *spe celebritatem nostris intelligo timentem*. pro *timere*. in aliis, *saepe celebritatem nominis te lego timentem*. CARRIO.

7. VIDEO. Idem Priscianus ibidem. Gemblacensis: *video ingentia dona quaesitura τὸν σπόριαν, properantem*, *pro properare*. quam scripturam nondum probo; tum autem probabo, cum quid ea significetur intellegam. alius vet. cod. *video ingentia dona quaesita Graeciae properantem*. Fortassis vox illa *Graeciae* a librario quodam adiecta est, volente significare verba Graeca, quibuscum Latina Priscianus composuerit, hic esse inserenda. CARRIO.

8. NAM SI IN. Arusianus, *evenit in illo*. emenda his operarum vitium et scribe, *Nam si in Pompeio*. CARRIO. — Fragmentum istud Catuli orationis partem fuisse, summatim a Sallustio recensae, pro certo mihi persuadet Plutarchus, ita super hac ipsa re in Pompeio suo disserens: *Κάτλου δὲ κατὰ τοῦ νόμου προσελθόντος, πολλὴν μὲν αἰδούμενος ὁ δῆμος ἡσυχίαν παρῆγεν· ἐπεὶ δὲ πολλὰ μετὰ τιμῆς ἀνεπιφθόνως ὑπὲρ τοῦ Πομπηΐου διελθὼν, συνεβούλευε φείδεσθαι, καὶ μὴ προβάλλειν τὸν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύνοις ἐπαλλήλοις καὶ πολέμοις· ἢ τίνα, εἶπεν, ἕξετε ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τοῦτον*; Id est: *Procedente ad dicendum* (advorsus legem Gabiniam) *Catulo, magnum silentium tenuit reverentia eius populus. Postquam hic multis Pompeii laudibus candide commemoratis, suasit, ut parcerent ei; nec periculis et bellis aliis ex aliis talem virum obiicerent: Aut quemnam (inquit) habituri estis alium, hunc si amiseritis?* etc. DOUZA. — Quo

hoc fragmentum spectet, coner demonstrare illo Patereuli loco lib. II. *Digna est memoria Q. Catuli cum auctoritas, tum verecundia, qui, cum dissuadens legem in concione * dixisset, esse quidem praeclarum virum 111
Cn. Pompeium, sed nimium iam liberae Reipubl. neque omnia in uno reponenda; adiecissetque, si quid huic acciderit, quem in eius locum substitueretis? Succlamavit universa concio, Te, Q. Catule. Meminit et Cicero pro L. Manilia et Valerius Maximus lib. VIII. cap. 15. Plutarchus in Pomp. COLER. — Fragmentum istud Catuli orationis partem fuisse, existimat Douza, persuasus a loco Plutarchi. Sed magis confirmat Vell. lib. II. cap. 31. ubi Q. Catulus: *Si quid huic acciderit, quem in eius locum substitueretis?* Sunt autem verba solennia vitandi ominis in mortis mentione; ut ibid. docet Schegk. et adducit in hunc sensum alium e Suet. Aug. extremo: *Iulias, filiam neptemque, si quid his accidisset, vetuit sepulcro suo inferri.* Adde Scalig. in Tibull. lib. III. pag. 198. Voss. IV. Inst. Orat. pag. 189. RUPERT.

QUID HUMANI. *Εὐφημισμοῦ* genus. Sic apud Festum *altera avis* pro *improspera*, apud Lucretium et Plinium Ep. II. 1. *abiit* pro *mortuus est*. WASSE.

9. QUIBUS DE CAUSSIS. Haec Nonius in voce *apertum*, apud quem legitur: *equo descendere, surgere de sella, caput aperire solitum.* Apud eundem in voce *surgere* est: *sella surgere, caput aperire solitum.* apud Arusianum autem in elocutione, *assurgo illi*, est ea, quam expressi, scriptura. Servius lib. I. et III. Aeneid. interpretatur, *aperire, nudare et ostendere*, et has tres postremas voces affert. Verba autem ipsa de Pompeio accipienda iudico, cui uni ad se accedenti Sullam assurgere solitum Appianus lib. I. tradidit. CARRIO. — Honoris scilicet; Servius ad X. Aeneidos: *Quatuor erant apud Romanos, quae ad honorificentiam pertinebant; equo desilire, caput aperire, via decedere, assurgere. hoc etiam praecones praeeuntes magistratus clamare dicebantur.* Arnobius lib. VII. *Si quispiam viso potentissimi nominis viro, via decedat, assurgat, caput revelet, vehiculoque desiliat, tum deinde salutet.* PUTSCH. — Loquitur de se Pompeius, cui etiamnum iuveni Sulla tantum honoris habuit, nec sine causa. Is enim adolescens totum se Syllae partibus addixerat, nulloque etiamnum gesto magistratu, neque dum in Senatum allectus, multos per Italiam conscripserat milites, et vocanti ad se Syllae responderat, non se sine spoliis, et nullo hostium fuso sanguine imperatori suum commonstraturum exercitum, neque ad eum antea accesserat, quam hostium ductores multis vicisset proeliis; ut alibi Plut. refert. Haec vero res, si qua alia, generosorum militum armat et ardentem inflammat indolem, si virtuti haberi honorem a duce suo vident et bonos fortesque provehi, contra vero ignavos malosque sperni et abiici. Eo nomine Plinius cap. 70. Traianum collaudat, quod bonorum praemiis bonos faciat: *Accensa est*, inquit, *iuventus, erexitque animos ad aemulandum, quod laudari videbat.* et paulo post: *Adhuc autem*, inquit, *quamlibet sincera rectaque ingenia, etsi non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio. Vides enim, si quid bene fecero, nesciet Caesar, aut si scierit, testimonium non reddet.* RUPERT.

Adsurgere de sella, caput aperire. Servius pag. 399. assurgere *solitus*. Vide Stewichium ad Arnobium pag. 145. 10. Plutarchum in Pompeio pag. 622. et in Caussis. Appianum pag. 668. ante omnia Lipsium in Electis I. 23. Ad hunc morem ornate respicit Statius Thebaid. II. 61.

— — *Sopor obvius illi*
Noctis agebat equos, *trepidusque* assurgit *honori*
Numinis, et recte decedit limite *Coeli*.

Hoc de viro forti praedixerat Tyrtaeus:

Πάντες δ᾽ ἐν θώκοισιν ὁμῶς νέοι, οἵ τε κατ᾽ αὐτὸν
ΕΙΚΟΥΣ ΕΚ ΧΩΡΗΣ, οἵ τε παλαιότεροι.

Wasse.

Caput aperire solitum. Obiter hic notandus mos Hispaniae Granduum, quos vocant, quibus solis coram rege suo capitibus tectis esse licet: quem honorem quum misere concupisceret Antonius Laeva, eique aliquando sibi adstanti Carolus V. diceret, ut assideret, quod podagra eum laborare sciret, *Non pedibus suis, sed capiti male esse*, respondit; ut Thuanus et alii referunt. Rupert.

COMMENTAR. IN FRAGM. INCERT. LIBB. VEL LIB. VI.

112 (I.) 1. * Ne. Ex quarto an ex quincto Historiarum libro haec in voce *sublicium* Festus adducat, nemo facile dixerit; sic enim in Antonii Augustini exemplo scriptum est: *Sallustius lib. qu.* qua nota quartus non minus quam quinctus designari potest. Praeterea de verbis ipsis Sallustianis, cum ingens in Festo sit lacuna, non minor dubitatio est. Et ea re Festum ipsum exprimere quam nescio quid novum comminiscendo in temeritatem incurrere malui. Carrio. — Citatur a Festo. Schedae autem Fulvii Ursini lib. IV. adserunt, quibus facile adsentior. Verum sequentis fragmenti citationem omnino falsam esse puto. Neque enim arbitratus unquam sum Sallustium ultra quinque Historiarum libros scripsisse, cui suorum librorum numerum exaequare voluit Cornel. Tacitus, Sallustii imitator. Mos ille veterum, ut tot libros facerent, quot ille, quem imitabantur. Idem fecit Sidonius Apollinaris, qui novem epistolarum libros, ad imitationem Plinii, conscripsit, decimum autem *μονόβιβλον* et singularem esse voluit, ut Plinius istum suum ad Traianum, id quod alibi ex Sidonio docui. Potius igitur est, haec duo fragmenta inter Sallustii incerta referre, quam vel quinto vel sexto libro adsignare. Coler.

2. Cuius. Sunt qui fragmentum hoc VII. sunt qui X. Sallustii Historiae, sunt qui XI. adscribant. Sed cum praeter V superiores Historia-

rum libros, nullos a Grammaticis recenseri videam, et veteres codices sexto postrema haec tribuant; omnino hunc numerum retinere malui. Neque enim mihi fit verisimile, reliquos eos, si modo praeter sex, uti iam dixi, alii etiam a Sallustio scripti sunt, ita prorsus intercidisse, ne verbum quidem ex iis ut a Grammaticis afferatur: maxime cum novator verborum Sallustius sui ubique sit simillimus: et aliis suis libris, si quos forte scripsisset, non minorem Grammaticis novas, imo veteres, loquendi rationes in iis observandi occasionem dedisset, quam iis, quos mutilos, laceros, concisos, perturbatos et nulla ex parte sibi respondentes nunc in lucem edimus, suppeditaverit. Adde quod illa ipsa fragmenta, quae ex quibus Historiarum libris sint desumta incertum est, cum ad hos quidem superiores libros pertinere certum sit, cui tamen unumquodque eorum debeat assignari, non temere dixeris. Sed ad fragmentum. Loquitur, quantum divinare valeo, *de Insulis Fortunatis*, ad quas victum voluisse ire Sertorium a Sallustio in Historiis esse traditum, scribit in librum Epodon Horatianus interpres, sive is Acron est sive Porphyrio. Sed silentio praetereundum non est, me pro *satis constabat* scripsisse *sitas constabat*. Quod ne cui paullo humaniori non probem, non timendum mihi esse existimo. CARRIO. — Multae super hoc loco doctorum opiniones. Aldus Manutius nono, Ludovicus Carrio sexto Historiarum libro adscripsit. Colerus inter incerta referendum censuit. Nos vero cum videremus in quibusdam Nonii codicibus IX. in aliis XI. in aliis VI. Historiarum libro tribui, ad quartum relegandum putavimus. In MS. fuit IV. quod non intelligentes inepti illi librarii in VI. in IX. in XI. mutaverunt, quae omnia ex hac priori scriptura manasse nemo paullo humanior negabit. neque vero
mihi cum doctiss. Colero fit verisimile, * Crispum ultra V. Historiarum 113
libros conscripsisse, persuasis auctoritate Grammaticorum, qui sane non insuper habuissent, verborum a communi usu remotorum delectum et elegantiam, uti ex superioribus, ita et ex his libris, si unquam fuissent, scriptis suis inserere. PUTSCH.

SUOPTE INGENIO ALIMENTA GIGNERE. *Ingenium* ad arva post Virgilium transtulere Columella lib. X. Mela I. 13. Statius V. 15. et Sylv. II. 2. 45. Claudianus Rapt. 140. verba Columellae sunt:

> *Quod si nec coeli, nec campi competit humor;*
> Ingeniumque loci, *vel Iuppiter abnegat imbrem.*

supra:

> *Tum mihi ferrato versetur robore Palae*
> *Dulcis humus*, *si iam pluviis* defossa *madebit.*

ut Claudianus II. in Eutrop. Defossi *verbere terga.* At numquam hoc sensu extat apud Virgilium, quem unice sequitur. Codex Arondel. *defessa*, hoc est *victa*, *subacta*, *domita*. Ovid. Met. XI.

> *Vastius insurgens decimae ruit impetus undae,*
> *Nec prius absistit* fessam *oppugnare* carinam,
> Quam *etc.*

Lucretius:

> — — simulacraque fessa *fatisci*.

Lassam denique *terram* dixerunt, alio sensu, Ovidius I. de Pont. Plin. XVII. I. et *fessum novale* ipse Columella:

Pabula nec pigeat fesso *praebere* novali.

Caeterum pro *gignere* Stewichius ad Apuleium pag. 416. ingeniose substituit *genere*, quia ita alibi (Iugurth. cap. 5.) Noster. Habes apud Severum in Aetna, *ingenium ignis*. Apud Sulp. Severum *ingenium mali*. WASSE.

3. SERUM BELLUM. Servius in libro V. Aeneid. *Serum* est, inquit, *grave: ut*

Seraque terrifici cecinerunt omina vates.

Sic Sallustius: serum bellum in angustiis futurum. idem lib. VI. *Serum et triste.*

Distulit in seram commissa piacula poenam.

Sallustius: *serum bellum in angustiis committitur.* Ita quidem vulgo; sed in vetustis tam in excusis quam manuscriptis libris est ut edidi. CARRIO. — *Serum* hic explicant Grammatici crudele atque saevum. Virg. V.

Seraque terrifici cecinerunt omina vates.

Valerius Flaccus Argonauticon lib. VI.

Cum Iuno Aesonidae non haec ad vulnera cernens
Esse viam, nec sic reditus regina parandos,
Extremam molitur opem, funesta priusquam
Consilia, ac seras aperit rex perfidus iras.

Lege: *nec sic reditus in regna parandos.* PUTSCH.

4. ILLI TERTIO. Arusianus Messus: *citius sive celerius hac re.* Sic enim ibi scribendum est. Hoc autem fragmentum, etsi non dubito quin ad librum quartum pertineat, quo bellum Mithradaticum describitur, tamen, ut certum, eo referre religio mihi fuit. CARRIO. — Puto referendum ad lib. IV. in quo de bello Mithridatico et Ponto. COLER.

5. ERGO SENATI. Ex Donat. Act. II. Sc. 2. And. Terent. ita idem Sallustius bello Catilinario: *Igitur senati decreto Q. Marcius Rex Faesulas, Metellus Creticus in Apuliam circumque ea loca missi.* Vide Criticum nostrum. CARRIO.

6. POMPEIUS ORIS INPROBI. At de Pompeio dixit Plinius lib. VII cap. 12. *Illud os probum reddentes.* Eodemque modo Sallustius supra *Illius probi oris et venerandi.* CIACCON. et URSIN. — Suetonius de clari Gramm. cap. 14. *Lenaeus*, inquit, *tanto amore erga patroni memoriam exstitit, ut Sallustium Historicum, quod Pompeium oris inprobi animoque inverecundo scripsisset, acerrima satyra lacerarit, lastaurum, lurconem et nebulonem, popinonemque appellans, vita scriptisque monstrosum praeterea priscorum Catonisque verborum ineruditissimum furem.* CARRIO — Dii Criticis istis male velint, vel faciant potius, oris quidem improbis-
114 simi, animo * vero multo inverecundiore, qui Sallustiano stigmate non contenti, quo Historicus ille animi inverecundi notam Censoria tetricitat Pompeio in perpetuum inussit, nobilem illam omnibusque priscorum monumentis decantatam oris eius probitatem in dubium insuper vocare sunt ausi: et quidem, quod indignissimum est, contra omnium librorum aucto

ritatem. Atqui, si non aliud, at certe Sallustiana eos scribendi ratio a criminatione ista reprehendere ac retinere debebat; qui bis eandem rem dicturus non fuit; nisi forte eum ab antiquo solemni illo suo, quo principem in ipso virtutis locum obtinere videmus, in hac Historiae parte recessisse dicamus. Sed hoc verisimile non est: potius crediderim hoc censorum genus, ceteros omnes ex suo ingenio probare consuetos, quoniam ipsis qua ore, qua animo, nihil improbius, nihil confidentius, eo probissimum illud caput, Pompeium dico, sui similem ratos, in hoc album atque in has tabulas retulisse, in quas ipsi iam pridem non sine multorum et famae et rei dispendio nomina dedisse convincuntur. Hoc profecto verius, quam ut Crispum ullius aut tautologiae aut manifesti mendacii insimulare audeamus. Quod hercule ipsi evenire necesse fuerit, si de eorum, quos dixi, Phormionis sententia, improbitas oris hoc loco cum animi inverecundia copuletur. Quae duo germana ac tantum non gemina esse res ipsa vociferatur, siquidem ita natura comparatum videmus, ut qui os ferreum frontemque perfrictam gerunt, abesse non possit, quin iidem animo pariter inverecundo, hoc est, in recessu impudentes reperiantur, et quidem semper: non item e transverso, id quod ex hoc Sallustiano de Pompeio testimonio comparebit, si tamen ita (ut in reliquis fere editionibus est) in pristinam formam reconcinnetur: *Pompeius oris probi animoque inverecundo.* Argute sane, ut in hoc scriptore omnia, maxime ob antitheta illa, animi, dico, *inverecundiam:* cuius rei testes cum primis invidia atque ambitio Pompeii, quibus idem Lucullo (at cui viro?) victoriam cum imperio modo non e manibus impudentissime extorsit: (nam de Carbonis ter Consulis, patroni, sive, ut verius cum Plauto dicam, Genii sui parricidio, certum habeo, pudeat magis, an pigeat disserere:) ingenuam deinde probitatem, quam in eius viri ore ac vultu toto, summa cum modestia habitasse, seque non sine rubore gratioso, quoties ad dicendum accederet, prodidisse extrinsecus, in tantis testimoniorum undique affluentium copiis probare necesse non habens, unico Plinii modo indicio contentus lectorem solvam. Id vero libro XXXVII. cap. 11. legitur istiusmodi: *Imago Cn. Pompeii e margaritis, illa regio honore grata, illius probi oris, venerandique per cunctas gentes, illa inquam ex margaritis, severitate victa, verior luxuriae triumpho.* Douza. — Vide quae super hoc loco disserit Nobiliss. Douza in Notis suis. Putsch. — Quibus os rubebat, pro modestis et ingenuis habebantur apud vett. et *oris probi* dicebantur. Sic Pompeius ab oris probitate hic commendatur. Vide Salmas. ad Spart. Nigr. p. 148. et Domitianus, teste Suetonio, commendari se verecundia oris ita sentiebat, ut apud Senatum sic quondam iactaverit: *Usque adeo libentissime animum meum probastis et vultum!* Illisque verecundum os esse dicitur, quibus rubet. Et qui multum sanguinis in ore habent, illi modesti, et probi audiant. Plinius lib. I. epist. 14. *Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa.* Item lib. V. epist. 17. *Commendabat haec voce suavissima; vocem verecundia: multum sanguinis, multum sollicitudinis in ore, magna ornamenta recitantis.* Ita Horatius verecundum colorem, pro *rubido*, illo sensu posuit:

Fugit iuventus et verecundus color.

Vicissim pallidos et mali coloris homines impudentes fere et inverecund ducebant dicebantque; nisi ille pallor ex studiorum contentione contract videretur. Martialis:

Esset, Maxime, cum mali coloris
Versus scribere coepit Oppianus.

Malus color et *nequam* hic dicitur de pallido luteoque. Ceterum ex co lore infirmum admodum argumentum peti virtutis aut vitiorum, vel sol hoc exemplo Pompeii, Sallustius demonstrat, vel Domitiani Tac. in Ag cap. 46. ubi principem illum *rubore* scribit *contra pudorem se muniis* Vid. Vird. Rupert. — Schotti membranae, *animo verecundo*, at recepta lectionem cur Douza immutet non video. Lenaeus enim iure meritoque Sallustium invehitur, quod bis mentiretur, tam nempe de ore quam animo patroni. Si enim, ut revera erat, probi oris et inverecundi ani Pompeius habebatur, quid erat cur vero tantopere offenderetur Lenaeu Wasse.

Animoque inverecundo. Aemulatus in Macrino Capitolinus cap. 1 *animi atque oris inverecundi*. unde praesens lectio optime contra Douza adstruitur. Wasse.

115 7. Simulans. Isidorus lib. XX. in voce *alvus* * et Servius lib. I Aeneid. Virgil. apud quem in vulgatis aliquot libris est: *simulans alvu purgare*. Carrio. — In Servio est, *Simulans alvum purgare*. Sane be atque (ut multa paucis proloquar) Sallustianum in morem, hoc est, stricte, ut eius historici omnia. cui simile Tibullianum illud: *Mox simul transire domum*. item apud Tullium: *Ulixes furere assimulabat*. putoq eum de Mario loqui, qui (ut Plutarchus in vita eius tradit) cum noctem eum principes civitatis adissent, atque in Saturninum concitare his insciis admisit illum altera ianua. Mox alvi profluvium apud utros causans, modo ad hos, modo ad illum in aedibus transcurrit, eosque inter se commisit atque inflammavit. Scio, statim hic mihi obiectum facinus istud Marianum (quod a Plutarcho commemoratur) multis an ante Lepidi et Catuli consulatus (unde Historiae huius initium Sallusti fecisse, cum ex principe primoris libri Fragmento, tum ex Ausoniano Pi treptico compertum habemus) evenisse. quae mihi plane confiteri lub Sed quid vetat paulo altius Historiam suam repetivisse Sallustium, videlicet ad mox futura porro instructior veniret lector? cui opinioni biliendae et Iugurthini et Catilinarii belli, ultima ex origine deducti, ex dia esse possunt. nisi quis haec ad dedecorem Carbonis exitum ref maluerit, quem idem Plutarchus narrat, post quaestiones a Pompeio asp in eum ac violenter pro tribunali exercitas, abduci inde ae trucidari ius ut gladium stringi vidit, locum et spatium breve ad alvum exonerand sibi concedi postulasse. Douza.

(II.) 8. Fecit ut. Idem Carisius lib. II. in quo historiae num a vetustate deletus est. *Confestim* autem interpretatur Statilius Maxi *ordine et sine intermissione*. Carrio.

9. Communem. Priscianus libro XIV, *transgredi idem est quod* ὑ*βαίνειν*. sic Sallustius dixit *transgressus* pro *supergressus*. Carrio.

Haec in magnum Pompeium convenire, credi quid vetat? DOUZA. — Hegesippus alludit I. 27. *Iulius Caesar quia* privati habitum supergressus *fuerat, in Senatu graves poenas dedit.* Ibi C. C. C. *viribus* pro *urbibus*. et *mandata* pro *commissa* C. C. C. et B. Publ. aeque bene. Infra: *acta iam* pro *senecta* edit. Basil. 1532. Supra, *simulans alvum*, Servius omittit *sibi*, optime. WASSE.

10. INTER ARMA. Annaeus Seneca lib. XX. epist. 115. *Arruntius*, inquit, *non temperavit quin hoc primo statim libro poneret.* CARRIO.

NEQUE ME DIVERSA PARS IN CIVILIBUS. Ad librum primum Historiarum haec retuli, ubi severe scripsisse omnia testabatur, quemadmodum supra in Catilina: *Statui res gestas Populi Romani strictim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere, eo magis quod mihi a spe, metu, partibus Reipublicae animus liber erat.* PUTSCH.

11. HAUD IMPIGRE. Ex Donato And. Terent. Act. I. Sc. 2. CARRIO.

12. FESTINANTIBUS. Idem Donatus Eunuch. Act. II. Sc. 3. CARRIO.

13. HOSTES. Isidorus lib. XVIII. de triumphis. CARRIO. — Lego *fepsi*, i. e. dissipati et disturbati. COLER.

14. EXERCITUM ARGENTO FECIT. Simili modo dixit Tacitus lib. V. *[illegible] mittit qui auxilia mercede faceret.* CIACCON. et URSIN. — Seneca lib. XX. epist. 115. *Hoc*, inquit, *Arruntius amare coepit, et posuit omnibus paginis.* CARRIO.

15. TOGAM. Isidorus lib. XIX. in voce *paludamentum*. CARRIO.

TOGAM PALUDAMENTO MUTAVIT. Hoc est, a * pace ad bellum migravit. 116
[illegible] enim in pace utebantur Romani; ubi bellum advenerat, paludamentis. Paludati in libris Auguralibus, armati. Festus: *Paludati in libris Auguralibus significat, ut ait Veranius, armati, ornati; omnia enim militaria ornamenta paludamenta dici.* Ita quoque accipio notissimum Lucilii versum:

Pone paludatus stabat rorariu' velox.

Laudandus quoque Servius ad illa Maronis:

— — Vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista.

Glandem vero mutavit arista, ita ait, ut: totam paludamento mutavit. Et *togam palud.* respicit locum hunc Sallustii. PUTSCH.

16. HIERO. Idem Seneca loco proxime nominato. CARRIO.

17. IBI. Servius lib. IV. Aeneid. ad illud, *aut qua spe Libycis teris in terris: teris*, inquit, *est, per negligentiam consumis. Sallustius: ibi [illegible] frustra trito.* CARRIO.

(III.) 18. QUIRITES. Haec oratio dicitur C. Cottae consulis: quod [illegible] patet, quod ipse in ea dicat, *C. Cotta Consul.* Offendi tamen in [illegible] L. Flori, quod M. Aurelius Cotta Consul, ad Chalcedoniam [illegible] a rege victus est, rexque a Pompeio et Metello victus. Itemque [illegible] per M. Aurelium Cottam ad equites Romanos translata sunt: quo [tem]pore Mithridates desperatione rerum suarum ad Tigranem, regem Ar-

meniae, confugit. Unde sive idem Cotta sit, sive alius, certum est, qu postquam male ab eo pugnatum erat, et rursus in patriam ac civitat receptus erat, hanc orationem habuit: in qua commiserationem populi infortunio suo et voluntaria (si exigatur) devotione implorat. Radius. — Oratio C. Cottae consulis ad populum ut tolerent adversa. quam inscripti nem ea verba oratione hac extrema posita satis videntur confirmare: *A sum ex C. Cotta Consul.* ex quo autem Historiarum libro, nondum cogita assequi potui: dubitavi aliquando, neque dum possum statuere, e terti an potius e quarto Histor. libro haec olim fuerint exemta. nam et ter libro frequens Cottae mentio est, et quarto Mithradates etiam Cott nominat; quamquam ibi Marcus, hic vero, nisi nos libri fallunt, Ca appellatur. et sane, si in re incerta omnino aliquid statuendum est, mal haec tertio quam quarto Historiarum libro dare. duobus enim annis c tinuis e Cottarum familia et gente Aurelia consules fuerunt, anno nem U. C. DCLXXVIII. quem tertio libro Noster descripsisse videtur, *L. Oc vius Cn. F. Cn. Nepos* collegam habuit *C. Aurelium M. F. C.* ni fall nepotem *Cottam*, sequenti deinde anno Coss. fuerunt *L. Licinius L. L. N. Lucullus, et M. Aurelius M. F. C.* ni fallor, nepos *Cotta.* de q bus quarto libro egit Sallustius. Carrio. — Oratio haec sine dubio lib. III. referenda est. Coler.

Militiae multa adversa. Vaticanus, *militiaeque multa adversa.* libenter, uti supra dixi, huiusmodi copulas Sallustius omittit. Carrio.

In quis omnibus. Ita correxi: correctionem Vaticanus probat, in aliis libris est, *inque his,* vitio e literarum inter se collisione o Carrio.

Neque animus. Fabri et Briconeti, *nunquam animus.* Carrio.

Neque decretis labos. Sic recte, contra quam Schurrerius impre nam testatur in primum Aeneidos Servius, ubique paene Sallustium *la* dixisse pro *labor.* Rivius.

Opes non ingenium mutabant. Vide Lips. ad Sen. de Tranq. a cap. 2. pag. 361. ubi docet, ad incerta et externa mutari, caracte esse imperiti. Adde Lips. de Const. Sap. cap. 5. pag. 345. Morell. in pag. 159. et 160. e Plauto. Pertinet huc historia Blasii Melanensis, Montis Petrosi, arcis fortissimae, fortissimus Castellanus, cum Ag Bergolensis Flaminiam, quantum Florentinis patebat, hostiliter adm
117 vastaret, * arcemque dictam oppugnaret, ignibus in eam coniectis et pleraque iam haurientibus, undique ab hoste circumseptus claususque, arcem ultra defendi posse animadvertens, ex ea castri parte, quam nondum depascebat, paleas, lodices, aliaque id genus deiecit, quae fil duos, itidem deiectos, exciperent: tum, *Accipite,* inquit ad hostes, *ea a fortuna mihi obtigere bona, quaeque mihi auferri a vobis queunt vero quae in animo meo reposita sunt, inque quibus gloria atque consistit, ea ego nec vobis dare, nec vos eripere mihi potestis.* Haec Pic D. I. cap. I. Obs. Hist. Vid. etiam Cic. lib. V. epist. 15. pag. 52 Orat. post red. ad Quir. cap. VIII. lib. III. ad Att. ep. 5. f. Rupert.

§. 2. Praeterea senectus, per se gravis. Imo Aetna gr Intellexit Comicus ap. quem Dor. in Mercatore Act. IV. Sc. 1. vs. 6.

— — *quin is ocius?*
SY. *Nequeo mecastor: tantum hoc oneris est, quod fero.*
DOR. *Quid oneris?* SY. *annos octoginta et quatuor.*

RUPERT.

SENECTA IAM AETATE. Ita emendavi; cum ante legeretur *acta iam aetate.* id enim, praeterquam quod antiquiores editiones agnoscunt, Servius etiam probat; qui ad lib. XI. Aeneid. [165.] ita scribit: *senecta aetas recte dicitur. Sallustius: senecta iam aetate.* qui locus quin huc referendus sit, quis est qui dubitet? sic etiam libro quinto Lucretius: *aetate senecta.* CARRIO. — Ita postrema Crispi editio, perperam; praesertim cum idem verbum, *senectus* inquam, praecesserit modo: imo adeo contra omnium exemplarium fidem, in quibus plane et probe usque adhuc *acta iam aetate* editum. quod ita temere de sede sua solicitandum non fuit. Itaque restituatur quam primum illuc unde pedem attulit, me auctore. nec enim de quavis mala aetate, sed de praecipitata devexaque, hoc est, effeta et decrepita senecta intelligendum autumo. Confirmat opinionem meam meus huic prorsus consimilis oratione ad Caesarem: *Non orbi liberi, non parentes exacta aetate.* Item bello Iugurthin. de Micipsa quod scribit: *Exacta aetate sua et parvis liberis.* DOUZA. — Antiquiores edd. agnoscunt *senecta*, et Servius ad Aen. XI. ex Sallustio citat. Utitur et Lucretius. WASSE. — Cortius reposuit *acta*, sed malim *exacta*, quod numerosius, et facilius in *senecta* degenerare potuit. HAVERC.

§. 3. ET VOBIS GENITUS HIC DEOS PENATES MEOS. Verba sunt ex oratione C. Cottae. Sed in vet. cod. qui est apud me, pro *vobis genitus* est *bis genitus;* quod non displicet; nam infra dixit: *Vos Quirites rursus mihi patriam, Deos penates, cum ingenti dignitate dedistis.* et Cicero lib. III. ad Atticum diem, quo ab exsilio revocatus est, *natalem suum* appellat, cum ait: *Natalem diem reditus mei cura ut in aedibus tuis amoenissimis agam tecum.* CIACCON. et URSIN. — Glareani editio et libri Puteani et Briconeti, *bis genitus.* nonnulli, *vobis genitus.* alii, *his genitus.* In Vaticano vox *bis* abest. quod certe aut probo, aut eam quae expressa est, ut veram et rectam scripturam, tueor. neque enim raro fit, ut aut syllabae aut voculae a librariis incuriis et festinantibus omittantur. sed placet lectio Vaticani. CARRIO. — Ciacconius recte emendavit: *bis genitus.* Sed ita ante eum Turnebus quoque legerat lib. XXII. cap. 4. COLER. — Civilis mors exilium est, quo coelum hoc et spiritus domiciliumque civitatis admittitur. Et quibus cuelum illud spiritusque et domicilium urbis, quo carere eos leges aut iussus principum voluerant, reddebatur, *renasci* dicti sunt, non quod restituti melius quoddam fatum sortirentur. Cicero post reditum in senatu: *Quid denique illo die, quem P. Lentulus mihi fratrique meo liberisque nostris natalem constituit.* Idem ad Atticum lib. IV. ep. I. *Alterius vitae quoddam initium ordimur.* Sic qui postliminio ab hostibus revertebantur apud Athenienses δευτερόποτμοι, quasi qui secunda fata sortirentur (una enim imaginaria morte Parcarum colus iam abruperant) vocati. Alias omnia, quae interitu mortis similitudinem capiunt, analogia quadam etiam *renasci* dicuntur. Ita templa *renata* et *vere natus orbis* apud auctorem Pervigilii. Valer. Maxim. lib. VI. *Iustitiaeque promtissimo*

tenore effecit, ut exilio suo laetari possent, qui sic renati erant. De Camerinis, qui sub hasta venditi restituti erant, assignatis in Aventin habitandi sedibus. Haec nos docet Gronov. Diatr. ad Statium cap. 12. RUPERT. — Quia postliminio renatus videbatur, cum iterum esset patria datus. BADIUS. — Recte Badius, quod frustra fastidiunt Carrio et alii, qui
118 aut *vobis genitus*, aut sive *bis* sive *vobis* deleri malunt. * Iterum genitum se significat, quum factione Mariana, quam cum aliis nobilibus fugerat, per Sullam oppressa, in Urbem redit: ut Cicero quoque ab exilio reditum παλιγγενεσίαν vocat. In eandem sententiam eunt Turnebus, Ciacconius, Colerus. Qui quoniam omnes eadem dicunt, unum iis addam proprie nostrum, locum videlicet Ciceronis in Bruto paene extremo: *Sed me cupidissimum audiendi primus dolor percussit, Cotta cum est expulsus.* et paulo post: *Tumultus interim pro recuperanda republica et crudelis interitus oratorum trium Scaevolae, Carbonis, Antistii: reditus Cottae, Curionis, Lentulorum, Pompeii.* GRONOV.

CUM OMNIA MEMORATA APUD INFEROS SUPPLICIA. Ex eadem oratione haec quoque sunt. Sed vet. cod. meus habet: *Quin omnia* etc. CIACCON. et URSIN. — Vaticanus, *quin omnia.* simile est in Catilinario in oratione Caesaris. CARRIO. — MSS. *quin omnia.* Ciaccon. et Carrio ex Vaticano. Vid. Orationem Caesaris in Catilinario. WASSE.

§. 4. IN ORE VESTRO. Editio antiqua, *more vestro.* inepte. simile vitium apud Tacitum emendavit Lipsius noster lib. Historiarum III. pag. 125 *non parare arma, non alloquio exercitioque militem firmare, non in ore vulgi agere.* sic postea Sallustius: *in ore gentibus agens, populo, civitati* CARRIO.

CALLIDAM FACUNDIAM. Videtur legendum, *caninam facundiam*, non *callidam facundiam.* Nam Nonius in *Rabula* sic citat id fragmentum quod modo indicavimus: *Sallustius*, inquit, *canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.* Columella in operis praefatione: *Sed ne caninum quidem, sicut dixere veteres, studium praestantius, locupletissimum quemque adlatrandi, et contra innocentes ac pro nocentibus, neglectum a maioribus, a nobis etiam concessum intra moenia et in ipso foro latrocinium?* Isidorus de summo bono lib. III. cap. 60. quid sit canina facundia, docet, cum ait: *Antiqui forensem eloquentiam, caninam facundiam nuncupabant, eo quod caussidici in certaminibus caussarum, omissis quae agunt, veluti canes, alter alterum sese lacerant iurgiaque caussarum ad iniurias suas commutant.* Prudentius in Hamartigenia:

Inde canina foro latrat facundia toto.

Videnda quae infra notavimus ad fragmentum: *Canina, ut ait Appius, facundia exercebatur.* URSIN. — Sunt qui *caninam facundiam* Sallustium scripsisse existiment. quod dissentientibus libris nondum probare possum. Scio quidem a Sallustio Ciceronis facundiam, seu potius ab Appio, it appellatam fuisse; sed quid ad rem? CARRIO. — Non legendum hic, sed intelligendum *caninam facundiam* existimo, licet et illo modo locutum Sallustium constet. Lactantius lib. VI. cap. 18. *Cicero caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert.* Porro illud imitatus est etiam Hieronymus lib. I. epist. IV. et epist. XCIV. ad Augustinum

Coler. — H. e. *forensem*. Tacit. de Agr. cap. 12. *Calliditatem fori non exercuit*. Rupert.

Maximas pro Rep. inimicitias suscepi. Dixi pl. ad Catilin. cap. 52. Rupert.

Qui victus cum illa simul. Verba sunt ex eadem oratione, pro quibus vet. cod. habet: *queis victus*. Ciaccon. et Ursin. — Vaticanus, *quis victus*. Carrio.

Deos Penates. Vaticanus *Deosque Penates*. sane rotundius. Carrio.

(IV.) §. 5. Iura naturae. Ita Vaticanus. alii, *iure naturae*. Carrio. — Hoc est: vita et mors sunt communia naturae dona; e contra, ut integer fama et fortunis agas et in pace inter tuos moriaris, ea civibus supremam potestatem habentibus accepta referuntur. Wasse. 119

§. 6. Quoniam post defectionem. Scribo ex libris omnibus, *quoniam defectione sociorum*, *et Sertorii per montes fuga*. quorum postrema, in omnibus, maxime tamen Glareani libris, sunt corrupta; in quibus est: *et Sertorii per montes*, *neque fuga*, *neque manu certare possit*, *neque utilia parare*. quod alii corrigentes legunt: *et Sertorii per montis iuga neque manu certare*. Utrumque absurde *καὶ ἀπροσδιονύσως*. Carrio. — Ita novissimae editiones; priores vero sic: *Quoniam defectione sociorum*. cui scripturae brevitatis caussa lubens mehercules assentior. Sed ibi *Neque fuga*, *neque manu*, legitur corrupte, uti ego arbitror: prius enim neque inducendum, rescribendumque: *Et Sertorii per montes fuga*, *neque manu* etc. Douza.

Neque utilia parare. Quid si *patrare* legas? Ciaccon.

§. 7. Macedonia plena hostibus est. Venetum, *hostium est*. quomodo et Argentoratense: tametsi quod ad sensum attinet, parum refert, utrum legas. Rivius.

Parva. Quia dum bella geruntur, non possunt vectigalia tam abunde colligi; et si colligantur, in periculo sunt ne intercipiantur. Badius.

Bellis incerta. Supple *ex bellis*, i. e. propter bella. Wasse.

Ita classe qua commeatus vehebantur. Illi libri, *ita classe*, *quae commeatum convehebat:* et *ita* pro *praeterea* positum videtur. Ciaccon. et Ursin.

Qua commeatus videbatur. Pulcherrime Fabri et Briconeti, *quae commeatus tuebatur*. neque quicquam pote verius. Carrio. — Non hercle percipio quid velit (ita septuose dictio a Cotta datur) et vereor sincere satis haec devotionis formula concepta ut sit, nec ipsis (sat scio) Quiritibus intellecta: si tamen ita legendum, ac non potius, quod mihi sub examen styli natum, in mentem venit modo, verbis aliquantum transpositis ad hoc exemplum: *Ita classe*, *quam antea commeatus vehebatur*, *minore navigamus*: ut significet Consul eo angustiarum redactos Romanos, ut navium armatarum seu bellicarum numerus iam minor sit, quam antea classis fuerat, qua commeatus transvehebantur. Douza. — Ita navigamus classe minore quam ea qua commeatus antea vehebatur. Crispin. — Male distracta credo *sustinent*, et *ita*. lego: *vectigalia parva* etc. *vix partem*

sumtuum sustinentia; classe, quae commeatus tuebatur, minore quam antea, navigamus. HAVERC.

(V.) §. 8. AGITE, UTI LIBET, ET ITA SUPPLICIUM SUMITE. Veteres libri, *agite ut monet ira et supplicium sumite.* CIACCON. et URSIN. — Vulgo, *agite ut lubet, et ita supplicium sumite.* vera scriptura etiamnum in Vaticano est: *agite, uti monet ira, supplicium sumite.* cuius lectionis vestigia in vetustissima editione exstant haec: *agite uti non et ira supplicium sumite;* proxime a vero: maxime cum omnes omnino libri *ira* habeant. nisi forte illud *lubet* in *iubet* mutari placet. CARRIO.

SIN COMMUNIS FORTUNA ASPERIOR EST. Vide hic notam ad Flori lib. II. cap. 6. §. 53. RUPERT.

QUARE INDIGNA VOBIS NOBISQUE ET REIPUBL. INCIPITIS? Venetum et Schurrerianum *rep.* casu ablativo. RIVIUS. — Fabri et Briconeti, *vobis reque publica.* prorsus Sallustiane. CARRIO.

§. 9. NEQUE MOX INGENUO CORPORI H. Q. P. U. S. F. VITAE FECERIT. Illi libri *fecerim*, recte. CIACCON. et URSIN. — Et hic vitium latet, unde me vix expedio. plerique enim omnes: *neque mox ingenuo corpori honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerint.* quidam: *finem vitae fecerim.* alii: *neque mox ingenuo corpori honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerit.* at omnes libri manuscripti, et quod mirere, 120 vetus editio: *ingenio corporis * honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerim.* nova et ante hunc diem paucis audita loquendi ratio; quae tamen loco quodam Agelliano iuvatur, quem in Antiquis posui, quique ita libro primo capite primo Noctium Atticarum in libro Buslidiano alioque Parisiensi pervetere legitur: *Plutarchus, in libro quem de Hercule, quali inter homines fuerit animi corporisque ingenio, atque virtutibus eius conscripsit.* quod addo, ut homines ineptissimi, invento tam praeclaro Sallustianae orationis exemplo, veterem illam Agellii scripturam a nobis primum auctori suo assertam irridere desinant. CARRIO. — Sic legendum primus docuit Ludovicus Carrio, ex MS. et veteri editione. locutio rara quae exstat apud Agellium lib. I. cap. 1. ut docet idem Carrio. ceterum ingenium corporis naturam, ita alibi ingenium loci naturam eius designat. Florus lib. II. *Callidissimus imperator patentibus in campis, observato loci ingenio, quod et sol ibi acerrimus, et plurimus pulvis, et Eurus ab oriente semper quasi ad constitutum flaret.* Tertullianus de habitu mul. *Herbarum ingenia adduxerant.* Glossae: *Ingenium*, εὐφυΐα, φύσις. PUTSCH. — Distinguit inter *virum ingenuum* et *corpus* Crispinus. Sed eius subtilitas nostrae rationis aciem fugit. WASSE. — Ita libri, at legendum puto *mort*, ut sit sensus: *Atque ego, cuius aetas fato propior, mortem non deprecor, si quid ea vobis incommodi demitur; neque mors ingenuo homini liberoque honestius quam pro vestra salute finem vitae fecerit.* Corpus pro homine usus Maro Aen. V. 317.

> *Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus*
> *Emicat.*

II. 18.

> *Huc delecta virum sortiti corpora furtim*
> *Includunt caeco lateri.*

Ovidius Met. XIII. 663.

Victa metu pietas consortia corpora poenae
Dedit.

Heinsius ex auctoritate meliorum Codicum scripturam veterem refinxit in *pectora*, quod quidem in eo loco elegantius. Idem Ep. V.

Turpiter ingenuum *munera* corpus *emunt.*

Horat. I. 35.

Praesens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus.

Iuvenalis XIV. 265.

An magis oblectant animum iactata petauro
Corpora, *quique solent rectum descendere funem.*

hoc est, *petauristae.* Ingenuum corpus idem valet atque apud Tacitum *libera corpora* XII. 17. *Postero die misere legatos*, *veniam* liberis corporibus *orantes.* Atque ita Graeci suum *σῶμα*. Demosthenes Philip. III. Τριήρεις γε καὶ σωμάτων πλῆθος καὶ χρημάτων πρόσοδοι. Fallitur ergo Epiphanius in Anchorato, qui putat hoc vocabulum servitio proprie dumtaxat attribui. Sed σώματα, aeque ac ψυχαί, tam ingenuis quam servis competit. Epictetus: Ἄτοπον γὰρ ὀλίγαις στιβάσι πολλὰς δουλεύειν ψυχάς. Neque audiendus Pollux, qui σώματα, sine adiecta voce δοῦλα, pro persona servili neutiquam inveniri asserit. Pindarus Ol. IX. 52.

Οὐδ᾽ Ἀΐδας ἀκι-
νήταν ἔχε ῥάβδον,
Βρότεα σώμαθ᾽ ᾗ κατάγει
Κοίλαν πρὸς ἀγυιὰν
Θνασκόντων.

Ubi Schol. ταύτῃ γοῦν, φησί, καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὸν κατάγειν. Euripides Heraclid. 90.

Τὸν Ἡρακλεῖον ἴστε που παραστάτην
Ἰόλαον; οὐ γὰρ σῶμ᾽ ἀκήρυκτον τόδε.

Sophocles Oedip. Tyr. pag. 179.

— — δρῶντα γάρ νιν, ὦ γύναι, κακῶς
Εἴληφα τοὐμὸν σῶμα σὺν τέχνῃ κακῇ.

Xenophon Symposiac. Ἐὰν ὀρεχθῇ τις σώματος. Diodorus XX. pag. 748. Ἐξ ὧν αἰχμάλωτα σώματα καὶ λείας πλῆθος ἤθροισε. Praeivere Scriptores Sacri. Nehem. IX. 37. D. Paulus ad Rom. VIII. 23. WASSE.

§. 10. ADSUM EN CAIUS COTTA CONSUL. Similiter L. Aemilius ad Lentulum apud Livium: *Privatim Q. Fabio nuntia*, *L. Aemilium praeceptorum eius memorem extitisse*, *et vixisse*, *et adhuc mori*, *et tu me in hac strage militum meorum patere exspirare*, *ne ut reus intercam.* RUPERT. — Valerius apud Livium III. 17. Primus en ego Consul, *quantum mortalis Deum possum*, *te ac tua vestigia sequar.* Tacitus Annal. XII. 18. *Mithridates*, *terra marique Romanis per tot annos quaesitus*, *sponte adsum.* Q. Septimius II. 21. Confer Brissonium de Form. Infra: *Fessa bellis.* Vid. Gudium ad Phaedr. II. 21. Hegesippum I. 35. Sulpicium Hist. Sacr. pag. 243. WASSE.

Cui mandetis. Tacite innuit se adhuc utilem fore reipubl. cum non sit facilis repertu melior. Badius.

121 §. 11. * Cum fortunae et pacis et belli ab aliis acti ratio reddenda. Illi libri, *cum fortunae et maris et belli.* Ciaccon. et Ursin. — Omnes libri, etiam veteres editiones, *fortunae et maris.* ad rem praesentem satis accommodate. Carrio.

§. 13. Per vos igitur Quirites et gloriam maiorum precor, tolerate adversa. *Tò precor* non est in Veneto, neque in Argentoratensi. ac rectius abesse poterit; nam et alias eodem modo Crispus. Rivius. — Vox *igitur* non est in illis libris. Ciaccon. — Induc de consilio antiquorum librorum vocem *igitur*, a librariis aut potius sciolis adiectam. Carrio.

§. 14. Multa cura summo imperio inest. Et hic vide notam ad Iustini lib. XXXIX. cap. 4. §. 3. Tacit. lib. III. Annal. *Principem sua scientia non posse cuncta complecti.* Idem lib. I. *Unius mentem tantae molis capacem esse* recte negat. Fr. in Curt. lib. IX. 6. 25. Suet. de Tib. cap. 24. *Principatum recusavit, nunc adhortantes amicos increpans,* ut ignaros, quanta bellua sit imperium. ubi Casaubon. Vopiscus de Saturnino: *Et cum eum animarent vel ad vitam* etc. Adde Bern. ad Agr. Tacit. Q. 175. Dresem. in Isean. pag. 88. Bern. in Spec. Bon. Princ. cap. 1. lit. f. Rupert.

(VI.) 19. Germani. Ex Isidoro lib. XIX. in voce *renones:* quem eundem locum intellexit Servius, dum lib. III. Georg. *Sallustium vestes de pellibus renones vocare* scripsit. quo de, commentario II. Antiq. Lect. diximus. Carrio.

Intectum corpus. Saepius *tectum,* quandoque etiam contrarium denotat. Glossae: *intectus, ἀσκέπαστος,* quo sensu Noster in hoc loco et ubique Tacitus. Seneca de Provid. IV. de Germanis: *Horrenda iniquitas coeli,* intecta corpora. Caesar de iisdem: *pellibus tegi, quarum propter exiguitatem magna pars est corporis* aperta. De Erembis Avienus 279.

Intectique artus *erepunt ardua semper*
Culmina saxorum.

qui propterea apud Dionysium vs. 965.

Γυμνοὶ καὶ κτεάνων ἐπιδευέες.

Apuleius III. 46. *omnibus abiectis amiculis, hactenus denique intecti bacchamur in Venerem.* At sensu contrario VIII. pag. 141. edit. Colviana *bombicinis linteis* intecti. sic enim lego pro *infecti.* Arnobius pag. 10[illegible] intectis corporibus *atque nudis.* et pag. 108. *seminudos aut* intectos. Conf. Hegesip. V. 44. Wasse. — Isidorus lib. XIX. cap. 23. *Renones sunt velamina humerorum et pectoris usque ad umbilicum, atque intortis villis adeo hispida, ut imbres respuant, quos vulgo* reptos *vocant, eo quod longitudo villorum quasi reptat, de quibus Sallustius: Germani intecti renonibus corpus tegunt.* Legerim tamen: *Germani intecti rhenonibus corpus tegunt.* Intecti enim plerumque corpus erant. Tacitus: *Tegumen omnibus sagum fibula consertum. cetera intecti totos dies iuxta focum atque ignes agunt.* et paullo post: *Gerunt et ferarum pelles.* Caes.

lib. VI. bell. Gall. *Pellibus, aut parvis rhenonum tegumentis utuntur, magna corporis parte nuda.* Hoc autem nomen Gallos pellibus ferinis indidisse putat Scaliger eruditissimus, quod Graeci ῥῆνας τὰ μῆλα nominent. Nam et ipsos Gallos aliquando Graece locutos esse. Germani nostri etiamnum tirencum seu vitulum Rind vel Runb vocant. COLER.

20. UNDE. Arusianus Messus: *pertinent in illum.* CARRIO. — Huc pertinere arbitror fragmentum ad Festum de Ponte sublicio, lib. IV. Hist. COLERUS.

21. ET EI. Donatus in And. Terent. Act. V. Sc. 4. CARRIO.

22. * ET MARIUS VICTUS DUPLICAVERAT BELLUM. Sic Tacitus lib. 123
XV. *Audita*, inquit, *interim per Gallias Germaniasque mors Vitellii duplicaverat bellum.* CIACCON. et URSIN. — Servius in Alexi Virgiliano: *duplicat est auget.* CARRIO.

23. ATQUE EOS. Affert Rufinianus de schemate lexeos. CARRIO.

24. IN HUNC MODUM. Priscianus lib. XIV. notat *in hunc modum* Graece a Sallustio, ut pleraque alia, esse dictum. CARRIO.

25. INDE ORTUS. Donatus in Terent. Eunuch. Act. V. Sc. 6. ubi male est, *satin' salve*, pro *satin' salva:* intelligitur enim *res.* sic enim vetustiores loqui in primo congressu consueverunt. CARRIO. — Ita apud Livium Lucretiam alloquitur maritus Collatinus. COLER.

QUANTIS FAMILIARIBUS COPIIS AGERENTUR? Unde alii *augerentur*, ego *agerent* effeci, more loquendi Crispo nostro perquam familiari: *et copias* commeatum seu annonam militarem interpretor. DOUZA. — Suspicor emendandum esse, *famularibus copiis*, pro auxiliaribus; quamvis ministros potius dici belli duces, quam milites constat. Alio fragmento Sallustius: *maximis ducibus, fortibus, strenuisque ministris.* COLER.

26. FUGAM NOSTRIS FECERE. Videndum an legi debeat, *nostri.* nisi illud sit quod alibi citatur, *nostri foeda fuga;* et legendum ex Iugurtha: *Post Auli foedus et exercitus nostri foedam fugam.* CIACCON. — Placeret magis, *Fugam nostri fecere.* Simili paene modo prolatum est illud in bello Iugurthae: *Post Auli foedus et exercitus nostri foedam fugam.* URSIN. — Annaeus Seneca lib. XX. epist. 115. *facere fugam.* CARRIO.

27. QUAE AUDITA. Idem Seneca ibidem: *fecere dedere.* CARRIO.

(VII.) 28. QUO CUPIDIUS IN ORE. Tacit. Hist. III. *Iulianus ad Vitellium perductus, et verberibus foedatus, in ore eius iugulatur.* Sed in Bello etiam Iugurthae ita locutus est. CIACCON. et URSIN. — Isidorus lib. IX. in voce *dux.* deest autem vox aliqua, ab ipso etiam Isidoro fortuitu an omissa. CARRIO.

QUO CUPIDIUS IN ORE DUCIS SESE QUISQUE BONUM ET STRENUUM OSTENTANTES. Caesar lib. III. B. G. cap. 14. *Nostri milites eo facilius superabant, quod in conspectu Caesaris res gerebatur, ut nullum paulo fortius factum latere posset.* Sed ideone semper interesse imperator pugnae debet? Minime gentium. Primum ex Taciti IV. Hist. 85. observandum est, quod prudenter monet Mucianus: *Si status imperii aut salus*

provinciarum in discrimen verteretur, debere Caesarem in acie stare; minora vero bella minoribus ducibus esse delegunda. Cito gloria obsolescit in sordidis hostibus: nec quicquam indignius est, quam consumi eam, ubi non possit ostendi: aiunt milites ad Alexandrum apud Curt. lib. III. cap. 6. Adde Freinshem. ad Curt. lib. V. cap. 6. §. 14. Bernecc. in Germ. Tac. Quaest. Misc. LXX. et in Agr. Q. CXCIII. Atque ita Tacit. iter. lib. III. Annal. cap. 47. Tiberium facit excusantem se, cur non ipse vel Drusus in Gallos rebellantes sit profectus, scilicet quia non decorum principibus, si una alterave civitas turbet, omittere urbem, unde in omnia regimen. Quod monitum fuit observatum ab Imperat. Carolo M. de quo Bonfin. decad. I. lib. IX. *Pannonicam expeditionem, utpote quae maximi foret momenti, per se suscepit: ceteras per Pipinum filium variosque legatos in Hungaria gessit.* Altera distinctio praesentiae est, *Non ita summum ducem praeliis adesse expedire, ut vitae suae prodigus, ad quaevis periculosa militum sese munia demittat, ac praelio temere immisceat; sed ut saluti suae, hoc est publicae, diligentissime parcat.* Hinc est, quod P. Scipio Africanus cuidam, qui illum parum pugnacem esse dixerat, respondit: *Bene quidem dicis, mater mea me Imperatorem, non bellatorem peperit.* teste Frontin. lib. IV. cap. 7. *Militares enim et Imperatoriae artes non sunt eaedem.* Livius lib. XXV. cap. 19. *Divisa*
123 *sunt inter exercitum ducesque munia: * militibus cupido pugnandi convenit: duces providendo et consultando prosunt.* Tacit. lib. III. Hist. cap. 20. cui similia collegit Fr. ad Curt. lib. VIII. cap. 13. §. 21. Notandum vero cumprimis est hic stratagema Ioannis Corvini apud eundem Bonfin. dec. III. lib. V. *Cum Turca Transsylvaniam invadens mandasset suis, ut initio statim pugnae Corvinum potissimum circumvenirent ac trucidarent; ille de hostis consilio edoctus, cum Simone quodam (nobili Ungaro) equum armaque commutat, nec Simon pro amico mori recusat, ut fato suo liberatorem Reipublicae conservaret. Turcae igitur Simonem, Corvini arma ferentem, circumveniunt, et trucidant una cum filio. Corvinus insigni potitur victoria.* Rupert.

29. Ventis per cava terrae. Tacitus de terrae motu: *Neque solum in tali re effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia diductis terris hauriebantur, sedisse immensos montes, visa in arduo quae plana fuerint, effulsisse inter ruinam ignes memorant.* Vide Isidorum lib. XIV. cap. 1. Seneca in Nat. Quaestion. *Ventis in abdito tumultuantibus.* Apuleius: *Spiritus per terrae concavas partes errantes, concut rent solida terrarum.* Ceterum huic fragmento addendum illud lib. I videtur, quod est pag. 175. *Atque hiavit humus multa, vasta et profun* Ciaccon. — Huc fortasse pertinet fragmentum, quod supra lib. IV. hab tur ex Nonio: *Atque hiavit humus multa vasta et profunda.* Nam Sa lustius agebat hic, ut apparet, de ingenti quodam terrae motu, et fortas de eo, de quo Athenaeus facit mentionem lib. III. ex historiis Nicolai D masceni, in quibus scriptum erat: *Ἀνεφάνησαν περὶ τὴν χῶραν αὐτῶν λίμν τε αἳ πρότερον οὐκ οὖσαι καὶ ποταμοὶ καὶ ἄλλαι πηγαὶ ὑπὸ τῆς κινήσε ἀνεωχθεῖσαι.* Ad Sallustii certe locum respexit Tacitus, cum dixit de terr

motu quodam lib. II. *Neque solitum in tali re effugium subveniebat in aperta prorumpendi, quia deductis terris hauriebantur, sedisse immensos montes, visa in arduo, quae plana fuerant, effulsisse inter ruinam ignes memorant.* URSIN. — Item Isidorus initio libri XIV. et Servius lib. II. Georg. est autem vulgo: *per concava terrae praecipitati, rupti aliquot montes, tumulique sedere.* vetus codex qui est a doctissimo viro Martino Antonio Delrio: *ventis per cava terrae concitatis, ruptique aliquot montes, tumulique sederunt.* alter optimi et amicissimi Theodori Pulmanni: *venti per concava terrae citati.* tertius Parcensium habet ut expressimus. recte, opinor; sic enim scribit Servius: *de terrae motu variae sunt opiniones. nam alii dicunt ventum esse in concavis terrae, qui motus eam movet.* et a Servio, ut ab aliis alia, mutuatus Isidorus: *terrae motum quidam dicunt ventum esse, qui motus eam movet.* CARRIO. — Hegesippus III. 26. *unde non latenti iam, neque abdito* per cavos terrae meatus. Tentabam ex ingenio *cava* et *meatu*, quomodo iam invenio in membranis C. C. C. B. Pub. infra pro *ita* habet *aër* C. C. C. optime quidem. WASSE.

30. UBI MULTA. *Censorinus*, inquit Priscianus lib. XIV., *de accentibus sic scribit: super praepositio est apud Virgilium primo Aeneid.*

Multa super Priamo cogitans, super Hectore multa.

Sallustius vero in Historiis adverbium hoc protulit: Ubi multa nefande casu super ausi atque passi. sed mihi videtur Sallustius quoque loco praepositionis hoc praepostere protulisse. haec Priscianus. quorum postrema ita in eo scribuntur quasi Censorini sint, non Prisciani; cum tamen Priscianus ab illo in alia omnia discedat, et hic praepositionis postpositionem, Graeca figura, factam esse velit. hinc etiam *casu*, non *casus*, quod vulgo est, scribi, et postremas duas voces, quae ab editionibus absunt, ex veteribus libris adiici oportere iudico. An autem hic Censorinus, cuius de Grammatica, de accentibus, aliisque eodem pertinentibus Cassiodorus non semel libros nominat, idem sit cum illo, cuius de Die Natali volumen multis defectibus suppletis locupletius locisque infinitis correctius brevi in lucem dabimus, dubitare me non nego. CARRIO.

MULTA NEFANDE, CASU SUPER AUSI. Huc spectant illa Sulpicii Hist. Sacr. II. 30. *Quin omnia* nefanda insuper ausi, *ne humanis quidem corporibus pepercerunt.* D. Hieronymus Epist. XVI. 5. ad nefandos cibos *erupit esurientium rabies.* MS. Prisciani unus, *super hausi.* Alter, *nefanda multa* etc. *sparsi.* WASSE.

31. SAGUNTIUM. Huc possunt referri, quae refert Hieronymus in Commentario Abacuc, cum ait: *Crispus loquitur in Historia: Saguntini fide atque aerumnis incluti, per mortalium studium maiores quam opibus, quippe qui etiam tum semiruta moenia, domus intectae, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant.* URSIN. — Pro *Saguntinorum* dictum esse notat Charisius lib. I. Sed vix est ut * credam bellum 124
Saguntinum in Historiis descripsisse Sallustium, cum a Lepido et Catulo, usque ad bellum Catilinarium scripserit. Videtur aliquis pro concione apud Sallustium, aut alia quacumque oratione aut epistola Saguntinorum meminisse. Exstat aliud de Saguntinis pulcherrimum fragmentum apud Hiero-

nymum in Habacuc Prophetam, quod inter Sallustiana fragmenta primum, nisi fallor, recenseo; id vero tale est: *Crispus loquitur in Historia: Saguntini, fide atque aerumnis incluti, per mortalium studium maiores quam opibus; quippe qui etiam tum semiruta moenia domus intectas parietesque templorum ambusti manus Punicas ostentabant.* Cuius tamen loci structura semiruta non minus, quam ista moenia, qui restituerit, palmam secundam habeto. COLER. — Sallustii fragmentum ita constitue, distingue et lege, sartum tectum habebis, facilius certe, quam semiruta Saguntinorum moenia: *Crispus loquitur in Historia: Saguntini, fide atque aerumnis incluti; per mortalium studium* (id est, fama nominis et Scriptorum celebratione) *maiores quam opibus: quippe quis* (pro *quibus*) *etiam tum semiruta moenia,* domus intectae, parietesque templorum ambusti, manus Punicas ostentabant.* Quo plane modo postea deprehendi emendasse Putschium cap. XVIII. in fine. HAVERC. — Carisius libro I. Instit. Gramm. *Saguntinorum Caelius, Saguntium dixit Sallustius: ut Paulus in Caelii Historiarum libro I. notat.* CARRIO.

32. TOGA AUTEM. Martianus libro quinto, *si brevis*, inquit, *fuerit monosyllaba; iambus aut anapaestus antecedat; ut ait Sallustius: Tota autem* etc. eadem sunt apud Consultum Chirium (sive Curium) Fortunatianum libro tertio Rhetoricorum. ut quidem vulgo et in ipsa etiam Nannii castigatione editus est: duplici profecto vitio. nam et ea quae de officio oratoris agunt, usque ad elocutionem, D. Augustini, non Fortunatiani sunt; et quae dehinc consequuntur, a nebulone nescio quo ad verbum ex Martiano translata et illis fuerunt adiecta. ita homines male industrii ex diversissimis liquoribus egregium istum cinnum temperarunt. CARRIO.

CULTORIBUS INANIS. Martianus Capella V. pag. 196. *cultibus variis*, et sic Codd. scripti quos viderim. [Lips. IV. Quaest. Epist. 14. BROUKH.] Pro *iniecta corpora* Diomedes edit. Putschianae rectius habet *intecta*. WASSE.

33. IMMODICUS ANIMI. Tacitus Hist. I. huc respexit, cum dixit: *Corpore ingens, animi modicus.* CIACCON. et URSIN. — Arusianus Messus: *immodicus huius rei.* CARRIO. — Ita Hegesip. I. 15. pro *omine* Servius Lucii *ominibus*. Sensum τοῦ *sedere* optime et eleganter exprimit Achmetes Oneirocr. cap. 144. Ὅτι ἀπὸ σεισμοῦ ΚΑΤΕΠΟΝΤΙΣΘΗ τὶς τόπος. WASSE.

34. PUGNAM. Ex Servio lib. X. Aeneid. apud quem est *bello* pro *belli*. quod mihi quidem rectius videtur. CARRIO.

35. TANTUM. Idem Servius lib. II. Georg. notat, *antiquitatis*. CARRIO. — Lectio ab hoc loco aliena, nihilque ad Genium Sallustianae antiquitatis faciens, quam hoc modo me coniectore restituas licebit: *Tantum anxietatis, curaeque* etc. DOUZA. — Legunt viri docti, *tantum anxietatis*, refragrante Servio ad II. Georg. ANTIQUASQUE DOMOS, *aut revera antiquas aut caras, ut Sallustius, Tantum antiquitatis* etc. PUTSCH. — Cum Servio tamen *antiquitatis* retinendum existimat Gronovius ad Liv lib. I. cap. 32. WASSE.

36. Opprobrii. Agraetius de Orthographia. Carrio.

(VIII.) 37. Maxumis. Diomedes lib. II. cap. 6. *Homoeoptoton est*, inquit, *apud Sallustium* maxumis *etc.* Carrio.

38. Non repugnantibus. Donat. Act. I. Sc. 2. Phorm. Terent. Postrema autem verba apud eum notis designata sunt: quae nondum explicare possum. Di male faciant istis notariis qui huiusmodi scripta notis suis depravant. totum etiam hoc fragmentum sunt qui ita legant: *Non deditis modo, sed ne repugnantibus quidem A. B. C. M* Carrio.

39. * In silva. Ex Servio lib. XII. Aeneid. Carrio. — *Fugerunt* 125
Servius legit ad XII. Aeneid. 715. Broukh.

Quaesere. *Quaeso*, inquit Phocas, *primam personam habet indicativi modi dumtaxat, licet* quaesere *lectum sit apud Sallustium et Tullium.* Hanc autem vocem cum in iis Sallustianis, quae exstant, non reperirem, hic, ut fragmentum, apponere volui. Carrio.

40. In nuda. Diomed. lib. II. cap. 6. *Homoeoteleuton*, inquit, *est illud Sallustii, in nuda iniecta corpora.* Carrio.

41. Apollinis. Ex Probo Catholicis. credo autem haec ad Sardiniae descriptionem pertinere, uti post dicetur. Carrio.

42. Ne simplici. Servius libro II. Georg. Sallustium hanc orationem illi Virgilianae, *Nec via mortis erat simplex*, similem posuisse notat. Carrio.

43. Cum praedixero. Donat. Act. I. Sc. 2. Carrio.

(IX.) 44. Cuius ad verba. Donatus Act. III. Scena 2. Eunuch. Terent. Sunt qui pro *ad verba* legant *adversa.* quibus nec refragor, nec suffragor. Carrio. — Recte est *adversa voluntate*, hoc est, animadversa a Sullanis Scipionis Cos. voluntate. Nam de Scipionis exercitu accipiendum clamat res ipsa; docetque nos Plutarchus in Sulla his verbis: ὁ δὲ Σύλλας ἔτι πολλοῖς στρατοπέδοις καὶ μεγάλαις δυνάμεσι περικεχυμένους αὑτῷ τοὺς πολεμίους ὁρῶν πανταχόθεν, ἥττετο δυνάμει, καὶ δι' ἀπάτης προκαλούμενος εἰς διαλύσεις τὸν ἕτερον τῶν ὑπάτων Σκιπίωνα. δεξαμένου δ' ἐκείνου, σύλλογοι μὲν ἐγίνοντο, καὶ κοινολογίαι πλείονες. ἀεὶ δὲ τινὰ καταγωγὴν καὶ πρόφασιν ἐμβάλλων ὁ Σύλλας, διέφθειρε τοὺς περὶ Σκιπίωνα τοῖς ἑαυτοῦ στρατιώταις ἠσκημένοις πρὸς ἀπάτην καὶ γοητείαν ἅπασαν, ὥσπερ αὐτὸς ὁ ἡγεμών. εἰσιόντες γὰρ εἰς τὸν χάρακα τῶν πολεμίων καὶ ἀναμιγνύμενοι, τοὺς μὲν εὐθὺς ἀργυρίῳ, τοὺς δὲ ὑποσχέσεσι, τοὺς δὲ κολακεύοντες καὶ ἀναπείθοντες, προσήγοντο. Id est: *At Sulla multis adhuc exercitibus, et ingentibus copiis hostium circumfusum se videns; omnibus impar viribus, dolo invitavit alterum Consulem Scipionem ad foedera. Non aspernante illo, congressus et colloquia crebra fiebant. Sed semper moram aliquam Sulla et caussam iniiciendo, militibus suis ad omnem fraudem et praestigias, sicut ipse dux erat, compositis, exercitum Scipionis corrupit. Nam ingressi in hostium castra, iisque admisti, alios pecunia, pollicitis alios, nonnullos delinimentis inductos ad se illexere.* Ab his initium factum Appianus scribit, clam Scipione, secreta cum Sulla, si propius

accederet modo, de transitione agendi pariterque hosti proditum, quasi sub cultro (ut apud Flaccum est) linquendi Imperatorem. Et fortasse huc etiam pertinuerit locus, quem paullo ante indicavimus, hoc exemplo: *Inde ortus sermo percunctantibus utrimque, Satin' salvae? quam grati ducibus suis? quantis familiaribus copiis agerent?* DOUZA. — *Ad verba* in libro Carrionis. WASSE.

45. A GRACCHO. Citat Augustinus libro vicesimo primo de Civitate Dei. Puto haec ad primum librum Historiarum eiusque statim exordium referenda. CARRIO.

46. M. ATILIUS PALICANUS HUMILI LOCO. Videndum an ad hunc pertineat denarius argenteus, in quo Rostra expressa sunt cum titulo, PALIKANUS, quod is Trib. pl. cum esset, Tribuniciam potestatem auctore Pompeio restituerit, ut scribit Asconius Paedianus et alii. A nobis tamen cognomen *Palikanus* Lolliae Familiae tributum est in libro de familiis, et fortasse non ita recte. URSIN. — Ex Quinctiliano lib. IV. cap. II. et Hieronymo adversus Helvidium, Agellius quoque lib. I. cap. 15. Noct. Att. quatuor ultimas adducit voces, easque ex hoc Eupolidis sumtas esse asserit: *λαλεῖν ἄριστος, ἀδυνατώτατος λέγειν.* CARRIO. — Sumsit ex hoc loco sine dubio Valer. Max. lib. III. cap. 8. WASSE. — Vid. Cic. I. ad Att. I, inibi Manutius pag. 8. Malaspina et Ursinus pag. 10. Valer. Max. III. 8. 3. BROUKHUS.

LOQUAX MAGIS QUAM FACUNDUS. In hoc homine plus loquentiae quam
126 eloquentiae fuisse docet * et M. Tullius Cicero in Bruto: *Cn. Carbonem et Marcum Marium, et ex eodem genere complures, minime dignos elegantis conventus auribus, aptissimos cognovi turbulentis concionibus. quo in genere (ut et in iis perturbem aetatum ordinem) nuper L. Quintius fuit, aptior autem etiam imperitorum auribus Palicanus.* PUTSCH.

47. INSOLENS VERA ACCIPIENDI. Hoc quoque ex Sallustio accepit Tacitus, cum dixit Annal. lib. XV. *Audiendi quae faceret insolens erat.* CIACCON. et URSIN. — Donatus in Aud. Terent. Act. V. Sc. 1. CARRIO. — More tyrannis consueto, quorum, quamquam alieno ex ore sapientium auriculas teneras mordaci radere vero fas nato nemini, qui quidem vitalem se esse postulet: nihil nisi quod animo complacitum fictumque ad voluptatem siet audire sustinentes. Unde veritas et fides sese ab Aula secernunt procul. Neque vero dubium mihi est, quin haec de Tigrane Mithridatis genero sint accipiunda: quem dulci fortuna ebrium ita insolentem dominationem agitasse perhibet Appianus, ut ex tam infinita populorum multitudine eius imperio parentium, nemo cum tantis cervicibus repertus, qui de adventu Luculli iam Euphratem cum Romano exercitu transgressi quidquam Regi suo praesignificare ausus fuerit; pariter omnibus metuentibus sibi, uniusque tenebrionis periculo perdoctis, linguae repagula frenare quem Rex ille, ob nuncium adeo liberum patibulo statim suffigi, numerumque porro suspendiosorum augere iusserat. DOUZA.

48. QUAE PECUNIA. Idem Donat. in Phorm. Act. I. Sc. 1. *fieri enim* inquit, *dicitur proprie pecunia.* CARRIO.

49. CURUBIS. *Curubis*, inquit Probus Catholicis, *nomen civitatis lectum in Sallustio*. CARRIO. — Opidum Africae, de quo Plinius lib. V. cap. 4. Ptolemaeus *Κουορβὶν* vocat, corrupte, opinor, pro *Κορουβίν*. COLER.

50. THARROS. *Nomen civitatis* a Probo in Sallustio notatum. CARR.

51. CAMISOS. *Unum Graecum*, idem inquit Probus, *legitur in Sallustio*, si *faciens genitivo*, *Camisos*, *Camisi*. CARRIO.

52. LUCES. Apud Sallustium, inquit Sergius in artem secundam Donati, *invenitur paces et luces*. Et Pompeius in eandem: *Sunt quaedam generis feminini tantum singularia, ut* pax, lux: *licet legerim, has paces, luces. Paces* quidem in bello Iugurthino a me adnotatum est: *luces* nec reperiri nec adnotari potuit. CARRIO.

53. PRIMAM. Ex Servio in lib. II. Virg. Georg. CARRIO.
IAPIDIAM INGRESSUS. Iapidia pars Venetiae, Iapygia Apuliae; quos Iapides Latini vocarunt, Graeci Ἰάποδες. Quidam imperite confundunt Iapygas cum Iapidibus: unde et apud Virgil. a nonnullis scriptum,

— — *Iapygis ora Timavi.*

quod emendat Salmas. ad Solin. cap. 2. pag. 59. et apud Tibullum:

Fortis Iapygiae miles.

quem Scaliger. Ἰάπυξ Daedali filius, a quo Iapyges. RUPERT.

54. CARBO TURPI FORMIDINE ITALIAM ATQUE EXERCITUM DESERUIT. Ex eodem Servio lib. III. Georg. Virg. CARRIO. — De pudenda hac et consularia adeo Imperatore indignissima formidine fugaque Carbonis, ita Appianus: *Γαλάται τε, ὅσοι ὑπὸ Ῥαβέννης ἐπὶ τὰ Ἄλπεια παρήκουσιν, ἀθρόως ἐς Μέτελλον μετετίθεντο, καὶ Λεύκουλλος ἑτέρους τῶν Καρβωνείων ma περὶ τὴν Πλακεντίαν. ὧν ὁ Κάρβων πυνθανόμενος * τρισμυρίους ὅμως* 127 *ἔτι ἔχων περὶ τὸ Κλούσιον, καὶ δύο τέλη τὰ Δαμασίππου, καὶ ἕτερα περὶ Καρρίναν καὶ Μάρκιον, Σαμνιτῶν τε αὐτῷ χειρὶ πολλῇ προθύμως ἔτι περὶ τὰ στενὰ κακοπαθούντων, ἀπογνοὺς ἁπάντων, ἀσθενῶς ἔφευγε σὺν τοῖς φίλοις ἐς Λιβύην ἐξ Ἰταλίας, ὕπατος ἔτι ὤν, ὡς Λιβύην παραστησόμενος ἀντὶ τῆς Ἰταλίας.* Hoc est: *Praeterea tota Cisalpina Gallia defecit ad Metellum, et Lucullus contra Carbonianum exercitum alium prospere pugnavit ad Placentiam. Quibus auditis Carbo, quamvis haberet adhuc ceterorum XXX M. circa Clusium, et duas Damasippi legiones, et totidem alteras sub Carinate, Marcioque; adhaec Samnitium magnam manum pariter angustias perrumpere molientium: omnibus tamen rebus desperatis, segniter profugit cum amicis in Africam, Consul Italiam deserens, quasi hac amissa illam occupaturus.* DOUZA.

(X.) 55. QUAE PACTA. Donatus Act. III. Scen. 2. And. CARRIO.

56. CREBRITATE. Servius libro primo Aeneid. *Crebros*, inquit, *fluctus pter Aquilo, hinc Sallustius dixit: crebritate fluctuum ut Aquilo solet.* CARRIO.

57. MITHRADATES. Quinctilianus lib. VIII. cap. 3. CARRIO.
CORPORE INGENTI, PERINDE ARMATUS. Hoc exemplum brevitatis nomine commendatur a Fabio lib. VIII. cap. 3. Neque hercule mirum, quippe

a Sallustio, uno et unico illo brevitatis amatore. Si tamen ita inibi legendam, ac non potius *animatus*, id est, spiritus animosos vereque regios gerens. In qua sententia doctissimum Belgarum Lipsium esse video, cuius ego singulas coniecturas singula oracula puto. Lusit in huius vocis ambiguitate lepide Varro, ubi scribit: *Maiores nostri, quum allia et cepe verba illorum olerent, tamen optime animati erant.* Quod si quis receptam tamen lectionem tueri maluerit, haud magnopere pugnabo; praesertim qui de Appiano didicerim, Mithridatis arma, Delphos Nemeamque ab ipso transmissa, miraculo fuisse visentibus; indeque coniecturam posteris factam de eiusdem immani staturae modo corporisque totius vastitudine. DOUZA. — Legendum: *Mithridates corpore ingenti, perinde animatus.* Ait Mithridatem corpore et animo ingentem fuisse, ut et Plutarchus testatur. COLERUS. — Alii legunt, *animatus*. Ego veterem lectionem retineo, ducente Floro, qui simili modo loquitur de Senonibus: *Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, adhoc ipsa corporum mole perinde atque armis ingentibus, adeo omni generi terribilis fuit, ut plane nata ad hominum interitum, urbium stragem videretur.* PUTSCH. — Quamvis eam lectionem sollicitent, et *animatus* substituant, vulgata tamen mihi nihil vitii habere videtur. FREINSHEM. — Curt. lib. VI. cap. 5 *Omnibus barbaris*, inquiens, *in corporum maiestate veneratio est, magnorumque operum non alios capaces putant, quam quos eximia specie natura dignata est.* Vide ibi Freinshem. et Bernecc. lib. in Spec. Boni Principis cap. III. §. 1. lit. e. Vell. lib. II. cap. 18. de eod. Mithridate *Aliquando fortuna, semper animo maximus.* ubi Lipsius: „De magnitudine „animi huius Regis emendetur Sallustianum fragmentum (apud Fabium, „memini:) *Mithridates corpore ingenti, perinde et armatus.* Facito: *per„inde et animatus.*" Haec Lipsius. Gruterus vulgatam retinet. cum non liqueat quae verba huic frusto adnexa fuerint, putarim suam esse energiam lectioni vulgatae. Sic Curtius fere lib. VIII. *Ipse Porus humanae magnitudinis prope excesserat formam, magnitudini Pori adiicere videbatur bellua, qua vehebatur* etc. Grutero subscribit Freinsh. in Curt. lib. VIII cap. 14. §. 13. — Alioquin non semper corpori similis animus: de qua re praeclare disserit Ioann. Picus Mirandula lib. III. cap. 22. adversus Astrologos hunc in modum: *Consequitur qualitatum in corpore praepotentium modus nonnihil affectionum; ut proniores ad iram bilis effervescens, segnes bituita; sanguis hilariores; tristes atra bilis efficiat. Sed haec opinio quam generale, nec evidentiae semper respondet, nec satisfacit occultioribus quibusdam, et maxime propriis ingeniorum conditionibus. Dixi non semper evidentiae respondere, quoniam est interdum invenire homines, temperamento quum simillimos, studiis tamen, non quae fec electio, sed naturae propensio, dissimillimos. Vidi ego sub virginea facie ferinam immanitatem; sub truci vultu, mitem et amabilem mansuetudinem: alios frontis gratia orisque venustate laetitiam perpetuam praeferentes, intus aestuare moeroribus, et sibi esse fastidio; alios quos iudices*
128 *esse Saturni mancipia, hilaritatibus atque facetiis omnia serenare* * et RUPERT. — Douza et Lipsius *animatus*, sed contra codices, et, quod peius, Plutarchum et Appianum. Hic in Pompeio pag. 641. de Mithridate

[..]nis haec habet: *Τῆς δὲ ἐσθῆτος ἣν ἐφόρει καὶ τῶν ὅπλων ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ καὶ τὴν λαμπρότητα ἐθαύμαζε.* Ille vero de bellis Mithr. pag. 250. *Τὸ σῶμα δ' ἦν μέγας μὲν, ὡς ὑποδεικνύουσιν ὅσα ὅπλα αὐτὸς ἔπεμψεν ἐς Νέμεάν τε καὶ Δελφούς.* Wasse.

58. Tyrannumque. Marius Fabius Victorinus in librum primum Ciceronis de inventione: *interdum,* inquit, *ex lubidine et quadam obtrectatione nomen alicui imponitur, ut illud in Sallustio,* Tyrannumque. Carrio. — Citantur haec ter apud Servium; bis in codice Fuldano; semel ad quartum Aeneidos, quo loco sic scriptum est: *Et nunc ille Paris cum semiviro comitatu. Paris Paridi similis et iniuria a persona; probrosis enim non lenibus veteres convitia dicebant, ut Sallustius: Tyrannumque et Cinnam maxima voce appellans.* Lege *probrosis enim nominibus.* Paridis enim nomen probrosum sicut et Cinnae, ut patet ex Sallustio supra: *Si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnae, cuius in urbem reditu decus atque ordines omnes interierunt.* Sallustiana quoque verba emenda apud Servium ad primum et quartum Aeneidos. Putsch.

59. Nomenque. Acro, sive quis Acronis nomine in librum Horatii de Poëtica arte: *Notandum est,* inquit, *apud Horatium flumen* Rhenum *genere neutro: ut in Sallustio in Historiis nomen* Danubium. Carrio. — Porphyr. in Horat. IV. 4. 38. Broukh.

60. Cui nisi. Ex Donat. Act I. Sc. 2. Eunuch. Carrio.

61. Septimium neque animo. Huc pertinent illa, quae habentur supra: *Neque auribus, aut lingua competere.* Ad quae respexit Tacitus, cum dixit lib. III. *Oppidani neque auribus* neque oculis satis competebant. Et lib. XIX. *Trepidus miles, dux segnis, et veluti captus animi, non lingua, non auribus competere.* Ursin. — Donatus Act. III. Scena 2. Adelph. hoc autem fragmentum idem esse cum illo quod a me libro primo [..]itum est; *sic vero quasi formidine attonitus neque animo neque auribus aut lingua competere,* olim suspicabar, nunc mihi ipsi cum hac omni [..] coniectura omnino non placeo. Donatus omnino *compotem,* Marcellus [..]ro *competere,* plane agnoscunt. Praeterea animadverti, Corn. Tacitum [..]ndiae Sallustianae, uti saepe dixi, aemulum, eandem plane rem verbo [..] *competere* multis in locis subiicere: quare nihil mutandum statuo. [..]narо.

62. Vulgus amat fieri. Simile illud est, quod supra habetur: *[..] ira fieri amat.* Seneca lib. de consolatione ad Marciam cap. XVI. *[..]llum,* inquit, *amat frustra cadere telum, quod in confertum agmen [..]issum est.* Sic enim legitur hic locus in vet. cod. Ursin. — Quinctilianus lib. IX. cap. 3. sic idem Sallustius bello Iugurthino pag. 88. *Multitudo, quae in concione aderat, vehementer accensa, terrebat eum clamore, vultu, saepe impetu, atque aliis omnibus, quae ira fieri amat.* Carrio.

63. Non. Et hoc quoque in Sallustio nusquam quidem, quod sciam, apparet, quod ab eodem Fabio lib. IX. cap. 3. hunc in modum recitatur: *Neque adeo est processum, ut poeniturum pro non acturo poenitentiam,*

et visuros ad videndum missos Sallustius dixerit, ubi ex vet. cod. legendum est *non acturum*. CARRIO.

64. POMPEIUS. Flavius Vegetius lib. I. cap. 9. epitom. rei milit. *de exercitio*, inquit, *Pompeii magni Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu* etc. *neque enim aliter* etc. quae postrema verba Sallustii, an ipsius potius sint Vegetii, certum non habeo: quamquam Sallustio libentius dederim. CARRIO. — Vide not. ad Iustini lib. XXXVII. cap. 4. §. 3. et Fr. ad Curt. lib. III. cap. 6. §. 19. Lips. V. de Mil. Dial. XIV. ubi inter alia:
129 *Hoc ipsi duces * faciebant, ut scientiam ostentarent et in exemplum.* Talis Scipio, qui post Africanus, describitur a Silio lib. VIII. laudat et P. Valerium Cos. Liv. lib. VII. Pompeium istum Plutarchus, Traianum Plinius in Panegyrico. RUPERT. — Non debuit dubitare Carrio totum hunc locum Sallustii esse. Citat eundem Sarisberiensis lib. VI. cap. 4. Referendum etiam hoc fragmentum ad lib. III. ubi de Pompeio. Porro *alacris* expeditum significat, ad saliendum aptum. Asconius: *Sunt qui alacrem festinantem et properum dici putant, quasi alisacrem.* Lego: *saliacrem.* Ita de Scipione Silius lib. VIII.

Lectos rectores formabat Scipio bello.
Ille viris pila et ferro circumdare pectus
Addiderat, leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspide cornos.
Ipse inter medios venturae insignia laudis
Signa dabat; vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Indutus thoraca vadum. Spectacula tanta
Ante acies virtutis erant.

COLER.

(XI.) 65. CICERO CANINAM FACUNDIAM, UT APPIUS INQUIT, EXERCUIT. Videnda quae supra notavimus ad orationem M. Lepidi, in qua e hoc loco mutavimus *callidam facundiam* in *caninam facundiam.* Lactantius lib. VI. cap. 18. ad hoc fragmentum respexit, cum scripsit: *sed qui ipse caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit, voluit quoque hominem canino more vivere, ut remorderet lacessitus.* Hieronymus Epist. ad Augustinum: *Sed incidit*, inquit, *tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quam loqui ita, ut nostra studia cessarent, et iuxta Appium, canina exerceretur facundia* etc. adversus Luciferianos: *Proxime accidit, ut quidam Luciferi sectator cum alio Ecclesiae alumno odiosa loquacitate contendens, caninam facundiam exercuerit.* URSIN. — Lactantius lib. VI. cap. 18. *Cicero*, inquit, *caninam illam facundiam, sicut Sallustius ab Appio dictum refert, exercuit.* CARRIO.

CANINAM FACUNDIAM. Vide ad Flori lib. IV. cap. 12. §. 37. RUPERT.

66. PRIMUS. Servius lib. I. Aeneid. CARRIO.

67. CUPIENTISSIMUS. Diomedes lib. I. cap. 1. CARRIO.

68. MAGNA GLORIA TRIBUNUS MILITUM IN HISPANIA T. DIDIO IMPERANTE etc. Suspicor scribendum esse *T. Didio Imp.* ut habetur

argenteo Didii huius denario, in quo T. DIDI IMP. descriptus est, licet Plutarchus habeat ὑπὸ *Διδίῳ στρατηγῷ*, quod esset, *Didio Praetore.* Videtur autem librarius illud IMP. quod erat IMPERATOR, vertisse in verbum *Imperante.* URSIN. — Agellius libro secundo cap. 28. Sallustii de Sertorio duce orationem cum iis, quae Demosthenes habet de Philippo rege, contendens nobis hoc fragmentum, quamquam nec ab ordine nec a scriptura satis, uti mox ostendam, integrum, conservavit. Demosthenis autem verba statim subiiciam, si prius tamen quid mei hoc de loco sit iudicii exposuero. Quod itaque vulgo legitur *tribus millibus*, id nec rectum esse nec a Sallustio positum, historiae series arguit. Sertorium enim tribunum militum fuisse praeter ceteros rerum Romanarum auctores Plutarchus memoriae prodidit, neque vero melius, imo aliquanto etiam deterius est hoc, quod quidam suis in libris excudi voluerunt, *T. Didius Imperator*, quam illud, quod antea in Agellio legebatur, *T. Didio imperante:* cum et Sallustium de Sertorio loqui, praeter Agellium res etiam ab eo gestae declarent; et in Hispania non fuerit T. Didius tribunus militum, sed Sertorius. Deinde quod vulgo est *quae rapta*, sententiam nullam habet. Fuerunt qui scriberent *correpta.* Ego veteris editionis scripturam sum secutus, quamquam, verum ut fatear, ne eo ipso quidem mihi satisfacio. Quid enim illud *primo per ignobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celebrata sunt?* Et quae alii afferunt, nihilo similiora veri sunt. *Iam, cominus faciem suam ostentabat*, non, *quae eminus ostentabant*, in eadem antiqua editione disertim legitur. Postremo extrema Sallustianae orationis verba paullo aliter apud Donatum in Terent. Eunuch. Act. III. Sc. 2. neque satis probe hunc in modum leguntur: *haec, id est, cicatrices, sunt * virtutis* 130 *insignia: dehonestamento tamen esse corpori maxume laetabatur.* Locum, ut opinor, utcumque constituimus, nunc huius a nobis constitutionis factae, et omne id quod dixi verum esse, Plutarchi auctoritate probandum est. Σερτώριος (*inquit*) μετὰ τὸν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Διδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπ' Ἰβηρίας, ἐν τῇ πόλει Κάστλωνι παρεχείμαζεν τῇ Κελτιβήρων. quo loco interpp. *imperatorem* vertere debuerunt, hoc enim στρατηγὸς sonare nemo vel mediocriter in Graecis scriptoribus versatus potest ignorare; praesertim cum et Sallustius Didium Imperatorem dixerit. Idem paullo infra: τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι, σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς τῷ ἔργῳ, παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδυτῆτα καὶ μαλακίαν, ἀνδρὸς ἐμπράκτως βιωσομένου δόξαν ἔσχεν· οὐ μὴν ὑφήκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης, εἰς ἀξίωμα προεληλυθὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἀποδεικνύμενος ἔργα θαυμαστὰ, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδοὺς τῶν ὄψεων ἀπέβαλε τὴν ἑτέραν ἐκκοπεῖσαν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει· τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστείων περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτίθεσθαι στρεπτὰ καὶ δόρατα καὶ στεφάνους, αὐτῷ δὲ τῆς ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα τοὺς αὐτοὺς ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα καὶ τῆς συμφορᾶς θεατάς. quae ita Sallustii sententiam exprimunt, ut eum a Plutarcho tum hic, tum vero etiam alibi, fere ad verbum imitatum crediderim. Quod autem me paene fugit scribere, verba Demosthenis de rege Philippo haec sunt: ἑώρων δὲ αὐτὸν Φίλιππον, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ ἀγὼν,

ὑπὲρ ἀρχῆς καὶ δυναστείας τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκεκομμένον τὴν κλεῖν κατεαγότα, τὴν χεῖρα, τὸ σκέλος πεπηρωμένον πᾶν ὅτι ἂν βουληθῇ μέρος ἡ τύχη τοῦ σώματος παρελέσθαι, τοῦτο προϊέμενον, ὥστε τὸ λοιπὸν μετὰ τιμῆς καὶ δόξης ζῆν. CARRIO. — Extat apud Agell. lib. II. In verbis *multaque ductu eius* ponenda nota, abest enim vox *gesta* aut similis. nec illud sincere, *per invidiam scriptorum celebrata sunt.* Forte, *per invidiam proscriptorum*, hoc sensu: *Sertorii praeclara facta, primum propter ignobilitatem eius minus animis hominum insederunt: deinde, cum in magna invidia proscriptio esset, atque inter alios ille talis vir proscriptus, celebrari eius laudes coeptae.* Sed et in seqq. lego: *Cominus faciem suam ostentabat:* non, *quae eminus;* nec, *ostentabant.* Lips. IV. Ep. Q. 14. RUPERT.

T. DIDIO IMPERANTE etc. Legerem *T. D. imperatore*, et, *ductu eius curata quae primo per nobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celata sint.* Quod vero ait *paratu*, Tacit. Hist. I. *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae.* et in vita Agric. *Paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis.* CIACCON. — Legend. putamus: *Multaque tum ductu eius curata, primo per nobilitatem, deinde per invidiam scriptorum celata sunt* etc. URSIN. — *Paratu* vero *militum et armorum* usurpavit item Tac. lib. XVII. cum dixit: *Igitur navium, militum, armorum paratu strepere provinciae.* et in vita Agric. *Paratu magno, maiore fama, uti mos est de ignotis, oppugnare ultro castella adorti.* URSIN.

IGNOBILITATEM. Sertorio γένος ἦν οὐκ ἀσημότατον, Plutarchus 568. Itaque *ignobilitas* pro *ignorantia* sive *ignorabilitas*, ut *nobilis* apud Nostrum pro *notus.* Plautus Pseud. *Peregrina facies videtur hominis, atque* ignobilis. Ignobilis, ἄγνωστος, Glossae. Verum Sertorius, utut antea strenuus miles, imperatoria fama esse tum demum incepit, postquam Lauronem inspectante Pompeio ceperat. Plutarch. 577. *Μέχρι μὲν οὖν τοῖς περὶ Μέτελλον ἐπολέμει, τὰ πλεῖστα κατευτυχεῖν ἐδόκει, γήρᾳ καὶ φυσικῇ βραδυτῆτι τοῦ Μετέλλου πρὸς ἄνδρα τολμητὴν, καὶ λῃστρικῆς μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς ἡγούμενον δυνάμεως, οὐκ ἀναφέροντος. Ἐπεὶ δὲ καὶ Πομπηΐῳ τὴν Πυρήνην ὑπερβαλόντι παραστρατοπεδεύσας, καὶ πᾶσαν ἅμα μὲν διδοὺς, ἅμα δὲ λαμβάνων στρατηγικῶν παλαισμάτων πεῖραν, ἀντιτεχνώμενός τε καὶ φυλαττόμενος πλεῖον εἶχε, κομιδῇ διεβοήθη μέχρι Ῥώμης, ὡς δεινότατος πόλεμον μεταχειρίσασθαι τῶν τότε στρατηγῶν.* WASSE.

PER INVIDIAM SCRIPTORUM. Non displicet Ciacconii correctio: *Per invidiam s. celata sunt.* licet Lipsius in Epistolicis [IV. 14.] acute defendat talem scripturam: *Per invidiam proscriptorum celebrata sunt.* COLER. — Forte, *per invidiam scriptorum minus celebrata sunt.* et infra, *gloriosius retinebat.* HAVERC.

CELATA SUNT. Ita emendavimus, quum antea vitiose legeretur, *celebrata sunt.* Ostentabat i. e. monstrabat. Virg. lib. V. *Et simul his dictis faciem ostentabat* etc. PUTSCH.

QUO DEHONESTAMENTO CORPORIS MAXIME LAETABATUR. Dixi nonnihil
131 ad Iug. cap. 85. §. 18. quibus addendum est istud Q. Curtii lib. IV. * de rebus Alex. M. Nec duces quidem copiarum sua laude fraudandi sunt: quippe vulnera, quae quisque excipit, indicia virtutis sunt. Neque in-

dignum est referri, quod G. Sabinus de Alberto, Marchione Brandeburgensi, qui *Germanicus Achilles* appellatus fuit, cecinit lib. II. Caesar. Germanicorum:

Nec fugiens unquam tergo, sed pectore semper
Fortis in adverso cognitus hoste fuit.
Ora manusque gerens, conscissaque brachia ferro,
Mille cicatrices, vulnera mille tulit.

Adde Voss. lib. I. Iust. Orat. pag. 76. Hunc vero Sall. locum in animo habuit Tacit. IV. Hist. XIII. ibi: *Civilis Sertorium se aut Hannibalem ferens, simili oris dehonestamento.* Adde Brunn. lib. XIII. pag. 557. Rupert. — Hac voce frequens Tacitus. Vide Senecam de Constant. cap. ult. Iustinum, Gellium. Apuleius Apol. I. pag. 305. *Ut ne quid maculae aut inhonestamenti in me admittam.* mallem, *dehonestamenti.* illud alterum non memini legisse. Sertoriano ingenio proxime accedunt Getarum mores, de quibus Claudianus B. G. 481.

Crinigeri sedere patres, pellita Getarum
Curia, quos plagis decorat numerosa cicatrix.

et 586.

Vulneribus pars nulla vacat, rescissaque contis
Gloria foedati splendet iactantior oris.

D. Augustinus Epist. XLVIII. *quasi vero si quisquam vir fortis, pro patria dimicans, multa adversa vulnera exciperet, et peritissimo medico, qui haec ita curare valeret, ut cicatrices nullae apparerent, ipse potius diceret, sic se velle sanari, ut magis essent in corpore suo* vestigia vulnerum, *tanquam* tituli gloriarum. Wasse.

(XII.) 69. Curetes quia. Lactantius lib. I. cap. 21. *Totam,* inquit, *hanc opinionem quasi a poetis fictam Sallustius respuit; voluitque ingeniose interpretari cur Iovis cultores dicantur Curetes fuisse: et sic ait,* Quia *etc. quantum vero erraverit homo eruditus, res ipsa declarat etc.* Servius quoque in lib. III. Aeneid. *Iupiter,* inquit, *in Creta dicitur esse enutritus: quod ideo fingitur, ut ait Sallustius, quia primo Cretenses constat invenisse religionem.* Idem Servius lib. VIII. Aeneid. *Sallustius dicit primo Cretenses invenisse religionem.* Fortasse quispiam audacior legendum suspicabitur: *Sallustius dicit libro primo.* Quod autem quibusdam in libris iisque etiam castigationem nescio quam prae se ferentibus est, *in manus componentes*, hoc rectius a nobis positum est, *in maius componentem;* de qua loquendi ratione Comment. II. Antiq. Lect. diximus. Posset et legi, *in manus componentes;* ut Curetes ipsi factum illud inventae a se religionis in maius extulerint. Sed prius illud placet impensius. Carr.

70. Italiam. Virgilius III. Aeneid.

Haec loca vi quondam et vasta convulsa ruina
(Tantum aevi longinqua valet mutare vetustas)
Dissiluisse ferunt. cum protinus utraque tellus
Una foret: venit medio vi pontus et undis
Hesperium Siculo latus abscidit: armaque et urbes
Litore diductas angusto interluit aestu.

quo loco Servius haec verba Sallustiana recitat. de quibus etiam Isidorum partim lib. III. in voce *fretum*, partim lib. XIV. in voce *Sicilia*, sensisse constat; dum ita scriberet: *fretum Siciliae, quod Rhegium dicitur, Sallustius tali ex caussa vocatum scribit: Italiae Siciliam quondam coniunctam fuisse, et dum una esset tellus, medium spatium aut per humilitatem aquis obrutum, aut per angustiam esse scissum, et inde Rhegium nominatum.* Item: *Sallustius dicit Italiae coniunctam fuisse Siciliam, sed medium spatium impetu maris divisum et per angustiam scissum.* Postrema autem illa verba, *inde Rhegium nominatum*, male in quibusdam huius editionis exemplaribus superiori fragmento, operarum vitio, cohaerent. CARRIO. — Oblitus sum monere typographos, posteriora verba huius fragmenti, *inde Regium appellatum*, sequenti adiungenda hoc modo: *Italiam coniunctam Siciliae constat fuisse, sed medium spatium aut per humilitatem obrutum est aquis, aut propter angustiam scissum, inde Rhegium appellatum.* PUTSCH.

ITALIAM CONIUNCTAM SICILIAE CONSTAT FUISSE: SED MEDIUM SPATIUM etc. Huius descriptionis caussam Sallustio callida Spartaci consilia irritique conatus praebuisse videntur. quem Plutarchus tradit navigia Cilicum
132 praedatoria aliquot in freto nactum (quo fortasse referundum Fragmentum* illud superius lib. II. *ad hoc pauca piratica, actuaria navigia*) duobus armatorum millibus in eam insulam expositis, de bello Servilii, illic paullo ante sopito, rursus integrando consilia agitavisse; sed desertum a Cilicibus proditumque, coactum se recipere a mari atque in Rheginorum paeninsula considere, ubi post a Crasso fossa ac vallo circumdatus obsessusque. Quis scit? an et his coniungendum exemplum libri quarti, tertium a fine dico; coaptandumque hoc modo, praemisso pronomine, ut cohaereat narratio: *Quod* (scilicet Rhegium) *ad Siciliam vergens faucibus non amplius patet millibus V et XXX.* Ceterum consulendus de hoc spatio Plinius. DOUZA.

71. POMPEIUS. Servius lib. XI. Aeneid. CARRIO.

POMPEIUS DEVICTIS HISPANIS TROPHAEA IN PYRENAEIS IUGIS CONSTITUIT. Non hostica trophaea modo, verum et corporis sui ipsius simulacrum atque effigiem, factis monumentum suis; multum hercle dissimilem illi quam postea Mithridatico bello patrato ex margaritis dedicavit consecravitque: si quidem Plinio credimus, ita porro cum Pompeii persona, delitiganti, libro XXXVII. cap 2. *E margaritis, Magne, tam prodiga re et foeminis reperta, quam gerere te fas non sit, hinc fieri tuos vultus? sic te pretiosum videri? Nonne illa similior tui est imago, quam Pyrenaei iugis imposuisti?* Sed commonefaciendus est lector, binas hic voces perperam in singularem coaluisse, huiusmodi me mensore spatio disterminandas: *Pompeius de victis Hispanis.* DOUZA.

TROPAEA IN PYRENAEIS IUGIS CONSTITUIT. Quae plus afferunt victo doloris, quam ipsa victoria. Apud Amm. Marcell. lib. XVI. *cadentes praelio Sarmatae non tam mortem dolore, quam Romani militis laetitiam horrendo stridore monstrabant.* Sed notandus est mos erigendi tropaea, ex materia, quae non perpetuo duraret; ut qui bello vicissent, hi tropaeum

quidem statuerint, victoriae testimonium praesens; ceterum via non praecluderetur redeundi in gratiam, dum alterius partis gloria, alterius infamia, consecrata longaevo aliquo monumento foret. Et propterea qui lapidea et aenea struxerunt tropaea, reprehensi sint; ut qui et ultra mortem inimici odia extenderunt. RUPERT. — *Pyrenaeae.* Ita Serv. ad XI. Aeneid. 7. BROUKHUS.

72. ATQUE EDITA. Donatus in Terent. And. Act. I. Sc. 1. in aliis male est *curribus*. CARRIO.

73. ET IN. Idem Donat. Eunuch. Act. IV. Sc. 7. fortassis pro *actu* legendum *astu*. CARRIO. — Cui quidem assentior propterea quod Donatus hoc in loco Pyrrhum stratagematon peritissimum laudat. WASSE.

74. PACTIONE. Idem Act. I. Sc. 2. Phorm. *quod nos,* inquit, *dimitte, hoc antiqui etiam* amitte *dicebant.* Interpres Heautont. Terent. quem cur quidam tanti faciant equidem non video, cum eum patrum nostrorum memoria vixisse satis constet; sed tamen ille interpres Act. III. Sc. 2. *Sallustius,* inquit, *dixit, pactione amisso publico consilio,* id est, *demisso.* quem locum cum hoc eundem esse, et hinc castigandum videlicet. CARRIO.

(XIII.) 75. MARE PONTICUM DULCIUS QUAM CETERA. Sic locutus est Tacitus, cum dixit: *Quanto violentior cetero mari Oceanus.* Ad hunc autem locum videtur respexisse Isidorus, cum ait libro XIII. cap. 16. de sinu Pontico: *Quod mare ex multitudine fluminum dulcius quam cetera nebulosumque et brevius est* etc. et fortasse totum fere caput ex Sallustio descriptum est. URSIN. — Servius XII. Aeneid. et Priscianus Grammat. Inst. lib. XV. in quorum priore quod subiungitur *cum nullum mare dulce sit,* hoc non recte quidam ut Sallustianum acceperunt, cum Servianum sit: in posteriore vero perperam etiam hodie legitur, *dulcius est quam cetera maria;* cum duas illas voces *est* et *maria* libri manuscripti non agnoscant, neque in Servio aut Macrobio, qui haec ipsa lib. VII. Saturn. recitat, usquam compareant. adde quod Sergius in artem posteriorem Donati ita scribat: *Cum Sallustius dicit * mare Ponticum dulcius quam cetera, com-* 132
parativus non solum comparativus non est, sed nec positivus. nam mare non modo dulcius non est, sed nec dulce quidem invenitur. et Pompeius in eandem: *Saepe ita est comparativus, ut minus significet a positivo: ut si velimus dicere, dulcius est mare Ponticum quam cetera: nullum enim mare non modo non dulcius est, sed nec dulce quidem invenitur.* Est autem (ut id per viam moneam) Pompeius Grammaticus, cuius liber sub nomine Sergii antiquissimis litteris scriptus e Bibliotheca Coloniensi nobis ab optimo et integerrimo viro Melchiore Hittorpio suppeditatus est, quemque Pompeio asseruimus, quod in eo quaedam essent, quae a Beda libello de metris Pompeio tribui videbam; opinionem meam posterius alio vetere doctius Puteani libro approbante. CARRIO. — Caussa est multitudo amnium dulces aquas inferentium. Id quod et Isidorus videtur ex Sallustio observasse lib. XIII. Pertinet hoc fragmentum, ut et alia, ad lib. IV. in quo de Ponto et Maeotide scripserat luculenter, quem et in descriptione orae maritimae se secutum ait Festus Avienus:

Interrogasti, si tenes, Maeotici
Situs quis esset aequoris. Sallustium
Noram id dedisse, dicta et eius omnibus
Praeiudicatae auctoritatis ducier.
Non abnuebam. Ad eius igitur inclutam
Descriptionem, qua locorum formulam
Imaginemque expressor efficax styli,
Et veritatis paene in obtutus dedit
Lepor linguae; multa rerum iunximus,
Ex plurimorum sumpta commentariis.

COLER. — Fallitur Ursinus; nam ex Solino et Ammiano sua fere hauserit Isidorus, ut conferenti statim patebit. Sic ergo Ammian. qui et ipse Solinum exscribit lib. XXII. 10. *Omnis autem circumfluo ambitu pontus, et nebulosus est,* et dulcior aequorum caeteris et vadosus: *quod et concrescit aër ex humorum spiramine saepe densatus, et irruentium undarum magnitudine temperatur, et consurgit in brevia tortuosa, limum globosque aggerente multitudine circumvenientium fluentorum.* deinde: *securi voracium belluarum: nihil enim in Ponto huiusmodi aliquando est visum, praeter innoxios delphinos et parvos.* Isidorus: *praeter phocas et thynnos atque delphinos alias belluas maiores non patitur.* Mela I. 19. de Ponto, *ille curvus, brevis, atrox,* nebulosus. Plin. IX. 15. Aristot. Ἔξω γὰρ φαλαίνης καὶ δελφῖνος. *in Pontum nulla intrat bestia piscibus malefica praeter vitulos et parvos delphinos.* Solinus: *in septem stadiorum angustias stringitur.* Infra: *inde diffusus aequore potentissimo rursus stringitur in Propontidem. Mox in quingentos passus coarctatur, fitque Bosporus Thracius, qua Darius copias transportavit.* et, *ibi praeter phocas rara bellua est.* quae omnia transcripsit Isidorus. Caussam dulcedinis hanc ante Macrobium attulit Valerius Flaccus IV.

Quas Tanais, fluviusque Lyces, Hypanisque, Melasque
Addat opes; quantosque sinus Maeotia laxent
Aequora, flumineo sic agmine fregit amari
Vim salis, hinc Boreae cedens glacialibus auris
Pontus, et exorta facilis concrescere bruma.

Arrianus pag. 119. Πᾶς Πόντος πολύ τι γλυκυτέρου τοῦ ὕδατός ἐστιν, ἢ ἡ ἔξω θάλασσα. Huc pertinet fragmentum VI. 15. *ex Ponto vis piscium* etc. cui gemina habet Solinus XIII. WASSE. — Caussam reddit Seneca Med. vs. 213. copiose Naso IV. Pont. Epist. 10. BROUKH.

76. EQUIS PARIA OPERIMENTA. Idem Servius lib. XI. Aeneid. *Cataphracti,* inquit, *sunt equites, qui et ipsi muniti ferro sunt, et equos similiter munitos habent, de quibus Sallustius:* Equis etc. CARRIO. — Referendum ad illud supra de cataphractis. COLER. — Credo Tigranis equitatum describi a Crispo; super quo Plutarchum consule in vita Luculli. *Rebus supra votum fluentibus.* Pompeii res prosperas, uti opinor, designat. DOUZA.

LINTEA. Servius ad XI. Aen. 771. *linteo.* BROUKHUS.

77. REBUS SUPRA VOTUM FLUENTIBUS. Tacit. Hist. III. Sallustium imitatus dixit: *Cunctis supra vota fluentibus.* CIACCON. et URSIN.

Fluere, inquit Servius lib. II. Aeneid. 168., τὸ μέσον est. *Virgilius dixit*, retro fluere; *et Sallustius*: rebus supra votum fluentibus. CARRIO.

78. AENUM. Servius lib. III. Aen. [17.] *Virgilius*, inquit, *cum scribit*,

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo,

Aenum intelligit, de quod etiam Sallustius. CARRIO. — Lege: *Aenum.* Aenos urbs Thraciae ab Aenea condita. Ita vocant Plinius, Mela, Servius ad illud Virgilii:

— — *Feror huc et littore curvo*
Moenia prima loco, fatis ingressus iniquis,
Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

Dionysius tamen Aeneam vocat. De Maronea * Plinius lib. IV. COLER. 134
— *Citat* hunc locum Servius ad illud Virgilii:

Aeneadasque meo nomen de nomine fingo.

ubi idem Servius: *Modo Aenum intelligit.* Mela etiam Aenon ab Aenea conditam asserit. Sed falluntur. Αἶνος non condita ab Aenea, sed Αἴνεια. Ex Aeno auxilia ad Troiam venisse Homerus dicit. Praeterea ab Aeno Aeneades ἐθνικὸν formari non potest, sed Αἴνιος. Vid. Salmas. in Solin. pag. 161. ubi et adiicit: *Αἶνος et Αἴνεια duae diversae urbes.* Αἶνος contra Cherronesum Thracicam, in Melane sinu, ad ostia Hebri fluminis, longe ante Aeneam condita, utpote quae auxilia ad Troiam miserit. *Αἴνεια* vero urbs ab Aenea nominata et ab eodem exstructa in Cherroneso quae Pallene vocabatur, ad Thermaeum sinum haud longe a Thessalonica. RUPERT. — Vide Salmasium ad Solinum pag. 164. lin. 3. WASSE. — Non debuit Rupertus sollicitare Antiquitatis apud Melam testimonium. Nam sicuti apud eum lib. II. cap. 2. legitur, *eximia est Aenos ab Aenea profugo condita*, ita nihil magis est certum, quam plures urbes fabulosas origines suas ex Troianis aliisque celebrioribus populis et heroibus repetivisse. Troianis autem maius commercium cum Aeno Thracia urbe fuit, quam cum Aenea ad Thermaeum sinum in media Graecia, terra tum hostili. In Aeno quoque Thraciae Polydori Troiani, Priami et Hecubae filii, ostendebatur tumulus. Plinius lib. IV. cap. XI. *Oppidum Aenos liberum, cum Polydoro tumulo.* Verum quidem est gentile urbis *Αἴνου* esse *Αἴνιον*, prouti in Nummis quoque scribitur, verum id non impedit quo minus ad Aeneam originem referre potuerint. Imo ipsius Aeneae (pro more antiquo) ut conditoris sui, vultum exprimi cum Nicol. Francisco Haymio, Thes. Brit. Tomo II. pag. 72. existimo in singulari Thraciae eius urbis nummulo argenteo. In eo a parte anteriore caput Herois Aeneae adversum, antiquissimae figurae galea tectum, exhibetur; a posteriore autem parte vini et frugum commendatur praestantia atque abundantia. Cernitur enim ibi frumenti spica ante torcular, cuius medius stipes barbato Bacchi capite exornatur. Adscribitur AINION. *Aeniorum* Maroneae, et ipsi vini praestantia nobili, iungitur a Sallustio Aenus, prouti cives utriusque urbis, ut et Thasios, coniunxit, veluti vicinos, Livius lib. XXXI. cap. 31. *Eadem Aeneos* (inquit) *Maronitas, Thasios, existimate queri.* HAVERC.

79. IMPEDIEBANT IUSSA NAUTARUM. Tacit. Annal. II. *Miles pavidus et casuum maris ignarus, dum turbat nautas, vel intempestive iuvat,*

efficia prudentium corrumpebat. Ciaccon. et Ursin. — Idem eodem lib. III. [129.] *Celeuma est quasi praeceptum; unde Sallustius: impediebant iussa nautarum.* Carrio.

80. Nihil. Donatus in Eunuch. Act. V. Sc. 2. Carrio.

81. Ut tanta repente mutatio non sine Deo videretur. Non procul hinc locum habuisse suspicor id Fragmenti, quod habes supra: *Et ei voce magna vehementer gratulabantur.* putoque de Pompeio agi a bello Piratico reduce, de quo hunc in modum Plutarchus: *αἰσθόμενοι δὲ πάντες ἐξεχύθησαν εἰς τὴν ὁδὸν, ὥσπερ οὐ πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων ἐκπέμψαντες αὐτόν. ἐποίει δὲ τὴν χαρὰν τὸ παρ' ἐλπίδα τῆς μεταβολῆς τάχος, ὑπερβάλλουσαν ἀφθονίαν τῆς ἀγορᾶς ἐχούσης.* id est: *Qua re nunciata, obviam effusi sunt omnes, quasi non paullo ante eum emisissent. Faciebat inexspectatae conversionis celeritas gratulationem, foro omnium rerum venalium copia superfluente.* Nisi si quis gratulationem istam a reversione eius ex Africa factam intelligi malit; unde domito Domitio, capto Iarba, regnis regumque
135 * negotiis compositis victor in Italiam revocatus a Sulla; qua de re sic idem scriptor: *πυθόμενος δὲ τἀληθῆ, καὶ πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παραπέμπειν τὸν Πομπήϊον ὡρμημένους μετὰ εὐνοίας, ἔσπευσεν ὑπερβαλέσθαι, καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ* etc. hoc est: *Post quam omnes adverteret (Sulla) ad excipiendum benigne Pompeium, et procedendum obviam effusos, tetendit eos vincere, progressusque prodiit illi obviam* etc. Sed omnium verisimillimum istud, quod, quum legitimo stipendiorum tempore expleto (qui mos Rom. equitibus erat) equo et ipse ad Censores adducto, redditaque militiae ratione, eius peteret vacationem. Quo tempore ab altero Censorum, natu maior qui erat, interrogatus his verbis: *Quaero ex te, Magne Pompei, ecquid omnia stipendia impleveris?* Pompeius alta voce respondit: *Omnia se implevisse, et quidem ipso semet Imperatore* ad quam vocem populum frequentem acclamasse testatur Plutarchus; nec sedari prae laetitia clamores potuisse, consurgentibus pariter Censoribus a quibus honorifice demum, assectante universa plebe, eique cum maximo plausu gratulante, etiam deductus est domum. Douza. — Huc allude Q. Septimius II. 43. Tanta repente mutatio animorum *nostros atque hostes incesserat.* et III. 4. *Neque tam* subita mutatio *sine dolo credebatur.* Wasse.

82. In ore. Idem Act. I. Sc. 2. Adelph. Carrio.

In ore gentibus agens, populo, civitati. Et hoc dissentaneum non est, ut de laudatissimo illo ac vere magno Pompeio scriptum habeatur. Douza. — Desumta est haec Sallustianae Historiae tabula ex Donati interpretante haec Terentii, *In ore est omni populo.* ubi ait: *in ore est omni populo; Sallustius: In ore gentibus agens, populo, civitati.* Sed qui haec posteriora pro Sallustianis habuerunt, Sallustium a Donati verbis non distinxerunt. qui illo *civitati* interpretatur Terentii *populo.* sint igitur haec Sallustii: *In ore gentibus agens;* cetera Grammatici, quem sic distingue: *In ore est omni populo. Sallustius: in ore gentibus agens populo, civitati.* Putsch.

Marco Lepido. Habes et huius tabulae partem a nobis, mi lector

qui haec Sallustii esse apud Marium Victorinum primi odorati sumus. Nam cum apud eum sine auctoris nomine adducatur in exemplum ex editis verbis mediis, *regnior neque minus gravis, sed multiplex cura*, quae etiam apud Servium habentur, de auctore certiores facti, maluimus ea hic pro Sallustianis, quam illic sine nomine legere. PUTSCH. — Haec in Textu non leguntur, a Grutero aliisque eiecta. HAVERC.

83. PRESSI. Ibidem Act. III. Sc. 2. CARRIO.

84. HUNC. Ibidem Donatus Sallustium, cum de descriptione Celtiberiae loqueretur, ita scripsisse tradidit; fortassis legendum est *Tarquitius*, de quo in bello Sertoriano, pro *Tarquinius*. CARRIO.

85. DEIN. Varia loci huius apud Servium lib. XI. [659.] Aeneid. exstat scriptura. in quibusdam enim legitur, *Dein campi Themiscirei*; ceteris cum hac nostra lectione consentientibus; in aliis vero, *Dein campi Threissi quos habuerunt Amazones, ab flumine incertum quam ob caussam digressae.* primum autem illud quod expressimus, et antiquius est et cum Sallustiana oratione magis convenit. nisi quod pro *Threissi* aut *Themiscirei* voce paullulum immutata scribendum est *Themyscirii*: Amazones enim campos Themyscirios insedisse nemo nescit. CARRIO. — Strabo lib. II. τῶν Ἀμαζόνων πεδίον, τὴν Θεμίσκυραν. Plutarchus in Lucullo. COLER.

(XIV.) 86. UBI SUM TOTA. Idem Servius lib. XII. [844.] Aeneid. Sallustium haec de Appio dixisse memorat; quamquam explicatio potius verborum Sallustii, quam ipsa Sallustianae orationis verba esse videantur. CARRIO.

87. LONGA SPES. *Longa spes*, eodem Servio lib. X. Aeneid. interpretante, est spes longe posita. CARRIO.

88. * MORE EQUESTRIS PROELII SUMPTIS TERGIS ATQUE REDDITIS, REGRESSI AD FACILIORES ICTUS LOCO CEDEBANT. Ita enim bina istaec fragmenta, mala (uti apparet) manu divulsa, rursus in unum conglutinari posse, de argumenti similitudine coniectare lubet; traductis alio verbis illis: *Castra sine volnere introitum*: quae nunc media (si Diis placet) interiecta leguntur. Ceterum reciprocam istam, accessim et recessim equestri proelio, quasi serra, velitandi rationem, explicat idem multo clarius nobis in Iugurtha de Numidarum equitatu loquens: *Quibus illi freti, non (uti equestri proelio solet) sequi, dein cedere, sed advorsis equis concurrere, implicare, ac perturbare aciem.* DOUZA. 136

REGRESSI. Idem ad illud:

— — Alte consurgit in ensem.

libro IX. *genus est*, inquit, *feriendi, ut Sallustius dicit.* CARRIO.

89. CASTRA. *Est*, inquit Servius lib. X. Aeneid., *simile illi:*

Poenas in morte timendum.

cum castra accusativus pluralis sit. CARRIO.

90. MULTOS. Tribus in locis verba haec Sallustiana adducuntur. Primo a Donato in Eunuch. Act. II. Sc. 2. eo quo a me edita sunt modo.

dein a Servio libro decimo Aeneid. nonnihil diverse: *multos a pueritia bonos insultaverat.* postremo ab eodem Servio lib. X. *multos ab adolescentia bonos insultaverat, id est,* inquit, *impetum fecerat.* CARRIO.

91. COSA. *Cosae civitas Tusciae, quae numero singulari etiam secundum Sallustium dicitur.* Servius lib. X. Aeneid. CARRIO. — Ex qua Catulus eiecit Lepidanos. Rutil. I.

Inter Castrorum vestigia Sermo retexit,
Sardoam Lepido praecipitante fugam.
Litore namque Cosae cognatos depulit hostes,
Virtutem Catuli, Roma secuta, ducis.

WASSE.

92. EQUIS, ATQUE ARMIS INSIGNIBUS. Ibidem:

— — *Insignibus armis.*

Ita Asper legit et Sallustii utitur auctoritate dicentis, Equo atque armis insignibus. CARRIO. — Sic et supra: *Equis et armis decoribus cultus.* De Pompeio loqui videtur, Sullae Dictatori a victoria obviam procedenti; quam rem ita commemorat Plutarchus: *γνοὺς δὲ ὁ Πομπήϊος ἐγγὺς ὄντα προσέταξε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξοπλίζειν καὶ διακοσμεῖν τὴν δύναμιν, ὡς καλλίστη τῷ αὐτοκράτορι καὶ λαμπροτάτη φανείη.* id est: *cum (Sullam) appropinquare Pompeius certior factus, Legatis imperat, ut exercitum arment et instruant, quo quam pulcerrimam speciem praebeant Imperatori.* DOUZA.

93. FESSUS. Idem VIII. *Fessus,* inquit, *hic est egens consilii: nam corpore fatigatum dicimus, animo fessum.* CARRIO.

(XV.) 94. PROFECTUS. Quinctilianus extremo lib. VIII. *Periphrasim,* inquit, *vocant circuitum loquendi, quae nonnumquam habet necessitatem quotiens dictu deformia operit; ut Sallustius, ad requisita naturae.* Flodegarius, de quo alibi nihil legere memini, in Commentario ad Barbarismos Donati, qui in Bibliotheca Elnouensi calamo exaratus exstat, *fit,* inquit, *cacophaton in sensu, cum aliquid turpitudinis, quod non convenit nisi histrionibus vel satyricis, ab historiographo vel prudenti narratur, unde Sallustius: Profectus quidam Ligus ad requisita naturae. item Horatius:*

Et tuos rubros obstetrix pannos lavit.

in quibus quod ad verba attinet, honesta est elocutio, de re tamen turpissima. Haec ille. CARRIO. — Phrasin imitatur Ammian. lib. XXIII
137 *Super his, nec stando mingens,* * *nec ad requisita naturae secedens facile visitur Persa.* COLER. — Quinctilianus VIII. 6. *Pluribus autem verbis cum id quod uno aut paucioribus certe dici potest, explicatur περίφρασιν vocant, circuitum loquendi, qui nonnunquam necessitatem habet quoties dictu deformia operit;* Sallustius (Ald. Vasc. Steph. *ut Sall.*) *ad requisita naturae.* Cetera addit Flodegarius, nescio an memoria lapsus. Et quid illi pronius faciliusque quam huc trahere quae Iugurth. XLVIII habentur: *Quidam Ligus* etc. *aquatum egressus.* Et fieri potuit ut Quinctilianus ea respiceret quae huius figurae exemplum continerent, nec tamen obscoenitatem aliquam operirent. E contra *requisita naturae* semper deiectionem alvi denotat. Ammianus XXIII. ult. *Super his, nec stando*

mingens, *nec ad requisita naturae secedens facile visitur Persa: ita observantius haec aliaque pudenda declinant.* Idem fere Herodotus I. 133. *Καί σφι οὐκ ἐμέσαι ἔξεστι, οὐ καὶ οὐρῆσαι ἀντίον ἄλλου.* Xenophon Cyrop. VIII. *Μήτε ἐσθίειν μήτε πίνειν, μήτε τῶν διὰ ταῦτα ἀναγκαίων ποιοῦντας φανεροὺς εἶναι.* Spartianus Caracall. VI. *Quum* ad requisita naturae *discessisset.* Malim *secessisset*, ut apud Ammianum, vel *descendisset.* Aurelius Victor de eodem: *apud Edessam secedens ad officia naturalia.* ea nempe quae *ventris secreta* vocat cap. 62. pergit auctor: *Occisus est autem in medio itinere inter Carras et Edessam, quum levandae vesicae* gratia ex equo descendisset. Verum, ut ingenue fatear, illa *occisus* etc. *caedis ageret* insititia videntur et huic operi a nescio quo librario intrusa, quippe quae nihil omnino continent, si falsum et ineptum illud *τῶν requisita naturae* interpretamentum excipias, quod non supra dictum fuerat. Audi super tota re Herodianum IV. *Κατὰ δὲ τὴν μέσην ὁδὸν ἐπειχθεὶς ὑπὸ τῆς γαστρὸς, ἀποστῆναί τε πάντας κελεύσας, ἀνεχώρει σὺν ἑνὶ ὑπηρέτῃ, ἀποσκευασόμενος τὰ ἐνοχλοῦντα. Πάντες τοίνυν ἀπεστράφησαν, καὶ ὡς πορρωτάτῳ ἀπῄεσαν, τιμὴν καὶ αἰδῶ τῷ γιγνομένῳ νέμοντες.* dein: *Ἐπιστὰς αὐτῷ τὰς ἐσθῆτας τῶν μηρῶν καθελκόντι.* Planius adhuc Zonaras pag. 615. *ἀποβάντι τοῦ ἵππου δι' ἀπόπατον·* hoc est, *πρὸς κένωσιν τῆς γαστρός.* Nam *ἀπόπατοι, ἀφοδεύσεις, secessiones.* Aristophanes Acharn. 81.

Ἀλλ' εἰς ἀπόπατον ᾤχετο στρατιὰν λαβὼν
Κἄχεζεν ὀκτὼ μῆνας ἐπὶ χρυσῶν ὀρῶν.

Vix alibi occurrunt haec verba *requisita naturae;* unum excipias Hieronymum adv. Iovinian. I. unde potius a Sallustio, cuius scrinia compilare solent, quam a Quinctiliano desumsisse auctores modo laudatos nullus dubito. WASSE.

95. APUD LATERA. *Certus aut velocem significat, aut fidelem, aliquando etiam firmum, ut ait Sallustius: apud latera certos collocaverat.* Servius lib. I. Aen. CARRIO.

96. APERTAE. *Aperiri portas signum pacis est.* ibidem. CARRIO. — Pacis more. Hinc fortasse *Panda θεὸς εἰρήνης.* Lucanus lib. VII. de Larissaeis:

Pandunt templa, domos, socios se cladibus optant.

Aliter tamen Arnobius lib. IV. *Praestana est, ut perhibetis, dicta, quod Quirinus in iaculi missione cunctorum praestiterit viribus: et quod Tito Tatio, Capitolinum ut capiat collem, viam pandere atque aperire permissum est, Dea Panda est appellata vel Pandica.* Huius tamen rei quem auctorem habeat Arnobius nescio. Nihil apud Dionysium, Livium, Festum, alios. COLER.

97. HISPANIAM. Ibidem, *patria*, inquit, *id est, civitas in provincia esse potest, non tamen ut ipsa provincia patria sit, licet in Sallustio lectum sit, Hispaniam sibi antiquam patriam esse; sed illic ad laudem, non ad veritatem.* Idem lib. III. *Hispaniam sibi patriam esse, provinciam pro patria posuit.* CARRIO.

98. LYCIAE. *Rei insensibili*, inquit Servius, *dat Sallustius sensum.* CARRIO.

99. SORTE DUCTOS FUSTI NECAT. Idem Servius II. Aeneid. locum antea corruptum, cum legeretur *sorte ductos furti negati*, feliciter doctissimus Petrus Pithoeus emendavit. CARRIO. — Puto legendum *eductos*, accipiendumque de severa ac militari Crassi disciplina, qua idem in fugitoribus coërcendis usus, ex duabus Memmianis legionibus contra edictum Imperatoris in hostem (Spartacum) pugnare ausis profligatisque, quingentos primos, unde initium fugae factum fuerat, sorte eductos decimari praecepit. Quod vetus supplicii genus intermortuum ac desitum iampridem, postliminio in castra Romana reductum a Crasso. Auctor Plutarchus in eius vita. DOUZA. — Serv. ad II. Aen. 200. ad VI. Aen. 22. de hoc poenae genere vide in *Fustiarium*. BROUKH.

138 100. * OMNIS. Sintne haec certa Sallustianae orationis verba, vehementer dubito. Servius lib. III. Aeneid. scribens, Salentinum promontorium esse Italiae, haec pro Sallustianis affert. CARRIO. — Voss. ad Melam pag. 162. BROUKH.

101. ITALIA PLANA AC MOLLIS. *Naturam*, inquit Servius, *provinciae Virgilius ostendit, cum ait,*

— — Humilemque videmus
Italiam.

ut Sallustius: Italia plana ac mollis. CARRIO. — Plinius comparat folio querneo lib. III. cap. 5. COLER. — Dubito num legi debeat: *Italia plana ac humilis.* Virgilius:

— — Humilemque videmus
Italiam.

PUTSCH.

PLANA AC MOLLIS. Guntherus poëta:

— — Campos ac plana iacentis
Prospicit Italiae.

Idem lib. II. zonae formam habere ait Italiam:

Haec Apennini rigidis hinc rupibus, inde
Alpibus aëriis pressa atque coërcita tellus
Longa, sed angustam zonae sortita figuram.

COLER.

(XVI.) 102. QUA TEMPESTATE EX PONTO VIS PISCIUM ERUPIT. Hue respexit Tacitus lib. Ann. XII. cum scripsit: *Quippe Byzantium fertili solo fecundoque mari, quia vis piscium in Pontum erumpens et obliquis subter undas saxis exterrita, omisso alterius litoris flexu, hos ad portus defertur.* CIACCON. et URSIN. — *Plus est*, inquit Servius lib. IV Aeneid., *canum vis, quam si diceret multitudo: unde Sallustius: qua tempestate* etc. CARRIO. — Haud procul haec abfuerunt ab eo fragmento de Ponto, de quo paulo ante. Hoc etiam citatur a veteri Scholiaste Iuvenalis, qui sic scribit: *Qui in Ponto et Maeotide capiuntur pisces immanes et pingues ex ipsa tarditate: quoniam quando gelat, in glacie haerent.* Sallustius: *Itaque tempestate piscium vis Ponto erumpit.* Puto coniungendum cum altero fragmento: *Mare Ponticum dulcius quam cetera: itaque tempestate piscium vis Ponto erumpit.* Plinius lib. IX. cap. 15

piscium genus omne maxima celeritate adolescit, maxime in Ponto. Festus Avienus:

Qua piscosa iacet spacio porrecta Propontis.

COLER.

103. INTRORSUS etc. Haec et plura alia tacito nomine refert Isidorus. CIACCON. — *Interior*, id est, *sinisterior. Cicero: quem omnia intus canere dicebant. Sallustius: igitur introrsus prima Asiae Bithynia est multis antea nominibus appellata.* Servius lib. V. Aeneid. bis eodem fere loco [203. 373.] CARRIO. — An vero cuiquam dubium esse potest, quin hinc mutuatus Bithyniae suae descriptionem Isidorus? unde et hoc Crispi Fragmentum (id quod supra in Corsicae ac Sardiniae topographia praestitimus) haud mediocri supplemento succenturiari posse videtur, facie verborum nonnihil immutata; quae ita apud eum sarcinatorem consuta leguntur: *Prima Asiae minoris Bithynia in Ponti exordio ad solis orientis partem adversa Thraciae iacet, multis antea nominibus appellata. Nam prius Beritia dicta, deinde Mygdonia, mox a Bithynio Rege Bithynia appellata. Ipsa est et maior Phrygia. Nicomedia urbs in ea est, ubi Annibal fugiens veneni haustu animam exhalavit.* quorum postremam particulam de Iuvenalis flosculis decerptam, est verisimile, ita de Mario canentis:

Si circumducto captivorum agmine, et omni
Bellorum pompa, animam exhalasset opimam,
Cum de Teutonico vellet descendere curru.

Videtur autem Sallustius a Bithyniae descriptione exorsus, caussas porro passim solens exposuisse belli a Romanis sumti advorsus Mithridatem, per Nicomedem Bithyniae Regem (id quod ex Epistola illa Pontici Regis docemus) ipsorum maxime instinctu, armis lacessitum. DOUZA. — Recte doctissimus ac nobilissimus Douza fragmentum hoc Sallustii apud Isidorum latius exstare odoratus erat; nam ita ut edidimus [*introrsus prima Asiae*] legitur apud Servium quem habemus liberalitate Cl. Petri Danielis. Sed Isidori locum non pigebit ascribere, ut mendum quod ei iam dudum insedit, eluatur: *Prima Asiae minoris Bithynia, in Ponti exordio, ad solis orientis partem adversa Thraciae iacet, multis antea nominibus appellata: nam * prius Beritia* (lege *Bebricia*) *dicta, deinde Mygdonia,* 139
mox a Bithynio rege, Bithynia appellata, ipsa est et maior Phrygia. Val. Flaccus lib. IV.

Proxima Bebricii raduntur limina regni,
Pingue solum, et duris regio non invida tauris.

Verum cum Servius citet haec Crispi, ut doceat Bithyniam, et Bebriciam eandem, nullaque eius rei in fragmento hoc exstet mentio; non dubito Sallustium augere hoc pacto: *Igitur introrsus prima Asiae Bithynia est, multis antea nominibus appellata. Ipsa enim est et maior Phrygia, prius Bebricia dicta, mox a Bithynio rege Bithynia.* PUTSCH.

MULTIS ANTEA NOMINIBUS. Isidorus lib. XIV. *Bithynia in Ponti exordio, ad solis orientis partem, adversa Thraciae iacet, multis ante nominibus appellata,* Quae illa nomina sint, subiicit, opinor, ipsissimis Sal-

lustii verbis: *Nam prius*, inquit, *Beritia dicta*, *dein Mygdonia*, *mox a Bithynio rege Bithynia appellata*, *ipsa et maior Phrygia*. COLER.

104. SED MITHRADATES. Idem Servius lib. V. Aeneid. CARRIO. — Scholiastes antiquus in Cic. or. pro leg. Manil. cap. 9. *Incongruum videtur exemplum*, *quod Imperatori feminam comparavit. Sed ex omni parte quadrare monstratur*: *primum ex loco*, *quod Mithridates Ponticus fuit*, *quae patria Medeae est*: *ex fato*, *quod ut illa parricidium fecit*, *sic et ille*, *auctore Sallustio*, *et fratrem et sororem occidit.* — — *Bene Mithridatem Medeae comparavit. Nam et ipse parricida est. Fertur enim fratrem suum occidisse et patrem bello superiore contra Sullam.* BROUKH

105. EXERCITUM. Ibidem Servius interpretatur *vertere* dictum esse pro *considerare*. CARRIO. — In Iugurtha legitur, *exercitum more maiorum gereret*. — *Vertere* est regere, ductare, tralatione a navium gubernaculis facta. Virgil. Aeneid. VII. 100.

— — *quorumque a stirpe nepotes*
Omnia sub pedibus, *qua Sol utrumque recurrens*
Aspicit Oceanum, vertique regique *videbunt.*

Illud, cui inest subigendi potestas, *vertere* et *versare*, quod impar est, obnoxium, id *verti regique* dicitur. Lucretium sequitur Maro; ita enim ille III. 165.

— — *propellere membra*,
Conripere ex somno corpus, *mutareque vultum*,
Atque hominem totum regere *ac* versare *videtur*.

Statius Theb. II. 574.

— — *nec* vertere *cuiquam*
Frena *secundus Halys*.

Silius VIII. 261.

— — *Sic debilis arte*
Belligera, Martemque *rudis* versare.

ubi amor impotens aut edax illa poetarum cura dominatur, ibi recte usurpari possunt, versat et coquit *sub pectore*. Item:

Et possessa ferus pectora versat *amor*.

unde admodum crude Servius ad Aeneid. V. 408. *versat* i. e. *considerat*. Nam hoc stricte non significat, neque hoc vult auctor, quod mente animoque versaret Heros immensa volumina, sed quod huc illuc, quasi illorum pondus exploraturus, libraret: ideoque Schol. Sallustii locum minus caute adduxit. Quod ex Virg. patet, qui *versemus oves sub sidere cancri*. i. e. tractemus. caeterum hoc significatu ponuntur a scriptoribus Graecis *ἀνακυλινδέω*, *ἑλίσσω*. Aristoteles de Mund. *Πάντα δ᾽ ὑφ᾽ ἕνα σημάντορα κινεῖται*. Aristoph. Ran.

Μετακυλινδεῖν αὑτὸν ἀεὶ πρὸς τὸν εὖ πράττοντα τοῖχον.

Hinc apud Homerum summi Iovis imperium ex eo praecipue ostendit, quod unus ipse levi nutus momento *coelorum immensa volumina torquet*.

Σείσατο δ᾽ εἰνὶ θρόνῳ, *ἘΛΈΛΙΞΕ δὲ μακρὸν Ὄλυμπον*.

WASSE.

106. CRETA. Idem lib. VI. Aeneid. CARRIO. — Strabo lib. X.

μὰρ αὐτῆς τῆς Πελοποννήσου δὲ εἴ τις τῶν πρὸς ἕω νήσων τῶν περὶ Κρήτην. Pertinet hoc ad illud superius de Curetibus. COLER.

107. POST EOS VITAM REFUTANT. Hoc est: *post mortem illorum it aspernantur.* Cicero pro Rabir. Posth §. 27. *non modo non aspernari re refutare, sed complecti etiam et augere debetis.* Glossae: *refutari,* ἐκβάλλεσθαι, ἀποτρέπεσθαι Capitolinus Antonino Pio cap. V. *Circenses natali suo dicatos non respuit, aliis* honoribus refutatis. Solinus pag. 42. *nundinas et nummum* refutare. Confer Ammianum et Hegesippum II. 9. D. Hieronymum Epist. XXVI. 5. et vita Malchi. *refutare vitam* haud alibi legitur. WASSE.

SE REGIBUS. Duo haec fragmenta, seorsum apud Servium lib. IV. Georg. exstantia, orationis serie suadente coniunxi; vere an falso, nihil libero; certe verisimiliter. quamquam prius de Celtiberis, posterius vero de Parthis et Medis Sallustium protulisse, Servius asserere videatur. CARR. — Reduco ad librum II. nam non procul abfuit ab illis: *Neque virgines nuptum a parentibus mittebantur, sed ipsae belli promtissimos delegebant;* et forte * cohaesit. quo pertinet et illud: *Sallustius ait Hispanorum* 140 *morem fuisse ut in bella euntibus iuvenibus parentum facta memorarentur a matribus.* omnia de eadem gente. Vide Philarg. ad Georg. Virg. PUTSCH. — De Parthis loquitur, si bene suspicor. Philargyrius, antiquissimus Virgilii interpres, de Parthis: *His autem gentibus, ait Sallustius, adeo ingenita est sanctitas religionis.* ubi emendandum ex eopse Sallustii loco: *sanctitas regii nominis.* COLER.

ADEO EST ILLIS INGENITA SANCTITAS REGII NOMINIS. Loquitur de Celtiberis, ut et Val. Max. lib. II. cap. 1. quibus nulli cedunt Persae. Nam cum Xerxes navi, in qua erat, ob multitudinem vectorum laborante, de vita periclitaretur, magnum Persarum qui inter ea erant numerum sponte se in mare praecipitasse, ut sua morte vitam Regis emerent, ut est apud Herodot. lib. VIII. cap. 118. Inprimis memorabile est, quod narrat Marcinus lib. III. cap. 8. de Batiina: *Cum legatus regis Gielaluddaulae ad eum venisset, obedientiam exigens, quosdam ex asseclis suis accersiri iussit, et adolescenti cuidam ex ipsis annuens dixit, interfice te ipsum; atque ita fecit; tum alteri innuit, ut ex arce se praecipitem daret, quod item fecit, et comminutus fuit: tum vero Rex legato dixit: eiusmodi 1000 subditi hac in me observantia feruntur, atque hoc tibi pro responso esto.* CORT. Leo in Histor. Mahometica Coloniae Anno 1596. edita tradit, *in solennitate, qua Amurathis III. filius circumcidebatur ritu Turcico, quamplurimos Turcas in honorem Imperatoris sui, mortem variis modis sibi conscivisse, ut tandem expressa inhibitione gravissimaeque poenae denunciatione, vesaniae hominum obviam eundum fuerit.* Haec a Freinshemio debemus ad Curt. lib. III. cap. 6. §. 17. qui et de Persis omnium adeundus ad Curt. lib. V. cap. 9. §. 2. Huiusmodi etiam mos est a Canariis observatus devovendi sese ac statim mortem obeundi pro salute sui principis, ut narrat Aloysius Cadamustus cap. 8. Exstat inscriptio vetus, quae continet titulum, quo proposito duae legiones capita devoverant pro salute Traiani, bello Dacico periclitantis. Bellonarii quoque *pro*

salute Imperatoris sanguinem se fundere dicebant, ut est apud Tertull. in Apologetici cap. 25. De P. Afranio ac Potito, qui pro salute Caii capita sua devoverunt, Dio lib. 28. Nimirum opinio veterum fuit, *mortem morti posse redimi, et ex hac persuasione, multa talia sunt introducta:* ut ob- servat Casaub. ad Suet. Calig. cap. 14. ubi etiam adire iubet Suet. in Ne- rone cap. 36. Adde eund. ad Spart. pag. 28. RUPERT. — Locutio vulg Lexicis ignota. *ingenitum* proprie est, vel quod a natura datum, vel a pa- rentibus quasi ex traduce haustum est, et respondet Graeco verbo ἔμφυτον συμφυές. Illud enim Plinio *ingenitum*, quod Aeliano συμφυές. Vid. Ma- nilium I. 815. IV. 154. Suetonium Ner. I. Columellam III. 7. Hoc fere sensu voces *innatum* et *ingeneratum* usurpat elegantissime in B. G. I. 41 Caesar: *Hac oratione habita, mirum in modum conversae sunt omnium mentes, summaque alacritas et cupiditas belli gerendi* innata est, pro *inserta, propagata, orta est.* Quod per *iniectum* et *illatum* effert B. G. II. 25. VI. 42. B. Civil. III. 38. 65. Idem B. G. I. 46. *Posteaquam eaque res colloquium diremisset; multo maior alacritas studiumque pugnandi maius exercitui* iniectum est. Sensu primaevo bis praeterea usus est B. G. VII. 42. B. Civ. III. 92. sed in posteriore loco adiunxit vocem *naturaliter:* alacritas *naturaliter* innata. ubi quod a natura innatum est, ei quod ab aliis postea illatum est, opponi videtur, vel saltem sic innuit aliam τοῦ *innata* restare notionem. Metaphrastes B. G. I. 41 Πολλὴ προθυμία αὐτοῖς τοῦ μάχεσθαι ἐνεγένετο. et II. 25. Ἐλπίδος τι τοῖς στρατιώταις ἐγγινομένης. ubi *illata.* et *iniectum* I. 46. ibi: πολὺ μεῖζον προθυμία τε καὶ σπουδὴ τοῦ μάχεσθαι ἢ πρόσθεν τοῖς στρατιώταις ἐνέφυ. unde patet eius exemplaria habuisse *innata*, quod quidem loco illo II. 25. reponere haud gravarer. Hoc modo Plautus Mil. IV. 2. 71.

Non mihi avaritia umquam innata *est.*

Poen. I. 2. 87.

Invidia in me numquam innata *est, neque malitia.*

Apertissime Pers. II. 5. 11.

T. *Quid hoc hic in collo tibi tumet?* S. vomica' st. *pressare par*
T. Quando istaec innata est tibi? S. Hodie.

innascor pro *nascor*, simplex pro composito, apud antiquos frequenter u venit. Horat. Sat. I. 3. 37.

Neglectis urenda filix innascitur.

Denique plus est quam *insita* Cic. Fin. IV. 4. N. D. I. 44. Nec dis usus τοῦ *ingenerare* apud Cic. in Agrar. et Valerium II. 2. VII. 2. V. 3. VIII. 9. 4. *pectoribus inserta, multis voluntariae mortis oppetendae cu ditatem* ingeneraret. MS. B. Pub. *voluntariam.* WASSE.

(XVII.) 108. DUM INFERIOR. Aurelius Macrobius librum scri de differentia Graecae et Latinae linguae. ex eo libro Ioannes, nes quis, quaedam in suum, ut ipse ait, usum de discrimine verborum utrius linguae excerpsit, quae excerpta apud elegantissimum Iurisconsultum
141 trum Pithoeum * sunt; in iis, *grassatio*, inquit, *iteratio est, a gradi Sallustius* etc. CARRIO. — Sensus efflagitare videtur, ut pro *via*, *vi* scribamus. DOUZA.

109. NARBONE. Pompeius in priorem Artem Donati, *Quotiens*, *inquit*, *nominativus aliter fuerit terminatus, secundum dativum dicimus: ut, Karthago: Karthagini sum. sed etiam hoc confundit auctoritas. ut Sallustius Narbone pro Narboni. et Virgilius:*

— — Tyria Karthagine qui nunc
Exspectat.

pro *Karthagini*. CARRIO. — Narbo ob id Martius nuncupatus, quod in eum Caesar Dictator colonos ex Martia legione milites deduxisset. Cicero speculam et propugnaculum Italiae appellavit. Plinius ait coloniam fuisse Decumanorum; et Mela insuper Atacinorum. Sita est ad ostia Atacis fluminis XII m. p. a mari distans, hodieque et munitissima et pulcherrima civitas, tum et Archiepiscopali sede aliisque ornamentis clara. Olim quoque pulcherrimo epitheto eam affecerat Martialis, qui et *Paternam* dixerat, modo codicis manu exarati lectionem sequamur nobis a Scriverio indicatam:

Docti Narbo Paterna Votieni.

Vulgo enim dicitur:

Docti Patria Narbo Votieni.

Sed firmat lectionem scriptam ista praesertim Epigraphe: COL. IUL. PATERNA. NARBO. Iulia Paterna videlicet, ut intelligeretur Iulii Patris Dictatoris, non Iulii Filii, id est, Octaviani, auspiciis deductam. Martialis versus hi sunt:

Quem pulcherrima iam redire Narbo,
Docti patria Narbo Votieni,
Ad leges iubet annuosque fasces.

WASSE.

CUM BRUTUS. Idem Pompeius ibidem, *Verum est*, inquit, *quod Donatus dixit, nominibus civitatum non addimus praepositiones; ut puta, Roma venio* etc. *sed non sunt necessaria: nam confundit auctoritas. hinc Sallustius dixit: cum Brutus* etc. CARRIO. — Credo exemplum idem esse cum illo quod hodie exstat in Catilina, *Nam Brutus ab Roma aberat*. Itaque hic inducendum, ne fiat pervolgatum illud: Crambe bis posita. DOUZA.

110. POST DEFECTIONEM. Donatus Act. III. Sc. 4. Adelph. CARRIO. SOCIORUM ET LATII. Forte pro *et Latii* legendum *et Sertorii*. Noster VI. 4. *quoniam* post defectionem sociorum et Sertorii *per montis fugam*. Laudat Donatus ob vocem *sociorum*, de caeteris non adeo sollicitus. WASSE.

111. AD IOVIS. Idem ibidem Act. IV. Sc. 2. CARRIO. — Ita et in Donato, et exemplaribus nostris, inscita prorsus ac perplexabili sententia, imo nulla potius. ita ut dubium mihi non sit, quin, *Id Iovi mandem nostro*, debeat emendari. quasi si dicas: Iuppiter ista viderit; vel: haec Deo sint curae, qui supra nos negotium curabit. Sic et Martialis suppalpans Domitiano:

Hoc satis est, ipsi cetera mando Deo.

DOUZA.

112. MORBI GRAVES OB INEDIAM INSOLITA VESCENTIBUS. Sic legendum; nam Tacitus habet: *De obsidione cunctantibus, solita insolitaque alimenta deerant.* Videndum autem an ad haec fragmenta addi possit illud, quod ab Ambrosio citatur epist. ad Marcellin. V. *Brevi*, inquit, *multitudo diversa atque vaga, concordia civitas facta erat* etc. Nam paulo ante nominatur Sallust. ut ad eum haec quoque referri possint. URSIN. — Donatus. III. Sc. 2. Hecyr. CARRIO. — Credo utique de exercitu Mithridatis agi Cyzicum obsidente, eo usque inediae redacto, ut ne humanis quidem carnibus abstinerent; alii, pecorum in morem, herbis radicibusque evulsis uterentur pro cibo. unde et gravium morborum et pestilentiae caussae; eo magis, quod itinera terrestria, qua commeatus subvehi possent, omnia a Lucullo obsessa circumquaque; et aquae, per anni tempus hiemantes, maritimas importationes praepedirent. Quam incommoditatem obsessor ipse Cyzicenus questus erat supra in Epistola sua ad Arsacem: ubi in hunc modum res, ita ut gesta erat, quam brevissime enarratur; *Apud Cyzicum, magno cum exercitu in obsidione moranti, frumentum defuit, nullo circumadnitente, simul hiems mari prohibebat.* Quid enim potuitne brevius? DOUZA. — Iustin. lib. II. cap. 13. §. 12. *Multorum deinde dierum inopia contraxerat et pestem.* RUPERT.

142 113. * ATQUE EA. Ibidem Act. IV. Sc. 1. CARRIO.

114. GRAVIORI. Ibidem Act. V. Sc. 1. CARRIO. — Videndum an legi possit *afflixere* vel potius *fugere.* URSIN.

SOCII, FRIGERE. Forte *afflixere* vel *fregere.* CIACCON.

115. NAM QUIDEM PYRRHO, ANNIBALI etc. Existimo esse ex actione Lepidi, in qua legitur, *Nam quid a Pyrrho* etc. CIACCON. — Idem Act. I Sc. 1. Phorm. etsi vix dubito quin hoc idem fragmentum sit cum illo quod est lib. I. *nam quid a Pyrrho, Hannibale, Philippoque et Antiocho.* ubi servat enim Donatus primas duas voces sine copula, posteriores vero cum eadem positas. CARRIO. — *Hannibale aequore.* ad Phorm. II. 1. 1[illegible] BROUKHUS.

HANNIBALI. Vide supra Iug. cap. 5. WASSE.

116. NAM SULLAE. Ibidem Act. II. Sc. 3. CARRIO.

117. NEQUE. Donatus eodem quo proxime superius loco; etsi vulgo *dominationem* legitur: cum hic sit incuria operarum, *dominationum.* CAR[illegible]

NEQUE EST DEFENSUS. Meras nugas, ambages, hic iacit Carrio. Legit *Nec est defensus dominationum Sulla.* Videtur sumptum ex aliqua oratione. COLER. — Legitur hodie apud Donatum: *Neque est offensus dominationem.* in edit. Terent. quae prodiit apud Hack. 1686. WASSE.

AT ILLI. Servius Ecloga prima Virgiliana. CARRIO.

CUI NOMEN OBLIVIONIS CONDIDERANT. Legam *indiderant.* et de Let[illegible] Hispaniae flumine intelligam, quod Limiam appellant; Strabo lib. III. latius Mela: *Et cui oblivionis cognomen est, Limia.* CIACCON. et URSI[N.] — Idem Servius primo Aeneid. male autem apud illum est *nomen Ostium* pro *nomen oblivionis.* de quo alibi diximus. CARRIO. — Mutat Ciacconius *cui nomen oblivionis indiderant.* Frustra; quasi non sit Latinum, *conde*

nomen. Vulgatam lectionem confirmant etiam Priscianus, quem toties laudavi, et Servius Fuldensis. ColER.

118. Neu quis. Idem ibidem. Carrio.

Neve pro milite. *Pro milite*, id est, *evocatus*. Vide Lips. in libb. de Mil. Rom. Rupert.

(XVIII.) 119. Et insolentia. Idem septimo Aeneid. carrio.

120. Tergis. Idem Servius IX. Aeneid. Carrio.

121. Charybdis. Servius lib. Aeneid. *Charybdis*, inquit, *secundum Sallustium circa Tauromenitanum egerit litus*. Verba autem Sallustii quae a Servio absunt, primus e schedis viri omnis antiquitatis studiosissimi iuxta ac peritissimi Petri Danielis, in lucem dedit amicus noster Iosephus Scaliger. de quo illud habeo affirmare, plus eum in Graeca, Latina lingua, externa, domestica antiquitate, omni denique omnium artium encyclopaedia memoria tenere, quam quisquam eorum, qui se doctos et esse et dici volunt, hac quidem aetate, ignoret. Haec autem Sallustiana Silius in librum suum XIV. ita transtulit:

Et qui correptas sorbentem vorticis haustu,
Atque iterum e fundo iaculantem ad sidera puppes
Tauromenitana cernunt de sede Charybdin.

sic enim liber Coloniensis, non *Taurominitana*. Strabonis locum, qui de Sallustiano ad verbum expressus est, paene me fugit apponere. est igitur
hic: *Δείκνυται δὲ καὶ ἡ Χάρυβδις μικρὸν πρὸ τῆς πόλεως * ἐν τῷ πορθμῷ,* 143
βάθος ἐξαίσιον, εἰς ὃ αἱ παλίῤῥοιαι τοῦ πορθμοῦ κατάγουσιν εὐφυῶς τὰ σκάφη τραχηλιζόμενα μετὰ συστροφῆς καὶ δίνης μεγάλης. καταποθέντων δὲ καὶ διαλυθέντων, τὰ ναυάγια παρατύχεται πρὸς ἠϊόνα τῆς Ταυρομενίας, ἣν καλοῦσιν ἀπὸ συμπτώματος τούτου κοπρίαν. Carrio. — Quo loco notandum raram significationem in voce *naufragia;* quae pro quassarum et quasi assulatim dedolatarum navium fragminibus lacerisque armamentorum reliquiis posita; recte. Ceterum rescribendum, *per millia sexaginta;* eodemque etiam referundum videri alterum illud libri IV. quod habes supra: *Ubi se laniata navigia fundo emergunt.* Douza.

Illata naufragia. Viderat Q. Septimius VI. 4. *Inter* Scyllam *et* Charybdim *mare saevissimum*, et illata sorbere *solitum*. Infra: *leves odores*, id est, suaves; de amomo Dioscorides I. 14. *Εὐώδες ἱκανῶς*. et *gravis odor* passim pro *ingrato*. Lucret. VI. 803. Virg. G. IV. 49. *Aut ubi* odor *coeni* gravis. quo sensu apud Dioscor. Idem: *τὸ βαρύοσμον*. ingratus, teter, et qui nares contristat. Huc respexit Corippus:

Prisca Palaestini miscentur dona Lyaei
Alba, colore nivis, blandoque levissima *gustu.*

Aliud autem *vinum levissimum* apud Plinium. An hoc sensu eiusdem illa capiam, nescio, XII. 7. *Hoc (piper) ex omni genere asperrimum est*, levissimumque *et pallidum*. de cervae odore apud Varium:

Aethera per nitidum tenues *sectatur* odores.

Aeque audacter Maro Aeneid. III.

Volvitur ater odor.

Palladius Rutil.

Et frondes pulchro ditat odore feras.

Aristoteles de Anim. II. 9. *Καὶ δριμεῖα, καὶ αὐστηρὰ, καὶ ὀξεῖα, καὶ λιπαρά ἐστιν ὀσμή.* Lucret.

Abrotonique graves et tristia centaurea.

WASSE.

122. SAGUNTINI. Aestuat in huius loci emendatione Colerus [supra Num. VII. pag. 124.] lege nulla licentia: *quippe quis etiam tum*, pro *qui*, optimo sensu et conveniente. *quis* pro *quibus* pueri norunt. PUTSCH.

123. APUD CORDUENNOS. Mihi incogniti populi. Plinius scribit, amomum nasci in illa parte Armeniae, quae vocatur Otenae. COLER. — Levis odor est suavis et fragrans, ut contra gravis. Valerius Flaccus lib. IV.

Illic pestiferas subter iuga concava torquet
Ater aquas Acheron, vastoque exundat hiatu,
Tumens et saeva sequitur caligine campus,
Linque gravem fluvium, et miseris sua fata colonis.

PUTSCH.

(XIX.) 124. USQUE AD. Noster alibi semper ordine perverso, *ad usque*. WASSE.

127. NAMQUE OMNIUM FEROCISSUMI. Iuvenalis lib. V. Sat. 15.

Tale quid excusat Maeotidi saevior ira.

Scholiastes ibi: *Iuxta Maeotim paludem Taurici sunt, quorum Rex Thoas advenas immolare consueverat usque in adventum Orestis et Pyladis; quibus agnitis Iphigenia, quae erat templi sacerdos, ablato inde Dianae signo aufugit, idque Aritiae consecravit.* Postea Sallustius: *Omnium hi tempus* etc. apud quem etiam scribendum aio: *Achaei atque Taurici.* Ita enim vocantur illi populi, qui Chersonesum Tauricam Scythicam inhabitant. Regio etiam Taurica Scythica appellatur. Apud Strabonem lib. VII. puto
144 legendum, *Ταυρικὴν Σκυθικὴν λεγομένην * χεῤῥόνησον.* COLER. — De Taurorum crudelitate Lactantius lib. I. *Erat lex apud Tauros, inhumanam et feram gentem, uti Dianae hospites immolarentur; et id sacrificium multis temporibus celebratum est.* PUTSCH.

129. TRIPLICI FLUCTU. Ita vocabant maximum fluctum, ut Latini decumanum. Servius annotat Graeci dici *τρικυμίαν*. Hesychius: *τρικυμία· ἡ ζάλη, ὅταν τρία κύματα εἰς ἓν συνάθῃ καὶ συνάρρθῃ.* Synesius de vehementi tempestate loquens: *Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἐπεῖχον αἱ τρικυμίαι τοῦ πελάγους καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάσαντος. Γίνεται δὲ τὸ τοιοῦτον ὅταν μὴ τῷ λήξαντι πνεύματι καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ συναναπαύσηται κύματα, ἀλλ' ἰσχύν ἔχον τὸ ἐνδόσιμον τῆς κινήσεως, ὑπαντιάζει τῇ τοῦ πνεύματος ἐπικρατίῃ καὶ ἀντεμβάλλῃ ταῖς ἐμβολαῖς.* COLER. — Graecis *τρικυμία*. Latinis *decumanus fluctus*. atque hoc de Charybdi accipio, quam eandem intelligit Virgilius lib. III. divini operis:

Dextrum Scylla tenet, laevum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus.

et Homerus:

Τῷ δ' ὑπὸ δῖα Χάρυβδις ἀναῤῥοιβδεῖ μέλαν ὕδωρ.
Τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναρροιβδεῖ
Δεινόν. PUTSCH.

130. VORTICOSUM. Hinc forte mutuatus est hoc verbum Seneca cap. 23. cuius verba ex Fr. Libb. delenda existimo. Anonymus Paneg. VIII. cap. 7. *Athesis ille saxis asper, et gurgitibus* vorticosus. WASSE.

CHARYBDI MARE VORTICOSUM. Scribo: *Charydis, mare vorticosum.* Plinius lib. III. cap. 8. ex Sallustio: *In eo freto est scopulus Scylla. Item Charybdis, mare vorticosum, ambo clara saevitia.* Seneca lib. IV. cap. 1. de beneficiis: *Turbinum motus vagus est et disiectus, et ut Sallustii verbis utar, vorticosus.* COLER. — Thucyd. lib. IV. non unum locum, sed totum fretum Charybdin appellavit. WASSE.

131. TEMPORE ANNI MARE etc. Hieme enim non navigabatur, sed appetente vere maria iterum aperiebantur. WASSE.

132. SANE BONUS. *Bonum* pro forti exponit Servius. Sic alibi: *Quo cupidius in ore ducis sese quisque bonum ferebat.* COLER.

(XX.) 133. PACIS MODO EFFUSAS. Frequentius *more* Noster: *more militiae, virorum, regum, humanae cupidinis, proelii, pecorum, hostium, vulgi, Graeciae, Imperatoris, mortalium.* At nihil mutandum. Tacitus Hist. IV. 15. *vagos et* pacis modo effusos *lixas.* WASSE.

134. GENUA PATRUM ADVOLVUNTUR. Recte. Tacitus VI. 49. *Quamquam* genua patrum advolveretur. Q. Septimius Sallustium cuius in primis aemulus est, sui vel librariorum incuria, nunc deserens, ubique exhibet: *genibus obvolvebantur, obvolutae.* Atque ex eadem caussa Hegesippus V. 49. *genibus advolv.* verum Codd. C. C. C. et Bib. Pub. propius veritatem offerunt *ad genua,* ubi praepositionem omnino inducendam pronuncio. Noster alibi: *muros successerunt.* et, *radicem montis excessit.* Apuleius de Deo Socr. *eandem arborem successit.* WASSE.

136. QUAE MAPALIA SUNT. Desumtum est hoc ex codice Fuldano Servii, ubi sic legitur: *Quae magalia sunt circumiecta civitati, suburbana aedificia magalia.* separo haec et duo fragmenta facio: *Quae magalia sunt circumiecta civitati.* et: *suburbana aedificia magalia.* vel si lubet postrema *suburbana aed. m.* pro glossemate sunto et Servii commento. PUTSCH. — Servius Fuldanus habet *magalia.* de quibus vocibus vide nos ad Iugurth. cap. 18. et 22. WASSE.

138. TRADITUR FUGAM. Existimaverim haec de Sertorio accipienda esse, et fortasse per *longinqua* * *Oceani* intelligendas insulas fortunatas. 145
Acron mihi idoneus auctor esse possit: *Sallustius,* inquit, *in Historiis tradit Sertorium victum voluisse fugere ad insulas fortunatas.* COLER.

141. CUM MURUM HOSTIUM. Refero ad librum primum, ad ista nempe *Sertorius portis* etc. PUTSCH.

(XXI.) 142. VASTA ITALIA. Confer Fr. I. 8. et Servium pag. 1233. WASSE.

143. Hi sunt qui. Locus corruptus. Putsch.

145. Saevire Taguns. Popma pag. 115. legit, *lenire*. [*Lenire Tagus*. Carrio I. Emend. XI. Broukhus.] Paullo post mallem *egregie* pro *egregio*. Wasse.

147. Solas festinate. Lege, *Soleas festinate*. Putsch.

149. Ex parte praecipere. Emenda, *ex parte cohortium praecipue instructa stationes locatae pro castris*. Putsch.

154. Sin vis obsistat. Reduco ad III. Histor. librum, de exercitu apud Cysicum fame confecto. Putsch.

(XXII.) 157. Qui nullo certo exsilio. Supra in Catilina: *Qui Aenea duce profugi sedibus incertis vagabantur*. Nam quod Palmerius ibi *sedibus cunctis* legat, more suo facit, id est, abutitur ingenio. Putsch.

159. Sanctus alia. Supra lib. I. Histor. verba habes ab his non multum discrepantia, *Sanctus aliter et ingenio validus*. quae cum his
146 eadem putabam; sed refutavit me Charisius, qui hic *aliter* * pro *alias* notat, et Servius ibi *alias* accusativo ponit, ut *at cetera Graius*. Quae diversitas fecit, ut et hic diverse a me ponerentur. Putsch. — Trebell. Pollio in Censorino: *Felix omnia*, *infelicissimus Imperator*. Est Graeca locutio: τὰ πάντα εὐδαίμων, τὰ πάντα ἄριστος. Poeta: *cetera Graius*, Tertullianus: *Ad hoc enim venerat, ut a delicto purus et omnia sanctus pro peccatoribus obediret*. Vide Salmas. ad Trebellium, et Schegkium ad illud Vell. lib. II. cap. 46. *Cetera sanctissimus*. ubi e Graecia vectum sermonis genus, usitatum ab optimo quoque. Tacitus: *cetera equestri familia*. et: *Iuvenis alia clarus*. Agellius: *pleraque doctus*. Apuleius: *pleraque mundus*. et Florid. I. *Marsias Phryx cetera et barbarus*. Haec Schegkius. Rupert. — Sequitur A. Victor de Vespasiano: *sanctus omnia*, atque ita Tertullianus. Inscriptio vetus apud Trebellium pag. 347. *Felix omnia*. Ammianus pag. 170. 20. *Prudens alia*. Wasse.

166. Luxo pede. Id est, *vacillanti*, inquit Probus. Wasse.

167. Maurique. Citat haec Priscianus ex Crispi nostri Iugurtha; quae cum ibi non legantur, huc inter incerta referenda duxi. Quod boni mihi vitio non vertent, cum saepe in adducendis veterum testimoniis a Grammaticis peccatum sit, ut apud Nonium in *lustrare*: *Lustrare*, *patefacere*. *Sallustius Catil. lib. I. Si lustrantur, si erumpunt omnia, muta iam istam mentem*. cum omnino legendum sit, *Cicero in Catil. I*. in cuius orationibus haec exstant, non in Sall. Catil. Falso quoque ascribit Sall. fragmentum ex libris Ciceronis de Republ. Antonius Augustinus sub finem notarum P. Ciacconii Antverpiae editarum. Putsch.

Vanum. Tertull. de anima hanc lectionem agnoscit. V. fr. 532. Wasse.

Antipodes. Uti notum, illi dicuntur, qui adversa nobis urgent vestigia. Cic. in Academ. *Antipodes e regione nobis, e contraria parte terrae adversis vestigiis stant contra vestigia*. Idem dicit in Som. Scip. *eorum partim obliquos, partim versos, partim etiam adversos stare nobis*. Wasse.

(XXIII.) 169. Omnium. Agellius lib. X. cap. V. Carrio.

Maximum esse Nilum. Hoc praeter Agellium testatur etiam Festus Avienus, elegantibus versibus;

Non alli compar quisquam fluit, incluta quanquam
Undique se totis eructent flumina terris.
Nilus et immensos ulvam dispergit in agros,
Et fovet invecto sata gurgite; Nilus honorem
Telluri reparat; Nilus freta marina pellit.

Servius dictum putat Nilum, quasi *νέον ἰλύν*, i. e. novum trahentem lutum. Unde fortassis veteres Latini Melonem propter aquam nigricantem et turbidam vocarunt. Ita autem vocatum olim fuisse Festus observavit, qua voce non puduit uti Symmachum quoque in quadam epistola, ut indicat ex fide optimorum Codicum Iacobus Leetius IC. vir elegantissimi ingenii. Colerus.

170. Ex omnibus. Seneca de beneficiis lib. IV. cap. 1. Pro eo quod vulgo est *cura dictum*, scripsi, *cura * dicendum*, ex libris manu- 147
scriptis, quibus infinitis prope in castigando Seneca usus est Franciscus Martinius, iuvenis omnis antiquitatis et earum artium quae humanitati subiiciuntur peritissimus mihique artissima familiaritate iam inde usque a prima pueritia coniunctus, et immatura morte, pro dolor, ne ullum peregrinationis longinquae aut laboris immensi fructum caperet, nuper exstinctus. Carrio.

Dicendum. Olim, *cura dictum*. Sed ex MSS. fere infinitis, quibus usus est Fr. Martinius in castigando Seneca, hanc lectionem deprompsit Carrio. Wasse.

171. Turbinum. Idem Seneca Natural. Quaest. lib. VII. cap. 8. Carrio.

(XXIV.) 172. Sallustius. Isidorus lib. XIII. in voce *Eufrates*. Sic enim scribendum esse, neque in capita, quod a recentioribus factum est, libros eius secandos, ex tribus libris calamo exaratis, quorum primum ipsius Isidori aetate scriptum fuisse praestare ausim, alibi, opinor, a me monstratum est, ex quibus iisdem *relicto* pro *derelicto* repraesentavi. D. Hieronymus de locis Hebraicis, quem hac in parte ab Isidoro expressum credo, eadem recitat. Quid? quod Vibius Sequester in libro de fluminibus ita scribit: *Sallustius, auctor certissimus, asserit tam Tigris quam Eufratis fontem in Armenia monstrari.* Carrio.

Tigrim et Euphratem. Hieronymus de locis Hebraicis: *Porro Sallustius, auctor certissimus, asserit tam Tigris quam Euphratis in Armenia fontes demonstrari.* Coler. — Adde huc sis alterum illud apud Hieronymum de locis Hebr. cap XXVIII. Infra: *delatus est Cumas.* Confer Pausaniam X. 17. Wasse.

173. Pelorum. Servius lib. III. Aeneid. et ex eo Isidorus lib. XIV. de promontoriis, iisdem plane verbis: nisi quod Servio illud *respiciens Aquilonem* deest aut certe abest. Eadem Silius Italicus, ut et Siciliae descriptionem, habet primo lib. XIV. Carrio.

(XXV.) 174. ARISTAEUS. Ex Servio lib. I. Georg. Idem lib. VI. Aeneid. *Daedalus*, inquit, *ut scribit Sallustius*, *primo Sardiniam*, *post delatus est Cumas.* Idem illud in lib. XII. transtulit Silius; sic enim canit:

> *Fama est, cum laceris Actaeon flebile membris*
> *Supplicium lueret spectatae in fonte Dianae,*
> *Attonitum novitate mali fugisse parentem*
> *Per freta Aristaeum, et Sardoos isse recessus:*
> *Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.*

Eodem spectasse credo fragmentum illud: *Apollinis filia et Cyrene.* CARRIO.

POST LANIATUM A CANIBUS ACTAEONEM. Addit Servius, huic opinioni refragari Pindarum, qui canit, eum Aristaeum de Cea insula in Arcadiam migrasse, ibique vitam coluisse, et apud Arcades pro Iove cultum. Apollonius Rhodius e contra Aristaeum Arcadia relicta Ceon tenuisse, et illi Iovis Iemaei templum statuisse, scribit II. Argonauticor. Solinus ait, Aristaeum post Noracem et Sardum in Sardinia regnasse, et seiuges antea populos in unum congregasse ac conciliasse. Aristoteles, qui primum omnium in Sardinia imperasse tradit Aristaeum, * cum ea insula tota multis
148 et grandibus avibus teneretur: *Τὸν Ἀρισταῖον, ὅν φασι γεωργικώτατον εἶναι, ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τόπων τούτων ἄρξασθαι μυθολογοῦσιν, ὑπὸ μεγάλων ὀρνέων ἔμπροσθεν καὶ πολλῶν κατεχομένων.* Salmas. ad Solin. pag. 99. RUPERT.

175. SALLUSTIUS etc. Idem Servius lib. XI. Aeneid. in quibusdam exemplaribus, quemadmodum apud Isidorum lib. XVIII. scribitur, *incruento exercitu deportarunt.* Sed in libris manuscriptis etiam Isidori est, *incruento exercitu deportasse.* CARRIO. — Ut de L. Scipione Sulla, Pompeius de Bruto, castris collatis apud Mutinam, obsesso. Sed *reportarunt* malim. Et fortasse huc pertinuerit quod habes supra: *Castra sine volnere introitum.* Quod ipsum tamen ad Pompeii Epistolam Senatui inscriptam, post victoriam de Bruto quam dixi, referri oportere potius est ut credam, hoc Plutarchi testimonio adductus: *Ἔλυσε δὲ τὸν φόβον ἐπιστολὴ παρὰ Πομπηΐου κομισθεῖσα, κατορθωκότος ἄνευ μάχης τὸν πόλεμον· ὁ γὰρ Βροῦτος, εἴτε παραδοὺς τὴν δύναμιν αὐτὸς, εἴτε προδοθεὶς μεταβαλλομένης ἐκείνης, ἐνεχείρισε τῷ Πομπηΐῳ τὸ σῶμα* etc. id est: *Hanc formidinem allatae a Pompeio litterae discussere, bellum sine certamine esse perpetratum: Brutus enim, quia vel exercitum ipse tradidit, vel, transitionem ille quum faceret, proditus fuit, seque et vitam suam in Pompeii permisit fidem.* Addam corollarii vicem, huiusmodi victoriae genus, in re tamen diversa, et quae ad Venerem potius spectet, quam Martem, etiam *praecipuo Triumpho dignam* censeri a poeta Sulmonensi: *In qua* (ut idem festivissime argutatur) *quaecunque est, sanguine praeda caret.* DOUZA.

INCRUENTO EXERCITU. Laetam esse eiusmodi victoriam subinnuit Noster Catilin. 71. WASSE.

176. CARES. Servius lib. VIII. Aeneid. [725.] CARRIO.

177. A TROIA. Servius lib. I. Aeneid. quamquam apud eundem eodem etiam libro haec ipsa recitantem, aliter paullo quaedam hunc in

modum leguntur: *A Troia Capys Campaniam, Helenus Epirum, Antenor Venetiam, alii Sardiniam, secundum Sallustium, occuparunt.* Eodem pertinet illud Silii lib. XI.

Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Assaracus, nulloque minor famave manuve
Tum Capys, ut primis dederit sua nomina muris.

Eadem habet Livius lib. IV. ab U. C. Carrio. — Integrius hoc fragmentum est apud Servium Fuldensem. Coler. — Idem hoc Fragm. aliquanto integrius legitur infra pag. 150. Haverc.

Alii Sardiniam. Confer Pausaniam pag. 837. Wasse.

178. Dardania. Servius lib. II. Aeneid. Carrio.

(XXVI.) 179. Sallustius. Idem lib. III. Carrio.

Procul visentibus. Atque ita lego apud Iustinum IV. 1. cum Codd. Bongarsii, non, ut vulgg., *videntibus.* Wasse.

180. In Sicilia. Idem ibidem. Carrio.

181. * Sallustius. Idem lib. X. Carrio. 149

182. Orion. Idem lib. V. Carrio.

183. In Flaminia. Idem lib. VII. Carrio.

Cale. Ex Sallustio Calem in Gallia, et Calensem villam, ab urbe Parisiorum quasi centum stadiis distantem, habet Greg. Turonensis, haud procul a Matrona flumine, ut Gaguinus ait. Ortel.

In Gallaecia. Voss. ad Melam emendat. pag. 186. confert Vitruv. XI. 3. cum membranis Christianae et emend. Plin. XXXV. 14. Wasse.

184. Getae. Servius lib. VII. Aeneid. Carrio.

185. Troianorum. Idem lib. I. Aeneid. Carrio. — Habetur et hoc auctius in eodem Servio. Coler. — Et huc haud absurde transferri posse arbitror connectique Fragmentum illud, quod supra lib. III. est: *Namque primum Iasonem novo itinere maris Aeëtae hospitis domum violasse.* Douza.

186. Curribus. Servius lib. I. Aeneid. Carrio.

187. Vices. Idem lib. II. Aeneid. in aliis libris est, *per vicissitudines.* Carrio.

188. Creta. Idem III. Aeneid. Carrio.

(XXVII.) 189. Primo. Ex Servio lib. I. Georg. Carrio.

Nova aestas, adulta. Ita Tacitus Annal. II. *Sed aestate iam adulta, legionum aliae itinere terrestri in hybernacula remissae.* Aeneid. XII. 36. *donec* ver adolesceret. et XI. 31. adulto autumno. Ante utrumque Thucydides *ἀκμάζον θέρος* dixit et *παρηκμακός*. Plutarchus: *παρηκμακὼς φθινόπωρος*. et Sertorio pag. 576. *θέρους ἀκμάζοντος*. ad noctem transtulit Herodianus, *ἀκμαζούσης νυκτός*, *nocte intempesta*, *provecta.* Pro sole meridionali Petronius, nisi fallor: *non* solis adulti *Mansuescit radiis.* Postremo Avienus adultam *maturamque noctem* pro nocte iam in diem vergente posuit: quod magno Salmasio in Pliniano opere observatum pag. 719. Wasse.

190. SALLUSTIUS. Acron sive Porphyrio in librum Epodon Horatii. CARRIO.

191. INSULAS FORTUNATAS. Servius lib. V. Aeneid. CARRIO. — De iis consule Diodorum pag. 96. 127. 207. Agatharch. pag. 65. Plinium,
150 Hesiodum, et * Tzetzem in eundem, Melam III. alios. Locus Homeri, ubi de Insulis Fortunatis agit, indicante Strabone, extat Odyss. δ'. 563.

Ἀλλά σ' ἐς Ἠλύσιον πεδίον καὶ πείρατα γαίης
Ἀθάνατοι πέμψουσιν, ὅθι ξανθὸς Ῥαδάμανθυς,
Τῇπερ ῥηΐστη βιοτὴ πέλει ἀνθρώποισιν.
Οὐ νιφετὸς, οὔτ' ἂρ χειμὼν πολὺς, οὐδέ ποτ' ὄμβρος·
Ἀλλ' αἰεὶ Ζεφύροιο λιγὺ πνείοντας ἀήτας
Ὠκεανὸς ἀνίησιν, ἀναψυχεῖν ἀνθρώπους.

Quae fere transcripsit Iosephus B. Iudaic. II. 7. Inscriptio vetus Regillae ab Herode posita:

Ζεὺς μὲν ἐς Ὠκεανὸν θαλερὴν ἔστειλε γυναῖκα
Αὔρῃσι Ζεφύροιο κομιζέμεν ἠλυσίησιν.

Anonymus apud Hesychium: *Ὠκεανοῖο πόρον, τὸν ἀέρα, εἰς ὃν αἱ ψυχαὶ τῶν τελευτώντων ἀποχωροῦσι.* Hodie *Canariae* dictae. Florus III. 22. ait Sertorium *Fortunatorum insulas penetrasse.* Noster tantum *voluisse fugere.* et Fragm. VI. 20. (quod huc omnino pertinet) *traditur* fugam in *longinqua Oceani* agitavisse; Oceani occidentalis nimirum. Apud Florum pro *missus* ingeniose legit *nisus*, sic opinor, Freinshemius; nam liber abest. Contra Florum facit Plutarchus in Sertorio pag. 572. WASSE.

192. PROXIMUM. Nonius in *proximum.* CARRIO.

ΚΡΙΟΥ ΜΕΤΩΠΟΝ. Ptolemaeus, Strabo, Plinius, et Priscianus in Exegesi:

Arietis, hanc rupem, simulantem vertice frontem,
Pro merito Graii Κριοῦ dixere μέτωπον. COLER.

(XXVIII.) 198. CUM MULTI etc. Si contuleris ea quae leguntur supra pag. 148. atque ibidem Servium in Notis Carrionis, patebit, Fragmenta haec duo, quae simul unum efficiunt, sic debere constitui: *Cum multi evaserint Troianum periculum, uti Capys, qui Campaniam tenuit, Helenus, qui Epirum, Antenor, qui Venetiam, alii, qui Sardiniam, secundum Sallustium tenuerunt.* HAVERC.

151 201. * VANOS MAUROS. Adde Fragm. ex Prisciano cap. 22. Et de Teïo oppido [Fragm. 196.] consule Doctiss. Barnesium in vita Anacreontis §. 1. WASSE.

(XXIX.) 203. MESOPOTAMENI HOMINES EFFRENATAE LIBIDINIS SUNT. Vide Freinsh. ad Curt. lib. V. cap. 1. §. 37. RUPERT.

(XXX.) 206. ET ITERUM AD AMISUM. Vide supra IV. I. WASSE.

206. b. *ΝΟΜΟΥΣ.* Ex eius lege sumtuaria ius potestasque erat, ut Calendis, Idibus, Nonis, diebus ludorum, et feriis quibusdam solennibus, HS. tricenos in coenam liceret insumere, caeteris autem diebus non amplius ternos. Gell. II. 24. Macrob. III. 17. Tulit etiam legem de sumtibus funerum, notante Plutarcho. WASSE.

(XXXI.) 208. * CORPUS SEMIANIMUM. Antique. ita Ennius apud 152
Cic. I. de Divin. Lucretius VI. 1266. Iustinus VI. 8. *Nam ut relatus in castris* semianimis. sed recte MS. Bongarsii *semianimus*. WASSE.

SERVILI INGENIO. Livius XXXV. 49. *Syros omnes esse, haud paulo mancipiorum melius*, *propter* servilia ingenia, *quam militum genus*. Ita Tacitus Hist. V. 9. Iustinus XVIII. 3. Noster in Catil. *servilia officia*. Quae verba respicit Symmachus V. 68. *Interea recuso sententiam quae rem venaticam* servile *ducit* officium. Menander:

Τὸ γὰρ γεωργεῖν ἔργον ἐστὶν οἰκέτου.

Infra: *presso gradu*. Ovidius:

Subsequitur, pressoque *legit vestigia* gressu.

Quae ita vertit Max. Planudes: *Καὶ τὸ βῆμα συστείλας τὰ ἐκείνης ἀναλέγεται ἴχνη*. Livius VIII. B. Pun. Q. Septimius II. 45. Idem valet *βάδην ποιεῖσθαι τὴν ἐπαγωγὴν* apud Polybium lib. XI. pag. 893. WASSE.

FRAGMENTA tria [207. 208. 209.] ex vetustis, et Servianis doctissimi Petri Danielis Schedis, nec dum publicatis, Lutetiae descripta, atque inde porro ad C. V. Iustum Lipsium ab adolescente lectissimo, Andrea Schotto, gratificandi caussa Lugdunum nostram transmissa, alius nemini, quam Sallustii esse, quovis pignore contendere ausim. Cui rei argumenta primo stylum dico, quem ego adeo omni ex parte Sallustiano dicendi generi respondere, probare posse videor, ut lac lacti similius esse non queat: deinde Servilis belli tractationem, quam Sallustium in his Historiarum suarum libris exsecutum esse, cum ex aliquot superioribus Fragmentis, tum vero ex Ausoniana illa duodecim annorum computatione, ita examussim compertum iampridem atque exploratum habemus, ut satis-acceptione nobis eius rei caussa opus non sit; abessent tantum caecae liturae illae, et barbariae mendis ac maculis coopertae. Quibus ipse hercule eluendis par esse non possum; neque enim fullonicam didici. proinde uti capse exarata accepi, ita repraesentavi. Ceterum fides sit penes exscriptores. DOUZA.

207. Si desperatis facere medicinam ius foret, perlubenter hercle clausulam illam lacuna expleta constituerem hoc modo: *Ex quo praesente vere facillime noscerent Romam miserat, et tamen interim cum volentibus numero quatuor*. De P. Varinii porro praetoris adversus Spartacum cum tumultuariis copiis missi rebus parum prosperis, tum fugitivorum successu, vide Appianum sub fin. lib. I. bellorum civilium, item Plutarchum in Crasso. DOUZA.

208. Pro *debacrlitur* fortassis leg. *debacchantes*. — Puto haec ad III. Hist. lib. pertinere, coniecturam faciens ex fragmento quodam superiore, in eum librum a Grammaticis relato, quod huic exemplo ob argumenti vicinitatem praepositum fuisse suspicari lubet; ita enim illic: *Ac statim fugitivi, contra praeceptum ducis* (Spartaci) *rapere ad stuprum virgines matronasque*. DOUZA.

209. ALIQUOD DIES. Mirum ni, *Aliquo die*, vel certe, *Post aliquot dies*, legendum, inducendumque τὸ *coepit*, tamquam glossema. DOUZA.

ET PROMI LINGUA. Huic consonum Iugurthinum illud: *Lingua, quam manu, promptior.* DOUZA.

INCAUTAE. Fortass. *incaute.* DOUZA.

ATQUE ILLI CERTAMINI CONSILII (lego CONSCII) INTER SE IUXTA SEDITIONEM ERANT. Id est, seditioni proximi erant. cui succedanea locutio illa Taciti: *iuxta seditionem ventum.* i. e. parum abfuit, quin res ad seditionem spectaret. DOUZA.

DOCTORUM HOMINUM

COMMENTARIA

IN

ORATIONES DUAS

AD

C. CAESAREM

DE REPUBLICA ORDINANDA

SALLUSTIO ADSCRIPTAS

* ORATIONES DUAE. Orationes has, quae ad Caesarem de Republica ordinanda scribuntur, decreveram omittere, neque hoc loco fragmentis Sallustianis attexere; primum, quia doctos viros ita iudicare intelligebam, Sallustianas ut esse aut negarent, aut certe non asseverarent; dein, quod et ego, multo iam tempore in Sallustiano dicendi genere versatus, nondum tamen mihi imperare possem, eas ut darem Sallustio: quae tametsi a minime vulgaribus plerisque locutionibus et huic Nostro familiaribus omnino non abhorrerent, cum perpetua tamen eius dictione non usque-quaque convenirent, ita ut sub Corn. Taciti, si id ferret temporis ratio, aut quiusvis etiam alterius, illius aetatis rerum auctoris, nomine, quam Sallustii legi mallem; postremo, cum ex his ipsis orationibus nihil a Grammaticis veteribus, qui Sallustiana exempla amant afferre, viderem adduci. Cumque hae ipsae orationes, ut sint Sallustii, ad libros tamen Historiarum nequeant referri: et quid erat cur non alicui alteri nescio cui tribuerem? cur non [illegible] aliis potius exemplaribus lectori petendas relinquerem, nostram autem [illegible]itionem illis non onerarem? quae etiam caussa fuit cur adversarias Sal[illegible]tii et Ciceronis orationes, item ineptissimam illam sophistae nescio [illegible]ius in Lucium Catilinam declamationem, quae Latroni falso adscribitur, [illegible]orsus omitti debere, si in rem typographi fuisset, plane iudicaverim. [illegible]tra vero cum alios etiam, non minimi in re litteraria nominis viros, [illegible]curatius cum suo agitantes animo ita censere meminissem, ut eam Sal[illegible]tio, cui a veteribus libris tribui dicerent, adimi nollent: sententiam [illegible] mutavi, iudiciumque tantisper sustineri volui, dum certius quid [illegible]ere suoque auctori vindicare potero. CARRIO. — De scriptore duarum [illegible] quidem nunc inscriptio est) Orationum ad C. Caesarem, cur ambigerent [illegible]rati homines, caussa non erat: praesertim cum et codicum membrana[illegible]rum consensus et (quae ratio maxima est) geminissimus dicendi cha[illegible]cter, postremo tot tantaeque in iis censoriae notiones exercitae, sese [illegible] alio nemine, quam a severo et serio illo Historico esse, haud indicium [illegible]do, sed et fidem facere poterant multo certissimam. Quid enim? [illegible] summo puteo (uti apud Comicum nostrum est) similior nunquam potest [illegible] aquae sumi, quam haec ipsa sunt, et altera illa, quae de Sallustianis [illegible]fragiis reliqua Deorum nobis benignitas fecit. Nam quod de Tacito aut [illegible]vis alio etiam rerum illius aetatis auctore hallucinati sunt quidam, quid [illegible]ile? Primum, numquam ea linguae Latinae puritas in Tacito: deinde, [illegible]porum ratio putetur, magnum sane inter Flaviani ac Iuliani seculi [illegible]iptores intervallum. Neque ipsi id infitentur. At brevitas illa, quae in [illegible]rica nostro familiam ducit, non aeque credo in his Orationibus, ac

in ceteris eiusdem scriptis, comparet. Ridicula res vero; mirorque, ubinam et oculos et animi mentem habuerint, qui huiusmodi ante nos sententia dixere: nisi tamen forte haec ipsa, sicuti peregrinantes, perlegerint: quo hercle pernegari non potest. Quae etiam caussa fuisse videtur, ut quo in lingua Latina astrictius nihil aut concisum magis dici, scribi vel fingi ab ipso quidem Sallustio possit, id isti immodice longum ac Sallustian breviloquentia indignum arbitrari sunt ausi: haud quaquam cogitantes eiuscemodi delicias longas dici non posse; *quibus* (ut Martialis Tribus intercessione pro Crispo Praetore nostro utar) *nihil est quod demere possis:* ut omittam cetera, quae in Cosconium noto ibidem Epigrammat leguntur, in huiusmodi novos Laconas potius quam veterem illum Celtiber poetae criminatorem convenientia. Verum aliquando in rem praesentem in qua ego omnibus verbis vindicare manumque cum hoste (si usus veniat apud Praetorem, quem dico, conserere sum paratus. non quidem vitiliti gandi studio (a qua scabie, meditate semper cavi, ut ungues tenerem) se veritatis et Sallustiani honoris defendundi; cui hoc loco, assertorem m venisse haud poenitet, magis reticuisse pigeret. Nam sive haec sive ali studiosis probabuntur, a me quidem pro virili dictum et adiutum fuerit

154 Reliquum est, ut * quid de pervolgata hac inscriptione sentiam, qua brevissime potero, exponam. Nam orationum nomine censendas persuader mihi non possum. Proinde (more maiorum quod liceat) Epistolas, non Orationes iudico inscribi oportere: coniecturam ex eo ducens, quod aucto rem ipsum, non orantem, sed scribentem postea inducit Sallustius, hi verbis: *Forsitan, Imperator, perlectis litteris decernes, quem numerum Senatorum fieri placeat, quoque modo in multa et varia officia* etc. e aliquanto post: *En mihi omnia generatim describere haud difficile fact fuit, sed prius laborandum visum est de summa consilii* etc. deniq etiam sub finem: *Quae mihi utilia factu visa sunt, quaecunque tibi us fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi.* Ubi manifesto vide litterarum et scriptionis per litteras interpretes factae, non autem Orati ad Caesarem habitae fieri mentionem. Quod quoniam satis superque ar mentis ostensum ac declaratum arbitror; decere videtur, aliquot ex o numero exempla decerpta proponere: unde, tamquam ex ungue leon culvis promtum sit oculo praesente arbitrari, Epistolas quas dico, utra sine probro lectas, hoc est puras putas Sallustianas esse: neque quicq in iis adulterinum deprehendi, quod parentem suum infitiari possit. Exe fuerint vel haec paucula: *Ita defessos, et exsangues Regi, aut nat praedae futuros.* Sic in Catilina: *Quin defessis et exsanguibus, qui posset, imperium atque libertatem extorqueret.* Item: *Quare capesse, Deos, Rempublicam et omnia aspera, uti soles, pervade.* Cui co illud in Iugurtha de Mario: *Omnes asperitates supervadere.* Nisi forte hinc eum locum emendari, atque utrobique *pervadere* legi pla Neque istinc adeo abhorret, quod scripserat supra: *Inter has difficult evadendum est tibi.* Addam et tertium ex eadem: *Iuventus probitat industriae, non sumtibus neque divitiis studeat.* Cui parissimum Belli Iugurthini: *At contra quis omnium est his moribus, quin divitii sumtibus, non probitate, neque industria cum maioribus suis certet?*

vero Epistolae sequentis, *Postremo cuiquam mortali, cuius opes in excelso sunt;* quis cum hoc Catilinario exemplo facere non videt, *Qui magno imperio praediti in excelso aetatem agunt?* Cui contrarium alterum ibidem lectum: *In obscuro vitam agunt.* Iam istud indictum nobis abire non debet: *Sed per ceteros mortales illa res clarior est, quod et prius defessi sint homines laudando munificentiam tuam* etc. adfine illi quod in Oratione Lepidana habuimus antea: *Quibus per ceteras gentes maximi et clari estis.* Quae duo (magnitudinem, dico, et claritatem; quarum altera ad potentiam populi Romani, altera ad gloriam referunda videtur;) etiam infra coniungit: *Quis te clarior, quis maior in terris fuerit?* Neque illa phrasis silentio transeunda: *Cum indignabuntur omnia funditus misceri.* Sic in Catilina: *Neque mutari ac misceri omnia cerneres.* Scripserat idem paulo supra: *Quorum omnis vis virtusque in lingua sita est.* ad exemplum credo illius e Catilina: *Sed omnis nostra vis in animo et corpore sita est.* succurrit illud: *M. Livio Druso semper consilium fuit, in Tribunatu summa ope niti pro nobilitate.* Sic in Iugurthina Memmii Oratione: *Vos pro libertate, quam ab illis accepistis, non summa ope nitemini?* Item: *Alieno pro scelere, sua quasi pro gloria nitebantur.* Ab hoc diversum, quod mox idem subiungit: *Contra eam nixi.* Nam *consilium fuit mihi* notius quam ut exemplis sit opus. Neque omittendum illud: *Nam ubi cupido divitiarum invasit.* idem enim in Epistola Mithridatis: *Cupido profunda imperii et divitiarum.* Sequitur ibidem: *Neque ingenium ullum satis pollet, quin animus magis aut minus mature, postremo tamen succumbat.* cui clausulae suffragatur illud, quod habes supra libro III. *Multato foede corpore postremo tamen periere.* Habes in eadem: *Libertas iuxta bonis et malis, strenuis et ignavis optabilis est.* Sic in Iugurtha: *Iuxta boni malique, strenui et imbelles multi obtruncati:* sed ibi *inulti* inscribendum videtur. Atque haec pauca e multis elocutionum generibus annotasse sufficiat: cetera (uti spero) iuventuti curae erunt, ut ea pro se quisque suapte industria investiget. Nam plura ne attexam, Sallustianae brevitatis lex vetat et ipse Lectori argutias longiores exhibere metuo. ...am de labore meo facile est. Sed quis modus, quaeso, observationum futurus, si nobis lubido fuerit omnia examussim persequendi? Proinde ad dигniora properantes, quae restant, Grammaticorum curiositati linquemus, mensuri etiam compendii faciundi caussa; simul ne communium miseriarum, quas per tot annos aegre ac duriter exanclavimus, nos ipsi in memoriam inducamus; tot tantasque in illustri positas pro republica indignationes; quibus solens cum seculi sui vitiis rixari amat Sallustius, gravissimus alienae et publicae luxuriae castigator. Quas si cum Catilinarii et Iugurthini Belli querimoniis inter se contendere voluerit, facile videbit, eiusdem imaginis formam possidere utrasque: neque aliud in his maius discrimen comparere, quam quo Menaechmum surreptum a Sosicle discrevit Plautus. Quare his, ut dixi, praeteritis, aliquot prius a me emendatiunculas daturus, rem ad exodium aliquando deducam. DOUZA. — Cuivis potius quam Sallustio dare velit Seb. Corradus Quaestur. 173. Non dubitat Lipsius esse Sallustii III. Quaest. Epist. 14. pag. 153. Ad imitationem harum orationum, Sallustium saluberrima Gubernatoribus Provinciarum praecepta dan-

tem in scenam produxit Traianus Boccalinus Cent. I. Ragguagl. [di Parnaso] XLI. BROUKHUS.

ORAT. I.

CAP. I.

155 * ORATIO I. Altera Sallustii oratio ad Caesarem, quam male praeponunt, quum ea scripta sit post Pompeium victum, altera ante eam victoriam. MERCERUS. — Caspar Barthius in notis ad Claudianum citat librum a se scriptum, cui titulus, *de Scriptoribus dubiis*, in quo hasce Epistolas Sallustio asserit. Eum neque ego vidi, neque an lucem viderit ille, satis compertum habeo. WASSE.

(XXXII.) POPULUS ROMANUS ANTEA OBTINEBAT REGNA. Duo Longobardicis literis scripti libri habent, *Pro vero antea obtinebat*, *regna atque imperia fortuna dono dare*. Sed Latinus Latinius legit, *fortunae dono dari*. Forte, *Pro vero antea obtinebam regna atque imperia fortunam dono dare*. CIACCON. — Placet lectio veterum librorum, in quibus est: *Populus Romanus pro vero antea obtinebat*, *regna atque imperia Fortunam dono dare* etc. Sed cum in aliquibus vett. codd. *Fortuna* scriptum sit mendose, pro eo alii fecerunt, *Fortunae dono dari*. URSIN. — Liber Fabri et Briconeti, *populus Romanus vero*, sed omnis haec periodus et a distinctione et a scriptura mirum in modum mendosa est. CARRIO. — Ita haec distinguo: nec puto quicquam desiderari; multo minus locum corruptum aut deploratum esse; id quod censent Critici. Proinde *obtinebat* novo significatu a novatore verborum Sallustio positum accipio pro *opinabatur*, seu potius, *persuasum habebat sibi* etc. pleno ac perspicuo intellectu. DOUZA. — Imperiti homines qui non intelligebant, *obtinebat* positum esse pro *opinio obtinebat*, sive *vulgo credebatur*, cum aliquid deesse persuasum haberent, ex ingenio quod maxime probabile visum supleverunt, duobus his verbis *Populus Romanus* initio praepositis: quae duo verba clarissimam alioquin et illustrissimam sententiam tenebris plus quam Cimmeriis involverunt. Legendum autem: *Antea obtinebat regna atque imperia fortunam dono dare, item alia quae per mortales avide capiuntur* etc. MERICUS CASAUBONUS in notis ad Antoninum pag. 41. — Testatur Carrio in his libris Fabri et Briconeti lectum *Populus Romanus vero* Fortassis igitur, *Pro vero antea obtinebat*. Apuleius in Apol. *Certus equidem eram, proque vero obtinebam*. GRONOV. — Ut *vero obtinere* sit credere verum. Iugurth. *nulla pro socia obtinet; dolo an vero cunctatur* A. POPMA. — *Obtinere* quandoque pro *perseverare in tenendo*, de qu

significatu Cl. Gronovius apud Livium III. 36. aliquando etiam pro *invalescere*, ut hoc in loco. Livius: *Malim equidem de filio verum esse, quod et plures tradidere auctores, servum* fama obtinuit. hoc est, tenuit locum suum in hominum mentibus. *Obtinere* enim militare verbum. Plautus Amph. *Quisque uti steterat iacet*, obtinetque ordinem. Nostrates: *Kept his ground.* Cic. Tusc. I. 12. *auctoribus quidem ad istam sententiam, quam vis obtineri, uti optimis possumus.* ibi cum Cl. Davisio et MSS. Norvic. omnino legendum *obtinere.* pro composito etiam simplex usurpat Livius: Tenet fama, *quum fluitantem alveum, quo expositi erant pueri, tenuis in sicco aqua destituisset* etc. Cicero Catilin. IV. §. 11. *sive Silani sententiam sequi malueritis: facile me atque vos a crudelitatis vituperatione defendetis*, obtinebo *eam multo leviorem fuisse.* Noster Iug. 20. *quamquam ab ea fama, quae* plerosque obtinet, *diversum est.* Arnobius V. pag. 133. Possumus obtinere *falsum * esse quod dicitur, vel quod* 156
suspicionibus plenissima res est tota. pag. 155. *Falsa ut credantur haec esse, etiamsi sint vera, quam* obtinere *velle* pro veris. WASSE. — Non sunt in capp. vel §§. sectae *Orationes* istae, sive tu *Epistolas* mavis dicere. Ideo ne longius distraherentur, notas Philologicas et Politicas hic adiecimus. Sallustii utramque esse cum Lipsio IV. Epist. Quaest. 14. nullus dubito, adeoque in Dousae sententiam pedibus eo, e summo puteo similem nunquam posse aquam aquae sumi, quam haec ipsa sint, et altera illa, quae de Sallustianis naufragiis reliqua nobis temporum benignitas fecit. Initium vero istud non sanum, quod Carrio vidit, licet medicinam non afferat. Dousa, Mercerus et Colerus ruentem sententiam hac distinctione credunt sustentari posse: *Populus Romanus antea obtinebat, Regna atque imperia Fortunam dono dare.* hoc sensu: Populus Romanus credebat Fortunam eam esse, quae regna atque imperia dono daret, et credebat potissimum hisce de causis: quod, ut quisque indignior, ita plerumque ditior, honoratior, potentior esset: dein, quod vix quisque mortalium iis bonis proprie aut perpetuo frui visus sit. Ego vero etiamnum video sermonis ineptias, imo sordes. An enim hoc iudicium solius Populi Romani? Ciacconius ex Longobardico codice reponit, *Pro vero antea obtinebat.* Amplectitur et duobus MSS. confirmat Scipio Gentil. me facile annuente, qui Apuleium, ut alia, sic hoc exordium exscripsisse reor Sallustio, quum sic incipit ἀπολογεῖσθαι: *Certus equidem eram, proque vero obtinebam.* Maiusculis scriptum PRO, ut in principiis solet, errori causam dedit. Sed in eo non accedo Scipioni, quod legendum existimat *obtinebant*, tanquam hominum opinioni mox opponere voluerit experientiam certiorem. Imo opposuit suae, et evincit illud antea, quod minus commode positum, si de iudicio plebeio loqui velit Sallustius. Lego: *Obtinebam.* Sic in Catilinario cap. 3. et 4. iuvenilibus suis cogitationibus opponit maturioris aetatis sensum. RUPERT. — Exemplo Cortii reposui, *Pro vero antea obtinebat.* ea enim lectione nihil certius; falsae namque opinioni de Fortuna mox a Sallustio opponuntur ista: *Fabrum esse suae quemque fortunae.* et id *verum esse* dicit Sallustius. HAVERC.

ITEM ALIA. Editio Veneta anni XIII. *ita illa.* alii vero, *item illa;* locus, ni fallor, corruptus, neque a me emendari potis. CARRIO.

QUIA ET APUD INDIGNOS SAEPE ERANT. Nam, ut canit Iuvenalis Satyr. III.

— — *ex humili magna ad fastigia rerum*
Extollit, quoties voluit Fortuna iocari.

Et hoc nomine graviter Fortunam accusant Apul. lib. VII. Boëth. lib II. de Consol. Met. 5. quibus adiiciendum est festivum illud Catullianum:

Quid est, Catulle, quod moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet:
Per consulatum peierat Vatinius;
Quid est, Catulle, quod moraris emori?

Eiusdemque est intemperiei illud Dionysii Hal. lib. I. Fortunam hominibus maxime indignis maxima bona temere largiri. Sed huiusmodi querelas sapienter compescunt Augustinus lib. I. de Civ. Dei cap. 8. Seneca de Providentia cap. 5. RUPERT.

NEQUE CUIQUAM INCORRUPTA PERMANSERANT. Aliae sapientiae gnomas huc conferre possem quamplurimas de fortunae caducis bonis iisque Regibus, quos propensiore favore primo delinitos, maiore postea malorum cumulo oppressit. Sed omitto, ne, si ponam, diffidere aliorum memoriae videar, simul et iactare ea, quae nemo nesciat: ac praeterea mihi molestus sim, exhauriendo tam immensum mare. RUPERT.

CARMINIBUS. Appii Caeci carmen a Pythagoreorum institutis non abhorrens laudat Panaetius in epistola ad Q. Tuberonem. Et ex eius sententiis citant quaedam Festus et Priscianus. WASSE.

FABRUM ESSE SUAE QUEMQUE FORTUNAE. Illi libri: *Fabrum suae esse quemque fortunae.* Ad haec allusit Livius lib. XXXIX. cum de Catone loquens ait: *In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur.* Plautus Trinummo: *Nam sapiens quidem pol ipse fingit fortunam sibi.* CIACCON. et URSIN. — *Suae* abest a Fabri et Briconeti. CARRIO. — Ita est: Animus humanus felicitatis vel infelicitatis sibi in multis auctor ipse potest esse, cui Deus boni Regis, ac revera patris instar, ut Arrianus Epictetus de Providentia pulcre disserit, multa subiecit et liberum voluntatis arbitrium magnasque facultates dedit: ut harum beneficio fortunam sibi formaret ipse et quilibet eventum inevitabilem, non confracte, non deiecte
157 sustineret. Huius praestantissimam purissimamque partem, qua * ratiocinamur et intelligimus, disciplinarum atque artium inventricem mentem, providentiae ac rationis capacem, qua nos ad imaginem sui Deus fecit, antiquissimae Philosophiae principes apud Chaldaeos, Persas et Aegyptios numen habere quoddam persuasum habebant. Quas et Graecorum celeberrimi quique tam poetae quam philosophi secuti sunt, qui mentem hominis δαίμονα quasi δαήμονα, hoc est, scientem atque prudentem vocarunt. Ex horum igitur monumentis animadvertere est, mentis ex virtute providentiaque εὐδαιμονίαν, id est fortunam bonam; ex vitio et temeritate, malam et aversam vel κακοδαιμονίαν nasci. Ideoque mentem et fortunam eodem nomine δαίμονα recte nuncupari, quia restrictis ac operatricis haec tantum eventus, haec effectus est, mens autem caussa. Quae vero nonnumquam extrinsecus ingruunt homini, praeter operam exspectationemque suam

fortuita, quorum causam ignorat, divinae voluntatis vel providentiae sunt: tamen in iis rursus *faber est*, hoc est vel dura atque aspera, virtute ac coelitus immissa ferendi scientia, mollit, vel mala omnia in malum vertit, etiam quae specie optimi venerant. Hesiodus aurei saeculi homines *δαίμονας* appellavit, quasi sapientes et virtute summa praeditos. Hinc ex eodem Socrates in Timaeo Platonis declarat, humanum animum non solum vita functum, sed et in corporis carcere detentum, si ex aureo, inquit, est illo genere, hoc est, bonus et prudens, lingua Graeca vetari recte daemona vocari: cum maiores, quam secundum hominem, actiones edit instincta quodam divino. Quapropter mente providus et rerum gnarus homo, qui casus et eventus quoscunque regere et moderari potest, tam sibi quam aliis daemon et fortuna potest esse: vel bene vel male merendo, bonus aut malus. Cui sententiae Graecum vetus adagium adstipulatur: *Homo homini daemon*. Ex his itaque manifesta est Sallustianae sententiae veritas, *Fabrum esse suae quemque fortunae*, vel, ut alius dixit, *Suos cuique mores fingere fortunam*. Nimirum illius, qui mentis imperio, cui et Fortuna cedit, consilia et actiones suas ducit. Hucusque mentem Sallustii explicavimus. Sallustii autem, imo plerorumque veterum scriptorum atque ita una fidelia non duos, sicut in proverbio dicitur, sed multo plures parietes dealbavimus. Hinc etiam aperta via est verborum eiusdem Sallustii, quum in Catilinario de sua Rep. scripsit: *Fortuna cum moribus immutatur*. Item quum in Orat. L. Philippi: *Fortunam meliores sequi*. Et cum in Iugurthino: *Quod si hominibus bonarum rerum tanta cura esset, quanto studio aliena ac nihil profutura, multumque et periculosa petunt, neque regerentur magis quam regerent casus*. Intelligis quid sibi velit Livius de Catone lib. XXXIX. cap. 40. *In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut quocunque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus videretur*. Plana est sententia Fabii apud Livium lib. XXII. cap. 25. *Bono Imperatori haud magni momenti Fortunam esse: mentem rationemque dominari*. Perspicuum illud Ciceronis in Epistolis: *Fortunam ab animo firmo et gravi, tanquam fluctum a saxo frangi oportere*. Vide Lips. Praefat. in lib. I. Annal. Piccart. Decade XVI. cap. 10. Schegk. ad Gell. lib. II. cap. 35. Taubm. ad Plauti Trinum. II. 2. 84. Iuvenal. Sat. X.

Nullum numen abest, si sit prudentia: sed nos
Te facimus, Fortuna, Deam, coeloque locamus.

Rupert. — Vid. Cic. Paradox. V. cap. 1. Corn. Nep. XXV. 11. 16. Broukh.

Atque in te maxime. Sueton. de Augusto cap. 28. *Fecit ipse se compotem voti*. ubi Casaubonus: *Audax dictum!* Stat. IX. Thebaid. de Capaneo vs. 551.

Sic ait, et voti sese facit ipse potentem.

Rupert.

Praetergressus. Omnes libri, *praegressus*. Simile vitium supra in fragmentis ex Servio annotavimus. Carrio.

Uti prius defessi sint homines laudando facta tua. Sic in sequenti Epistola: *Quod prius defessi sunt homines laudando atque admirando munificentiam tuam, quam tu faciendo quae gloria digna essent*. Ciaccon.

CETERUM UT FABRICATA, SIC VIRTUTE PARTA QUAM MAGNA INDUSTRIA HABERI DECET. *Expugnentur licet urbes, corripiantur gentes, regna manus induantur; nisi foro et curiae officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum coelo cumulus aequatus sedem stabilem non habebit.* plane ad mentem Sallustii scribit Val. Max. lib. II. cap. 4. RUPERT. — Videtur Sallustius paullatim id agere, ut Caesarem adducat ad ordinandam novis legibus Rempublicam, et quidem necessario. Hae enim anima
158 sunt civitatis. Ut corpora nostra sine * mente, sic civitas sine lege suis partibus ac nervis ac sanguine uti non potest: ait M. Tullius in ea pro Cluentio. Quod sane dixit ad imitationem sui Demosthenis, qui scripserat πόλεως ψυχὴν εἶναι τοὺς νόμους. Plane ad hanc Sallustii mentem illud Valerii Max. dictum: *Quid prodest foris esse strenuum, si domi male vivitur? Expugnentur licet urbes* etc. WASSE.

NEMO ALTERI IMPERIUM VOLENS CONCEDIT. *Vetus enim ac iam pridem insita mortalibus dominandi cupido.* ut ait Tacit. II. Hist. 28. nec quisquam libentius serviet quam imperabit. Admodum vero Sallustiano simile est illud Dionis Chrysostomi: *Nemo hominum subest Principi: sed metu adigitur, ut potentiorem colat: audacia vero munitus infirmiorem ulciscitur.* RUPERT. — Supra lib. III. Fragm. §. XI. pag. 77. *Itaque simul comparant delinimenta, et differunt vos in adventum Cn. Pompeii; quem ipsum ubi pertimuere, sublatum in cervices suas, mox dempto metu lacerant.* Statim ibidem: *Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantae gloriae adolescentem, malle principem volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium.* HAVERC.

ET QUAMVIS BONUS ATQUE CLEMENS. Ita legendum conieci, cum in editionibus esset, *novus atque clemens.* Saepe enim voces illae mutuum locum occupant: et mox *malum* illi opponit. Coniecturam probat Vaticanus. CARRIO. — Id est: Quia illa copia est male faciundi; vel, quia in manu eius est, cuius potestas plus potest, clemensne an Tyrannus esse velit, ideo metuitur, non amatur. DOUZA.

TAMEN QUIA MALO ESSE LICET. Loquitur ergo Sallustius non de regno in genere, sed eo tantum, quod per vim occupatum est. Alioquin homines regnum legitimum ac certis quibusdam limitibus circumscriptum, ut rem divinam ac summum bonum, facile amplectuntur. Mithridates supra lib. IV. Hist. cap. 2. *Pauci libertatem, pars magna iustos dominos volunt.* RUPERT.

ID EVENIT. Fabri et Briconeti, *id convenit.* CARRIO.

EO SE MUNITIORES PUTANT, QUO ILLI, QUIBUS IMPERITANT, NEQUIORES FUERE. Plin. in Paneg. cap. XLV. *Vitiis potius civium, quam virtutibus laetabantur. Primum, quod in alia sua quemque natura delectat; deinde quod patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos et quasi sepultos non nisi delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant.* Adde Bern. in Agr. Tac. Q. 171. et 182. Sed profecto infirmum in sceleratis subsidium, et nemo rectoris tam impatiens est quam isti. Plautus: *Facile imperium in bonos.* Erasm. de Francisc. rege Galliarum in lib. I. Epist. pag. 43. *Intelligit, videt, perspicit, animus is*

sicut vere regius, ita maxime fore te principem felicem et eminentem, non si quam plurimis, sed si quam optimis ac felicissimis imperaris. Vide Virdung. ad Agr. Taciti cap. XIX. pag. 138. ad ista: *Optimum quemque fidelissimum putare.* Sulla, si pessimis quibusque circumdatus esset, munitiorem se credebat. Dio in Exc. Peir. pag. 655. Ingenium quale Tiberii fuerit, docet Tacit. I. Ann. 80. §. 4. Adde Mamertin. Paneg. XI. cap. 25. Rupert. — In Catilinar. *Regibus boni quam mali suspectiores.* L. Aretinus in funere Nannis Strozae, *suspiciores;* alterum servant Livius, Cicero Offic. II. Claudian. Hegesipp. I. 24. Tacit. Agric. XXXIX. *Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli, frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: et cetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse.* Wasse.

Nequiores. Vid. Indicem. Wasse.

(XXXIII.) Asperrume rectorem patitur. Hæc manifeste repetiit Seneca de Ira III. 37. *Admoneri bonus gaudet:* pessimus quisque asperrime *correptorem* patitur. Confer Apollodorum apud Stobaeum Serm. XLIV. pag. 307. *Quod bellum* Vaticanus, pro *quia*, bene. *mollius*, hoc est, lenius, *clementius.* Ita Livius V. 5. *Cum his molliter et per dilationes bellum geri oportet.* Hegesippus I. 16. verbisque *in mollibus suppliciter inflexis mitigaverat indignationem Consulis.* Codex B. Pub. *in mollius;* sic legendum. Idem I. 12. *Ut ab executione praecepti severioris* ad meliora *reflecteret.* quae lectio se tueri potest auctoritate Maronis: *in melius tu, qui potes, orsa* reflectas. * at C. C. C. clare exhibet *molliora.* Apu- 159
leius: *Neque sui* molliorem *provocaverat.* Wasse.

Sed tibi hoc gravius est. Ait, gravius esse Caesari ordinare Rempublicam, quam cuiquam unquam Romanorum fuerit, has ob caussas: primum, quod bellum nimis placidum et aliorum pace mollius gesserit; deinde, quod victi cives sint et ab iis praedam petant victores. Rarissimum hoc exemplum in Caesare, quod etiam historica auctoritate stabilio. Scribit enim de hac victoria Florus: *Pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo caesus imperio praeter Afranium (satis ignoverat semel) et Faustum Sullam: didicerat generos timere, filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sulla: hic posteris cavebatur.* Haec Florus. Hinc de praeda militibus dividunda, magna in hac re difficultas Caesari obiecta erat. Nam et milites praedatores et victi cives. Invidiosum omnium factum erat Caesaris, bona civium praedae dare. Iam valebat Romae fama de crudelitate Caesaris, ex mera invidia ficta. Tangit eum Cicero ad Atticum scribens: *Qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus.* Unde et illud verissimum esse liquet, quod idem Cicero scribit: *Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse coguntur.* Illud vero nonne miserrimum post bellum civile, *quod non solum non fiunt, quae velit victor, verum quod iis mos gerendus, quibus adiutoribus parta est victoria?* ut scribit idem Cicero lib. XII. Epist. XVIII.

CETERUM UT FABRICATA, SIC VIRTUTE PARTA QUAM MAGNA INDUSTRIA HABERI DECET. *Expugnentur licet urbes, corripiantur gentes, regna manus induantur; nisi foro et curiae officium ac verecundia sua constiterit, partarum rerum coelo cumulus aequatus sedem stabilem non habebit.* plane ad mentem Sallustii scribit Val. Max. lib. II. cap. 4. RUPERT. — Videtur Sallustius paullatim id agere, ut Caesarem adducat ad ordinandam novis legibus Rempublicam, et quidem necessario. Hae enim anima

158 sunt civitatis. Ut corpora nostra sine * mente, sic civitas sine lege suis partibus ac nervis ac sanguine uti non potest: ait M. Tullius in ea pro Cluentio. Quod sane dixit ad imitationem sui Demosthenis, qui scripserat πόλεως ψυχὴν εἶναι τοὺς νόμους. Plane ad hanc Sallustii mentem illud Valerii Max. dictum: *Quid prodest foris esse strenuum, si domi male vivitur? Expugnentur licet urbes* etc. WASSE.

NEMO ALTERI IMPERIUM VOLENS CONCEDIT. *Vetus enim ac iam pridem insita mortalibus dominandi cupido.* ut ait Tacit. II. Hist. 28. nec quisquam libentius serviet quam imperabit. Admodum vero Sallustianum simile est illud Dionis Chrysostomi: *Nemo hominum subest Principi: sed metu adigitur, ut potentiorem colat: audacia vero munitus infirmiorem ulciscitur.* RUPERT. — Supra lib. III. Fragm. §. XI. pag. 77. *Itaque simul comparant delinimenta, et differunt vos in adventum Cn. Pompeii; quem ipsum ubi pertimuere, sublatum in cervices suas, mox demto metu lacerant.* Statim ibidem: *Mihi quidem satis spectatum est, Pompeium tantae gloriae adolescentem, malle principem volentibus vobis esse, quam illis dominationis socium.* HAVERC.

ET QUAMVIS BONUS ATQUE CLEMENS. Ita legendum conieci, cum in editionibus esset, *novus atque clemens.* Saepe enim voces illae mutuo locum occupant: et mox *malum* illi opponit. Coniecturam probat Vaticanus. CARRIO. — Id est: Quia illa copia est male faciundi; vel, quia in manu eius est, cuius potestas plus potest, clemensne an Tyrannus esse velit, ideo metuitur, non amatur. DOUZA.

TAMEN QUIA MALO ESSE LICET. Loquitur ergo Sallustius non de regno in genere, sed eo tantum, quod per vim occupatum est. Alioquin homines regnum legitimum ac certis quibusdam limitibus circumscriptum, ut rem divinam ac summum bonum, facile amplectuntur. Mithridates supra lib. IV. Hist. cap. 2. *Pauci libertatem, pars magna iustos dominos volunt.* RUPERT.

ID EVENIT. Fabri et Briconeti, *id convenit.* CARRIO.

EO SE MUNITIORES PUTANT, QUO ILLI, QUIBUS IMPERITANT, NEQUIORES FUERE. Plin. in Paneg. cap. XLV. *Vitiis potius civium, quam virtutibus laetabantur. Primum, quod in alia sua quemque natura delectat; deinde quod patientiores servitutis arbitrabantur, quos non deceret esse nisi servos. Horum in sinum omnia congerebant: bonos autem otio aut situ abstrusos et quasi sepultos non nisi delationibus et periculis in lucem ac diem proferebant.* Adde Bern. in Agr. Tac. Q. 171. et 182. Sed profecto infirmum in sceleratis subsidium, et nemo rectoris tam impatiens est quam isti. Plautus: *Facile imperium in bonos.* Erasm. de Francisc. rege Galliarum in lib. I. Epist. pag. 43. *Intelligit, videt, perspicit, animus iste*

sibus vere regius, ita maxime fore te principem felicem et eminentem, non si quam plurimis, sed si quam optimis ac felicissimis imperaris. Vide Virdung. ad Agr. Taciti cap. XIX. pag. 138. ad ista: *Optimum quemque fidelissimum putare.* Sulla, si pessimis quibusque circumdatus esset, munitiorem se credebat. Dio in Exc. Peir. pag. 655. Ingenium quale Tiberii fuerit, docet Tacit. I. Ann. 80. §. 4. Adde Mamertin. Paneg. XI. cap. 25. Rupert. — In Catilinar. *Regibus boni quam mali suspectiores.* L. Aretinus in funere Nannis Strozae, *suspiciores;* alterum servant Livius, Cicero Offic. II. Claudian. Hegesipp. I. 24. Tacit. Agric. XXXIX. *Id sibi maxime formidolosum, privati hominis nomen supra principis attolli, frustra studia fori et civilium artium decus in silentium acta, si militarem gloriam alius occuparet: et caetera utcumque facilius dissimulari, ducis boni imperatoriam virtutem esse.* Wasse.

Nequiores. Vid. Indicem. Wasse.

(XXXIII.) Asperrume rectorem patitur. Hac manifeste respexit Seneca de Ira III. 37. *Admoneri bonus gaudet:* pessimus quisque asperrime *correptorem* patitur. Confer Apollodorum apud Stobaeum Serm. XLIV. pag. 307. *Quod bellum* Vaticanus, pro *quia*, bene. *mollius*, hoc est, *lenius*, *clementius*. Ita Livius V. 5. *Cum his molliter et per dilationes bellum geri oportet.* Hegesippus I. 16. verbisque *in* mollibus *suppliciter inflexis mitigaverat indignationem Consulis.* Codex B. Pub. *in mollius;* sic legendum. Idem I. 12. *Ut ab executione praecepti severioris* ad meliora *reflecteret.* quae lectio se tueri potest auctoritate Maronis: *in melius tua, qui potes, orsa* reflectas. * at C. C. C. clare exhibet *molliora.* Apu- 159
leius: *Neque sui* molliorem *provocaverat.* Wasse.

Sed tibi hoc gravius est. Ait, gravius esse Caesari ordinare Rempublicam, quam cuiquam unquam Romanorum fuerit, has ob caussas: primum, quod bellum nimis placidum et aliorum pace mollius gesserit; dein, quod victi cives sint et ab iis praedam petant victores. Rarissimum hoc exemplum in Caesare, quod etiam historica auctoritate stabilio. Scribit enim de hac victoria Florus: *Pax incruenta, pensatumque clementia bellum. Nemo caesus imperio praeter Afranium (satis ignoverat semel) et Faustum Sullam: didicerat generos timere, filiamque Pompeii cum patruelibus ex Sulla: hic posteris cavebatur.* Haec Florus. Hinc de praeda militibus dividunda, magna in hac re difficultas Caesari obiecta erat. Nam et milites praedatores et victi cives. Invidiosum omnium factum fuerat Caesaris, bona civium praedae dare. Iam valebat Romae fama de crudelitate Caesaris, ex mera invidia ficta. Tangit eum Cicero ad Atticum scribens: *Qui quidem incertum est, Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus.* Unde et illud verissimum esse liquet, quod idem Cicero scribit: *Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur.* Illud vero nonne miserrimum post bellum civile, *quod non solum non fiunt, quae velit victor, verum quod iis mos gerendus, quibus adiutoribus parta est victoria?* ut scribit idem Cicero lib. XII. Epist. XVIII.

Et id bene etiam scivit Aeschines: *στάσις ἐμφύλιος ἐς ἑκάτερα κακόν.* Atqui tamen Caesari ultionem post victoriam adhibendam fuisse dicat aliquis, quia ultio plerumque iusta post bellum, quam et Seneca lib. I. de Clement. ait duas res praestare, *iniuriae solatium, et in reliquum securitatem.* Verum tamen ego non suasissem Caesari, ob belli speciem, ut ante dictum. Non externum aliquem hostem, non socios perfidos vicerat Caesar; sed cognatos, amicos, cives. Reliquum igitur belli ius silebat. Neque vero, secundum Senecam, etiam ultio Caesari ullam securitatem praestitisset. Quippe nec in armis securus sis, ubi tuos nimis laeseris. Quaerenda igitur in tali negotio vera et solida pacis stabilimenta, solis opinor Clementiae et Misericordiae tibicine fulcienda. Id suadet Augustinus: *praeterita vindicando iram pascimus; misericordes si sumus, in futurum consulimus. Hoc igitur Caesaris munus erat, Modestia et Clementia civium odia vincere, omniaque ad eorum commoda et salutem referre.* Praeclare Cicero in nobilissima Epist. ad Q. Fratrem: *Est non modo eius, qui sociis et civibus, sed etiam eius, qui servis, qui mutis pecudibus praesit, eorum, quibus praesit, commodis utilitatique servire.* Etiam Afris, Hispanis, Gallis, immanibus ac barbaris nationibus, eorumque commodis et utilitati salutique consulere humanitatis est. COLERUS. — Locum hic fere habet illud Livii lib. II. cap. 43. *Excellentibus ingeniis citius defuerit ars, qua civem regant, quam qua hostem superent.* Vide Grut. Disc. in Taciti XVI. Annal. cap. 28. ad verba: *Contumacia inferiorum, lenitatem imperitantis deminui.* RUPERT.

ANTE OMNIBUS TE. Emendavi, *ante te omnibus*, consentiunt libri. CARRIO.

COMPONERE BELLUM. *Componere: quod bellum.* Vaticanus. quem in his Historiarum libris reliquis bonitate praestare moneo. CARRIO.

BELLUM ALIORUM PACE MOLLIUS GESSISTI. Perstringit Sullam prae ceteris, de quo videndus Sen. lib. I. de Clem. cap. 12. Vell. lib. II. cap. 5[illegible] Ipse Caesar de clementia sua gloriatur Epist. ad Cicer. *Recte augurari de me (bene enim tibi cognitus sum) nihil a me abesse longius crudelitate; atque ego, cum ex ipsa re magnam capio voluptatem, tum meum factum probari abs te, triumpho et gaudeo.* RUPERT.

AD HOC VICTORES. Fabri et Briconeti, *ad hoc victoriae.* sed Vaticani quae nostra est, longe melior. victores enim cum victis componit. CARRIO. Hic magna difficultas obiecta Caesari, dum omnino invidiosum esset, bona civium praedae dare. Verissime Cicero: *Omnia sunt in bellis civilibus misera, sed nihil miserius quam ipsa victoria, quae etiamsi ad meliores venit, tamen eos ipsos ferociores impotentioresque reddit, ut etsi natura tales non sint, necessitate esse cogantur.* In hoc vero statu praeclarum est illud M. Antonini Imp. qui quum (ut extat apud Dion. lib. LXXI. confecto maximo praelio partaque insigni victoria, rogatus esset a militibus, pecuniam tamen non dedit, quod diceret: *Si quid plus quam esset usitatum acciperent, id ex sanguine parentum ipsorum propinquorumque exactum iri.* Sed magis huc pertinet illud Ciceronis XII. Famil. 18. *Bellorum civilium hi semper exitus, ut non solum ea fiant quae velit victor*

*verum * etiam ut iis mos gerendus sit, quibus adiutoribus parta est* 160
victoria. Vide not. in Vell. lib. II. cap. 66. RUPERT.

EVADENDUM. Id est, invento honesto medio, quo neutri laedantur, e discrimine eundum. WASSE.

SED QUOD MULTO MAIUS, BONIS PACIS ARTIBUS. Vide Bern. in Germ. Tac. Q. Misc. LXXII. et in Suet. Tit. cap. 3. num. 1. lit. f. Cam. Cent. III. cap. 68. Piccart. dec. II. cap. 11. Utrumque simul praestare, vere asperum ac difficile. Nam, ut supra loquitur Noster in Catilina cap. 2. sub f., *in magna copia rerum aliud alii natura iter ostendit;* et, ut canit princeps poetarum, *non omnia possumus omnes.* In quam sententiam Aeneas ad Hectorem apud Eurip. in Trag. quae inscribitur Rhesus: *Ἀλλ' οὐ γάρ αὐτὸς πάντ' ἐπίστασθαι βροτῶν Πέφυκεν.* id est: *Non unus idemque omnia ut sciat hominum natus est: alii aliud additum est donum: te quidem pugnare, alios bene consultare.* Quin imo in tantum naturae hominum non corporibus tantum, sed et multo quidem magis animis inter se dissident, ut plerumque et idem homo partim aptus, partim ineptus inveniatur, non dicam ad diversas actiones, verum et ad nonnullas, quae generis sunt eiusdem: estque idem saepe ingeniosissimus, saepe tardissimus: ac similiter audentissimus, idem ac timidissimus: v. g. est invenire nonnullos, qui in venationibus ad congressus cum feris sint animosi: cum adversus arma atque hostes, iidem sint ignavi: quidam ad belli usus, quoties viritim inter privatos res geritur, expediti sunt atque solertes; in communi bello et cum aliis in acie stantes, sunt inutiles, ut experientia attestante scribit Polyb. lib. IV. Hist. ubi et exemplo Arati ducis Achaeorum id verum esse comprobat. RUPERT.

OMNES MAGNA MEDIOCRIQUE SAPIENTIA. Agit de consiliariis, quos Caesari adhibendos censet, non tamen acutos et sapientes, sed etiam mediocri sapientia. Neque enim acuti solum, sed etiam hebetiores aliquando optimi consultores. Certe hos magni facit Thucydides, politicus et ipse insignis: *Οἱ φαυλότεροι τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς ξυνετωτέρους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἄμεινον οἰκοῦσι τὰς πόλεις.* Haec Sallustiano decore illis, quae Iust. Lipsius in Notis ad Polit. disputat, apponi possunt. COLERUS. — Fabri et Briconeti, *ergo omnes magna mediocris sapientia res huc vocat.* Non satis intelligo. CARRIO. — Nam non semper contemnendos esse minus subtiles docet Lips. N. ad III. Polit. cap. 4. RUPERT.

ITA ALIA OMNIA FUTURA. H. e. si bene composueris, fundamentum iecisti futurae prosperitatis; si male, in perpetuis turbis vivendum erit. RUPERT.

CAP. II.

(XXXIV.) CUM HOMINE CLARO. De claritudine Pompeii supervacuum est ex Cicerone, Plutarcho, Dione aliquid addere. Hoc tantum addo, Pompeium fama et claritate etiam supra Crassum et Caesarem fuisse. Florus lib. IV. *Forte tunc Crassus genere, divitiis, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. C. Caesar eloquentia et spiritu, et iam consulatu allevabatur. Pompeius tamen supra utrumque eminebat.* COLER.

— Non assequitur Colerus vim huius vocabuli, quum hoc loco clarum in-terpretatur hominem de Republica domi seu foris egregie meritum. Tu vide notam ad Iug. cap. 8. §. 1. RUPERT.

AVIDO POTENTIAE. Velleius: *Potentiae, quae honoris caussa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus.* Non ita, puto, Sallustius intellexit. Sed cum Velleio sentit etiam Plutarchus, Cicero, alii. COLER. — Vell. lib. II. cap. 29. *Potentiae, quae honoris caussa ad eum deferretur, non ut ab eo occuparetur, cupidissimus.* Talis vulpecula Tiberius, *qui famae dabat, ut vocatus electusque potius a Republica videretur, quam per uxorium ambitum et senili adoptione irrepsisse.* Auctor Tacit. I. Annal. 7. Talis Appius Claudius Decemvir, de quo viro Dionys. Hal. lib. X. pag. 937. RUPERT.

161 MAIORE FORTUNA. Hoc negat Cicero et Lucan. * et Velleius ei diserte prudentiam militarem tribuit. Sed Sallustius Pompeium cum Caesare confert. Ideoque dicam, prudentiam in Pompeio, respectu Caesaris, non admodum magnam fuisse. Hac certe vicit Caesar. Cicero de Pompeio ad Atticum: *Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter.* et alibi de Caesare: *Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.* COLER. — Adeo ut de Pompeio scribat idem Velleius, *fuisse omnium votorum expertem.* id est, ei summa omnia ultro obvenisse, benignitate coelesti, sive omne votum eius praeventum fuisse, quo sensu P. Syrus:

Deos ridere credo, quum dives vovet.

ut ex MS. Palatino emendat Gruterus. Vide Freinsh. ad Curt. lib. VIII. cap. 10. §. 18. Grut. ad Liv. lib. XXII. cap. 3. Sed quod scribit Noster, *maiore fuisse fortuna, quam sapientia* (ob quae verba Pompeium heroum numero eximit Boeclerus Char. Polit. Vell. cap. 3. num. 4.); in eo coniungit non coniungenda. Magna fortuna usus est Pompeius, quamdiu sapientia. Quum esset dux bello peritissimus, civis in toga modestissimus, potentia nunquam utebatur ad impotentiam; quum bonum et capax recti discendi ingenium, singularium prudentia excoleret; tum omnium votorum fuit expers. Vide Vell. d. cap. 29. At in bello civili defecit ratio, defecit et fortuna, iuxta illud, *fabrum esse quemque fortunae suae.* Cicero de Pompeio ad Atticum: *Nihil actum est a Pompeio nostro sapienter, nihil fortiter.* Valer. Max. lib. I. cap. 6. Ext. XII. de eodem: *Invictae legis necessitatis, pectus alioqui ab amentia remotum, prodigia ista iusta aestimatione perpendere passae non sunt.* Contra de eius adversario, qui visus habere fortunam in mancipio et potestate, (adeo semper illi riserat) Cicero alibi: *Sed hoc τέρας horribili vigilantia, celeritate, diligentia est.* RUPERT.

QUEM SECUTI SUNT PAUCI. Intelligo nobiliores illos, Lentulum, Marcellum, Scipionem, Catonem. Ipse Caesar lib. I. de Bello Civ. *paucorum factionem* appellat. Haec omnia copiose ipse Caesar et Plutarchus. Paucos autem isto aevo et ista Reipublicae forma vocabant, quos Cicero optimates. Aut certe ita invidiose dixit Sallustius. Nam voce paucorum ὀλιγαρχία significatur. COLER. — Invidiosum hoc vocabulum semper Sallustio. In bello Catilin. cap. 20. *paucorum dominatio*, et similia, ubi notas nostras vide. et in Iugurth. *Superbia paucorum.* RUPERT.

Inimici. Inimicitias refero ad Catonem, affinitatem ad Scipionem. Coler. — Ut Cato. Tamen et Pompeium oderat. Seneca Epist. CIV. *Cum alii ad Caesarem inclinarent, alii ad Pompeium, solus Cato fecit aliquas et Reipublicae partes. Si animo amplecti volueris illius imaginem temporis, videbis illinc plebem et omnem erectum ad res novas vulgum, hinc optimates et equestrem ordinem, quicquid erat in civitate sancti et lecti: duos in medio relictos, Rempublicam et Catonem. Miraberis, inquam, cum animadverteris*

Atriden Priamumque et saevum ambobus Achillem.

Utrumque enim improbat, utrumque exarmat. Hanc fert de utroque sententiam. Ait se, si Caesar vicerit, moriturum: si Pompeius, exulaturum. Fuerat vero et Lentulus inter hos, quorum iniquitatem suggillat Sallust. Plutarchus in Caesare: *Lentulus Cos. Antonium et Curionem tribunos pro Caesare intercedentes, probris laceratos, curia deformiter exegit. Ea res speciosissimum Caesari colorem dedit, quo potissimum inflammavit milites, ostendens claros viros et tribunitia potestate praeditos, meritoria rheda et vestitu servili profugisse. Ita enim instructi, clam metu aufugerunt Roma.* Ipse Caesar quum ad Rubiconem venisset, eosdem per iniuriam sibi inimicos perstrinxit isto verbo: *Eatur quo Deorum ostenta et inimicorum iniquitas vocat.* ut est apud Sueton. in Caesare cap. 32. Rupert.

Quos adfinitas. V. g. P. Cornelium Scipionem Nasicam, sive ex adoptione dicere mavis, Q. Caecilium Metellum Pium Scipionem. Is enim socer fuit Cn. Pompeii Magni, teste Dione. Rupert.

Cetera multitudo. Pompeius, belli caussa discedens ab urbe, in senatu dixerat, *Eodem se habiturum loco, qui Romae remansissent, et qui in castris Caesaris fuissent.* Hoc ipse Caesar lib. I. Bell. Civil. Quo effecit Pompeius, ut discedentem tam plebis quam nobilitatis agmina sequerentur. Coler. — Alterutrum superfluit, nec simul memini legere. at *multitudinem hominum* dixit Cicero Orat. pro Caecin. *turbam* alii, *vulgi stante corona* Ovid. Met. XIII. Potes ita distinguere: *Caetera multitudo, vulgi more, magis quam iudicio.* Teste enim Cicerone pro Plancio, *Non est consilium in vulgo, non ratio, non discrimen, non diligentia.* Noster: *more virorum pugnantes*, more regum, proelii. et, *rem antea* vulgi rumoribus * *exagitatam.* Aretinus Epist. IV. 3. *viri mulieresque* et caetera 162
multitudo. Wasse.

Vulgi. Vulgus enim, more pecoris, sui generis gregem sequi solet, nec ire quo ratio, sed quo levitas et impetus vocant. Catonis senioris haec vox fuit, ut est apud Plutarchum: *Similem esse P. R. gregi pecorum, quae singula non parent, sed universa ductorem aliquem unum sequuntur.* Adde Sen. lib. de Vita B. cap. 1. et ibi Lips. Bern. in Germ. Tac. Q. 55. Rupert.

Post alius alium. Supra bello Iugurth. *Deinde ab eo magistratus alium post alium sibi peperit.* et rursus, *aliis post aliis minitari.* Videndum ergo, an hic legi debeat, *alius post alium*, an, *post alium alius.* Ciaccon. et Ursin.

Quibus omnia probro. Coniicio non fuisse infimi ordinis homines,

sed equestri censu. De Curione quidem res est pervulgata. Is quasi conciliator et pararius Caesarianorum fuit, obque id maximo aere alieno liberatus a Caesare, ut scribit Dio. Sed eadem via alios etiam nonnullos sibi obnoxios fecerat Caesar. Ea res cum apud Pompeianos magnam invidiam faceret, invidiam auxerunt, et perditissimum quemque in Caesaris castra ire iusserunt, quippe ubi et civium spolia darentur et creditum condonaretur affatim. At illi, ubi viderunt contra esse, neque Caesarem creditum condonare, nulloque modo, ut Ciceronis verbo utar, *Sullaturire*, defluxerunt. Reliqui in castris esse maluerunt, quibus Romae non licebat, ob creditorum multitudinem. Coler. et Rupert.

Quae corruptus animus iubebat. Vetus editio, *quae corrupto animo iubebat.* hinc scilicet vulgarem scripturam nasci. omnes manuscripti, *quae corrupto animo lubebat.* Carrio. — Editio vetus, teste Carrione, *quae corrupto animo iubebat.* MSS. eiusdem, *corrupto animo ludebat,* unde ipse veram lectionem eruere mihi videor: *quae corrupto animo lubebat.* quod rarum et insolens. Plautus Asinar. I. 187. *Ubi eris? L. Ubicunque* libitum *erit* animo *meo.* Noster semel Iugurth. CXVIII. *arma, pecuniam, postremo quicquid* animo lubet, *sume, utere.* Infra omnino legendum: *qui ea compositurus.* Balliol. omittit praepositionem *a* in *a multis.* Infra: *existuma.* hoc est *considera,* ut apud Terent. et Hegesipp. I. 16. Wasse.

(XXXV.) Ubi neque. Ubi vident te neque pecuniam creditam condonare aut novas tabulas proponere. Crispin.

CAP. III.

Civiliter deponas. Victori duo facere necesse est, ut pacem non tantum bene constituat, sed etiam bellum civiliter deponat. Puto autem, civiliter deponit bellum, qui magis victis ignoscit, quam indulget ultioni; quod iure belli fieri posse et solere supra dixi. Wasse.

Illa ut quam iustissima. Glareanus, *illa quidem ut iustissima.* Fabri et Briconeti, *illa quam iustissima.* pro nobis est Vaticanus. Carrio.

De te ipso primum quia compositurus es, quod optimum factu est existima. Alii libri vulgati, *qui ea,* et forte, *quid.* Ciaccon. — Vett. Codd. habent, *qui ea compositurus es, quid optimum* etc. Videndum item an *optimum factum* scribi debeat, pro *optimum factu.* Sic enim locuti sunt veteres scriptores. Seneca de Vita Beata cap. II. in vet. cod. *Quamvis, quid optimum factum sit, non quid usitatissimum.* et Sallustius ipse in Bell. Iugurthae: *Quare optimum factum quidem tibi* etc. Sic enim est in vett. codd. Item Cicero in Catil. I. ut est in vet. cod. *Ego si hoc*
163 *optimum factum iudicarem.* et Plautus Aulularia * in vet. cod. *Hoc mihi factum optimum est* etc. Ursin. — Vaticanus, *qui ea.* Fabri et Briconeti, *qui compositurus.* Carrio. — Exinde apparet, hanc Epistolam scriptam esse paulo ante Bellum Hispaniense contra Petreium et Afranium. A. Popma.

Equidem ego cuncta etc. Praefert manifeste Sallustius clementiam ultioni; huic crudelitatis nomen imponit, retrahens scilicet Caesarem ab

exemplis Sullae, Marii et talium. Et revera ita est: nullum unquam imperium crudele aut tyrannicum fuit diuturnum. Aurea verba Eusebii huc scribo, quae exstant apud Stobaeum περὶ Ἀρχῆς· Ἀρχὴν ἔχων μὴ ἀπομνημονεύσῃς πρὸς τοὺς ἐν διχοστασίῃ σοι πρότερον γεγενημένους. οὐ γὰρ ὅπως ...μύνῃς ἐχρῆν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν παρῃρημένος, ἀλλ' ὅπως καὶ τῆς παρ' ἄλλων ἐπιβουλῆς ἀσφαλέας καὶ ἀνεπιβουλεύτους φυλάξῃς τοὺς ὑπό σου τεταγμένους, καὶ ὅπως τοῦ ὀρθοῦ φύλαξ εἴης καὶ θεοῦ μεγάλης δικαιοσύνης ὑπερέτης τε καὶ ἐξηγητής. Haec in aures, imo in mentem demittant illi, qui hodie non Principes, non Reges amplius, sed Monarchas audire se postulant; quos tamen ob saevitiam satius esset oppellari Tyrannos. Sed revera talis crudelitas perpetuam quasi umbram pone se habuit Dei ultricem manum. Notavit pie et serio Cominaeus in Richardo Angliae rège, et Ferrando Neapolitano. A. Popma.

Magis acerba, quam diuturna. Excerpta Polybii X. pag. 845. Ἐπειδὰν δὲ τῶν ἐπιθυμουμένων τυχόντες κακῶς ποιῶσι καὶ δεσποτικῶς ἄρχωσι τῶν ὑποτεταγμένων, εἰκότως ἅμα ταῖς τῶν προεστώτων μεταβολαῖς συμμεταπίπτουσι καὶ τῶν ὑποταττομένων αἱ προαιρέσεις. Livius VIII. 3. *Certe id firmissimum longe imperium est, quo obedientes gaudeant.* Lysias ait, τοὺς διαπραττομένους ὑπὸ τῶν βιασθέντων μισεῖσθαι. Huc etiam spectat Hegesippus I. 39. *Quod superbiae vel rapinae est, cito labitur, quod gratiae, diu tenetur.* Terentius Adelph. I. 1.

Et errat longe mea quidem sententia,
Qui imperium credat gravius esse aut stabilius,
Vi quod fit, quam illud quod amicitia adiungitur.

Seneca Oedipo:

Qui sceptra duro saevus imperio gerit
Timet timentes, redit in auctorem metus.

Thyeste:

Mihi crede, falsis magna nominibus placent,
Frustra timentur dura: dum excelsus steti,
Numquam pavere destiti, atque ipsum mei
Ferrum timere lateris: *o quantum bonum est*
Obstare nulli, capere securas dapes.

Adde Senecam de Clementia I. 19. Boëtium Consol. III. 5. Silium II. 00. D. Cyprianum Epist. ad Donatum pag. 8. Ferrandum Diaconum Reg. VII. Claudianus IV. Cons. Honor.

Muniti vivant gladiis, septique venenis,
Ancipites habeant arces trepidique minentur.

Wasse.

A multis. Fabri et Briconeti, *in multis;* a Vaticano abest omnis propositio. Carrio. — Esset hic latus exspatiandi campus: sed quamvis ...lo sufficient Gruterus ad Livii lib. VIII. cap. 21. Barthius ad Claudian. IV. Honorii Consul. vs. 289. P. Faber lib. II. Semest. cap. 2. In iusto ...tem principe num facilitas imperii, seu clementia, locum habeat, discutit ...ra. in Agr. Tac. Q. 170. Quantum bonum sit tranquilla potestas, docet ...rell. ad Stat. Sylv. pag. 24. Rupert.

Eam vitam bellum aeternum atque anceps gerere. Forte, eum

bellum aeternum gerens. CIACCON. — Vox *vitam* abundat, ut videtur, legendumque puto: *Eum bellum aeternum gerere* etc. vel, retenta etiam voce *anceps*, si placet. URSIN. — *Vitam* abundare ait Ursinus, quod ego de eius animadversione dictum velim. *Vita* quandoque denotat *vivendi modum* et *rationem*. Ut apud Graecos βίος, ὁ καθ' ἡμέραν βίος. vide Tzetzem in Schol. ad Hesiodum. Hoc sensu Terentius Adelph.

Inspicere tamquam in speculum, vitas *omnium*
Iubeo: atque ex aliis sumere exemplum sibi.

Noster iterat Fr. VI. 55. *Atque ego* in ea vita *multa legendo*, et 51. *In arces* vitasque varias *dispalata*. Eum excipit Tacitus Annal. I. 9. *apud prudentes* vita eius *varie extollebatur arguebaturque*. Denique vox *anceps* etiam retinenda; sequitur enim: *neque adversus neque ab tergo aut lateribus tutus*. quae vim verbi satis exprimunt. WASSE.

ATQUE ANCEPS. Ab operis est haec menda, scribe *et anceps*. CARRIO.

164 (XXXVI.) * CONTRA, QUI BENIGNITATE. Ad hanc plane faciem Iamblichus in Epistol. Ἀλλ' ὅταν χρηστότητι καὶ φιλανθρωπίᾳ τὸ σεμνὸν κραθῇ καὶ αὐστηρὸν τῆς ἐπικρατείας, ἐμμελὲς καὶ πρᾷον, προσηνές, καὶ εὐπρόσιτον καθίσταται. καὶ τοῦτο μάλιστα τὸ εἶδος ἡγεμονίας φιλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχομένων. Id est: *Si vero grave austerumque imperium benignitate et humanitate temperetur, concinnum, mite, mansuetum et adeuntibus facile redditur: quale genus imperii imprimis amant subditi.* COLER.

QUAM ALIIS CIVES. Vaticanus et vetus editio, *quam alii cives*. CARR.

AN QUI ME. Vaticanus, *haud scio an qui me*. CARRIO.

NATURA HOSTIBUS. Fabri, *natura nobis hostibusque nos*. Briconeti, *natura nobis hostibusque nosque maioresque*. Vaticanus, *natura nobis hostibus, nosque maioresque*. Subscripsit vetus editio, et nos nostrum punctum adiicimus. CARRIO.

EA CIVIBUS DANDA ARBITROR. Agesilaus apud Xenophontem: *Hostis loco civem nullum habebat.* Vid. Freinshem. Curt. lib. X. cap. 8. §. 17. RUPERT.

SANGUINE SANGUINEM. Briconeti et Fabri, *sanguinem sanguine*. CARR.

EXPIANDO. Iidem libri, *expianda*. CARRIO.

CAP. IV.

PAULO ANTE. Mirum est, quam accurate operam det Sallustius, ut Caesari omnia arma manibus excutiat, atque eum ad mansuetudinem magis magisque transducat; quasi monstri aliquid alere Caesarem, licet alioquin mitissimum, suspicetur. Nemo enim unquam victor post bellum eiusmodi non aliquam crudelitatem exercuit. Id Florus quoque tangit, in fine lib. IV. *Victores, quod non temere alias in civilibus bellis, pace contenti fuerunt.* COLER.

POMPEIUM. Vide nos ad Catil. XLVII. WASSE.

OBLIVIO ABSTULIT. Fabri et Briconeti, *obtinio*: ut et vetusta editio. Quibus etiam omnibus abest illud *abstulit*. Itaque legitur, *obtinio interfecit Domitium Carbonem*. Ego vero legendum coniicio, *oblivio abstulit*, illudque *interfecit*, quod hic locum habere nullum potest, cum sequatur

interfectos, ut glossema eiicio; nisi forte utrumque verbum exturbari placet et *obticeo* pro *obtineo* scribi hunc in modum: *At illa quae paullo ante hoc bellum in Cn. Pompeium victoriamque Sullanam increpabantur obticeo? Domitium, Carbonem, Brutum, alios item non armatos neque in proelio belli iure, sed postea supplices per summum scelus interfectos.* alii indicent. CARRIO. — Historia nota. Ceterum illud nobis haud satis probatum, τὸ *interfecit;* eo minus, quod statim intra eandem periodum repetitum legatur *interfectos:* quod ipsum sententiae explendae satis cum sit, miror, undenam alterum illud in contextum irrepserit. DOUZA. — Ego verbum *abstulit*, quod in nullis libris et editionibus antiquis exstat, induxi, et pro *interfecit* scripsi *intercepit*, ut lib. III. Hist. *Commeatibus interceptis*, ubi vulgo, *interfectis*. A. POPMA. — In MSS. *obtinio interfecit Domitium.* Carrio coniecit *oblivio abstulit*, et τὸ *interfecit*, quod nullum locum habere possit propter sequens *interfectos*, delet: deinde et tentat, *obticeo? Domitium.* Idem *interfecit* confodiunt Douza Pater et Freinshemius. Fortassis: *An illa, quae paullo ante hoc bellum in Cn. Pompeium increpabantur, oblivio intercepit? Domitium, Carbonem, Brutum* etc. GRONOVIUS. — De Bruto, Carbone, Domitio interfectis, ita res habet. Post bellum civile Marianum victor exstitit L. Corn. Sulla. Post hanc victoriam tanta proscriptionum vis, tanta civium mactatio insecuta est, quanta ante Romae nunquam audita fuerat. Sed aliud novum insuper ex hoc bello enatum, quod Sertorianum appellant, quodque eleganter Florus scribit nihil aliud fuisse quam Sullanae proscriptionis hereditatem. Contra hunc Sertorium, ut iam hostem P. R., missi sunt Metellus et Cn. Pompeius paulo post victores. Sertorio exstincto, novum continuo bellum exarsit, procante Lepido maximam partem proscriptorum. Huic se opposuerunt Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Sullanae dominationis successores et iam insignati. Sed * quae de Bruti, Carbonis, Domitii nece scribit Sallustius, 165 ea pleraque facta sunt bello Mariano et Sullano. Nam L. Domitius et Q. Mutius Scaevola, Pontifex Maximus, in aedem Vestae fugiens, iussu Marii in ipso aedis vestibulo occisus est, ut plerique existimant a Damasippo; ut Appianus vult, a Bruto Praetore urbano. Carbonem autem Pompeius occidit in Sicilia, muliebriter etiam flentem. Idem et Brutum interfecerat bello Lepidi. Hi igitur omnes non iure belli, sed per summum scelus trucidati fuerant; quae facinora Sallustius, iuris publici peritissimus, his verbis infamat: *Alios item non armatos, neque in proelio belli iure, sed postea supplices per summum scelus interfectos.* COLER.

PLEBEM ROMANAM IN VILLA PUBLICA PECORIS MODO CONSCISSAM. Alias in bellis civilibus vix saevitur in mediocres; sed in capita semper cuditur haec faba. Vell. lib. II. cap. 22. *Neque licentia in mediocres saevitum; sed excelsissimi quique eminentissimae civitatis viri, variis suppliciorum generibus affecti.* ut eum locum recte emendat Rhenanus, et post eum Acidalius. Gruterum enim qui in bellis lectum negat in mediocres saevitum, vix audio, quum ad hoc ipsum Sullae factum Velleius respicere potuerit. Plura, ad explicationem huius loci pertinentia, vide apud Lips. ad Senecae lib. I. de Clem. cap. 12. Erat autem *Villa publica* locus in campo Martio. Augustin. lib. III. de C. D. cap. 29. RUPERT.

In villa publica. Id ipsum quoque bello Mariano accidit. Florus lib. III. cap. 21. *Quatuor millia deditorum inermium civium in villa publica interfici iussit.* In numero tamen interfectorum dissentiunt auctores. Corn. Nepos IX millia ponit, Livius VIII, Plutarchus VI, Augustinus lib. III. de Civit. Dei VII. Porro Villa publica in Campo Martio fuit, domus illa quidem amplissima et recipiendis hostium legatis destinata. Coler.

Pecoris modo conscissam. Supra *more pecorum* dixit et lib. Hist. II. *vice pecorum obtruncabantur.* Tacit. XII. *modo pecorum a barbaris trahebantur.* et Livius lib. XL. *Modo pecorum fugientes per saltus invios consectati ceciderunt.* Videndum ergo an hic *pecorum* pro *pecoris* legi debeat. Et ipse supra, *bonus pecori agere;* quamvis Caesar dixerit, *magna vis pecoris.* Ciaccon. — De *villa publica* videnda quae notavimus ad denarium familiae *Didiae* et *Fonteiae.* *Modo* autem *pecoris* dixit, quod supra *more pecorum.* et lib. II. Hist. *Ceteri,* inquit, *vice pecorum obtruncabantur.* Tacitus lib. XII. *Modo pecorum barbari trahebantur.* et Livius lib. XL. *Modo pecorum fugientes per saltus invios consectati ceciderunt.* Sed apud Sallustium hoc loco non est necesse mutare *pecoris* in *pecorum,* cum ipse alibi dixerit, *bonus pecori ager.* et Caesar item, *magna vis pecoris.* Ursin. — Lege: *concisam. Heu quo illa.* Gronov.

(XXXVII.) Vastatio domorum. Omnes libri, *domuum.* Carrio.

A te victoriam omnia. Postremam vocem ignorant vetus editio Fabri et Briconeti, itaque dele a sententia, optime. Carrio. — Ego potius illam retinerem: delerem autem τὸ *erant.* Gronovius.

Ad quae te illi iidem hortantur. Illi iidem, id est, *dominationi magistri ac cruenti sycophantae,* qui consilium meum, quo tibi omnia arma de manibus excutio, atque adeo ad mansuetudinem magis magisque
166 transduco, exsibilant, * et me corruptorem victoriae tuae praedicant. Verebatur enim Sallustius ex iis esse, qui perpetuum malum regum omnium et principum sunt, et quos in principibus perstrinxit Seneca lib. VI de benef., cap. 30. *Secuti iram, quam nemo revocabat, multorum sanguinem hauserunt, fusuri novissime suum* etc. Deterret vero hic Caesarem ab huiusmodi cruentis consiliis, subiiciendo velut imaginem futurorum malorum, quae ab iis proficisci solent. Spectat ad hunc locum communis ῥῆσις illa Vopisci in Aureliano: *Et quaeritur quidem, quae res malos principes faciat? Iampridem nimia licentia; deinde rerum copia; amici praeterea improbi, satellites detestandi.* Ac tales Nero praeter alios habuit Tigellinum et Poppaeam, quos scribit Tacit. XV. Annal. *fuisse saevienti principi intimos consiliorum: horumque ille malas artes, quibus solis pollebat, gratiores ratus, si principem societate scelerum obstringeret, ad caedem virorum illustrium eum impellebat: haec vero, in parricidium et perniciem matris Agrippinae, eundem instigans, aliquando per facetias incusabat, et pupillum vocabat, qui iussis alienis obnoxius non modo imperii, sed libertatis etiam indigeret.* ut scribit lib. IV. Rupert.

Utriusque vestrum. Scribe de libro Vaticano et Fabri: *Utrum vestrum arbitrio iniuriae fierent.* scilicet, inquit, id a vobis civilibus ist actum esse bellis, tuone an vero Pompeii arbitratu fierent iniuriae. Carr.

Neque receptam sed captam a te Rempublicam. Non aberrarunt a vero, qui sic iudicarunt. Nam et Cicero lib. VIII. Epist. ad Att. XI. de caussis belli civilis inter Pompeium et Caesarem conflati, disserens, *Dominatio*, inquit, *quaesita ab utroque est, non id actum, beata et honesta civitas ut esset.* Sed et Plut. in Bruti vita, omnes ait servitutem civium suorum quaesisse, uno Bruto excepto, cui bellum gerenti libertatem Pop. Rom. non vero servitutem cordi fuisse, etiam ex adversariorum ipsius confessione appareat. Rupert. — Ausonius in Caesaribus Epigr. XX. pag. 226. edit. Tollianae:

Tuque, Severe pater, titulum ne horresce novantis,
Non rapit imperium vis tua, sed recipit.

Haverc.

Et ea causa exercitus stipendiis confectis, optimos et veterrimos omnium. Corruptum hoc colon dicam, et dicam tantum. Vix enim medeor absque MSS. Tamen si coniecturas non aspernaris, promam quid in mentem mihi venerit. Quatuor istas voces, *optimos et veterrimos omnium*, ferre possem si quis iugularet. Sunt enim infarta e glossis, et nihil aliud, quam interpretatio illorum, *exercitus stipendiis confectis.* Sic et in aliis belli illi superiorum saeculorum librarii, quaecunque ad oram et in margine alicuius libri vel supra lineam explanationis locò adscripta reperierunt, simul in textum receperunt, saepe etiam, quod glossemata illa nimis intelligerent, vèteri genuina scriptura expulsa. Reliqua sic concipio: *Parentesque alibi, alibi liberos armis contendere.* Nam et hoc saepe factum, ut una vox propter similitudinem sequentis lateret. Vide similia exempla apud Sciopp. in Arte Critica. Haec olim ita videbantur, nunc maneo vulgatam cum Gronovio ad Livii lib. III. cap. 37. Rupert.

Parentesque alibi, alibi liberos. Ut solet in bellis civilibus. Sane et apud Tacitum lib. III. Hist. cap. 25. occurrit horribilis et plus quam miserabilis planeque tragicus casus, quo filius patrem interfecit ab altera parte pugnantem. Ovid. lib. III. Fastor.

— — *Hinc coniunx, hinc pater arma tenet.*

Rupert.

Alii liberos. Sic Livius III. 37. *Et iam ne tergo quidem abstinebatur: virgis caedi, alii securi subiici.* Caesar I. 8. vid. omnino Gronov. ad locum Livii supra laudatum. Wasse.

Ut ex alienis malis deterrimi mortales ... sumtus quaererent. Quam ex aliena calamitate vulgus militum saepe messem quaerat, docet Cic. IX. ad Att. Ep. 6. et lib. VI. Fam. 6. Rupert.

(XXXVIII.) Quali quisque. Fabri, *quales quisque.* Carrio.

* Etiam tum dubia victoria. Quae alias moderatos reddere debuisset. 167
Siquidem remoto metu, vel votorum suorum compotes, et cum res suas inconstabilitas existimant, quali sint ingenio, tum demum aperiunt, et in scelera simul ac decora prorumpunt. Lactantius lib. VI. Instit. cap. 6. *Quidam probitate ficta viam sibi ad potentiam muniunt, faciuntque multa, quae boni solent, eo quidem promtius, quod fallendi gratia faciunt: utinamque tam facile esset praestare, quam facile est simulare bonita-*

tem! Sed ii, cum esse coeperint propositi ac voti sui compotes, et summum potentiae gradum ceperunt: tum vero simulatione deposita mores suos detegunt, rapiunt omnia et violant et vexant eosque ipsos, quorum curam susceperunt, insequuntur. RUPERT.

GESSERIT. Idem Fabri, *gesserint.* CARRIO.

QUOQUE MODO IN BELLI ADMINISTRATIONE SCORTA AUT CONVIVIA EXERCUERINT NONNULLI. Eadem loquendi ratione usus et Plautus Amphitr.

Haec nox scita est exercendo scorto conducto male.

Item Catullus:

Aemulus iste tuus, qui vestrum exercet amorem.

DOUZA.

QUORUM AETAS NE PER OTIUM QUIDEM TALIS VOLUPTAS. Venetum, *talis voluptatis.* RIVIUS.

CAP. V.

QUALE ID SIT. Omnes libri, *qualis sit.* CARRIO.

QUONIAM ORTA OMNIA INTEREUNT. Aeterna lex, a principio dicta omni mundo, nasci, denasci, oriri, aboriri: nec quicquam stabile, aut firmum arbiter ille rerum esse voluit, praeter ipsum.

— — Uni DEO
Nunquam senectus, atra nec mors imminet:
Sed alia miscet domitor aetas omnia.

exclamat Sophocles; cui addendus Tacitus III. Annal. 55. et Seneca in Octavia Act. V.

Regitur fatis mortale genus,
Nil sibi quisquam spondere potest
Firmum ac stabile.

Pachymer. lib. II. cap. 27. *Fatum ut animantibus, ita et civitatibus inevitabile.* Vell. lib. II. cap. XI. *Urbium imperiorumque nunc floret fortuna, nunc senescit, nunc interit.* Adde Freinsh. in Curt. lib. V. cap. I. §. 34. et lib. V. cap. 7. §. 9. Morell. in Stat. pag. 52. De conversione omnium rerum egregie disserit H. Grotius in de V. R. C. pag. 166. RUPERT.

QUA TEMPESTATE URBI ROMANAE FATUM EXCIDII ADVENTARIT. Sic Iuvencus:

Immortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non Regna hominum, NON AUREA ROMA.

Alias vulgo credebant, urbem Romam aeternam fore: idque ipsum tinnit Erinna poëtria, hisce versibus, quibus Romam affatur, a Lipsio lib. I. de Magn. Rom. cap. 2. sic Latinitate donatis:

Ipsa quae gaudet variare cuncta,
Resque transformare hominum, Vetustas,
Spirat haec uni tibi semper auram a
Puppe secundam.

Ex hac opinione fluit illud Horatii lib. III. Carm. Od. 30.

Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.

Ad quem locum Torrentius: „His verbis nominis sui perpetuitatem significat. Romam enim credebant aeternam fore. Quo illud quoque Virgilii „referendum lib. IX.

„*Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum*
„*Accedet, imperiumque pater Romanus habebit.*

„Et hinc illae marmorum ac numismatum inscriptiones, ROMA AETERNA, „IMPERII PERPETUITAS." Haec Torrent. Et eiusdem sententiae aenigma Varronianum est apud Gellium lib. XII. cap. 6. constitutum a Barthio lib. XVI. Adv. 23.

Semel-minus? non. Bis-minus? non. Sat scio.
An utrumque? verum. Ut quondam audivi dicier,
Iovi ipsi regi noluit concedere.

Significat Romanum imperium sine termino mansurum. Quin et divinos honores Romae plerique veterum tribuere, *templaque ac sacerdotes ei instituere*, ut in Asia Smyrnaei ac Pergamenses, in Graecia ipsi Athenienses; unde inscriptiones et nummi veteres: *ΡΩΜΗ ΘΕΑ*, ROMA AETERNA, ROMAE ET AUGUSTO. Idem Torr. ad Horat. * IV. Carm. Od. 3. 168
Tiberius apud Tac. lib. III. Annal. cap. 6. *Principes mortales, Rempublicam aeternam esse.* Aliter tamen *conditor Sibyllinorum carminum*, qui Romam ῥύμην futuram canit. Ac sane, hodiernam Romam, veteris urbis tantum cadaver esse, constat. Unde praeclare Lips. lib. I. de Const. cap. 16 *Illa ipsa rerum gentiumque domina, et falso aeterna urbs, ubi est? obruta, diruta, incensa, inundata; perit non uno leto, et ambitiose hodie quaeritur, nec invenitur in suo solo.* Freher. Not. ad Petr. de Andlo lit. II. cap. 20. Romanis veterem et ridiculam hanc persuasionem fuisse putat, a possesso Palladio, eosque sibi blanditos, Iovis verbo ad Iunonem:

His ego nec metas rerum, nec tempora pono:
IMPERIUM SINE FINE DEDI.

Quo alludit Sulpicia poëtria in Satyra, de edicto Domitiani:

Aut frustra uxori mendaxque Diespiter olim,
IMPERIUM SINE FINE DEDI, *dixisse probatur.*

Ego, omnia de vano hausta, non adducor, ut existimem, sed potius famam ad gentiles pervenisse, e sacratissimis Danielis Prophetae vaticiniis, et, quae de imperio dicuntur, perperam intellecta de Urbe. Constat enim ex iis, Romanum imperium, cum sole et luna, semper fore, nec finem ante magnum illum et decretorum diem, sortiturum. Quanquam non sim nescius, alio trahi ab aliis, v. g. ab Alstedio, cuius in Θ. Chronolog. pag. 483. haec verba reperiuntur: „Philosophi, rerum Astronomicarum peritiores, numerant quatuor Monarchias, non secundum praedominium Regnorum, sed „secundum IV Cardines Mundi. Prima est Orientalis, Assyriorum; secunda Meridionalis, Persarum et Graecorum; tertia Occidentalis, Romanorum; quarta Septentrionalis sive Borealis, quam Deus constituet in „Septentrione per Leonem Septentrionalem, magna cum admiratione illorum, qui divinam Apocalypsin, et harmoniam illam, quam hic exerto „digito monstramus, nihili faciunt." Haec ille. Ego nolim natare in hoc freto, vel, contra veterum omnium auctoritates, novi quidpiam moliri. Vide Bern. in Tuba Pacis pag. 14. et 15. RUPERT.

Cives cum civibus manus conserturos. Ait alibi: *Discordia maximas res dilabi.* quod praecipue de civitatibus intelligendum esse docet Democritus: Ἀπὸ ὁμονοίης, inquit, τὰ μεγάλα ἔργα, καὶ ταῖς πόλεσι τοὺς πολέμους δυνατὸν κατεργάζεσθαι, ἄλλως δ' οὔ. Haec bellorum civilium vis ac potentia, ut civitates alias inexpugnabiles facillime perdant. Sed vere puto de Roma scripsit Florus lib. IV. *Iam paene toto orbe pacato maius erat imperium Romanum, quam ut illud externis viribus exstingui posset. Itaque invidens fortuna principi gentium populo, ipsum illum in exitium suum armavit.* Haec etiam de Romanis sententia fuit Hetruscorum, teste Livio. Coler. — Ite tripodes, fibrae, sortes, aves, sidera, monstra; nemo eventus futuri signum certius legit; nemini rerum imminentium verior obversata species, quam Sallustio. Nimirum ex hoc loco clare cognoscimus, prudentiam quodammodo esse divinationem, sive, ut auctor libri de IV Virtutibus loquitur, *praesentia ordinare, futura providere, praeterita recordari:* ac libenter Nepoti credimus de Cicerone, non ea solum, quae vivo se acciderunt, futura praedixisse, sed etiam, quae postea usu venere, cecinisse ut vatem. Sic Agesilaus, sic Hannibal de exitu rerum divinarunt: sic et Sallustius excidium urbis Romae caussasque praesensit, ut evenit. Utinam tales consultores sint Principibus nostris, tales Rebuspublicis; cum bella suscipienda, cum societas ineunda, cum partibus accedendum aut renunciandum, cum paces faciendae sunt! Plura de hac divinatione vid. apud elegantiss. Boeclerum Comm. in Corn. Nep. Quod vero bellis civilibus defessi et exsangues nationi praedae fuerint Romani, quid opus pluribus dicere? Fuere Gothis, Hunnis, Vandalis, Longobardis, et omni barbarorum faeci prodeunti e latebris. Rupert.

Ita defessos et exsangues Regi aut nationi praedae futuros. Hoc enim semper hostes externi faciunt, ut exspectent, donec, attritis bellantium inter se viribus, victos victoresque defessos pariter aggrediantur. Exemplo sit Eumenes, Rex Bithyniae, qui sparsis consumtisque Seleuco et Antiocho, bello intestinae discordiae, quasi vacantem Asiae possessionem invasurus, victorem Antiochum Gallosque aggreditur. *Nec difficile saucios adhuc, ex superiore congressione, integer ipse viribus superat.* ut refert Iustin. lib. XXVII. cap. 3. §. 1. et 2. ubi notam Bernecceri consule. Et hinc firmissima ratione petita, supra in Catil. cap. 39. iudicat idem Noster, nec Catilinae victoriam diu laetam fuisse futuram, si quam fortunae benignitas adstruxisset: *Quod si primo praelio,* inquiens, *Catilina superior*
169 *aut aequa * manu discessisset; profecto magna clades atque calamitas Rempublicam oppressisset; neque illis, qui victoriam adepti forent, diutius ea uti licuisset; quin defessis et exsanguibus, qui plus posset, imperium atque libertatem extorqueret.* Huc pertinent egregii versus Michaelis Hospitalis lib. IV. epist. 7. ad Carolum Cardinalem Lotharingiae:

O caecas hominum mentes! dum mutua stulti
Pastores odia exercent, lupus intrat ovile.

Elucet denique hinc sapientia consilii illius veterum Franconum de finiendis bellis civilibus, quo de supra ad Iugurth. cap. LXXIX. 3. Rupert.

Aliter non orbis terrarum, neque cunctae gentes conglobatae contundere queunt hoc imperium. Vide Virdung. ad Agr. Tac. cap. XII.

et XXXIX. Not. ad Flori lib. IV. cap. 12. §. 1. Bern. in Germ. Tacit. Quaest. 122. De Hispanis vide, quae scripsit Thuan. lib. XLVIII. in Descriptione Hispaniae. RUPERT.

CONCORDIAE. Fabri et Briconeti, *firmanda igitur sunt vel concordiae.* CARRIO.

(XXXIX.) SI SUMTUUM ET RAPINARUM LICENTIAM DEMSERIS. Caussas discordiae ex abdito eruit. Nam ex sumtibus egestas, ex egestate rapinae, e rapinis discordiae oriuntur. Quod ex sumtibus egestas, diducit Pier. l. XVIII. cap. 4. quod ex egestate rapinae, docet vulgatum illud:

Qui sua consumunt, cum deest, aliena sequuntur.

quod ex rapinis rerum turbatio, testatur ipse C. Iulius Caesar lib. VI. *Ne qua oriatur pecuniae cupiditas, qua ex re factiones dissensionesque nascuntur.* RUPERT.

VETERA INSTITUTA REVOCANS. Intelligit leges sumtuarias et cibarias, Liciniam, Fanniam, Didiam, Orchiam et alias eiusmodi. Has leges optimas in contemptum ob corruptos civitatis mores abiisse non tantum hic scribit, sed exprobrat Romanis Tertullianus quoque Apologet. cap. VI. *Quonam illae leges abierunt sumptum et ambitionem comprimentes, quae centum aera non amplius in coenam subscribi iubebant, nec amplius quam unam inferri gallinam, et eam non saginatam? Video enim centenarias coenas a centenis iam sestertiis dicendas.* Hoc autem salubre Sallustii consilium, quia Caesari maxime probatum fuerit, nemo est qui dubitet; quippe recordatus legum Iuliarum, quae sub ipso etiam Augusto latae, quarum non postrema fuit sumpturia, de qua Suetonius et Agellius. COLER. — Intelligit leges sumtuarias et cibarias, Liciniam, Fanniam, Didiam et alias. Est vero et hoc dogma e sacrariis prudentiae, si qui depravatos saeculi mores, et veterum institutorum usum revocare conentur, vulgo esse ioco et risui. Quaeso, tempora et homines nostros inspice; quis vetustis moribus utitur sine nota incivilitatis? Natus est adverso Genio, iratisque Lubentiis ac Gratiis, quisquis lasciviae non blanditur? quis, si optima instituta in usum revocare tentet, non statim audit imperitus praesentis status? Imo ioco et risui est, quasi retro vivere velit. Hoc nemo felicius expresserit illis, qui turbidum vitae genus in scena repraesentant. Apud Aristophanem in Nubibus, pater ut filium stultitiae damnet, ait, eum *sapere antiqua.* et apud Plautum in Trinummo, ubi Stasimus servus sic optat: *Utinam veteres mores veteresque parsimoniae potius maiori honori hic essent quam mores mali!* respondet Charmides senex: *Dii immortales! basilica hic quidem facinora inceptat loqui, Vetera quaerit, vetera amat: hunc morem maiorum esse, scias.* Adde Bernecc. ad Germ. Taciti Quaest. 93. f. et Quaest. 107. et 112. f. RUPERT.

ET FINEM SUMTUUM STATUERIS. *Et* vacat, ut opinor. CIACCON. et URSIN. — Coniunctionem *et* dele. Vult enim unicuique facultates suas et item familiarem modulum sumtuum esse. Accedunt libri. CARRIO.

STATUERIS. Caussas discordiae ex abdito eruit. Nam ut ex sumtibus et luxuria egestas, ita ex egestate rapinae procedunt. Rapaces autem discordiae civilis faces. Priorem caussam idem scriptor gravissime in Bello

Catilin. et alibi declarat. Eamque inter alias Rerumpublicarum pestes primam retulit Pythagoras, quem ait dixisse Stobaeus: εἰσιέναι εἰς τὰς πόλεις πρῶτον τρυφὴν, ἔπειτα κόρον, εἶτα ὕβριν, μετὰ δὲ ταῦτα ὄλεθρον. Apposite Florus lib. III. *Magnificus apparatus conviviorum, et sumptuosa largitio, nonne ab opulentia, paritura * mox egestatem? Haec Catilinam patriae suae impegit.* Coler.

Homines adolescentuli. Intelligit iuventutem Romanam, quae si corrupta est, Respublica nunquam valebit. Nihil autem ad prodigalitatem propensius, quam iuvenum animi. Ubi vero ille mos incessit, quem Sallustius ait, iam non amplius admonitione, sed censura et correctione opus. Intra pudoris itaque et modestiae septa a pueris includenda et continenda iuventus, in omni civitate. Id severe Plato quoque libro V. de Republica praecipit, ubi inter cetera, παισὶ δὲ, inquit, αἰδῶ χρὴ πολλὴν οὐ χρυσὸν καταλείπειν. De modestia vero sive mediocritate iuventutis eleganter Hippodamus Pythagoreus: Τὸ καθόλου δὲ πειρῶσθαι διὰ τούτων, ὡς ὅτι μάλιστα ποιεῖν τὴν πόλιν, ὅσας ὁμολογήσῃ καὶ σύμφωνος τοῖς αὐτοῖς μέρεσιν, ἀλλὰ μὴ στασιάζουσα καὶ διαμαχομένα. ἔσεται δὲ τοῦτο, αἴκα τὰ πάθεα τὰς ψυχὰς παιδεύηται τῶν νέων, καὶ εὖ τὸ μέτριον τηρῆται. Id est, *Et universe hoc eniti decet, ut his modis, quantum fieri potest, civitatem consonam partibusque suis concinnam et aequalem reddamus, ne discordiis et seditionibus commoveatur. Hoc ita eveniet, si iuvenilium animorum affectus regentur, et ad modestiam ducentur.* Contra si fiet, illud sequetur, quod nemo melius aut gravius quam Sallustius dixerit: *Ergo animus ferox, prava via ingressus, ubi consueta non suppetunt, fertur accensus in socios modo, modo in cives: movet composita, et res novas veteribus adquirit.* Coler.

Res novas veteribus adquirit. Si sanus hic sit locus, tum sensus esse videtur: movent pacata et veteribus largitionibus id apud plebem assequuntur, ut ex Praeturis et Consulatibus sumtui et lubidini suppetat, vel saltem *alia super alia cumulat*, quomodo accepisse Ambrosium Serm. LXXXI. putem. *Semper enim studet avaritia* cumulare nova veteribus. Audiamus iam Crispinum: „VETERIBUS, HOC EST, ALIENA CONSUMENDO, NIHIL LUBIDINI DENEGANDO. CAETERUM VIDE MIHI, QUAESO, QUOMODO SENTENTIAM SUAM EXPRESSERIT. PETIIT RES EX IPSIS NATURAE VISCERIBUS, UBI OMNIA IISDEM CONSERVANTUR PRINCIPIIS, QUIBUS GENERATA SUNT. VERUM IOCUS EST EX RERUM VETERUM ET NOVARUM OPPOSITIONE. QUAE EO MINUS BENE COMPOSITA VIDENTUR, QUOD EX VETERIBUS NOVA SOLEANT EMERGERE." O Diva Nox! Wasse.

Tollendus foenerator. Foenoribus enim iuventus, quasi quodam aucupio irretitur, et a bonarum artium studio arcetur. Bodinus legendus lib. V. cap. 2. Hoc tantum addo, nullam esse tamen inter leges Iulias de Foeneratoribus. Et de antiqua illa Genutia res est nota: de Duillia item. Coler. — Quomodo foeneratorum licentiam sustulerit Caesar, vide Tacit. VI. Annal. 16. ibique Lipsium. Ita Zamoscius, magnus ille quondam Poloniae Cancellarius, amore tranquilli status patrii, suprema voluntate foeneratorum coërctionem proceribus Regni commendavit, his verbis: Q

ibus pietatem erga patriam, observantiamque erga regem commendo: ut urum et discordiam fugiant quam maxime, et foeneratorum avaritiam, ublico consensu, coërceant, rogo. RUPERT.

EA VERA ATQUE SIMPLEX VIA EST, MAGISTRATUM POPULO, NON CREATORI, GERERE. Mens: Officium tuum ad salutem populi, quam credi-rum, dirigere decet, et magnificum esse in augenda, non minuenda epublica. Huc pertinet illud Ciceronis V. de Rep. *Moderatori Reipublicae ata civium vita proposita est: ut scilicet ea opibus firma, copiis locu-les, gloria ampla, virtute honesta sit.* Vide Lips. N. ad lib. II. Polit. ap. 6. RUPERT.

CAP. VI.

(XL.) * ATQUE EGO SCIO, QUAM ASPERA HAEC RES IN PRINCIPIO 171
TURA SIT, PRAESERTIM IIS, QUI SE IN VICTORIA LICENTIUS LIBERIUSQUE [illegible]. Quam variae multorum spes sint ante victoriam, docemur ipsius [illegible]ris exemplo, in quem plerique postea insurrexerunt, qui se in victo-[illegible] licentius liberiusque quam artius futuros credebant. Sic enim de ipso [illegible] hiantibus illorum cupiditatibus disserit Seneca lib. III. de Ira cap. 30. *[illegible] irascimur, quod minora nobis praestiterint, quam mente con-[illegible], quam quae alii tulerint. Hinc perniciosissimae irae nascuntur, [illegible] sanctissima quaeque invasurae. Divum Iulium plures amici confece-[illegible], quam inimici, quorum non expleverat spes inexplebiles. Voluit [illegible] ille: neque enim quisquam liberalius victoria usus est, ex qua [illegible] sibi vindicavit nisi dispensandi potestatem: sed quemadmodum suf-[illegible] tam improbis desideriis posset, quum tantum omnes concupiscerent, [illegible] poterat unus!* Haec ille; quem et consulere potes cap. seq. et [illegible] II. de Benef. cap. 27. ibidemque Lipsium. E recentioribus hunc pro-[illegible] suorum affectum detexit prudentissima principum nuper Angliae [illegible], Elizabetha, apud Buchan. lib. XVII. Rer. Scoticar. in responsione [illegible] postulationem legatorum Reginae Scotiae: *Qui me, cum Elizabeth modo [illegible], summa benevolentia complectebantur, et si forte alacriore vultu [illegible] intuita, secum cogitabant, statim atque ego regnum adepta essem, [illegible], pro suae cupiditatis potius, quam officii mihi praestiti modo, remu-[illegible] iri. Nunc vero cum eventus expectationi non respondeat, quidam [illegible] non gravate novam rerum mutationem, in spem fortunae melioris [illegible]. Nullae enim principum facultates, quantumvis magnae, insatia-biles hominum cupiditates explere poterunt.* RUPERT.

SI EADEM. Omnes libri, *sin eadem.* CARRIO.

SAPIENTES PACIS CAUSSA. Ita Cicero: *Ita bellum suscipiatur, ut nihil [illegible], quam pax quaesita videatur.* Probat enim sanctus Augustinus: *[illegible]*, inquit, *licentia iniquitatis eripitur, utiliter vincitur.* et alibi: *Apud veros Dei cultores etiam illa peccata non sunt, quae enim non cupiditate [illegible] crudelitate, sed pacis studio geruntur, ut mali coërceantur, et boni sublevent ur.* Adtraho et illud Flori lib. III. cap. 21. *Vincentibus, quibus pax et quies potior.* Seneca Hercule furente:

Si aeterna semper odia mortales agant,
Nec coeptus unquam cedat ex animis furor,
Sed arma felix teneat, infelix paret,
Nihil relinquent bella.

et iterum:

Pacem reduci velle victori expedit,
Victo necesse est.

COLER. — Vide Lips. Polit. lib. V. cap. 4. RUPERT.

ET OMNIA ASPERA, UTI SOLES, PERSUADE. Legendum *pervade*, ex Veneto. id quod sensus quoque ipse postulare ita videtur. RIVIUS.

UTI SOLES PERVADE. Sic recte olim correxi, nam quod in aliis est *persuade*, id rectum esse cui quaeso persuaderi poterit? CARRIO. — In Iugurth. dixit *supervadere*, sed illud alterum tuetur Ammian. pag. 192. l. pervadere *cuncta cogitabant*. Vocem *aspera* servat Tacitus Annal. IV. *Infoecunditati terrarum aut* asperis *maris obviam it*. WASSE.

NAMQUE AUT TU MEDERI POTES. Cic. pro Marcello cap. 1. *Quae quidem tibi nunc omnia belli vulnera sananda sunt, quibus praeter te mederi nemo potest*. BROUKH.

NEQUE QUISQUAM TE AD CRUDELES POENAS AUT ACERBA IUDICIA INVOCAT. Hoc simile est illis, quae supra habentur: *Ne vos ad virilia illa vocem*. Tacitus lib. XVII. *Cum neque ad bellum vos, neque ad periculum voco*. CIACCON. et URSIN. — Vide Not. ad Iugurth. cap. 3. §. 1. Bern. Q. in Agr. Tac. 170. RUPERT.

172 AUT ACERBA IUDICIA INVOCAT. Supra, *Deinde * ne vos ad virilia illa vocem*. Tacit. Hist. I. *non ad bellum vos neque ad periculum voco*. CIACCON.

(XLI.) EA VERO. Libri scripti melius, *Ea vera clementia e. c. ne merito c. p. e.* hoc est, in rempublicam constituisse, et bonis artibus moribusque ornasse, ne cives ea committant propter quae merito patria expelli possint. Sed libentius legerem *expellantur*, quam *expellerentur*; vel potius sic: *Ea vero clementia erit, ne merito cives patria expellantur, retinuisse ab stultitia, et falsis voluptatibus*. omissa voce *consuluisse*. CIACCON. — Omnes libri, *ea vera*. uti supra, *ea vera atque simplex via*. CARRIO.

NEC INMERITO CIVES PATRIA EXPELLERENTUR. Vet. cod. meus habet, *Ne merito* etc. ut sit, *Ne cives ea committant, ob quae merito patria expellantur*. Sic enim magis placet quam *expellerentur*; et fortasse illud *consuluisse* abundat. URSIN. — Plurimi exulabant post bellum civile, et plerique sua sponte, vel metu Caesaris. Cum autem illa res sit adversa libertati, data opera Caesarem non ipsum tantum a proscriptionibus civium absterret, sed ultro etiam instigat, ut eos ab omni seditiosorum iniuria et exsiliis liberos et securos praestet. Nam cives patria expelli, hoc demum asperum et acerbum est imperium, non clementia. Cicero etiam manifeste dicit exsilium non esse poenam iudicii. Sic enim loquitur in Orat. pro domo: *Quid enim est exul? Ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis*. COLER.

RETINUISSE AB STULTITIA ET FALSIS VOLUPTATIBUS. Quo etiam facit sententia illa Aulalariae Plautinae: *Hoc servi esse officium reor, Retinere ad salutem, non herum, quo incumbat, eo impellere.* DOUZA.

PACEM CONCORDIAMQUE. *Que* deest libro Fabri: et in Fabri et Bricó-neti est *stabiluisse* pro *stabilivisse;* uti etiam *concesserim* pro *concessseris.* CARRIO.

NON SI FLAGITIIS. Hoc est: vera clementia non fuerit si (quod quidem in praesens suave) corruptis moribus fraena permittas. WASSE.

GAUDIUM CUM MOX FUTURO MALO. Describit ingenium voluptatis, quae, cum datura videtur laetitiam, causa doloris est. *Ille ex conviviis et luxuria: ille ex ambitione et circumfusa clientium turba: ille ex amica voluptatem quaerit. Sed omnes istos oblectamenta fallacia et brevia decipiunt: sicut ebrietas, quae unius horae hilarem insaniam, longi temporis taedio pensat. Sicut plausus et acclamationis secundae favor, qui magna sollicitudine et partus est et expiandus.* Seneca ep. 59. ubi negat, huiusmodi homines prorsus habere gaudium: *Quid ergo,* inquiens, *stulti ac mali non gaudent? non magis, quam praedam nacti leones. Cum fatigaverunt se vino et libidinibus, cum illos nox inter vitia defecit, cum voluptates angusto corpori ultra, quam capiebat, ingestae, suppurare coeperunt, tunc exclamant miseri Virgilianum illud versum:*

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti.

RUPERT.

CAP. VII.

MAXIME ERECTUS. Omnes libri, *maxime fretus.* CARRIO.

NEGOTII MAGNITUDINE. Proprium alti et heroici animi, non tam parvis quam magnis rebus patrandis aptum esse. COLER. — Seneca de Providentia cap. 5. *Boni viri laborant, impendunt, impenduntur, et volentes quidem.* RUPERT.

QUIA TIBI TERRAE etc. Ita modeste vocat Romanum imperium, quod terra et mari potentissimum erat. Supra tamen non sibi temperavit, quin diceret: *Neque, si pati potuisset, orbis terrarum bello concussus foret.* Et Cicero satis magnifice, in Orat. de Provinc. Consul. *Nulla gens est, quae non aut ita subacta sit, ut vix extet: aut ita domita, ut quiescat: aut ita pacata, ut victoria nostra imperioque laetetur.* Nescio quam vere hoc dixeris, Cicero, ante clausum ab Augusto Ianum. Quid enim ad septentrionem conversa plaga postea non est ausa? Quid Pannonii, Dalmatae, Mysii, Thraces, Daci? Ipsam Germaniam victam noluissetis. Florus ait lib. IV. *Germaniam quoque utinam vincere tanti non putasset! magis turpiter amissa est, quam gloriose adquisita.* Sed omitto Augusti seculum. Diu fuit, ut magis victi Germani, quam domiti dici debuerint. COLER. — Potius est, ut Sallustium *terra et mari* scripsisse credamus. DOUZA.

* ATTINGERE NEQUIT. Vaticanus, *attingere nequiret.* CARRIO. 173

MAGNAE CURAE MAGNA MERCES EST. Cum multo labore et sumtu et periculo Maximiliano I. victoria staret, nummus eius rotam habet, quae

sub mundo volvitur; Reges notans et principes non nisi per tot discrimina ad ardua pervenire, quod in malo Punico acini reperiuntur. Sed ut ... corticis et amari malum est Punicum: acinos habet suaves: nucleos ... cos: sic dulcissima est periculorum exantlatorum recteque factorum ... moria. Luckius in Nummis. Habet autem et Nummus inscriptionem ... PER TOT DISCRIMINA. Super rotam Orbem, infra MALUM Punicum. RUPERT.

UTI PLEBES, LARGITIONIBUS ET PUBLICO FRUMENTO CORRUPTA, HABEAT NEGOTIA SUA. Plebem Rom. ita describit Cic. I. ad Att. 16. *Illa concionalis hirudo aerarii, misera ac ieiuna plebecula.* Vide Casaub. ad Suet. Aug. cap. 42. Lips. I. Elector. 8. De otiosis in Republica non ferendis egregie disserit Bernecc. in Germ. Taciti Q. 62. RUPERT.

LARGITIONIBUS. Quibus magis capitur, quam ullis honoribus. Livius lib. VI. Plebs ad eas leges, quae ad ipsius lucrum et sublevationem bonorum pertinent, tutandas potius animatur, quam ad eas, quae ad solum honorem spectant, eumque illi tribuunt. Romae certe leges foenebres et agrariae magis auditae, quam de Consulatu aut aliis muneribus honorariis. Largitionum usus, morum corruptor unicus, diu Romae incognitus fuit. Testatur Sallustius, gravissimus suae Reipublicae censor, in bello Iugurthino: *Nam etiam tum largitio multis ignota erat; munificus nemo putabatur, nisi pariter volens: dona omnia in benignitate habebantur.* Sed de alia largitione loquitur Sallustius, quam illa plebeia. Quid ex legibus etiam illis agrariis et frumentariis calamitatis in Rempublicam invectum sit, tot seditionibus illustratum est. Florus lib. IV. cap 13. *Sed haec ipsa in perniciem redibant, et misera Respublica in exitium suum merces erat. Nam et a Senatu in equitem translata iudiciorum potestas, vectigalia, ... est, imperii patrimonium supprimebat, et emptio frumenti ipsos Reipublicae nervos, exhauriebat aerarium.* Haec Florus. COLER.

HABEAT NEGOTIA SUA. Quam hoc sit prorsus necessarium, intellexit et Draco, dum legem de otiosis tulit ab Aegyptiis petitam. Amasis enim (ut est apud Herodot. lib. II.) legem condidit, ut, qui non demonstraret unde legitime viveret, morte mulctaretur. Adde Diod. lib. I. Laërtius in Solone dubitans de auctore: *Is qui sectatur otium,* inquit, *omnibus, accusare volentibus, obnoxius esto.* et addit e Lysia, Draconem dedisse hanc legem, Solonem vero promulgasse. ubi Casaubonus in Not. Multi auctores sunt, non a principe Solone eam fuisse latam: sed poenam tantum hominum ἀργῶν lenitam: quum lege Draconis ἀργία, ut fere omnia delicta morte puniretur. Ab his rursus diversus Pollux lib. VIII. *Sub imperio Draconis, pigritiae poena erat infamia: at sub Solonis, non, antequam ter aliquis fuisset deprehensus.* RUPERT.

PECUNIAE USUM ATQUE DECUS ADEMSERIS. Male alii *dedecus.* Sic infra: *verum si pecuniae decus ademseris.* et, *ergo inprimis auctoritatem pecuniae demito.* CIACCON. et URSIN. — Plato III. de Legibus dixerat *Δεῖ καὶ ἀναγκαῖον, τιμάς τε καὶ ἀτιμίας διανέμειν ὀρθῶς· ἔστι δὲ ὀρθῶς ἄρα τιμιώτατα μὲν καὶ πρῶτα, τὰ περὶ τὴν ψυχὴν ἀγαθὰ κεῖσθαι, σωφροσύνης ὑπαρχούσης αὐτῇ. Δεύτερα δὲ τὰ περὶ σῶμα καλὰ καὶ ἀγαθά· καὶ τρίτα, τὰ περὶ τὴν οὐσίαν καὶ χρήματα λεγόμενα.* et lib. IV. *Διὸ δὴ* XPH

ΜΑΤΩΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΝ χρὴ *ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΝ* τιμᾷν· ὄντων γὰρ τριῶν ῶν ἁπάντων, περὶ ἃ πᾶς ἄνθρωπος σπουδάζει, τελευταῖον καὶ τρίτον ἐστὶν τῶν χρημάτων ὀρθῶς σπουδαζομένη σπουδὴ, σώματος δὲ μέση, πρώτη δὲ τῆς ψυχῆς. De foeneratoribus etiam Sallustio praeiverat lib. V. *Μήτ' ὖν διδόναι, μήτε δέχεσθαι προῖκα τὸ παράπαν, μηδ' ἡντινοῦν, μὴ δὲ όμισμα παρακατατίθεσθαι, ὅτῳ μήτις πιστεύει. Μηδὲ ΔΑΝΕΙΖΕΙΝ ἐπὶ όκῳ ὡς ἐξὸν μὴ ἀποδιδόναι τὸ παράπαν τῷ δανεισαμένῳ μήτε ΤΟΚΟΝ ήτε τὸ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ.* De poenis vide gemina apud Eusebium, citante Stobaeo Serm. XLIV. et Plutarchum Epist. de Amicitia apud eundem pag. 128. Sallustius infra: *Igitur provideas oportet, uti plebes, largitionibus et publico frumento corrupta, habeat negotia sua; quibus ab * malo pu- 174 blico detineatur: iuventus prohibita,* non sumtibus, *neque divitiis studeat.* Wasse. — Lego, *usum atque decus.* Saepe alias Sallustius monet, pecuniae et divitiis opinionem splendoris detrahendum. Decus igitur demitur pecuniae, si ob eam nemo magis honestus aut clarus. Lips. IV. Epist. . 14. Rupert.

Demseris. Fabri et Briconeti, *ademseris.* Carrio.

(XLII.) Clarissimi viri magnitudinem invenissent. Vett. libri, ari viri. Ciaccon. et Ursin. — Repone ex omnibus libris, *clari viri.* arrio.

Item invenissent. Non *invenisset,* uti olim correximus. Carrio.

Quae res populos nationesve magnis auctoribus auxissent. Scripti libri, *Quaeque res.* Ciaccon. Ursin. et Carrio.

Magnis auctoribus. Legendum censeo, *magnis auctibus auxissent.* am apud Livium lib. XXIX. Africanus Scipio Deos ita precatur: *Eaque s omnia bene iuvetis, bonis auctibus auxitis.* et lib. IV. *Cuius rei priuum sit in civitate, eam maxime semper auctibus crescere.* Tacit. Hist. I. *iberis immenso auctu, prorupto Ponte sublicio* etc. Quibus ex locis et um Taciti Hist. emendandum existimo, ubi in vulgaribus libris sic legi-r: *At Civilem immensis actibus universa Germania extollebat, societate bilissimis obsidum firmata.* erit ergo, *immensis auctibus.* Ciaccon. et rsin. — Ita quidem Vaticanus, sed Fabri et Briconeti, *magnis auctiobus;* animo meo rectius. Carrio. — Idem d. l. legit, *magnis auctibus uxissent.* Rupert.

Omnesque victores divitias contemsisse. Demaratus apud Herod. b. VII. cap. 102. *Graecia paupertatem tuetur et dominatum.* Vide reinshem. ad Curt. lib. III. cap. 2. §. 15. Notam ad Iustini lib. II. cap. . 5. Rupert.

Sed in labore, patientia, bonis praeceptis et factis fortibus. . e. in studiis togatis ac militaribus. Vid. Not. ad Flori lib. I. cap. 5. . 1. Rupert.

CAP. VIII.

Nam domum, aut villam exstruere. Vid. Bern. Quaest. in Germ. Tac. LXXXIV. Rupert.

Eamque signis, aulaeis exstruere. Particula *que* abest ab antiqui libris. Ciaccon. et Ursin. — *Que* deest Fabri et Briconeti. Carrio. - Quae omnia Romam cum Asiatica luxuria commigrarunt. Conqueritu Sallustius in Bello Catilin. Plin. lib. XXXIII. cap. 2. lib. XXXVII. cap. 1 Augustinus de Civit. Dei lib. III. cap. 31. Coler.

Omnia potius quam semet visendum efficere. Ex hoc fonte Apu leius in fine D. Socr. *Igitur si quotidiana eorum aera dispungas, invenie in rationibus multa prodige* profusa, *et in semet nihil. Plane quide villas opipare exstruunt, et domos ditissime* exornant, *et familias num rosissime comparant; sed in istis omnibus, in tanta affluentia reru* nihil indignum est, praeterquam ipse dominus aedium. *Nec iniuria: ex mulata enim habent, quae sedulo percolunt, ipsi autem horridi,* indoct incultique circumeunt. *Igitur illas aedificiorum species, in quas patri* monia *sua* profuderunt, *amoenissimas et extructissimas deprehendas et omnia opulenta, omnia ornata* praeter ipsum dominum. vide Isidoru Pelusiotam Epist. II. 156. Chrysostomum tom. I. Hom. 11. pag. 30. Fabu lam in hanc rem iucundam narrat Galenus Protrept. cap. 4. *Διογένη ἑστιώμενος παρά τινι, τῶν μὲν ἑαυτοῦ πάντων ἀκριβῶς προνενοημένῳ, μόνο δ' ἑαυτοῦ παντάπασιν ἠμεληκότι, χρεμψάμενος ὡς πτύσων, εἶτ' ἐν κύκλ*
175 *περισκοπήσας,* * *εἰς οὐδὲν μὲν τῶν πέριξ ἔπτυσε, αὐτῷ δὲ μόνῳ προσέπτυ τῷ δεσπότῃ τῆς οἰκίας. Ἀγανακτοῦντος δ' αὐτοῦ καὶ τὴν αἰτίαν ἐρωτῶντο Οὐδὲν, ἔφησεν, ὁρᾶν οὕτως ἠμελημένον τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, ὡς ἐκεῖνο τοὺς γὰρ τοίχους ἅπαντας ἀξιολόγοις γραφαῖς κεκοσμῆσθαι· τὸ δ' ἔδαφο ἐκ ψήφων πολυτελῶν συγκεῖσθαι, θεῶν εἰκόνας ἔχον ἐξ αὐτῶν διατετυπω μένας. Ἅπαντα τὰ σκεύη λαμπρὰ καὶ καθαρὰ, καὶ τὴν στρωμνὴν καὶ τὰ κλίνας εἰς κάλλος ἐξησκῆσθαι· μόνον δ' ἐκεῖνον ὁρᾶν ἠμελημένον. Εἴθισθα δ' ἅπασιν ἀνθρώποις εἰς τοὺς ἀτιμοτάτους τῶν παρόντων τόπων ἀποπτύει* vide in hanc sententiam plura apud eundem II. 23. edit. Venet. MDXXI Alii hoc factum Aristippo tribuunt, inquit Laërtius, et ex eo Arseni Monembasiae Episcopus. Rem omnem, suppresso auctoris nomine, enarra Chrysostomus Homil. XI. in Rom. Themistius Orat. XVI. *Ὅτι ὦ θαυμά μᾶλλον προσήκει ἑκάστῳ τὴν ψυχὴν ἀξίαν πολλοῦ κατασκευάζεσθαι ἢ τὴ οἰκίαν, σὺ δὲ τοῖς μὲν τοίχοις ἐγράφεις πολλὰ καὶ ποικίλα, τὴν ψυχὴν ἄγραφον περιορᾷς, ὥσπερ γραμμάτιον ἀληλιμμένον, καὶ τὸν μὲν ἀνδρῶ ἀνεπίξεστον καταλιπεῖν οὐκ ἀνέχῃ πειθόμενος Ἡσιόδῳ τῷ ποιητῇ, τὸν νοῦ δὲ ἀνεπίξεστον περιφέρων πρᾶγμα οὐδὲ ὑπολαμβάνεις.* Wasse.

(XLIII.) Quibus bis die ventrem onerare. Coenabant antiqu lautius, prandebant tenuius. Prandii autem mentionem faciunt tum al scriptores permulti, tum inprimis apud Graecos Hippocrates lib. II. d Victus Ratione, et in Oeconomico Xenophon, apud quem narrat Ischoma chus: *se leviter prandere, ut largius coenet.* Quod eo lubentius indicavi ne cui forte veterum quorundam et Isidori imponat auctoritas, qui negi prandia in usu antiquis fuisse. Galenus lib. VI. de Tuenda Valetudin dicit, se, nisi tardius lavaret, cibum interdiu non sumpsisse, et illu quidem cum sumeret, solo pane uti absque potu. Moderatum quoque de signat prandium Plin. lib. III. epist. cum inquit: *post cibum, quem interdi*

levem et facilem veterum more sumebat. Cicero quoque in quinta Tusculana leve et simplex prandium videtur probasse, cum dicit: *vita illa beata quae ferebatur, plena Italicarum Syracusanarumque mensarum, nullo modo mihi placuit, bis in die saturum fieri.* Itaque hic reprehendit eos auctor, qui integros dies conviviis et comessationibus frangebant. Vide Ursini appendicem ad Ciaccon. de Triclin. COLER. — Nota: Veteres ingluvie et voracitate non ita certabant, uti nos, qui epulas quadrifariam, imo quinquefariam dispertire solemus, in *ientacula, prandia, merendas, coenas*, et ab illis, in *dormitoria*, quae vocant, *pocula*. Contenti erant unico vel prandio vel coena; (certe Diodorus Siculus lib. V. cap. 40. tanquam insolens notat in Tyrrhenis, quod bis in die mensas adornent.) Saepius tamen coena, et si quid mane comedebant, exiguum, idque soli, ac sine ὁμοσιπύοις, sive consalinis aut consalaneis, ut dicuntur in Glossario veteri. Hinc illa μονοσιτία, de qua multa Casaub. ad Athenaei lib. I. cap. 8. et lib. II. cap. 8. confer Bernecc. in Sueton. Titum cap. 9. §. 3. Vit. c. et in Plinii Paneg. cap. 49. n. 6. Manut. in Quaes. per Epist. V. pag. 63. Prandium Graecis dictum ἄριστον, veluti ῥᾷστον, id est, ex obviis nec anxie comparatis. Plut. Sympos. Quaest. VI. Hi docent, illos, cum et laboribus dediti et temperantes essent, mane panem edisse mero intinctum, aliud nihil. Itaque hoc fuit dictum etc. Quod hodie Venetiis a plerisque negotiosis fuit observatum, qui in meridie, vino Cretico panem intinctum, offam, seu placentam comedunt, ut sic famem solentur, dum negotiis operam navant. Ios. Laurent. I. Polymath. 20. Nec abludit ipsum vocabulum coenae, quod, quum Graecum sit et significet communem cibationem, ut vertit Lips. ad Senecae Epist. 18., satis indicat, reliquis diei partibus non fuisse antiquis convivium. Erat autem illud exiguum, ut illi, quod mane comedebant, sine iurulentia, puta, cum caperent solum panem, quemadmodum e Galen. lib. VI. de Tuend. Val. docet Hier. Mercurialis lib. I. de Arte Gymnastica cap. XI. qui si tibi non sufficit, addere potes hanc Cl. Salmasii observationem ad illa Capitolini in Antonino Pio pag. 75. *panem siccum comedit, ad sustentandas vires.* Per *panem siccum*, intellige, panem solum intellige, absque ullo alio pulmento; sic in vita Taciti apud Vopiscum: *panem, nisi siccum, nunquam comedit.* Fuit autem haec veterum frugalitas, eorum praecipue, qui negotiosam vitam καὶ περιστατικὴν agebant, ut matutinis horis, solo pane degustato, usque ad vesperam et tempus coenae impransi perdurarent, adeo ut ne biberent quidem. Galen. hoc ita de se praedicat lib. VI. ὑγιεινῶν, ubi inter alia μόνον τὸν ἄρτον vocat, quem Spartianus *panem siccum;* panis enim siccus ientaculum fuit veterum. Hinc ἀρτοσιτεῖν pro *ientare* apud Lucianum, qui panem siccum comedere non poterant, aut *palmulas* aut *uvas passas*, aut *parum mellis Attici, vel salis, cum pane* edebant. Quidam bibebant, quidam nec bibebant; multi post hoc ientaculum etiam prandebant, alii impransi usque ad coenae tempus manebant. Hinc βρουκκίζειν, *ientare*, veteres Grammatici exponunt, a buccis panis, quas in ientaculo comedebant. (Confer Casaub. ad Sueton. August. cap. 76. 77.) Non peculiaris igitur haec abstinentia 176
Senecae fuit, quod panem siccum, vice prandii, gustaret, sed cum multis communis. Epist. 83. Panis deinde siccus et sine mensa prandium. Haec

Salmasius. Inferiori aevo apud Montanistas fuisse coenam sine iurulentis, scribit Tertullianus, quod hinc explicandum: coenam Montanistarum fuisse siccam, nec absimilem prandiis aliorum; ut scilicet iis ostentarent virtutis studium, sive, ut mentis officio rectius uti viderentur, pulmento, tanquam indicio voluptatis ac ignaviae, minus impediti. Sed et ex his satis apertum, cur miretur Sallust. *quosdam bis de die ventrem onerare*. Ruperti. — Platonem sequitur, qui in Epistola ad Dionis propinquos ita scribit: *Δίς τε τῆς ἡμέρας ἐμπιπλάμενον εἶναι καὶ μηδέποτε κοιμώμενον μόνον νύκτωρ.* Cic. in Tusc. V. interprete: *bis in die saturum fieri nec umquam pernoctare solum*. Musonius de victu: *Ταῖς μὲν γὰρ ἄλλαις ἡδοναῖς σπανιώτερον ὁμιλοῦμεν, καὶ ἐνίων γε μῆνας καὶ ἐνιαυτοὺς ὅλους ἀπέχεσθαι δυνάμεθα, ταύτης δὲ ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν πάντως πειρᾶσθαι ἀνάγκη, καὶ τά γε πολλὰ δὶς ἑκάστης ἡμέρας· οὐ γὰρ ἔνι ζῆν ἄλλως τὸν ἄνθρωπον.* At Graecos quater die esitasse Philemon tradit; mane enim habuere *ἀκράτισμα* seu *διανηστισμὸν*, Eustathio ad Odyss. *ω'*. *ἄριστον τὸ πρωϊνὸν*, Athenaeo *πρωϊνὸν ἔμβρωμα*. *Ἄριστον* seu *δορπηστὸν*, *ἑσπέρισμα*, *δεῖπνον*, veteribus *δόρπος*, sive, interprete Athenaeo IV. Deipn., *ἐπιδειπνίδα*. Palamedes apud Aeschylum *ἀκράτισμα* quidem, credo quia tenue et sine mensa erat, omittit: *Ἄριστα δεῖπνα δόρπαθ' αἱρεῖσθαι τρίτα.* Quem versum adducunt Athenaeus V. Eustathius ad Iliad. *β'*. Qui de his plura cupit, adeat Eustathium ad Iliad. *ω'*. 124. Odyss. *β'*. 77. *π'*. 586. Plutarch. Sympos. I. 8. Aristot. de Nat. Anim. VI. 8. Schol. Theocriti in voce *ἀκρατισμός*, Theophylactum ad Luc. XIV. Erotianum in *δόρπη*. Certe circa Xerxis transitum Olymp. LXXV. ex Herodoto patet Graecos cibum plus vice simplici sumsisse. apud quem VII. 10. magnam se Diis habere gratiam ait Megacreon, ὅτι Ξέρξης οὐ δὶς ἑκάστης ἡμέρης ἐνόμιζε σῖτον αἱρέεσθαι. Hippocratis aetate Olymp. LXXXII. multi ter, quater, plures semel, plurimi bis die cibo uti sunt, ut ex eo observavit Hieronymus Mercurialis Var. Lect. IV. 17. Verba eius habentur lib. *Περὶ διαίτης ὀξέων* pag. 58. *Ἔτι δ' ἂν μᾶλλον πονήσειε ὁ τοιοῦτος, εἰ τρὶς σιτέοιτο τῆς ἡμέρης ἐς κόρον· ἔτι μᾶλλον, εἰ πλεονάκις. Καί τοι γε πολλοί εἰσιν οἳ εὐφόρως φέρουσιν τρὶς σιτεόμενοι τῆς ἡμέρης ἰητρικῆς.* pag. 12. *Περὶ διαίτης* II. pag. 30. III. pag. 34. XXXVI. 8. XXXVII. 40. XXXIX. 30. CXLII. 5. 42. Nec sane aliter constare potest animosum illud Leonidae dictum, quo milites iusserit *ταχέως ἀριστοποιεῖσθαι, ὡς ἐν Ἅιδου δειπνησομένους*. Diodor. XI. Sed neque illud Alexandri apud Plutarchum in Apophthegm. pag. 180. se *κρείττονας ἔχειν αὐτὸς ὀψοποιούς, πρὸς μὲν ἄριστον, τὴν νυκτοπορίαν, πρὸς δὲ δεῖπνον, τὴν ὀλιγοσιτίαν.* Aristotelis denique in Probl. id evincit III. Prob. §. 32. Coenam et prandium Romanis etiam ab antiquissimis temporibus in usu fuisse monstrat locus Platonis supra laudatus; cui (quoniam sunt qui alterutrum sustulerunt, ex quorum numero Servius, Isidorus II. 20. Salvian. Provid. I. Cassiodor. in Psalm. 14.) adiunge Macrobium Saturn. II. 13. Celsum I. 3. Plautum Amphitr. I. 1. 99. et in Boeotia apud Gellium III. 3. Plinium Epist. III. 5. Valerium II. 19. Plin. Nat. Hist. XXVIII. 5. Senecam Epist. LXXXIV. Suetonium Aug. LXXVIII. Quaeri heic potest, quare morem adeo receptum omni populo, quasi immoderatum nimiumque Noster improbaverit, solis heluonibus obiiciendo quod omnium erat. Scilicet id vel

redamus, ne tenera seniore aut morbo fessa aetas, opifices, servitia, efficere vires imminutas et augere possent? Nihil minus. Luxum, haud aturam impugnat, eosque denno perstrinxit, qui in potestatibus bis die entrem onerabant, quorumque industria vitae et vigilandi labor in antecaenis coenis expromebatur. Atque eo modo sensum τοῦ ἐμπίπλασθαι, ut suus erat Plato, repraesentat. Nam Graeci veteres, teste in Oenomao stiphane, fuere μικροτράπεζοι, ipsumque adeo Epicurum habuisse constat, videntibus Plutarcho pag. 1099. et Cicerone Acad. II., obsoniorum conditorum πρὸς δεῖπνον ὀλιγαρισίαν. Hinc Socrates apud Athenaeum: Ὦ παῖντες, τίς ὑμῶν τῷ μὲν ἄρτῳ ὡς ὄψῳ χρῆται, τῷ δ' ὄψῳ ὡς ἄρτῳ; Hinc lutarchus alicubi vocat prandia ἀνοψαλιτῶν καὶ ὑγιαινόντων ὥσπερ ἀλεξιφάρμακα πρὸς πολυτελεῖς τραπέζας. Horatius: Pransus *non avide, quantum terpellet inani Ventre diem durare.* Seneca Ep. LXXIII. *Deinde* siccum sine mensa *prandium.* Modum vero in hisce rebus exacte statuere eius lius est, qui aetates, sexus, ipsumque filum corporis, anni ventorumque mpestates, ciborum eorundem pro diversa regione variantem naturam et ccenta eiusmodi probe habet perspecta. Quam rem elegantissime perorit Hippocrates lib. περὶ διαίτης pag. 7. Wasse.

Servitio oppressere. Confer Nostrum Iug. I. Lucretius II.

— — *Natura videtur*
Libera continuo et dominis *privata* superbis.

idius Remed.

* *Publicus assertor* dominis oppressa *levabo* 177
Pectora.

alibi:

Nec servum *vitii* pectus *habere sui.*

atius:

Imperat *aut* servit *collecta pecunia cuique.*

eca Ep. XLVII. *Alius libidini* servit, *alius avaritiae, alius ambitioni.*

dianus:

Si metuis, si prava cupis, si duceris ira,
Servitii patiere iugum.

le Cic. Paradox. V. Egregie D. Paulus: Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι. et: Οὐκ οἴδατε ὅτι ᾧ παριστάνετε, ἑαυτοὺς λους εἰς ὑπακοήν, ΔΟΥΛΟΙ ἐστὲ ᾧ ὑπακούετε. Lactantius VII. 1. *Eo ut pauperes et humiles Deo credant facilius, qui sunt expediti, quam ites, qui sunt impedimentis plurimis implicati; imo vero catenati et pediti serviunt ad nutum* dominae cupiditatis. Hinc ΔΟΥΛΟΝ χρημάdixit Chrysostomus Philip. Homil. VI. Tom. IV. Τῶν ἡδονῶν Ammonius ὁμ. καὶ διαφ. Λέξ. Clemens Alexandrin. Strom. pag. 424. Ἐσχάτη ΥΛΕΙΑ τὸ ὑποπεσεῖν καὶ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσι. Recte ille *postrem servitutem* nominat. Talis enim ob impotentiam viro plane excidit, θηλύτερος φαίνεται ἐν ταῖς ἁμαρτίαις, ut alibi Antoninus. Apuleius *earum alteram Vulgariam, quae sit percita populari amore, non humanis animis, verum etiam pecuniis ad libidinem* imperitare, *ut modico trucique perculsorum animalium serva corpora complexu vin-*

cientem. Cephalus apud Platonem τῶν ἡδονῶν πάθος λυττῶντα καὶ ἄγριον ΔΕΣΠΟΤΗΝ. WASSE.

EXERCITIO. Iidem libri, pro *exercito.* CARRIO. — Scribe e MSS. Ciacconii cum Gronovio II. Obs. 4. *pro exercito.* Rem quod attinet, consule Virdungum ad illud Taciti in Agr. cap. 3. *Subit quippe inertiae ipsius dulcedo, et invisa primo desidia, postremo amatur.* RUPERT. — Fabri et Briconeti libb. *exercitio.* atque ita Gruteriana. de qua voce adi Catonem, Festum, et Stewichium ad Vegetium I. 17. *exercitium* Glossae γυμνασία. WASSE.

NEQUE ALIA VULGO CUPIENDA VENALIA ERUNT. Vid. Not. ad Iustini lib. I. cap. 1. §. 1. RUPERT.

PROVIDENDUM EST. Adde vocem *tibi,* de veteribus libris. CARRIO.

FACTU HAUD OBSCURUM. Hoc est, *providere quomodo* etc. *id ipsum factu haud obscurum.* pro *difficile,* vel quod multa cura indiget. Cicero IV. Verrin. *Non erat* obscurum quid *homo improbus aut nefarius* cogitaret. Ita Graeci coniungunt ἄδηλος et ποιεῖν. Alex. Aphrodis. Οὐκ ΑΔΗΛΟΣ εἰμὶ τοῦτο ΠΟΙΗΣΩΝ. Verum *obscurum factu* apud Latinos scriptores rarissime invenitur. Quid si legamus *asperum?* ut VI. 45. nisi *fatu* malis. Solinus cap. 3. *lapidem* fatu *dignissimum.* WASSE.

MILITIA INIUSTA AUT INAEQUALIS. Hinc enim indignationes, hinc seditiones, et in duces conspirationes. Vide concionem Pescennii apud Tacitum, Manlii apud Livium. RUPERT.

CUM ALII TRIGINTA. Ex hoc modo apparet numerus legitimus stipendiorum, quem vellem addidisset eruditissimus Lipsius iis, quae ad I. Annal. Taciti commentatus est de stipendiis. Quae autem hic praecipit Sallustius de stipendiis et emeritis, ea postea omnia suo more et modo Augustus recensuit et ordinavit. COLER. — Continua olim militia non fuit (nisi cum legiones perpetuae institutae) sed per annos fere, aut certe singula bella, inibant militiam, et desinebant. Lex igitur volebat, ut in annis illis triginta utilibus, ab anno scilicet aetatis 17. ad 46. quisque necessario impleret stipendia sua triginta. Poterat quidem prius: et exempli causa qui continuo militabat, implebat ea 37. anno: sed poterat, non debebat. Hi sunt anni XXX illi, de quibus Sallustius. Nec audiemus Sigonium, hic

178 colligentem, legitima stipendia fuisse XXX annorum. * Haec fere Lips. de Mil. dial. 2. RUPERT.

CUM STIPENDIIS. *Cum* deest Fabri et Briconeti: Vaticanus, *qui stipendiis.* CARRIO.

(XLIV.) PLERIQUE MORTALES. Sensus: Multi iudicant; quidam quod dixeris, facile reprehendunt; quidam consiliarii necessarium bonum non adferunt, dicendi libertatem. Hi si me antecedant, non erubescerem; magis erubescerem, si animi sensa, adulatorum, h. e. eorum more, expressissem. RUPERT.

VERUMTAMEN. Scribe e manuscriptis, *verum enim.* CARRIO.

QUAE DICTA PECTORE EVOLAT. Venetum *quae edita,* Badianum, *quae dicta pectore evolvat.* RIVIUS.

Quae meditata. Fabri et Briconeti, *edita pectore evolat:* cum quibus est Vaticanus. vulgo, *dicta pectore evolvat.* Hinc fuere, qui legendum coniicerent, *meditata pectore evolvat.* Carrio. — Badian. ed. Basil. 1564. *quae dicta pectore evolvat.* Venetum, *quae edita.* Balliol. *edicta evolat.* Nihil aliud succurrit, quam: *edicta pectore evolvat.* Supra dixit: *Plerique mortales ad iudicandum satis ingenii habent.* Unde haud absurda vox *edicta*, quae fastum illorum et arrogantiam exprimat. Terentius Heautont. *Primum hoc te oro, ne quid credas me adversus* edictum *tuum Facere esse ausum. Evolvere edicta*, ut *evolvere questus* apud Valerium Flaccum:

Ingemit, et tales evolvit pectore *questus.*

Wasse.

Alia via perges. Omnes libri, *perget.* Carrio.

Pro virili parte. Isocrates ad Nicoc. Ἐγὼ ἅτε γινώσκω παῤῥησία, καὶ τιμῶ σε τούτοις οἷς τυγχάνω δυνάμενος. Lycurgus adv. Leocr. pag. 114. Ὡς τὴν φυλακὴν ἔρημον τὸ καθ᾽ αὑτὸν μέρος κατέλιπεν. Wasse.

Uti quae tibi placuerint, ea Dii inmortales adprobent etc. Livius lib. VI. *harum omnium rerum caussa vobis antiquandas censeo istas rogationes. Quod facitis, Deos velim fortunare.* Et infra: *Ceterum Deos immortales obtestor, ut quocunque modo agas, ea res tibi reique publicae prospere eveniat.* Ciaccon. et Ursin. — Sic et in II. ad Caesarem: *Quae mihi utilissima factu visa sunt, quaeque tibi usui fore credidi, quam paucissimis potui, perscripsi. Ceterum Deos immortales obtestor, ut quocunque modo agas, ea res tibi reique publicae prospere eveniat.* Et Demosthen. Olynth. I. Χρηστὰ δὲ εἴη παντὸς εἵνεκα. et III. Ἃ μὲν εἴρηκα ἃ νομίζω συμφέρειν, ὑμεῖς δὲ ἕλοισθε ὅτι καὶ τῇ πόλει καὶ ἅπασιν ὑμῖν συνοίσειν μέλλει. A. Manut.

Adprobent beneque evenire. Cicero Epist. Fam. lib. II. 15. 18. *Tu quod egeris, id velim Dii* approbent. Livius III. 67. Dii approbent *eam sententiam, quae tibi optima visa fuerit.* Alteram formulae partem servat Cato de R. Rust. cap. CXLI. *Mars pater, te precor quaesoque, uti sies volens propitius mihi, domo, familiaeque nostrae, quoius rei ergo, agrum, terram fundumque meum suovitaurilia circumagi iussi, uti tu morbos, visos invisosque, viduertatem, vastitudinemque, calamitates intemperiasque prohibessis, defendas averruncesque; utique tu fruges, frumenta, vineta, virgultaque grandire*, beneque evenire sinas. Varro de R. R. I. 1. *Nec non etiam precor Lympham* et Bonum Eventum, *quoniam, sine aqua, omnis arida ac misera agricultura; sine successu ac bono eventu frustratio est non cultura.* Adi Brissonium lib. II. de Form. pag. 64. Wasse.

ORAT. II.

CAP. I.

179 * **Oratio.** Vel ex hac Epistola satis apparet, amicum valde Caesari vixisse Sallustium. Ita solebant in otio degentes viri prae ceteris cati et rerum periti, absentes et rem foris gerentes amicos excitare, et quasi sui officii commonefacere. Talis est illa quantivis pretii Epistola M. Ciceronis ad Q. Fratrem. Et videtur sane haec scripta ad Caesarem, antequam ad Petreium Afraniumque proficisceretur in Hispaniam. Bello adhuc flagrante scriptam esse satis apparet. Coler.

(XLV.) Scio ego, quam difficile. Tacitus I. Hist. 15. sic enuntiat: *Suadere Principi, quod oporteat, multi laboris.* Sic vero comparatum est cum omni bono facto. Nam ibi (Plautinis verbis) *animo labos grandis capitur.* Causam exponit Philosophus II. Ethic. 5. *Peccare multis modis possumus, at recte facere uno modo. Itaque etiam hoc difficile est, illud vero facile* etc. In eundem sensum M. Tullius in Sextiana: *Huic hominum generi fateor multos adversarios, inimicos, infidos esse, multa proponi pericula, multas inferri iniurias, magnos esse experiundos et subeundos labores: sed mihi omnis oratio est cum virtute, non cum desidia; cum dignitate, non cum voluptate; cum iis, qui se patriae, qui suis civibus, qui laudi, qui gloriae, non qui somno et conviviis et delectationi natos arbitrantur.* Rupert.

Quippe quum et illis. Adeoque ad alienum Solem, ceu Luna, dispareat, nec alio loco sit huiusmodi consiliarius, quam quo se conquaeritur Hannibal apud Iustin. lib. XXXI. cap. 5. ubi ait: *non, quia egeat Antiochus consilio, sed, ad supplendum numerum sententiarum, se vocatum.* Est vero et inde maxima difficultas, quoniam, in copia consiliariorum, facilius contradicitur meliori sententiae, et si quid auctoritatis est uni, destituitur a plurimis. Item, quoniam multi reperiuntur, qui *byssinis verbis* veriorem sententiam praegravant. Rupert.

Neque de futuro quisquam satis callidus. Paucissimis enim contingit Themistoclea aliqua consilii vis. Nam, ut de Themistocle scribit Thucydides, rerum improvisarum, cum brevissima deliberatione, iudex praestantissimus, et futurarum, ac eventus ipsarum plerumque optimus coniector, quid melius quidve deterius esset, in rebus adhuc obscuris optime prospiciebat. Confer Casaub. ad Suet. Aug. cap. 1. et adde Polyb. lib. III. cap. 31. Rupert.

SAEPE PRAVA MAGIS QUAM BONA CONSILIA PROSPERE EVENIUNT. Cicero ad Att. *Eventum non virtus, sed fortuna moderatur: omnium rerum incerti sunt exitus: multa male consulta, cum adversarios inconsultiores nacta sunt, felicem eventum habuerunt.* Petronius Arbiter: *Non multum oportet consilio credere: quia suam Fortuna * habet rationem.* Quod 180
doctissimus et elegantissimi vir ingenii Domin. Baudius ita extulit:

Transversa sors acumen humanum rupit,
Nec destinata semper ex voto cadunt.
Non est quod ergo quispiam fidat nimis
Vigore mentis consilique dotibus.
Namque ipsa partes vindicat sibi suas
Fortuna, sive vis operta coelitum,
Fatique numen. Haec potestas subruit,
Fundoque vertit saepe prudentum virum
Consulta docta, ne ferox mortalium
Mens insolescat, immemorque sit Dei.

Adde Gruter. ad Liv. lib. XXXI. cap. 34. Iulian. apud Ammon. lib. XXV. pag. 290. lin. 5. Procop. in Art. Hist. pag. 21. Piccart. Dec. I. cap. 21. RUPERT.

QUIA PLERASQUE RES. Sallustius Iugurthino: *Fortuna pleraque rerum humanarum regit.* Idem Catilinario: *Fortuna omni in re dominatur, ea cunctas res ex lubidine magis quam ex vero celebrat obscuratque.* CARR.

MILITIAEQUE. Briconeti, *domi militiae.* CARRIO.

COGNITUM HABEREM. Omnes libri, *cognitum haberim.* CARRIO. — Pulcra commendatio consilii sui. Nam, ut ait Cic. lib. II. de Orat., *ad consilium de Republica dandum, caput est, nosse Rempublicam.* RUPERT.

CUIUSLIBET REI PERICULUM FACERE, DUM QUID TIBI EX EO GLORIAE ACCEDERET. Agrippa, gener Octaviani Caesaris, duorum admonebat virum, in aula salvum futurum; unius, ut difficultatem rerum ipse susciperet; alterius, ut gloriam, impositae summae manus, Imperatori relinqueret. Vide Gruterum ad illud Taciti: *Frontinus, vir magnus, quantum licebat.* RUPERT.

PERICULUM FACERE. Hoc est, adire discrimen. Tacit. XIII. *Corbulo, partae tot per annos gloriae non ultra periculum faceret.* et XIV. *eiusdem pecuniae periculum facerent, cuius ii, qui imperatorem appellavere.* et infra: *qui optatius habent ex tua calamitate periculum libertatis facere, quam per te populi Romani imperium maximum ex magno fieri.* CIACCON.

GLORIAE ACCEDERET. Fabri, *gloriae acciderit.* CARRIO.

IDQUE NON TEMERE, AUT EX FORTUNA TUA. Certum est, epistolam hanc priorem esse illa, quam nuper exposuimus. Scripta enim, ut apparet, nondum debellatis partibus Pompeianis. Hoc vult dicere: Quanquam, Caesar, maxime tibi risit hactenus fortuna, ut ex eo spem plenae victoriae concipere possimus; tibi tamen non ob eam consiliarius accedo, vel de eventu iudico, ut forsan alii solent homines temporarii; sed solum me movet eximia virtus tua, quae cum in aliis, tum in adversis elucet; ut propter eam solam, tanquam ad victorem, confidenter scribere audeam. RUPERT.

AUT EX FORTUNA. Fabri, *neque ex fortuna.* CARRIO.

SEMPER TIBI MAIOREM IN ADVERSIS, QUAM IN SECUNDIS REBUS ANIMUM ESSE. Vide not. ad Flori lib. I. cap. 10. §. 2. et adde illud Claudiani de Stilicone:

— — nil fessa remisit
Officii virtus, contraque minantia fata
Pervigil, eventusque sibi latura secundos,
Maior in adversis micuit.

RUPERT.

SED PER CETEROS MORTALES. Sic supra: *Quibus per ceteras gentes maximi et clari estis.* Et cum eandem sententiam poneret: *Atque in te*
181 *maxime, qui tantum alios praetergressus es.* Quare videndum * an hic legi debeat, *Sed praeter ceteros.* CIACCON. — Vet. Cod. habet, *super ceteros mortales* etc. Videtur autem legendum, *Sed praeter ceteros mortales* etc. Nam supra, eadem usus sententia, dixit: *Atque in te maxime, qui tantum alios praetergressus es* etc. Unde videtur paullo supra alio item loco scribendum, *Quibus praeter ceteras gentes maximi et clari estis* etc. non, *per ceteras gentes.* Haec autem Epistola, quantum conii-cere possumus, ad Caesarem scripta est antequam in Hispaniam contra Petreium et Afranium profectus est. URSIN. — Elegantissime Fabri et Briconeti, *sed per Deos immortales.* CARRIO. — *Sed super caeteros.* Ita edidi ex Vet. Cod., cum vulgo esset, *sed per,* unde docti fecerant, *praeter.* infra: *Super omnes mortales gloria.* A. POPMA.

QUOD ET PRIUS DEFESSI. *Et* suffragio veteri librorum ex centuria. CARRIO. — Sic etiam VI. 32. *Qui tantum alios praetergressus es, uti prius defessi sint homines laudando facta tua, quam tu laude digna faciundo.* WASSE.

CAP. II.

(XLVI.) EQUIDEM MIHI DECRETUM EST, NIHIL TAM EX ALTO REPERIRI POSSE, QUOD NON COGITANTI TIBI IN PROMTU SIT. Vell. lib. II. cap. 41. Caesarem describit *vigore animi acerrimum.* Ἀγχίνοιαν dicunt Graeci, Latini pluribus, *affectionem virium animi positam in celeritate.* Quicquid tamen sit, ab *uno* provideri omnia non possunt, *plures* esse oportet, qui Principem iuvent: eoque modo Princeps *multos oculos, multas aures, multas* item *manus atque pedes* sibi facit. Recte vero Sallustius etiam non requisitus monet atque consulit, recte, inquam, et ex instituto maiorum. Nam et Senatoribus Romanis nonnunquam licuit, priusquam ordine sententiae rogarentur, postulare, ut extra ordinem de Republica diceretur. Quis etenim non succurreret incendio, etiam nec rogatus? aqua ut potius, quam ruina restinguatur. Ideoque Consiliarius in Senatum venire debet, etsi sciat, consilium aliquod tractatum iri, cui assentiri, salva conscientia, nequeat. non quidem, ut malis adstipuletur consultoribus, sed potius, boni publici ergo consilium dandi, ut occasionem habeat magis promtam. RUPERT.

DECRETUM EST. Ex *decerno,* persuasum habeo, compertum est, a

apud Plautum Cistell. II. 4. 78. confer Varronem de L. Lat. VI. pag. 81. Wasse.

Nihil tam ex alto reperiri posse. Quid si legamus *ex alto repeti posse?* Virgilius Aeneid. *Quid caussas petis ex alto?* Ciacc. et Ursin.

Namque tibi si id modo in pectore consilii est. Putat consilium suum de Republica eo acceptius futurum, quoniam Caesar non ad suum commodum, sed Reipublicae salutem omnia dirigat; idque probat, enarratis breviter omnibus Caesaris actionibus iam a principio. Sed enimvero suspicionem adulationis hic a se non removet Sallustius. Quod enim ait, a principio nobilitatis factionem disturbasse, id interpretari debes e Suetonio et aliis, suscepisse multa consilia et studia optimatibus inimica, non amore Reipublicae, sed ambitione; quod velut raptu animi ac divino quodam instinctu praevidit L. Sulla, et proclamavit, quum vitam Caesaris apud eum exorassent amici: *Vincerent ac sibi haberent: dummodo scirent, eum, quem incolumem tantopere cuperent, quandoque optimatium partibus, quas secum simul defendissent, exitio futurum. Nam Caesari multos Marios inesse.* Quod ait, *plebem ex gravi servitute in libertatem restituisse,* respicit ad factum Caesaris, tribuni militaris; quo auctores restituendae tribunitiae potestatis, cuius vim Sulla, lege lata, ne quis post gestum tribunatum ullius honoris esset capax (ita enim factum, ut qui ad maiora aspirarent, hunc honorem aversarentur) diminuerat, enixissime iuvit. Sed et hoc fecit ad captandas rerum magnarum occasiones in Urbe. Quod *in praetura inimicorum arma inermem disiecisse;* certum est, strictos gladios ei intentasse, quum poenam coniuratorum in seditione Catilinaria impedire vellet, equites, qui praesidii causa curiam circumstabant; dein, contra Reipublicae decretum, permanentem in magistratu, ac ius dicere ausum, vi ac per arma prohibuisse, ut, dimissis lictoribus abiectaque praetexta, 182
domum clam refugerit. Sed *disiecit* armatos? Nam mox Senatus, cognito, Caesarem compescuisse multitudinem, operam sibi in asserenda dignitate tumultuosius pollicentem, dignitatem ei praetoriam reddidit, antiquato et, ut nunc dicimus, *cancellato* priori decreto. Rupert.

Inimicorum impetu. Inimicitias apertas Reipublicae caussa vindicandas esse censet. Huius rei neglectus nimius Caesari necem properavit. Colerus.

Beneficia populi. Consules erant, si recte conicio, C. Claudius Marcellus et L. Corn. Lentulus. Favor autem plebis, optimum munimentum contra impetum Consularis potestatis. Caute sane et sapienter nisus ope populari Caesar. Parum abest, quin totum illud Isocratis Caesari accommodem: *Ὅλως δὲ οὐδὲν παραλείπων ὧν προσεῖναι τοῖς βασιλεῦσι πρέπει· ἀλλ' ἐξ ἑκάστης πολιτείας ἐκλεγόμενος τὸ βέλτιστον. καὶ δημοτικὸς μὲν ὢν τῇ τοῦ πλήθους θεραπείᾳ, πολιτικὸς δὲ τῇ τῆς πόλεως διοικήσει, στρατηγικὸς δὲ πρὸς τοὺς κινδύνους εὐβουλίᾳ, τυραννικὸς δὲ τῷ πᾶσι τούτοις διαφέρειν.* Id est: *Omnino nihil eorum negligens, quae adesse regi oportet; verum e qualibet Politicae parte optima quaeque diligens. Popularis, dum vulgus suum facit. Civilis, administratione Reipublicae. Imperator, circumspectus in periculis. Regius, omnia haec superans.* Colerus.

Virtute tua cogites. Emenda ex Fabri et Briconeti, *virtute tua cogitas*. Carrio. — Antea *cogites* in edd. sed Carrio vulgatam lectionem ex Fab. et Bricon. deprompsit. Wasse.

Nisi de magnitudine. Quae et coëgit adversarios, Caesaris facta tyrannidem appellare. Quis tamen tyrannum illum dicat merito, cuius *virtutes aditum sibi in coelum struxerunt?* ut loquitur de ipso Val. Maximus lib. VI. cap. 3. Badius.

Accipe tu. Omnes libri, *tu accipe*. Carrio.

De summa Reipublicae. Vet. Cod. habet, *de summa Republica;* et ita veteres scriptores locuti sunt. Virgilius Aeneid. II. *Quo res summa loco Panthu?* Ennius et alii. Ursin. — Omnes libri, *de summa Republica*, quam loquendi rationem multis exemplis asseruimus, in castigationibus nostris Orationum Ciceronis in Catilinam. Carrio. — Legendum: *de summa Republica*. quomodo fere prisci illi, Plautus, Terentius, omnisque illa Catoniana aetas loqui consuevit, cuius dicta sententiasque prae ceteris aemulus Sallustius fuit. Douza. — Phrasis pura puta Plautina. v. g. in Mercat. *Ubi loci res summa nostra est publica.* Sueton. Iulio: *Marcellus edicto praefatus, de summa se Republica acturum.* Virg. *Quo res summa loco?* Sic *summam rem causamque* Cicero. Vide omnino Cuiacium XII. Observ. 32. et Gronov. ad Liv. lib. XXVI. cap. 10. omnes Carrionis MSS. consentiunt. Wasse.

Aut tu vera. Induc *tu*, quod abest a libris. Carrio.

CAP. III.

(XLVII.) Quia nihil maluit quam. Vaticanus aliique libri manuscripti: *quia nihil eo maluit, quod tibi obesset.* Carrio.

Ut hostibus tela in manus iacere. *Iacere* usitate *est emittere in hostem.* Verum heic pro *subdere*, *suggerere*, idque in proprium caput. Quomodo apud Homerum Iliad. ρ'. 40. vox *βάλω*:

Εἴ κεν ἐγὼ κεφαλήν τε τεὴν καὶ τεύχε' ἐνείκας
Πάνθῳ ΈΝ ΧΕΙΡΕΣΣΙ ΒΑΛΩ.

183 * D. Matth. XXV. pro *tradere:* *ΒΑΛΕΙΝ τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις*. Tela sumministrare ferentariorum officium. Cato apud Festum in *velites:* Ferentarios *eos esse qui tela ac potiones militibus pugnantibus ministrabant.* Huic alludit Quintilianus Instit. V. 7. *Suggeret materiam interrogationi, et veluti* tela ad manum *subministrabit*. Heroibus hoc fere praestabant amici. Aeneid. X. 333.

— — *Fidum Aeneas affatur Achaten:*
Suggere tela mihi (*non ullum dextera frustra*
Torserit in Rutulos) *steterunt quae in corpora Graium.*

Ceterum proverbiale genus loquendi, cui affine illud Ovidii:

Heu! patior telis vulnera facta meis.

Quod cadenti tum virium tum mentis imbecillitatem exprobrat, ideo: *Sic interimitur qui suis armis perit.* Denique *iacere* pro *dare*, *praebere*, posuit Lucretius:

Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec iacere inde manus.

et VII. 574. *subiicere* pro subministrare Lucanus VII. 574.

Ipse manu subiicit gladios ac tela ministrat.

WASSE.

RESTITUENDA EST. Omnes libri, *restituendum est.* CARRIO. — Omnes libros habere *restituendum est*, testatur Carrio. Itaque videtur hic genus loquendi antiquum latere: sive fuerit, *in manus iaceret; Rempublicam, quibus ille rebus conturbavit, eisdem tibi restituendum est;* sive, *quibus ille rebus Rempublicam conturbavit, eis eam tibi restituendum est.* ut Varroni, *animadvertendum tempora;* Plauto, *agitandum vigilias;* Columellae, *curandum ulcera.* Vide Gronovii lib. I. Observ. 7. WASSE.

PRIMUM OMNIUM. Locus hic antea corruptissimus, iam, ni fallor, utcunque constitutus. Sic enim legebatur: *primum omnium summam potestatem moderandi de vectigalibus, sumtibus, iudiciis, senatoribus, paucis tradidit plebs Romana.* Quod autem animadverterem eum de Pompeio loqui, factum hoc *Pompeio*, non *plebi Romanae* dedi, et pro *plebes Romana* scripsi *plebem Romanam*, quod saepe ex notis huiusmodi errores natos scirem, et hoc ipsa postularet sententia. libri manuscripti pro me testimonium dicunt. CARRIO.

DE VECTIGALIBUS. Obtinuit certe Pompeius per legem Maniliam tantum non totius Romani Imperii potestatem, ut aperte testantur Plutarchus et Dio. Consulatus eiusdem nimis immoderati fuerunt. Quia vero potestatem illam moderandi, de vectigalibus, sumptibus, iudiciis, non sine amicorum consilio et auxilio adeptus esset, eandem ad eos transtulisse, non sine invidia dictum a Sallustio. Vectigalia porro eleganter Florus *Imperii patrimonium* appellat: Cicero, *nervos Reipublicae.* COLER.

SENATORIBUS PAUCIS TRADIDIT. Hoc est, e Democratia Oligarchiam [fec]it; breviter, libertatem sustulit. Ut haec recte intelligas, sciendum est, [tr]es esse Rerumpublicarum formas. Hoc infantes sciunt, inquis; imo, quae [cra]ssiori Minerva traduntur, ea sciunt, haec nesciunt, quae ab accuratio[ribus]. *Μοναρχία* est, si unus regnet. *Singularem potentiam* vocat Nepos. [Is] si iustitiam sectetur, *βασιλεία* est sive *regnum;* sin, qua iure qua [in]iuria, omnia agat, *τυραννίς*. Interdum tamen haec confundunt veteres. [In]ter *βασιλείαν* et *τυραννίδα* medium locum obtinet *δεσποτεία* seu *domina[tu]s*. Quippe cum Rex omnia conferat ad salutem publicam, tyrannus ad [su]am; dominus mediam insistit viam, et ante omnia attendit, quid sibi [ex]pediat: nec tamen negligit salutem civium, sed eam curat secundario. Arist. III. Pol. 4. Altera Reipublicae forma itidem duas potissimum formas [con]tinet. Bern. in Germ. Tac. Q. Misc. LV. Nam si pauci regnent, iique [pu]blico omnia bono metiantur, *ἀριστοκρατία* dicitur sive *optimatium imperium:* sin ad propriam omnia dirigant utilitatem, *ὀλιγαρχία* sive *dominatus paucorum.* Inter has media est *ὀλιγαρχία δεσποτική*. ut cum Reipublicae praesides primo quidem sui commodi, deinde autem civium salutis curam gerunt. Tertia forma est cum potestas est penes multos, ut cum magistratus nihil potest sine tribuum voluntate. Est autem haec potestas duplex: quia multi illi, penes quos imperium est, aut commune bonum

respiciunt, aut pro lubidine cuncta agunt. Prius Reipublicae genus Isocrati aliisque saepe *κατ' ἐξοχὴν πολιτεία* vocatur, proprio autem nomine Xenophonti quidem nominatur *πλουτοκρατία*, Aristoteli *τιμοκρατία*, h. e. *censuum potestas;* quia nempe in ea *τιμὴ* h. e. *census* attenditur: unde fit, ut in hoc Reipublicae genere numerus eorum, qui imperant, nunc maior, nunc
184 minor sit; quia, quo grandior praescripta est rei familiaris mensura, * hoc pauciores imperant; quo minor est census, hoc plures sunt Reipublicae participes. At labes Reipublicae finitima est *δημοκρατία* sive *populi potentia*, sive multitudinis dominatus, sive popularis status: estque nihil aliud, quam *τυραννὶς* multorum capitum. Non raro tamen *δημοκρατίας* vox in bonam accipitur partem. In *πολιτείᾳ* est aequabilis libertas, sed deest maiestas. In *μοναρχίᾳ* (non ubi appellatione solum, sed re ipsa sunt Reges) adest maiestas, deest libertas. *Ἀριστοκρατία* minus maiestatis habet, quam *μοναρχία*, plus quam *δημοκρατία*, minus libertatis, quam *δημοκρατία*, plus quam *μοναρχία*. Sed si principatus sit (est ea *ἀριστοκρατίας* species, in qua unus dignitate ceteris prior est) iam quodammodo maiestatem assequitur *μοναρχίας*, et retinet aequabilem libertatem, quantum satis est; quia cuivis aditus per virtutem patet ad honorem ac imperii partem. Ac videri possit huiusmodi status minus esse periculosus, quam vel *δημοκρατία*, quia plebs est plane imperita; vel *μοναρχία*, quia unus homo est multis erroribus obnoxius. Interim, ut praeclare Alcibiades et Augustus dixere, *boni est civis, praesentem statum tueri eumque mutatum nolle.* Consulendus est Vossius lib. I. Inst. Orat. in Genere Deliberativo. RUPERT.

NE AEQUIS. Vulgo *neque is.* optime Vaticanus, *ne aequis quidem.* CARRIO. — Ante Carrionem *nosque is*, vulg. *neque is. Urbs capta* summam crudelitatem exprimit:

Quid faciant hostes capta *crudelius* urbe?

WASSE.

(XLVIII.) QUOD COMMODUM EST. Scribe, *quos commodum est.* CARRIO.

LICENTIA SUA PRO LEGIBUS. Livius XLII. 23. *Modestius certe daturos eos, et scituros quid dedissent: ipsum nullum,* praeterquam suae libidinis arbitrio, *finem facturum.* Hegesippus II. 12. *Apud quos interierit summi ius sacerdotii, aut avaritia interceptum, aut potiorum insolentia,* qui licere quod vellent ius putabant. ubi pro *potiorum* Codex B. Pal. *porcirum*, unde facile erit veram lectionem exsculpere. Lege ergo *procerum*, idque obiter. Extat in hunc sensum famosum pessimi Caligulae dictum apud Suetonium XXIX. *Memento omnia mihi* et homini *licere.* Torrentii opt. Cod. *omnia mihi et heroibus in omnibus l.* alter eius *o. m. et herois omnibus l.* Scriptura ex parte probabilis. Dio pag. 6.. *Ἀνακαλούντων δὲ αὐτὸν τῶν μὲν Ἥρωα, τῶν δὲ Θεόν.* et Xiphil. pag. 2.. Coniicit Gronov. *o. m. et domi l.* Codd. quidam, testante Goesio, *et homines.* unde ille: *ut dominis.* hoc est opinor *aeque ac dominis.* quia hac impurissima bestia se in omnium hominum bona ius habere dixit. Ed. Steph. *mihi in omnes l.* Codex Salmas. Pall. tres, *et homines*, in textu ab eadem manu additum *in omnes*, quomodo editt. vetustiores et Beroaldi legunt. Cl. Oddius, qui accuratam Dionis editionem molitur, *in homi*...

legit, et ante eum Rhabodus Scheelius Addend. ad Hygin. Liceat mihi etiam in re obscura unam et alteram coniecturam addere. potes ergo: *omnia mihi, ut Domino, licere.* Primus omnium se *dominum* vocabat; testis Aurelius Victor. Hinc salse Vitellius apud Dionem DCLXI. et Xiphil. CCLV. Ὑμῖν τοῖς θεοῖς, δέσποτα, μόνοις ἀλλήλους ὁρᾶν ἔξεστι. vel *omnia mihi ut Heroi;* vel potius: *omnia militi et Heroi licere.* nam positura obstat quo minus legam *militi homini*, quod olim placuerat. Sallustius VI. 48. L. Sulla, *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.* Favent Torrentiani, Dio, Xiphilinus, neque ab illo plane abhorret vox *militi*, utpote qui natus omnemque pueritiam in castris altus, hoc se praecipue nomine iactabat. Potes denique hoc pacto refingere: *omnia militiae et domi licere.* hoc est, ubique, domi et foris; ut prorsus sine caussa negaverit Nero, *quemquam Principum scisse quid sibi liceret.* cap. 37. Corruptum et apud alios hoc loquendi genus. Nepos in Datame: *si rex promitteret, ut quodcunque vellet, liceret impune facere.* Vocem ultimam, quam semper pro spuria habui, non agnoscit Codex * MS. Col. Trin. eam itaque iam tandem 185
inducendam iubeo. Suadet ipse XII. 3. XX. 5. VII. 2. XVIII. 10. Iustinus VIII. 3. *Inde quasi omnia quae agitasset animo ei licerent.* Noster III. 11. *Abunde libertatem rati, quia tergis abstinetur, et huc ire licet atque illuc munere ditium dominorum.* Wasse.

Ac me quidem. Hoc vult: *Ipse quidem mediocriter dolerem, si victoriam quam sua virtus peperisset per victorum servitium exercerent; verum inertissumi cum sint, dominationi, non vi sua, sed aliorum socordia quaesitae, addunt insolentiam.* Wasse.

Quorum omnis vis in lingua sita est. Ut omnium *Thrasonum*, ut imbellium *mulierum*, ut *timidorum canum.* Nam *nobiles ac generosissimi*, ut apud Curt. lib. VII. cap. 4. et lib. IX. cap. 1., *latratu abstinere dicuntur.* Vide Rittersh. in lib. III. Halieut. Opp. V. 496. Rupert.

Seditio aut dissensio. *Civile bellum* non vult dicere; parcit auribus Caesaris. At enimvero neque seditio, neque dissensio, neque bellum civile, satis exprimat huius belli atrocitatem: sed potius *commune quoddam, et plus quam bellum*, Flori verbis appellabimus. Coler.

CAP. IV.

Tametsi a Sulpicio. Aurea correctio, ad quam veteres libri manu ducunt: Lucius Sulla, *cui omnia in victoria lege belli licuerunt, tametsi supplicio hostium partes suas muniri intelligebat, tamen paucis interfectis ceteros beneficio quam metu retinere maluit.* peream si quis est qui sensum communem habet et hanc scripturam cum alia quavis mutare vult. Carrio. — Libri scripti, et priscae editt. ut in textu, ut mirum sit Carrionem maluisse *tametsi a Sulpicio*, quod a mente Sallustii maxime alienum est; non enim de hoste Sulpicio loquitur, sed de principibus Sullae hostibus. A. Popma.

Ceteros beneficio, quam metu retinere maluit. Huic sententiae similis est Terentiana in Heautont. Act. 1. *Pudore ac liberalitate liberos retinere satius esse credo, quam metu.* Ciaccon. et Ursin.

Nunc cum Catone. Duae priores voces absunt a libris Fabri et Briconeti. Carrio.

Opportunissima. Corrige vitium operarum, et scribe, *importunissima.* Carrio.

Nequiverunt. Fabri, *nequivere.* Briconeti, *nequiere.* Carrio.

Non gemitus virorum. Fabri, *non luctus, gemitus, virorum, mulierum.* Carrio.

(XLIX.) Commutare volunt. Vaticanus, *commutare nolunt,* recte: sic enim Sallustius frequenter loquitur, et alioquin utroque idem significatur: eamque scripturam in vetere editione et libro Fabri posterius observavi. Carrio. —. Alterum foret, in quem ut sint contumeliosi, vitam impendere sunt parati: alterum, in quem ut sint contumeliosi vitam beneficio eius accipere nolunt. Gronov.

Neque illis tantae voluptati dominatio, quanto moerori tua
186 dignitas. Sallust. in bell. * Iugurth. cap. 82. de Metello: *Nobis satis cognitum est, illum magis honore Marii, quam iniuria sua excruciatum; neque tam anxie laturum fuisse, si ademta provincia alii quam Mario traderetur.* Rupert.

Qui optatius. Omnes libri, etiam antiquitus excusi, *quin optatius* perspicue certum. Carrio.

Quonam modo rem stabilias communicesque. Venetum, *communicasque.* Mihi legendum videtur, *stabilias communiasque.* nec aliter sensus postulat, quantumvis reclamantibus exemplaribus. pro *confirmes.* Rivius. — Vetus editio, *communicasque.* Fabri et Briconeti, *communicesque.* Vaticanam probo. Carrio.

Tui erit ingenii probare. Modeste sententiam proposuit, quod bonis auctoribus frequens. Plin. Epist. I. 20. *Haec est mea sententia, quam mutabo, si tu dissenseris.* Notum illud: *nisi quid tu, docte Trebati, dissentis.* Apuleius Miles. VII. 139. *Hanc ex animo quidem meo conducibilem sententiam protuli, sed vos nostrorum estis consiliorum rerumque domini.* Gemina habet Chrys. ad I. Cor. Hom. III. Wasse.

CAP. V.

Patres et Plebem. Romuli hoc institutum fuit ad imitationem Atheniensium. Dionys. Halicarnasseus libro II. Postea tamen tertius ordo civitati accessit, Equites; isque medius, ut scribit Appianus I. 2. de Bello Civili. Plinius eum confirmatum putat a consulatu Ciceronis, quo se quoque Cicero provectum esse celebraverit, eiusque vires peculiari popularitate quaesiverit. Sed ante etiam tantae dignitatis et aestimationis fuit, ut penes hunc ordinem fata fortunaeque patrum, vitaeque principum et vectigalia diu fuerint. Tandem vero L. Drusus senatui pristinum ius et dignitatem adseruit. De qua re ex M. Varrone Florus sic scribit lib. III. cap. XVII. *Iudiciaria lege C. Gracchus diviserat Populum Romanum et bicipitem ex una fecerat civitatem.* Coler.

Vis multo maxima in plebe. Contra in Iugurth. *Ceterum nobilitas factione magis pollebat, plebis vis soluta atque in multitudinem dispersa*

...*nius poterat.* Sed diversa tempora; aut sane pro arbitrio et usu dicentis. CIACCON.

(L.) OPES DEMINUTAE. Vaticanus et Fabri, *diminutae.* CARRIO.

SED PLEBS EO LIBERE AGITABAT. Legendum, *plebes.* quo et alias saepe utitur. RIVIUS.

QUIA NULLIUS POTENTIA SUPER LEGES ERAT. Demosthenes Philip. II. 12. *Μηδένα ἀξιοῦτε τηλικοῦτον εἶναι παρ' ὑμῖν, ὥστε τοὺς Νόμους τούτους παραβάντα, μὴ δοῦναι δίκην.* et de Falsa Legat. pag. 240. *Ἐν δὲ τοῖς δικαστηρίοις οὐδεὶς πω μέχρι τῆς τήμερον ἡμέρας ὑμῶν οὐδὲ τῶν Νόμων οὐδὲ τῶν Ὅρκων κρείττων γέγονε· μὴ τοίνυν μηδὲ νῦν τοῦτον ἐάσητε.* Livius XXXVIII. 50. *Neminem unum civem tantum eminere debere, ut legibus interrogari non possit: nihil tam aequandae libertatis esse, quam potentissimum quemque posse dicere causam.* Libere admodum, ut decuit Romanos *rerum dominos gentemque togatam.* Confer omnino Sallustium Iugurth. XLV. WASSE. — Certum est, in Romana Republica servitutem ...riam induxisse nimiam paucorum potentiam. Primum a civili modestia ...ortus alienum erat, integras provincias clientelae iure obnoxias habere. ...inde familias quasdam opibus ita abundare, ut exercitus alere et plebem ...is, ludis, spectaculis sibi devincire potuerint. Longe vero difficillimum ... Republica Rerumpublicarum conversiones, quae ab ambitione quorundam ... accidere solent, cavere; praesertim si sit adultum malum. Athenienses 187
...versus opibus, virtute vel merito eminentes, Ostracismo utebantur, cau... minus honesta. Sane Aristoteles etsi fateatur, inesse Ostracismo ...alemcunque iustitiam civilem, tutius tamen arbitratur, providere ab initio, ... tali medicina sit opus. Tutius igitur est, impedimenta obiicere instrumentis nimiae potentiae, convellere fundamenta, quibus illa nititur, et ...ut subtractis alimentis, ignem ambitiosum extinguere. Huiusmodi vero ...xtinguendi vias ac modos qui cognoscere volet, adeat ille Forstner. ad ...acit. lib. II. Annal. RUPERT.

HUMILLIMUS QUISQUE IN ARMIS, AUT MILITIA, NULLIUS HONESTAE REI ...ENS, SATIS SIBI SATISQUE PATRIAE ERAT. Non placet haec scriptura; ...que credibile est, rem eandem bis a Sallustio iteratam. Quid enim *militia* ...us erat, cum *armis* dixisset? Apage tautologiam istam a scriptoris ...stri Laconismo. Quin potius ad consuetas divinandi artes confugimus, ...am hanc Crispo maculam, ab imperitis impressam, diutius residere pa...tiamur. Quam rem uti et ego mea ex parte agere aliquando intendam, ...agna contra hanc labem remedia statuere non decrevi, sed tantum litte...e, quae media est, inversione facta, ac initiali pede sublato *m* in *n* ...mmutare, quoad ex *armis*, *arvis* fiat. ut vitam rusticam studiumque ...gricolturae designet: quam rem industriosissime persequuti Romani illi ...eteres: cuiusque adeo cultores (si quidem Varroni credimus) non sine ...ausa urbanis ac togatis umbraticolis anteponebant. Quam coniecturam ...eam eo etiam impensius amplector, quod de agris sequatur; unde tuni...atam plebem validiorum iniuriis expulsam gravissime apud Caesarem con...queritur, quisquis tandem hic fuerit, callentissimus utique ac vere Sallu...stianus consultor. Scribendum posthac igitur: *Humillimus quisque in arvis*

aut militia etc. Nisi si quis antiquitatis gratia (in qua mirifice delectatur hic scriptor) *militiae* reponi malit, hoc est, in militia. quomodo et *belli*, pro in bello, iidem prisci illi enunciabant, dicentes non modo, *domi belique*, coniunctim, verum utrumque etiam per se interdum, sine alterius adiectione. Sed quoniam in huius rei mentionem per arva Sallustiana descendimus, haud alienum videtur, binas correctiones nostras huius eloquutionis testes, alteram Plauto, alteram Ennio datam, studiosis porro impertire: non inscitiae aliorum denudandae, aut quo ipsi studium hoc nostrum, quasi per caussam laudando, extollere; verum potius ut Romanae antiquitatis studiosis pro opibus nostris etiam hac parte commodare possimus. Eam rem nos locus admonuit. Igitur ubi apud Plautum in omnibus editionibus (etiam iis, quae annis superioribus a Lambino nobis ut emendatissimas dedit Gallia) prolatum ex persona Militis paratragoediantis hodie in Truculento legitur:

Ne exspectetis, spectatores, meas dum pugnas praedicem:
Manibus Duellis praedicare soleo, haud in sermonibus.

aio postremae litterae adiectione in voce *Duellis* humanitus peccatum esse; qua demta, vera lectio patefiet denuo, Plautusque antiquitati suae restituetur, hoc modo: *Manibus duelli praedicare soleo* etc. *Duelli*, pro belli antique et poetice, hoc est, in bello, id quod paullo ante ostentum nobis. Idem error apud Ennium citante Prisciano inolevit, versu illo:

Hos pestis necuit, pars occidit illa duellis.

cum procul dubio et illic *duelli* sit emendandum, vitio imperitiae, ut apparet, perperam in *duellis* mutatum. Douza. — Vel *agris* legendum, quod magis convenit, et probant sequentia, *sorti centuriae;* vulgo, *sorte.* sed alterum est in MSS. quo etiam utitur Plaut. in Casina:

Sorti sum victus.

et Lucilius:

Graecia Sulpitio sorti datur.

A. Popma.

In armis. Pro *armis aut* forte legendum: *armis et militia.* Sic alibi: *Bellum atque arma vobis invisa.* et VI. 46. *inter labores militiae interque* proelia. Vox *arvis*, quam reponit ingeniosissimus Douza, approbante illaudatissimo Crispino, nimis poëtica est, quam ut huic loco conveniat. Scio dixisse Nostrum *pecori quam arvo;* sed ibi *arationem* valet. Nam *arvum, quod aratum, necdum satum,* inquit Varro. Favet Plautus Truc. I. 2.

Volo habere aratiunculam *pro copia hic apud vos.*
A. *Non* arvus *hic, sed* pascuus *est* ager.

Eumque firmat, cum *insigne* Arvalium fratrum, quos instituit Romulus, quod erat corona *spicea*, tum *Ambarvale sacrum*, in quo segetes lustrarunt. Virg. Georg.

Terque novas circum felix eat hostia fruges.

Quam fere differentiam servant Graeci inter ἄρουρα, unde *arvum*, et vocem
188 ἀγρός, nisi quod ἄρουρα *terram satam*, idemque aliquando quod * πεδίον denotet, ut apud Homerum φ'. 405. Si ergo recepta lectio movenda sit, malim *agris*, quod alterum in se complectitur. Seneca Herc. Fur. Th

patiis ager *squalebit* arvis. Certe *in arvis* pro *in agris*, in solutae orationis scriptoribus minime exstare autumo. WASSE.

QUI DOMINUS ERAT ET CUNCTIS. Antiqua editio: *qui dominus erat cunctis gentibus.* Fabri et Briconeti: *qui dominus cunctis gentibus imperitabat.* Vulgarem scripturam, illiusque errorem, si tamen error est, fontem habere credo antiquam editionem. CARRIO.

PRIVATAM SIBI. Omnes libri, *privatim sibi.* CARRIO.

(LI.) ADDITIS NOVIS CIVIBUS. Non omisit hoc consilium Caesar, sed is (quamvis mox dissumulet Sallustius) revera habuit inter τῶν πολιτικῶν σοφίσματα, sive, ut Tacitus appellat II. Annal. 36. et I. Histor. 4., *imperii arcana.* Non enim posse se monarchiam, quam meditabatur, absolvere putabat, nisi multos sibi faceret obnoxios. Sic de Tarquinio Prisco Livius lib. I. cap. 35. *Non minus regni sui firmandi, quam augendae Reipublicae memor, centum in Patres legit, qui deinde minorum gentium sunt appellati, factio haud dubia Regis, cuius beneficio in curiam venerant.* RUPERT.

MAGNA ME SPES TENET. Catil. LXVIII. *Magna me spes victoriae tenet.* Hegesip. III. 17. *Non enim vitae huius ulla me cupiditas tenet.* ibi C. C. *Si moriar recte, bonum est mori; sed si moriar ut Hebraeus.* Eadem forma Mart.

— — *sed si*

Non erit ista lapis, non erit ista canis.

WASSE.

IN COLONIIS CONSTITUAS. Vide not. ad Flori lib. I. cap. 4. §. 2. ubi docui, Lipsium varias deducendarum coloniarum causas proposuisse lib. I. de Magn. R. cap. 6. Nunc notare potes, eas ipsas ante Lipsium exhibuisse H. Goltzium in Graecia pag. 324. Hic duas adducit Sallustius, ut militia opulentior esset, h. e. firmior. Nam ita emeriti sua habebant praemia et victi populi in fide et obsequio continebantur. Secundo, ut plebs malum publicum facere desineret. Verum et hoc, civitatem domesticis seditionibus hoc modo liberari. Secutus est istud consilium Caesar, et, finito bello civili, octoginta civium millia in transmarinas provincias (Corinthum et Carthaginem) distribuit, ut est apud Suet. in Caes. cap. 42. RUPERT.

CAP. VI.

CUM EA RES. Vulgo, *et quae mea res.* vetus editio, *imprudens sum quo mea res.* hinc scripsi, *cum ea res.* vetus scribendi ratio *quom* loco huic fraudi fuit. testantur libri veteres. CARRIO.

QUAEVE TEMPESTATES. Omnes libri, *quaeque tempestates.* CARRIO.

MALUM FACINUS IN SE ADMITTERE, QUI *·INCOMMODO REIPUBLICAE 189
GRATIAM SIBI CONCILIET. Est haec iniqua et publice noxia vulgi opinio, verbis Lycurgi Orat. in pr. contra Leocratem, eum, qui suo periculo rem gerat et pro communi bono inimicitias suscipiat, non civitatis, sed negotiorum amantem videri; sed vir sapiens attendit illud Stobaei περὶ ἀρχῆς, *Gratia, quae iustitiam transgreditur, ne gratia quidem dici debet.* Plura

iam aliquoties adduximus supra, praesertim ad Catilin. cap. 22. §. 2. et cap. 51. §. 3. RUPERT.

IN SE COMMITTERE. Vaticanus, *in se admittere:* cuius scripturae testimonium est quodammodo antiqua editio, in qua est, *et mittere*, vitio ex pronunciatione orto. CARRIO.

UBI BONUM PUBLICUM. Ubi bonum publicum etiam privatim usui est, id non aggredi, socordis et ignavi est. Hoc de rege vel principe Sallustius. At Cicero de omnibus lib. III. Off. *Unum debet esse omnibus propositum, ut eadem sit utilitas, uniuscuiusque et universorum; quam si ad se quisque rapiat, dissolvetur omnis humana consociatio.* Atque si etiam hoc natura praescribit, ut homo homini quicunque sit, ob eam ipsam caussam, quod is homo sit, consultum velit: necesse est secundum eandem naturam omnium utilitatem esse communem. COLER.

MARCO LIVIO DRUSO. Fabri et vetus editio, *Marco Lubio*, inepte. Sunt enim Drusi in gente Livia. A Vaticano abest *Livio*, neque adeo necesse est; probat scriptorum usus. CARRIO. — Adversus omnibus modis in hac Epistola nobilitati est Sallustius. Inde de M. Druso ingerit Caesari. De hoc Druso Livius, Florus lib. III. cap. 17. Valer. Maximus lib. IX. cap. 5. Velleius. Cicero pro Milone: *Domi suae nobilissimus vir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus paene patronus, avunculus huius nostri iudicis, fortissimi viri M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus occisus est.* Eiusdem potentiae meminit idem Orat. pro C. Rabirio: *Notabile vero exemplum de amicis ambitione tantum et largitionibus quaesitis. Execranda illa vox in libera Republica M. Drusi: Nihil se ad largitionem ulli reliquisse, nisi quis aut coenum dividere vellet, aut coelum.* COLER. — Ut haec omnia intelligas, legendus est tibi Vellei. Patercul. lib. II. cap. 13. et 14. RUPERT.

AUCTORES FIERENT HOMINES. Locus qui et ab interpunctione et scriptura male habet. vetus editio, *nisi ille auctores fuerant se homines factiosi.* Fabri et Briconeti: *nisi illi auctores fuerant sed homines factiosi.* Tu scribe de Vaticano: *nisi illi auctores fierent, sed homines factiosi, quibus dolus atque malitia fide cariora erant, ubi intellexerunt per unum hominem* etc. Non enim vult homines factiosos Druso in tribunatu suo alicuius auctores fuisse, sed nobilitatem. CARRIO.

DE MARCO LIVIO. Et hic Vaticanus gentem omittit. CARRIO.

IUXTA AC DE SE. Fabri et Briconeti, *iuxta ac se.* CARRIO. — Iuxta illud Comici in Rud. A. II. Sc. 4. vs. 55. *Ex nostro ingenio alios plerumque aestimamus, sive boni, sive mali simus.* et in Persa Act. II. Sc. 2. vs. 30. *Tuo ex ingenio mores alienos probas.* RUPERT.

EXISTIMAVERUNT. Vaticanus, *existimarunt.* CARRIO.

CONTRA EAM NIXI. Fabri et Briconeti, *contra eum nixi:* Vaticanus et vetus editio, *contra eam nisi.* CARRIO.

SUA IPSIUS. Interpone copulam, et lege ex libris manuscriptis: *sua et ipsius consilia disturbaverunt.* CARRIO. — Carrio e libris, *sua et ipsius.* Malim, *sua ipsorum.* GRONOV.

190 (LII.) * MULTA PRAESIDIA PARANDA SUNT. Hoc consilium inconsulte postea neglexit Caesar. Qua de re Vell. Paterc. lib. II. cap. 57. *Laudan-*

...um, inquit, *experientia consilium est Pansae atque Hirtii, qui semper praedixerant Caesari, ut principatum armis quaesitum, armis teneret. At ille dictitans, mori se, quam timeri malle:* (qualis etiam Tiberii vox apud Tacit. VI. Annal. 2. *non sibi vitam tanti, si armis tegenda foret*) *dum clementiam, quam praestiterat, expectat, incautus ab ingratis occupatus est.* Cautius Tarquinius Superbus, cum nihil quicquam ad ius regni, praeter vim, haberet, armatis corpus circumsaepsit, ut est apud Liv. lib. I. cap. 49. et Periander tyrannus, qui trecentos circa se satellites habuit, ut est apud Nicol. Damasc. in Exc. Peiresc. pag. 451. Solent autem fere tyranni externis magis fidere, ut in Nerone notat Tacitus XV. Annal. 58. in XXX Atheniensium tyrannis Iustinus V. 9. 12. in Nabide, Lacedaemoniorum tyranno, Livius lib. XXV. cap. 27. f. in Hierone et Gelone, Syracusanorum tyrannis, Diodor. Siculus lib. XI. pag. 37. et 55. in Apollodoro item in Exc. Peiresc. pag. 264. f. adde Polyb. lib. II. cap. 11. f. tamen ...e exteri semper fidem servant. Vid. Tacit. VI. Annal. 36. n. 4. Quid? ...ed etiam iuste imperio potitis, necessaria tamen custodia vel ad tutelam ...t, cum *parum tuta maiestas sine viribus* sit, ut inquit Livius lib. II. ...p. 55. et, iudice Livia apud Dion. lib. LV., fieri non potest, ut princeps ...nibus placeat, et non, vel iustissime imperans, in multorum odia in...rrat: vel certe ad ornamentum; quo intuitu Mamertinus in laudat. Iuliani, ...*rma et iuvenes, cum gladiis atque pilis, non tam custodias corporis* ait ...*, quam imperatoriae maiestatis quendam solennem ornatum.* Cui Se...ca adstipulatur I. de Clem. 18. *Princeps, suo beneficio tutus, nihil ...raesidiis eget: arma ornamenti loco habet.* Adde Bern. ad Germ. Tac. ... 87. De Germanis Imperatorum custodibus vid. Lips. comm. ad Taciti ... I. Annal. pag. 18. et ad lib. XIII. cap. 18. Inferioris aevi scriptores ...rporis custodes et protectores, principis *scurras et buccellarios* dicebant. ...mas. ad Lamprid. Elagab. pag. 197. Porro de quaestione, *num prae...tis princeps armatus esse debeat*, operae pretium est consulere Aristo...lem III. Pol. 11. et ibi Casum et alios interpp. Lips. IV. Polit. 7. Bodin. ... de Republ. 1. Chapmar. III. de Arcan. imperii cap. 14. Keckermannum ...ut. Pract. XXXIV. Quaest. 5. Gerardum Dec. III. Q. 9. RUPERT.

CAP. VII.

HOSTEM ADVERSUM OPPRIMERE, STRENUO HOMINI HAUD DIFFICILE EST; ...CULTA PERICULA NEQUE FACERE NEQUE VITARE BONIS IN PROMPTU EST. ...m fremitus militum Romanorum apud Tacit. IV. Hist. 24. *Aperta odia ...mque palam depelli: fraudem et dolum obscura, eoque inevitabilia.* ...PERT.

OCCULTA PERICULA FACERE. Sensus est: *insidias adversario tam non ...dere boni solent, quam vitare.* WASSE.

ANIMUM EXERCITATIO. Vaticanus et vetus editio, *exercitio.* Fortasse ..., *exercito.* CARRIO.

QUOAD RES FERET. Briconeti, Fabri et vetus editio, *quoad res refe...ret.* Vaticani tueor: in quo etiam est, *postremo tamen succumbit; cum ...ille, quos laudavi, sit succumbat.* CARRIO.

ALITER NEQUE PRIVATA RES NEQUE PUBLICA. Mera sunt haec oracula et *χρυσοῦ ἔπη* de pecuniarum cupidine: sed huc facientia, iam plena manu dedimus ad Iustini lib. I. cap. 1. §. 1. et lib. II. cap. 2. §. 10. Flori lib. III. cap. 12. §. 11. et ad hunc ipsum auctorem non una nota, praesertim ad Catil. cap. XII. §. 1. RUPERT.

191 ID ADEO HAUD MIRANDUM. Vaticanus cum vetere excuso, *id a*... *haud mirandum*. Fabri et Briconeti vox *adeo* deest. CARRIO.

UBI GLORIA HONOREM. Gloria absolute pro *falsa gloria* vix invenitur. Dein sequitur, *gloria industria alitur*. Legendum puto *gratia*, quod aeque Sallustianum, et in membranis paene simili abbreviatura scribitur. WASS.

(LIII.) UBI EAM DEMSERIS, IPSA PER SE VIRTUS AMARA ATQUE ASPERA EST. Verissime. *Eo quippe solet impendi labor, unde emolumentum atque honos speretur*, ut inquit Liv. lib. IV. cap. 35. *At sublatis studiorum pretiis, et studia pereunt*. Tacit. II. Annal. 7. Quam utramque sententiam complexus Iamblichus apud Stob. Serm. XLVI. *Augetur* (inquit) *et crescit, quicquid in honore est: deficit et minuit, quicquid in contemtu*. Quod egregia similitudine declarans Plutarchus ab initio Orat. II. de Fort. Alex. ostendit, plures excellentes artifices non tam aetate Alexandri, quam propter Alexandrum extitisse. Adde Grut. ad IV. Paneg. cap. 7. pag. 56.. Bernecc. in Paneg. Plin. cap. XLIV. 7. RUPERT.

POSTREMO UBI DIVITIAE CLARAE HABENTUR, IBI OMNIA BONA VILIA SUNT, FIDES, PROBITAS, PUDOR, PUDICITIA. Voss. lib. I. Instit. Orat. pag. 81. RUPERT.

UNA ET ARDUA. Coniunctio *et* abest a Fabri et Briconeti; Vaticanus tamen agnoscit. CARRIO.

ET MALIS ET BONIS REBUS EA CREATUR. Legerem *rationibus*. Cato enim dicebat agrum bonis ac malis rationibus colendum; et Metellus apud Gell. lib. I. cap. 6. *Quid ergo nos a Diis immortalibus diutius exspectemus, nisi malis rationibus finem facimus?* CIACCON. — Videtur sine dubio pro *rebus* scribendum *rationibus*; nam peccatum librarii agnoscimus ex *rationibus* in *rebus*. Sic Cato dixit: *agrum bonis et malis rationibus colendum*. et Metellus apud Agellium lib. I. cap. 6. *Quid ergo nos a Diis immortalibus divinius exspectemus, nisi malis rationibus finem faciamus*. Cicero pro Rabirio Postumo dixit: *Augere rem bonis et honestis rationibus*. Idem error irrepsit in librum I. Caesaris de Bello Civili, in quo est *Tamen omnibus rebus in ea perseverandum putabat*: cum pro *rebus* debet legi *rationibus*, ut ad eum locum notavimus. URSIN. — Caesar B. Civ. I. 26. *Atque ea res saepe tentata, etsi impetus eius consiliaque tardabat, tamen* omnibus rebus *in eo perseverandum putabat.* ubi Ursinus, qui etiam et hic facit, audacter rescribit *rationibus*. Cic. II. Offic. §. 59. omni ratione *colenda iustitia;* et nusquam *rationibus* utitur. Possem ipse quoque, si novis lectionibus studerem, in vocem *artibus* immutare. Verum nihil temere moveo. Primo enim Noster (de Hirtio postea videbimus) Iugurth. CI. *Quibus* rebus *et* artibus *carissimus factus*. hoc est, his rebus patratis, gestis, et ob animi virtutes. et hoc loco *bonis et malis rebus*, id est, *bonis et malis moribus*. *Res* pro *rebus gestis* apud Taci

...nal. III. 73. et *omnibus rebus* pro *omnibus modis*, quod Comicis frequentius; vel pro *omnibus rebus relictis*, ut saepe loquitur Caesar. Cic. ...ro L. Agr. VIII. *Videtis iam P. C.* omnibus rebus *et* modis *constructam et coacervatam pecuniam Decemviralem.* Pro *his modis* Terentius Eun. II. 2. 14. *At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.* Adelph. I. 1. *Ego quia non rediit filius, quae cogito! Quibus nunc sollicitor rebus! ne aut ille alserit, aut uspiam ceciderit, aut perfregerit Aliquid.* Quod Caesarem attinet, putaram aliquando * *viribus*, falso id quidem. Nunc aio locum 192
esse bene sanum. Utroque modo locutus est. In primis (quod nescio an Ursino observatum) B. G. V. 1. *omnibus rationibus* usus est, pro modis omnibus: *Seseque paratos esse demonstrant*, omnibus rationibus *de iniuriis satisfacere.* Hoc est παντὶ τρόπῳ, ut recte ibi Metaphrastes. neque aliter B. Civ. II. 18. III. 58. 83. Quomodo locuti etiam in II. Verrin. Cicero, Noster in Catilinar. Verum et eodem significatu adhibuit vocem rebus, v. g. B. G. IV. 14. *Acie triplici instituta, et celeriter VIII M. pass. itinere confecto, prius ad hostium castra pervenit, quam quid ageretur, Germani sentire possent; qui* omnibus rebus *subito perterriti ... perturbantur.* Metaphrastes πᾶσι τούτοις, at posteriorem voculam ...nus accurate addidit. Idem B. G. VIII. 8. *Quae Caesar quum, consentientibus plurimis, cognovisset, atque ea, quae proponerentur, consilia plena prudentiae, longeque a temeritate Barbarorum remota esse iudicaret:* omnibus rebus *inserviendum statuit, quo celerius hostes, contemta suorum paucitate, prodirent in aciem.* Auctor de B. Alex. XIII. *Periclitati remigio, quid quaeque earum efficere posset, idoneos milites imposuerunt, atque ad confligendum* omnibus rebus *paraverunt.* WASSE.

SI NEQUE PRAETOR NEQUE CONSUL. Vetus editio, *si ut neque praetor.* Proxime a Vaticano, in quo est, *sic ut neque praetor.* At in Fabri et Riconeti, *sic neque praetor.* CARRIO.

EX PECUNIA LEGI. Nam laudabiliter constitutum fuit Romae, ut Praetores iurati optimum quemque in selectos iudices referrent: ut testatur Cicero pro A. Cluentio. COLER. — Atheas ad Philippum, Iustino teste: *Scythas virtute animi, non opibus censeri.* Pro *promiscue* legerim *promisce.* Vide Notas ad Iugurth. XXVIII. WASSE.

UT CUIQUE SORS. Vaticanus, *ut cuique fors.* CARRIO. — Recte Carrio *fors.* *Cuique* facilius tolerarem, si sequeretur *cecidit*, non *tulit.* Nunc potius placet, *utcunque fors tulit.* GRONOV.

CAP. VIII.

SED DE MAGISTRATIBUS. Abest a Vaticano et veteri impresso vox ...s. CARRIO.

C. GRACCHUS. Probat C. Gracchi plebiscitum, quo rogaverat, ut ex confusis quinque classibus forte et sine accusato delectu centuriae vocarentur. Ratio: ut coaequati dignitate cives et pecunia, virtute alius alium ...tecire properaret. Sed tamen neque hanc, neque alias rogationes Gracchanas optimates tulerunt. GRONOV.

Uti ex confusis quinque classibus sorte centuriae vocarentur. Corrige ex superioribus impressis, sorte. Douza.

Forte centuriae vocarentur. Fabri et Brioshefi, sancti centuriae vocarentur. Carrio.

Ita coaequati. Vetus editio et Fabri, ita coaequantur. alii: ita coaequari. Carrio.

Nec ego magna. Vaticanus, haec ego magna; optime. Sic apud Manilium emendavi lib. I.

Hunc mihi tu Caesar patriae princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

cum antea esset, *Nune mihi*, et *canendum.* quorum posterius etsi mero aeque ferri potest, aliter tamen in libro ante sexcentos annos scripto exstare testatum omnibus esse volo. Carrio.

193 Nam perinde omnes res laudantur atque * adpetuntur, ut earum rerum usus est. Iteratio τοῦ *rerum* non placet, et puto abundare, meliusque habitura omnia, si genitivus ille tollatur. Douza. — At inde gnomen suam accepit Iustinus lib. II. cap. 2. *Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus?* Rupert.

Malitia praemiis exercetur. Hac sententia, tanquam validissimo cuneo, diffinditur verborum Cornelianorum intricata vis I. Hist. 30. *Sed proinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore, accipietis.* Et ut alia, sic ista ab Sallustio mutuatus est Sen. lib. IV. de Benef. cap. 17. *Nequitiae fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorique est; nec quisquam tantum a naturali lege descivit et hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis et furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui grassari et transeuntes percutere quaestus est, potius illa invenire quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit.* Rittersh. ad Salv. pag. 52. Bern. in Agr. Tac. Q. 170. Tamen neque hoc perpetuum esse constat ex nota ad Catilin. cap. XVI. §. 1. Rupert.

(LIV.) Avaritia, bellua fera, immanis, intoleranda est. Nota, animi graviora πάθη ac vitia, ut avaritiam, invidiam, iram, odium et similia, recte dici *feras.* Basilius Homil. X. *Egone feras et bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira, cum latrat in corde, nonne omni cane ferocior existit? Qui velox est ad contumelias, nonne est scorpius? Avarus, nonne est lupus rapax? Mulierum amore furens, nonne est equus insaniens?* Divinus Plato τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος appellat ποικίλον καὶ πολυκέφαλον θηρίον, τὸ θυμοειδὲς leoni comparans. Platonis discipulus, Aristoteles, vitiositatis consummatissimae genus θηριότητα καὶ θηριωδίαν appellavit. Eloquentissimus et beatissimus Chrysostomus vitia omnia θηρία et λέοντας. Huc pertinet aenigma Metrone Plani apud Athenaeum: ἔλεγε θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει, dicebat, animal se alere, quod ipsum se ipsum absumeret. Ait ibidem auctor, quaeri solitum

adhuc aetate sua, quaenam esset illa bestia, de qua sensit Matreas. Casaubonus Eustathii explicationem probat, existimantis, Matream *libidinem concitatam* intellexisse, quam Eustathius ibidem honeste appellat *κωμικὸν πάθος*. Neque aliud nobis in mentem venit iis melius, quae sunt ab istis indicata. Nam revera libido est immanis bestia, semet ipsam vorans. Plato lib. VIII. de LL. sub f. loquens de triplici cupiditate, cibi, potus, Veneris, de hac postrema ait: *esse furorem acerrimum et facientem homines plane igneos.* Sed et Naturae ipsius sunt verba Ludov. Vivis Comm. in D. Augustinum lib. I. de C. D. cap. 9. Cum enim Theologus dixisset, cedere illi aliquando pios, subdit ille: *Tam penitissime visceribus nostris haeret Venereae rei cupiditas; tam ingenitus est nobis a natura appetitus ille, quem subtilissime magna illa artifex omnium animantium pectoribus indidit, quo vel aliud agentes stirpem propagaremus: ut ne cogitare quidem de explenda illa cupiditate possimus, quin voluptate nescio qua occulta tangamur.* Hoc animal est dominus ille agrestis et furiosus, a quo in senectute se liberatum esse gloriabatur Sophocles, et quem in ipsa iuventute se superasse ait Apollonius Thyaneus apud Philostratum. Casaub. Epist. 534. ad Scal. Verum est, quod nobilissimus Annalium conditor Polybius lib. I. cap. 81. praeclare disputat: ita natura comparatum esse, ut non solum corpora hominum aliquando efferentur, et tamen humanae speciei similitudinem amittant; sed multo magis hoc ipsum animis interdum usuveniat. *Ταῖς γὰρ ψυχαῖς*, inquit, *τοιαῦται πολλάκις ἐμφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου, μηδὲν ἀγριώτερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων.* Omnino *θηριωδίας* huius et efferati animi certissimum argumentum praebent, qui, nulla re unquam lacessiti, propter animi dotes, quas tu obtines, ego in te venerer, adversus utrumque nostrum, in modum arenariarum ferarum, ad ultimam rabiem, saeviunt: qui literas, fundamenta virtutum omnium, modestiae, mansuetudinis et comitatis magistras, inauditi furoris instrumenta faciunt: qui denique scelestissimae immanitati causam religionem praetexunt: et libidinem maledicendi, omnia insaniae exempla supergressam, zelum Christianae pietatis, proh scelus! nominare sustinent. Adde Rittershus. IV. Sacr. Lect. 9. Gronov. ad Liv. lib. XXXIV. cap. 4. Arrian. de Epicteti Dissert. lib. I. cap. 3. f. Boëth. de Consol. lib. IV. prosa 3. f. et duo elegantissima, sed longiuscula loca Chrysostomi Homil. IV. in cap. 1. Matthaei et Homil. Antioch. * XXIII. 194
Obsigno haec verbis Loccenii: *Cum vitia belluae immanes sint, cave obbrutescas, quem ratio a brutis discriminavit, cave in feram evadas, quem natura mitem, humanum, continentem esse voluit.* Rupert.

Avaritia Bellua. Eodem Schemate Chrysost. vocat hominum vitia *θηρία καὶ λέοντας*, Comment. in Epist. ad Romanos, et *θηρίον τρέφειν* usurpat pro *in aliquo peccato sibi indulgere*, Homil. 18. in Epist. ad Rom. Theodoretus in *Θεοφιλεῖ*, de Theodosio, *τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τά τ᾽ ἄλλα τῆς ψυχῆς θηρία κατευνοίμιζε*. Gregorius Palama, *οὐκ οἶδ᾽ ὅπως ἐμαυτὴν λανθάνω θηρίον σε πονηρὸν ὑπὸ κόλπον θάλπουσα.* Wass.

Bellua fera. Huc forte respexit Sueton. Tib. XXIV. *amicos increpans, ut ignaros, quanta* bellua *esset imperium.* Qualis sit *avaritia*

UT EX CONFUSIS QUINQUE CLASSIBUS FORTE CENTURIAE VOCARENTUR. Corrige ex superioribus impressis, sorte. DOUZA.

FORTE CENTURIAE VOCARENTUR. Fabri et Brioschei, senti centuriae vocarentur. CARRIO.

ITA COAEQUATI. Vetus editio et Fabri, ita coaequantur. alii: ita coaequari. CARRIO.

NEC EGO MAGNA. Vaticanus, haec ego magna; optime. Sic apud Manilium emendavi lib. I.

Hunc mihi tu Caesar patriae princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

cum antea esset, *Nunc mihi*, et *canendum.* quorum posterius etsi non aliquo ferri potest, aliter tamen in libro ante sexcentos annos scripto exstare testatum omnibus esse volo. CARRIO.

193 NAM PERINDE OMNES RES LAUDANTUR ATQUE * ADPETUNTUR, UT EARUM RERUM USUS EST. Iteratio τοῦ *rerum* non placet, et puto abundare, meliusque habitura omnia, si genitivus ille tollatur. DOUZA. — Ad inde gnomen suam accepit Iustinus lib. II. cap. 2. *Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus?* RUPERT.

MALITIA PRAEMIIS EXERCETUR. Hac sententia, tanquam validissimo cuneo, diffinditur verborum Cornelianorum intricata vis I. Hist. 30. *Sed proinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore, accipietis.* Et ut alia, sic ista ab Sallustio mutuatus est Sen. lib. IV. de Benef. cap. 17. *Nequitiae fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorique est: nec quisquam tantum a naturali lege descivit et hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis et furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui grassari et transeuntes percutere quaestus est, potius illa invenire quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit.* Rittersh. ad Salv. pag. 52. Bern. in Agr. Tac. Q. 170. Tamen neque hoc perpetuum esse constat ex nota ad Catilin. cap. XVI. §. 1. RUPERT.

(LIV.) AVARITIA, BELLUA FERA, IMMANIS, INTOLERANDA EST. Nota, animi graviora πάθη ac vitia, ut avaritiam, invidiam, iram, odium et similia, recte dici *feras.* Basilius Homil. X. *Egone feras et bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira, cum latrat in corde, nonne omni cane ferocior existit? Qui velox est ad contumelias, nonne est scorpius? Avarus, nonne est lupus rapax? Mulierum amore furens, nonne est equus insaniens?* Divinus Plato τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος appellat ποικίλον καὶ πολυκέφαλον θηρίον, τὸ θυμοειδὲς leoni comparans. Platonis discipulus, Aristoteles, vitiositatis consummatissimae genus θηριότητα καὶ θηριωδίαν appellavit. Eloquentissimus et beatissimus Chrysostomus vitia omnia θηρία et λέοντας. Huc pertinet aenigma Metrone Plani apud Athenaeum: Ἔλεγε θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει, *dicebat, animal se alere, quod ipsum se ipsum absumeret.* Ait ibidem auctor, quaeri solitum

adhuc aetate sua, quaenam esset illa bestia, de qua sensit Matreas. Casaubonus Eustathii explicationem probat, existimantis, Matream *libidinem concitatam* intellexisse, quam Eustathius ibidem honeste appellat *κωμικὸν πάθος*. Neque aliud nobis in mentem venit iis melius, quae sunt ab istis indicata. Nam revera libido est immanis bestia, semet ipsam vorans. Plato lib. VIII. de LL. sub f. loquens de triplici cupiditate, cibi, potus, Veneris, de hac postrema ait: *esse furorem acerrimum et facientem homines plane igneos.* Sed et Naturae ipsius sunt verba Ludov. Vivis Comm. in D. Augustinum lib. I. de C. D. cap. 9. Cum enim Theologus dixisset, cedere illi aliquando pios, subdit ille: *Tam penitissime visceribus nostris haeret Venereae rei cupiditas: tam ingenitus est nobis a natura appetitus ille, quem subtilissime magna illa artifex omnium animantium pectoribus indidit, quo vel aliud agentes stirpem propagaremus: ut ne cogitare quidem de explenda illa cupiditate possimus, quin voluptate specie qua occulta tangamur.* Hoc animal est dominus ille agrestis et furiosus, a quo in senectute se liberatum esse gloriabatur Sophocles, et quem in ipsa iuventute se superasse ait Apollonius Thyaneus apud Philostratum. Casaub. Epist. 534. ad Scal. Verum est, quod nobilissimus Annalium conditor Polybius lib. I. cap. 81. praeclare disputat: ita natura comparatum esse, ut non solum corpora hominum aliquando efferentur, et omnem humanae speciei similitudinem amittant; sed multo magis hoc ipsum animis interdum usuveniat. *Ταῖς γὰρ ψυχαῖς*, inquit, *τοιαῦται πολλάκις ἐμφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου, μηδὲν ἀγριώτερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων.* Omnino *θηριωδίας* huius et efferati animi certissimum argumentum praebent, qui, nulla re unquam lacessiti, propter animi dotes, quas tu obtines, ego in te venerer, adversus utrumque nostrum, in modum arenariarum ferarum, ad ultimam rabiem, saeviunt: qui literas, fundamenta virtutum omnium, modestiae, mansuetudinis et comitatis magistras, inauditi furoris instrumenta faciunt: qui denique scelestissimae immanitati causam religionem praetexunt: et libidinem maledicendi, omnia insaniae exempla supergressam, zelum Christianae pietatis, proh scelus! nominare sustinent. Adde Rittershus. IV. Sacr. Lect. 9. Gronov. ad Liv. lib. XXXIV. cap. 4. Arrian. de Epicteti Dissert. lib. I. cap. 3. f. Boëth. de Consol. lib. IV. prosa 3. f. et duo elegantissima, sed longiuscula loca Chrysostomi Homil. IV. in cap. 1. Matthaei et Homil. Antioch. n. XXIII. 194
Obsigno haec verbis Loccenii: *Cum vitia belluae immanes sint, cave obbrutescas, quem ratio a brutis discriminavit, cave in feram evadas, quem natura mitem, humanum, continentem esse voluit.* RUPERT.

AVARITIA BELLUA. Eodem Schemate Chrysost. vocat hominum vitia *θηρία καὶ λέοντας*, Comment. in Epist. ad Romanos, et *θηρίον τρέφειν* usurpat pro *in aliquo peccato sibi indulgere*, Homil. 18. in Epist. ad Rom. Theodoretus in *Θεοφιλεῖ*, de Theodosio, *τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τά τ' ἄλλα τῆς ψυχῆς θηρία κατεκοίμιζε.* Gregorius Palama, *οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμαυτὴν λανθάνω θηρίον σε πονηρὸν ὑπὸ κόλπον θάλπουσα.* WASSE.

BELLUA FERA. Huc forte respexit Sueton. Tib. XXIV. *amicos increpans, ut ignaros, quanta* bellua *esset imperium.* Qualis sit *avaritia*

UT EX CONFUSIS QUINQUE CLASSIBUS FORTE CENTURIAE VOCARENTUR. Corrige ex superioribus impressis, *sexta*. DOUZA.

FORTE CENTURIAE VOCARENTUR. Fabri et Brixaneli, *sexti centuriae vocarentur*. CARRIO.

ITA COAEQUATI. Vetus editio et Fabri, *ita coaequantur*. alii: *ita coaequari*. CARRIO.

NEC EGO MAGNA. Vaticanus, *haec ego magna;* optime. Sic apud Manilium emendavi lib. I.

Hunc mihi tu Caesar patriae princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

cum antea esset, *Nunc mihi*, et *canendum*. quorum posterius etsi non aeque ferri potest, aliter tamen in libro ante sexcentos annos scripto exstare testatum omnibus esse volo. CARRIO.

193 NAM PERINDE OMNES RES LAUDANTUR ATQUE * ADPETUNTUR, UT EARUM RERUM USUS EST. Iteratio τοῦ *rerum* non placet, et puto abundare, meliusque habitura omnia, si genitivus ille tollatur. DOUZA. — At inde gnomen suam accepit Iustinus lib. II. cap. 2. *Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus?* RUPERT.

MALITIA PRAEMIIS EXERCETUR. Hac sententia, tanquam validissimo cuneo, diffinditur verborum Cornelianorum intricata vis I. Hist. 30. *Sed proinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore, accipietis.* Et ut alia, sic ista ab Sallustio mutuatus est Sen. lib. IV. de Benef. cap. 17. *Nequitiae fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorique est: nec quisquam tantum a naturali lege descivit et hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis et furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui grassari et transeuntes percutere quaestus est, potius illa invenire quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit.* Rittersh. ad Salv. pag. 52. Bern. in Agr. Tac. Q. 170. Tamen neque hoc perpetuum esse constat ex nota ad Catilin. cap. XVI. §. 1. RUPERT.

(LIV.) AVARITIA, BELLUA FERA, IMMANIS, INTOLERANDA EST. Nota, animi graviora πάθη ac vitia, ut avaritiam, invidiam, iram, odium et similia, recte dici *feras*. Basilius Homil. X. *Egone feras et bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira, cum latrat in corde, nonne omni cane ferocior existit? Qui velox est ad contumelias, nonne est scorpius? Avarus, nonne est lupus rapax? Mulierum amore furens, nonne est equus insaniens?* Divinus Plato τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος appellat ποικίλον καὶ πολυκέφαλον θηρίον, τὸ θυμοειδὲς leoni comparans. Platonis discipulus, Aristoteles, vitiositatis consummatissimae genus θηριότητα καὶ θηριωδίαν appellavit. Eloquentissimus et beatissimus Chrysostomus vitia omnia θηρία et λέοντας. Huc pertinet aenigma Metrone Plani apud Athenaeum: Ἔλεγε θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει, *dicebat, animal se alere, quod ipsum se ipsum absumeret.* Ait ibidem auctor, quaeri solitum

Annal. III. 73. et *omnibus rebus* pro *omnibus modis*, quod Comicis frequentius; vel pro *omnibus rebus relictis*, ut saepe loquitur Caesar. Cic. pro L. Agr. VIII. *Videtis iam P. C.* omnibus rebus *et modis constructam et coacervatam pecuniam Decemviralem.* Pro *his modis* Terentius Eun. II. 2. 14. *At ego infelix neque ridiculus esse, neque plagas pati possum. Quid? tu his rebus credis fieri? tota erras via.* Adelph. I. 1. *Ego quia non rediit filius; quae cogito! Quibus nunc sollicitor rebus! ne aut ille alserit, aut uspiam ceciderit, aut perfregerit Aliquid.* Quod Caesarem attinet, putaram aliquando * *viribus*, falso id quidem. Nunc aio locum 192
esse bene sanum. Utroque modo locutus est. In primis (quod nescio an Ursino observatum) B. G. V. 1. *omnibus rationibus* usus est, pro modis omnibus: *Seseque paratos esse demonstrant*, omnibus rationibus *de iniuriis satisfacere.* Hoc est παντὶ τρόπῳ, ut recte ibi Metaphrastes. neque aliter B. Civ. II. 18. III. 58. 83. Quomodo locuti etiam in II. Verrin. Cicero, Noster in Catilinar. Verum et eodem significatu adhibuit vocem *rebus*, v. g. B. G. IV. 14. *Acie triplici instituta, et celeriter VIII M. Pass. itinere confecto, prius ad hostium castra pervenit, quam quid ageretur, Germani sentire possent; qui* omnibus rebus *subito perterriti* etc. *perturbantur.* Metaphrastes πᾶσι τούτοις, at posteriorem voculam minus accurate addidit. Idem B. G. VIII. 8. *Quae Caesar quum, consentientibus plurimis, cognovisset, atque ea, quae proponerentur, consilia plena prudentiae, longeque a temeritate Barbarorum remota esse iudicaret:* omnibus rebus *inserviendum statuit, quo celerius hostes, contemta suorum paucitate, prodirent in aciem.* Auctor de B. Alex. XIII. *Periclitati remigio, quid quaeque earum efficere posset, idoneos milites imposuerunt, seque ad confligendum* omnibus rebus *paraverunt.* Wasse.

Si neque praetor neque consul. Vetus editio, *si ut neque praetor.* proxime a Vaticano, in quo est, *sic ut neque praetor.* At in Fabri et Briconeti, *sic neque praetor.* Carrio.

Ex pecunia legi. Nam laudabiliter constitutum fuit Romae, ut Praetores iurati optimum quemque in selectos iudices referrent: ut testatur Cicero pro A. Cluentio. Coler. — Atheas ad Philippum, Iustino teste: *Scythas virtute animi, non opibus censeri.* Pro *promiscue* legerim *promisce.* Vide Notas ad Iugurth. XXVIII. Wasse.

Ut cuique sors. Vaticanus, *ut cuique fors.* Carrio. — Recte Carrio *fors. Cuique* facilius tolerarem, si sequeretur *cecidit*, non *tulit.* Nunc potius placet, *utcunque fors tulit.* Gronov.

CAP. VIII.

Sed de magistratibus. Abest a Vaticano et veteri impresso vox *de.* Carrio.

C. Gracchus. Probat C. Gracchi plebiscitum, quo rogaverat, ut ex confusis quinque classibus forte et sine accurato delectu centuriae vocarentur. Ratio: ut coaequati dignitate cives et pecunia, virtute alius alium anteire properaret. Sed tamen neque hanc, neque alias rogationes Gracchanas optimates tulerunt. Gronov.

Uti ex confusis quinque classibus forte centuriae vocarentur. Corrige ex superioribus impressis, sorte. Douza.

Forte centuriae vocarentur. Fabri et Briconeti, sorti centuriae vocarentur. Carrio.

Ita coaequati. Vetus editio et Fabri, ita coaequantur. alii: ita coaequari. Carrio.

Nec ego magna. Vaticanus, haec ego magna; optime. Sic apud Manilium emendavi lib. I.

Hunc mihi tu Caesar patriae princepsque paterque,
Qui regis Augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum Deus ipse mereris,
Das animum, viresque facis ad tanta canenda.

cum antea esset, *Nunc mihi*, et *canendum*. quorum posterius etsi non aliquo ferri potest, aliter tamen in libro ante sexcentos annos scripto exstare testatum omnibus esse volo. Carrio.

193 Nam perinde omnes res laudantur atque * adpetuntur, ut earum rerum usus est. Iteratio τοῦ *rerum* non placet, et puto abundare, meliusque habitura omnia, si genitivus ille tollatur. Douza. — Atque inde gnomen suam accepit Iustinus lib. II. cap. 2. *Quippe ibidem divitiarum cupido est, ubi et usus?* Rupert.

Malitia praemiis exercetur. Hac sententia, tanquam validissimo cuneo, diffinditur verborum Cornelianorum intricata vis I. Hist. 30. *Sed proinde a nobis donativum ob fidem, quam ab aliis pro facinore, accipietis.* Et ut alia, sic ista ab Sallustio mutuatus est Sen. lib. IV. de Benef. cap. 17. *Nequitiae fructus concupiscitur, ipsa vero odio pudorique est: nec quisquam tantum a naturali lege descivit et hominem exuit, ut animi causa malus sit. Dic enim cuilibet ex istis, qui rapto vivunt, an ad illa, quae latrociniis et furtis consequuntur, malint ratione bona pervenire? Optabit ille, cui grassari et transeuntes percutere quaestus est, potius illa invenire quam eripere. Neminem reperies, qui non nequitiae praemiis sine nequitia frui malit.* Rittersh. ad Salv. pag. 52. Bern. in Agr. Tac. Q. 170. Tamen neque hoc perpetuum esse constat ex nota ad Catilin. cap. XVI. §. 1. Rupert.

(LIV.) Avaritia, bellua fera, immanis, intoleranda est. Nota, animi graviora πάθη ac vitia, ut avaritiam, invidiam, iram, odium et similia, recte dici *feras*. Basilius Homil. X. *Egone feras et bestias in me ipse habeo? Sane innumeras. Ira, cum latrat in corde, nonne omni cane ferocior existit? Qui velox est ad contumelias, nonne est scorpius? Avarus, nonne est lupus rapax? Mulierum amore furens, nonne est equus insaniens?* Divinus Plato τὸ ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς μέρος appellat ποικίλον καὶ πολυκέφαλον θηρίον, τὸ θυμοειδὲς leoni comparans. Platonis discipulus, Aristoteles, vitiositatis consummatissimae genus θηριότητα καὶ θηριωδίαν appellavit. Eloquentissimus et beatissimus Chrysostomus vitia omnia θηρία et λέοντας. Huc pertinet aenigma Matreae Pitani apud Athenaeum: ἔλεγε θηρίον τρέφειν, ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κατεσθίει, dicebat, animal se alere, quod ipsum se ipsum absumeret. Ait ibidem auctor, quaeri solitum

adhuc aetate sua, quaenam esset illa bestia, de qua sensit Matreas. Casaubonus Eustathii explicationem probat, existimantis, Matream *libidinem concitatam* intellexisse, quam Eustathius ibidem honeste appellat *κωμικὸν πάθος*. Neque aliud nobis in mentem venit iis melius, quae sunt ab istis indicata. Nam revera libido est immanis bestia, semet ipsam vorans. Plato lib. VIII. de LL. sub f. loquens de triplici cupiditate, cibi, potus, Veneris, de hac postrema ait: *esse furorem acerrimum et facientem homines plane igneos.* Sed et Naturae ipsius sunt verba Ludov. Vivis Comm. in D. Augustinum lib. I. de C. D. cap. 9. Cum enim Theologus dixisset, cedere illi aliquando pios, subdit ille: *Tam penitissime visceribus nostris haeret Venereae rei cupiditas: tam ingenitus est nobis a natura appetitus ille, quem subtilissime magna illa artifex omnium animantium pectoribus indidit, quo vel aliud agentes stirpem propagaremus: ut ne cogitare quidem de explenda illa cupiditate possimus, quin voluptate nescio qua occulta tangamur.* Hoc animal est dominus ille agrestis et furiosus, a quo in senectute se liberatam esse gloriabatur Sophocles, et quem in ipsa iuventute se superasse ait Apollonius Thyaneus apud Philostratum. Casaub. Epist. 534. ad Scal. Verum est, quod nobilissimus Annalium conditor Polybius lib. I. cap. 81. praeclare disputat: ita natura comparatum esse, ut non solum corpora hominum aliquando efferentur, et omnem humanae speciei similitudinem amittant; sed multo magis hoc ipsum animis interdum usuveniat. *Ταῖς γὰρ ψυχαῖς*, inquit, *τοιαῦται πολλάκις ἐκφύονται μελανίαι καὶ σηπεδόνες, ὥστε μηδὲν ἀσεβέστερον ἀνθρώπου, μηδὲ ὠμότερον ἀποτελεῖσθαι τῶν ζώων.* Omnino *θηριωδίας* huius et efferati animi certissimum argumentum praebent, qui, nulla re unquam lacessiti, propter animi dotes, quas tu obtines, ego in te venerer, adversus utrumque nostrum, in modum arenariarum ferarum, ad ultimam rabiem, saeviunt: qui literas, fundamenta virtutum omnium, modestiae, mansuetudinis et comitatis magistras, inauditi furoris instrumenta faciunt: qui denique scelestissimae immanitati caussam religionem praetexunt: et libidinem maledicendi, omnia insaniae exempla supergressam, zelum Christianae pietatis, proh scelus! nominare sustinent. Adde Rittershus. IV. Sacr. Lect. 9. Gronov. ad Liv. lib. XXXIV. cap. 4. Arrian. de Epicteti Dissert. lib. I. cap. 3. f. Boëth. de Consol. lib. IV. prosa 3. f. et duo elegantissima, sed longiuscula loca Chrysostomi Homil. IV. in cap. 1. Matthaei et Homil. Antioch. * XXIII. 194
Obsigno haec verbis Loccenii: *Cum vitia belluae immanes sint, cave obbrutescas, quem ratio a brutis discriminavit, cave in feram evadas, quem natura mitem, humanum, continentem esse voluit.* RUPERT.

AVARITIA BELLUA. Eodem Schemate Chrysost. vocat hominum vitia *θῆρας καὶ λέοντας*, Comment. in Epist. ad Romanos, et *θηρίον τρέφειν* usurpat pro *in aliquo peccato sibi indulgere*, Homil. 18. in Epist. ad Rom. Theodoretus in *Θεοφιλεῖ*, de Theodosio, *τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν ὀργὴν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τά τ' ἄλλα τῆς ψυχῆς θηρία κατεκοίμιζε.* Gregorius Palama, *οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμαυτὴν λανθάνω θηρίον σε πονηρὸν ὑπὸ κόλπον θάλπουσα.* WASSE.

BELLUA FERA. Huc forte respexit Sueton. Tib. XXIV. *amicos increpans, ut ignaros, quanta* bellua *esset imperium.* Qualis sit *avaritia*

bellua, elegantissime docet Isidorus Pelus. Epist. II. 233. Non est, inquit, tantum *θηριόμορφος καὶ ἀτερπὴς καὶ πῦρ πνέουσα, ἀκόρεστός τε καὶ τυφλὴ καὶ ἀνήκοος, μισάνθρωπός τε, μυσαρὰ*, sed in quo immanissimas feras superat, *οὔτε κολακευομένη, οὔτε θεραπευομένη ἐνδίδωσιν, ἀλλὰ τότε μᾶλλον ἀγριοῦται, ὅτε μάλιστα θεραπεύεται*. WASSE.

INTOLERANDA. Omnibus gravis. Vid. Polyb. in Exc. Peires. pag. 60. RUPERT.

DIVINA CUM HUMANIS PERMISCET. Casaub. ep. 458. ad Ios. Scaligerum scribens de Dan. Eremita, qui, quum in domum Vicquii, Legati Helvetiensis, se insinuasset, puriori religioni nuncium remisit. „Ego illum, *inquit*, „semper, tua maxime gratia, habui carissimum, et quibuscunque potui „officiis eum prosecutus. Sed erat mihi dudum hoc ingenium suspectum, „propter incredibilem in ea aetate opum sitim, quam non levibus notis in „eo deprehenderam. Collocaveram ipsum in honesta conditione, ubi praeter „victum quinquaginta annuos aureos habebat. Hoc ipsi initio magnum est „visum, mox mediocre, postea nihil. Itaque ante duos menses aegre eum „impedii, quo minus Ebroicensi episcopo operam suam addiceret; ab hoc „incepto cum eum avertissem, ecce alium episcopum, cuius nomen scire „potui nunquam, qui paene abduxit eum in Italiam; tandem et hoc consilium nostra auctoritate fractum est." Et mox: „Magna signa dederat „hominis *πρὸς τὰ τοῦ παρόντος κόσμου θαυμασίως ἐπτοημένου. Vir fide* „*dignus, et tibi notissimus, his diebus narrabat mihi, audisse se cum* „*diceret: Omnia sibi, quae hodie disputantur, aeque et probari et improbari; paratumque se ad omnia, pro tempore et rerum suarum emolumento.* Cum vir pius hanc vocem abominaretur, cachinno Eremitae est „exceptus, stultitiam eorum πικρῶς ridens, qui nescirent τὰ ἴδια εὖ τίθεσθαι." Haec Casaub. Tac. lib. XV. Annal. cap. 54. de Milicho, liberto Scaevini: *Cum secum servilis animus praemia perfidiae reputavit; simulque immensa pecunia et potentia obversabantur, cessit fas et salus patroni et acceptae libertatis memoria.* Adde Casauboni verbis convenientia apud Vales. ad Amm. pag. 227. f. Salmas. de Us. pag. 638. 639. Haec eadem avaritia compulit Q. Ciceronem, ut patrem et patruum proderet Caesari, X. ad Att. 7. RUPERT.

INIQUE MEMORENT. Fabri et Briconeti *memorant*. CARRIO.

NAM HI SI VIRTUTE. Tangit satis acerbe Caesaris aemulos nobiles, M. Bibulum, L. Domitium, M. Catonem, L. Posthumium et Favonium praecipuos. De singulis aliquid vel Sallustii vel fidei caussa dicendum videtur. Et sane possit Sallustius in vituperandis nonnullis pro parum candido, et falso haberi. L. Domitius iste Aenobarbus dictus. Eius rapacitas et timiditas etiam a Caesare arguitur lib. 1. de Bello Gall. et Plutarcho et Seneca. De Bibuli consulatu legendus Dio lib. XXXVIII. et Plutarchus in Caesar. Itane vero de M. quoque Catone scriptum oportuit? Nimia isthaec libertas, imo dicacitas. Et de Graecis literis quale iudicium! Maiorem gratiam debebas, Sallusti, Graeciae, et ipsi adeo Thucydidi tuo. De hoc quidem Catone Velleius Paterculus scriptum reliquit: *Hic genitus proavo M. Catone, principe illo familiae Porciae, homo virtuti simillimus, et per omnia*
195 *ingenio * Diis quam hominibus propior, qui nunquam recte fecit ut*

facere videretur, sed quia aliter facere non poterat. L. Posthumii mentio rara. De Favonio apud Caesarem, Dionem, Plutarchum legat, qui vult. Porro elogium illorum ita restituit Lipsius lib. IV. epist. 14. *L. Posthumius et M. Favonius mihi videntur quasi magna navis supervacua onera esse: ubi salvi pervenere, viri sunt; si quid adversi coortum est, de illis potissimum iactura fit, quia precii minimi sunt.* COLER. — Eodem sensu Plautus in Mil. Act. III. Sc. 2. *Quoniam aemulari non licet, nunc invides.* Est igitur aemulari parium, invidere humilium. Ovid. lib. II. Metam. *Invidiae domum in vallibus imis esse* scribit. Quo figmento significare voluit, non erecti et vera virtute praediti, sed abiecti pravique animi homines solere bonis invidere. Quod et Liv. lib. XXXV. confirmat: *Nulla ingenia tam prona ad invidiam sunt, quam eorum, qui genus ac fortunam suam animis non aequant: quia virtutem et bonum alienum oderunt.* Eademque mente Cicero Philipp. X. *Nemo alterius virtuti invidet, qui confidit suae.* Denique Alcimus Avitus ad Fuscinam sororem:

— — Non ulli candida virtus
Invidet, invidiae quamque est subiecta malignae.

RUPERT.

ET STUPOR. Fabri et Briconeti, *quia desidia et inertia, stupor eos atque torpedo invasit.* uti etiam vetus editio. CARRIO.

STREPUNT, OBTRECTANT, ALIENAM FAMAM SUUM DEDECUS EXISTIMANT. Simili moneta percussum illud apud Suet. in Tib. cap. 53. *Si non dominaris, filiola, iniuriam te accipere existimas?* ubi vide Casaubonum. Adde Grut. ad Livii lib. I. cap. 34. Lips. ad Tac. IV. Annal. 52. Bern. in Tuba Pacis pag. 74. Iustinus lib. V. cap. 10. §. 8. *Quasi vero aliorum libertas sua servitus esset* etc. Curtius lib. VI. cap. 1. §. 18. *Suae demptum gloriae existimans, quicquid cessisset alienae.* Livius lib. III. cap. 55. *Quicquid libertati plebis caveretur, id suis decedere opibus credebant.* RUPERT.

ALIENAM FAMAM. Omnes libri, *alienam famam bonam.* CARRIO. — Haec, ni fallor, mutuatus est Sulpicius Severus in Dial. Sed liber non est ad manus. Vid. Demosth. adv. Tim. 485. WASSE.

CAP. IX.

M. BIBULI FORTITUDO ATQUE ANIMI VIS IN CONSULATUM ERUPIT. Id est, *in consulatu:* quo loquendi modo valde delectatur Sallustius. Supra Orat. I. *Repentinae caedes, in parentum aut liberorum sinum.* Est autem haec ironia, et M. Bibulum *virum fortem* appellat Sallustius, ut Athenaeus cirum *Divae Monetae*, quem obliviosum voluit. Sed hic non tam ignavia Bibuli, quam ipsius ambitio Caesaris accusanda fuerat; qui et in aedilitate et in consulatu Bibuli collega omnia communis magistratus munia in se unum traxit; sive etiam laudem eorum, quae communiter cum collega gessit, sibi uni vindicarit, collega excluso. *Unde Bibulus, evenisse sibi dicebat, quod Polluci. Ut enim geminis fratribus aedes in foro constituta, tantum Castoris vocaretur: ita suam Caesarisque munificentiam, unius Caesaris dici.* ut refert Suet. in Caes. cap. 10. qui et cap. 20. *Unus,* inquit,

ex eo tempore omnia administravit, ut nonnulli urbanorum, cum quid per iocum testandi gratia signarent, non Caesare et Bibulo, sed Iulio et Caesare Coss. actum scriberent. Est vero hoc atrox iniuriarum genus, quanquam non sine exemplo. De M. Mario Gratidiano vide Cic. lib. III. Of. de Alcibiade Corn. N. in Alcibiade, de Archidamo legato Aetolorum Livium lib. XXXV. de Antonio Primo Tacitum lib. III. Hist. Latini modo arrogantiam, modo superbiam dicunt. Omnino superbiae duo insunt maiora vana de sua praestantia opinio et despectus aliorum. Ac vix est, ut in quo istorum alterum insit, non et utrumque insit, ut docet Casaubonus in Theophrasti Charact. ad cap. *περὶ ὑπερηφανίας*. Porro quam ingens hoc sit vitium, vel Chrysostomus doceat, quem id, tanquam extremum omnium vitiorum, *ἀπόνοιαν*, id est, *desperationem*, solitum appellare, ibidem testimoniis ex ipso adductis addocet laudatus Casaubonus. RUPERT.

IN CONSULATUM ERUPIT. Hoc est, magistratus ostendit virum, ut verbo sapientis veteris sive Biantis (nam his omnibus adscribitur) Sallustium interpreter. RUPERT.

MAXIMO DEDECORI. Qui nihil in eo praeclare gessit, sed penitus collegae Caesari cessit. COLER.

196 * CUIUS NULLUM MEMBRUM A FLAGITIO AUT FACINORE VACAT. Totum hunc locum aemulatus est ille, quisquis fuit, qui Sallustii nomine declamationem in Ciceronem edidit; nam sic scribit: *Cuius nulla pars corporis turpitudine vacat, lingua vana, manus rapacissimae, gula immensa, pedes fugaces; quae honeste nominari non possunt, inhonestissima.* CIACCON.

(LV.) INGENIUM VERSUTUM. Aemulatus Hegesippus I. 5. WASS.

QUIPPE CUM DOMI. Omnes libri, *quippe qui domi.* CARRIO.

PER INERTIAM AMISERINT. Fabri et Brissoneti, *per inertiam amiserunt.* CARRIO.

CENSESNE EORUM PRAECEPTIS IMPERIUM HABERI POSSE. Vide Notam ad Iugurth. cap. 85. §. 18. RUPERT.

SICUT IN STATUA. Veteres editiones, *sicut instituto.* Fabri et Brissoneti, *sicut instituo.* A vulgatis est Vaticanus. Petrus Pithoeus legendum putabat, *sicut in Staieno.* Iustus autem Lipsius, cum quo omnia mihi vincula sunt antiquissimae necessitudinis, *sicut in statua;* quam suam coniecturam multis argumentis et in Variis et in Epistolicis confirmatam mihi, credo etiam aliis, omnino probavit. CARRIO. — Illud ingeniose ac feliciter, ut omnia, a Lipsio nostro castigatum habemus: *Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles, in quibus, sicut in statua, praeter nomen nihil est additamenti.* cum antea in omnibus *sicut instituto*, aut etiam *instituo*, nulla idonea sententia, legeretur. De cuius certissimae emendationis laude cumulum deruere ut liceat mihi, singularem lubentius plurali commutarerim, levi hercle vel nulla potius interpolatione rescribens, *in statua.* Quibus etiam *additamenti* convenire non puto; sed in eius locum *adiumenti* recipiendum: idque ex sequentibus coniicio. Nec est quod quenquam dictionis significantissimae insolentia offendat, qui quidem meminerit, non cum Grammatico sibi, sed cum novatore verborum Sallustio negotium esse. DOUZA. — Huiusmodi nobiles comparare possumus cum minutis

puerulis, in crepidas parentum, per delicias, pedes suos immittentibus, eorumque coronas capitibus suis parvulis accommodare, non sine risu spectantium, satagentibus, e Plutarcho. Ceterum haec verba Pithoeus ita emendarat: *in quibus sicut in Staieno.* Sed Lips. III. Epist. Q. 5. legit: *Sicut in statua.* Pithoeus intellexit illum C. Staienum Ligurem, qui scil. Aelium Paetum adoptaverat, de quo Cicero. Lipsius lectionem suam confirmat ex Euripide, qui pariter, ut Sallustius, ignavos nobiles cum statuis componit, Electra: *τῇ δ' ὁμιλίᾳ βροτοὺς Κρινεῖτε καὶ τοῖς ἤθεσιν τοὺς εὐγενεῖς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τὰς πόλεις οἰκοῦσιν εὖ, καὶ δώμαθ'· αἱ δὲ σάρκες κεναὶ φρενῶν Ἀγάλματ' ἀγορᾶς εἰσίν.* Nec dissimile illud Iuvenalis:

Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermae.

Haec Lipsius. qui et videndus I. Var. 8. ubi ad eundem modum Sallust. locum emendat. RUPERT.

NOMEN. Addunt vet. ed. Fabri et Briconeti *bonum.* CARRIO.

NIHIL EST ADDITAMENTI. Ita legendum autumo. Videtur enim ad Graecorum *ἐν προσθήκης μέρει* hac voce allusisse, quam quidem *statuis* non male convenire puto. Iuvenalis:

Nil nisi Cecropides, truncoque simillimus Hermae.

Euripides Electra:

Αἱ δὲ σάρκες αἱ κεναὶ φρενῶν ʼΑΓΑΛΜΑΤ' ΑΓΟΡΑΣ εἰσίν.

Demosthenes Olynth. II. pag. 7. *Ὅλως μὲν γὰρ ἡ Μακεδονικὴ δύναμις καὶ ἀρχὴ, ἐν μὲν προσθήκης μέρει, ἐστί τις οὐ σμικρά.* Et in malam partem de Republica ordin. pag. 71. *Νυνὶ δὲ τοὐναντίον κύριοι μὲν τῶν ἀγαθῶν οὗτοι, καὶ διὰ τούτων ἅπαντα πράττεται· ὁ δὲ Δῆμος ἐν ὑπηρέτου καὶ προσθήκης μέρει.* Confer eundem Philipp. I. pag. 14. Cicero pro Sestio: *Intercessit Ligus iste nescio quis*, additamentum *inimicorum meorum.* Noster supra: additamenta *factionis.* Minutius pag. 143. *Nec nomen Deo quaeras, Deus nomen est: illic vocabulo opus est, cum per singulos * propriis appellationum insignibus multitudo dirimenda est: Deo qui* 197 *solus est, Dei vocabulum totum est: quem si* patrem *dixero, terrenum opineris; si* regem, *carnalem suspiceris; si* dominum, *intelliges utique mortalem. aufer* additamenta nominum, *et perspicies eius claritatem.* Habes item *additamenta* usurarum L. 23. C. de Usur. et alibi apud ICtos ut et D. Hieronymum Epist. LIX. 1. vide Indicem. WASSE.

LUCIUS POSTUMIUS ET M. FAVONIUS. Vetus editio, *L. Postumi et M. Favoni.* Vaticanus, *L. Postumii et M. Favonii.* CARRIO. — Meminit eius Cic. ad Attic. et Dio lib. XXX. WASSE.

MAGNAE NAVIS SUPERVACUA ONERA. Simili tropo Phalaris Epist. 98. indiscretam plebis multitudinem *ἐρημίας ἀναπλήρωμα, solitudinis supplementum*, vocat. RUPERT.

SUPERVACUA ONERA. Vaticanus, *supervacanea.* CARRIO.

UBI SALVI PERVENIRE VISI SUNT. Vetus editio: *ubi salvi pervenire usi sunt.* Lipsius ingeniosa sane coniectura vitium tentavit tollere, legitque, *ubi salvi pervenire, viri sunt.* corrige de Vaticano: *ubi salvi pervenere, usui sunt.* quam proxime a vetere editione. CARRIO. — Emendat Lipsius IV. Epist. Q. 14. *Ubi salvi pervenere, viri sunt.* Comparat, inquit, Postumium et Favonium cum oneribus navis, et si quidem

tranquilla navigatio est, et cum ad portum pervenere, salvi ipsi et vivi sunt; si tempestas ingruit, exoneratur navis, et illi eiiciuntur. RUPERT. — Minima mutatione possis legere *vivi sunt*. Quod satis acute dictum. Nam, inquit, si salvi pervenerint in portum, nihil in illis lucri est, quam ut sint iidem qui fuerunt ante, et inter vivos versentur, atque ita per bonam fortunam lucis usuram lucrentur ipsi, in quorum morte parum detrimenti accepisset Respublica. Sed tamen mutare nolim lectionem receptam, *usui sunt*. Nam, sicuti supervacanea navis onera usui possint esse aliis navibus, ut inferior pars navis iisdem oneretur iuxta usum nauticum, sic hi quoque, veluti saburra, eiusmodi oneris praebere usum iterum poterant. HAVERCAMP.

CAP. X.

QUONIAM NUNC, UT MIHI VIDEOR. Libri etiam primitus publicati, *nunc quoniam sicut mihi videor*, et posterius, corrigendaque satis disserui; igitur ita corrige. CARRIO.

- ANIMUM IN LITTERIS. Perversa scriptura et improba hominum ineptissimorum emendatio, in qua sententia nec pes nec caput, ut ille aiebat, usquam apparet. sic enim ibi legitur: *sed animum in litteris, quod natura firmus erat, in laboribus habui.* vetus editio, *animum in literis cogitavi quod natura firmius erat, in laboribus habui:* neque sane aliter Fabri et Briconeti. scribe: *sed animum in litteris agitavi: quod natura firmius erat, id in laboribus habui.* docet Vaticanus. CARRIO. — Horat. in Arte P. *animum auditoris agunto*, pro *impellant*. Noster supra 45. *cum animo agitanti.* et Livius: *His curis animum agitaverat.* pro *exercuerat.* Sed *animum agitare in re aliqua* me legisse non memini. WASSE.

OMNIA REGNA, CIVITATES, NATIONES. Fabri et Briconeti, *regna, item civitates et nationes.* malo Vaticani, *regna, item civitates, nationes:* magis id Sallustianum. CARRIO.

DUM APUD EOS VERA CONSILIA VALUERUNT. Virgil. Aen. II.

Dum stabat regno incolumis, REGNUMQUE VIGEBAT
CONSILIIS.

Claudianus de Roma:

Armatis quondam populis, PATRUMQUE VIGEBAM
CONSILIIS.

Tacit. III. Annal. *Plura in summa Fortuna auspiciis et consiliis quam*
198 *telis et manibus geri.* Liv. lib. XI. * *Multa quae natura impedita sunt consilio expediri.* Aeschylus de Prometheo: *Δεινὸς γὰρ εὑρεῖν κἀξ ἀμηχάνων.* quae tria loca profert Torrent. ad Horat. IV. carm. 4. adde Bern. in Tac. Q. 52. RUPERT.

(LVI.) EQUIDEM EGO SIC APUD ANIMUM MEUM STATUO. Est hoc e Xenophontis lib. III. *Ἀναβ.* ubi ipse alloquens ductores militum: *Et vero aequum est*, inquit, *vos hisce* (gregariis sc. militibus) *nonnihil praestare Vos enim duces estis, vos ordinum, vos seriorum ductores: vos pacatis temporibus et fortunis et honoribus potiores his fuistis. Quare nunc et belli tempore, vos ipsos arbitrari debetis militum vulgo praestantiores*

esse, adeoque horum causa vobis et capienda esse consilia et labores suscipiendos, sicubi usus postulet. Adde Grot. in N. ad lib. de I. B. ac P. pag. 336. Piccart. Disput. 32. Q. 7. pag. 325. RUPERT.

MAGISQUE ANXIE AGITAT. Seneca de Romano Imp. *Omnium somnos illius vigilantia defendit, omnium otium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium vacationem illius occupatio.* Sed et hoc ipsum eleganti similitudine a re nautica sumta declarat Dio Chrysost. Orat. III. de Regno: *Etenim in navi licet vectoribus absque cura agere ut ne aspiciant quidem mare: quin etiam neque scire (quod aiunt) ubinam terrarum sint: et multi hoc modo navigant in serenitatibus; et hi quidem tales ludunt, illi autem canunt, alii convivantur tota die; quando autem eos apprehenderit tempestas, involuti exspectant eventum. Nonnulli autem et somno oppressi non ante surrexerunt, quam iam essent in portu. Nauclero autem necesse est aspicere in mare, necesse suspicere in coelum, necesse prospicere ad terram: quin et ea, quae sunt in profundo, non licet ei ignorare, nisi velit in saxa incidere, sub aquis latentia, aut arenarum congeriem. Illi soli noctu quidem minus licet obdormire, quam natantibus: interdiu autem sicubi brevem aliquem somnum suffuratur, hunc tamen suspensum habet et dubium, ut saepe exclamet, aut velum contrahi, aut clavum sisti, aut aliud aliquid rerum nauticarum: ut dormiens ille magis gerat navis curam, quam alii valde vigilantes.* RUPERT.

UBI PLEBES SENATUI, SICUT ANIMO, OBEDIT. Pulcre. Princeps, senatus, magistratus animus est; penes quem est regimen et arbitrium totius corporis. Is sensuum interiorum organis membrisque ceteris omnibus, quamdiu rationis rectae regulam non excedunt, sua habere commoda suaque obire munia permittit. Et ut mentis vitio et rationis defectu contingit cerebrum, cor, epar, stomachum, aliasve nobiliores corporis partes opprimi ac munere non fungi suo; unde mox et exteriora membra, oculi, aures, manus, pedes ab officio quaeque suo destituuntur: sic Respublica intereat oportet, si princeps, senatus, magistratus, consiliis sanis ac rationi locum neget. Atque hinc est, quod doctrinae civilis doctores nobilem adolescentem, quem spes civitatis evehit supra plebis conditionem, imbui censeant virtutum dotibus animique bonis, doctis hominibus applicari, uti plurimum doctrinae, consilii atque providentiae sibi comparet, uti ad aeterni Numinis regulam subditos gubernet, uti Reipublicae felicitatem tueatur, propaget, mala quaevis avertat. Fallor, an et hinc est ritus antiquissimorum temporum, ANIMI potius seu convenientioribus, quam Fortunae arbitrio subiectis, muneribus, honorare principem: quorum auxilio Fortunam ipsam rerum humanarum, ut plerique putarunt, dominam atque reginam regere, sibique morigeram facere possit. Ξενίων δέ τε θυμὸς ἄριστος, vetus et laudatum Graecorum proverbium est, docens, animum munerum optimum esse, secundum quod Xerxes, Rex potentissimus, rustici cavis manibus oblatam aquam, animum eius respiciens, gratam habuit. Sed et ANIMI munera appellamus virtutum fructus, et rerum expetendarum aut fugiendarum
* cognitionem, doctrina vel usu longo partam. Sed ut ad superiora redeam, 199
fere ad eundem sensum, imo Sallustii brevitatem, pluribus verbis loquitur Seneca lib. 1. de Clem. cap. 4. *Quemadmodum totum corpus animo deser-*

vit, et cum hoc tanto maius tantisque speciosius sit, ille in occult maneat tenuis et in qua sede latitet incertus: tamen manus, pedes, ocul negotium illi gerunt; illum haec cutis munit, illius iussu iacemus au inquieti discurrimus; cum ille imperavit, sive avarus dominus est, mar lucri causa scrutamur: sic haec immensa multitudo, unius animae cir cumdata, illius spiritu regitur, illius ratione flectitur, pressura se ir fractura viribus suis, nisi consilio sustineretur. Et mox eiusdem Sallu stii aemulus I. Annal. 12. *Imperatorem* vocat *mentem imperii;* quo sensu et Tacitus, *unum esse Reipublicae corpus atque unius animo regendum* RUPERT.

CONSILIA. Libri omnes, *consulta.* CARRIO. — In aliis edd. *consilia* Sed Carrionis potior lectio, quam proinde in textum recepi. WASSE.

POPULO SUPERVACANEA EST CALLIDITAS. Nimirum ita se habet in rebus togatis, ut militaribus, de quibus Paulus Imp. apud Livium lib XLIV in concione ad milites: *Unum imp. in exercitu providere et consulere quid agendum sit debere nunc per se, nunc cum iis, quos advocaverit in consilium: qui non sint advocati, eos nec palam nec secreto iactare con silia sua. Militem haec tria curare debere; corpus ut quam validissimum et pernicissimum habeat, arma apta, animum paratum ad subita imperia ceteris scire de se Diis immortalibus et imperatori suo curae esse.* Huc etiam pertinet increpatio M. Crassi, qui percunctanti, *Quo tempore castra moturus esset,* respondit: *An vereris, ne tubam non exaudias?* ut est apud Frontinum lib. I. cap. de occult. consiliis. Adde Bern. in Agric. Tac. Q. 172. qui et, *quatenus callidus esse debeat magistratus,* disputat Quaest. 185. RUPERT.

CALLIDITAS. *Calliditatem* in laude, et pro mera prudentia antiquitus acceptam quis nescit? Ita certe in Crispo sumendum, et id res ipsa poscit *Patres consilio valere decet, populo supervacanea est calliditas.* Et explicavit ipsus antea: *Neque quisquam de futuro satis callidus satisque prudens est.* DOUZA.

SIMUL CUM ANIMI. Locum expressit Apuleius Metam. IV. 62. *Secum denique quam sponte sumserat,* cum anima retinens. WASSE.

UNA RESPUBLICA. Quemadmodum Reipublicae corpus dissensione civilium discerpitur, ita aeque laceratur separatione publici et privati commodi Οὐ γὰρ δὴ κεχώρισται τὸ κοινὸν συμφέρον τοῦ ἰδίου. *Πολὺ δὲ μᾶλλον* ἐν τῷ ὅλῳ καὶ τὸ καθ᾽ ἕκαστα λυσιτελοῦν περιέχεται, καὶ σώζεται ἐν τῷ παντὶ τὸ κατὰ μέρος, ἐπί τε τῶν πόλεων etc. id est (ait apposite Iamblichus) *Commodum enim publicum non separatum est a privato. Quinimo in universo, singulorum etiam utilitas continetur, et partes in toto conservantur, tum in civitatibus, tum in aliis quoque naturis.* COLER.

ET OMNES CONSULEBANT. Deest vox *omnes,* quam codices manuscripti abesse nolunt. CARRIO.

(LVII.) CONTRA HOMINES. Omnes libri, *contra ea.* CARRIO.

CAP. XI.

200 * INTERDUM ALIA, DEINDE ALIA, DECERNUNT. Uti solet in nostris comitiis, quae Carolus V. viperis assimilabat. quia ut istae matres sua

tollunt: sic iterum posteriora decreta, priora. At verbis Cic. Philipp. VII, *Quid est inconstantia, mobilitate, levitate cum singulis hominibus, tum vero universo senatui turpius?* qui et paulo post: *Retinenda vobis constantia, gravitas, perseverantia, repetenda est vetus illa severitas; si quidem auctoritas senatus, decus, honestatem, laudem, dignitatem desiderat.* Rupert.

Simultas ac arrogantia. Vaticanus, *simultas aut gratia.* Fabri, Briconeti, et vetus editio, *ubi eorum qui dominantur, simultas arrogantia fertur.* non inscite. Carrio.

Existumant. Omnes libri, *aestimant.* Carrio.

Coaequari gratiam. Demosthenis est, *πάντων δυσχερέστατον εἶναι τὸ πολλοῖς ἀρέσκειν.* Quod et Aristoteles repetit in Diatribis. Coler.

Pleraque inscia. Pulcherrima sententia in mendo cubat. Primum *inscia* libri nesciunt, et pro illo *insititio*, *insititia* scribunt. deinde vice illius *sententia* Briconeti et Fabri habent *sententias.* postremo Vaticanus cum iisdem illis conspirat; nisi quod ibi *sententia* scribatur. Fortasse an ita in Vaticano fuerit, *multitudo pleraque insititia sit, sit eorum a metu libera.* posteriore illo *sit* a librariis, eiusmodi syllabarum geminationi non assuetis, omisso. ceteroqui lege, *cetera multitudo pleraque insititia sit, sententias eorum a metu libera.* sententia nihil imminuta neque immutata. Carrio.

Strenuis et ignavis. Fabri et Briconeti, *strenuis atque ignavis.* Carrio.

Ita occulto. Cortius reposuit *occulte*, nihil praeterea admonens, et contra Sallustianum illud lib. IV. Histor. pag. 102. *Naves codicariae occulto per hiemem fabricatae.* Haverc.

Metu deserunt. Tacitus I. Hist. 76. *Metu ac necessitate huc illuc mutamur.* Adde ad explicationem huius loci quae congessit Lips. lib. III. Polit. cap. 4. et Notis ad idem. Rupert.

Quod in certamine. Hoc est, priusquam victi sunt, et dubitant, an vinci debeant, recipiunt in se iugum seu legem contendentium, tanquam si vicerint. Badius.

Dubium est. *Est* tollunt Fabri et Briconeti. Carrio.

Si numero auctus. Numerum senatorum auxerat primus Tarquinius. Morem diu desitum reduxit Iul. Caesar, teste Suetonio et Dione. Multos enim per bellum civile per malas artes Senatores factos removit, aliosque allegit. Quare et dignitatem senatoriam mire amplificavit, et auctoritatem suam stabilivit. Sed hoc quoque bonum initium malos eventus habuit. Confluentibus enim amicis Caesaris, tandem in mille Patres erupit senatus. Quae res invidiam Caesari facile peperit. Correxit igitur Augustus, et redegit ad DC. ut scribit Suetonius, Dio. Ceterum sub Tiberio vilior viliorque facta, et sub aliis postea principibus paene ad nihilum redacta senatus auctoritas. Coler.

(LVIII.) Tabella. Per tabellam, in quam puncta scribebantur:
* et ita maior numerus punctorum vincebat, nec sciebatur certus auctor 201
sententiae: quae res odium demebat. Badius. — Per tabellam sententiam

fieri vult, ut maior libertas consultandi et ferendi sit. Sed fuit hic m etiam olim, ut scribit Asconius ad Verrinas; verum alia de caussa: nimi rum ne dictam sententiam revocare liceret. Hoc Sallustii consilium appar valde arrisisse et in usum vertisse Caesarem et Augustum. COLER.

IN MULTITUDINE. Libertas Reipublicae stabilitur multitudine Senatorum Sed hic fucum facit Sallustius ordini honestissimo, quem nunquam nisi florentem Principes optavere. Falsissime et fallacissime Nero iactat apu Tacitum lib. XIII. Annal. *Non se negotiorum omnium iudicem fore, clausis unam intra domum accusatoribus et reis paucorum potentia gra saretur. Nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervium: discre tam domum et Rempublicam. Teneret antiqua munia senatus.* COLER.

PER TABELLAM SENTENTIAE DICENTUR. Cicero lib. III. de LL. Tabella (quae posterioribus temporibus dicta *periculum*, Salm. in Capitol. pag. 85. vocat *vindicem libertatis*. Hodie in multis locis probant vivam vocem sententiis ferendis, secundum ordinem; a quibus ego dissentio. Multi en reperiuntur, ex primae sententiae senatoribus tam insolentes, ut Xerxe illo apud Val. Max. lib. IX. cap. 5. existiment, *inferioribus pare dum magis esse quam suadendum.* Tum vero et isti veri copiam n faciunt, sed eo sententias dirigunt, quo potentiores, vel ii, quibus obno sunt, iam ierunt. Quamobrem in tam oppresso Senatu prorsus amplect Sallustianum hoc consilium, *sententias celandas esse, sive in tabella pr ponendas; ne sc. assentiendi necessitas fiat,* ut loquitur Tacitus IV. An imo *ut decorum sit, quasi suae meditationi quaedam reliquerit*, ut id lib. XVI. Certe idem postea Maecenas suasit Augusto apud Dionem lib. L ibi: *In causis gravioribus sententias non palam rogabis, ne amicis su faventes parum libere quid sentiant pronuncient, sed in tabellis a scriptas ad te solum, ne cui alii innotescant, perferri iube et lect statim deleri. Ita enim verum sensum cuiusque maxime cognosces, eum illi a nemine alio cognitum iri persuasum habeant.* Seneca lib. de Clem. cap. 15. ubi de L. Tario Rufo, qui filio privatus iudex, prae alios, in consilium advocarat Caesarem Augustum: *Petit Caesar, ut se tentiam suam quisque scriberet, ne ea omnium fieret, quae Caesa fuisset.* ubi Lipsius: *Bona ratio, ad libertatem sententiis et veritati dandam: de qua nos in Politicis.* Praestetne suffragia voce nuncupa an tabella occultari, disputat elegantissime Cicero lib. III. de LL. long a fine. Bern. ad Suet. Caes. cap. 80. Quodsi nihilominus viva-vox plac age utere hoc stratagemate, quod Dio notavit lib. XXXIX. et inver ordine, modo medios, modo infimos, roga sententiam primum. Sic en non possunt primi ceteris dicendi libertatem subtrahere, vel auctoritat non iudicio, sequentes in suas partes traducere. Secutus est hoc consili Augustus apud Suet. cap. 79. Fecit et callide et frequenter Sfortia Magnus, dum, ut est apud Iovium, subito et quasi aliud agens, sententi ab hoc aut illo seorsim exquirebat. Vid. Bern. Qu. Tacit. LVIII. qui Qu. LVII. docet, ut sententiis sua libertas adsit, videndum, ne quis a matus curiam ingrediatur. RUPERT.

ILLI SUPERBIAM. Eleganter supplent veteres libri, *ne illi superbia* CARRIO.

CAP. XII.

PERLECTIS LITTERIS DECERNES. Vetus editio, *desineres.* corrige, *desideres.* quae correctio a membranis est. CARRIO.

DESIDERES. Lectio haec ex membranis Carrionis. * Vetus ed. *desi-* 202
neres. edit. Amst. 1671. Oxon. et Gruteriana *decernes*, neque secus illa Ciacconii Plant. 1594. Carrionis Ant. 1579. WASSE.

QUOQUE MODO IN MULTA. Vaticanus, *quoque modo is in multa.* CARRIO.

DISTRIBUATUR. Vaticanus, *distribuantur iudicia quoniam omnibus primae classis.* Fabri et Briconeti, *distribuatur. iudicia quoniam primae classis* etc. pro quibus facit vetus editio. CARRIO.

IUDICIA PRIMAE CLASSIS. Olim iudicia penes Senatum, Equites. Tribunos aerarios Caesar sustulit, teste Suetonio. Ea porro, de quibus Sallustius loquitur, digessit omnia Augustus postea. Vide Dionem lib. LV. WASSE. — Quoniam in ea ditiores, ut apud Pomponium nuper docui. Lips. tamen lib. IV. Ep. Q. 14. Lego: *primae classis committenda putem.* Probat ipse superiori parte orationis: *Quare,* inquit, *omnes primae classis iudicare placet, sed numero plures quam iudicant.* De classibus iudicum ...s obvia. Haec Lips. RUPERT.

HOC ITINERE. Hac via et ratione procedendi. BADIUS.

ET QUAMPRIMUM. *Et* abest Fabri et Briconeti, item a vetusta editione. CARRIO.

ADIUVETUR. Alii, *adnitetur.* CARRIO.

GLORIA CLARIOREM. Error operarum. scribe, *gloria cariorem.* CARR. — Veteribus potius impressis assentior, qui *cariorem* praeferunt. DOUZA.

NE CLARISSUMUS IMPERATOR, GALLICA GENTE SUBACTA, POPULI ROMANI etc. Ad eadem cohortatur Caesarem et Cicero in ea pro Marcello. ...t scimus, quis in constituenda Republica Caesaris fuerit animus. Nec ...llunt nummi argentei, apud Lazium et Ursinum, aurei apud Goltzium, in ...ibus ab altera parte imago Caesaris laureati, cum inscriptione CAESAR. ...T. PERPETUO. altera Orbis, Fasces, Securis, Duae manus complicatae, ...uceus; quibus signis indicatur, Pacem, Concordiam, Iustitiam, Religio...m, maxima humani generis bona, orbi concusso reddita. Fasces, quod ...mus, Iustitiae symbola sunt, et errat toto coelo Lazius, qui, cum huius...di nummum inspexisset, pro fascibus, quorum figuram ignorabat, uncum ...t vagina prominentem, sibi somniavit, ut esset Dictatoriae potestatis ...signe, necis potestatem ostendens in Cives. Apage, non hoc terrore se ...cumcinxit divum caput. Securis vero victimalis, ut reor, est, non illa ...cibus alligata. Secespitam et Cultrum describunt alii, cultrum ferreum ...tius oblongum manubrio eburneo, rotundo, solido, iuncto ad capulum ...gento, fixum clavis aeneis, aere Cyprio, quo Flamines Pontificesque ad ...cra utebantur, symbolum Religionis. Dextras iunctas Fidem et Concor...iam denotare, non apud Romanos, sed apud omnes nationes, erudite ...ocent Pignorius Epist. XIX. ad Scipionem Cobellutium, Freinsh. in Curt. ...VI. cap. 4. §. 14. Lips. ad I. Annal. Taciti. Ipse Tacitus II. Hist. 8. DEXTRAS CONCORDIAE INSIGNIA. Denique caduceum pacis symbolum

antiquitas credidit, quod et Mercurium, cuius haec est virga, mitti putaverit, ad dissidentium animos oratione sedandos, vel quod, sicuti Plin. lib. XXIX. cap. 3. refert, *Ova serpentium, in quibus complicati erant, nondum editi angues, magnam ad lites dirimendas vim habere dicantur.* Placuit immorari huic monumento, quod ego praestantius existimo omnibus illis imaginibus circa templa, distincta illa radiis corona, illo suggestu in curia, illo fastigio in domo, et quicquid in Caesarem honoris congestum est. Lacrymas paene excussit, quum similem numum memorialem nuper conspexissem Maximiliani I. Imp. cusum durantibus comitiis Imp. Augustae Vindelicorum A. S. 1518. in cuius altera parte PAX sedens, fruges fructusque plenis calathis atque canistris obfert. Circumscripta verba: SUB CAES. MAXIMILIANO. AUG. IMPERIUM. ROM. PACATUM. E. Sane eodem paene tempore cum Pontifice, Rege Angliae, Helvetiis foedus iniit: iuvit ac promovit reconciliationem Francisci Gallorum R. et Caroli Hispaniarum Belgarumque principis: rediit cum Venetis in gratiam etc. Altius descendit vox Caroli V. *Quid ego Germaniam solitudinem faciam, quae mihi patria est?* Altius elogium Ferdinandi I. apud Thuanum facundia Liviana redundantem Historicum: *Pietatis in illo, et Pacis in domo Dei constituendae praecipuum studium fuit.* Nam in religionis negotio non igne et ferro grassari, sed colloquiis et disputationibus, amicis collationibus, rem gerere, tutius iudicabat. Hos Serenissimae domus Principes
203 Divos, * Augustos, Pios, Felices appellamus, quia credimus. Erasmi ad Franciscum Galliae Regem lib. I. Ep. pag. 43. „Etenim cum CHRISTUS „ipse Regum Rex ac princeps haud alio insigni symboloque suos dignosci „voluerit, quam mutuae inter ipsos concordiae: tu posteaquam bello adversus Elvetios gesto, quum tibi nec animus nec apparatus ad bellum „gerendum deesset, declararas, tamen huc totis nervis incumbere maluisti „ut compositis in aeternum bellorum tumultibus, praecipui Christiani „ditionis principes perpetua iam pace inter se conglutinarentur: nimirum „prudenter illud animadvertens, ex Regum inter ipsos dissidiis, sem „omnium rerum bonarum pestem ac perniciem, contra malorum omnium „colluviem ac mare in vitam mortalium invehi: quorum animos et ope „si pax et amicitia sincera coniunxerit, mox futurum, ut iam velut aure „quodam seculo, pietas, optimae leges, et quicquid est honestarum artium „simul efflorescat: quae semper pacis et comites esse solent et alumnae. Rupert.

Divino numine invisi. Ita enim sinceri Philosophi omnes sentiunt nihil Deum latere. Secus Epicurus cum suo grege. Quem quasi etiam Caesar sectatus fuerit, innuit Cato apud Sallustium in Catilin. Coler.

Ac per summam discordiam dilabi patiaris. Ceterae editiones *socordiam* ostentant; quam quidem scripturam ego nupera et novitia in multis millibus habeo cariorem. Douza. — Atqui iam res Romana, sublata omni discordia, in unius ditionem concesserat. scribe igitur, *socordiam.* Carrio.

Neque tibi nox neque dies. Vide Lips. I. Pol. V. Adde Gro pag. 149. N. in lib. de Ver. Chr. Relig. Rupert.

INSOMNIIS EXCITUS. Ita Vaticanus et vetus editio; at Fabri et Briconeti, *in somnis*. solent antiqui *i* longam pro gemina ponere. diximus in epistola Mithridatis. Adde quod in eadem editione est *exercitus* pro *excitus*. CARRIO. — In hanc sententiam egregie Lucanus de hoc ipso Caesare et eius militibus, VII. 764.

Quos agitat vesana quies, somnique furentes.

et paulo post:

Invigilat cunctis saevum scelus armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur etc.

WASSE.

ATQUE AMENS. Vetus editio, *atque ea mens*. videtur vox superesse. CARRIO.

GALLICA GENTE. Hoc ad gloriam Caesaris spectat. Galli enim natura bellicosi, ut testatur Sallustius in Bello Catil. et fine Iugurth. ait, ambas cum Gallis pro salute, non de gloria certari. Idem de Gallis alii historici. M. Cato Orig. II. *Pleraque Gallia duas res industriosissime persequitur: rem militarem et argute loqui.* Insigne vero illud elogium Caesii Bassi apud Diomedem: *Romani Gallis devictis sunt victores. Durat hunc et durabit laus fortissimae gentis.* COLER.

INVISI. Vetus editio, *invisire*. Fabri et Briconeti, *invisiri*. nove. Vaticanus, *invisier*. e quo videtur vulgare illud *invisire* traiectione litterarum promanasse. CARRIO.

* DIVERSA PRAEMIA. Fabri et Briconeti, *divisa*. neque secus Vaticanus. CARRIO. 204

INTEREA FORTE EA. Briconeti et Fabri, *interea dum ea*. CARRIO.

CAP. XIII.

QUOD SI TECUM PATRIA ATQUE PARENTES. Prosopopoeia, cuius exempla maxime illustria congessit Vossius lib. V. Inst. Orat. pag. 360. RUPERT.

(LX.) SECUS. Apud Schottum in Observat. legitur *socius*. Sed dubium est forte pro *secius*. WASSE.

CUI DUBIUM EST, QUIN PER ORBEM TERRARUM VASTITAS, BELLA, CAEDES ORIANTUR. Certum hoc. Pax terrarum, incolumitate imperii Romani firmabatur. Otho apud Tacit. I. Hist. 84. *Aeternitas rerum et pax gentium, et mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur.* et apud eundem IV. Hist. 74. Cerealis: *Nam pulsis (quod Dii prohibeant) Romanis, quid aliud, quam bella omnium inter se gentium existent? Octingentorum annorum fortuna disciplinaque compages haec coaluit: quae convelli, sine convellentium exitio, non potest.* RUPERT.

SAEPE INVIDIA. Simile Theophrasti dictum: Φθόνος τοῖς ζῶσι πρὸς ἀντίπαλον· τὸ δὲ μὴ ἐμποδὼν ἀνανταγωνίστῳ εὐνοίᾳ τετίμηται. *Invidia viventium in vivos est. Mortuus vero, ut qui nemini obstat, constanti et sincera benevolentia colitur.* COLER.

DEOS IMMORTALES OBTESTOR. Ab hoc aevo fluxere formulae illae in subscriptionibus, qualem * Suet. intelligit in Tib. cap. 32. *Cum Rhodiorum* 205 *magistratus, quod literas publicas sine subscriptione ad se dederant,*

evocasset, ne verbo quidem insecutus ac tantummodo binos subscriba remisit. ubi Casaubon. vide et vota pro salute Principum. Tale reperi apud Vell. lib. II. cap. 131. quamvis mutilum, pro Tiberio et praese statu: tale apud Senec. Consol. ad Polyb. cap. 31. et 32. pro Claudi tale apud Plinium in Paneg. pro Traiano: tale apud Themistium Orat. I pro Ioviano: tale apud Tertullianum in Apolog. cap. 30. pro *omnibus Imp* Fas piumque, similia ominari et vovere. DEUS salus et tutela rerum id quod expedit! det Europaeos principes indissolubili foedere coire ac imp det laetos ac pacatos, ad laeta ac pacata illa venire! In quo finio et v o mei, dimitto. RUPERT.

EA RES EVENIAT etc. Prudenter videtur hic, quisquis est, consult desinere; qui animum suum in rempublicam ostendit, et Caesari, qu sensit, honeste suasit. Verum quia iam rerum potiebatur Caesar, eti sibi prospexit. Nam iudicio eius omnia permittit. BADIUS.

DOCTORUM HOMINUM

COMMENTARIA

IN

DECLAMATIONES DUAS

QUARUM ALTERA SALLUSTIO

VULGO TRIBUITUR

ALTERA CICERONI

COMMENTAR. IN DECLAM. I.

* Declamatio. Nihil dicturus eram in hasce non tam amaras (quamquam vix quicquam amarius fingi possit) quam pudendas orationes, nisi Quintilianus, in primis gravis auctor, eas citasset, nominatim lib. IV. Institutionum Orator. capite *de Exordio*. De quibus hoc unum non satis mirari possum, fueritne Senatui illi, qui tum orbis imperium habuit, tantum otii, ut vel voluerit vel potuerit tam frivolas audire accusationes: cum nostra aetate apud nos, barbaros illorum opinione, nullus adeo humilis sit viculus, qui meretriculas duas ita concertanteis audire dignaretur, tantum abest, ut alicuius dignitatis viros; omnes crucem ac ignem clamarent. Multos saepe audivi, qui putarent ab eis scriptas quidem, sed non pronuntiatas coram Senatu; quod equidem nescio. Sed audiamus priorem Sallustium. Glarean. — *C. Sallustii Crispi.* Imo declamatoris indocti ac barbari, cuius et ista est, quae fertur in Sallustium, Ciceronis: quomodo operose probavit Corradus in Quaestura a pag. 149. usque ad 223. Vid. Lipsius Oper. Crit. pag. 637. Alieno nomini sua scripta supponere veteris iam calumniae artificium fuit. Sic olim legebantur orationes contumeliosae in Ciceronem C. Antonii et L. Catilinae nomine editae. Vid. Ascon. in orat. in toga candida pag. 988. Broukhus. 206

CAP. I.

(LXI.) Petulantia ista uti. Impressi quidam codices habent, *Petulantia ista tua uti.* quam dictionem et illi codices, qui habentur praelo excusi emendatissimi, non habent: nec in quinque MSS. et codice antiquo Venetiis impresso reperi. Est enim in initio orationis, idque forte errori occasionem dedit. Cyprian. a Popma.

Perfidiae. Badianus Codex habet *perfidiae locum.* Sed τὸ *locum* ex Glossa natum videtur. Wasse.

Ut sese fortunasque suas. Ita nos ex consensu trium antiquorum codicum restituimus, * cum antea legeretur: *ut sese ac fortunas suas.* Popma. 207

Ubi M. Tullius leges, iudicia populi Romani. *Populo Romano* in dandi casu habet codex Aldinus, sed vetustus in gignendi, quod malim. Illud autem *in ordine*, quod proxime sequitur, quid sibi velit, apud me non admodum planum est. Glarean. — Omnes quos vidi et, ut opinor, quos non vidi, codices habent, *Ubi M. Tullius leges, iudicia Pop. Rom.*

defendit. Sed melior omnino lectio [*ubi M. T. iudicia legesque defendit*] a nobis hoc loco restituta. POPMA. — Aretinus Epist. IV. 8. ita citat: *ubi M. Cicero ita gubernat ac moderatur, quasi unus reliquus ex familia Scipionis Africani ac non reptitius et paulo ante insitus huic urbi civis:* Om. v. *accitus*, non male, nam illud laudi potius quam contumeliae foret. Sed libb. omnes reclamant. WASSE.

ITAQUE MINIME MIRANDUM. Quidam MSS. *Itaque non mirandum.* POPMA.

CAP. II.

(LXII.) PERIURIIS DELIBUTA. Venet. 1470. *nobilitata.* Reg. *debilitata.* WASSE.

OBSEQUENTIOR QUAM PARENTI. Meminit huius loci Auctor ad Aen. VI. pag. 1067. *quod Donatus dicit, nefas est credi de Tullio dictum esse: quod convitium a Sallustio Ciceronis inimico natum est: qui de illo inquit:* filia matri pellex. At haec verba non agnoscit Codex Danielis. Modestius ea voce *obsequentior* exprimit quae in execrandis uredinibus et veneris postvertae sacerrimis sacris τὸ *dare* aut *praebere* designant. Locum unum ex Priapeis, quia emendandus est, adducam:

Quae tamen exanimis nunc est et inutile lignum,
Utilis haec, aram *si* dederitis, *erit.*

nullo sensu, fatente ipsomet Scioppio, qui in re turpi raro caecutire solet. Illum miror non reposuisse *anum.* Rationes premo, illorum sententiae accessurus, qui putant aeque peccasse eos, qui aliena flagitia nimis aperte dixerunt, atque qui commiserunt. Οὐ γὰρ αὐδᾶν ἔσθ' ἃ μηδὲ δρᾶν καλά. WASSE.

IN CONSILIO DEORUM INMORTALIUM. Quia in plerisque concionibus et invectivis dixit: *Non humanis opibus, nec arte magistra ita Reipublicae consultum, sed divina miseratione.* Sed ad invidiam * concitandam omnia
208 trahunt adversarii in maius. BADIUS.

ABSQUE CARNIFICIS NOMINE. Id quoque contumeliose, cum ille dixerit: *sine caede et sanguine Rempublicam servatam.* BADIUS.

INCOMMODUM CIVITATIS. Id acriter et subtiliter: qui vult ob consulatum Ciceroni mandatum coniurationem factam et omne malum obortum. BADIUS.

CUM LEGIS PLANCIAE. *Planciae* cum *n*, non cum diphthongo *au*, habebat Codex Aldinus hoc in loco: at in Catilina cum diphthongo, ut alii libri, *Plauciae* legebat. Diximus autem in Catilina de hac lege nobis nihil certi constare. GLAREAN.

(LXIII.) EX SANGUINE ET VISCERIBUS. Vetusti codices habent: *Ex sanguine et miseriis.* Nihil tamen muto. POPMA.

CAP. III.

HOMO NOVUS ARPINAS EX M. CRASSI FAMILIA. Ita fere habent codices, at ego non dubito ita a Sallustio scriptum: *Homo novus Arpinas ex*

C. Marii familia; non *ex M. Crassi.* Fuerat enim et Marius Arpinas et homo novus. Ergo subiungit εἰρωνικῶς, *eius virtutem imitatur:* cum ille summus bellator, Cicero summus orator; ille manu, hic lingua promtus. GLAREAN.

EX C. MARII FAMILIA. Quatuor MSS. libri nulla varietate *ex M. Crassi familia* habent. Aldus in suo libro scribi voluit: *Ex C. Marii familia;* nullos, ut opinor, manuscriptos secutus; eaque lectio libris etiam omnibus reclamantibus mihi videtur et certa et ad sententiam huius loci accommodata. Nam cum Sallustius, sive quicunque ille tandem est, Ciceroni novitatem obiiceret, ex M. Crassi familia eum esse dicere non potuit, cum Crassus non Arpinas, nec novus homo, sed Romanus et patricius esset; Marius vero et Arpinas et novus homo. Eius igitur virtutem imitabatur. Nam Marius strenuus miles et bonus imperator, Cicero * summus orator; 209
ille manu, hic lingua promtus. POPMA.

ILLUD VERO AMICITIA TANTUM AC VIRTUTIS EST ANIMI. Aldinus codex nominativos in genitivos mutavit. Vetustus codex sic habebat: *aliud vero amicitiae tantum ac virtus est animi.* Sed ex neutro sensus clarus est, nec ego clare expedio. Non est mihi dubium, cum confutationis huius duae sint partes, prior per quaestionem, altera per inficiationem, prioris esse hanc particulam, ut altera pars incipiat ibi: *Imo vero homo levissimus.* Lectori haec innuo dumtaxat, ut occasionem dem altius cogitandi et exemplaria diligentius inspiciendi. GLAREAN.

MODO HARUM. Vincentius Bellovac. omittit *modo harum modo i. p.* pag. 186. WASSE.

CUIUS NULLA PARS CORPORIS. Eadem sunt in oratione ad Caesarem de Rep. (supra cap. 54.) *An L. Domitii magna vis est? cuius nullum membrum a flagitio aut facinore vacat; lingua vana, manus cruentae, pedes fugaces; quae honeste nominari nequeunt, inhonestissima.* Igitur illa iisdem verbis expressit, aut potius inde mutuatus est istarum declamationum auctor: quas eo magis nec Sallustii nec Ciceronis esse apparet. CARRIO.

TURPITUDINE VACAT. *Flagitio vacans* Seneca Agam. LXXX. Codex C. C. C. *carens*, ab insulsissimo nescio quo interprete. Lampridius idem de Heliogab. V. *per cuncta cava corporis libidinem recipientem.* Timaeus apud Polybium XII. 9/8. *Κοινὸν πόρνον, πάντων τῶν βουλευομένων, ΤΟΙΣ ΟΠΙΣΘΕΝ ΕΜΠΡΟΣΘΕΝ γεγονότα.* Ait Ciceronem ἡταιρηκέναι *ΤΟΙΣ ΑΝΩ ΜΕΡΕΣΙ τοῦ σώματος.* Apparet hanc Orat. legisse etiam Philelphum X. Ep. ult. et Laur. Vallam III. 89. WASSE.

QUAE HONESTE. Vid. supra VI. 54. WASSE.

(LXIV.) COMMEMORANDO EXPROBRAS. Apuleius Apol. pag. 96. *Scilicet, ne semel peccasses, ac tam bonum tuum factum oblivio capesseret.* WASSE.

NEQUE LICET OBLIVISCI PIIS SERVITUTIS SUAE. Codex vetustus habebat *his* pro *piis.* Aldinus utrumque omisit. at ego alterum, vel quid simile adesse debere puto. GLAREAN. — Scripsimus, ut in vetustis libris legitur, eamque scripturam et Glareanus probat. POPMA.

CAP. IV.

Iupiter Opt. Max. in concilium Deorum admisit. In accusativo
210 * casu *concilium*, non *concilio*, praeter Aldinum codicem omnes alioqui legunt. Glarean.

In concilio Deorum admisit. Virg. G. I. 24.

Tuque adeo, quem mox quae sint habitura Deorum
Concilia *incertum est*.

Vid. Cic. de Nat. Deor. I. 18. De hac oratoris iactantia ita Quintilianus Instit. XI. 1. *Et Iovem illum*, a quo in concilium Deorum *advocatur*, et Minervam, *quae omnes* eum artes edocuit: *quae sibi ille, secutus quaedam Graecorum exempla, permiserat.* Confer Aeschinem in orat. pro Corona et Aretini super eo iudicium Epist. III. 20. Arnobius pag. 96. *Liberum aliosque nonnullos, qui et* conciliis *adiungerentur* Deorum. Libri mei *consilio*, male, quod in notis ad Caesarem monuit eruditissimus Ioan. Davisius. Wasse.

Quem amicum, quem inimicum in hac civitate obtines. Ingenue fateor, me haec verba, ut in Aldino sunt codice, atque adeo etiam in vetusto ac cunctis aliis, quos mihi videre contigit, non intelligere. Ideoque mutio, admonito tamen lectore, ut mecum ipse dubitet aut felicius, si queat, eruat. Transilire, ut notum, facile erat, si quosdam imitari velim, quos pudet fateri se non omnia vel scire vel intelligere. Glar. — Id est, quales amicos, vel inimicos habes? Amicos perditissimos quosque cives, inimicos Reipublicae amantissimos. Thys.

Ancillaris. Verbum *ancillaris* in codice Venetiis impresso deest Popma.

Dyrrhachio. Vide supra pag. 35. Wasse.

Aliud stans. Hoc est, aliud dicis, aliud sentis. Stantes enim sententiam dicebant in Senatu. Crispin.

COMMENTAR. IN DECLAM. II.

* Vel in hac oratione videre licet, quantum differat Cicero a Sallustio: 211
quanta brevitas in hoc, quanta in Cicerone copia. Sed frustra haec apud doctos, qui melius haec norunt; apud indoctos prorsus operam perdiderimus, si haec indicare velimus. Ideoque ad rem statim. GLAREAN.

CAP. I.

QUOD SI AUT DE MEA VITA ATQUE ACTIBUS NOSTRIS. Ita habent omnes codices, quos ego vidi. quod si recte legitur, non omnino poeticum id fuerit, *actus* pro *gestis* ponere, ut Lucanus:

* *Licet ingenteis abruperit actus.* 212

Nam Cicero, quos hic *actus* vocat, postea *gesta* ac *res gestas* nominat, imo postremum *actiones*. et ipse D. Erasmus πράξεις τῶν ἀποστόλων, *Apostolorum gesta* maluit dicere, quam vel *Actus*, quod vulgaris interpres, vel *Acta*, quod D. Cyprianus verterat. GLAREAN.

NISI UT LUTULENTUS, CUM QUOVIS VELITARI. AT LONGE OPINIONE FALLITUR. Secuti hic sumus partim antiquorum codicum fidem, partim Iusti Lipsii eruditissimi iuvenis et mihi amicissimi coniecturam, qui lib. IV. Variarum Lectionum cap. 15. hunc locum ingeniose et eleganter restituit. Est autem *velitatio*, ut Festus lib. XX. ait, *ultro citroque probrorum obiectio, dicta ab exemplo velitaris pugnae. Plautus: nescio quid velitati estis inter vos. Afranius: Interea verba iactare inter se et labiis velitari.* POPMA.

DE EO QUOD FALSUM CRIMEN BONIS OBIECTAT. Pro *quod* vetustus codex habet *qui*, atque ita legendum puto. Continuo post: *Quod si vita istius memoriam vicerit, aliam, P. C., non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis.* Badius *vita* putavit auferendi casus, at ita verbum *istius* omittit. Ego vero puto, *vita* in nominandi casu positum, ac *alium* masculino genere, non *aliam* foeminino legendum; atque ita reciprocatio in *suis* locum quoque habebit; et *alium* in universum dictum est, quasi diceret, *unumquemque alium;* nec sic Sallustius exclusus est. GLAREAN.

IAM DABO OPERAM. Rursus vetusti codicis lectio secus quam vel Aldinus vel alii habent codices, ita legit: *Iam dabo operam quam maxime potero, breve ut faciam, neque haec altercatio nostra vobis inutilis erit.* Quanquam simplicius est, quod habet codex Aldinus, *ut breve id faciam.* Sed illud *neque* non est ponendum post haec verba, *altercatio haec*, ut

213 idem codex male, meo * quidem iudicio, habet. Ceterum quod Cicero Scipiones ac Metellos introducit, cum Sallustius Paulos, Fabios ac item Scipiones nominasset; puto factum propter C. Marium et historiam Iugurthinam, nisi quis pro Metellis aut Fabios aut Paulos reponendum existimet. GLAREAN.

CAP. II.

QUI IAM DECESSERUNT. Nonnulli MSS. *Qui omnino decesserunt.* POPMA.

SED SI FUER. AUT IN HON. PET. NIM. AMB. Post *ambitiosus* distinguendum, imo omnia verba usque vel alteram coniunctionem *aut*, in parenthesi concluderem, oppido elegantem comparationem duarum ambitionum continentia. Quatuor autem enumerat falso obiecta: quae si vera, inquit, erunt, tui similes plurimi corruissent. Hic locus in Aldino codice pessime distinctus est et partim corruptus; nam pro, *in hac urbe vixissent*, reposuit, *in urbem venissent*. Et nota dicendi genus per relativum ad po-
214 steriora genere conformatum, *quam tu proscriptionem vocas.* * item illud: *Credo quod nos omnes tui similes vixissent.* Continuo post idem codex legit: *At quanto meliore loco Respublica tuenda staret.* Sed nemo habet illud *tuenda*, nec ego quid ad sensum faciat intelligo. Item: *Fortunatam natam.* illud *natam* non omnes habent codices, Badius etiam demendum putat. Paulo post: *Quid enim mentiri turpe ducas.* Idem Aldi codex falso *dicis* reposuit. GLAREAN.

CAP. III.

NEQUE TE TUI PIGET. Quidam antiqui codices, *Nec te tui piget;* alii, *Num quid te tui piget.* POPMA.

IN UXOREM ET IN FILIAM MEAM INVASISTI. Quidam codices non ha-
215 bent *meam.* Sed nota illud * dicendi genus, *in filiam invasisti.* Item paulo post, *mutuam gratiam relaturum*, in malam partem. GLAREAN.

EGO FUGAX, CRISPE SALLUSTI? Haec hactenus verba interrogative legenda, sequentia non item. quod utrumque codex Aldinus neglexit. item *nunc experiri* habent vetusti codd. melius quam *unius*, quod Aldinus. Mox: *Qui postquam ille suum animum* etc. Longum hyperbaton usque ad *reverti. Qui reverti, postquam ille suum animum perbacchatus est.* De P. Clodio loquitur. De die autem reditus sui ab exilio ipse Cicero copiose disserit lib. IV. ad Atticum Epistola prima. *Adventu item meo:* vel intelligitur *in*, ait Badius, vel ablativus pro dativo est positus. GLAREAN.

CAP. IV.

MULTI ARMA SUA TIMERI VOLUERUNT. Aldinus codex *timere* legit
216 sed non recte, ut puto. Videntur * autem vel ex hoc loco hae orationes habitae post C. Caesaris caedem. Nam haud scio, vivente illo ausurum fuisset ita libere loqui Cicero. GLAREAN.

CAP. V.

Sed hab. in sod. sacrilegii Nigidiani. Ex hisce verbis certe nullus elicitur sensus. in alio codice legebatur: *Sed abiit in sodalitium sacrilegi Nigidiani.* Accusat igitur Sallustium Cicero sacrilegii, quippe qui cum sacrilegis sodalitium habuerit. De Nigidiano autem quis fuerit, adhuc cogito. Glarean.

Secutus hunc locum et hunc ord. desp. Vetustus codex non habuit, *secutus est.* sed absque eo non est ullus sensus, nisi aliud quippiam adponatur. Illud *despectum* ambigue dictum. Glarean.

* Itaque timens, ne facinora eius clara vobis essent. Aldinus codex *clam vos* habet, ut accusativum casum habeat praepositio, quae alioqui ablativum poscit, ut Virg. in *post* fecit: 217

En unquam patrios longo post tempore fines.

Vetustus tamen codex habet: *Itaque timens ne facinora eius clam vobis essent.* quae lectio placet. Paulo post mire *experrecti* positum pro *vigilantes: Sed ita experrecti non sumus, ut a te cavere possimus.* Glar.

CAP. VI.

Sumus diligentes in tuenda etc. Apuleius M. IX. pag. 124. *Quanto melior Philesietaerus, adolescens et formosus et liberalis et strenuus, et contra maritorum inefficaces diligentias constantissimus.* Wasse.

Et quod factum aut dictum turpe hunc movere possit P. C. quem non puduerit. Sic hunc locum emendavi, veterum codicum fidem et auctoritatem secutus: eamque lectionem veriorem elegantioremque esse videbit, qui eam cum vulgata contulerit. Popma.

Quo usus est quisque eorum, pro lege. Illud *eorum* qua ratione dictum sit, haud equidem intelligo, etiamsi ad Censores quidam referunt. Lectori iudicandum relinquo, num locus bene habeat. Glarean.

Et idem victor, qui exsules reduxit. Puto eum de C. Caesare loqui iam caeso, qui Rempublicam oppressit; cuius partibus adhaesit Sallustius. nam de C. Sulpitio apud Florum lib. LXXVII. qui infeliciter id tentaverat, intelligere velle, plane ineptum est. Verum quos exsules reduxerit Caesar, nisi quod omnes eius partibus adhaerentes, hostes a Senatu iudicati erant, * mihi non liquet. Ego locum corruptum puto, et aliquot 218
desiderari verba. quod cur toties lectorem admoneam, ratio a nobis saepius nunc dicta est. Glarean.

Neque aliter vexavit ac debuit. Non puto facile quemquam hunc locum intelligere: *vexantur* homines, non magistratus ipse praedae loco acceptus. Glarean. — Nihil muto. *Vixit* tamen pro *vexavit* magis placeret. Aldus.

Nominis perditi ac notissimi. Quid si legas *homines perditi ac notissimi?* Aldus.

Quod tantum in unam voraginem coetus omnium vitiorum excesserat. Pro *quod* alibi est *quo*, et *excesserant*, verbum pluralivo numero. Unde ego suspicor pro *quod tantum* legendum *quo tamquam:* et optime

procedet sensus ad sequentia verba. De numero, quando *coetus* utriusque esse potest, non magni refert: ego tamen et pluraliter legerem et *concesserant*, non *excesserant*. Glarean.

Cillonum. *Cinaedum* pro *Cillonum* legendum est; non enim Festi Pomp. expositio hic locum habet: praeterea *debitorum* magis quam *deditorum*, et *notatissimi* plus quam *notissimi* placet. Glarean.

CAP. VII.

Sestertio duod. cum Caesare paciscitur. Et hic locus ostendit post Caesaris mortem has orationes habitas. Ceterum et *sestertio* in auferendi casu et *sestertium* in gignendi legitur: idque licere, multis elegantibus auctorum exemplis ostendit libro primo de asse Budaeus. *Duodecies* autem *H. S.* faciunt triginta millia coronatorum. Mox *Unde qui modo ne*
219 *paternam quidem domum * redimere potueris* vetus est lectio. Nec *qui* legendum nec *quidem* omittendum, quod utrumque fecit Aldi codex. Porro *Villam Tiburi* legendum potius quam *Tiburti*, ut ego existimo. Glar.

Patrimonio non comeso, sed devorato. Sumsit haec, quisquis tandem ille fuit, qui hanc declamationem tam liberaliter Ciceroni dedit, a Didymo: quem de Sallustio scripsisse, *comesta patrimonia*, Diomedes auctor est. quem locum mihi indicavit Franciscus Pithoeus, vir humanissimus et liberaliore iuris prudentia, aliisque humanitatis artibus ornatissimus. Carrio.

CAP. VIII.

Quod bis consularem et bis triumph. Ubi Cicero *bis COS.* fuerit, nisi vel alicui suffectus vel *Procos.* factus bello in Syria gesto, scire non possum. Minus vero ubi *bis triumphaverit*, quem ne semel quidem triumphasse legi. Bello civili impeditus cum e Cilicia rediisset, ad Atticum longam ducit querelam. Ergo *bis triumphalem* ait, non autem triumphasse:
220 quasi diceret, qui triumphum merueram, si fortuna non invidisset. * Igitur non ab eo quod fuit, sed ab eo quod esse vel potuit vel iure debuit, sese laudat: ut verum sit, quod de eo dicit Seneca: *Cicero se laudat non absque caussa, sed absque modo.* Glarean.

IOSEPHI WASSII

ADNOTATIONES

AD

IULII EXSUPERANTII

OPUSCULUM

CAP. I. ITA SE FACTIS FORTIBUS PROMISERAT. Non est sollicitanda lectio haec, etsi insolentior. Nam sic fere loquuntur R. Rusticae scriptores: verbi gratia, *promittit se arbor*, pro, *se effert in fructus*. Plin. XVI. 26. ne alios memorem.

CAP. II. SUPERATIS PATRIBUS. Abest prior vox ab ed. Amstelod. 1630. sed agnoscit Gruteriana.

EGESTAS HAUD FACILE HABETUR SINE DAMNO. Delendum τὸ *haud*. Ceterum sententia est ipsius Sallustii Bell. Catilin. cap. 38. *quibus opes nullae sunt* etc. *odio suarum rerum mutari omnia student*, *turba atque seditionibus sine cura aluntur: quoniam egestas facile* etc.

CAP. V. HINC SALLUSTIUS. Bell. Catilin. cap. XI.

CAP. VII. ERAT AUTEM ETRURIA. *Erat autem in Etruria. G.*

IOS. WASSII ET SIGEB. HAVERCAMPI
ADNOTATIONES
AD
PORCII LATRONIS
DECLAMAT. IN CATILINAM *)

CAP. VI. SUMMIS CRUCIATIBUS MULTANDUM. Legerem libenter *mulcandum*, *Multare* enim est, multam infligere pecuniariam, *mulcare* autem pugnis aut calcibus lacerare, mutilare. Optima Virgilii exemplaria Aen. II. vs. 839. *Mulcatam morte Camillam* exhibent, teste Errico Memmio. Terentii membranae in Adelph. *Omnem familiam mulcavit usque ad mortem.* Tacitus: *Magna pars nudo aut mulcato corpore.* Ann. I. Cic. in Bruto: *Scriptores illos male* multatos *exiisse cum Galba.* ubi Codex Iuntae, *mulcatos.* Neque aliter Plauti, Sallustii, Suetonii, Apuleii editiones optimae. WASSE.

CAP. XIV. MORTE MULTANDOS. Vide supra. WASSE.

CAP. XIX. TUNE COETUS ISTOS. In edit. Wass. perperam legitur *tunc*, quod ex scriptura edit. Gruter. *tun'* natum; operarum vitium id credentibus, qui Wass. editioni praefuerunt. HAVERC.

CAP. XXV. EGO TE PARVULUM. Auctor orationem Micipsae moribundi ob oculos habuisse videtur, Bell. Iugurth. cap. X. *Parvum ego te Iugurtha* etc WASSE.

CAP. XXVI. AHALA. *Ahala Grut.*, inquit Wasse, qui *Hala Servilii* in contextu expressit; sed quum editio Badii Ascensii clarissime exhibeat *o Hala Servilii*, patet scriptum olim fuisse *Ahala,* sicut in denariis gentis Serviliae et Iuniae ad caput Ahalae constanter scribi solet. HAVERC.

VOBIS ATQUE OMNIBUS FERRO. Ex Ciceronis in Catilinam. WASSE.

NESCIO QUID SE PERSPEXISSE. *Prospexisse.* Vid. Sallust. Bell. Catil. cap. XLVIII. WASSE.

CAP. XXXIII. TOLLENDA BONORUM CONSORTIA. *Colenda Grut.* quae mihi lectio magis placet, quam illa, quae a I. Wasse fuit reposita; *colere* enim et *insidiari* sunt opposita, sicuti, quae sequuntur, *munificentia* et *rapacitas.* HAVERC.

CAP. XXXVI. PER OMNE CORPUS URBIS DEMANATURUM. Lege *dimanaturum.* HAVERCAMP.

---

*) Ad hanc declamationem Wassius nihil fere adnotaverat nisi varias lectiones edd. Basil. 1564. Gruter. et marg. Stephan. quarum nos sicubi operae pretium videbitur, in Cortianis adnotationibus rationem habebimus. FR.

DOCTORUM HOMINUM
COMMENTARIA
IN
VETERUM HISTORICORUM
FRAGMENTA

IUDICIA
DE
TERIBUS HISTORICIS

Cicero de Oratore lib. II. cap. 12.

ci ipsi sic initio scriptitarunt, ut noster Cato, ut Pictor, o. Erat enim Historia nihil aliud nisi Annalium con- : cuius rei memoriaeque publicae retinendae causa ab rerum Romanarum usque ad P. Mucium Pont. Max. res singulorum annorum mandabat literis Pontifex Maxi- referebatque in album, et proponebat tabulam domi, as, ut esset populo cognoscendi; ii qui etiam nunc es maximi nominantur. Hanc similitudinem scribendi secuti sunt, qui sine ullis ornamentis monumenta solum rum, hominum, locorum, gestarumque rerum relique- Itaque qualis apud Graecos Pherecydes, Hellanicus, us fuit, aliique permulti, talis noster Cato, et Pictor, : qui neque tenent, quibus rebus ornetur oratio (modo huc ista sunt importata) et dum intelligatur, quid di- mam dicendi laudem putant esse brevitatem. Paululum xit, et addidit Historiae maiorem sonum vocis vir s, Crassi familiaris, Antipater: caeteri non exorna- rum, sed tantummodo narratores fuerunt.

Idem de Legibus lib. I. cap. 2.

m post annales Pontificum Maximorum, quibus nihil sse iucundius, si aut ad Fabium, aut ad eum qui in ore est Catonem, aut ad Pisonem, aut ad Fannium, Vennonium venias; quamquam ex his alius alio plus rium, tamen quid tam exile quam isti omnes? Fannii

autem aetati coniunctus Antipater paullo inflavit vehem habuitque vires agrestes ille quidem atque horridas, nitore ac palaestra; sed tamen admonere reliquos potui accuratius scriberent. Ecce autem successere huic G Clodius, Asellio: nihil ad Coelium; sed potius ad antiqu languorem atque inscitiam. Nam quid Macrum nume cuius loquacitas habet aliquid argutiarum; nec id tame illa erudita Graecorum copia, sed ex librariolis Latinis orationibus autem multas ineptias: elatio summam in dentiam. Sisenna, eius amicus, omnes adhuc nostros scri res, nisi qui forte nondum ediderunt, de quibus existi non possumus, facile superavit. Is tamen neque orat numero vestro unquam est habitus, et in historia pu quiddam consectatur: ut unum Clitarchum, neque prae quemquam de Graecis legisse videatur; eum tamen duntaxat imitari, quem si assequi posset, aliquanto ab mo tamen abesset.

LIVIUS IN PRAEFATIONE.

Scribendi arte rudem vetustatem.

GELLIUS NN. AA. lib. IX. cap. 13.

Q. Claudius primo Annalium purissime atque ill sime, simplicique et incomta orationis antiquae sua descripsit [*pugnam Manlii Torquati cum Gallo pr lore.*]

IDEM lib. XI. cap. 14.

Simplicissima suavitate et rei et orationis L. Piso usus est in primo Annali, quum de Romuli regis vita victu scriberet *etc.*

VELLEIUS HIST. lib. I. cap. 17.

Historicos (ut et Livium quoque priorum aetati ad praeter Catonem, et quosdam veteres et obscuros, LXXX annis circumdatum aevum tulit: ut nec poeta antiquis citeriusve processit ubertas.

ANTONIUS RICCOBONUS
RHODIGINUS
IN LIBRO DE HISTORIA

QUANTA IN VETERIBUS HISTORICIS IACTURA FACTA SIT

tinam egregios omnes rerum gestarum scriptores, quos tiquitas habuit, ad nostras pervenisse manus gloriari posmus, neque maximae eorum partis, Romano labente imrio, atque oppressa saepius impetu barbarorum Italia, turam fecissemus. Sic enim historiae dignitas atque utis magis pateret, neque longis opus esset disputationibus, eius cognoscerentur laudes. Dolendum autem magis est, od malum ad malum accessisse videatur. Nam non solum ltis bonis auctoribus, quorum praeclaris scriptis omnis manitas, omnis doctrina elegans, omnis antiquitatis conebatur memoria, privati sumus: verum etiam illi, qui bis obtigerunt, ad nos integri non pervenerunt. Etenim Polybii libris quadraginta, priores quinque integri, et rtus imperfectus tantum supersunt. Salustius quoad libros toriarum attinet, totus periit. Diodori Siculi septemdecim ntum libros habemus, cum quadraginta scripserit. Dionysii exandrini maiori parte caremus. Ex T. Livii Patavini ntum et quadraginta libris triginta quinque tantum extant. rnelii Taciti periere libri aliquot. Ex Dionis octoginta ris, sex et triginta priores, ac tres, et viginti posteriores bis desunt. Pollio etiam deest a duobus Philippis ad Vaianum. Spartianus paene totus interiit; et Volcatius Gal-

licanus. Ex Ammiani uno et triginta libris priores tresde non extant. Zosimi ultimus liber est integer, pleraque reliquis sex desiderantur. Taceo alios prope innumerab qui toti iniuria temporum perierunt. Quid? quod in iis, ad nos pervenerunt, libris ita multa corrupta sunt, ut s ab iis, qui legunt, vel non recte, vel nullo intelligi m possint? Quibus omnibus malis illi mederi aliquantulum iudicio videntur, qui cum pulcherrimas veterum reliqui dignitatis atque honoris expertes, diversissimis in teneb diutius iacentes in unum redigunt; tum vero locos corrupt corrigunt, obscuros illustrant, et difficiles ita diligenter e ponunt, ut maximum eis lumen afferant et ornament Huiusmodi autem labores si quis velut leves, vel ut putid vel certe ut non admodum necessarios elevat atque damn eum quidem merito possumus ut amentem aliquem stu dumque contemnere, cum se Latinae linguae dignitatem diligere, veritatem fugere, lucem odisse, a rebus praecla abhorrere, veteris memoriae depravationem amplecti, tenebras adamare ostendat. Mihi vero hoc ita studium plac ut, tametsi satis id praestare vel ingenio vel doctrina possum, in eo si non ingenii, at saltem laboris, si min doctrinae, at certe diligentiae aliquam laudem quaera Quamobrem mihi consilium accidit, non modo aliquot hist ricorum, et praecipue Catonis, Quadrigarii, Sisennae, Salu et Varronis, in hoc de historia commentario, quas pote reliquias colligere, verum etiam pro viribus in ordinem re gere, et aliquibus scholiis illustrare.

I. *)

(I.) *) **N.** Fabi Pictoris. Fabius Pictor scripsit Annales Graecos et Latinos: illos de antiquitatibus Italiae, et initiis urbis Romae: hos de rebus gestis populi Romani. Livius scriptorem antiquissimum nominat, aequalem temporibus belli Punici II. Dionysius in eo requirit industriam, Polybius fidem et veritatem. De praenomine variant Cicero et Dionysius; alter Quintum appellat, alter Numerium, ut fortasse sit N. Fabius C. F. Pictor, qui in Fastis Praetor anni CDXXCV. et biennio post Consul cum D. Iunio Pera. An vero eiusdem sint libri Rerum gestarum et Iuris Pontificii, dubito; et fere adducor ut existimem esse Servii Pictoris, de quo ita Cicero in Bruto: *Ser. Fabius Pictor, et iuris, et literarum, et antiquitatis bene peritus*. A. Popma. — Fabium hunc et Livius et D. Halicarn. secuti sunt. Vide Polybii Censuram pag. 17. 28. 83. Wasse. 257

I. *) Solito institutoque. Locus est Fabii Pictoris adductus ex Auctore de Origine gentis Romanae, qui, eodem teste, Vennonio tribuitur cap. 11. Sic et alia nonnulla, ut cap. 30. illud Albini, *Baiani Euxini* etc. postea cap. XLVII. Lutatio adscribitur. Et cap. 53. illa verba, *cum bello Latino*, et quae sequuntur, Antipatro assignata, habentur quoque inter Fragmenta Fabii Pictoris, itemque inter Gelliana. Omnibus enim his adscribit Cicero I. de divinatione. Pontan. †)

---

*) De his numeris vide supra pag. 3. et 6. Fr.

†) *Iohannis Isacii Pontani* observationes leguntur in Auson. Popmae ed. horum fragmentorum (*Fragm. Histor. Vett. Latin. ab Ausonio Popma Frisio collecta, emendata et Scholiis illustrata.* Amstelrodami, sumptibus Ioh. Commelini Viduae. A. 1620. 8. express. Hardervici, typis Thomae Henrici Viduae.) quam ex Bibl. Reg. Dresd. ad me transmisit Gersdorfius meus, vir doctrinae elegantia pariter amabilis atque candore animi. Ex eo libro cum studiose emendavi, quaecunque in Wass. vel Havercamp. edd. perperam expressa erant, tum hanc epistolam transcribere placuit:

„V. Cl. Ausonio Popmae

S. D.

„Ioh. Isacius Pontanus.

„Fragmenta historicorum veterum Latinorum a Te, Clarissime Popma, cui „studio collecta, ad me nuper, ut Typographo nostro excudenda, non „transmisit Commelinus. Quae dum propius, ut fit, inspicio, eos quoque, „modo post aliorum observationes additos auctores, sed

2. QUAPROPTER TUM PRIMUM. Roma capta et direpta est anno CCCLXIII. Consul de plebe primum est creatus anno CCCLXXVII. Intercesserunt * ergo inter urbem captam et plebeium consulatum anni 24. etsi
258 Fabius hic 22 numeret, referens annum captae Urbis in CCCLXV. de quo inter autores controversia est. A. POPMA.

(II.) 3. MORTUUS EST ANNO. Nonius hoc recitat ex Varronis Rerum humanarum XII. sed perperam legit duodevicesimo, ut notavi ad Catonis Orig. IV. Duo et vicesimo observat hic Gellius; utitur Tacitus Histor. I. *Quarta ac duo et vicesima legiones.* Idem III. *Sextadecimanos duo et vicesimanosque laevum cornu complesse.* De claris oratoribus: *uno et vicesimo Caesar Dolabellam.* A. POPMA.

259 (IV.) 18. * *ἹΕΡΟΝ.* Vid. Lipsium ad Senecae Epist. LXXXIII. WASSE.

260 (VI.) 30. * DIALIS COTIDIE FESTATUS EST. Alii *testatus*, Steph. *fertatus*.

261 32. * VITULARI. Hoc est, *voce laetari*, *παιανίζειν*. Vitula enim est Dea laetitiae secundum Hyllum in libro de Diis; secundum Pisonem vero, victoriae. WASSE.

34. AQUAM MANIBUS. Pertinet ad ceremonias sacrorum, in quibus omnia pura lotaque esse iubebantur, unde natum proverbium, *Illotis manibus, pedibus, accedere* vel *tractare.* Ovidius in Fastis:

Casta placent superis, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Polubrum vas idem quod *Trulleum*, Graece *χέρνιβος*, cuius apud Homerum crebra mentio. A. POPMA.

POLUBRUM. Seu *pollubrum*, *peluvium vas*, et *pelvis* Festo. Graeci *χέρνιβα* vocant, nos *trulleum*, inquit Nonius Marcellus. Varro *in Vita Populi Romani* distinguit inter *trulleum* et *pelvim*. Vocis Graecae crebra apud Homerum mentio, inquit Popma, sed memoria lapsus est; nam in hoc significatu semel tantum apud eum reperitur Iliad. ω'. 304. *Χέρνιβον* (Attice *χερνίβιον* teste Athenaeo lib. IX.) *πρόχοόν θ' ἅμα χερσὶν ἔχουσα.* ubi Scholiastes prius verbum *λέβητα* reddit, posterius vero *ξέστην*. In ceteris locis aquam ipsam, non *vasum*, denotat, ut *προχόῳ χρυσείῃ* et *ἀργυρέοιο λέβητος*, hoc est, vertente Nonio in Odyssea, *argenteo polubro aureo*

„qui iam ante fuerunt a Riccobono et Antonio Augustino clarissimis viris „editi, multis et novis accessionibus locupletatos. Non itaque potui quin „faverem huic tuae, quae pro publicis rei literariae commodis tam accurate „desudat, industriae summaeque diligentiae: sed et eum quoque favorem „sensumque meum ut testatiorem facerem, istud praeterea, post illorum „tuamque messem, spicilegium, veluti plausum adiiciendum putavi. … „Vale. Hardervici Gel. XXVII. Iul. CIↃ. IↃ. CXX." Spicilegium istud non ... de *observat.* et *variis lectionibus*, *e libris et doctorum virorum coniectu...* ... verum etiam de novis, quae addiderat, fragmentis intellige. FR.

glutro. pro quo, *aureo gutto*, recte legit divinus Scaliger ad Festum. apud Galenum VII. Epidem. pro *matella* sumitur. WASSE.

(VII.) 35. MURIES FIT EX SALE. Festus: *Muries est ea * quae* 262 *fit ex sale sordido in pila pinsato, et in ollam fritilem coniecto, ibique operto, gypsatoque, et in furno percocto. Cui Virgines Vestales serra ferrea secto, et in seriam coniecto* etc. Hinc apparet Fabium scripsisse fritilem, et Nonium aut librarios substituisse *fictilem*. Est autem *olla fritilis* apta ad frigendum torrendumve. Sicut *fritilla puls* ex hordeo tosto. Arnobius lib. VII. *Quid fritilla? Quid frumen?* A. POPMA. — Vid. omnino Serv. in Eclog. VIII. P. Danielis. WASSE.

SALE SORDIDUM TUNSUM EST. Vetus Codex *sustum est*; Fulvius, *si*... *est*; Iunius, *ustum est*. PONTAN.

36. OCCATOREM, SARCITOREM. Inter typothetae sphalmata retulissem, nisi scriptum excusumque etiam alibi reperissem. Legendum tamen *sartorem*, non *sarcitorem*. Sarriunt enim rustici post occationem. Plautus: *Semper occant priusquam sarriunt rustici.* Vid. Capt. Act. III. Scena 5. et apud Martialem, *sarrire saxum.* PONTAN.

II.

Q. FABI MAXUMI. Q. Fabius Maxumus inter antiquissimos Historicos recensetur a Dionysio, ut dubitem an sit ille Q. Fabius Maximus Servilianus, qui Consul fuit cum L. Metello Calvo anno DCXI. Censor sexto postea anno cum Q. Fulvio Nobiliore. A. POPMA.

1. AGRUM MACERRUMUM. Designat agrum Laurentem octo millibus a mari remotum, in quem Aeneas primum venit, ut refert Cato in Originibus. Virgilius Aeneid. I.

— — *Laviniaque venit*
Litora.

A. POPMA.

III.

L. CINCI ALIMENTI. L. Cincius Alimentus fuit coniunctus aetate Pictori, et, sicut ille, Graeco sermone Annales suos scripsit, teste Dionysio, a quo dicitur vir ordinis Senatorii. Bello Punico II. miles interfuit, captivus Annibalis factus. A. POPMA. — In plerisque libris corrupte *Mimantus* vocatur. Praetor fuit M. Claudio Marcello et M. Valerio Coss. WASSE.

(IX.) 6. * QUI DUM IAM SILICERNIUS. Hoc fragmentum Cincio dedi 263 fide Fulgentii Planciadae, hominis alioquin in citandis autorum testimoniis minus fidi. De Gorgia Leontino loquitur, de quo Valerius lib. VIII. *Cum centesimum et septimum ageret annum, interrogatus, Quapropter tam diu vellet in vita remanere? Quia nihil, inquit, habeo quod senectutem meam accusem.* A. POPMA. — Vid. Vossium de Hist. IV. 13. In Codice Leidensi quo usus Munkerus, *Alimetus* est. at *Alimentus* fuit Cinciae gentis cognomen, ut docet Aldus de Orthogr. pag. 6. Vid. Liv. lib. XXX. In MS.

Codice Sidneiensi pro *qui dum* legitur *quid eam;* pro *morti*, *mori*. apud Fulgentium pro *silices*, *silicem*. Vid. Dacerius ad Festum. WASSE.

7. NUMINA. Sic fere Cornificius ibidem, *Novitatum praesides* vocat. Cui opinioni favet etiam Varro loco supradicto, sed eius verba ab ignorantia scribarum vindicanda sunt: *Novenarium numerum* etc. *quod in novandis rebus potentissimus semper habetur et maximus*. In vulgatis perperam, *movendis*. Tullius quidem *res moveri* usurpat, sed tam Cornificii explicatio pro nostra lectione stat, quam etymologia. Prior enim lectio non valet nisi legatur *Movensiles*, sed loquitur de novenario numero. Denique *rebus novandis* non tantum occurrit apud Ciceronem, Virg. Ovid. et Iurisperitos, sed et apud scriptores Africanos. *Quid novatio et revelatio pudendorum?* pag. 182. Arnobius. Apud Apuleium et Tertullianum
264 de * ieiun. cap. 13. M. Capellam 167. 27. 71. 7. 98. 21. Nec obiiciat quispiam, quod opiniones Varronis et Cornificii hoc pacto non amplius erunt diversae, cum Cincius et Cornificius consentiant, et loco tantum, non sensu disiungantur. Et quamvis idem plane dicunt, inter eos nihilominus inseritur Manilius, cuius sententia ab iis dissidet nimium quantum. Confer etiam sequentia, et me a scopo non multum aberrasse deprehendes. WASSE.

(X.) 8. FASTIS s. FASTORUM. Primo modo concipitur libri titulus apud Macrob. posteriore vero apud Festum. Ad hunc pertinere iudico Fragmenta de Romae natali apud Solinum et Dionysium, quae inter incerta a Popma ponuntur. uti etiam illud apud Livium VII. 3. de clavis, annorum indicibus, in templo Nortiae Deae. Ceterum apud Macrob. II. 9. pro *Cincius*, *in Suasione legis Fanniae*, tum ex Sarisberiensi VIII. 7. tum ex ipso Macrobio II. 12. legendum, *Titius*, cuius meminit Festus in *Offendices*. ut viri docti observarunt. De lege Fannia vide Macrob. II. 16. WASSE.

10. MENSEM. *Fastos* non diserte citat Macrob. hoc in loco, forte quod supra id fecit; sed ex affinitate rei huc pertinere non dubito tam hoc quam sequens fragmentum. WASSE.

11. COMITIO. Committe super hac re Macrobium cum Ovid. Fast. lib. II. WASSE.

12. PATRICIOS. Vide Decii Muris verba apud Livium lib. X. WASSE.

265 (XI.) 13. * AD CAPUT OETENTINAE. Legend. ad *caput Ferentinae*. A. AUGUSTIN. — Ut patet ex Dionysio IV. 5. et Liv. I. WASSE.

14. ARIES. Lex Numae his verbis apud Servium concipitur: *Ut si quis imprudens hominem occidisset, pro capite occisi et natis eius in concione arietem offerret*. WASSE.

(XII.) 16. HONOR QUOD ET PEREGRINO. Legendum *bono*, sic enim *forti* significat. Confer etiam Gellium XVI. 10. et Festi fragmentum. WASSE.

266 (XIII.) 18. * RECONDUCTA. A. Aug. *reconderit fecerit* legendum putat. Scalig. *reconduit*. optime ad morem prisci aevi. Ceterum de Etymologia vide sis Q. Scaevolam apud Ciceronem in Topicis. WASSE.

20. Scenam. Pertinet ad lib. II. ut bene conicit Dacerius ex — — *libro qui est ei*. Illum vide ad locum. Wasse.

21. Gentilis. Nullus dubito quin sit hoc fragmentum ex libro *de verbis priscis*, licet sub hoc titulo non diserte laudetur. Caeterum de Etymologia *τοῦ gentilis* vide Q. Scaevolam apud Ciceronem in Topicis. Wasse.

28. Obstitum. Vid. Comment. ad Virgilianum illud, *Dique Deaeque omnes quibus obstitit Ilium*. Wasse.

(XIV.) 29. Prospera. Titinius: *Paula mea, amabo, pollulam* * *laudem addito* — — *Praefiscini*. Vide Festum in, *Ergo*, *Muscedra*, 267
Pone, *Quando*. Gellium X. 24. et Macrobium Sat. I. 4. Wasse.

30. Datantes. Scaliger legit, *data enim est et tritico*. id est, non solum data est faba refriva suo generi, sed et reliquis frugibus et tritico. Inde Kalendae Iuniae, in quibus res divina fiebat, *fabariae* dictae sunt, auctore Macrobio XII. et Varrone in Vita populi Romani lib. I. Patet ex Nonio in *mactare*, sacrum id primum instituisse Iunium Brutum. Cum Cincio etiam facit Plin. VIII. 12. apud quem tamen in MS. Regio, Colbertino et Thuanaeo, *referiva* legitur. Wasse.

31. Deorum. Partes nempe septentrionales, ut patet ex Servio ad II. Aeneid. *Intonuit laevum*. Wasse.

32. Tuditantes. Utitur hac voce Varro *Marcipore: Haeccine nobis tibique tudiculasse?* a *tudes*, *tuditis*, malleus, ut nos certiores facit Festus ibidem. Wasse.

33. Vindiciae. Ursinus et Turnebus pro *illae* legunt *glebae*. nam qui fundum aliquem sibi proprium esse dicebat, ex eo glebas aliquas in ius ferebat, ut de illo litem moveret et vindicias peteret. Fundi petendi formulam vide apud Ciceronem in Murena et Agellium XX. 9. Wasse.

(XV.) 37. * Infrequens. Lipsius Antiq. Lect. V. 4. legit *dicebatur*, et sane Festus favet in *frequens appellabatur* etc. Plautus in 268
Trinum. *Ubi nihil det, per infrequenta eum mittas militia domum*. Wasse.

V.

(XVI.) * C. Acili. Hic C. Acilius scripsit Annales Graecos, quos 269
in Latinum convertit Claudius an Quadrigarius, an alius. Autor de origine gentis Romanae habet, *Volcatius et Acilius Piso:* quod corruptum puto, cum Pisonis cognomen in gente Acilia nondum repererim: itaque distinctione interposita lego, *Acilius*, *Piso*. A. Popma.

VII.

(XVII.) C. Fanni. C. Fannius M. F. gener Laelii, cum quo loquitur in Ciceronis Dialogo de amicitia. Scripsit libros Annalium, quos
M. Brutus in Epistolam redegit, quam Cicero ad Atticum * lib. XII. vocat 270
Epitomen Bruti Fannianorum. De illo ita iudicat in Bruto: *eius omnis in*

dicendo facultas ex historia ipsius, non ineleganter scripta, perspici potest: quae neque nimis infans est, neque perfecte diserta. Sallustius lib. I. Historiarum cum aliis Historiographis singula tradidisset, dat Fannio veritatem. A. Popma.

(XVIII.) 2. Ubi villam venerat. Alii, *ad villam*, male; omittit enim praepositionem, ut Plautus: *Rogat quid veniam Cariam.* Caesar de bello civili III. *Tertio die Macedoniam* etc. A. Popma.

Biber dare. Ita legit Carisius, quasi *Biber* nomen sit. Ego puto infiniti modi duo verba coniungi, *bibere dare:* quod etsi vitiosum in oratione censent Grammatici, tamen vetusti autores usurpant. Terent. Andria: *Quod iussi ei dare bibere.* Livius XL. *ut bibere sibi iuberet dari.* Qradrigarius Annal. III. *Castra simulare oppugnare.* Idem VI. *Non ausi sunt descendere iubere.* Servius ad illud Virgilii, *Magnum dat ferre talentum*, Graecum esse ait, duo verba coniungere, et poetis concedi. Unde usus, inquit, obtinuit, *dare bibere*, quod alioquin faciendum non est. Dixit tamen Cato de Re Rust. *Meridie bibere dato.* Plautus Persa: *Bibere do usque plenis cantharis.* A. Popma.

VIII.

Vennoni. Hunc Cicero I. de Legibus exilem in historia dicit esse, ut Pisonem, Fannium; Dionysius fide dignum in historia praedicat. A. Popma.

IX.

(XIX.) Libonis annales. Fuit L. Libo inter oratores aetate Catonis, qua Tribuno plebis populum incitante, et rogationem in Galbam pri-
271 vilegii * similem ferente, M. Cato multa dixit, ut refert Cicero in Bruto. Idem forte autor Annalium. A. Popma.

X.

(XIX.) Originum Lib. I. Clarorum virorum. Cicero in Oratione pro Plancio: *Etenim M. Catonis illud quod in principio scripsit Originum suarum semper magnificum et praeclarum putavi*, Clarorum virorum atque magnorum *etc.* Ad quod dictum Catonis respexit Columella lib. II. cap. 22. *Tam otii quam negotii rationem reddere maiores censuerunt.* A. Popma. — Vide notas ad Catonem de Iure Civili. Wasse.

2. P. Scipionem. Idem in initio lib. III. de Officiis hoc dictum Scipionis refert e Catone: quod ad hunc lib. I. Originum pertinere, et cum praecedenti dicto coniungendum esse, plane mihi persuadeo. A. Popma.

3. Plerus. A πλήρης. MS. autem Prisciani A. pro *Aboriginum fuit*, habet, *frequens num fuit.* Utitur etiam Pacuv. in Duloreste: *Pater Achaeos in Caphareis saxis pleros perdidit.* ubi MS. B. *Achaeus.* et in Teucro: *Periere Danai, plera pars pessundata est*, vel, ut in Festi fragmento habetur, *pessundatur.* Asellio adverbialiter profert, *fieri solet plerum.* Wasse.

(XX.) 8. VETERES PROSAPIAS. Sumsit hoc a Catone Sallust. in Iugurth. *Homines veteris prosapiae.* A. POPMA.

9. COELIUS PRAETOR. Existimo legend. *Cloelius.* Nam *Cloelii* principes Albanorum fuerunt, quos una cum Serviliis, Quinctiis, Geganiis, Rex Tullus in Patres, ut eam quoque partem Reipublicae confirmaret, legit. Et quoniam nullum bellum Albanum memoratur, praeter quod cum C. Cluilio rege gessit Tullus, de illo hic locus fortassis intelligendus est. A. POPMA.

11. PRAEQUAM QUOD. Ita libri veteres Festi: vulgati, *praeterquam quod:* de quo scripsi ad Bimargum * Varronis et lib. I. de usu antiquae 272 locutionis. A. POPMA.

12. L. MANULEI. Emendarim *Mamilii.* Nam Manulei nulli sunt in historia Romana. At Mamiliorum familia Tusculana celeberrima, ex qua L. Mamilius C. Nautio, L. Minucio Coss. civitate donatus, ob beneficium, credo, quod Cato hic retulit. Livius lib. III. et Dionysius. A. POPMA. — Putschii editio, *Manilii.* MS. A. pro *Lucii, Lucilii.* WASSE.

(XXI.) 14. AEGERIUS LESBIUS. Festus vocat Manium Aegerium: cum quo nomen commune habet Aegeria Dea, quae Aricino luci fontibusque finitimis praeerat. Virgilius:

— — Insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Aegeriae lucis.

Strabo lib. V. in descriptione nemoris Aricini, *Τούτων δ᾽ ἔστιν Αἰγερία καλουμένη δαίμονος τινὸς ἐπώνυμος.* Ita enim locus ille Strabonis emendandus mihi videtur, ex Ovidii XV. Metamorph. ubi eam mutari inducit in fontem a Diana, post Numae mortem. A. POPMA. — In seqq. errata sunt operarum, ni fallor; nam ed. Putschii legit, *Coranus, Tiburtis, Pometinus,* cum qua fere consentiunt III Mss. Codd. Bib. Publicae Cantab. Coranus sane a Cora oppido in finibus Volscorum de Catilli et Tyburti fratris nomine dictum. Et M. Capella pag. 286. Dardano conditum narrat ex Solino, qui Plinium exscripsit. Membranae tamen Cantab. legunt *Coronam,* sed Oxoniensis cum impressis consentit. Vid. Solin. cap. 11. pag. 13. et Lucan. VII. 393. Florum III. 29. 5. *Cometia et Coma ad Auruncos deficiunt.* Liv. IV. 16. WASSE.

16. SI QUIS MORTUUS. Nam soli cives Romani habebant sacra hereditaria ex lege XII Tab. *Sacra privata perpetuo manento:* qua cavebatur, ut pater filiusque heres eadem sacra colerent. Unde cum de potestate filius exibat, non amplius paternis sacris astringebatur. Ex eo Plaut. Captivis:

Sine sacris hereditatem adeptus sum offertissumam.

Videndus Cicero lib. II. de Legib. A. POPMA. — Ms. A. *siquis mortuus est et Arpinatis.* WASSE.

17. IN CAMPO TIBURTI. Cassius Hemina lib. II. Annalium hunc locum iisdem plane verbis imitatur, cum ait, *in campo Tiburti, ubi hordeum demessuerunt.* Commendat autem fertilitatem agri Tiburtini, quem Strabo lib. V. nominat *πεδίον εὐκαρπότατον, locum fertilissimum.* Campus Tiburti, ut Virgilius, *Urbem Patavi.* Gellius lib. IX. cap. 14. *In Tiburti Bibliotheca,* pro Tiburtina. A. POPMA.

273 20. * SALI. Putschiana ed. *sale*, et sic Mss. WASSE.

21. IS INDE IN NAVES. Libri veteres Nonii, *Si inde ignavus.* Ex quo Lipsius lib. V. Epistolic. fecit, *Is indu naves*, vel, *endo*, et *solebat;* sed nostra lectio propius ad antiquam accedit. *Sentinosas*, a *sentina.* A. POPMA.

COMMEATUM PONERE. V. C. *Commeatu monere;* alii, *commeatum onerare.* PONTAN.

22. LEGIONES. Mss. A. B. G. *regiones.* WASSE.

(XXII.) 23. SECURIM ATQUE SOLUM. Refert incolas regionis cuiuspiam frigidissimae, ob gelu laborantes aquae penuria, ire aquatum adornatos perinde ac qui lignatum eunt. *Solum* fortassis vocat sustentaculum ligneum vel scorteum, baiulorum humeris dependens, in quo vecturas onerum impositas portant. Lips. lib. I. Epistolic. mutat *iubentur ire*, *securim atque lorum.* A. POPMA.

274 29. QUI TANTISPER. Sententia Catoniana, quae monet * omnes ingenii dotes et mentis agitationes inutiles esse, si nulla actio rerum consequatur, quae pertineat ad communem utilitatem. Similis illa Sapientis Hebraei, *Sapientiae reconditae et thesauri abstrusi nullam esse utilitatem.* Item illa Graecorum *οὐδὲν ὄφελος ἀφώνου τῆς μουσικῆς*, in qua exprimenda Gellius utitur verbis Catonianis. A. POPMA.

(XXIII.) 33. EQUOS RESPONDIT. Apologus Stesichori poetae, quem Horatius lib. I. Epistol. 10. breviter attingit, et Aristoteles in Rhetoricis prolixe refert. Significat autem libertatem a natura insitam servitute perire, ut equus, postquam ultro hominem sessorem equitemque recepit, deinceps semper eius imperio paret, et freno regitur. *Oreas* Cato vocat frena, quod ori indantur. A. POPMA.

34. IN EORUM AGRO. Idem refert Varro lib. X. Rerum humanarum, et hoc amplius fluviorum septem nomina ponit; de quibus ibidem dixi. A. POPMA.

(XXIV.) 36. SI QUIS MEMBRUM. Est lex XII Tab. quae permittit parem vindictam: *Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto:* ad quam puto Catonem hic respexisse, etsi video Gellium et Iustinianum tradere Decemviros poenas diversas sanxisse membro fracto, et osse rupto. Verba Iustiniani sunt lib. VI. Institut. *Poena autem iniuriarum ex lege XII Tabul. propter membrum quidem ruptum talio erat; propter os vero fractum nummariae poenae erant constitutae, quasi in magna veterum paupertate.* Legend. Gellius lib. XX. cap. 1. A. POPMA.

38. DEINDE DUODEVICESIMO. Dicit Carthaginienses, post dimissum bellum Punicum primum, quinquies defecisse, et sextum tum, cum bellum Punicum II. indictum est; de quo vidend. Livius, Florus et alii. Inter bellum autem Punicum primum finitum anno DXII. et secundum inceptum
275 * anno DXXXIV. interfuerunt anni XXII. Itaque legend. *duo et vicesimo*, et Nonius erravit. A. POPMA.

40. DIE QUINTI. *Extremam* (inquit ibi Gellius) *istius vocis syllabam tum per e, tum per i, scriptam legi.* HAVERC.

(XXV.) 44. Scio solere plerisque. Oratio pro Rhodiensibus habita in Senatu, Q. Aelio, M. Iunio Coss. anno DLXXXVII. Eius argumentum exposuit, et virtutes luminaque verborum pensitavit Gellius lib. VII. cap. 3. Meminit Livius lib. LIV. A. Popma.

(XXVII.) 52. * Peditatu, equitibus atque alis. Nonne verius 276
sit, *atque alis? pugnare alis, aequo fronte, peditatu*, dicendi formulae militares sunt. Pontan.

54. Exercitum suum pransum paratum. Mos educendi exercitum post curam corporis, notus ex historiis, de quo dixi ad Varronis Menippeam, Pransus Paratus. A. Popma.

55. Facturum omnia. Genus loquendi antiquum, ut in Quadrigarii XVIII. Annal. *Deos bonis bene facturum.* et in Ciceronis lib. V. in Verrem: *Rem praesidio sperant futurum.* in quibus *facturum* et *futurum* indefinito modo efferuntur, tribuunturque omnibus numeris et generibus, ut observavit Gellius lib. I. A. Popma.

56. Quod eorum nemo quisquam. Parelcon veteribus usitatum. Terentius Eunucho: *Nemo hercle quisquam.* et Hecyra: *Nemo quisquam illorum ad te venit.* Sic *nemo unus, omnes universi*, et similia, de quibus lib. II. cap. 10. de usu antiq. locut. A. Popma.

57. Originem fluvium Naronem. Nar fluvius videtur a Catone appellari Naro, de quo Servius ad Virgilium: *In via Flaminia est civitas Narnia, in montibus posita, quibus subest Nar fluvius, qui Tiberino coniungitur.* Silius: *Narque albescentibus albis, In Tiberim properans.* Sed potius hic est Naro fluvius in Dalmatia, cuius meminit Plinius lib. III. Ptolomaeus, Strabo lib. II. et ad bellum Illyricum pertinet, quod Cato hoc libro descripsit. A. Popma.

(XXVIII.) 61. * Qui magistratum curulem. Mullei calcei pur- 277
purei, sunt dicti a *mullando*, id est *suendo*, autore Festo. Vopiscus in Aureliano: *Calceos mulleos et caereos, et albos, et hederaceos viris omnibus sustulit, mulieribus reliquit.* His primum usi reges Albanorum, postea Senatores et Patricii. Unde et calcei patricii appellantur in extremo inscriptionis, quam C. Marius Cos. posuit *de manubiis Cimbricis et Teutonicis aedem Honori et Virtuti victor veste triumphali calceis patriceis.* Papinius Silvar. V.

Primaque patricia clausit vestigia luna.

Alutati calcei sunt urbanae plebis, confecti ex aluta sive nigris pellibus mollioribus. Iuvenalis Sat. VII.

Appositam nigrae lunam subtexit alutae.

Perones sunt calcei rusticorum et militum e corio crudo, contra nives imbresque et frigora: Virgil. lib. VII. Aeneid.

— — *nudus tegit altera pero.*

A. Popma.

Mulleos allucinatos. A. Augustinus, *alutacinatos*, vel, *lunatos*. Scaliger, alii *uncinatos*. Pontan.

62. Mulieres opertae auro. Locus corruptus, quem Scaliger ita tentavit restituere *M. o. a. p. arsinia, rete, diadema, coronas aureas, russeas fascias.* Est autem arsinium ornamentum capitis muliebris, auctore Festo. Mihi probatur: *M. o. a. p. arcivere et diadema, coronas aureas, russea fascia.* Optima sententia: ut, inquit, Reges habent diademata, sive candidas fascias caput circumdantes: ita mulieres sibi adsciverunt coronas aureas, praeligatas fascia russea, quia rufo colore delectantur. Unde et capillum cinere ungitabant, ut rutilus esset crinis, ut est in Originibus. Russeus color idem qui rufus, rubeus. Glossae, πύῤῥος, *rubeus, rufus, russus.* Petronius: *Videmus senem calvum, tunica vestitum russea.* Apuleius lib. II. Metamorph. *Ipsa linea tunica mundule amicta, et russea fasciola praenitente.* Trebellius Pollio in Claudio: *Tunicas russas, militares, annuas.* A. Popma.

Ars inhaeret. Scaliger *arsinia, rete.* Pontan.

Lineas pallas. A. Augustinus, *pelles.* Pontan.

63. Fluvium Iberum. Idem dixit Plinius lib. III. cap. eod. *Iberus amnis, navigabili commercio dives, oritur in Cantabris, haud procul oppido Iuliobrigum.* Strabo lib. III. ὁ Ἴβηρ ἀπὸ Καντάβρων ἔχων τὰς ἀρχάς. A. Popma.

64. Sunt in his regionibus. Haec scribit de Hispanis Alpinis citra Iberum; quorum metallicas fodinas et sales fossiles etiam Strabo celebrat lib. III. Ventus Cercius est Boreas, qui, ut ait Diodorus, spirat ἀπὸ θερινῆς δύσεως καὶ ἄρκτου, et Galliae Narbonensi praecipue infestus est;

278 quem etiam hodie istic sentiunt tam impetuosum, vix * ut in equo sedere possint. Plura Seneca lib. IV. Quaest. Natural. Plinius lib. II. Strabo lib. IV. et Suetonius in Claudio. A. Popma.

305. Multa me dehortata. Oratio in Ser. Galbam illum, qui praetor diripuit Lusitanos, quem Cato accusavit natus annos XC. ut Plutarchus tradit, sed manifesto errore. Nam Cato annos V et LXXX natus excessit e vita, et eo ipso anno contra Ser. Galbam orationem dixit; quam in Origines suas retulit. Cicero in Bruto, Plinius, et Paterculus. Huius autem orationis initium imitatur Sallust. Iugurth. *Multa me dehortantur a vobis.* A. Popma.

305. b. Ius volo augurium. Vulgo corrupte *si volo.* Ius augurium, ut ius pontificium. Cicero in Catone, *Scientia iuris augurii.* A. Popma. — Cf. infra (LVI.)

(XXIX.) 74. Mulieres nostrae. Mulieres Romanae plurimum delectabantur capillo rutilo sive rufo; cuius rei gratia unguenta varia adhibebant. Cato ait, capillum cinere ungitasse; de quo Servius accipit illud Virgilii in Georgicis: *Immundum cinerem.* Serenus vocat unguentum cineris. Plinius lib. XXIII. cap. 2. *Faece aceti, addito lentiscino oleo illitum una nocte rufari capillum.* Sed matronae spectatae pudicitiae nigrum in capillis colorem probabant. Horatius:

Et Lycum nigris oculis nigroque
Crine decorum.

Martialis:

Sit mora coma nigrior caduco.

A. Popma.

75. * Oratores am terminum. Macrobius hunc locum ita recitat, in 279
quo illum errare, scripsisseque Catonem *oratores amtermines*, rectissime Scaliger animadvertit. Festus: *Amtermini qui circa terminos populi Romani viciniae manent.* A. Popma.

78. Ager Gallicus Romanus. Ager Gallicus, unde Senones Galli expulsi fuerant, quem C. Flaminius, Tribunus plebis, lege data contra Senatus autoritatem militibus divisit, ut refert Cicero in Catone. Plura dixi in Notis ad Varronem lib. I. de Re Rust. A. Popma.

(XXX.) 79. In Saurecte, Fiscello. *Saurecte* pro *Sorecte,* antique, ut *saurex*, *sorex.* Est mons in agro Faliscorum apud Irpinos, haud procul a Flaminia, de quo Strabo lib. V. Fiscellus mons in agro Sabino. Plinius lib. III. cap. 12. A. Popma.

80. Alae ex lupino. Servius in Virgilium: *Nonnulli proprie calamos lupinorum alas dici putant, ut Aelius. Alae ex lupino surculi sine foliis; Cato in Originibus: Alae ex lupino. Memini tamen Varronem de L. Lat. alam culmum fabae dicere.* A. Popma.

81. Dii immortales. Res gesta in Sicilia, M. Atilio Calatino Consule, a Tribuno militum Q. Caeditio, vel Laberio, vel Calpurnio Flamma: de quo adi Gellium lib. III. cap. 7. Plinium lib. XXII. cap. 6. Frontinum Strategematum lib. I. cap. 5. A. Popma.

(XXXVI.) 129. * Tertiato et quartato. Legendum *tertiata* 283
quartata. Apuleius lib. V. *Tertiata verba semianimi voce substrepens.* Servius interpretatur *rara*, ad illud Virgilii Aeneid. III. *raris turbatus vocibus hisco.* Ego puto esse dimidiata et truncata tertia quarta parte; qualia efferunt turbati et metuentes. A. Popma.

(XXXVII.) 147. * In Italia. Locus corruptus, quem docti viri 280
sic restituunt. Ego in Notis ad Varronem monui mihi sic legendum videri: *Insalita in scrobes terna atque quaterna millia Galli succidia habere: sus usque adeo* etc. Cuius emendationis rationes ibidem exposui. A. Popma.

(XLI.) 175. * Qui vitilitigent. *Vitilitigo*, vitupero. Unde *vi-* 286
tilitigator, ex vitio et litigator, ut *vitio pater*, qui e compressu alienae mulieris, non uxoris. Ovidius:

Ut vitio factus sit pater ille meo.

Martialis:

Huic semper vitio pater fuisti.

A. Popma.

184. Una depugnatio est. Haec verba transcripsit Vegetius in lib. III. de Re militari, ubi VII genera depugnationum explicat. A. Popma.

185. Antibus ducas. *Antes* vocat extremos ordines exercitus, inter quos stant duces, sicut in vinea sunt antes, στίχοι ἀμπίλων, apud Virgi-

lium. Vegetius ibidem: *Dux qui praecipuam sustinet potestatem inter equites et pedites in parte dextra stare consuevit. Hic enim locus est, in quo tota acies gubernatur; ex quo rectus est liberque procursus. Ille autem inter utrosque consistit, ut et consilio regere, et autoritate tam equites quam pedites ad pugnam possit hortari.* A. POPMA.

188. IN FURTO COMPREHENSIS. Poena et ignominia militaris gravior erat dextrae praecisio, in contuberniis inter commilitones: lenior, sangui-
287 nis * missio in principiis coram consilio. Principia enim erant pars castrorum, ubi ius reddebatur, aquilae et signa adservabantur. Utriusque poenae, praeter Catonem, veteres autores meminerunt: illius Livius lib. XXXV. Valerius lib. II. cap. 7. Ammianus lib. XXIX. huius Gellius lib. X. et alii. A. POPMA.

IN PRINCIPIIS SANGUINEM. Alii, *in principes, sanguinem*, id est, in principales milites. PONTAN.

(Quae iam sequuntur Aus. Popmae adnotationes in caeteras M. Catonis reliquias, descripta sunt ex hoc libro: *M. Porci Catonis de Re Rustica liber. Fragmenta, quae supersunt. Aus. Popma Frisius iterum recensuit et notas addidit. Accesserunt Ioan. Meursi ad librum de R. R. notae. Ausoni Popmae de instrumento fundi liber. Pro Bibliopolio Commeliniano Sumptibus I. Commelini Viduae. Franekerae, excudebat Io. Lamrinck* A. 1620. 8. Eumdem librum de superioribus quoque animadversionibus quae ibidem pag. 215 — 223. leguntur, consulendum putavimus: quamquam illas in eo libro, cuius supra pag. 279. mentionem fecimus, emendatius expressas vidimus. FR.)

(XLII.) 190. CARMEN DE MORIBUS. Hic liber non fuit scriptus versibus, sed habuit certa quaedam capita, brevibus verbis descripta, ut disci et recitari possent. Ex eo titulus *Carmen*. sicut apud Ciceronem de Legibus lib. XII Tab. appellatur *Carmen necessarium*. Et pro Muren. formulae Iurisconsultorum, *Carmina*, apud Livium *horrendi carminis* lex. Appii Caeci sententiae, *Carmina*, in epist. de Republica ordinanda, ut plura dixi in Scholiis Sallustianis. Porro huius libri titulus fortassis occasionem dedit, ut Catoni inscriberentur Disticha de moribus, quae sunt Dionysii Catonis. A. POPMA.

191. GRASSATOR VOCABATUR. *Grassari* antiqui ponebant pro adulari, teste Festo:, qua notione dixit Horatius lib. II. Sat. V. *Obsequio grassare.* et Livius lib. XLV. *qui assentando multitudini grassabatur.* Hinc *grassator* dicebatur, qui divites et potentiores quovis officii genere non aperte, sed quasi ex insidiis captabat, ut poetae, parasiti, et alii sectatores epularum, quos Phocylides vocat τραπεζοκόρους, *mensarum cursores*. A. POPMA.

(XLIII.) PRAECEPTA AD FILIUM. Praecepta erant diversi generis.
288 De cura valetudinis. De agricultura. * De re militari. De arte dicendi; in qua Catonem primum aliquid praecepisse testatur Quintil. lib. I. A. POPMA.

193. OPICOS ADPELLATIONE FOEDANT. Idem est in excerptis. Opici, ii qui et Osci, fuere populi Italiae, foedi et infames frequenti

no usu libidinum spurcarum, teste Festo. Ausonius: *Opicus Magister.* . POPMA.

196. LEPUS MULTUM. Hunc locum respicit Plinius lib. XXVIII. cap.), *Somnos fieri lepore sumto in cibis Cato arbitratur.* Ex qua persua- ne quidem conciliando somno leporinas aures pulvino supponunt, alii poris pedes nocturno pileolo applicant. A. POPMA.

201. VIR BONUS. Citat ex *Orat.* Catonis ad filium. Sed alibi ex lira. WASSE.

(XLIV.) 202. COMMENTARII. De Catonis vita vide Plutarchum, ipotem, A. Victorem. Elogia eius varia extant apud Plinium VII. 27. ler. Maximum VIII. 7. aliosque. Florere coepit Bello Punico II. in quo ductu et auspiciis Fabii illius Maximi stipendia meruit. Vitam produxit que ad Bellum Punicum III. Scripsit Origines ante Consulatum, quem uit cum Val. Flacco anno U. C. DLIX. ut ex verbis Oppii apud Livium . XXXIV. colligitur. Corn. Nepos hosce libros *Historias* vocat, ideoque ntra est Colerus in notis ad I. Hist. Sallustii, qui Orationem eius de llo Carthaginiensi diversum ab Originibus opus existimat, quam Epito- tor Livii *Annalibus eius inclusam* fuisse diserte memorat. Unde apparet Nonium quam Charisium (quum ad eandem Historiam provocant) igines Catonis designasse. Quaestor fuit Scipioni Africano annos natus (VIII. U. C. DXLVIII. quadriennio post Aedilis plebis cum Caio Aelio, male in Nepotis fragmento C. Helvius appellatur. Sardiniam provin- m Praetor obtinuit U. C. DLV. Consul cum Flacco Matronis cultum pia lege ademptum restituit; exstat eius Oratio hac de re apud Livium 23. U. C. DLIX. De Sardinia triumphavit DLXII. Legatus Manii lii Glabrionis * de Thermopylarum iugis hostes depulit DLXIX. Censor 289 Q. Flamininum viri Consularis fratrem, Lentulum, aliosque Senatu pit. DC. Galbam incusavit. DCIV. orationem habuit de Carthagine nda. Nec est quod quis auctoritate Plutarchi motus harum fragmenta ria esse contendat; ea enim Catonem minorem respiciunt. Vid. pag. 770. eius stylo extat inprimis Ciceronis iudicium in Bruto et oratione pro ncio et Vell. Paterculi libro I. cap. 17. quibus adde Plutarchum pag. 337. 339. Appianum pag. 464. et Suidam in v. *Κάτων*, cuius verba de Sci- ne (ut id obiter moneam) ex Plutarcho desumta sunt. Agellius denique IX. cap. 3. quaedam loca ex eius Orationibus cum Graccho et Cicerone mittit. Librum eius de re militari extitisse sua aetate putabat Iohan. iberiensis lib. VI. cap. 19. deceptus, ut videtur, Vegetii verbis qui dam transcripsit. Excerpta ex eius Originibus ab Annio inter genuina menta locum habere non concessi, quamvis ab Ausonio Popma hic erentibus honos habitus sit. quem porro adeat, qui bonas horas male care studet. WASSE.

203. AD M. POPILLIUM. M. Popillius Laenas Cos. Liguriam sortitus vinciam, *ibi res haec gessit*, ait Livius. In eius exercitu Catonis filius militabat. Quadriennio post, Paulo Aemilio Imperatore in Macedonia a Persico miles fuit; ut refert Cicero lib. I. Officiorum: etsi in eius lis explicandis et restituendis docti viri valde laborant. A. POPMA.

PUGNARE. Locum exscripsit Sarisber. apud quem non apparent, *A summa erat observatio in bello movendo.* WASSE.

205. *ΣΠΟΤΔΗΝ.* Hanc rem varie narrant Historici. Plutarch dicit, eum non prius irruptionem in hostes tentasse, quam convoca commilitones. Iustinus equo delapsum narrat lib. XXXII. 2. quo in l pro *citius corpore collecto* Vincentius Bellovacensis legit *citus*, et pa post, *ad illum unum opprimendum*, inferius adhuc, *caeteri mirati et i tati*, dein, paucis interiectis, *Samothraciam fertur*, postremo, *ad Cons*

290 *reduxit.* * Idem gladium manu excussum dicit, cui favet Plutarchus: V lerius autem Maximus III. 2. 16. et Frontinus IV. 5. e vagina elaps Verba Valerii sunt: *Qui cum ab hoste in acie vehementi periculo p retur.* sed MS. Bib. Pub. Cantab. legit, *vehementer parvulo peteret* sequitur tamen, *periculo oppressus:* unde nihil temere de hac lectio statuendum. Alii equo etiam delapsum memorant. WASSE.

(XLV.) ORATIONES. M. Cato orationes scripsit adolescens, cum foro et caussis agendis versaretur, autore Cornelio Nepote. Itaque qu apud Ciceronem in libro de Senectute ita loquitur, anno antequam mortu est: *Causarum illustrium quascunque defendi, nunc quam maxume conf orationes:* hoc ad eas orationes pertinet, quas in libris Originum inser sane multas et luculentas, ut pro Rhodiensibus, in Serg. Galbam. Fuer autem orationes Catonis in universum CL. in quibus et pro se multa, pro aliis, et in alios.

Nam vetus ille Cato dignum quemcumque lacessim
Adpellare, quod ipse sibi non conscius esset.

inquit Lucilius lib. XIV. Satyrae; quod est testimonium plenae et ve laudis. A. POPMA.

DIERUM DICTARUM. Non uno titulo citatur haec oratio. Nam Fes v. *mediocriculus*, *In Consulatu*, et in *recto*, *In dissertatione Consula* cui Charisius pag. 179. et alibi frequenter addit, *dierum dictarum de C* licet alibi bis omittat, pag. 195. et 196. WASSE.

212. EGO MIHI MONUMENTA. Extat hodieque in Hispania a Cat positi monumenti inscriptio, sane digna immortalitate:

PALLADI VICTRICI SACRUM.

HIC HOSTIUM RELIQUIAS PROFLIGAVIT CATO. UBI SACE LUM MIRO ARTIFICIO CONDITUM ET AEREAM PALLAD EFFIGIEM RELLIQUIT.

PAREANT ERGO ET NOSCANT OMNES SENATUS VEL POP ROMANI IMPERIUM DEORUM NUMINE ET MILITUM FORT TUDINE ET TUERI ET REGI. A. POPMA.

217. MARE VELIS FLORERE. Verbum *floreo* veteres ad varia translulisse annotavit Servius. Hinc Cato *mare velis florere* vi Lucret. *florebat navibus pontus.* et: *urbes pueris florere videmus.* V *florentes aere catervas.* A. POPMA.

ANGULUM GALLICUM. Livius vocat *Sinum Gallicum*, ut Strabo K

291 *τικὸν κόλπον.* qui illum duplicem * facit: unum maiorem, quem e

m Italicum, claudens meridionale latus Galliae, in quo sitae sunt Massa et Narbo urbes: alterum minorem illi oppositum, Britanniam versus septentrionem. A. POPMA.

RUSCINONEM DEFERIMUR. Ita legitur apud Carisium ex novissima editione Putschii. Ruscinonem fluvium et urbem cognominem memorat Strabo IV. Ptolomaeus Ruscionem fluvium vocat, urbem Rusyonem, utrumque rupte. Polybius per *y* scribit Ῥουσκύνον. A. POPMA.

(XLVI.) 220. EAS RES NON POSSE. Forte loquitur de legatione ...getum, qui ad Catonem Cos. miserunt, querentes castella sua ab Hispanis oppugnari, nec spem ullam esse resistendi nisi praesidio Romanus ...s esset. Livius. A. POPMA.

223. POSTQUAM AUSPICAVI. Idem refert Livius his verbis: *Nocte ...ia, cum auspicio operam dedisset, profectus, ut locum quem vellet, ...usquam hostes sentirent, caperet, praeter castra hostium circumducit, prima luce acie instructa sub ipsum vallum tres cohortes mittit.* POPMA.

225. SATIS. Hoc est *intente,* inquit Charis. WASSE.

230. ITAQUE PORRO IN TURTAM. Turditania, Hispaniae regio, quae Baetica vocatur, Catoni hic dicitur *Turta:* sicut incolae eius ab Artemi...o nominantur *Τοῦρτοι καὶ Τουρτυτανοί,* ut autor est Stephanus. Vidend. ...omaeus, Strabo; et de bello in Turditania gesto, cuius hic mentio, ...ius lib. XLIII. A. POPMA.

232. * ITEM UTI A THERMOPYLIS. Haec gessit quadriennio post 292 ...ilitatem, M. Attilio Cos. Trib. militum, in bello contra regem Antiochum, Plutarchus fusius narrat. Meminit et Cicero de senectute. A. POPMA.

(XLVII.) 237. NAVITAE .... VINUM. Locus mutilus apud Festum. Forte restituendus: *Navitae quod habebant vinum atque oleum, usus ...m eo sum.* ad quem locum respexit Plinius lib. XIV. cap. 13. cum ...it: *Cato cum in Hispaniam navigaret, unde cum triumpho rediit: aliud,* inquit, *vinum bibi, quam remiges.* A. POPMA.

238. TRES SERVOS SOLOS. Plutarchus in Catone: Ἦσαν γὰρ πέντε ...όποντες ἐπὶ στρατείας σὺν αὐτῷ. Τούτων εἷς, ὄνομα Πάκκος, ἠγόρασε αἰχμαλώτων τρία παιδάρια *etc.* pag. 342. A. POPMA.

AD VILLAM PUBLICAM. Villa publica extra urbem erat hospitio magi...ibus cum imperio in provincias exeuntibus, ut hic locus indicat, et ...is exterarum gentium, vetitis urbem ingredi. Livius lib. XXXIX. de ...s Carthaginiensium: *Quibus vetitis urbem ingredi, hospitium in Villa ...ica, Senatus ad aedem Bellonae datus est.* et lib. XLIII. *Macedones ...cti extra urbem in Villam Publicam, ibique iis locus et lautia prae...* Erat etiam intra Urbem in campo Martio, in quam magistratus qui ...is praeerant, secedebant. Varro lib. III. de Re Rustica: *Villae Pu... ...e utamur umbra.* A. POPMA.

DE MENSA EMI. Erant in foro mensae publicae argentariorum, a qui...non modo pecuniae numeratio, sed etiam rerum privatarum venditio

flebat. Apuleius lib. VIII. Metamorph. *Collabitur stipe de mensa parata*
A. POPMA.

QUINQUE. Sic Plutarch. in eius Vita pag. 342. WASSE.

239. PRO SE CONTRA C. CASSIUM. Hanc orationem an intelligu Livius et Plutarchus, cum tradunt Catonem LXXXVI. vitae anno causa dixisse, ipsum pro se oravisse scripsisseque? Sane C. Cassius Longin circa id tempus in Republica fuit, idem Consul, idem Censor. A. POPM.

FACTUM ITUR. *Contumeliam facere* in oratione Antonii reprehend Cicero, negatque Latine dici. Utitur tamen Cato hic; et Metellus Numid cus oratione de triumpho suo: *Maiorem iniuriam atque contumeliam fa* Quin et Plautus Asinaria et Terent. Phormione. A. POPMA.

293 240. * PRO L. TURIO. Vera huius orationis epigraphe exstat apu Gellium XIV. 2. cuius verba, quoniam ad fragmenti elucidationem pert nent, adscribam: *Utare M. Catonis, prudentissimi viri, consilio: qui oratione, quam pro L. Turio contra Cn. Gellium dixit, ita esse a ma ribus memoriae traditum observatumque ait, ut si, quod inter duos actu est, neque tabulis, neque testibus planum fieri possit: tum apud iudicem qui de ea re cognosceret, uter ex iis vir melior esset, quaereretur, et pares essent, seu boni pariter seu mali, tum illi, unde petitur, crederetu ac secundum eum iudicaretur.* ubi Salmas. pro *si ambo* legit *sive ambo* et pro *uti testes*, *ubi testes*, et, rationibus expensis, contra Favorin pronunciat. Hinc etiam emendes Nonium Marcellum in *plevitatem*, Catonis orationem *pro Veturio* laudat, male, ni fallor, pro, *pro Tur* Cato enim contra Veturium scripsit, sive, ut ipse Nonius in *duritudo*, *Veturium*, in Lucium nempe illum, quem omissi sacrificii reum fuisse c ligimus ex Prisciano, Festo aliisque. Huic coniecturae fidem facit Gell XVII. 2. quem solens et more suo transcripsit Nonius, hoc est, sum incuria. Tu vero, Lector, pro *imprudentiam* repone *impudentiam*. WA

241. QUOD DUO RES GESSISSENT. Rei appellatio ad omnem c tractum et obligationem pertinet, ut ait Ulpianus tit. de verborum signi cap. VI. unde *res gessisse* pro *contraxisse* Cato hic dixit, et *reus* ap latur uterque ex contrahentibus: sed differentiae caussa qui stipula reus stipulandi, qui spondet, reus promittendi, qui credit, reus creden qui satis accipit, reus satis accipiendi, dicitur, titulo de verborum obl tione, et titulo de duobus reis. A. POPMA.

ILLI UNDE PETITUR EI POTIUS. Veteres *reum debendi*, a quo pecu in iudicio tanquam debita petebatur, vocabant, *unde petitur*. Cicero Trebatium libro VII. Epistolarum, et de Oratore libro I. *Postulabam illi, unde petitur, vetus atque usitata exceptio daretur, cuius pecu dies fuisset.* Notandum autem hic exemplum geminatarum vocum: *unde petitur ei*. cui simile illud Scaevolae ad SC. Trebellianum: *Qua tum est, an Septicio filio defuncto intra vicesimum annum sine libe hoc fideicommissum, utrum pro portionibus haereditatis ad fratrem sororem eius pertineat.* A. POPMA.

(XLVIII.) 243. L. CAESARE. Cave confundas hanc orationem illa quam, rogatu Lucii Caesaris, in gratiam trecentorum Nobilium Cala

scripsisse narrat Plutarchus pag. 791. nam ille erat Catonis minoris, et iste Lucius fuit Caii Caesaris Dictatoris propinquus. WASSE.

245. * IN TIBERIUM. Illum nescio an intelligat Proconsulem, cuius 294
legatus Cato in Thracia et ad Danubium fuit, teste Plutarcho in Catone pag. 342. cuius etiam Elogium habes in Vita Marcelli pag. 300. titulus eius concipitur apud Gellium II, 14. in hunc modum: *In libro vetere Marci Catonis, qui inscribitur, Contra Tiberium exsulem.* Priscianus unus illum integrum conservavit lib. VI. pag. 724. ubi MS. A. pro *artibus tuis* habet *suis.* WASSE.

QUID SI VADIMONIUM. Significat reum fuisse criminis capitalis, aut turpis. Nam in periculo, vel re turpi, caput operiebant: de hoc testis Gellius, apud quem Iulianus rhetor, amatorios versus recitaturus, *Permittite mihi quaeso*, inquit, *operire pallio caput, quod in quadam parum pudica oratione Socratem fecisse aiunt.* De isto Plautus Mostellaria:

Capite convoluto ut fugiat cum summo metu.

Livius lib. III. *In domum se, propinquam foro, insciis adversariis, capite obvoluto recepit. Vadimonium stitisse*, dicit Cato: *vadimonio sistere*, Apuleius lib. IX. A. POPMA.

(XLIX.) 247. RATISSUMA ATQUE GRATISSUMA. Multa sunt in his reliquiis verborum pariter et sententiarum lumina, digna laude ac notatione. vel haec παράκλησις quam suavis? ut possit contendere cum illa Ciceroniana pro Cluentio: *In hac calamitosa fama quasi in aliqua perniciosissima flamma.* A. POPMA.

251. DE PTOLOMAEO MINORE. Hic est Ptolomaeus minor, cognomento Euergetes II. sive Physcon, septimus Aegypti Rex, successor Philometoris fratris: de quo Livius in Epit. lib. XLVII. et LII. Iustinus lib. XXXVIII. Strabo lib. ult. Athenaeus lib. IV. et XII. qui testantur fuisse tyrannorum omnium crudelissimum. Cato hac oratione illum exagitavit, simul et Q. Thermum, qui missus Quaesitor, malitiose et negligenter quaestionem exercuit, quasi Sequester inter regem et populum venisset. Itaque duplex orationis argumentum, de Ptolomaeo minore, de Thermi quaestione, ex Prisciano lib. VI. A. POPMA.

REGE OPTUMO. Ptolomaeo Philometori hoc elogium tribuit: cui Euergetes frater successit. * Livius lib. LII. *Ptolomaeus in caput graviter* 295
vulneratur; inter curationem, dum ossa medici terebrare contendunt, exspiravit: atque ita in locum eius frater, minor Ptolomaeus, qui Cyrenis regnabat, successit. De eius morte fortassis accipiendum Catonis fragmentum, *Mortuus est, sepelitus est.* A. POPMA.

253. EIUSMODI SCELERA NEFARIA. Haec scelera Ptolomaei minoris sive Euergetis refert Iustinus lib. XXXVIII. *Infestus omnibus, statim ubi Alexandriam ingressus est, fautores pueri trucidari iussit: ipsum quoque, die nuptiarum, quibus matrem eius in matrimonium recipiebat, inter apparatus epularum, et solemnia religionum, in complexu matris interficit; atque ita torum sororis caede filii eius cruentus ascendit. Post quod non mitior in populares, qui eum in regnum vocaverant, fuit.* et mox: *Accersitum maxumum deinde a Cyrenis filium, ne eum Alexandrini contra*

se Regem crearent, interficit. Tunc populus statuas et imagines eius detrahit: quod factum studio sororis existimans, filium, quem ex ea susceperat, interficit, corpusque in membra divisum et in cista positum, matri, die natali eius, inter epulas afferri curat. A. POPMA.

(L.) 255. IN PARSIMONIA ATQUE IN DURITIA. Hoc est quod Plutarchus refert Catonem dixisse, duobus generibus duntaxat quaestus se usum, agricultura et parsimonia. Similiter duritiam et parsimoniam iungit Plautus Mostellaria Act. I. Sc. 2. *Victitabam volupe parsimonia et duritia.* et Cornelius Nepos Alcib. *Sic duritiae se dedisse, ut parsimonia victus atque cultus omnes vinceret. Adolescentiam abstinui*, id est, remotam habui, abduxi, scilicet a luxu et deliciis; sicut *culpam abstineam*, Plautus Menaech. pro remotus sim a culpa. quamvis sint qui malint, *obstinxi*, vel *obstinavi:* quos sequatur qui volet. A. POPMA.

258. M. FULVIO CONSULI. M. Fulvius Nobilior Consul fuit cum Cn. Manlio Vulsone anno DLXIV. et post biennium a Consulatu triumphum egit de Aetolis, Ambracibus, et Cephallenia. Vidend. Livius lib. XLVIII. A. POPMA.

259. DABANT. MS. Codex Brit. Acad. Cantab. *dabatur*. Caeterum Fragm. hoc ex Catonis oratione de Innocentia sua ab Isidoro adducitur. *Age, si quis hoc saeculo vir illustris pellibus haedinis pro stragulis utatur,*
296 *tribusque servis comitatus Hispaniam * regat, et quingentorum assium sumtu transmarinam provinciam petat, eodem cibo, eodemque vino quo nautae uti contentus sit, nonne mirabilis existimetur? atque ista patientissime superior Cato toleravit:* Valer. Max. IV. ubi MS. pro *mirabilis*, *miserabilis*. WASSE.

(LI.) 263. INTERCUTIBUS STUPRIS OBSTINATUS. Priscianus, *flagitatus:* quomodo Apuleius lib. VIII. Metamorph. *Iuvenem execrandis uredinibus flagitabant.* Festus: *Inter cutem flagitatos dicebant antiqui mares, qui stuprum passi aliquando essent.* A. POPMA.

266. DE FALSIS PUGNIS. Hunc titulum habent libri veteres Gellii, quem conservavi; propterea quod animadverti Catonem in hac oratione praecipue egisse de plagis et verberibus inique provincialibus irrogatis a Q. Thermo, quibus ille, ut pugnis suis contra hostes, falso gloriabatur. Si quis tamen malit, Lipsio autore, emendare, *De falsis poenis*, non admodum contra nitar. A. POPMA.

INSIGNITAS INIURIAS, PLAGAS. *Insignitas iniurias* dicit quae signa et indicia retinent, insignite factas. Plaut. Casina, *ut insignitos pueros aliquo vitio notatos.* Idem Milite: *insignitas notas.* Cicero de Divinatione: *In quibus tanquam insignitae notae veritatis apparent.* A. POPMA.

297 (LII.) 267. * IN L. VETURIUM. Hanc orationem habuit in Censura, cum L. Veturio equum ademit, quod ille sacra stata, solemnia, capite sancta, deseruisset. Fuit autem Censor Cato cum L. Valerio Flacco anno ab U. C. DLXIX. Claudio Pulchro L. Porcio Licino Coss. A. POPMA.

DE SACRIFICIO COMMISSO. Legendum videtur *omisso*, ex fragmentis, in quibus sacra deserta arguuntur. A. POPMA.

269. Aquam Anienem. Ita Sallust. lib. II. Historiarum: *dextrum flumen Turiam.* et lib. IV. *Contendit ad flumen Euphratem.* Caesar, *Oceanum mare.* ne quis mutet *Aquam Anienam*, contra observationem Prisciani. *Anien* vocatur a Catone, qui ab aliis *Anio*, et quidem duplex, vetus et novus; item foeminino genere in veteri Inscriptione: ITEM ANIENEM NOVAM A MILIARIO LXII. A. Popma.

271. Domi cum auspicamus. Intelligit genus auspicii, quod post mediam noctem domi captabatur et appellabatur *Silentium.* Cicero lib. II. de Divinatione: *Peritum esse necesse est eum, qui Silentium quid sit intelligat. Id enim Silentium dicimus in auspiciis, quod omni vitio caret.* Festus: *Silentio surgere dici, ubi quis post mediam noctem surgit auspicandi caussa ex lectulo suo; hoc enim est Silentium, omnis vitii in auspiciis vacuitas.* A. Popma.

(LIII.) 275. In M. Coelium. Hunc M. Coelium Macrobius dicit senatorem fuisse haud ignobilem. Gellius * etiam Tribunum pleb. etsi 298
apud illum corrupte legitur: *M. Cato Senatorem non ignobilem, Caecilium, spatiatorem et fesceninum vocat:* id quod ex Festo deprehendimus, qui haec verba adducit ex oratione in M. Coelium: *In Coloniam mehercules* &c. Idem Festus tamen emendand. in voce *Citeria*, ubi *Coecilium* pro *Coelium* legitur. A. Popma. — Titulus integer a Festo est, licet ille alicubi mendose exhibeat; repone etiam pro *Caecilium*, *Caelium* apud Priscianum lib. VI. pag. 694. invitis licet tribus MSS. Codicibus. Wasse.

Spatiatorem atque. *Spatiari* est otiose ambulare. unde Cato *spatiatorem* hic vocat, quem in lib. de Re Rust. cap. 5. *ambulatorem. Villicus ne sit ambulator.* Festus exponit *erratorem. Fesceninum* vocat hominem lascivum et obscoenum, a Fesceninis versibus notae lasciviae. A. Popma.

276. Staticulos dare. Similiter Plautus Persa: *quin tibi saltem staticulum dem:* id est, saltationem statariam quandam, non perinde motoriam, ut Turnebus explicat. *Ridicularia* sunt iocularia; qualia ante mimos et Atellanas recitabantur vel canebantur a scurris, mimis et urbicariis. A. Popma.

278. Ire. Scalig. et Voss. in Etymol. Wasse.

282. Si em. Scalig. *hostem* legit. Wasse.

Pro scapulis. Dicit se poenas verberum a multorum civium Romanorum corpore amovisse: id quod ex orationibus in Q. Thermum apparet. Tamen multo ante a P. Valerio Poplicola, deinde a M. Valerio, qui cum Apuleio Cos. fuit, lege Valeria consultum populo, ut ne quis a magistratu necari aut verberibus affici posset, ne cui provocatio negaretur. Etiam lex Porcia lata a M. Porcio Laeca, quam Plinius appellat *de iure virgarum*, Livius, *pro tergo civium latam;* cuius verba sunt lib. X. *Porcia tamen lex sola pro tergo civium lata videtur, quod gravi poena sanxit, si quis verberasset necassetve civem Rom.* A. Popma.

(LIV.) 284. * In M. Fulvium. Hac oratione exagitavit Censuram 299
M. Fulvii Nobilioris, quam ille gessit cum M. Aemilio Lepido anno U. C.

DLXXVI. autore Livio lib. L. etsi Valerius et Gellius Aemilii collegam in Censura nominant Fulvium Flaccum, manifesto errore. A. POPMA.

285. RETRICIBUS. *Retrico* veteres dixerunt, ut *Intrico*, *Extrico*, inde *Retrices aquae*, quae vario et multiplici flexu circumquaque feruntur: quales Cato ait fuisse supra viam Ardeatinam, qua irrigabantur horti. Festus. A. POPMA.

289. IN L. FURIUM. Ex fragmentis apparet hanc orationem habitam in Censura, cum L. Furio multa dicta ob aquam publicam derivatam et aversam. Nam Cato et Valerius Censores *aquam publicam omnem et privatum aedificium, aut agrum ademerunt: et quae in loca publica inaedificata immolitave privati habebant, intra dies XXX demoliti sunt.* Livius. A. POPMA.

292. AD SALINATORES AERARIOS. Vectigal ingens ex sale Romanis fuit, quod qui accipiebat et referebat in aerarium publicum, is dictus a Catone *Salinator aerarius*. *Resignare* Festus interpretatur *rescribere* ut *resignatum aes*, in tabulas relatum. Servius putat antique dici pro *damnare*. Sed Festi interpretatio verior est. Nam et Cicero Tuscul. IV *rescribere* pro notare, et in literas referre dixit: *Cantus rescripti sunt* A. POPMA.

CUI CURA VECTIGALIUM. Est ellipsis pronominis *Is*: *Is cui cura vectigalium*; ut Varro lib. IV. de Lingua Latina: *Quod ibi domus fuerit cui cognomen fuit Macellus*. pro, *eius cui*. A. POPMA.

300 (LV.) 297. * IN PUBLICUM DEDISTI. Pignori, ex lege mancupiorum: *Populo praediis praedibusque canere*. Varro lib. IV. de Lingua Latina: *Praedia dicta item uti praedes a praestando, quod ea, pignori data publice, mancupi fidem praestent*. A. POPMA.

299. PUERI IN LUDO. Libri veteres, *Pueris in ludo tellos pasceoli furare*. unde coniecerim *ocellos pasceolos*. ut Pansam incusaverit, quod furtis iam inde a pueritia suetus. Ocelli sunt globuli, vel lapidei, vel plumbei, vel ex alia qua materia, in modum oculorum formati; quibus olim pueri ludebant, ut etiam nunc fit. Ocellatos vocat Suetonius in Augusto, et Varro in Satyra Marcipore, ubi plura dixi. *Pascolus*, et per diminutionem *Pasceolus*, est ex aluta sacculus, scorteum marsupium a Graeco φασκώλιον et φάσκωλον. Suidas φασκώλιόν ἐστι μαρσύπιον. Vidend. Festus et Nonius. A. POPMA.

301 302. * IN M. ACILIUM. Acilii nequaquam praenomen Marci, sed Manii habuere; quare virgula debet addi, sic enim M' id est, MAN. scribi solet. HAVERC.

PENATORES FICEDULARUM. Festi codex vetus *ficisedarum*. unde forte legendum, *fiscellarum*, ut sint *Penatores* qui penum in fiscellis gestant. A. POPMA.

(LVI.) 303. QUINTIUM. Senatu movit Quintium, qui septem annis antea Consul fuerat. Causam nobis conservavit Liv. lib. XLIX. Cicero de Senectute: quorum testimoniis nixus est Plutarchus in Catone pag. 34

Causam his verbis narrat Val. Max. II. 9. 3. *Quia in provincia quendam damnatum securi percusserat, tempore supplicii, ad arbitrium et spectaculum mulierculae, cuius amore tenebatur, electo.* quae apud Sarisberiensem leguntur ad hunc modum: *quia aliquem damnatum impie securi percusserat, tempore tamen supplicii, sed ad arbitrium et spectaculum convivantis mulierculae, cuius amore tenebatur allectus.* verum potior recepta lectio. Wasse.

304. In S. Galbam. Galbam illum intellige, quem Nepos in Vita Catonis et Suetonius, Lusitanos diripuisse dicit, III millibus (ut Val. Max. septem) eorum perfidia trucidatis, et Viriathii belli causam inde extitisse, eoque nomine merito in ius vocatum a Catone et Scribonio Libone. Qua vero astutia iudicum sententiam evasit, clare Val. Max. IX. 6. et Cicero de Orat. I. 53. qui sua ex ipso Catone hauserit, Orosius IV. 21. et Appianus pag. 437. Lambinus ad Nepotem recte legendum putat *Servium*, non *Sergium*, ut corrupte legitur apud Suetonium, Quintilianum II. 15. et Prisciani Codd. tam edd. quam MSS. cum Galba fuerit Sulpiciae non Serviae gentis. Plutarchus in vita Aemilii pag. 27. Servium Galbam, et in Catone 345. et 353. Servilium vocat, et ab eo in errorem inductus Appianus de B. Hisp. pag. 485. Hanc orationem habuit quadragenarius; si Livium et Plutarchum audiamus, nonagenarius. At vero mortuus est 85 annos natus, ut Cicero de Claris Orat. et Plin. IX. 5. nos certiores faciunt. Nescio an fragmentum ex Catone in *sercia* (sic enim apud Nonium legitur pag. 200. lin. 24.) huc referendum sit. Wasse.

305. b. Tamen. Hisce verbis respondit Cato ad Galbae excusationem, quae huiusmodi erat: Lusitanos caesos confitetur, quod compertum habuerit, eos, equo atque homine suo ritu immolatis, per speciem pacis adoriri exercitum suum in animo habuisse; ut patet ex eius oratione contra Cethegum, quam nobis conservavit Epitomator Livii. Wasse.

309. * Uti Basilica. Cato Censor, pecunia publica, sub Curia foro 302
adiunxit et fecit Basilicam, quam Porciam suo nomine primus appellavit: quod cum adversarii ipsius acriter repugnarent, habuit hanc orationem. Plinius, Plutarchus (in Catone pag. 671.) et alii. A. Popma.

(LVII.) 312. In segetibus et herbis. Frumenta dicuntur in
herbis esse, cum herbescens viriditas emergit * de semine occato, ut ait 303
Cicero. Plinius lib. XVIII. cap. 7. *Frumenta hieme in herbis sunt.* Virgilius Georg. I.

— — Frumenti quaereret herbam.

Idem:

Messis in herba est.

Persius:

Seges altera in herba est.

A. Popma.

(LVIII.) 317. De moribus Cl. Neronis. Cato, cum in Sicilia Tribunus militum fuisset, inde reversus, C. Claudii Neronis Cos. in bello contra Asdrubalem castra secutus est, natus annos plus minus XXV. De cuius moribus haec oratio habita. Vidend. Lipsius lib. XXXVII. A. Popma.

PROFUIT QUAM ISTI MODI. Est ἔλλειψις usitata veteribus, cum omittunt particulam *magis*, *potius*. Plautus Casina:

— — ut quid vir velit,
Fieri id faciat, quam advorsere contra.

Rudente:

Tacita mulier est bona quam semper loquax.

Homerus:

Αὐτὸν ἔχοντα σὲ βούλομ' ἐπαύρεμεν ἤ τινὰ τῶνδε.

A. POPMA.

321. HONOREM TEMPTAVERE. Malim, *emptitavere*, ut sit paronomasia. A. POPMA.

304 (LIX.) 328. * UTI PLURA AERA. Haec oratio habita est in Senatu; quam Plutarchus intelligit, opinor, cum scribit Catonem voluisse, ut a maiori censu maius tributum penderent, ternosque in millia aeris asses assignavisse ut inferrent: quo iis adiectionibus pressi luxum deponerent. A. POPMA.

329. DE AERIBUS EQUESTRIBUS. Ni fallor, hunc locum in mente habuit Festus, cum annotaret Catonem dixisse *aeribus* pluraliter ab *aere*. Utitur Lucret. lib. II.

— — pulsabant aeribus aera.

et Arnobius lib. III. *Occultasse perhibentur Iovis aeribus aliquando vagituri.* A. POPMA.

331. DE VESTITU ET VEHICULIS. Hanc orationem habuit in Censura, qua suasit id quod Livius refert: *ornamentum et vestitum muliebrem, et vehicula, quae pluris quam XV millium aeris essent, in censum referre viatores iussi.* Idem Plutarchus in Vita (Catonis.) A. POPMA.

305 (LX.) 333. * MULIERI IUDEX PRO CENSORE. Iudex, ut Censor, mulierum delicta notabat, de qua re dixi ad Varronis Mysteria. Plinius lib. XIV. cap. 13. *Cn. Domitius, Iudex, pronunciavit, mulierem videri plus vini bibisse, quam valetudinis caussa, viro insciente, ac dote multavit.* A. POPMA.

334. IN ADULTERIO UXOREM. Hoc dicitur oratorie, vel Catonis aetate fortassis impune fuit. At postea lege Iulia Augusti soli patri concessum est, filium et quemcumque adulterum, in ipsis rebus Veneris deprehensum occidere: marito vero adulterum inhonestae conditionis, puta laenonem, scaenicum aut similem, non etiam uxorem. Papinianus lib. I. de adulteriis: *Patri, non marito, mulierem et omnem adulterum permissum esse occidere, quod plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit: ceterum mariti calor et impetus, facile decernentis, fuit refrenandus. Et hoc sic in deprehensis obtinuit; in alios poena adulterii nunquam fuit capitalis, ne regiis quidem temporibus:* ut recte Lipsius censuit. A. POPMA.

ILLA TE, SI ADULTERARES. Idem fere dixit Plautus Mercatore:

Nam si vir scortum duxit clam uxorem suam,
Id si rescivit uxor, impune est viro.

Uxor viro si clam domo egressa est foras;
Viro fit caussa, exigitur matrimonio.

A. Popma.

336. Tertio autem pedato. Ita et Origg. I. et II. nec rescribendum *pedatu*, ut est Plauti Cistellaria:

Nisi pedatu tertio omnis efflixero.

Nam veteres multa nomina secundo et quarto ordine indifferenter protulerunt. Est autem *Pedatus* accessus, incursusque quasi per pedem. Glossae: *Tertius pedatus*, τρίτη περίοδος. A. Popma.

337. Camerini cives. Sunt a Camerio urbe, quam inter vicinas Romae numerat Plinius. Nam Camerinum * in Umbria huc non pertinet. 306
A. Popma.

339. Ne legi Baebiae derogaretur. Baebia lex de praetoribus lata fuit L. Manlio Acidino et Q. Fulvio Flacco Coss. anno DLXXIV. Ea iubebat alternis creari quaternos praetores, cum antea per aliquot annos seni fuissent. Sed et P. Cornelius Cethegus, M. Baebius Tamphilus Coss. anno DLXXII. ex autoritate Senatus ad populum tulerunt legem de ambitu, ut testatur Livius lib. XL. Hanc Catonem hac oratione suasisse indicant fragmenta, quae ad ambitum pertinent. A. Popma.

(LXI.) 341. Ne legi Orchiae. Vidend. Macrobius lib. II. Saturn. cap. 13. A. Popma.

Qui antea obsonitavere. Deest numerus convivarum ita forte restituendus: *Qui antea trecenti obsonitavere, postea centeni obsonitavere*. Nam lege Orchia numerus tantummodo convivarum praescribebatur, de quo ipse Cato in oratione querebatur, quod plures, quam praescripto legis cavebatur, tunc ad coenam vocarentur, ut idem Macrobius scripsit. A. Popma.

342. Percunctatum patris familiae. Suspicor fuisse caput legis convivalis, sive Orchiae, sive alterius; cuius nulla mentio in veterum monumentis, quod sciam. A. Popma.

343. Pro lege Voconia. Hac oratione legem Voconiam suasit contra mulierum impotentiam, Caepione et Philippo Coss. cum esset quinque et sexaginta annos natus, ut ipse apud Ciceronem de Senectute praedicat. Fuit autem lex Voconia lata a Q. Voconio Trib. pleb. inter II. et III. Punicum bellum, habuitque duo capita; unum, ne, cui census esset, virginem vel mulierem haeredem faceret: alterum, ne plus uni legaret quam ad haeredem haeredesve perveniret. Adi Ciceronem in Praetura urbana, Gellium et Iurisconsultos. A. Popma.

344. Classicus. Infra classem. Haec verba pertinent ad interpretationem legis Voconiae, qua duntaxat tenebantur primae classis homines qui C et XXV millia aeris ampliusve censi erant: quos ipse vocat *classicos*, autore Gellio, Cicero *census* in Praetura urbana, cum inquit, *Sanxit in posterum, qui post eos Censores censi essent, ne quis haeredem virginem, neve mulierem faceret.* et mox: *Per legem Voconiam qui census non sit, licet.* ubi Asconius *censum* interpretatur *pecuniosum*. A. Popma.

307 345. * AGRUM QUEM VIR. Servius lib. I. Aeneid. hic observat mutationem casuum, ut in illo Virgilii:

Urbem quam statuo vestra est.

et Terentii:

Eunuchum quem dedisti quas turbas dedit.

A. POPMA.

346. DE LEGE MAEVIA. Forte *Maenia:* de qua Cicero in Bruto, et Varronis Satyra inscripta *Lex Maenia.* Sed nihil hic video. A. POPMA.

347. DE LEGE OPPIA. Vide Livium lib. XLIV. meminit etiam Tacitus lib. III. Annal. A. POPMA.

348. DE LEGE POPULI. Quae est Lex Populi? opinor Porcia, pro scapulis, pro tergo civium lata; de qua hic ante dixi, et in Scholiis Sallustianis. A. POPMA.

(LXII.) 349. DE LEGE TORIA. In Nonii vulgatis codicibus legitur, *Doletorio.* unde restitui de lege Toria; ad quam pertinet unicum fragmentum de pastione pecoris. Eam legem tulit Sp. Torius sive Thorius Trib. pleb. de quo Cicero lib. II. de Oratore, et in Bruto ita: *Sp. Torius satis valuit in populari genere dicendi, is, qui agrum publicum vitiosa et inutili lege vectigali levavit.* Appianus lib. I. de Bello Civili caput legis perperam refert. A. POPMA.

MUSIMONEM AUT ARIETEM. Cato *musimonem* diversum ab *ariete* facit, sicut et Plinius lib. VIII. cap. 49. ubi ita describit: *Genus musimonum caprino villo quam pecoris velleri propius.* Quorum e genere et ovibus natos prisci *umbros* vocaverunt. At Strabo lib. II. et V. tradit in Hispania
308 et Corsica nasci arietes, qui lanae loco * pilum ferant caprinum, et vocari *musimones.* Quo nomine etiam vocarunt equos, mulos, asinos breves, teste Nonio. A. POPMA.

351. PAVIMENTIS POENICIS. Marmor Numidicum in magno pretio et usu veteribus fuit: ex quo fiebant illa quae Cato hic nominat *pavimenta Poenica;* et quas Propertius *columnas Poenas:*

Tota erat in species Poenis digesta columnis.

quae easdem intelligit Ovidius hoc versu:

Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis.

Numidicae crustae Senecae epist. LXXXVII. et Petronio Satyrico. A. POPMA.

354. DE ACHAIIS. Fortassis est de exulibus Achaiae; de quibus cum magna controversia in Senatu esset, exsurgens Cato, *Quasi non sit,* inquit, *quod agamus, desidemus hic totum diem de senibus Graeculis quaerentes, hic an in Achaia a sandapilariis efferantur.* Tamen Achaei reditum impetrarunt. Plutarchus in Vita pag. 341. A. POPMA.

357. C. LICINIO PRAETORE. C. Licinius Crassus Praetor fuit anno DLXXXI. C. Popilio Laenate P. Aelio Ligure Coss. cui in bello Macedonico contra Perseum *negotium datum, ut ex veteribus quinqueremibus in navalibus Romae subductis, quae possent usui esse, reficeret, pararetque naves quinquaginta.* Livius lib. LII. A. POPMA.

(LXIII.) 361. * Apud equites. Haec oratio videtur habita in quaestura, cum in Africa Quaestor esset P. Scipioni Cos. ad bellum Punicum II. profecto. Id accidit sub annum DXLIX. Tuditano et Cethego Coss. Cicero in Catone et Bruto, Nepos et Livius. A. Popma. 309

Hastas donaticas. Hastas puras intelligit, id est, hostilia parva sine ferro, quae militibus ob res egregie gestas donabantur. De quo genere doni meminerunt Suetonius, Vopiscus, alii. Vetus inscriptio: DONIS DONATO AB IMP. HADR. HASTA PURA. Varro de Gente pop. Rom. *Hasta pura fuit praemium apud maiores eius qui tunc primum vicisset in proelio:* quoniam, ut Festus (in *Celibari*) explicat, hasta summum imperium armorum significabat. quamobrem captivi et proscriptorum bona sub hasta venibant. A. Popma.

244. b. Collos. Lucil. lib. XXVII. *modo sursum, modo deorsum tamquam collus cernui.* Accius Epigono: *Quid cesso ire ad eum? hem praesto est oamo collum gravem.* Et sic Naevius in Celace, Plautus, aliique. Wasse.

362. Cogitate cum animis. Locutio elegantissima, qua etiam usus est Terentius Adelphis: *Haec tu facito cum animo cogites.* Cicero oratione II. de Lege agraria: *Vos tamen id potestis cum animis vestris cogitare.* A. Popma.

363. De bello Carthaginensi. Haec fuit novissima Catonis actio et oratio, qua suasit in Senatu bellum Punicum III. et Carthaginis excidium, auctore Plutarcho (351.) et eam Solinus lib. I. vocat orationem Senatoriam, ni fallor. A. Popma.

(LXIV.) 371. * Proditionem non haberes. Id est, ius producendi diem, quod habebant Trib. plebis. Livius lib. III. *In carcerem est coniectus, eique Tribunus diem prodixit.* et: *adeoque constantia sua et Tribunos obstupefecit et plebem, ut diem ipsi sua voluntate prodicerent.* ita enim ibi legendum esse monuit doctissimus Ios. Scaliger. A. Popma. 310

XI.

(LXVI.) * A. Postumi Albini. Fuit aequalis aetati Catonis, cuius in eum locus exstat apud Gellium. Cicero in Bruto: *A. Albinus, qui Graece scripsit historiam, qui Consul cum L. Lucullo fuit, et literatus et disertus fuit.* Alius item Albinus, posterior aetate, Rerum Romanarum libros versibus scripsit: quorum I. Priscianus hos tres versus adducit, pag. 741. 311

Ille, cui ternis Capitolia celsa triumphis,
Sponte Deum patuere, cui freta nulla repostos
Abscondere sinus, non tutae moenibus urbes.

Quibus celebrat tres triumphos Pompeii, unum ex * Africa de Hiarba rege, 312
alterum ex Hispania de Sertorio, tertium de Mithridate et piratis. A. Popma. — Anno U. C. DCIII. Consul fuit cum Licinio Lucullo. Tres illos versus quos ex eius lib. primo rerum Romanarum adducit Priscianus, a Nostro prorsus abiudicat Vossius de Hist. Lat. cap. VI. Vide Plinium VII. 10. Wasse.

XII.

Cn. Gelli. Cicero lib. I. de Divinatione Gellios iungit Fabiis, et ante Coelium scripsisse indicat. Curium vixisse circa annum urbis DC. ex fragmentis apparet. Meminit eius Vopiscus in Probo. A. Popma.

(LXVII.) 7. Anno ab Urbe. Restituo numerum *anno CCCLXV*, tum nomina Tribunorum, *Virginio, Manlio, Cornelio, Postumio.* Sex enim Trib. milit. Consulari potestate isto anno fuerunt, L. Valerius Poplicola, L. Virginius Tricostus, P. Cornelius Cossus, A. Manlius Capitolinus, L. Aemilius Mamercinus, L. Postumius Albinus. Fasti. A. Popma.

313 8. * Calvariaeque eius. P. Licinius Crassus Mucianus Cos. in Asiam ad debellandum Aristonicum profectus, cum praedae quam bello intentior esset, circumventus ab hostibus, caeso exercitu periit. Caput mortui Aristonico oblatum fuisse tradunt Historici; Gellius hoc amplius, Calvariam eius expurgatam inauratamque, nimirum in contumeliam et notam avaritiae, vel in usum populi, ex more barbararum gentium, de quo Petronius Satyrico. A. Popma.

(LXVIII.) 11. Regerum, Lapiderum. Haec sunt, opinor, verba quae a Cn. Gellio non usitate collocata observaverat Gellius Noct. Attic. 314 lib. VIII. cap. 13. fortean etiam illa, *Portabus, Oleabus, Pudicabus.* A. Popma.

113. b. (Fragm. Cat.) Sabinos a Sabo Lacedaemonio. Ita scripsi secutus fidem Servii: quam tamen requiro in eo quod ait, Catonem idem referre. Non enim Cato hoc retulit, sed refutavit, ut commentum Graecorum; quod apparet ex Dionysio lib. II. et excerptis Originum: ideo illud in fragmentis scripsi, *a Sobolori daemone.* Strabo lib. V. ait Tarentinorum figmentum esse, Sabinos a Lacedaemoniis ortos, quo finitimos ac praepotentes Samnites sibi conciliarent. A. Popma.

XIV.

(LXIX.) Agelli Historiarum. Sic habent libri Nonii, sed corrupte, pro A. Gelli, vel Gelli, scilicet Cn. Gellii. Antonius Augustinus legit *Asellio:* quod minime probo. A. Popma.

Et quod bubo. Bubo in urbibus aut omnino in luce visus, dirum 315 ostentum erat. ut M. Plautio * Hypsaeo Q. Fulvio Flacco Coss. anno DCXXVIII. et triennio post Cn. Domitio Ahenobarbo C. Fannio Coss. in Capitolio visus, Gracchanas seditiones portendit, teste Iulio Obsequente. A. Popma.

XV.

(LXX.) L. Calpurni Pisonis. L. Calpurnius Piso Frugi, primus cognomen id ob frugalitatem accepit. Consul fuit cum P. Mucio Scaevola anno DCXX. Censor post septem annos cum L. Metello Calvo. Annales suos scripsit circa annum Urbis sexcentesimum, ut ipse indicat lib. VII. De illo sic Cicero in Bruto: *Ipse etiam Piso et caussas egit, et multarum legum aut autor aut dissuasor fuit, isque et orationes reliquit, quas*

um evanuerunt, et Annales exiliter scriptos. Gellius simplicissima ora-ionis suavitate usum praedicat. Plinius lib. II. *L. Piso gravis autor.* L. Popma.

(LXXI.) 11. * *ΤΑΡΠΕΙΑΝ.* Si haec, a Livio etiam memorata 316 istoria, vera esset, ratio in promtu esset, cur Tarpeiae Virginis effigies s aede Iovis Metellina conservaretur, uti nos docet Festus. Sed haec in edio relinquo, quoniam, ut Livii verbis utar, *quae ante conditam urbem poeticis magis decora fabulis quam incorruptis rerum gestarum monu-mentis traduntur, ea nec affirmare nec refellere in animo est.* Et sane, i id maxume vellem, turbaret omnia Servius ad Aen. I. vs. 450. *Cautum rat post proditum a Tarpeia Virgine Capitolium, ut aerei cardines ferent, quo stridor sonantius audiretur, neque esset locus insidiis.* Cae-erum Serviana illa commentatio ad, *Hinc foribus cardo stridebat ahenis,* n mentem revocat Isidorum, qui versum hunc adducit, ut exinde probet es esse nullius pretii. *Inter omnia metalla aes*, inquit, *vilissimum est t maximae potestatis; ideo et aenea limina: unde et Virgilius: Hinc oribus cardo stridebat ahenis.* quid pote ineptius? Si haec vera, deleamus Homeri locum, quo meminit χαλκοῦ θεσπεσίοιο. Inducantur illa Herodoti, αλκὸς apud Aethiopes τιμιώτατον, Thalia XXIV. et haec Plinii initio libri XXIV. *Proxime dicantur aeris metalla, cui et in usu proximum est retium, imo vero ante argentum, ac paene etiam ante aurum, Corinthio. Stipis quoque auctoritas, hinc aera militum, obaerati et aere diruti.* uid? quod idem narrat, Camillo crimini datum a Carvilio Quaestore, uod aerata ostia haberet in domo, nempe quia hoc regifici luxus erat et rivatae opulentiae modum per leges sumtuarias statutum excederet. Isi-orum ergo non sinam incurrere crimen laesae maiestatis Reginae pecu-iae, cuius personam toties sustinuit aerea materies. Scribe itaque ex membranis, *Inter omnia metalla aes vocalissimum est.* Nam ita me amet uno Moneta, ut haec vera est lectio, et licet de metallo viliore, auro mihi cara. Neque haec aeris proprietas Homerum latuit. Nam de Iu-one, quae Stentoris imaginem induerat, hoc pacto memorat: Στέντορι ἐισαμένη μεγαλήτορι χαλκεοφώνῳ. Sequitur Homerum Lucretius: *Aeraque ... claustris restantia* vociferantur. II. 450. Εὔφωνος καὶ λάλος ὁ χαλ-κ. Plutarch. Sympos. VIII. Quaest. 3. ubi interpres male reddit οὐδὲν ...εστιν, *inane nihil in se habet;* cum ideo Plutarchus vocale esse dixerit, ...d multum inanitatis in se haberet. Hinc aera Ovidio *tinnula*, Silio ...alico *arguta*, Claudiano *sonora*. Flamen Dialis aereis cultris tondebatur, ...t quia *vocalius* caeteris metallis etc. Servius. Favet etiam Lucanus, si ...ctio MS. Codicis, qui servatur in Bib. Publica, recipiatur; lib. VI, ...p. 427.

Nec quaesisse libet primis quid frugibus altrix,
Aere Iovis Dodona sonet.

...t editi plerique, *Ore Iovis;* at si Manuscriptum audias, poeta qui *tri-...das Deli* et *Pythia antra* superius dixerat, eandem loquendi formulam ...rvabit, et evadet sui similior, quasi oracula non iis quae Delius imme-...ate inspirasset, sed adiunctis, ut loquuntur, remotioribus designare vo-

fuerit. Nam aenei lebetes fatura non aperuere, sed dum responsa edebantur paribus ad numerum canentium vatum intervallis ictus suos attemperarunt. Quam in rem exstat insignis Ausonii locus:

Nec Dodonaei cessat tinnitus *aheni,*
In numerum quoties radiis ferientibus ictae,
Respondent dociles modulato verbere pelves.

Epist. XCVII. WASSE.

317 (LXXII.) 14. * ROMA CONCEDAT. Gellii libri, *Romam* contenderet Corrupte, et contra fidem historiae. PONTAN.

(LXXIII.) 20. ANNII FILIUS. V. C. *Anei filius.* Popma *Ci. filius*, ex Cicerone ad Atticum IV. et Livio IX. etsi apud Plinium quoque est, *Annii filius.* PONTAN.

ADOLESCENTES. Ms. Pemb. Gellii supra *Collegium*, et hic, *adolescen.* WASSE.

21. ANNO DXCVI. Fasti Capitolini hoc anno edunt Consules Sex. Iulium Caesarem, L. Aurelium Orestem, quibus proximi sunt superiores anni Coss. Lepidus, Popilius II. quorum meminit infra. A. POPMA.

318 (LXXIV.) 42. * QUEM LOCUM. Agitur ibi de Asylo Romuli ap. Servium, ex quo Fragmentum hoc a nobis huc relatum fuit. HAVERCAMP.

319 (LXXVI.) 35. * LUDOS SAECULARES. De Ludorum origine cumfertur Isidori locus, sed a librariis pessime habitus, quod quia non advertérunt illi qui de ludis ex professo egerunt, in medium iam adducam ut a me in integrum restituatur: *Ludorum origo (haec) traditur: Lydi ex Asia transeuntes, in Hetruria consederunt duce Tyrrheno qui fratri suo successerat in regno. Contentione ergo in Hetruria inter caeteros ritus superstitionum suarum spectacula quoque religionis nomine instituerunt.* Sed primo falsum est Tyrrhenum fratri in regno successisse, deinde sequentia, *Contentione ergo in Hetruria* etc. intelligi non possunt. Rectius membranae, *Sic L. o. t. Lydos ex Asia transvectos in H. consessisse d. T. qui fratri suo cesserat regnum. Consessione ergo in* exscripsit hoc in loco Tertullianum de Spectaculis cap. V. (cuius nomen more suo suppri̇mit) cum quo consentit MS. Codex, nisi quod pro *fratri suo successerat regni, contentione, fratri s. s. r. consessione* per... ram exhibet. Reliquum est ut Tertulliano addam suffragatores, ne mendum illi demum imputetur. Timaei opus, quod citat doctissimus Pater, du... interiit, sed nihilominus ex aliis historicis faciam, ne laboret auctoris citantis fides. Sed Plutarchus in Romulo pag. 18. *Hetruscos in Italiam commigrasse* tradit. De tota re Herodotum audiamus: Ἐπὶ Ἄτυος (Κότ... vocat lib. IV. cap. 45. et sic Dionys. Halicarn.) τοῦ Μάνεω βασιλῆος σι... δείην ἰσχυρὴν ἀνὰ τὴν Λυδίην πᾶσαν γενέσθαι· καὶ τοὺς Λυδοὺς τέως μ... διάγειν λιπαρέοντας, μετὰ δὲ ὡς οὐ παύεσθαι ἄκεα δίζεσθαι· ἄλλον δὲ ἄλ... ἐπιμηχανᾶσθαι αὐτῶν· ἐξευρεθῆναι δὴ ὦν τότε καὶ τῶν κύβων καὶ ἄλλων πασέων παιγνιέων τὰ εἴδεα· ποιέειν δὲ ὧδε πρὸς τὸν λιμὸν ἐξευρόντας· τ... μὲν ἑτέρην τῶν ἡμερέων παίζειν πᾶσαν, ἵνα δὴ μὴ ζητέοιεν σιτία· τὴν ἑτέρην σιτέεσθαι παυομένους τῶν παιγνιέων. Paulo post: ἐπεί τε δὲ ο...

ἀνιέναι τὸ κακόν; ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἔτι βιάζεσθαι, οὕτω δὴ τὸν βασιλέα αὐτῶν δύο μοίρας διελόντα Λυδῶν πάντων, κληρῶσαι τὴν μὲν ἐπὶ μονῇ, τὴν δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ ἐκ τῆς χώρης· καὶ ἐπὶ τῇ μένειν αὐτοῦ λαγχανούσῃ τῶν μοιρέων, ἑωυτὸν τὸν βασιλῆα προστάσσειν, ἐπὶ δὲ τῇ ἀπαλλασσομένῃ τὸν ἑωυτοῦ παῖδα, τῷ οὔνομα εἶναι Τυρσηνόν etc. denique, ἔθνεα πολλὰ παραμειψαμένους ἀπικέσθαι ἐς Ὀμβρικούς. Tyrrhenus iste fuit Hercule et Lyda genitus, secundum Pausaniam in Corinth. cap. 21. At D. Halicarnass. pag. 21. lib. I, Vell. Paterculus I. 1. et Tacitus IV. 55. quam proxime ad Herodoti sententiam accedunt. Postremo accedit Servius * ad Aen. II. *Dictus Lydius* 320
a fratre Tyrrheni; Thusci enim a Lydis originem ducunt. Nam Lydus et Tyrrhenus, duo fratres, cum eos provincia una non ferret, sorte miserunt, ut divisis copiis proficisceretur unus ad novas sedes quaerendas etc. pag. 642. Confer etiam Dionysium in Perieg. 347. et eius Schol. qui aliter narrat hanc fabulam. Est et alius Isidori locus XVIII. 23. de ludis Circensibus: *Quibus equos a Mercurio distributos historiae docent.* lege ex Tertulliano de Spectaculis cap. IX. *Stesichorus docet.* Pro, *communis usus reus non erat,* Isidorus habet, *communis usus reatus non erat.* apud quem lege ex MS. et Servio ad Aen. VIII. 636. *Circenses autem ludi vel a circumeundo, vel quod ubi nunc metae sunt, olim gladii ponebantur.* Wasse.

XVI.

(LXXVII.) Lutati. Hunc Varro coniungit Pisoni: nec aliud quidquam de eo mihi constat. Nam qui putant esse Q. Lutatium Catulum maiorem, collegam Marii in IV. Consulatu, falluntur. Is enim non Historias Romanorum, sed librum de Consulatu et de rebus gestis suis scripsit, ut testatur Cicero in Bruto. Meminit Suetonius, in libello de illustr. Grammaticis, Lutatii Daphnidis, liberti Q. Catuli minoris: *quem Historias scripsisse incompertum, et Varronem usum testimonio Grammatici, aequalis aetati suae, parum verisimile est.* A. Popma. — A Plutarcho vocatur Κάτλος Λουτάτιος. Consulatum gessit cum Caio Mario quartum Consule A. U. C. DCLI. Inquit Vossius in H. Lat. Wasse.

(LXXVIII.) 4. * Cymaeam. Pro *Cumaeam*, recte. Sillius Italicus 321
XIII. 494. *At gravida arcanis Cymes anus.* et: *Miratur sonitum quieta Cyme.* Sylv. IV. vs. 65. 498. *Cymaeo in antro.* Statius. Val. Flaccus in principio lib. I. *Si Cymaeae mihi conscia vatis stat casta cortina domo.* et alibi. ubi N. Heinsius ita in antiquis Virgilii et Ovidii Codicibus exaratum se constanter invenisse testatur. Et sane Graecis, inquit, Κύμη, non Κούμη. at apud Ptolomaeum invenio Κοῦμαι. Cave autem de hoc loco accipias Isidorum lib. XVI. cap. I. *Creta Cimolia candida est a Cimaea Italiae insula.* MS. omittit *Creta*, rectius, ut videtur; nam *Cimolia* absolute ponitur apud Plinium aliosque. Sed quis umquam de Cymaea Italiae insula vel fando audiverit? sic tamen omnes editi et Mss. quibus invitis sic legendum censeo: *a Cimolo* Italiae *insula.* Ovid. Met. VII. 464. *Cretosaque rura Cimoli.* de hac insula loqui Isidorum manifestum est, quia infra dicit, *vestimentorum pretiosos colores emollit*, quae verba habentur

apud Plinium XXXV. 18. cum huius insulae meminit; a quo etiam pa *confricato sulphure* apud Isidor. lege *contristatos*. Vox autem *Insula* i Utopiam ablegandam puto, quae ex glossatore nata est, qui quum i exemplaribus mendosis invenisset *Cymaea*, *Italiae* de suo addidit. Dicaearchus insulam hanc modo ex Sporadibus, modo ex Cycladibus esse dicit, Scylax et Strabo inter Cycladas reponunt. WASSE.

322 (LXXIX.) 7. * A CURTIO CONSULE. M. Genutius Augurinus et C. Curtius Philo Coss. fuerunt anno Urbis CCCVIII. licet vulgati Livii et Cassiodori codices edant P. Curiatium, et Dionysii Halicarnassei, M. Minucium et C. Quintium: qui ex Varronis lib. IV. de L. Lat. emendandi. A. POPMA.

XVII.

L. COELI ANTIPATRI. Cicero in Bruto: *L. Coelius Antipater scriptor quemadmodum videtis, fuit, ut temporibus illis, luculentus, iuris valde peritus, multorum etiam, ut L. Crassi, magister.* Et Pomponius de Origine Iuris: *Fuit et eodem tempore Coelius Antipater, qui Historias conscripsit, sed plus eloquentiae quam scientiae iuris operam dedit.* Spartianus refert Hadrianum Imperatorem Coelium praetulisse Sallustio: in quo illum iudicio lapsum fuisse indicat Ciceronis testimonium de Antipatro, quod est de Legibus I. de Oratore II. etsi M. Brutus dignum censuit, quem in Epitomen redigeret. Cicero ad Atticum XIII. *Epitomen Bruti Coelianorum velim mihi mittas.* A. POPMA. — Fannio aetate coniunctus, inquit Cicero I. de Legibus. Sisenna autem antiquior, Paterculus lib. II. Gracchorum temporibus vixisse patet ex Val. Maximo I. 7. §. 6. quo in loco ut id obiter moneam, pro, *vitare posse ut eo fato non periret*, MS. Bibl. Publicae legit, *ne eo fato* et sequentia, *propulsus e Capitolio* omittit, ante principium huiusce lectionis penultima pro, *laetiorem status* ipse habet, *laetioris*. de huius Historici dictione Cicero in Bruto et secundo Oratore. Idem etiam in Epist. ad Att. XIII. 8. narrat Brutum huius opus in compendium redegisse. Adduxit fragmentum Caecilii ex Strabone Popma, et pro Κεκίλιος legit Κοίλιος, quod ego auctoritate Vossii fretus induxi. Intelligendus enim est Καικίλιος ὁ ῥήτωρ, qui historiam edidit Belli Civilis vid. Athenaeum VI. 2. WASSE.

AD L. AELIUM. Est L. Aelius Stilo Grammaticus; de quo Cicero in Bruto, Suetonius de claris Grammaticis, et nos ad Varronis de L. Lat. lib. IV. A. POPMA.

2. DELICANT. Hoc est, explanant. Caecilius Obolostate:

Si linguas decem habeam, vix habeam satis qui delicem.

Idem Pausimacho:

Imo vero id ante, soli dum sumus, delica.

Accius Alphesiboeo:

Advereor cum te esse Alcmaeonis fratrem factis delicat.

WASSE.

6. PERIERAT. *Pergeret* MS. Codex Prisciani B. WASSE.

323 (LXXX.) 9. * SEMPRONIUS LILYBAEO. Tib. Sempronius Gracchus

Consul, dux exercitus in Sicilia contra Annibalem: de cuius adventu Lilybaeum narrat Livius XXX. et Polybius III. A. POPMA.

16. INERMI IN LATEBRAS. V. C. *inermis*, id est *inermes*. PONTAN.

17. EX VICTORIA INERTI. V. C. *incerti*, Fulvius, *victoriae certi*, minus recte. *Iners victoria* est incruenta, sine magna conflictatione parta, et ut ait Ennius, *sine sanguine et sudore*. PONTAN.

(LXXXI.) 19. SI VIS MIHI EQUITATUM. Hoc dictum iisdem ferme verbis refert Cato lib. IV. Originum: unde Coelium sumsisse monet Gellius. A. POPMA.

CENA SIT COCTA. Macrobius, *cenam coctam*. PONTAN.

26. * CUM CLASSI ACCEDUNT. *Accedo tibi*, i. e. in tuam sententiam, 324 i. e. ad te venio, inquit Charisius. *Sonantes accestis scopulos* Virgil. *Accedere periculum* Plautus. Dares vero Phrygius, *applicant classem ad oppidum*. vid. cap. 15. quo in loco lege ex Ms. *Argivis Achilles eadem in concilio refert. Illi gaudent, Calchantem ovanter recipiunt.* Et paulo post pro, *legatos ad Priamum vellet Helenam ei restituere*, lege, *mittit sollicitans ab eo*. WASSE.

CASTRA METATI SIGNA STATUUNT. Ex more et disciplina militari, castris metatis, primo signa hastis imposita suis locis intra castra statuebantur: quia nihil erat venerabilius eorum maiestate militibus, ut ait Vegetius lib. III. A. POPMA.

27. IPSE CUM CETERA. Noniani libri, *A navi ipse*, corrupte, pro, *navali VI. Ipse cum*. A. POPMA.

(LXXXII.) 31. VOBIS STUDEAT AEMULARI. V. C. *nobis*. Hoc dicit: *Etiamsi homines plebeii principum Reipublicae virtutes studeant aemulari, et res non minus praeclaras gerant quam illi, tamen ipsorum facta eadem non aeque grata et gloriosa erunt.* Quod Cato in Originibus confirmat exemplo Leonidae ducis Lacedaemonii, et Caeditii Trib. militum. PONTAN.

34. DEPECULARI. Hoc est ἀποσυλᾶσθαι, exponente Prisciano; licet hoc nunquam extra hunc locum passive inveniatur. Vis verbi ex Lege Iulia optime innotescet, qua cavetur, ne quis ex pecunia sacra aut publica auferat, neve intercipiat, neve in rem suam vertat, neve faciat quo quis auferat, nisi cui lege licebit, neve quis in aes publicum quid indat, neve immisceat, neve quo quid indatur, immisceatur, faciat faciens dolo malo quo id peius fiat. Labeo definit, pecuniae etc. furtum non ab eo factum cuius periculum fuit, et ideo aedituum in his quae ei tradita sunt peculatum non admittere. et Martianus, illum qui praedam ab hostibus captam surripuit. Ulpian. etiam illum, * qui aliquid in tabulis publicis induxerit, 325 hoc crimine teneri asserit. Eius poena primo, litis aestimatio in quadruplum; vid. Gellium II. 18. et Catonem in Praefat. ad lib. de Re Rustica: secundo, deportatio: tertio, ultimum supplicium. Peculatus iudicium in eos datur, inquit Hispalensis, qui fraudem aerario faciunt. ubi Ms. Codex his peculatum exhibet. Verum ne illum inemendatum praeteream, pro, ambitum *iudicium est quo largiorem honorem capit et ambit*, ut vulgo

circumfertur, lege ex membranis, *qui largitione honorem capit.* In ambitu crimine quaenam formula sit servata, vide apud Asconium in Divinatione. Ex Suetonio in Aug. patet, *eum ambitus teneri, qui turbam suffragiorum causa conduxerit, servos advocaverit, alienamve quam multitudinem conduxerit.* et ex Modestino in L. Unica ff. ad L. Iuliam de ambitu: *Si qui reus vel accusator domum iudicis ingrediatur, item si municipio contra hanc legem magistratum quis petierit, item si novum vectigal institu*erit. WASSE.

37. PUBLICATOS QUIPPE. Fulvius Nobilior Fastos in aede Herculi Musarum, quam in circo Flaminio ex pecunia Censoria fecerat, posuit ut autor est Macrobius lib. I. cap. 12. A. POPMA.

38. NUCERUM. Id est *nucum*, ut *regerum*, *lapiderum*, pro *regum*, *lapidum*, Cn. Gellius: quae non tam nove, quam vitiose et absurde prolata sunt. A. POPMA.

(LXXXVII.) 43. CIRCA OCEANUM COLUNT. Hoc est, qui iuxta vel ad Oceanum habitant. Nepos X. 4. *Sed non passi sunt hi qui circ*a *erant. Colentes ultra Tanaim* Curt. VII. 46. formula a Graecis tracta qui per πέριξ et κύκλῳ efferunt. Et eodem fere significatu usurpatur, quod *attingere ad* vel *in aliquid*, V. 9. Mela cap. 14. aut apud eundem *opposi*ta *toti Boeotiae* II. 7. aut *pertinere ad*, pro *pertingere;* pro quibus omnibus usitatius invenitur verbum *iungere.* ut apud Plin. V. 18. *Iungitur ei latere Syriae Decapolitana regio.* licet haec vox non semper *contactum*, sed *vicinitatem* denotet, ut alicubi apud Livium, *Vineae moenibus iunctae*, hoc est, admotae propius urbem. Utcunque se res habet, certum est τὸ *iungere* cum *contra* nunquam inveniri. Proinde locus ille Isidori mihi semper de mendo suspectus est: *Creta Graeciae pars est iungens contra Peloponnesum.* Orig. XIV. 6. Nullum tamen hic in MSS. aut editis praesidium omnes quasi data opera in errorem coniurare videntur. Parum abfuit quin legissem, *iacens contra Pelop.* quomodo locutus est Mela II. 7. Sed hoc esset longius ab exemplarium vestigiis recedere. Paula itaque mutatione scribe, *ingens.* Eodem auctore Mela cap. 14. *Ingens et centum urbibus habitata Crete.* Solinus etiam cap. 11. Inter ortum porrigitur et occasum *tractu longissimo.* quo in loco Codex MS. quo usus sum, pro, *proxima* Cretam dicere, ut habetur in ed. Salmasii, legit, *plus est;* et in spatio interlineari, *promptius*, quod Salmasianis lectionibus praefero. pro Gnoso item *Cynosonthera*, de qua ampliandum pronuncio; pro, *prima mari p*otuit, *prima potuit remis et sagittis*, cui hac in re astipulatur Isidorus Sic enim ille: *prima etiam haec insula remis et sagittis claruit.* sunt
326 alii qui magnitudinem praedicant; inter quos * Seneca: *Urbibus centum spatiosa Creta.* Dionysius V. 502. Καὶ τῆς τοι μέγεθος περιώσιον. Homerus Odyss. ξ. 10. Εὐρειάων ἐκ μὲν Κρητάων γένος εὔχομαι. et, Κρήτη ἐν εὐρείῃ. Apud M. Heracleotem ob magnitudinem nonum inter insulas locum obtinet, septimum vero apud Agathemerim. Donatus ad versum Virg. *medio iacet insula ponto*, putat poetam signate per vocem *iacet* immensam Cretae latitudinem demonstrare voluisse. Cuius sententiae quo minus assentiar cedam faciunt illa Pomponii, *in orbem iacent Cyclades.* Ovidii, *Quinq*

iacent terrae (Echinades nimirum) Metam. VIII. 577. et Priscian. Perieg. V. 303. E regione *iacet* locus hic Symplegades arctae. 430. *cuius iacet Isthmos imago.* Dionysio 405. στεῖνος ἰσθμός. et 464. Continuoque *iacent* Gymnesiae. Dicaearchus: Πελασγία, Σκύρος. Κατὰ Εὔβοιαν δ' ὁρῶμεν κειμένην. Herodian. VI. Τὴν ἀντικειμένην Ἤπειρον Εὐρώπῃ. et IV. Λιβύης τε τὰ περικείμενα. Possem contra sententiam Servianam testes sexcentos producere, sed οὐκ ἐμὸν ἔργον τοῦτο· πάρος δέ μοι ἄλλα μέμηλεν. et haec ni fallor ad Isidorum sufficiant. Repone autem apud P. Sabinum in locum Virgilii supra laudatum *Philistides* pro *Philostocles*. WASSE.

(LXXXV.) 60. * AETHIOPES. Martiani verba haec sunt: *Cael.* 327
Antip. se hominem vidisse confirmat, qui navigationis ardore in Aethiopiam ex Hispania navigasset. at longe rectius veterrimae Corporis Christi et Bib. publicae membranae (quibus in hoc auctore purgando sum usus) exhibent *negotiationis*. Nec secus Codex vetus Bibliothecae Bodleianae, cuius variantes Lectiones beneficio doctissimi et humanissimi viri I. Hudson DD. in meam gratiam exscripsit eruditus iuvenis. Hanc lectionem confirmant Plinius et quem sequitur, Mela lib. II. cap. 66. *Navigasset ex Hispania in Aethiopiam commercii gratia.* confer hac de re Strabonem pag. 98. et Herodotum 237. Sed procedit Martianus: *Idem Cornelius post captos Indos per Germaniam navigavit.* Quod falsum esse evincit Plinius hisce verbis: *Idem Nepos* etc. *tradit, Q. M. Celeri Indos a rege Suevorum dono datos, qui ex India commercii causa navigantes tempestatibus essent in Germaniam abrepti.* Mela habet, *a rege Baetorum.* vid. Harduin. ad lib. II. §. 60. a quo loco Martiani refingendus. WASSE.

64. * ALII SUBNIXAM. Agitur ibi de urbe Petilia a Philoctete con- 328
dita, vel muris cincta, de qua ibi Virgil.

Parva Philoctetae subnixa Petilia muro.

HAVERCAMP.

XVIII.

(LXXXVI.) Q. AELI TUBERONIS. Q. Aelius Tubero Iurisperitus fuit, vita severus et durus, ex instituto Stoicae disciplinae, quam Panaetio magistro sectabatur. Meminit eius Cicero pro Murena, in Bruto, de Oratore 3. et de iure civili in artem redigendo, *Nec vero scientia iuris maioribus suis Q. Aelius Tubero defuit, doctrina etiam superfuit.* Dionysius virum gravem, et diligentem in historiis praedicat. Vidend. et Pomponius tit. *de Origine Iuris.* A. POPMA. — Vid. iudicium D. Halicarn. de eius hist. lib. I. Antiq. WASSE.

XIX.

(LXXXVIII.) * P. RUTILI RUFI. Hic vir clarissimus, Quaestor 330
sive Legatus Mucii Scaevolae Procos. Asiae fuit, Consul cum C. Manilio anno urbis DCXLVIII. Postea in iudicium repetundarum nomine vocatus, damnatusque Equitum sententiis, qui tum Gracchanis legibus iudicia obtinebant, in exilium Smyrnam abiit. Eius integritatem et constantiam praedicat Cicero in Bruto, de Officiis III. Seneca ubique, Ovidius:

Nec grave magnanimi robur mirare. Rutili.

A. Popma. — Tacit. in Agric. Athenaeus VI. et IV. Minutius Felix. Wasse.

331 (LXXXIX.) 5. * De vita sua. Multi praestantes viri de Vita sua libros scripserunt, ut hic P. Rutilius, M. Scaurus, M. Varro, Augustus Caesar, cuius de Vita sua XIII libros memorat Suetonius. A. Popma.

Pompeius elaboravit. In petitione magistratuum prima cura erat, ut petitor suo quemque civem nomine appellaret ac salutaret. Unde Pompeius, cupientissimus honorum et imperii, elaborabat, ut singulos cives nosset, eorumque nomina teneret. Contra Scipio Aemilianus obiicienti Appio Claudio, suo in Censura competitori, quod is neminem civium nosset, respondit: sed dedisse operam ut a civibus suis cognosceretur, non ut ipse eos cognosceret. A. Popma.

Artificiose salutaret. Artificium salutationis erat, magnificis et blandis nominibus cives salutare, et appellare patrem, fratrem, amicum, prout cuiusque dignitas, aetas, ingenium ferebat, quod Horatius praecipit nomenclatori:

— — Frater, Pater adde:
Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.

A. Popma.

332 (XC.) 13. * Quod ego me. Hoc Priscianus citat ex oratione Catonis pro L. Caesare ad populum, ut nescias, Diomedes an Priscianus corruptus sit; an Cato et Rutilius idem dixerint: quod ego quidem puto. A. Popma.

XX.

P. Semproni Asellionis. De hoc Gellius II. cap. 13. *Is Asellio sub P. Scipione Africano Trib. milit. ad Numantiam fuit, resque eas, quibus gerundis ipse interfuit, conscripsit.* Cicero in Bruto, post Coelium historias scripsisse, nec se illi aequare potuisse indicat. A. Popma. — Coepit autem bellum Numantinum Anno U. C. DCXIV. Q. Servilio Caepione et C. Laelio Sapiente Coss. Dionysius lib. I. Antiq. eum cum Catone reponit inter λογιωτάτους τῶν Ῥωμαίων συγγραφέων. Servius ad XII. Aen.

— — pilataque plenis,
Agmina.

citat ad hunc modum: *Asellio Historiarum tritarum.* Sed pro *tritarum* Vossius legendum putat *Romanarum.* Exstat sub eius nomine liber de Divisione Italiae et Origine Urbis Romae; sed titulus auctorem mentitur. Wasse. — Vide quae notavimus pag. seq. 333. Havercamp.

333 (XCI.) 6. * Ut maior invidia Lepido. Forte M. Aemilius Lepidus Porcina, qui Cos. fuit anno DCXVI. cum C. Hostilio Mancino. Proconsul adversus Vaccaeos male rem gessit. Livius in epitoma lib. LVI. Eum celebrat Cicero, ut summum oratorem. A. Popma.

(XCII.) 8. Tum in eo tempore. Fulvius, *tum habebat.* Pontan. — Ms. Pembr. nihil movet. Wasse.

13. Tritarum quartum. Prior vox in Servio adhaeret titulo, *Asellio Historiarum tritarum*, male. Nam *tritarum* intelligitur *viarum*,

marum exploratio signis fiebat, sive *pilatim*, id est dense, sive passim et laxe exercitus ducendus esset. A. POPMA. — Reposuimus hoc Fragm. suo loco. Pertinet enim ad lib. VIII. veraque eius lectio ex melioribus Servii libris patet, quae haec est: *Asellio Historiarum VIII. Triariorum quarum* etc. non *Tritarum*, omisso libri numero. HAVERCAMP.

9. TAM PULCRUM OPUS. Theatrum intelligit, quod inchoatum a L. Cassio Censore etiam paene absolutum, L. Scipio Asiaticus Cos. anno DCLXX. demolitus est: quoniam hoc quoque videretur novarum seditionum materia, vel quod existimaret non esse e republica populum Graecanicis voluptatibus assuescere. Appianus de Bellis civilibus lib. I. Velleius lib. II. et quem in Scholiis plura notavi. A. POPMA.

10. SPECTARI OPORTERE, NON DICTA. Alii, *spectari oportere, dicta non*. PONTAN. — Ex oratione C. Marii * Cos. designati, cuius sententiam 334 in Sallustius expressit in Iugurthino: *Non sunt composita verba mea, parvi id facio. Ipsa Virtus se satis ostendit.* A. POPMA.

(XCIII.) 14. MOLIS ATHENIENSIUM. H. Stephanus, *Moleatensium*. PONTAN. — Salmas. corrigit, *ad m. a. Eleatensium*. Ms. Cod. Pembrochiensis omittit *Architectonem*, et pro *Elatensium* reponit *more Atheniensium*, dein *virgisque multis* legit. WASSE. — Mirum sane, neque aliquem ex Gellii interpretibus, neque ipsum Ioseph. Wasse, qui studiose satis Io. Sarisberiensem legit, incidisse in memorabilem locum Polycratici eiusdem, qui exstat lib. VI. cap. 12. ubi nomen Architectonis invenitur, videlicet Magni Gaii. Sed dignus est locus qui exscribatur, prout ibi legitur pag. 356. *Scripsit ad Magnum Gaium maiorem Atheniensium* etc. *Tunc Magnus Gaius comperto quamobrem* etc. Ex quibus patet vera lectio, scilicet: *Scripsit ad Magnum Gaium, Architectonem Atheniensium* etc. *Tunc Magnus Architecton, comperto* etc. corrupto nomine viri apud Gellium in *magistrum* atque *molis*, et muneris eiusdem pariter corrupto apud Sarisberiensem in *maiorem*. HAVERCAMP.

XXI.

(XCIV.) CLODI LICINI. Hunc Clodium fortassis significat Cicero de Legibus I. 2. ubi cum de Coelio dixisset, subiicit: *Successere huic belli Clodius, Asellio, nihil ad Coelium, sed potius ad antiquorum languorem atque inscitiam:* quo loco nonnulli pro *belli* perperam reponunt *Gelli*, qui ante Coelium scripserunt, ut supra dixi. A. POPMA. — Nisi forte apud Ciceronem legendum sit *Claudium*, et de Quadrigario accipiendum. Vossius putat eundem designari a Nonio in *patibulo*. Nescio interim an Sextus Clodius sit ab hoc diversus, cuius meminere Lactant. I. 22. Arnobius I. 5. vide etiam Tzetzem Chil. II. VI. 960. Cave tamen confundas cum Servio Clodio equite Romano, qui, tradente Varrone apud Plin. XXV. 3. prae doloris magnitudine crura podagrosa veneno perunxit; aut cum Sexto illo e Sicilia Rhetore, de quo Sueton. VI. Cicero Philip. 335 III. 16. aut Clodio Turrino, de quo Seneca Controv. XXXI. etc. qui idem forte cum illo, cuius librum de Diis citat Arnob. pag. 168. et Lactant. I. 22. WASSE.

XXII.

C. Licini Macri. Docti viri putant hunc esse C. Licinium Macru oratorem, qui repetundarum reus, Cicerone Praetore iudicium exercent veritus damnationem, sudario ore et faucibus artatis poenam morte pra venit, ut narrant Valerius et Plutarchus, et meminit Cicero ad Atticum et in Bruto. Ego arbitror hunc historicum esse alium ab illo oratore, quidem antiquiorem. Non enim Cicero siluisset de eius Historiis. A. Pom — At in Ciceronis de Legibus pro, *quid Accium memorem*, in quibusd Codicibus est, *Aorum*, unde Sigonius legit *Macrum*. Fulv. etiam Ursin auctor est *Macrum* se reperisse emendatum in libro quem cum MS. co tulerat Vir doctus. Sic legit et P. Manutius, et sic scribi debere put Vossius de H. L. lib. I. pag. 74. quod nempe de illis agit Cicero, qui s luta oratione scripserunt; et quod temporum ratio refragatur quo mini ille Sisennae amicus esse potuerit. Scripsit Licinius Annales, ut eos voc Nonius in *lues* et *luculentum:* sive *rerum Romanarum libros*, prout ide in *patibulo* nominat. Facile interim assentior Mercero, pro *Licini M. Aemilio* apud Nonium in *Prosecta* reponenti, et proinde expunxi tri fragmenta ab Ausonio Popma ex Macri Ornithogonia adducta. Adeat lect Plinium XXXII. 1. et XXXII. 2. Obiit Noster triennio post Virgilium, ex Hieronymi Chron. patet. Wasse.

(XCV.) 5. Nequaquam sui lavandi. Fuit, credo, lex milita pro tempore lata ad cohibendum nimium usum lavationum in castris, milites sui lavandi gratia exuerent arma. Est autem in illo *sui lavand* ellipsis nominis *caussa*, *gratia*, de qua dixi lib. II. de Usu antiq. lec tionis. A. Popma.

7. Omnium nostrum neglegerit. Praeteritum a praesenti, ut Phi
336 lippica XIII. ex epistola Antonii: * *Confugere Alexandriam neglegit* Sic *sini* a *sino*, Rutilius de Vita sua, et Terentius Andria: *Sini animu ut expleret suum.* A. Popma.

13. Linteos in aede repositos Monetae. Bibliothecae aute tum demum institutae, cum a Paulo Aemilio Perse devicto vis librorum ingens Romam allata est. Hoc enim studium ab Atheniensium et Aegyp Regibus sero se in Latium diffudit, uti narrat inter alios Isidor. VII. apud quem tamen male legitur, *Philadelphus, cum studio bibliothecaru Pisistratum aemularetur, non solum* scripturas, *sed etiam et* divinas liter *in Bib. suam contulit.* Supple ex membranis *non solum scripturas* ge tium, *sed* etc. Interim non abs re erit obscurum Arnobii locum in luce
337 protrahere: *Unde quaeso est vobis tantum sapientiae * traditum? qui fornicem Lucullianam et Marsyam Pompenii obsignatum memoria con netis?* Quidni *fornicem Lucullanam?* de Bibliotheca nempe Luculli. *Ma syam* vero non *Pomponii*, sed *Pompilii*, vel *Pompeii*; fuit enim admodu vetusta statua et signum liberae civitatis, teste Servio. ut sit sententi vos vero ideo sapientes, quia per Bibliothecarum forulos reptantes, leg et morem fori (ubi erat Marsyas et ad quem declamitare solebant) a amussim tenetis? Nam scholae et bibliothecae in fornicibus sive porticibu erant, ut in porticu Octaviae sororis Augusti regione Urbis nona, in qu

etiam et horti Lucullani. De Luculli vero Bibliotheca omnibus aperta fuse Plutarch. in eius vita circa finem. Cicero de Fin. III. 1. Sed nihil temere statuo. WASSE.

(XCVI.) 16. C. FLAVIUS. Popma, *Cn. Flavius*, ut in Pisone, Cicerone, Valerio Maximo. PONTAN.

(XCVII.) 26. QUOS OPORTUIT. Legendum *Quis*: nisi antiquorum more posuit *hisce* pro *hi*, ut Plautus Milite: *Nam hercle hisce homines*. Terent. Eunucho, *hisce hoc munere arbitrantur*. A. POPMA. — At III Mss. nostri nihil movent. WASSE.

27. QUORUM IN CORPORE. Fulvius, *quoius in corpore ita crebra sunt vulnera, uti novae cicatrici locus non sit*. PONTAN.

ORNITHOGONIA. Nonius hunc librum tribuit * Licinio Macro, et ad eundem fortassis pertinent ea quae Plinius ex Licinio descripsit: sed an sit Macri historici, nescio. Diomedes citat Aemilium Macrum Ornithogoniae lib. II. et Theriacon IV. Is est poeta, Ovidii amicus et familiaris, qui de avibus, serpentibus et herbis scripsit, et Iliaca ab Homero relicta pertexuit, ut in libris de Tristibus et de Ponto testatur. Eiusdem Macri nomine circumfertur libellus de Herbis; sed adulterinus et supposititius. A. POPMA. 338

LICINI. Ita libri Noniani plerique, ut non constet, an sint Clodii Licini an Licini Macri. Alii tribuunt Varronis Rerum humanarum lib. XXI. ubi quae notavi vide. A. POPMA.

XXIII.

L. CASSI HEMINAE. De aetate Cassii indicium facit Censorinus, qui illum vixisse refert ludis saecularibus quartis, C. Cornelio Lentulo, L. Mummio Achaico Coss. anno Urbis DCVIII. tum titulus lib. IV. Annalium, quo descripsit bellum Punicum III. coeptum anno DCIV. A. POPMA. — Plin. XIII. 13. citat Cassium. Pompon. Sabinus ad Georg. I. *perfusa papavera somno*. Sed is (ut ex ipso Fragmento patet) est Cassius Dionysius Uticensis Magonis interpres, qui tametsi Graece scripsit, a Varrone Latine citari certum est. Et haec verba sunt ipsius Varronis I. 38. de Re Rust, a quo post *palustrium* adde *ac nantium*. Interim non audiendus est Simlerus, qui Cassium scripsisse ad Tiberium putat; hoc enim esset Heminam cum Cassio Severo confundere. WASSE.

2. SCOTTINO SCRIBIT. Fulvius et Popma *scotinos*: id est, obscuros. PONTAN. — *Scotino* est *obscure*, ἐν αἰνίγμασι, ut loquitur Cicero, vel leg. *Scotinos*, id est obscuros sermones, ut aenigmata, gryphos, quos vetustiores Latini scrupos dixerunt. A. POPMA.

3. ATQUE SEXAGINTA. Additur in Vulgg. *Annis ante Romam conditam*. Verum illa apud Gellium ad Nepotis fragmentum spectant. HAVERC.

(XCVIII.) 4. * PROFANAVIT. Id est, *polluxit*. nam profanatum, secundum Varronem de L. Lat. quod in sacrario pollutum. eodem verbo usus est Massurius Sabinus memorialium lib. II. B. 339

(XCIX.) 5. MONSTRUM FIT. Hoc Romulo et Remo accidisse, unus Cassius memorat. Nam Cato et alii tradunt hoc monstrum Aeneae indicasse

locum condendae Urbis. De Laribus grundilibus, dictis a grunnitu suis, videndi Diomedes et Nonius. A. Popma.

8. Et in area in Capitolio. Vetus editio Nonii: *Etiam aurea in Capitolio:* quod mihi quidem non displicet. Cassius refert Regum Romanorum, et illustrium triumphaliumque virorum statuas in Capitolio aereas fuisse: neque postea aureas vel argenteas factas, et si quae factae erant, eas Censores, ad quod pertinebat cura templorum, signorum et tabularum, deiecisse. De regum statuis aereis in Capitolio testis Plutarchus, qui aeream L. Bruti mediam inter Regias strictum gladium exserentem, memorat: de aliis Livius et Obsequens, cum tempestatibus signa aerea in Capitolio deiecta inter prodigia notant. Quamvis istae aereae pleraeque fuerunt inauratae, unde turma inauratarum equestrium in Cicerone ad Atticum VI. Post Cassii demum aetatem oppressa republica aureae et argenteae statuae ambitiosis Imperatoribus positae, ut testantur historici et Inscriptiones. Non ausim tamen reiicere vulgatam lectionem, cum sciam in area Capitolina numerum ingentem statuarum humanarum fuisse, quarum multitudo forte Censores offendit, sicut Augustum, quem statuas virorum illustrium ex Capitolina area, propter angustias, in Martium campum contulisse tradit Suetonius Caligula cap. XXXVI. A. Popma.

9. Tum Marcus praeco. Lipsius, *Martius Praetor.* P. Merula ad Ennii Annal. III. *Manius procos.* sive *proconsul.* Popma, *Marcus Praetor.* Pontan. — Locus corruptus, de cuius emendatione nihil possum statuere:
340 tantum * suspicor legend. *Tum Marcus Praetor.* ut sit, M. Livius M. F. C. N. Denter, Drusus, praetor, C. Fabricio Luscino Q. Aemilio Papo Coss. anno CDLXXI. quae bello Gallicò, duce hostium Druso cominus trucidato, sibi posterisque suis cognomen invenit: deinde Propr. aurum ex provincia Gallica retulit, Senonibus olim in obsidione Capitolii datum. Hunc primum isto bello Gallico difficillimo proletarios cives armis instruxisse ex publico, verisimile est, eo quod Augustinus de Civit. Dei lib. III. 17. scribit, proletarios armatos paulo ante bellum Tarentinum, quod incidit in annum CDLXXII. Quamvis Ennius in Annalibus tradidit Tarquinium regem bello Sabino primum proletarios armasse: cuius opinionem forte refutavit Cassius, et ea occasione de proletariis egit lib. II. in quo res gestas regum Roman. descripsit. Alii legunt, *Tum Marius primus Consul primum.* qui non animadvertunt Cassium multo ante Marium Consulem vixisse et historiam scripsisse, et Marium armasse capite censos, non proletarios. A. Popma.

10. Quae nata sunt. Expressit proverbium Graecum, *πᾶν τὸ γενόμενον κατθανεῖν ὀφείλεται.* *Denasci* est *interire,* ut Graecorum ἀπογενεῖν. quod Lucretius *aboriri quaeque creata.* Varro de L. Lat. IV. *Omne quod nascitur ignescit, ideo calet, ut qui denascitur ignem eum amittit, ac frigescit.* A. Popma.

(C.) 12. Numa constituit ut pisces. Idem tradit Festus his verbis: *Pollucere Diis merces quas liceat sunt far, polenta, vinum, panis fermentarius, ficus, passa, suilla, bubula, agnina, casei, ovilla,*

alica, sesama, et oleum, pisces quibus est squama, praeter squarum. De pollinctu videndus Varro IV., A. Popma.

19. Mulier cantabat. Pertinet ad ritum sacrorum Megalesiorum, quae primum instituta et celebrata * fuerunt temporibus belli Punici II. 341
magna matre Deum in Urbem recepta. Ea sacra peragebant vir et mulier Phrygea, qui illa per Urbem circumducebant, congregantes matronas, decantantesque ad tibias carmina, tympana tenentes, ut scribit Dionysius lib. II. a quo paululum dissentit Hemina, qui duas mulieres sacrificas fuisse scribit, alteram tibiis cantasse, alteram cymbala pulsasse. Unde mansit in istis sacris usus tibiarum et cymbalorum. Lucretius lib. II.

Tympana tenta tonant palmis et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia mentes.

Tibias autem Phrygias dicit, quod iis incinebantur modi Phrygii, qui religiosi habebantur. Apuleius Floridor. I. *Aeolium simplex, seu Asium varium, seu Lydium querulum, seu Phrygium religiosum, seu Dorium bellicosum.* A. Popma.

(CI.) 22. Scriba Pontificius. Livius lib. XXXI. (L. Cantilius scriba Pontificum, quos nunc minores Pontifices appellant, qui cum Floronia stuprum fecerat, a Pontifice Max. eo usque virgis in comitio caesus erat, ut inter verbera expiraret:) ubi dissentit ab Hemina, qui scribam cum duabus Vestalibus stuprum fecisse tradit. Sed hoc factum bello Punico II. et ideo lib. III. collocandum, non IV. in quo descripsit Punicum posterius. A. Popma.

26. Qua fini omnes res. *Qua fini, hac fini,* antique pro *quatenus, hactenus.* notavi ad Catonem de Re Rust. Mox legend. *humanitus* aguntur, ex Nonio de indiscretis adverbiis. A. Popma.

27. Pamphilo. Monent nos nummi Familiae Baebiae, et hic, et apud Plinium, reponi debere Tampilo; id enim Baebiorum cognomen fuit. Havercamp.

28. Lapidem fuisse quadratum. Livius lib. L. non meminit istius lapidis quadrati, sed *duo fasces,* inquit, *candelis involuti septenos habuere libros, non integros modo, sed recentissima specie.* Cur autem involuti candelis cereis, ac non caera, quae ipsa omnem humorem ac putredinem arcet et arctissime vincit? An ad indicandam * religionem librorum? quia 342
candelae etiam simulacris Deorum et funeribus apponebantur. A. Popma.

(CII.) Hac pagina incerta quaedam Cassii Heminae ponuntur, inter quae referendum etiam illud, *Adulatique erant ab amicis et adhortati,* ex Prisciani lib. VIII. annotatum Riccobono. Pontan.

31. Sinvegiae magalia. Forte prior vox est *Punica,* denotans civitatem, munitionem, aut regiam, ut *attegia* apud Iuvenalem: *Dirue Maurorum attegias.* Et *magalia* et *mapalia,* quae sunt suburbana aedificia, cortes. Vid. Serv. Aen. I. et Festum. A. Popma. — Servius castigatior legit *Sinuessae,* prout reposui. Havercamp.

32. Tum primum turpe. Infames habebantur omnes, qui desperatione in afflictis rebus sibi mortem consciscebant, illi primis tamen suspendiosi, de quibus in Pontificalibus libris cautum erat, ut insepulti abiicerentur, et, ne iusta ipsis fierent, sed suspensis oscillis, velut per imitationem mortis, parentaretur, ut tradunt Varro, Plutarchus, et Servius ad illud Virgilii XII.

Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.

Sed viri militares, duces ac imperatores, bello victi, ne ad ludibrium servarentur victorum, afferebant sibi manus, idque cum laude fortitudinis et magnanimitatis. Nimirum carebant agnitione veri Dei, qua illuminati, nullis
343 periculis, calamitatibus aut ignominiis ad spontaneam mortem * adiguntur, certissimam spem habentes se post aerumnas huius miserrimae vitae aliquando tandem migraturos in illud caeleste domicilium, ubi quies, pax et vita sempiterna manent. A. Popma.

XXIV.

(CIII.) Q. Claudi Quadrigari. Claudium Quadrigarium fuisse aequalem Sisennae refert Velleius. Historiam exorsum a bello Gallico et Urbe capta, perduxisse ad Sullanam tyrannidem; scripsisseque simplici et incomtae orationis antiquae suavitate indicant fragmenta. A. Popma. — Ambigit Vossius hicne an alius sit Claudius ille, qui Annales Acilii Latine transtulit, ut narrat Livius lib. XXV. Wasse.

1. Cominius qua escenderat. A. Augustin. *ascenderat:* sed alterum antiquius. De Pontio Cominio idem refert Livius V. Pontan.

344 (CIV.) 8. * Quiescerent pugnae. Locutio antiqua, ut *levare religionis*, Livius; *abstinere irarum calidaeque rixae*, Horatius; *liberare curae et tutelae*, Ulpianus. A. Popma. — Ms. Pembr. *quiescerent pugnare.* Wasse. — Alii *quiescerent. pugnae facta pausa est*, *extemplo silentio.* Pontan.

Linguam exertare. Ita libri vulgati, ut Plinius lib. XXXV. cap. 4. *Pictum inficetissime Gallum exerentem linguam.* Veteres nonnulli *lingua exertare,* quod est per irrisum extra os proiicere atque retrahere linguam. A. Popma. — Lipsius, *lingua exertare.* Pontan.

Manlio summo. Eutropius II. 11. *Hi Galli ab Urbe quarto milliario trans Anienem fluvium consederant. Nobilissimus de Senatoribus T. Manlius* etc. MS. Codex, quo usus sum, *Senatoribus Iuvenis.* Recte quidem; sic enim Livius VII. 9. *Galli ad tertium lapidem* etc. *diu inter primores* Iuvenum *Romanorum silentium fuit.* deinde, *Armant inde* Iuvenem Manlium *aequales.* Sed et Metaphrastes: *ἀλλ᾽ ἀνὴρ νεανίας Μάνλιος.* Fuit autem Tribunus militum, ut nos docet A. Victor de Vir. Illustr. cap. 28. Wasse.

Civitati accedere. H. Stephanus, *accidere.* Pontan.

Scuto pedestri et gladio Hispanico. Scuta communia fuerunt peditum et equitum, sed diversae magnitudinis: pedestria longa pedes quatuor, lata duos cum dimidio; equestria breviora, ut ex Polybio constat. Gladius Hispanicus fuit longus et levis: unde eius usus Veliti. Livius lib. XXXVIII. *Gladio Hispaniensi est cinctus.* Polybius lib. VI. *Ensis*

pendet ad dextrum femur, Hispaniensem vocant, anceps est, mucrone eximio, defertur violenter, eo quod obeliscus eius firmus stabilisque existit. A. POPMA.

GLADIO HISPANICO. V. C. *Spanico:* quomodo librarii e vulgato idiotismo scribebant *Spani* pro *Hispani*, et *Spanico* pro *Hispanico*. PONTAN.

EA CONGRESSIO. V. C. *Eam congressionem in ipso ponte utroque exercitu inspectante factum est.* Lud. Carrio Antiquar. Lect. II. PONTAN.

CAUTABUNDUS. H. Stephanus *contabundus*, vel, *cantabundus*, ex more Gallorum, de quo, praeter historicos, Attius in Aeneadis:

Gallei voce canora, fremitu, peragrant minitabiliter.

PONTAN.

GALLUS SUA DISCIPLINA, SCUTO PROIECTO. *Proiecto scuto* est scuto *oblongo.* Vide Macrobium * lib. VI. Saturn. ad illud Virgilii, *Proiectaque* 345
saxa Pachyni. Ammianus Marcellinus imitatus est lib. XXIV. *Manipuli peditum obtecti scutis oblongis et curvis.* Sed eo praecipue loco Ammianus Sisennam aspexerit, qui similiter Marsis eiusmodi scuta ad protectionem tribuit: *Marsi,* inquit, *propius succedunt, atque ita scutis proiectis tecti, saxa certatim levia manibus coniiciunt in hostes.* Ita enim legenda Sisennae ea verba alias commonuimus. *Levia saxa* sunt *lapides manuales,* ut appellat idem Sisenna libro III. Vulgo *lenta,* non *levia* editum. PONTAN. — *Proiectum scutum* quid sit, notavi ad Sisennae lib. III. *Cautabundus* est compositus ad evitandas petitiones adversarii, ut *vitabundus.* Alii malunt, *contabundus,* vel *cantabundus:* quibus non adsentior: etsi non ignoro receptum fuisse ex more patrio cantum Gallorum ineuntium proelium, de quo ad Sisennam. A. POPMA. — Imo vero Livius lib. VIII. cap. 10. Gallum *stolide laetum* dixit; at, ubi de Manlio loquitur, addit: *non cantus, non exsultatio, armorumque agitatio vana* etc. Corrige igitur *cantabundus.* HAVERCAMP.

PECTUS HAURIT. Virgilius Aeneid. X.

Per tunicam squalentem auro latus haurit apertum.

ubi Servius: *Modo ferit significat. Quidam Italicam locutionem putant. Cum enim a latere quis aliquem adortus occidit,* Hausit illum, *dicunt.* A. POPMA.

CAPUT PRAECAEDIT. Hoc retinent libri veteres, ut *Amcaesum,* Festus, *Exquaero, inaequius,* pro *exquiro, iniquius,* Plautus. de quibus lib. I. cap. XV. de Usu antiquae locutionis. A. POPMA.

(CV.) 14. EA DUM FIUNT LATINI. Quatuor fragmenta, quae ordine sequuntur, Nonius recitat ex Coelii Annal. I. unde puto Quadrigarium sumsisse: sicut * Coelius et Hemina pleraque e Catonis Originibus acce- 346
perunt, ut suo loco monui. *Iners victoria* est, quae sine magna conflictatione obvenit. A. POPMA.

(CVI.) 21. HAEC. Ms. Pembr. *hoc.* et *inquit Laberius* pro *laboravit.* WASSE.

22. ET HIC MINUS. V. C. *minus.* Riccobonus et Augustin. *motus.* utrumque perperam. Ait bonos et honestos viros aut cito mori, aut in laboribus miserrimam vitam exigere: contra mimos et ludiones in otio

facillime et diutissime vivere: quod Deorum iniquitati tribuit; ignarus arcana providentiae Dei. PONTAN.

23. ARAS. De etymologia vocis *arae* vide omnino Varronem lib. IV. de Lingua Latina, et etiam Isidorum IV. 15. quem locum adducam secundum Vulcanii et Parisienses edd. vel eo nomine ut ne diutius mendum circumferatur: *Alii aras dicunt a precationibus, id est; quas Graeci ἀρὰς vocant; unde contra imprecatio* Satura *dicitur*. MS. Codex sic exhibet: *Alii a. d. a. praedicationibus, id est, quas Graeci ἀ. dicunt* s. c. i. Sarara *dicitur*. et ad veram lectionem quasi manu ducit. Scribe itaque, *unde contra imprecatio κατάρα*. et cum hae preces quae tactis aris concipiebantur iram Deorum in capita inimicorum derivare putarentur, ideo *dirae* audiebant apud antiquos. Isidorus Originum lib. X. *Dira dicitur quod divina refertur ira*. lege cum membranis, *infertur*. WASSE.

26. PRIUS HISCE AUCTORIBUS. Lipsius Epist. I. mutat *priusque ductoribus indit:* sed nulla opus mutatione. Vult autoribus clandestini consilii aut facti contra hostes, prius indi reticula galearia, ne agnoscerentur. A. POPMA.

347 29. * NON IGNAVITER POTANDO. Sic habent libri vulgati, ut sit *melior dies*, festivus, luculentus, quomodo Plautus Epidico: *hunc hodie diem luculente habeamus*. et Catullus de Saturnalibus: *optimo dierum*. Vetus editio *putando*. unde forte legend. *pugnando;* et *melior dies* est, felicior priore, quo male pugnatum fuerat: sicut, *melior victima*, succidanea, quae, cum prima non litasset, immolabatur. Virgil. XII.

Hoc habet, haec melior magnis data victima Divis.

A. POPMA. — V. C. *putando:* Fulvius et Popma *pugnando;* sed proxima fragmenta indicant *potando* rectum esse. PONTAN.

(CVII.) 34. DUM HI CONCIDERENTUR. Vulgati codices Gellii haec tribuunt Annali CL. cum sint ex III. in quo descripsit finem belli cum Pyrrho, et initium Punici primi, Q. Fabio Maximo, L. Mamilio Vitulo Coss. Eo bello celebratur factum Caeditii, sive Valerii, Tribuni militum, cuius haec verba sunt, quae Gellius paullo fusius refert. A. POPMA.

37. COMMOTI. Sarisb. delet *strenue*. WASSE.

COMMUNIS. *Cum muniis* Sarisberiensis. WASSE.

ET SIMUL. Omittit *et* Sarisberiensis, et post *expectaret* addit *denunciavimus*. pag. 278. WASSE.

CIVITATES. *Civitatis quod*. Sarisber. WASSE.

PRETIO. *Aut pr. aut d.* Sarisber. WASSE.

348 (CVIII.) 43. * PLUVIA, IMBRI. Fulvius: *pluviae:* sed *pluvia* indutus pro *imbrica*, ut *Troia gaza* et similia. PONTAN.

44. VERMINARET LITERIS ADDIVALIS. Locus desperatus, cui non medeor. Posset fieri *lituris adipatis*, id est, *linimentis pinguibus*, succosis, quibus tabes corpore diffluens verminaret, quoad verminatione perveniret ad cancrum. *Quod* pro *quoad*, antiq. A. POPMA.

45. INTER VENAS SAXI. Inter oppida Sallentinorum, quae ad Annibalem defecisse scribit Livius, fortassis fuit Egnatia, ubi erat admirandum

ıxum, cuius ita meminit Plinius lib. II. cap. 107. *In Sallentino oppido 'gnatia, imposito ligno in saxum quoddam ibi sacrum, protinus flammam ristere.* Idem videtur retulisse Quadrigarius in narratione rerum istic ıstarum, et existimasse, ignem esse inter venas saxi latentem et divinitus isconditum. At nos lib. III. Causarum Naturalium longe aliam reddidimus tionem, quam operae pretium est hic adscribere: *Saxum illud Egnatia-um fuit bituminosum, ut hodieque in agro Mutinensi et Neapolitano nt saxa, e quibus manat aut eruitur bitumen oleaceum, quod dicitur etroleum, quasi petrae oleum. Lignum autem fuit ignitum, vel calida ua bituminosa tinctum, quod a saxeo bitumine protinus accendebatur.* . Popma.

46. Ubi Dacium. A. Augustin. *Decium. Dacius* gentile, ex *Dacia.* 'ontan.

(CIX.) 49. * Actorius Taureae. Iubellius Taurea Campanus eques 349 rtissimus, de quo Livius lib. XXIII. A. Popma.

53. Aliquantisper pugnato. Genus loquendi antiquum, pro, *cum ugnavisset*, ut Sallust. Histor. V. *Comperto, audito*, id est, *cum compe-isset, audivisset.* Priscianus lib. XVIII. A. Popma.

54. Animos eorum habentia. *Habere* veteres interdum usurpant ıılö;, omisso divitiarum aut opum nomine. Cicero ad Nepotem: *Qui abet, ultro appetitur; qui non habet, ultro aspernatur.* Hinc Quadrigario abentia, pro divitiarum copia, abundantia, qua homines plerumque fero-unt et superbescunt. Sed est in nonnullis libris *inflammarat:* cui verbo agis conveniret *haventia*, id est, cupiditas, ab *haveo.* A. Popma.

(CX.) 58. Gracccho foedus prior. Legendum *Gracchi,* ut dicat, ispanos questos, Gracchi foedus primum, alterum Pompeii, non esse ser-atum. Nam * Tiber. Sempronius Gracchus successor Flacci in Hispa- 350 ia foedus cum Celtiberis certis conditionibus fecit, quibus in populi om. amicitiam accipiebantur; postea Q. Pompeius Cos. victis Termanti-is, cum eisdem, ut Numantinis, iniquum foedus iniit. Livius et Appia-n. A. Popma.

59. Flacco ospicatur. Lego, *A Flacco ospicatur,* scilicet comme-morationem bellorum cum Celtiberis. Q. Fulvius Flaccus, is, qui cum perio in Hispania fuit, et Celtiberos debellavit. *Ospicatur* pro *auspi-tur*, ut *horio, plodo, plostrum*, pro *haurio, plaudo, plaustrum*, antiquo-n more. Apud Diomedem corrupte legitur: *quod nos suspicatur, veteres icatur dixerunt.* A. Popma.

62. Concione dimissa Metellus. Est, opinor, Q. Metellus Mace-donicus, fortunatissimus et honoratissimus, qui Consul, Censor, Augur, umphalis, et duobus lustris princeps Senatus, filios et nepotes habuit nsulares et triumphales multos. De quo praeter ceteros Velleius lib. I. Popma.

(CXI.) 65. Si pro tua bonitate. Hoc dedi Annali XVIII. se tus vetustum codicem Fulvii. Vulgati dant XII. Fortassis est initiu epistolae Senatus ad imperatorem Romanum, ut Metellum Macedonicu quod sane diversum est ab eo quo communiter usi, *Si vales, bene e* vel, *Si tu exercitusque valetis, bene est.* A. Popma. — Hunc Quadriga
351 locum non ex decimo octavo, * ut hic, sed ex duodecimo Annalium addu Gellius, et ait libri principium fuisse. Verba Gellii lib. I. cap. 7. ha sunt: *In duodecimo Annali eiusdem Quadrigarii, principium libri* scriptum est: Si pro tua bonitate etc. Pontan.

67. Tempore. Lipsius legit, *opere magno.* Lambecius in Lucubr tionibus Gellianis: *Cum Sulla conatus esset magno tempore, eduxit* ei Wasse.

60. Faciem pro statura. Hoc dicit lib. I. in pugna Manlii: ne tamen ausim apud Gellium reponere, *in primo*, ubi libri habent, *in und cimo*, vel, *undevicesimo;* potuit enim idem diversis locis dixisse. A. Popm

(CXII.) 65. b. Cum obsideretur Grumentum. Civitas Lucani cuius meminerunt Livius, Florus, Appianus, Ptolomaeus. Alii legunt *Atr mentum*, contra omnes libros veteres. Historiam narrat etiam Macrobi lib. I. Saturnal. cap. 11. quam pertinere ad bellum sociale indicat seri librorum Quadrigarii. A. Popma.

Operae pretium. Sic *curae, exitus, conscientiae pretium* apud Plin. Epist. 150. lib. VIII. et Tacitum, *mereri operae pretia.* Liv. *et op. pre tium habent libertatem civitatemque.* qui operam alicui locat ob mercedem
352 ille dicitur illam habere *pretium operae.* Pro *operam dare* aliquando * *ope rari* invenire est apud auctores, sed rarius. Valer. Max. VIII. 7. 4. *Qu magis vacuo animo studiis literarum esset operatus.* At MS. Codex pr *esset operatus* exhibet *vacaret.* sed male. Nam Valer. Max. VI. 6. 1 utrumque verbum usurpat: *integerrimi viri sanctitatem Reipublicae stu et sacris* operatam *externae pronunciationi* vacare *voluit.* Tacitus: *libe ralibus ibi studiis* operatam. Annal. III. 43. Plin. XXVI. 2. *Sedere scholis auditioni* operatos *gratius erat.* Tertullian. adversus gentes ca *domesticis iudiciis nimis* operata. Caeterum, *quod ad crudelitatem* v *retur* operari, pro *facere*, Latinum non est. Vide Iul. Capitolinum Maximin. cap. XIII. Sed quo evidentius pateat lectionem, quam n propinat MS. Codex, esse ex Interprete, quamvis prima fronte facie pr Latinitatis blandiatur, unum etiam aut alterum locum apponam, unde e denter apparebit, librarios pro voce Valeriana, sed minus usitata, al ea notiorem substituisse. *Hic*, inquit, *cum eius studii esset*, *cuius fessores Sophistae vocantur: ineptae et mordacis* opinationis *Apolli irridendi causa consuluit.* MS. pro *opinationis*, *opinionis:* neque d turos puto, qui huic codici calculum addent; et sane *opinio* apud Ca linum in Antonin. Philos. cap. XII. si sanus sit locus, pro *opinati* ponitur, ut etiam apud Ambrosium ad Virginem lapsam. Verum n tanti est Codicis MS. aut horum apud me auctoritas, ut aliquid in re lectione novandum censeam. *Graviter* ergo *opinari* de aliquo, in h

aevi scriptoribus idem sonat ac, famam alicuius dicto mordace lacerare. *Cosmum servum, gravissime de se opinantem, non ultra quam compedibus coërcuit.* Sueton. in Aug. cap. LXVII. Supra dixerat: *Neque dolore dissimulato, si parcius aut citra honorem verborum: neque gaudio, si grate pieque quis se prosecutus fuisset.* Idem cap. LI. vim huiusce verbi liquide ostendit: *Cum Aemilio Aeliano Cordubensi inter caetera crimina vel maxime obiiceretur, quod male opinari de Caesare soleret: conversus ad accusatorem: Velim*, inquit, *hoc mihi probes: faciam sciat Aelianus et me linguam habere: plura enim de eo* loquar. Eodem significatu *existimatione laedere* apud eundem et Senecam Epist. LXVIII. *Quid autem tecum loqueris?* (MS. Cod. *loqueris*) *quod homines de aliis libentissime faciunt, de te, apud te, male existima. assuesce et dicere verum et audire.* Itaque *opinari* non tantum denotat *intra te sequius de aliquo sentire*, verum *sermone et lingua exprimere.* Sed et Iustinus XII. 5. 58. *In unam cohortem eos, qui de rege durius opinati fuerant*, contribuit. et sic MS. quo usus sum. sed et Florus II. 7. *Opinatissima Rhodus.* i. e. secundis hominum rumoribus celebratissima; licet aliter sentiat Pighius in notis ad IV. 8. Sed iterum ab interprete laborat Valerius Max. V. 5. 3. *Mortaliumque frequentia defectum.* ubi membranae *affectum*, et sic liber Danielis, qui in tantum arridet Oliverio, ut roget, an rescribendum, *mortaliumque infrequentia adfectum*, etsi Phaedrum et Terentium sic locutos agnoscat. Verum missis Columella, Seneca et Apuleio, apud quos occurrit, audiamus Valerium Max. IV. 6. *loquendi usu* defectum. et III. 1. 1. *Vir amplissimus atque prudentissimus suo consilio* defectus. iterum III. 7. 2. *Quia perfecta rei fortunae lenocinio* defecta, *fiducia iusta non exuitur.* VII. 6. 2. *alimentorumque facultate* defectos. VIII. 7. 4. *acie oculorum* defectus. Denique, *lateris etiam firmitate* defectus. VIII. 7. 1. In omnibus hisce locis cum vulgata lectione consentiunt omnes Mss. Codd. et editi, ad quorum fidem textus huiusce auctoris constitutus est. Sic enim Campensis, Atrebatensis, Cauchianus, Gemblacensis, Susianus, liber etiam Danielis, cum quo saepe faciunt * Membranae Cantab. Tam nulla causa erat cur 353
vulgatam lect. sollicitaret Vir doctus, idemque Valerii editor. Verum ne a solis glossatoribus doleret Noster, fecit, quantum in se erat, Episcopus Helvacensis, deturbato nempe quem non caperet pleonasmo, elegantiam suo seculo dignam in eius sedem reposuit, et pro, *postquam deinde*, exhibuit, *unquam postmodum.* Verba auctoris habentur lib. I. cap. 7. §. 6. At ne obtineat Vincentiana lectio pugnant Mss. omnes, quos me videre contigit. Quibus suffragatur Plautus, apud quem in Menaechm. Act. III. *post deinde* invenitur, et multa alia ad eandem formam, ut *pol profecto* Aul. III. 3. 5. *una simul* Mostel. IV. 3. *merito iure optimo* ibid. III. 3. 2. *ergo igitur* Trin. III. 2. *etiam quoque* Pseud. I. 3. *propere ocyus* Cist. III. *vetus vetustum vinum* Curc. I. 2. *protinus continuo* et sexcenta eiusmodi. Agellius alicubi *post deinde*, quam lectionem etiam agnoscit Codex Pembroch. Sed en tibi optimum sui interpretem Valerium III. 3. 2. Postquam deinde *apud eum plus consuetudinem dominationis, quam consilii salubritatem valere animadvertit.* Unam dumtaxat addam eiusdem autoris formulam, propterea quod vix alibi reperiatur: *Perseverantique postulatione* extuderunt *ut exe-*

quiarum apparatus sestertio nummo (MS. *nummorum*) *ipsis praebentibus addiceretur*. MS. ni fallor, melius, *adduceretur*. sed pro, *extuderunt*, *extulerant*. At potior apud me recepta lectio, ut qui probe sciam illam apud Plautum inveniri Mostell. I. 3. 64. *Eundem animum oportet nunc mihi esse gratum, ut impetravi, atque olim, priusquam id* extudi, *quom illi subblandiebar*, et apud Afranium in Epistola. Vide Nonium in voce. Sed et Suetonius in Vesp. cap. 2. *Ea demum* extudit, *magis convicio quam precibus vel auctoritate*. ubi Torrentii liber, *excussit*, Gryphii editio, *extrudit*. Auctor Dial. de Oratoribus cap. 9. *Cum toto anno, magna noctium parte, unum librum* extudit *et elucubravit, rogare ultro et ambire cogatur, ut sint qui dignentur audire*. meditando nempe *extudit*, ut loquitur Maro, quod quidem in aliquibus exemplaribus depravatum est in *excuderet*, teste Pierio. At e contra Petrensis Codex et in hoc et versu sequente legit *extunderet*. adeo verum est verbum vetus:

Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

Sed iam tempus est, ut ad ipsum Valerium provocemus, qui litem dabit secundum nos IV. 4. *Virque* extuderunt *corvi, ut domum rediret*. WASSE.

(CXIII.) 75. ITA PER SEXENNIUM. Refero ad bellum Punicum, quo Annibal per multos annos Apuliam et Campaniam tenuit ac spoliavit, ut
354 tradunt * Historici. Quo etiam pertinet versus Lucilii lib. XXXIX.

Hoc tum ille habebat, et fere omnem Apuliam.

A. POPMA.

(CXIV.) 90. QUORUM IACENT MURAENA. Lego, *Quorum iacent muri, nec ulla horrea*. Quod postremum, singulari numero et genere feminino positum, Nonius perperam censet. An autem huius orationis autor sit Quadrigarius, an alius Claudius, nescio. A. POPMA.

XXV.

Q. VALERI ANTIATIS. De hoc Velleius lib. II. *Aequalis Sisennae Rutilius, Claudiusque Quadrigarius, et Valerius Antias fuit*. Meminit et Plinius in Indice lib. II. 3. 13. 21. 28. Livius scribit illum in augendo numero immodicum et intemperantem esse solere. A. POPMA.

355 (CXV.) 6. * PISCIS, SUBIECISSE POMPILIUM. Haec vox (piscis) abest a Codice Romano et membranis. Lectio vetus fuit, *Deum contra animali subiecisse Pompilium*. pro qua Gelenius illam alteram substituit, quam sequimur; verum Plutarchus locum sic repraesentat: ἀποκρινομένου δὲ τοῦ Διὸς, ἐμψύχοις, ἐπαγαγεῖν τὸν Νουμᾶν, μαινίσιν. unde non male coniiciunt viri docti sic legendum: *Deum contra animali:* subiecisse Pom-
356 pilium, * *maena*. Et pro *Numa* etc. *Non autem capillo c.* WASSE.

11. ET COMITII DIEM. Comitiis centuriatis iudicium perduellionis agebatur ex lege illa XII Tab. *De capite civis nisi per maxumum comitiatum ne ferunto*. id est, centuriata comitia. Et diem comitiorum accusator petebat a Praetore urbano, ut hic Antias indicat. A. POPMA.

XXVI.

(CXX.) * Cn. Aufidi. Cicero Tusculan. V. *Pueris nobis Cn. Aufidius, praetorius, et in Senatu sententiam dicebat, nec amicis deliberantibus deerat, et Graecam scribebat historiam, et videbat in literis.* A. Popma. — Ubi MS. pro *Drusi*, *Abusi*. Wasse. 360

XXVII.

L. Corneli Sisennae. De Sisenna exstat iudicium et testimonium Sallustii in Iugurthino, Ciceronis in Bruto, de Legibus I., in Verrem II. et IV. Varronis in titulo Logistorici: Sisenna, vel, de Historia. Praetor fuit inter cives et peregrinos, M. Lepido, Q. Catulo Coss. habuitque filium, Cn. Cornelium Sisennam. Historiarum libros quatuor, an quinque, priores scripsit de Bello Marsico, posteriores de Bello civili Sullano. A. Popma. — Vide etiam de eius aetate Vell. Paterculum II. 9. qui cap. 14. eiusdem libri meminit cuiusdam Statilii Sisennae, quod quidem cognomen invenitur in Gabiniis apud Valer. Maximum VIII. 1. et Dionem XXXI. sed nostrum *e gente Cornelia* fuisse docet Festus in *Scrupea*. Pighius ad annum DCLXVI. non inepte colligit, eum Lilybaetanum fuisse Praetorem, ex Ciceronis Verrinis. Wasse. — Vide supra Vol. II. pag. 397. et sqq. Fr.

2. In altum remulcat. *Remulcare* et *Remulco trahere* est, navem depressam vel fractam remigio alterius, cui ea alligata, protrahere. Caesar de Bello Civili II. *Postquam relictam in littore navem conspexit, hanc remulco abstraxit.* et III. *Submersamque navem remulco, multisque funibus abduxit.* Livius lib. XLVII. *Claudas mutilasque naves apertis navibus remulco trahentes.* Plaut. quoque Bacchid. illo versu: *homines remigio sequi*, nonnulli legunt *remulco*, sed perperam, contra vim verbi et mentem poetae. Graeci utuntur verbo adfini *ῥυμουλκεῖν*, *loris trahere.* Strabo IV. *ῥυμουλκεῖται δι' ἡμιόνων.* Porro in Nonio est, *remulcare trahit*, quod puto ipsius glossema esse, *remulcat, remulco retrahit.* Etiam numerus libri variat I. aut II. A. Popma. — In ora codicis adscriptum a Viro docto inveni, *Remulcat* omissum apud Nonium. Scribe: *in altum remulcat.* Haverc. — Nonii libri *remulcare trahit*, A. August. *remulco retrahit.* Pontan.

3. * Scutis proiectis tecti. *Proiecta scuta* dixit obiecta telis hostium, et obtenta longaque ad corporis protectionem, ut Quadrigarius I. et Virgilius Aeneid. VIII. 361

Scutis protectis corpora longis.

Erat autem scutorum longitudo pedum quatuor, latitudo curvae superficiei pedum duorum semis, autore Polybio. A. Popma.

Saxa certatim lenta. Rescribo, *levata* vel *lecta:* qualia sunt saxa minora, quae manibus iaciuntur, cum maiora per onagros dirigantur, maxima vero pondere formaque volubili demissa per praeceps devolvantur in subeuntes. Vegetius lib. IV. cap. 8. Sed veram loci huius lectionem detegit et indicavit iam olim in Notis Macrobianis Isacius Pontanus, legendo *levia* pro *lenta*. Eum vide ad Macrobii librum VI. cap. 4. A. Popma.

4. Arbor ilex. Pari forma Valer. Max. IX. 13. 3. *Instituit (Dionysius) ut candentium iuglandium putaminibus barbam sibi et capillum adurerent.* At MS. Codex, *glandium nucum*, et Vincentius Bellovacensis, *glandium etiam nucum.* Scio Ciceronem *iuglandium* scripsisse. Puto autem Valerium reliquisse *nucum iuglandium.* Sic sane locutus est Plinius V. 6. 1. 903. et Macrob. II. 14. nulla saltem necessitas erat cur Pighius *nucum* quasi a glossa amandaret. Eodem in loco pro *Cloridis* Bellovacensis legit *Doridis*, et sic Plutarch. in Dione et Aelianus Var. Hist. lib. X. Wasse.

(CXXI.) 5. Nolitote mirari. Verba legatorum aut ducum Italicorum, sollicitantium populos vicinos ad belli societatem. Nam, ut ait Florus, Popedius Marsos, et etiam Latinos, Afranius Umbros, totum Sentum et Consules Samnitium Lucaniamque Telesinus adscivit. A. Popma.

6. De virtute eorum accusanda. Emendo *ac usu bellandi:* quo praestabant populi Italici, inprimis Marsi, ut praeter alios testatur Strabo lib. I. et Silius VIII.

— — Marsica pubes
Et bellare manu, ac chelydris cantare soporem.

A. Popma.

8. Dissipatis imbricum etc. Tria fragmenta, quae hic coniunxi, puto referenda esse ad caedem Romanorum in oppido Asculi initio belli factam, quam Livius in Epitoma lib. LXXII. ita narrat: *Q. Servilius Proconsul in oppido Asculo cum omnibus civibus Romanis, qui in eo oppido erant, occisus est. Saga populus sumsit.* ubi Servilius Proconsul nominatur, qui Velleio Praetor. A. Popma.

10. Sagaria nunc. Suspicor legend. *saga tumuntur* vel *sumta*, ex
362 Livio et Velleio. Saga autem sumebat * populus, Senatu decernente, ut testatur Sisenna hic, et Cicero Philipp. V. et VI. Soli consulares togas retinebant. Philipp. VIII. *Consulares togati esse solent, cum civitas est in sagis.* A. Popma. — Colerus in Notis ad Sallust. Fragm. legit *saga induunt.* Vir doctus in ora codicis adscripsit: Lege, *Saga reiecta sunt.* Havercamp.

11. Mulierem missa fide. An haec fuit mulier meretrix, quae Ser. Galbam a Lucanis comprehensum servavit; de qua Livius in epitoma: *Ser. Galba a Lucanis comprehensus, unius foeminae opera ad quam tenebatur, captivitate exemtus est.* De Fannia muliere impudica simile fidelitatis exemplum exhibitum C. Mario captivo Minturnis, refert Plutarchus in Vita. A. Popma.

12. Quod loca palustria. Haec quatuor fragmenta fortasse pertinent ad cladem Romanorum, quam Presenteius dux Italicus intulit. Appianus lib. I. *P. Presenteius Perpernam cum X M. obviam sibi factum fugavit, caesisque ad quater mille reliquorum armis maiore ex parte potitus.* A. Popma.

Alte confossa. Eodem significatu quo Lactantius lib. VI. cap. 4. quae ex officina Hack. prodiit 1660. *Cum ventum fuerit ad extremum (vitae) unde iam regredi non licet, cum omni sua pulchritudine tam subito praeciditur, ut non ante quis fraudem prospicere possit, quam praecipitatus ex* altitudine *in profunda cadat.* Sic Thomasius et Isaeus, ex Codice Coenobii S. Salvatoris Bononiensis contra omnium Mss. et Edd. fidem reposuerunt. Hi omnes habent, *in* altitudinem *profundam cadat*, quod est manifesta contradictio, inquit Galleus. Miseret me sane Lactantii, qui ad hunc usque diem vindicem idoneum expectat. sed sic solent de Variis Lectionibus sententiam ferre nulla veterum lectione instructi. Non est de nihilo quod toties ex nuperis editoribus audias, illos non scripturos exercitationes, non de quavis vocula in consilium ituros, auctoris doctrinam vendituros, non suam. Caute et sapienter! Doctorum tantum *hoc opus, hic labor est.* Donec ergo appareat qui hoc agat, ipse veram lectionem, pro virili, Firmiano asseram. En ergo inprimis Virgilium tibi Georg. II. 231. alteque *iubebis In solidum puteum demitti.* Cicero II. de Divin. *Quum terra araretur, et sulcus* altius *esset impressus.* Plaut. in Menaechm. altus *puteus*, pro *imus*. Plin. N. Hist. lib. IX. cap. 24. eodem plane sensu, *quod deciderit in* altissimos *puteos*. Columella: *Opertae (fossae) rursus obcaecari debebunt, sulcis in* altitudinem *tripedaneam depressis.* lib. II. cap. 2. praealtum *specus* Valer. Max. II. 2. 1. et II. 4. 5. *Quam animose in profundam se* altitudinem *maris aut abscissae rupis immisisset.* Seneca Epist. LXX. sed fortasse puduit hominem Theol. in Ethnicis immorari. Audiamus ergo Lactantium ipsum lib. III. cap. 27. *Democritus quasi in puteo quodam sic* alto, *ut fundus sit nullus, veritatem iacere demersam.* Lego itaque cum Codicibus, *in altitudinem profundam*, et Lactantio gratulor, quod vel hoc loco integer evaserit, cum ex omni retro memoria extiterint Thomasii. Wasse.

14. Protelant. I. e. *longe propellunt.* Turpilius Lemniis: *Propter peccatum pauxillum indignissime patria* protelatum *esse saevitia patris.* Terent. Phorm. *Ne te iratus suis saevidictis protelet.* Apuleius lib. VIII. *Sed hanc ipsam cladem vestris* protelamus *manibus.* Symmachus I. 90. *vereor* protelare *testimonium meum.* Wasse.

Proiectos persequuntur. Fulvius *protelatos*, Popma *proiectos*. Pontan.

17. * Signum nactus a Papio. C. Papius, unus ex ducibus Italicorum, per proditionem occupavit Nolam urbem, Romanorum duobus millibus, qui in praesidio erant, per caduceatorem ad se transeundi potestate oblata. Appianus lib. I. Eo forte pertinet signum proditionis datum a Papio. A. Popma. 363

18. Omnia quae diximus. Idem Papius post Nolam captam, Stabias, Minturnas, Salernumque, Romanam coloniam, cepit, captorum oppidorum cives una cum servis adscripsit in militum suorum numerum: pervastato deinde omni circum Nuceriam agro, finitima oppida similis iniuriae metu ad eum desciverunt. Appianus. A. Popma.

20. Agilem dari. Sex septem fragmenta, quae hic ordine sequuntur, forte referenda ad narrationem magni illius proelii inter Papium et L. Caesarem prope Acerras: cuius hoc initium, quod Papius temerario ausu castra Consulum oppugnabat, et vallum convellebat, suos prius hortatus his verbis, *Agilem dari* etc. A. Popma.

(CXXII.) 21. Convictus tamen. L. Caesar Consul convictus a Papio vallum exscindente ut pugnare cogeretur. Alii reponunt *consirum tamen ex temporibus signa constituit*. Quod non improbo. A. Popma.

24. Galli materibus. In exercitu L. Caesaris erant Gallorum peditum decem millia, ut refert Appianus. Unde Sisenna memorat Gallos et materas, iaculi seu teli genus proelio ipsis proprium: cuius meminit Caesar lib. I. Livius lib. VII. et Autor ad Herennium lib. IV. Strabo lib. IV. ubi tamen lanceas quoque Gallis tribuit, ut et Diodorus Siculus: sed uterque, opinor, significat lanceas breviores, quas vulgo *Hallebardas* dicimus. Sisenna autem lanceas longas dat Suevis, Varro lib. XIV. Rerum humanarum, Hispanis. A. Popma.

Suevi lanceis. V. C. *Sani*, pro *Spani*, id est, *Hispani*, ut in Quadrigario. Pontan.

26. Postquam sonu. Nonius hic observat *sonu* quarta inflexione, ut *somnu*, *domu*, *susurru*, et similia, quae notavi lib. I. de Usu antiq. locut. Mox *clamore virorum* suspicor legend. *utrorum* pro *utrorumque*, ut *pleri* pro *plerique*. Quadrigarius Annal. I. *Utri summo studio pugnantibus*. Velleius lib. II. *Aliorum utrius ordinis virorum*. ut est in libro Manuscripto, ubi vulgo *utriusque*. A. Popma.

27. Adoriuntur adversos. An huc pertinet quod Appianus refert? cum Papius castra oppugnaret, iamque partem valli convelleret, Consulem per aversam portam emisso equitatu caecidisse circiter sex millia hostium, et insignem victoriam adeptum: de qua ita Epitome Liviana: *L. Caesar*
364 *Cos. feliciter * contra Samnites pugnavit, ob eam victoriam Romae saga posita sunt*. A. Popma.

28. Et inde equum concitatum. Tria fragmenta accipio de Caepione Legato Rutilii Cos., qui obsessus cum prospere per aciem hostilem erupisset, et ob eum successum aequatum ei cum C. Mario Legato esset imperium, temerarius factus et circumventus insidiis a Popedio, fuso exercitu, cecidit. Livius in Epitoma lib. LXXIII. qui similiter locutus alibi: *Concitant equos, permittuntque in hostes*. A. Popma. — Alii *incitatum*. Pontan.

29. Quod fortassean. Antiqua particula, qua etiam usus Varro de Re Rust., Gellius, et alii, quos laudavi lib. I. de Usu antiq. loc. A. Popma.

31. Macerias ac parietinas. Parietinae sunt *parietum ruinae*. Cicero ad Memmium: *Nescio quid illud Epicuri parietinarum*. Ad Sulpitium: *In tantis tenebris et quasi parietinis reipublicae*. A. Popma.

32. OCCULTE TACITIQUE. Lego, *Occulte taciteque advenientiam*. *Advenientia*, pro *adventu*, Sisenna, ut Quadrigarius, *Habentia*, Sallustius, *Properantia*, Plautus, *Servientia*, Lucretius, *Variantia*, Gellius, *Impartientia*, et alii alia. A. POPMA.

33. IISDEMQUE TEMPORIBUS. Aeseruini, obsessi ab Italicis, perstabant in fide populi Romani, sed fame coacti tandem deditionem fecerunt. Appianus et Livius in Epitoma. A. POPMA.

(CXXIII.) 39. CORIIS AC MINORIBUS. Nihil muto, etsi alii malint *storiis*. Coriorum enim usus in bello fuit prohibendis impediendisque telis, ut apud Curtium lib. IV. et machinis muniendis ac tegendis adversus ignem, teste Vitruvio lib. X. cap. 21. *Storiae* autem tantum fuerunt avertendis telis, quas Caesar lib. II. Belli Civilis ita describit: *Storias ex funibus ancorariis tres in longitudinem parietum turris, latas quatuor pedes fecerunt, easque ex tribus partibus, quae ad hostes vergebant, eminentibus trabibus circum turrim praependentes, religaverunt: * quod unum* 365 *genus tegumenti aliis locis erant experti, nullo telo neque tormento traiici posse.* A. POPMA. — *Coricis* in ora codicis sui Scaliger. Recte: nam cum sagittis et arcu iunguntur. Nonius in *Corici* Virgilii locum adducit: *Corici, leve missile in modum sagittarum.* Virgil.

Coricique leves humeris, et lethifer arcus.

Virgilii locus exstat Aeneid. X. 179. ibique non *Corici* scribitur, ut legit Nonius, sed *coryti*; proprie autem sunt arcuum et sagittarum thecae; sed Nonius, ut alia, perperam accepit, quasi *leve missile* significarent. HAVERC.

40. LONGIUS SCORPIOS, CATAPULTAS. *Scorpius* hic sumitur pro *telo* sive *spiculo*, quod ea machina emittitur ac expellitur, ut Scorpio apud Sallustium lib. III. Tertullianus Scorpiaco: *Bellicam machinam et retractu tela vegetantem de scorpio nominant. Id et spiculum et fistula est, paulla tenuitate in vulnus et virus qua figit, effundit.* Similiter *Catapulta* pro *telo*, ut Plaut. Curculione: *Non illae ad me catapultae crebro commeant.* A. POPMA.

42. CONVENTUM IN POPULUM. *Conventum populum* nove dixit, pro eo qui convenerat: sicut Plautus Cistellaria *Patres conventos*, qui ad meretrices conveniunt, convenas, ex quibus nati liberi *Spurii* vocantur: *Illa te ut ego hanc mihi educam, ex patribus conventis.* Similiter *adventus homo* qui *advenit*, Terent. Andria:

Ego commodiorem hominem adventum ad tempus non vidi.

A. POPMA.

(CXXV.) 45. L. CALPURNIUS PISO. Hic fuit Consul cum C. Mucio Scaevola anno DCXXIV. mox, ut videtur, Censor ex Senatus consulto duas novas Tribus adlegit; sicut postea bello sociali anno DCLXII. cum Tuscis, Umbris, Gallis et reliquis Cispadanis populis civitas data esset, lege Iulia octo vel decem Tribus a Censoribus P. Licinio Crasso et L. Iulio Caesare additae fuerunt, in quas novi cives coniicerentur. Sed nec illae duae quas Sisenna refert Pisonem adlegisse, nec aliae octo diu manserunt, novis illis civibus in veteres XXXV distributis. Vidend. Velleius, Appia-

nus lib. I. et Strabo lib IV. A. Popma. — Apud Plinium lib. XIII. §. 27. Caius perperam appellatur, ut in indice libri II. et XIII. et libro secundo §. 54. ut et MSS. R. I. Colb. II. sine compendii nota *Lucius Piso* scribitur. Eodem plane modo, quo apud D. Halicarn. Non tamen confundendus est hic noster cum illo altero Pisone, quem Plutarchus ἄνδρα ἱστορικὸν vocat. Is enim de Mario scripsit, et proinde aetate posterior. Wasse.

46. Quondam Sabini. Strabo lib. V. refert Sabinos hoc vovisse cum adversus Umbros diutino bello conflictarentur, secutosque morem Graecis usitatum, atque etiam Barbaris, ut testatur Dionysius lib. I. Solinus Polyhistore cap. 2. *Catillus, Amphiarai filius, post prodigialem patris apud Thebas interitum, Oeclei iussu, cum omni fetu vere sacro missus tres liberos procreavit.* A. Popma.

Si res communis. Formula conceptionis voti, cui par et gemina illa apud Livium: *Si eodem statu respublica staret; si in decem annos respublica eodem stetisset statu;* et Ciceronis: *si respublica stetisset;* ut notavi in Commentario et Castigationibus Epist. ad Atticum lib. XV. *Res communis* pro *publica*, ut *communis salus, commune malum.* A. Popma.

366 * Ver sacrum facturos. *Ver sacrum* erat pecus, quod vere nascebatur inter Kalend. Martias et pridie Kalend. Mart. quo cum potuissent voto satisfacere Sabini, hoc amplius omnem totius anni fetum consecrarunt, ut Sisenna et Strabo tradunt. Vovendi autem faciendique Veris sacri ritus praescribit Livius lib. XXII. et XXXIV. A. Popma.

Quo voto damnati. Nonius *damnati* perperam interpretatur, *liberati*, cum sit, obstricti ad exsolvendum, ubi voti compotes sunt, ut in legatorum formula apud Iurisconsultos: *Dare damnas esto*, pro *damnatus* et *obstrictus*. Agroetius de Orthographia: *damnas istius, et istud legatum dicitur, hoc est solvendo esse, quod solvi omnibus modis necesse est, etsi res aliena legetur.* A. Popma.

47. Perfuse atque abunde. Dicit Sabinos in cultu Deorum magnificos fuisse, et profuse atque abunde in sacris usos auro et argento. Plinius: *Sabini, ut quidam existimavere, a religione et Deorum cultu Sabini appellati.* A. Popma.

48. Utrumne Divi. Ex Epicureorum secta, quam Sisennam secutum fuisse licet colligere ex Cicerone de Natura Deorum. Mox libri vulgati *superne agentes*, quod non displicet. A. Popma.

Supernae gentes. V. C. *superne agentes*, vel *superna*, quod melius est, ut opponat *superna* et *humana*. Pontan.

49. Nam clandestina celeriter. Sallust. Catilina: *Ubi consulueris mature facto opus est.* Mox ubi lacuna est, desideratur *sermonum*, vel *verborum*, aut simile quid. A. Popma.

51. Legatos Iguvium redeuntes. Iguvium oppidum Umbriae, cuius meminit Caesar lib. I. Belli Civilis, Cicero ad Atticum lib. VII. Plinius lib. III. Silius VIII.

— — *Infestum nebulis humentibus olim*
Iguvium.

A. POPMA.

52. C. TITINIUS QUIDAM. Hic videtur fuisse transfuga et index consiliorum, quae Legati Italici ad Umbros perferebant: de quibus mox Sisenna, Livius Epitoma lib. LXXVII. *Caesis a M. Aemilio Scauro Legatis Italicis.* A. POPMA.

PROPRIETAS MENTIS. V. C. *menis*, alii *metus*. PONTAN.

53. APUD IGUVINOS. Vulgo corrupte *Aeginos* vel *Alginos*. Nam Iguvini et Perusini vicini ac finitimi, cum Iguvium a meridie proximam habeat Perusiam. Vetus lapis: ITEMQUE IGUVINORUM SPLENDIDISSIMUS ORDO. A. POPMA.

(CXXV.) 55. IMPEDIMENTUM OMNE. Haec et sequentia aliquot fragmenta pertinent ad narrationem obsidionis et expugnationis Asculi oppidi, de qua ita * Florus lib. IV. *Strabo vero Pompeius, omnia ferro* 367 *flammave populatus, non prius finem caedium fecit, quam Asculi eversione manibus tot exercituum Consularium direptarumque urbium Diis litaretur.* A. POPMA.

57. QUOD HOSTEM NON. Cernebat Indacilius, dux Italicus, Romanos iter facere cum pluteis et scalis, instrumentis obsidionalibus. Unde coniectabat illos ad obsidionem et oppugnationem Asculi, patriae suae, contendere. Plutei militares sunt crates vimineae, ciliciis et coriis obductae, quae trinis rotulis more carpentorum adigi solent et deligi, forma in unam partem devexa, sicut aedificiorum appendiculae. Earum obiectu tecti milites opus facere, sagittas, missilia mittere, defensores de propugnaculis oppidi exturbare, et scalis muros adscendendi occasionem habere possunt. Quem usum monstrat Caesar bello Gallico. Alias etiam plutei sunt tabulae sive asseres, quibus aliquid praesepitur aut imponitur, ut plutei in quibus scribimus, aut libros reponimus. Ulpian. tit. de act. emt. *Reticuli circa columnas, plutei circa parietes.* Iuvenalis Sat. II.

Et iubet archetypos pluteum servare Cleanthas.

A. POPMA.

59. POPULABUNDUS AGROS. Sunt, qui putant, hoc fragmentum idem esse cum illo, *Protinus agros populabundus Nuceriam convertit:* sed errant. Nam illud refert Papii iter ad Nuceriam, hoc Indacilii ad Asculum: de quo Appianus lib. I. *Asculanus erat Indacilius: quapropter timens patriae cum octo cohortibus succurrit.* A. POPMA.

61. VIRILE AC MULIEBRE SEXUS. Nonius, *Sexus neutro genere*, ut Sallustii Histor. III. Carisius et Probus, *Secus:* quod per omnes casus integra forma declinatur. *Virile* et *muliebre secus*, pro *virilis* et *muliebris sexus*, usurpant Plautus, Gellius et alii, quos citavi libr. I. de Usu antiq. locutionis. A. POPMA.

63. FALCES INIECTAS. Falces murales et pluteos tribuit oppugnatoribus urbis, harpagas defensoribus ad convertendos et rescindendos pluteos, eas Livius vocat *harpagones*, et *manus ferreas*, lib. XXVI. *Cum belli*

apparatu strepant, ferreas quoque manus, harpagones vocant, quas operibus hostium iniicerent, praeparabantur. Quae separat Caesar lib. I. Belli Civilis: *Manus ferreas atque harpagones paraverunt.* Et differunt forma et usu, licet eadem sint materia. Nam harpagones sunt leviores, et celeriter emittuntur et retrahuntur, iniectaeque convellunt: manus ferreae graviores cum pondere decidunt, comprehenduntque et retinent, ut constat ex Dione et Appiano lib. V. in descriptione harpagonis ab Agrippa inventae. A. Popma.

64. De quibus partim. Ut incenderent machinas ligneas oppugnantium, vel ut ascendentes vallum adurerent. Huic enim usui erant malleoli: quos praeter Nonium et Festum, unus omnium optime describit Marcellinus lib. XXIII. Historiar. *Malleoli autem, teli genus, figurantur hac specie: Sagitta est cannea inter spiculum et arundinem multifido*
368 *ferro* * *coagmentata, quae in muliebris coli formam, quo nentur lintea stamina, concavatur, ventre subtiliter et plurifariam patens, atque in alveo ipso ignem cum aliquo suscipit alimento, et sic emissa lentius arcu invalido (ictu enim rapidiore extinguitur) si haeserit usquam, tenaciter cremat; aquisque conspersa acriores excitat aestus incendiorum, nec remedio ullo quam supra iacto pulvere consopitur.* A. Popma.

(CXXVI.) 67. Praecipitatis. De muro et statione deiectis. pro quo Valerius Max. *abiectis* nove utitur V. 1. 8. ubi MS. Codex *deiicere*, sed male. Idem enim III. 2. 5. *fortis et animosa Civitas iacet armis nostris* abiecta. et VIII. 1. 7. Abiecerat *inimicum eundem, dum pro certo pessundatum credidit, erexit.* V. 8. 5. *Nonne M. Cicero in ipsis eloquentiae suae castris testis* abiectus *est.* et III. 2. 2. *unumque ex iis, magis obscuro loco* abiectum, *corporis pondere urgeret.* I. 5. 8. abiectumque *Macedonica pugna.* Neque aliter Plinius tom. II. 3. 13. et Sueton. Wasse.

76. Id me neque metu. De Indacilio accipio, nolente Asculi deditionem facere, et iam in exitium vitae ruente, quod narrat Appianus: *Desperata incolumitate civium, primum inimicos, cum ob pristinam simultatem, tum ob recentem culpam, quod mandata ipsius aspernati, ceteris eiusdem contumaciae fuissent autores, contrucidavit: mox in templo rogum exstruxit, eique lectum imposuit, et cum amicis epulatus, post prolixam compotationem venenum hausit: quo facto decubuit, hortatus amicos ut faces subderent, atque ita vitam finiit, ne superstes esset Patriae.* A. Popma.

(CXXVII.) 77. Insinuant. *Sol aestum* insinuat *per septa domorum.* VI. 113. Caesar: insinuare *se in equitum turmas.* IV. B. G. *insi-*
369 *nuare alicui*, inclinante Latinitate, * pro *indicare. Insinuare* se animo, ad amicum, in amicitiam aut consuetudinem alterius. Eo plane sensu quo *inserere* apud Plautum: *Et illud autem* inserendum *est consilium. vernaculum.* Et apud Livium: *unde et inserere Deos minimis rebus.* Valerio etiam Maximo hoc verbum ex membranis Cantabr. restituendum puto. Verba, ut in edd. habentur, haec sunt: *Quid Trebellius Calca* (MS. Chal-

lia) *quam asseveranter se Clodium tulit! et quidem dum se bonis eius contendit* etc. MS. *dum bonis eius se* inserere *contendit.* Lectio pura puta Valeriana. Hac enim voce libenter utitur. verbi gratia I. 6. *Latinis* inserta *literis* etc. *audientium pectoribus* VIII. 94. *Si huic miraculo* inseruisset *oculos.* id est, si hoc miraculum usurpasset oculis. III. 3. quam formam usurpat Ovid. Met. II. 93.

— — *Utinamque oculos in pectora posses*
Inserere!

Gravissimis virorum operibus inserens III. 8. 6. sic lib. VI. cap. 3. §. 1. *huius supplicio aeternae memoriae nota* inserta *est.* VIII. 7. 7. *tantorum virorum laudibus non impudenter se persona histrionis* inseruit. et magis ad hanc rem apposite IX. 4. 1. *Crassum et Hortensium, quibus Minucius ignotus fuerat, tabulis haeredes* inseruissent. (MS. *inseruisset.*) Et sic apud Sueton. insertus *familiae et Caesarum imaginibus.* et apud Tacitum Hist. II. 64. inserere *se fortunae.* Ovid. Metam. XIII. 31.

— — *Quid sanguine cretus*
Sisyphio, furtisque et fraude simillimus illi,
Inserit *Aeacidis alienae nomina gentis.*

Idem Metam. III.

— — *Nec te civilibus* insere *bellis.*

WASSE.

80. IACULIS. Ita emendarunt pro *accolis.* Vir doctus in marg. Possis, inquit, etiam scribere, *ac telis.* HAVERC.

82. GALLI CONTRA MAGNO. Hi Galli fuerunt inter auxilia L. Cluentii, ducis Italici, quibus ille instructus, cum Sulla iusta acie conflixit, sed victus ante moenia Nolae urbis occubuit. Appianus. A. POPMA.

PERPETUO SONO PROCEDUNT. Eundem morem Gallorum notat Livius lib. XLVIII. *Cantus ineuntium praelium, et ululatus, et tripudia, et quatientium scuta in patrium quendam morem, horrendus armorum crepitus: omnia de industria composita ad terrorem.* et Diodorus Siculus lib. V. idem refert. A. POPMA.

84. CONSTRUUNT CARROS. Hoc omnibus Barbaris, non modo Gallis, tribuit Vegetius lib. III. cap. 10. *Omnes Barbari carris suis in orbem connexis ad similitudinem castrorum, securas a supervenientibus exigunt noctes.* Ea autem constructio carrorum, quae pro munimento erat, appellabatur *Carrago:* qua voce etiam hodie Galli utuntur. Ammianus lib. XXXI. de Gothis: *Incensis malleolis ad carraginem, quam ipsi ita appellant.* Vopiscus in Aureliano: *Quaerere praeterea ubi carrago sit hostium.* A. POPMA.

86. PRAETOR FESTINATIM. Praetor fuit Cosconius, qui Samnites acie vicit, compluraque eorum * oppida in deditionem accepit, Salapiam vi 370
captam incendit. Livius in Epitoma, et Appianus. A. POPMA.

89. UT CREBRO FERCULIS. Quae sunt haec fercula? an pompa agminis? ut spolia hostium, signa, vexilla, coronae et id genus alia, ferri

solita ante agmen, victoriae ostentandae: sicut in pompa triumphali, a ludis, in sacris, fercula praeferebantur. A. POPMA.

INTRA FINES AESCULAPIORUM. Ita vulgo. unde alii fecerunt *Asculanorum*, quod non placet, sed *Salapiorum*. Salapia oppidum in Apulia, Annibalis amore meretricio inclutum, propinquum Canusio et Siponto. Plinius lib. III. cap. 11. Strabo VI. A. POPMA.

91. VICTIS PROPRIE. Fulvius, *propriae*, Popma *propriam*, ex Nonio. PONTAN.

(CXXVIII.) 92. POPEDIUS OPINIONE. Q. Popedius Silo, dux Marsorum, autor belli socialis, cecidit in proelio quo Caecilius Metellus Apulos vicit. Livius et Appianus. A. POPMA.

93. QUOD OPPIDUM. Herculaneum, vel Pompeii, oppida maritima Campaniae, intra Vesuvium montem fumosum. Strabo lib. V. et Plinius lib. III. *Herculaneum Pompeii haud procul spectante monte Vesuvio, alluente vero Sarno amne.* Utrumque postea Tito Vespasiano imperante funditus, casu repentino, periisse refert Dion. A. POPMA.

94. TRANSGRESSUS FLUVIAM. *Transgressum* dixit eum qui transierat, transmiseratque navibus, ut Sallustius Histor. I. apud Gellium. Fluvium autem intelligit Sarnum, quem Herculaneum et Pompeios alluere, praeter Plinium, testatur etiam Strabo lib. V. A. POPMA.

96. CAECOSQUE FLUCTUS. Caecos fluctus vocat latentes et tacitos, nec murmurantes sonantesque, quales vento quieto et non strepente excitantur, futurae tempestatis praenuncii. Homerus vocat κύματα κωφά. Eleganter vero et apte Sisenna dicit mare in se provolvere caecos fluctus, quos premit, nec effert: at fluctus aperti ventis surgentibus volvunt mare. Varro Sesquiulysse: *Adversi venti ceciderunt, quod si pergunt diutius mare volvere.* A. POPMA.

97. DUM PRISTINUM VITIUM. Libri scripti et excusi plerique *vinum*: quod rectum arbitror. Narrat aliquos milites manipulares vino ebrios in
371 flumine navem evertisse, cum aliis militibus et tormentis * bellicis: illos extractos aquis fuisse igni admotos, ut vinum prius ingurgitatum per sudorem exhaurirent: alios innoxios in summa fluminis ora soli expositos. A. POPMA.

CORPORE. Fulvius *corpora*. Non male. PONTAN.

99. MACERATA GRAVIA. Ita emendavi, cum vulgo legeretur, *materata* vel *maturata*. Cohaerent enim haec cum praecedentibus: in illis narrat milites aquis immersos vitae discrimen adiisse, in his corrupta madore fuisse tormenta bellica, quae apud manipulos erant. A. POPMA.

100. BALISTAS QUATUOR TALENTARIAS. Balistae talentariae iaciebant saxa talenti pondo, id est, pondo quadraginta, ut Centenariae, saxa centum pondo. Lucilius lib. XXVIII. A. POPMA.

Quid sic balistas iacis talentarias. Quod mihi videtur proverbii forma dici in grandiloquum et iactabundum, perinde ac illud Horatianum,

Proicit ampullas et sesquipedalia verba.

A. Popma.

101. Prorae, actuariae. Forte *proraae.* Refert enim navigia minora primo loco in conflictu fuisse. *Proraae* naves parvae speculatoriae, a Graeco verbo προράω, eaedem quae Festo *prosumiae*, a *prosumendo.* *Trahi*, genus navigii oblongum, ut videtur, a *trahendo* dictum, nisi potius *tragi*, τράγοι, a forma. A. Popma.

103. Puppes aceto. Vegetius lib. IV. testatur machinas bellicas contra incendia muniri tegique centonibus et ciliciis. Sisenna naves in proelio opertas fuisse centonibus aceto madefactis, insuper ciliciis obductis; quoniam acetum intensa frigiditate igni maxime resistit, ut docui lib. III. Caussar. Natural. A. Popma.

(CXXIX.) 106. Eos. Nonii codices quidam Sallustio adscribunt, sed male. Wasse.

109. Tamen Tudertibus. Tuder oppidum Umbriae, situm in colle ac loco edito: cuius cives Tudertes, bellicosi. Strabo lib. V. et Silius:

— — *Haud parci Martem coluisse Tudertes.*

Idem lib. X.

* — — *Pauperque Penatum,* 372

Sed domus haud obscura Tuder, notusque per Umbros

Bellator populus.

A. Popma.

110. Ut lex Calpurnia concesserat. Lex Calpurnia, de Civitate Italicis danda, fortassis lata fuit ab eodem illo C. Calpurnio Pisone, a quo duas novas tribus ex Senatusconsulto adlectas dixit lib. II. A. Popma.

111. Lucium Memmium. L. et A. Memmii fratres, clari oratores Sullanis temporibus: de quibus ita Cicero in Bruto: *Tum etiam C. L. Memmii fuerunt oratores mediocres, accusatores acres atque acerbi. Itaque in iudicium capitis multos vocaverunt; pro reis non saepe dixerunt.* L. Tribunus plebis hic nominatur. Caius in petitione Consulatus a Saturnino, Tribuno plebis, in ipsis comitiis fuste interemtus est. De cuius facundia Sallust. in Iugurtha. A. Popma. — At Merceri Nonius *Licinium.* Wasse.

Caii Scribonii. Hic est C. Scribonius Curio, qui Cos. fuit cum Cn. Octavio anno Urbis DCLXXV. Orator bonus, et perpetuus improborum hostis. Cicero in Vatinium, Verrina II. pro Lege Manilia, pro Rabirio, Officiorum II. De eodem loquitur Sallustius Historiarum I. et III. Valerius Max. IX. ubi Curionem omnibus honoribus abundantem praedicat. A. Popma.

Quem Marci Livii. V. C. *quem Marcili* VII. M. Livius Drusus notus ex historiis. Pontan.

(CXXX.) 116. Cistasque quae erant. Cum populus legum ferendarum gratia convenerat, proponebantur in pontibus duae cistae oblon-

gae, e quibus tabellae suffragiorum ministrabantur, singulis binae, una cum litera A, quae legis antiquationem et reiectionem significabat, altera cum notis U. R. id est, *uti rogas*, qua lex accipiebatur, ut legislator rogaverat. Ministratis in prima pontis parte binis tabellis in extrema reddebatur una, quae pro suffragio valebat. Erant autem pontes constructionis ligneae, in modum pontium angustorum factae, Tributis comitiis XXV, Centuriatis XCIII, per quos cum populus transibat, *suffragium ferre* dicebatur. Sed accidebat interdum, ut qui volebant legislationem aut iudicium impedire, pontes occuparent ac disturbarent, cistas deiicerent, tabellas aut nullas aut unam pro libito darent. Quod indicat hic Sisenna, et Cicero lib. I. ad Atticum Epist. XII. Autor Rhetoricorum ad Herennium lib. I. *Pontes disturbat, cistas deiicit, impedimento est quo secius feratur lex*. A. Popma.

117. Ut lex perveniret ad Quaestorem. Ut Quaestor cognosceret de lege, quae pro restitutione rei damnati lata erat. Quaestor hic est, qui iudicium publicum et quaestionem de criminibus exercebat, eratque interdum ordinarius, ut Praetor, aliquando extraordinarius e Consulibus
373 aut magistratibus, aut plebiscito constitutus. Sic * Quaestores parricidii apud Festum, et Pomponium de Origine iuris; Nonius Quaestor maiestatis iudicium exercens, Suetonii Iulio; *Europae Quaestor* pro *Quaesitor*, qui ad Europam quaerendam missus erat, Plauti Milite. *Quaesitor* saepius appellatur. A. Popma.

Iudices, quos vellent. Quaesitori dabantur Iudices, ut iudicium publicum communi consilio exercerent. Cicero pro Murena, de Quaesitore peculatus, *Cogendi, iudices, inviti retinendi.* Similiter Iudici quaestionum aderant et parebant alii iudices. Sed ut Quaesitor et Iudex quaestionum diversi, hic magistratus, ille non, sic et eorum iudices. In Vatinium: *Disturbato iudicio Iudices quaestionum de proximis subsellkiis esse depositos*. A. Popma.

118. Nos una aestate. Hoc Nonius tribuit lib. I. Gellius VI. quo collocari omnino debet. Nam Sulla, profligato et pulso Italia Mario, statim profectus est contra Mithridatem, eiusque praefectos, et eadem aestate res in Asia et Graecia gessit, quas se coniunxisse refert hoc libro VI. scilicet universi operis, sed primo Belli Civilis. A. Popma.

119. Quam maxime celeratim. Gellius, *celatim*. Pontan.

120. Marius ostio Liris. Cum a Sulla intra moenia urbis victus profugeret, et Minturnis cederet Italia. Liris est fluvius Campaniae, qui ab Apennino monte per Vestinos lento cursu delapsus Minturnas urbem interfluit, et per proximum lucum, Maricae sacratum, exit in paludes. Strabo lib. V. Plinius III. Horatius Carminum I. et III.

Umbrosae Liris per regna Maricae. A. Popma.

Atque Aenariam. Legendum *adque:* vel potius est ellipsis praepositionis, *ad, circa, in;* ut Plautus Curculione: *Rogas, quid veniam Cariam.* Virgilius, *Italiam venit:* Apuleius, *Macedoniam profectus.* Plutar-

hus et Velleius referunt Marium, cum e custodia Minturnensium evasisset, conscensa navi, forte delatum in Aenariam Insulam, ibi filium et amicos suos invenisse: mox in Africam contendisse. Est autem Aenaria insula in sinu Puteolano, dicta a statione navium Aeneae, teste Plinio et Festo. Refertur inter Insulas ardentes, ut montes Aetna, Vesuvius. Cornelius Severus in Aetna:

Dicitur incidiis flagrans Aenaria quondam,
Nunc exstincta super.

Hic illum locum legendum et restituendum censeo. A. POPMA.

SUOS CONTINUATUR. Id est, adsequitur, ut Velleius: *Adsecutus circa Aenariam filium.* *Continuo* et *continuor* pro *convenio, adsequor, adsector,* frequens Apuleio et posterioris aevi scriptoribus. A. POPMA.

121. PERNICI. Ad quem versum multa veterum auctorum testimonia citat Sabinus. sed mendose, * ex Catone. *Pueri atque mulieres extra* 374
trudebantur famii caussa. Sed ex Gellio, quem transcripsit, legendum *extrudebantur*, pro *Magius*, *Matius*. pro lib. XIII. XX. et *fami* pro *famii*, apud Lucilium. WASSE.

(CXXXI.) 122. COELUM CALIGINE. Coelum *caligine stare* dixit, cum caligine quadam sive nube obduceretur, sicut Virgilius Aeneid. XI. *pulvere coelum Stare videt.* cum pulvis ferretur sursum, eiusdem caligine continua coelum obtegeretur. A. POPMA.

124. MULTI POPULI. Loquitur de Sulla Dictatore dicto: sed parum libero ore locutus videtur, ut sit Sallustius. Hoc autem fragmentum apud Nonium in vulgatis codicibus ex lib. XXII. adducitur, recte an secus nescio, quoniam de numero librorum Sisennae nihil certi constat. Illud tamen ex reliquiis videor colligere, priores quatuor an quinque fuisse de Bello Marsico sive Sociali, posteriores de Bello civili Sullano, et Rebus gestis Sullae: illos Sisennam iuvenem, hos seniorem edidisse indicat Velleius. A. POPMA.

SUFFRAGAVERUNT. Apud Nonium *refragabunt*, in edit. Quod mutavit eo, quia Nonius dicit: *Refragabunt* pro *suffragabunt* poni: ubi legunt *suffragant*, pro *suffragantur*. Forte in Nonio legi debet: *Refragabunt*, pro *refragabuntur*, ut in Sisennae verbis nihil sit mutandum. Ita Vir doctus in marg. HAVERCAMP.

126. URBE CONDITA. Urbe Lavinio condita Aeneas circa Numicium flumen interiit, sive obtruncatus, ut Sisenna ait, sive tempestatis subitae effusione interceptus. Unde hoc fragmentum puto fuisse in principio lib. I. ubi scripturus Bellum Marsicum cum populis Italicis gestum, prius narravit adventum Aeneae in Italiam, quod ipsum quoque fecit Alexander Ephesius lib. I. Belli Marsici, quem laudat Autor de Origine gentis Romanae. A. POPMA.

(CXXXIII.) 138. * MILESIARUM. Milesiaci sermones, et Milesiae fabulae dicebantur amatoriae, leviusculae, a populis Milesiis, deliciis et amoribus unice deditis. Quo genere Milesiacum apud Graecos 375

scripsit Aristides, quem Sisenna in Latinum convertit. Ovidius de Tristibus lib. II.

> *Vertit Aristidem Sisenna, nec obfuit illi*
> *Historiae turpes inseruisse iocos.*

Meminit Aristidis fabularum Plutarchus in Crasso, Lucianus in Amoribus. A. Popma. — Vide Vossium de Hist. Graecis. Wasse.

376 (CXXXV.) 155. * Halonium. Forte *Halotum*, ut ita Poeni dixerint pro אלהים. Vide Petitum in Miscellaneis. V. D. *in ora Codicis sui.* Havercamp.

XXIX.

377 * Acci Historia. Cicero lib. I. de Legibus: *Nam quid Accium memorem? cuius loquacitas habet aliquid argutiarum, nec id tamen ex illa erudita Graecorum copia, sed ex librariolis Latinis, in orationibus autem multus et ineptus ad summam impudentiam. Sisenna, eius amicus, omnes adhuc nostros* etc. ubi nonnulli reponunt *Macrum*. Ego puto rescribendum *Cassium*, scilicet Heminam, Historicum coniunctum aetati Sisennae, ut ante dixi. A. Popma.

(CXXXVI.) 20. b. (*Cn. Gellii.*) Mercurio. De literarum inventoribus fuse Hermannus Hugo et Vossius de Art. Gramm. I. 10. quorum scrinia compilare non est animus. Isidorum tamen a me alibi sexcentis in locis emendatum ex ingenio et veteribus membranis, hac occasione data, insigni glossemate liberabo. *Graecarum*, inquit, *literarum usum primi Phoenices invenerunt, unde et Lucanus:* Phoenices *primi, famae si creditur* etc. Sequitur deinde apud Isidorum, ut suspicor, magistelli interpretamentum ad poetae locum: *Phoenices dicti a rubro mari, quod profluit in Syriam, qui Sidonem urbem inibi condiderunt.* quam glossam excipiunt, *Hinc est quod et Phoenicio colore librorum capita describuntur* etc. quae sane verba cum versu supra laudato optume cohaerebant, ista insititia illa, falsa, et non satis Latina, ex fide Codicis MS. in Bib. Publica
378 * et auctoritate Vincentii Bellovacensis in spongiam incumbant. Neque me movet quod idem Vincentius omittit et haec . . *Post quam Simonides miles* (*f. Melicus*) *similiter tres alias adiecit* ξ. θ. ψ. aut quod pro *significat* ubique exhibet *signat*, pro *adhuc*, *necdum*, pro *ab adolescentia incipit*, *adolescentiam significat*, cum sit illi in more positum testimonia non ex omni parte integra proferre, sed potius sensum quam verba repraesentare. Est et alius Isidori locus de Mercurio aeque mendosus lib. VIII. 11. *Alas eius in capite et in pedibus significare volucrem* (MS. Bib. Pub. *voluerunt*) *fieri per aëra sermonem.* Sic editi omnes, sic citat Martinius in Lexico suo. Sed his non obstantibus, pro *fieri* legendum omnino cum MS. *ferri*. Dixerat enim supra: *Mercurius quasi medius currens*, *quod sermo* currat *medius*. Et paulo post, *quia citius verba* discurrunt: unde de velocitate et motu, non autem de causa et origine vocis accipi. Confirmat hanc lectionem Cornutus: *πέδιλα δὲ φέρει πτερωτά, καὶ δι' ἀέρος φέρεται, συμφώνως τῷ Ὁμήρῳ, καθάπερ εἴρηται τὰ ἔπη πτερόεντα.* Sed et Servius, quem subinde exscribit Isid. ad, *Nobis Mercurius pater est* di

Aen. IV. *Quidam hunc in petaso et in pedibus pinnas habere volunt, propter orationis, cuius auctor est,* velocitatem. Denique Augustinus, unde haec depromta sunt, qui et ipse Arnobium praeeuntem habuit, cum scripto Codice consentit lib. VII. cap. 13. de Civ. Dei. Quo in loco membranae Reginenses *fieri* illud exhibent cum duplici *r*, et puncto sub secunda litera apposito, quo eam prorsus tollendam innuit librarius. Restat iam ut duobus Servii locis plane depositis, at quos hac in re strictim angit Isidorus, medicinam faciam. Prior habetur pag. 1246. Aen. VIII. *Manus illi* (Mercurio) *amputaverunt, unde etiam Hermas vocamus quosdam stimulos, in modum signorum sine manibus.* Lege *quasdam stelas,* vel, si mavis, *tumulos.* Priori favent Macrobius qui Saturn. IV. cap. 19. Mercurii simulacra quadrato statu figurari solo capite insignita dicit, quo habitu plura eiusmodi se vidisse auctor est Pausanias, atque etiamnum Romae et alibi superesse norunt antiquitatis cultores. Macrobio fidem facit Plutarchus in libro, quo quaeritur, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, pag. 797. Alteri vero lectioni favent Hesychius, Suidas, Harpocratio, qui *tumulos* huic Deo consecratos ἑρμαίους λόφους appellant, Isidorus ipse in Glossis inerte vocat *Hermas;* et gentes acervos hosce imaginis instar loco habuere, ut patet ex Sibylla: Κἂν παρόδοισι λίθων συγχώματα ταῦτα σέβεσθε. Alter Servii locus, qui medicam manum expectat, hic est: *Quartum, Cyllenii filium, cuius mater non proditura, quo arcu clam occisu est, qui ex metu in Aegyptum profugit, et ibi invenisse primum disciplinam literarum et numerorum dicitur, qui lingua Aegyptiorum vocatur, de cuius nomine etiam mensis dictus est.* Lege et distingue, *Cuius mater non proditur, a quo Argus clam occisus est* etc. *vocatur Thoth.* vereor ut haec coniectura in omnibus se doctis probet; addam itaque rationes, et primo ostendam contra mythologorum vulgus, Cyllenium fuisse hominem, eiusque uxorem scriptores latuisse; secundo, causam profectionis in Aegyptum huius oculeissimi caedem fuisse; tertio, nomen Thoth a Servio excidisse. De Cyllenio sive Cyllene, nam utroque modo effertur, nos certiores faciat Pausanias, secundum quem Elati cuiusdam filius fuit, qui montes Cyllenae nomen dedit, lib. VIII. 17. Quod eius uxor Grammaticorum notitiam effugerit, suadent haec, quia Servius, Ampelius cap. 9. Cicero de Nat. Deor. III. 20. et Corvilius, sive Carvilius, apud Scholiastam Statii ad lib. IV. Thebaidos, qui Mercurios enumerant, iisque patres matresque assignant, cum ad Aegyptium illum pervenerint, patrem solummodo memorant, non tamen eundem; hic enim Nilum, ille Perseum, alter Cyllenium nominat. de matre interim ne gry quidem. Causam vero exilii non est ut verbis exponam, cum ad manum sint Xanthi Historici verba ab Etymologo in v. Ἑρμαῖον adducta. Quae, ut ut mutila et imperfecta, ad hanc rem spectant: Ἀποκτείναντος Ἑρμοῦ τὸν Ἄργον καὶ δίκας εἰσπραττομένου ... dicam illi a Iunone Diis Deabusque caeteris conscriptam narrat. Sed prius Cicero de N. D. lib. III. §. 20. *Quintus, quem colunt Pheneatae* (Arcadiae populi non procul a Cyllene monte) *qui et Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Aegyptum profugisse, atque Aegyptiis leges et literas tradidisse.* Cui succinit Lactantius Placidus. Postremo vocem Thoth adposui, Cicerone, Servio et Lactantio fretus; sic enim ille: *Hunc*

22 *

Aegyptii Thoth appellant: eodemque nomine anni primus mensis apud eos
379 *vocatur.* Quem locum ob oculos habuisse Servium, quum * haec scripserit, caecus sit ipse oportet, qui non videt. Confer item Lactantium de Falsa Relig. lib. I. cap. 6. Wasse.

(CXXXVII.) 4. (*Cass. Heminae.*) Maxima. De hac appellatione vide Servium ad VIII. Aeneid. vs. 270. *Custos Pinaria Sacri.* Et confer cum eiusdem Comm. ad lib. III. *Magnis Diis.* Herculis Magni aedes fuit in regione IX. quam Sulla ex carmine Sibyllino aedificasse dicitur. De Carano Heraclida nonnulla Schottus ad locum: *Caranum vero, qui Cacum sustulit, sicco pede praeterit.* Audi itaque super hac re Servium ad Aen. VIII. pag. 1255. edit. Basil. 1613. *De Caco, interemto ab Hercule, tam Graeci quam Romani consentiunt. Solus Valerius* (legendum *Verrius*) *Flaccus dicit Garanum* (*Caranum* vellem) *fuisse pastorem magnarum virium, qui Cacum adflixit; omnes autem magnarum virium apud veteres Hercules dictos.* Cur feminae a sacris Herculis arceantur, aliam causam ex Varrone assignat Macrob. Sat. I. cap. 12. Wasse.

XXX.

1. Nummum argenteum. Nummi viles et minimi pretii fuerunt regis temporibus, quippe Numa Pompilius ligneos scorteosque nummos pro congiario populo divisit. Primus Servius Rex et aes * signavit nota pecudum,
380 et nummum argenteum conflavit, ut eo appenso et rudi uterentur, sicut antea solebant aere. Nam argentum demum signatum est anno Urbis conditae CDLXXXIV. Q. Ogulnio Gallo, C. Fabio Pictore Coss. quinque annis ante primum Bellum Punicum, ut tradit Plinius lib. XXXIII. A. Popma.

XXXI.

Q. Hortensi Ortali. Hortensiorum cognomen Ortalus fuit, ut patet ex Cicerone ad Atticum lib. IV. et Tacito Annal. II. ubi de quodam Ortalo loquitur, huius Hortensii oratoris nepote. Videndi Cicero in Bruto, et Quintilianus. A. Popma. — Cum Caecilio Metello Consul fuit, inquit Asconius. De eius Annalibus Velleius Paterculus lib. II. 16. Eius facundiam celebrat M. Seneca in praefatione ad Controversias. Sumtuosum fuisse, et in vestitu mollem, docent Varro de Re Rust. III. 6. et alibi, Plinius IX. 55. Gellius I. 5. Obiit L. Aemilio Paulo et C. Claudio Marcello Coss. Wasse.

Poemata. Haec erant amatoria, lasciva, ut testatur Ovidius in Elegiis:

Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi
Carmina; quis dubitet nomina tanta sequi?

Apud Gellium lib. XIX. cap. 9. Graeculi quidam Hortensii carmina, ut invenusta, notant. A. Popma.

XXXII.

(CXXXVIII.) Pomponii Attici Annales. Cicero ad Atticum lib. XII. epist. 23. non *Annales*, sed *Annale* vel *Annalem* videtur vocasse. Ita enim de eo loquitur: *Scriptum est in tuo Annali.* Nec aliter idem

epist. 30. ad Att. lib. XIII. de Libone * loquitur: *Sed in Libonis Annali* 381
tredecim annis post Praetor est factus Tuditanus. Et statim epist. 32. *Eum video in Libonis Praetorem P. Popillio Coss.* etc. Pontan.

XXXIII.

* L. Fenestellae. Vixit sub Augusto, et obiit novissimo Tiberii 385
Caesaris principatu, ut ait Plinius: vel, ut Eusebius, Cumis decessit sub Augusto. Circumfertur hodie eius nomine libellus de Magistratibus, qui est Andreae Fiochi Florentini. A. Popma. — Fenestellam in Archaicis citat Fulgentius lib. III. Mythol. sed locus, ni fallor, est corruptus; sex enim edd. et Codex Leidensis pro *Archaicis* legit *Martialis*, et, consente Savarone, designat illum, cuius meminit Sidonius lib. IX. ep. XIV. et sane stylus aetatem sequiorem sapit. Auctorem hunc Lactantius I. 6. de Falsa Relig. vocat *diligentissimum scriptorem.* Vide etiam Plinium VIII. 7. 9. 17. 35. 15. 1. 31. 11. de Pseudo-Fenestella vide Flavium Blondum in Hetruria sua, et Gyraldum de Poetis Dial. IV. Wasse.

2. Initionibus adsiduis. Alii, *concionibus*, ego, *iniectionibus*, propius ad antiquam scripturam et historiam. Nam Cato Tribunus plebis adsidue *iniiciebat* Senatui religionem, prolato e Sibyllinis versibus oraculo,
Ne Rex cum multitudine reduceretur. * Unde factum est alterum Sena- 386
tusconsultum, referente de religione Marcellino Consule, *Regem cum multitudine reduci periculosum Reipublicae videri:* de quo SC. meminit Cicero epist. II. lib. I. ad Q. Fratrem. His ergo *iniectionibus* concitabat invidiam, quasi rem male publico futuram agerent, et Ptolomaeo Auleti Regi, et P. Lentulo Spintheri Cos. exeunte anno paranti iter in Ciliciam provinciam suam. *Iniicere*, *obiicere*, *reiicere religionem*, notae locutiones. De reductione Ptolomaei vide Ciceronis epistolas ad Lentulum. A. Popma.

(CXXXIX.) 6. Epitomarum. Est Epitoma Annalium Fenestellae recentiori aevo facta, ut indicat verbum *decollare*, pro *capite truncare*, quod ea notione Fenestellae aetate minime receptum. A. Popma.

(CXL.) 8. Apud quem. MS. Codex Sidneiensis, *penes quem*, et pro *nedulo*, *nudula*. Wasse.

XXXIV.

(CXLII.) * L. Tanusi Gemini. Senecae et Suetonii libri nonnulli 388
vocant *Tanusium*. Plutarchus corrupte *Κανούσιον*. Vixit temporibus Iulii Caesaris, et Augusti. Eius Annales Seneca notat, ut prolixos et inutiles, epist. XCIV. *Annales Tanusii scis quam non decorosi sint, et quid vocentur.* nempe quod *Annales Volusi*, *cacata charta*, apud Catullum. A. Popma.

XXXV. XXXVI.

Domiti. Egnati. De aetate et scriptis istorum mihi non constat. Egnatii libros de Rerum Natura versibus scriptos citat Macrobius. A. Popma. — Sed alium esse ab Historico putat Vossius. Wasse.

XXXVIII.

389 (CXLIV.) * Asinius Pollio. Hic idem est Asinius, quem Suetonius *Pollionem* vocat. Quod aetas Strabonis satis evincat. Alius autem et aevi inferioris fuit *Asinius*, qui Agathiae *Quadratus* cognominatur; homo Italus, et qui, ut idem Agathias testatur, res Germanicas accurate conscripsit, quique inter caetera, Alemannos esse convenas et homines miscellaneos tradidit. Quamvis exstitit iam nuper, qui hunc Agathiae et illum Strabonis unum eumdemque Asinium diceret, et Alemannos, et Alemannorum vocabulum esse antiquissimum, et ante Geographica Strabonis, utpote Asinium nominantis, celebratum. Verum id si sit, cur igitur diligentissimus Strabo, eum tam accurate citans, Alemannos etiam eorumque vocabulum, sicuti fecit Agathias, apud eundem non legit? aut si legit, cur suis commentariis tam notabilem gentem non inseruit? Sed haec aliaque ad refellendum tam putidum commentum alibi a nobis adducta sunt fusius, nec isto loco repetenda. Videndum Disceptat. nostrarum Chorographic. parte altera, ad Lectorem. Pontan.

XLIX.

391 (CXLVII.) * Hostius in Libro Belli Histrici. Fuit hic Hostius avus Cynthiae, quae et *Hostia* dicta, et quam in amoribus habuit Propertius. Qui nec ipsum hunc Hostium tacuit, sed eius gratam memoriam celebravit lib. Elegiarum III. ubi praeter alia hoc legas:

Est tibi forma potens, sunt castae Pallados artes;
Splendidaque a docto fama refulget avo.

Doctus avus est hic ipse Hostius: cuius et Festus meminit his verbis: *Hostius Belli Histrici lib. III.*

Per gentes alte aethereas et tesqua volabis.

Et Varro quoque apud Servium Danielis: *Hostius Belli Histrici primo:*

Percutit atque hastam pilans prae pondere frangit.

Idem:

— — Sententia praesto
Pectore pilata est.

Pontan.

4. Vocesque liquatae. Vox *liquata*, pro *diserta*, *profluente* atque *expetita* et *igne* quasi *liquefacta*, haud facile apud alium quempiam occurrat. Videndum autem an non aliquo huc pacto * faciat illud Act. I.
392 vs. 3. *Et apparuerunt illis διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, dispertitae linguae tanquam ignis.* Pontan.

5. Apud Macrobium lib. IV. cap. 5. *fave*, aut simile fortasse verbum desiderari videtur, ut fuerit scilicet:

Dia Minerva, fave, simul autem invictus Apollo,
Arcitenens etc.

Pontan.

L.

5. Saturno Sancte create. Dionysius Halicarnasseus: *In Templo Dei Fidii, quem Romani Sanctum vocant.* Varro lingua Sabina Sanctum dictum innuit lib. IV. de L. L. *Aelius Gallus Dius Fidius dicebat Diovis filius, ut Graeci Διόσκουρον Castorem: et putabant hunc esse Sancum ab Sabina lingua, et Herculem ab Graeca.* Item Ovidius:

Quaerebam Nonas Sanco Fidione referrem
An tibi Semipater.

Statua, quam Romae Simoni Mago erexit populus Rom. *Sancti* quoque titulum habuerit, referente, praeter Iustinum Martyrem, etiam Tertulliano cap. 13. in Apologetico: *Simonem*, inquit, *Magum statua et inscriptione Sancti Dei inauguratis.* Nisi si Semoni fortassis scriptum fuerit, quod ad Simonem traxerint Christiani. Nam Sancus etiam Semo dictus, ut patet ex inscriptionibus. Unam habet Fulvius Ursinus ad Caesarem de Bello Gall. quae est eiusmodi:

SANCTO. SANCO. SEMONI. DEO. FIDIO. SACRUM.

Simonis autem in Campo Martio statuæ titulusque talis fuisse perhibetur: Simoni. Sancto. Deo. Augustinus de eo haec habet cap. 1. de Haeresibus: *Asserebat Simon se esse Christum; itemque Iovem se credi volebat.* et statim: *Imaginesque et suam et Helenae meretricis discipulis suis praebebat adorandas, quas et Romae tanquam Deorum simulacra auctoritate publica constituerat. In qua urbe beatus Apostolus Petrus eum vera omnipotentis Dei virtute extinxit.* Quorum postrema, ut de prioribus nunc non dicam, haudquaquam conveniunt cum verbis et narratione Lucae Actor. VIII. ubi non Romae, sed in Samaria obiurgatus a Petro confutatusque memoratur.

Haec fere erant, quae ad superiora Historicorum Fragmenta, additumque Auctarium pro tempore, et ne pagellae vacarent, annotanda habui: illud adiiciens, L. Luceium Italici belli et civilis Historiam paene perfecisse Ciceronis tempore, ut de eo Cicero ipse tradit lib. V. Epist. Famil. ad hunc ipsum Luceium, petens, ut res etiam suas gestas contexat, easque a perpetuis suis historiis seiungat, ut fecerunt apud Graecos Callisthenes, qui Troicum bellum, Timaeus Pyrrhi, Polybius etiam, qui Numantinum seorsim descripsit. Pontan.

LII.

(CXLVIII.) 5. * De vita sua. Capite autem 85. ait eum Augustum vitam suam tredecim libris, Cantabrico tenus bello, nec ultra exposuisse. Pontan. 393

LIII.

(CXLIX.) 3. * Unum hominem Oppius auctor est. Legerim *durum hominem O. a. e.* ut velit innuere Caium Marium, duri pectoris virum, nec minus doloris quam laboris fuisse patientissimum. Pontan. 395

LIV.

396 (CL.) 6. * Fastorum. De Massurio Sabino vide Pontanum in notis ad Macrob. Saturn. III. 6. qui Masurius vocatur apud Athenaeum, Persium et Nonium. Alia porro scripsit quae in censum admitti non possunt, ut *Commentarios de Indigenis*, *libros Iuris Civilis*, *de furtis*. Caeterum idem Nonius Fragmentum, quod ex septimo adducit Gellius, ex XVII. libro citat. Sed potior apud me Gellii auctoritas, praesertim cum quidam Noniani habent VII. et Codex Pembroch. cum vulg. Gellii consentit. Wasse.

LV.

(CLI.) 1. Victus. MS. Pembroch. *cutus*. et, *paratumque cu*. Wasse.

INDEX
GRAMMATICUS ET CRITICUS
IN
SALLUSTIUM
EX WASSIANO EXCERPTUS

Cat. Catilinarium, Iug. Iugurthinum bellum, numerus caput, litterae partem capitis, bini numeri et litterae libros fragmentorum et capita designant.

A.

menta fide *dictis contendere nostris.* Horat. *Constantis Iuvenem* fide. Ovid. Met. 3. *Prima fide vocisque datae certamina sumsit.*

Acta edocent, atque audiunt (Imp. et milites) Iug. 57. c. 98. e. Acta consiliumque (publicum) Iug. 70. e. maiorum Iug. 88. a. Lucan. I. 121. *ne veteres obscurent* acta *triumphos.* MS. *facta.*

Ad hoc Cat. 31. c. *de hac* v. *vid. Vallam lib.* 2. *utitur Plin. Epist.* I. 10. *Livius* I. U. C. 85. Noster Cat. 3. a. Cat. 32. e. et 38. e. Cat. 45. e. Cat. 62. a. Iug. 12. a. et 6. a. etc. vid. Flor. 28. 17. etc. Cat. 14. a. et 14. 11. fugam animadvertit *ad se versum fieri* Iug. 62. b. *et ad se versum exercitum pergere* 72. a. ad id locorum Cic. (i. e. ad id usque tempus) *sic Liv:* 5. *Dec. lib.* III. et post id locorum Noster. ad hoc tempus Iug. 90. c. Horat. *Lente Samnites* ad lumina *prima duello.* ad acerba iudicia invocat (i. e. *ad quaestiones severe exercendas*) VI. 40. b.

Adaequaverit eorum famam Iug. 4. d. *Lucius Flor.* II. 2. 14.

Additamenta factionis VI. 58. c. inertissumi nobiles in quibus nihil est ad. VI. 55. *Cic.* pro Sest. *intercessit Ligus iste nescio quis,* additamentum *inimicorum meorum.* Apuleius de Deo S. *Non vocem, sed vocem quampiam, quo* additamento *pretii laetatus.* Idem *Met.* IX. pag. 219.

Aderant. quanquam ad id naves occulto aderant IV. 10. a. *Amphit.* VI. *ubi Imp.* non adest ad *exercitum. ad portam adesset Cic.* I. *de Orat.* feroces, si paullulum modo vos languere viderint Cat. 60. a. *alicui Senatusconsulto scribendo iamiam* affuisse Cic. ad Corn. modo in postremis, saepe in medio adesse Iug. 49. e. interesse, *Andr.* IV. 4. 3. *in pariundo aliquod* affuerunt *liberae. et Hecyr.* III. 3. 49. *Hunc minime opus est in hac re* adesse. *Sic* Cic. *in Pauli pugna non* affuerat. *apud omnes* adesse Iug. 105. a. *Sic* Plautus: *apud te* adsum *Sosia.* adeste Quirites et sequimini ad I. 10. e. *de hac formula vide notas, et Brissonium de Solennibus P. R. verbis.*

Adeo. incepta probabat, id adeo more suo videbatur facere Cat. 38. a. et Iug. 69. d. 118. a. id adeo in promtu esse, quoniam copiam Iugurthae haberet Iug. 119. a. id adeo haud mirandum VI. 52. d. id adeo malum reverterat Cat. 38. e. *hisce formulis* adeo *non est adverbium intendendi uti in* adeo venusto, ut nihil supra, *sed vel* expletivum, *ut Curcul.* V. 3. 37. *Nunc* adeo *ut tu scire possis leno meam sententiam. et* Virg. *Iamque* adeo *super unus eram. vel* id adeo *ponitur pro*, id vero. *Et sic usurpat* Cic. Id adeo *ex ipso Sc. cognoscite. Ponitur et pro, nedum, valde, certe etiam.* Usque adeo uti gladio minitarentur Cat. 50. e. corrupta est I. 3. e. quorum adeo Sullam non poenitet, ut et facta in gloria numeret I. 9. a. *pro, in tantum.* Praelium accendere adeo ut venirent tela in brachium II. 3. adeo illis ingenita est sanctitas Regii nominis VI. 16. e.

Administri et satellites Cic. *audaciae Cic. in Catil. Nepos* 185. *Velleius* 2. Iug. 7. *Iustin.* 3. 27.

Admisit in consilio Deorum Iupiter VI. 64. *ut Seneca de B.* 3. 37. *Matrimonio produxit, et* lib. II. c. II. *Triumpho ductus, de* Clem. I. 18. *In medio abduxit, et alibi saepe.* Plautus *tamen in concilium huc accessio est* Trin. III. 2. *fusae in farina* Plin. XXX. 43.

aeque aliquos ab tergo hostibus venturos Cat. 106. b. *Quos incontanter adaeque latrones arbitrarere* Apul. M. 4. 145. *pro pariter*, πρὸς τὸ ἴσον. simile haud me legisse memini. *fit reus magis ex aequo bonoquo quam ex iure gentium* i. e. ratione aequitatis quam consuetudinis, moris, Iug. 39. d.

Aetas imbecilla Cat. 3. c. *Horat. Serm.* 2. *Sat.* 2. 17. *tractari mollius aetas* imbecilla *solet. pro senectute.* quibus aetas animusque *ferox erat* Cat. 39. a. Horat. *iam te sequetur: currit enim* ferox *aetas.* militaris Iug. 90. d. Liv. *militaris aetas iurare neminem vivum nisi victorem acie excessurum.*

Affectabant dominationes I. 3. a. *invidiam regni* affectati *fecerat.* Valer. V. 7. 2. *sic MS. et edd. ei tamquam regnum affectanti haud aeque bene. infra:* affectati *regni crimine damnavit* VIII. 5. 2. Civitates quae ab se defecerant, formidine, aut ostentando praemia affectare Iug. 70. a. i. e. *venari et captare.* Stat. Theb. II. 108. *cupit* affectatque *cruorem.* Virg. *dextram* affectari. *diligentiam in supervacuis* Plin. XVII. 1. 9.

Affligebant capiti saxa II. 10. a. luctus affligunt hominem. alio sensu *Martial.* VI. 23. *ubi MS. iam miser, pro, tam.*

Ager hostibus cognitus (*de Imperatore qui loci gnarus est*) arbutis consitus Iug. 57. a. *repente incautos agros invasit* VI. 19. a.

Agere. Cum tate *per mollitiem agas*, exercitum supplicio cogere Iug. 89. c. uti fama et fortunis integer agas. *Absolute pro* vivere. Tacit. Annal. III. *Non modo apud illos homines qui tum agebant etc.* nec ad Senatum referat, neve cum *populo agat* Cat. 7. c. *eodem sensu cum praepos. ad et agere omnia ad praescriptum.* Caesar III. B. Civil. Ciceronis etiam illud: *Cum Egnatio de re tua vehementer* egi, *et, neque si tecum* agas, *neque si cum altero contrahas.*

Agitabamus pacem Iug. 15. d. imperium beneficiis Cat. 10. a. *agitare relligiones* Arnob. pag. 95. 8. *pravi doctrina* agitatus *Tertull.* 63. *longe aliter animo agitabat* Iug. 11. a. Carthaginis iam excidia agitabat animo Iug. 67. a.

Alacribus. *cum alac. saltu certabat* VI. 10. d. animos omnium alacres videt Cat. 22. e. *Iunguntur* acrior *et* alacrior. Flor. IV. 2. 4. *Cum* alacritate *rates iunctae* Curt. VII. 87. *impar conditio est lassum cum requieto*, sudantem *cum* alacri, *currentem cum eo qui steterit, subire conflictum*, Veget. III. 11. *ubi pro*, citatiores, MS. Cod. *consentit cum opt. Stewechiano* et *audaciores* exhibet. *Velites levi armatura, corpore* alacri. *ibi MS. optimis* pro *optime.*

Alimenta servilia I. 6. e. suopte ingenio gignere VI. 1. a. *alimentorum inopia necare* Valer. I. 2. b. ubi MS. *odiosos.* Carceris III. 10. d.

Aliena mens Cat. 38. a. *domus non aliena consilii* (non inopportuna) Cat. 41. e. Sic alienum *institutis* Cic. Ep. V. 17. *et* alienissimum *tempus apud* Livium. *Alienum fortunae suae vultum gerere.* Seneca. Sic *anxius, atrox, firmatus, promtus apud Nostrum cum Genit.* Cic. *alienum eius dignitatis.* Tertullian. de Resur. Carn. *Salutis.* Rep. nostra Cat. 55. a. instituta (extranea) Cat. 56. e. aliena oppon. bono Iug. 1. e.

ut Virg. amissos *hinc iam obliviscere Graios.* Terent. *nunc amitte quaeso hunc.* neque aliter accipiendus Plautus Aulul. II. 28. *Hunc si amitto, hic abierit. Amittendae* servitutis cura orietur VI. Iug. 51. a. rarissime de iis queis libenter valedicimus usurpatur τὸ *amittere.* parta quam omnino non paravisse Iug. 15. a.

Amplior animus esset (quo legatis) Cat. 41. e. 69. a. miror Stephanum omisisse. *Sic ampl. honor Cic. irae ampliores Terent. et amplior morbus Hecyr.* III. 1. amplius annos triginta fuerat tribunus Cat. 69. e. quo neque melius neque *amplius* aliud in natura mortalium est Iug. 2. e. Iustin. III. 3. 6. et Nepos.

Angeret me dolor VI. 48. a. Curt. 5. 3. 21. pudor. angitur enim ac laceratur animi cupidine et noxarum metu I. 14. a.

Angulo (ab) dextri lateris III. penult. Virg. 462. V. Aen. angustias (in) coacta Italia omnis VI. 15. d.

Animi molles et aetate fluxi Cat. 14. c. animi mollitia Cat. 60. e. Tacit. 68. Calamitate molles an. *in bonam partem* Cic. ad Attic. I. 12. *quam mollis animus et ad accipiendam et ad deponendam offensionem si.* Plaut. Capt. 7. 80. *Cave fidem fluxam geras i. e. ne sis sublestae fidei. gloria fluxa et fragilis Noster.* Aen. X. 17. *Nosne tibi fluxas Phrygiae res vertere fundo etc. Auctoritas, mens senio fluxa,* Tacitus. *fortuna belli fluxa,* Cic. in *Bruto.* Uti compositum est ex corpore et anima, ita studia nostra corporis etc. Iug. 2. a. ut inanis sit Nonii distinctio: *animus est quo sapimus, anima qua vivimus; et* Accii *etiam in* Epigone: *Sapimus animo, fruimur anima sine animo, anima est debilis.* Cupidine angitur et laceratur I. 14. a. et alicubi Tacitus: *Saevitia, libidine dilaceratur.* animi atrox II. 2. e. Horat. II. 1. *belli ingens, domi modicus* Iug. 67. a. Tacit. lib. I. 69. *ingens animi femina, et* Hist. IV. 66. circa finem, *ingens rerum* (sic emendat Rhenan. pro *vigens.*) tanto agmine atque animis incedit I. 10. a. Iustin. 3. 5. 13. *agmen pro impetu cuiuslibet rei.* Virgil. *Illi* agmine *certo Laocoonta petunt.* et Georg. 3. 423. *extremaeque* agmina *caudae.* Liv. *Iuvenes per mediam concionem* agmine *ingressi.* animo meo carissume Iug. 17. d. ἐμῷ κεχαρισμένε θυμῷ. animum vortit Iug. 48. b. *pro advortit.*

Annuite legibus impositis *Liv. U. C.* 141. *annuite P. C. nutum numenque vestrum invictum Campanis.*

Anquirant novos (amicos) Iug. 13. d. *grandi praemio* anquiritur *Apuleius* X. 49. *Florus* IV. 12. 2. vide *Gifan. ad Lucret.*

Aperire rem omnem Cat. 46. a. et 48. a. Sic: *rem Annibali aperit* Liv. et Plin. XXI. 20. Trucul. 17. 19. et pro *declarare* Cic. saepissime. Curt. V. 99. Ferro iter aperiundum est Cat. 68. a. aperte minitari VI. 34. etc. illustria magis magisque in aperto sint Iug. 5. a. os et lingua promta VI. 44. a. *aliam et minus tritam vocis huius finif. vid. apud Fabrum in Notis ad Lucret.* pag. 236.

Appellabantur patres Cat. 6. e. Curt. III. 3. 5. *alius alium laeti appellant* Iug. 57. e. Anglice *congratulate,* qua notione apud Steph. non occurrit. nominans ap. hortatur etc. Cat. 69. e. *et hac notione appellare et implorare apud Cic.* pro Quintio *coniunguntur. Quid agen-*

Asper locus aut arduus Cat. 7. b. et *Caesar* III. B. Civil. omnes provinciae, regna, *maria aspera aut fessa* bellis sunt VI. 5. e. gloriam petis *per aspera* quaeque distractus. Boet. III. Pr. 8. *Lupus — dulcedine sanguinis* asper *Ovid.* II. *Metam.* 81. omnia pervade VI. 40. b.

Assideri Amisum sine proeliis IV. 1. e. assideri urbi Curt. IV. cap. 31.

Atque, aliarum atque Senatus partium Cat. 38. e. *Andr.* IV. 2. 15. *non Apollinis magis verum* atque *hoc responsum est. et alibi, faxo tali eum mactatum* atque *hic est infortunio.*

Atroci negotio (i. e. difficili) Cat. 30. e. res tanta atque atrox non permovit Cat. 54. a. bellum variaque victoria Iug. 5. a. Quintil. atroces *res et miserabiles* VI. 1. *atrocissimum certamen* Liv. *iniuria* Claudian. *ipse animi atrox* II. 2. d. Tacit. lib. 12. *atrox odii Agrippina ac Lolliae infensa.*

Attendere forte lubuit quae res Cat. 62. a. suorum et *hostium res pariter attendere* Iug. 93. a. *Nec secus* Cicero, pro Archia: *quoniam me in hoc novo genere dicendi tam diligenter attenditis. et de Finibus* III. *attendo te studiose. Brutus Ciceroni lib.* II. *epist.* 13. *utuntur fere cum dativo* Sueton. *et* Plinius *in* Epist. *et* Panegyr.

Attinuisse Numidam spe pacis Iug. 116. e. i. e. *tenuisse.* Plautus Bacchid. IV. 3. *Ita me vadatum amore vinctumque attines,* et Mil. Gl. IV. 17. *forma huius mores, virtus animum* attinere *hic tuum,* Menaechm. V. 1. 30. Tacit. 18. *deletae omnes copiae forent, ni victorem exercitum attinuisset obscurum noctis. vide etiam* Dictyn V. 2.

Attonitus formidine I. 17. b. *Novitate et miraculo Liv.* 1. *U. C.* 208. *et Ovid.* 8. *Metam.* 137.

Attribuit agendum auxiliariis Iug. 95. d. *pro assignat.* Caesar: *ut cuique erat locus* attributus *ad munitionem accedunt.* Cic. in Catilinar. *video cui Apulia sit attributa.*

Attriverant alteri alteros (de bello Carthag.) Iug. 81. a. hostem Flor. III. 22. 5. Iustin. 41. 6. 4. famam atque pudorem Cat. 16. a. Italiae opes Iug. 5. b. Sic *attritae opes saepe apud* Livium. et *attritum* patrimonium *apud* Sueton. Aug. 40. 2. ducum temeritate attrita pars exercitus Iug. 90. d.

Aucto corpore, pro, *saginato* II. 3. a. *augete* ingenium viris fortibus (alii *imperium* v. notas) I. 16. b.

Auctor. neque ullam rem agere intendit nisi illi auctores fierent VI. 51. d. Sic, *Vetat* Auctor *Apollo,* Statii Theb. 1. 400. *at MS. augur et sic Crucei Ed.*

Avertere per dolum Antiochum IV. 3. e. statim avertitur (fugatur) Iug. 107. e. arma ab hostibus, ea vero dementia est Cat. 68. d. Caesar: *ab ipso vallo portisque castrorum barbaros* avertissent. et Virg. *Italia Teucrorum* avertere *Regem. Avertere in fugam,* Livius. *et aversi a praelio*, Caesar. *et magni tempestates avertunt,* Isid. 16. 11. *ex MS. non* evertunt *ut in vulgatis male. fontes avertere apud Caes. et sanguinem* avertere *apud* Celsum 2. 11. *Dares: Phryges fessi avertuntur. Sic enim MS. Codex cap.* 35.

Avide cupiuntur per mortalis VI. 32. a. avidior properandi factus IV.

lucis ignotae bono. *ita enim vetus Codex C. Christi, et optimae magni Ducis membranae.*

C.

Caeci avaritia Iug. 82. d. et nudum corpus ad hostis vortere Iug. 115. a. dele illud Stephani, *Comae caecae. versus enim quem adducit sic legendus est: Nec traxit caesas ad tua membra comas. vel cum* Lipsio Ep. Q. III. 3. *sectas*, *aut laesus. caeca manus*, Lucan. III. 722. Cupidine animus Iug. 27. d. et 41. e.

Caedem in vos fecisse Iug. 34. c. Cic. sic pro Mil. 67. et 20. in Bruto et pro Sylla 53.

Caetera vita eorum pro, *reliqua* Cat. 61. c. vid. Ciceronem. praeter nomen caetera ignarus P. Romani Iug. 22. e. et Tacit. VI. 42.

Caeterum, in principio Cat. 17. c. et a. etc. pro *sed*, Iug. 2. c. ex gente M. caeterum materno genere impar Iug. 116. a. vid. Acidalium ad Capt. Plaut. III. 4.

Callidam facundiam exercui VI. 3. e. *callida, docta, faceta* Poen. 1. 2. neque de futuro quisquam satis callidus, satisque prudens fit VI. 45. a. Sic Plaut. Asin. I. 3. 34. magis malus quam callidus ingenio VI. 54. d.

Camera vincta fornicibus Cat. 64. c. de lignea structura accipit Sueton. in Nerone 34. inde lapideis addit Noster.

Capere locum editiorem Iug. 62. b. alii ad portas festinare, pars turres capere Iug. 72. b. dolis Cat. 14. d. *prope terrarum orbem sedem cepit* Livius 8. *B. Maced. loca* Caesar 3. *B. G. et* Tacit. 12. 55. terras *Virg.* quidnam consilii Cat. 42. a. *verbum augurum cum collegium augurum consulebatur v. Parei Lexic.* Pl. defessis iam hostibus ac paullo ante somno captis Iug. 104. a. *ex qua fatigatione cum somno captus iaceret*, Iustin. 15. 4. agros manu ceperat Iug. 5. c. *Hospes necavit hospitem captum manu* Mostel. 2. 2. 47.

Capesse Remp. VI. 40. b. et 45. c. laborem cum honoribus I. 6. c. *honorem* Tac. lib. XIII. 25. et III. 30.

Capite censos, non ex classibus Iug. 91. d. *respectu ad Deum universos homines cap. censos vocat* Arnob. lib. 2. pag. 80.

Carius apud animum meum nihil habeo Iug. 118. a. *Caritatis impatientia pro amoris Tacit. saepe.* quod iuvat, quod carum aestumant Iug. 90. a. *Domi domitus fui cum* caris meis, *Nam neque edo neque emo, nisi quod est* carissimum Plaut. Men.

Carptim, ut quaeque memoria digna videbantur, perscribere Cat. 4. c. *C. breviterque Plin. Paneg. et Epist. quaeque tunc C. dixi nunc per otium iungere. C. et universoi, apud Liv. et carptim singuli, apud Tac.*

Casibus aliorum perculsos VI. 31. d. *Satis honestas pro meo casu* spes reliquae dignitatis conservandae sum secutus i. e. *pro statu et conditione rerum mearum, significatu inusitato* Cat. 36. c. aut vi aut dolis sese casum victoriae inventurum Iug. 27. e. Tacit. 11. 157. *pugnae praebere. mortis*, Virg. Aen. X. vs. 156.

Castella et oppida, temere munita, aut sine praesidio capit Iug. 58. e. a *castris* ὑποκοριστικῶς, *elisa liquida, pro castellum, sic a monstro,*

buta est. *et* 4. 1086. *Quae quoniam* certas *possunt obsidere partes. Et alicubi Virg. pro* statutis. *Et venerem* certis *repetunt armenta diebus. Sic* certus *homo* L. 63. §. 9. *vero.* F. de Furt. L. 13. *pro* individuo. *et apud ICSS.* certum *ius. locus. vinum. aliaque eiusmodi sexcenta.*

Cibi inopia acrior vis (serpentium) Iug. 94. d. *tam pro temeto quam eduliis, quod rarius.* Cicero in Anton. *quum se* cibis *ingurgitavisset, et* Plin. II. 16. *N. H. instillant* cibos *atque incubant* (gallinae.)

Circiter duum millium intervallo Iug. 114. d. *Hemina apud* Plin. 13. 13. *lapidem fuisse quadratum* circiter in medio arcte vinctum. *quam locutionem frustra quaeras in Harduini Indicibus, sed non est propterea trita quia ille omiserit.*

Circuiens vigilias cum legatis Iug. 49. e. et 105. d. *quem circumvenire nitebatur.* M. Capella pag. 44. 20. *MSS. B. Pub. et C. Christi rectius,* circumire *et* circuire. *Codex Oxoniensis cum edd. facit.*

Circumgredimur Armeniam IV. 8. b. *circumgredi terga* etc. apud Tacit.

Circumspectare omnia, metuere Iug. 75. a. Liv. IV. B. Maced. 153. *qua nam ipse evaderet* circumspectabat. Plaut. Bacch. 5. 45. Terent. Eunuch. 3. 5. 54.

Circumspiciens et tentans omnia Iug. 98. d. *inde* Valer. IV. 3. 3. *Circumspecta animi moderatione, ubi MS. pro meruerit,* elegerit, *uti et Codex Danielis.*

Circumvenire. *planitiem locis paullo superioribus* circumventam Iug. 71. d. *Circumiecta saltibus planities* Tacit. 2. 11. Tacit. Ann. 2. 6. *Rhenus modicas insulas* circumveniens. et Plin. VIII. 7. *equitatu* circumventi, *sed locis aut montibus* circ. *vix alibi occurrit.* Virg. *Cocytosque labens sinu* circumvenit *atro.* ab equitibus dextra sinistra Iug. 107. e. *a latere.* Hegesip. lib. I. pag. 5.

Citi speculatores se ostendunt Iug. 106. a. citus *eques.* Tacit. H. 3. 16. milites II. 1.

Civile imperium. *Horat.* mitte civiles super urbe curas. — *actio* Cic. I. Verr. 10. *non naturalis amor sed* civilis *et opinabilis* Gell. 12. 1. *Lex* civilis *ac publica* Cic. pro Caecin. 54. scientia Quintil. 2. 15. eodem sensu apud ISS. *civiliter.* et Noster VI. 35. e. *civiliter* deponas bellum Iug. 89. d. victoriam Iug. 100. e.

Clemens erat is rumor Iug. 25. a. *alveus* clemens Curtius. et Ovid. 9. Metam. 24. auster Stat. 5. Theb. 94. *ratibus* clemens *insula.* Claudian. *et alibi, quo non* rumore *secundo, Palladii penetravit amor.*

Clari magis quam honesti apud socios Iug. 8. a. quibus per caeteras gentes maximi et clari estis I. 4. c. *inter* claros *magis quam inter bonos* Tacit. H. 2. 10. tam *cl.* neque tam egregiis factis erat Iug. 67. e. *talis humanitatis intellectu* claruit MS. Valer. V. 1. 11. edd. *non caruit.*

Cogere pecunias II. 2. e. Tacit. 4. 45.

Coarguunt dissimulantem praeter literas, sermonibus etc. Cat. 48. a. *si facinoris* coargueretur. Tacit. Annal. 13. 20.

Cognitus. Ne se alium putaret ac Numantiae cognitus esset Iug. 18. a. Cic. ad Servium 13. 2. *hominem prudentem et officiosum* cognosces (*pro* experiri *in utroque loco.*) *et pro* sentire, Virg. *Nec tam praesentes alibi*

et domi gestas composui I. 1. a. H. 1. 4. e. 89. sic Tacit. H. IV. 1. a. Societatem praedarum cum latronibus IV. 9. *Sic fidem* componere *exhibet MS. Corporis Christi.* Martial. Epig. 9. 72. *Massyli leo fama iugi, pecorisque maritus, Lanigeri, miram* composuere *fidem. Sed potior lectio est*, mirum qua coiere fide, *vel si a vulgata recedendum*, mira composuere fide. *Caeterum idem Codex pro*, proditor Helles, *legit* portitor. *me* composita *pace fefellit amor.* Propert. II. 2.

Condemnabas alios morte, alios pecunia VI. 62. e. *de hac voce* Muret. V. lib. 20.

Conditio. Si vera et honesta flagitium superaverit, non est conditio: fuisset si omnino quiessetis III. 9. e. pro *loco, statu*, vel, *non licet*, ut apud Virgil. Aen. XII. vs. 880. *Cur mortis adempta est* conditio. posse conditionibus bellum componi Iug. 120. a. et VI. 21. d. differre. *Dictys* III. 1.

Conditor (Capsae) Hercules Iug. 94. a. *Sic et sectae* Lactant. III. 4. Scholiastes ined. Persii *legit, reprehensiones omnium* sectarum *se armavit adversus omnes.*

Confertim, sed alius alio quam maxume divorsi Iug. 54. e. confertis equis Iug. 106. e. ubi confertissumi obstiterant Iug. 103. a. *conferto gradu* Tacitus 12. 35.

Confestim fecit ut nunciis lugubribus fr. 6. 11. a. *interpretatur Statil. Maximus, ordine et sine intermissione.*

Confinis potentiori sedibus pell. Iug. 45. e. Paulus ad edict. 23. de Fin. R. L. 4. *Hoc iudicium locum habet in* confinio *praediorum rusticorum, urbanorum displicuit: neque enim* confines *hi, sed magis* vicini *dicuntur, et ea communibus parietibus plerumque disterminantur.*

Confirmare pro, asseverare, animum excusso timore sumere, ex morbo convalescere. *apud* Ciceronem *saepe.* animos eorum mollire postremo c. fidem publicam per sese inviolatam fore Iug. 38. d. territos Iug. 42. b. data atque accepta fide societatem Cat. 45. c. *postquam* pacta (sic legendum ex MS. non acta) confirmata *sunt. Dares* cap. 41. *ubi pro* Scaeam portam MS. *rectius*, illam partem muri. *insulsa est in editis repetitio.* Iug. 14. e. 2. rebus posse confirmari senatum puto VI. 57. e. prohibendo a delictis exercitum confirmavit Iug. 49. e.

Congruens inter se (multitudo) nullo modo, in artes vitasque varias dispalata VI. 50. e. *Nec ulla vox proposito* congruens *esset audita.* Valer. 1. 5. 4. MSS. Pemb. et Pub. *aliqua vox* congruere *vitiis* Tacit. 13. 1.

Conicio. quantum coni. VI. 19. b. Apuleius de D. S. pag. 412.

Conscientia scelerum agitabatur ferox animus Cat. 5. e. *Conscientiam animi non curat.* Cic. 2. de Fin. 88. Sueton. in Nerone, *Sceleris* conscientiam *ferre non posse, ob* conscientiam *stupri accipere aliquid, Marcell. in L. mariti lenocinium* §. *Quod ait ff. ad Leg. Iul. de Adult.*

Conservandae libertatis atque augendae Reip. fuerat imperium regium etc. Cat. 6. d. *Caussa, gratia, nomine, frequenter omittunt veteres.* Terent. Adelph. *Ne id assentandi magis quam quod gratum habeam facere existimes.* Ulpian. ad L. Iuliam de Adult. *Si quis evitandi criminis id egit.*

ac ratus erat magna vi tendere Cat. 70. e. Cicero pro Syll. *Iam enim faciam* etc. contra atque *in caeteris causis fieri solet. divitias magna remedia statuo* VI. 53. e. *sic locuti medicorum Latinissimi.* Plin. X. 59. e. Contra *Urticam* remedium *est. stramento* etc. *pro quo aliquando* Celsus *aliique* ad *utuntur. Collyrium* ad *pustulas* VI. 6. 12. ad *laterum dolores compositio est Apollophanis.* lib. V. §. 6. *et adversus.* ibid. §. 10. et cap. 26. §. 22.

Contumelia. tantam illam sibi ab Cicerone impositam Cat. 49. e. Cic. 6. Verrin. *imponere plurimas iniurias* contumeliasque.

Contundere aut movere imperium VI. 38. e. nostrae opes contusae hostiumque auctae Iug. 48. a. *Verbum Lucretianum* 4. 955. *Corpora conturbant magno* contusa *labore.* unde Virg. *Bellum ingens geret Italia populosque feroces* contundet. Aen. I. 268. et Georg. IV. 240. Contusosque *animos et res miserabere fractas.* ubi Petrensis, *miserabile.*

Convenit pax Iug. 42. e. apud Plautum *absolute* Amphit. 4. Convenit, *victi utri sint eo proelio, Urbem* etc. *uti dederent.* et Terent. *dic* convenisse. at eodem modo cum Nostro Livius 10. *Nuntiarentque ei, ut si* pax convenisset. et alibi, pax *ita* convenerat *ut Hetruscis Latinisque fluvius Albula (Tibris) finis esset. et* IX. B. Punic. *In eas conditiones cum* pax convenisset. *Conventam* cum Romanis pacem frustra fuisse. Iug. 120. a.

Conversus est animus aeger avaritia Iug. 31. a. i. e. *in contrariam partem.* Aen. V. vs. 465. conversaque *numina sentis.* Et *lintea* Horat. ep. 16. ubi regium imperium in superbiam dominationemque convertit Cat. 6. e. vid. Tacitum Ann. IV. cap. 3. Caesar B. C. Virg. Georg. 2. *in glaciem* vertere *lacunas.* Liv. *haec in perniciem adolescenti* verterunt. et Dictys IV. 14. *convortere* imperia sua gratia aut spe aut praemiis in vol. III. 7. d:

Copia est magna memorandi qui reges etc. male consuluerint Cat. 52. a. Sic Plaut. Milit. Copia *vix fuit* eum *adeundi.* ut contra, *rara videndi aliquem* apud Tibullum lib. 2. Eleg. 3. iubet locis ex copia maxume idoneis, vineas agere i. e. *ex omni copia* Iug. 79. a. ex copia tubicinum 5 numero delegit Iug. 98. e. et Iug. 110. e. exercitum pro loco atque copiis instruxit Cat. 69. a. *pro facultate et annona* saepissime apud Tacitum, eodem sensu *ex copia* Plaut. Casin. *In re praesenti* ex copia *piscaria* etc.

Corpus. quem locum quisque vivus pugnando ceperat, eum amissa anima corpore tegebat Cat. 71. a. pro *cadavere.* Sic Tacit. II. 40. 3. 5. aucto II. 3. a. (i. e. *ut veteres medici loquuntur, impleto*) *ex* Lucretii *penu. pabula laeta, Quae nunc vix nostro grandescunt* aucta *labore* II. 1159.

Credere satis virtuti suorum Iug. 114. a. *vitam somnio quam navi* credere *maluisset.* Valer. I. 7. MS. *iacens reperisset id.* et infra, *desertis et ignotis.*

Crescere liberos Iug. 6. d. Ovid. Fast. III. 11. quo fuga atque formido latius Iug. 59. d. Sic *amor* Iuven. et Stat. *labor* Silius III. 107. *odium* Cic. *virtus* Claudian. *seditio* Ovid. Metam. 9.

D.

dehinc etc. *quas postquam effatus est. Dona* dehinc etc. Virg. Aen. 3. et Iug. 42. e.

Dehonestamento corporis laetabatur VI. 11. e. Tacit. *oris* H. 4. 13. *insigne* 14. 21. vid. Gell. 2. 27. Iustin. 28. 2. 9. *honorum omnium* deh. Noster Iug. 1. d. *et ex eo* Tacit. amicitiarum Hist. 2. 87. Dictys 3. 10.

Dein ubi Memmius dicendi finem fecit Iug. 88. d. et Cat. 28. b. pro, *postea*. et Iug. 105. a. pro, *huc accedit*. Nam quae ad hoc tempus Iug. tutata sunt omnia removistis, avaritiam, imperitiam, superbiam. *Dein* exercitus ibi est locorum sciens Iug. 90. d. illi mature ad hiberna Rom. proficiscuntur, dein a Gaetulis in itinere circumventi etc. Iug. 111. a. (pro, *verum postea, veruntamen, vel tale quid.*)

Deinsuper astantium manibus in murum attollitur Iug. 22. e. *ἄνωθεν*.

Delapsi hostes aut oppressi VI. 2. a. (forte *dilapsi.*)

Delinimenta comparant III. 11. a. et Tacit. *ut aliquod exercitui Germanico* delinimentum. Hist. I. 77. d. et delin. *vitae* 15. 63. *vitiorum* Ann. 21. *eodem significatu licet illud a* delenio, *hoc a* delinio, *θελκτήριον Graece, utitur et Livius.*

Demissi in obscuro vitam agunt Cat. 54. a. Cic. *timido animo, humili,* demisso. III. Verrin. *animum nimis timidum atque* demissum, et alibi; *fracto ac* dem. *ex alacri atque laeto sic erat humilis atque* demissus. 2. Verrin. vultu Cat. 32. d. animo Iug. 103. a.

Demum, vid. Vallam VI. 21. Verum enim vero is demum vivere et frui anima videtur Cat. 2. d. quasi iniuriam facere *id demum* esset imperio uti Cat. 12. e. pro *solum*, sive *omnino*, idem velle etc. ea demum firma amicitia est Cat. 20. a. pro *postremo, tandem*, Iug. 50. a. Sueton. Aug. 15. e. secunda demum *vigilia* Frontinus I. 1. pag. 153. at edd. pro *demum*, deinde.

Denique pro *tandem*. Iug. missitare, ipse quasi vitabundus ductare etc. Denique Aulum spe pactionis perpulit uti Iug. 42. a. Cic. pro Milone: *Itaque Milonis consulatus qui vivo Clodio labefactari non poterat, mortuo* denique *tentari coeptus est.* den. *in principio,* pro *tandem* Iug. 55. a. et 66. e. et 76. d. uti utres fierent curabat etc. quae mox usui forent, denique sexto die (et *sic factum est ut*) maxuma vis utrium effecta Iug. 90. a. *elegantissime* Florus libro I. cap. 16. §. 3. *ubi vide Salmasium.* etiam Caesar. de B. G. II. 33. Hirtium cap. 85. de B. Alex.

Deponas hoc (bellum) ut civiliter VI. 35. d. deponi cum victores velint Iug. 85. b. depositis *inimicitiis* Valer. II. 9. MS. Ascens. et Hack. *dispositi*, male. ut infra *cum*, pro *eum*.

Depressus circiter 12 pedes humi Cat. 64. b. Ulpian. *ut locus* deprimatur *pecoris appellendi gratia.* et in L. I. Quod autem ait, ff. *ne quid in flum. dum vel* depressior *vel* altior *fiat aqua. Ex saxo in mirandam altitudinem* depresso. Cic. 7. Verr. Ovid. M. XV. 124. Virg. III. Georg. Aen. I. 55. depressas *convalles.* Columella I. 5. pag. 23. *quum ex* depressiore *loco fuerint orsa fundamenta* etc. II. 48.

Despecti estis vos in mea iniuria Iug. 15. b. despiciens ignobilitatem Iug. 11. a. Q. Pompeius apud Priscian. 793. *Me miserum quem mille*

Dissentirem ab reliquis malis moribus Cat. 3. c. rarius hac signific. invenitur. Cicero tamen pro Fonteio, *a caeterorum more ac natura* dissentire.

Dissimulanda. ad diss. omnia paratus Cat. 33. d. *hominem* dissimulare Valer. IX. 5. 1. ubi pro *divinum aemulatus*, MS. *capere conatus*. cuiuslibet rei *simulator* ac *dissimulator* Cat. 5. a. Cic. 1. de offic. *Dulcem et facetum, festivique sermonis atque in omni ratione* simulatorem, *quem* εἴρωνα *Graeci nominaverunt*. V. Flacc. II. 373. *Zephyrosque audire vocantes* dissimulant. Iug. 20. a. *de* morte *frequenter nempe, cum* positurae principiorum dissolvuntur, *ut alicubi* Lucret. Arnob. lib. 2. simulare *in hominibus discerent*, dissimulare, *mentiri*.

Dissolvit plerosque senectus. *Parcae fatalia nentes Stamina non ulli* dissolvenda *Deo*. et Cicero 1. de Leg. et 2. de Fin. *mortalium mala* (mortem) Cat. 55. a.

Disturbantur palam pax et concordia I. 14. *vox bene Latina*. Plautus: *at nunc* disturba *quas statuisti machinas*. Colum. II. 2. Cicero ad Attic. IV. 7. Lucret. II. 21. Iulius Exsuperantius cap. 3. e. *quo parta* disturbatur I. 15. a. consilia VI. 51. e. factionem nobilitatis VI. 46. e. *noli istum* disturbare Val. Max. VIII. 77. Lactant. III. 17. *aedes* dist.

Ditionem. in paucorum ius atque dit. concessit Cat. 20. d. *quicquid Latia* ditione *subactum vivit*. Claudian. in Ruf. 1. vs. 29. 4 MSS. *legione* subactum.

Diversa inter se mala Cat. 5. b. Reges *diversi*, pars ingenium alii corpus exercebant Cat. 2. a. Ovid. diversis *partibus arma damus*. Suet. de Cl. Gram. a Varrone *diversae partis* Advocato. pro, *separati*. omnes iam diversi audistis Cat. 20. b. regem quaerere (i. e. alii alio) Iug. 12. d.

Dividit, qui locus Aegyptum ab Africa Iug. 22. c. *Sic loquuntur Geographi*. etiam Cicero Attic. V. 108. *Amanum, qui Syriam a Cilicia aquarum divortio* dividit. quod Plinius effert per *disterminat*. ab Hispania freto *divisos* Iug. 21. d. orbe Britannos. at MS. Petr. male *diffusos*. quam in *divisione* possederat (pro, *ex*) Iug. 52. a.

Divitiae. *eas* divitias, *eam bonam famam* (nempe *hostem ferire* etc. *in iis positas esse* div.) Cat. 7. d. laudamus divitias, sequimur inertiam (pro, *amamus*) Cat. 60. c.

Dolens. quasi dol. eius casum Cat. 41. a. Stat. 5. Sylv. *damna* dolens *aliena*.

Domesticus splendor tibi animos attollit VI. 61. e. domestici *occulti annotaverunt* Valer. I. 6. 1. at MS. *domesticorum*. et ibid. pro, P. t. r. u. *Anci regis Marci uxor*.

Dominis (pro, *possessoribus*) restituo I. 8. e. *ut frequenter apud ISS.*

Ducebantur vigiliae more militari Iug. 48. d. *ut*, ducere *somnos*, Virg. et Horat.

Duces multitudinum qui pretio vexare Rempubl. soliti erant Cat. 51. a. *sic effigiem Cassii apud Tacitum inscriptam legimus Duci vel potius DUX PARTIUM* Ann. XVI. 7.

Ductabat exercitum Cat. 17. e. quos in exercitu duct. Cat. 19. a. *Frequentativa pro suis primogenitis saepe apud* Catonem. *dolito, emptito*,

lingua Italica, ut eius cultores vim reciprocationis sui et suus assequi haud valeant.

Emergunt se fundo navigia V. 12. c. probe. Nepos Attic. *quibus ex malis ut se* emerserat. Cic. *Ut* se emergens *ostendit Scorpius alte.* de Arusp. R. *iste serpens quae tum hic delitescit tum* se emergit.

Enisum ita se ab adolescentia Iug. 25. a. *summa ope ab iisdem* enixo *studio petierunt* Valer. VIII. 15. 1.

Erupit Bibuli fortitudo atque animi vis in consulatum VI. 54. c. Terent. *vereor ne istaec fortitudo in nervum* erumpat *denique.*

Evadere alii (retreat) alii succedere (advance) Iug. 61. c.

Ex. sperans facile se *ex* voluntate Antonio usurum Cat. 27. a. Tacit. Hist. IV. 65. *Cuncti* ex *voluntate Agrippinensium perpetravere.* *ex* copia rerum statuit sibi nihil agitandum Iug. 43. c. (*vid.* copia.) nihil tam *ex* alto reperiri posse quod non cogitanti tibi in promtu sit VI. 46. a. Ovid. Vellei. *sed* ex *alto dissimulare puto.*

Exaequanda facta dictis Cat. 3. a. periculo Cat. 60. a. et Iustin. 5. 2. 12.

Exagitatam rem iam antea vulgi rumoribus Cat. 30. c. *qui causam senatus* exagitatam *concionibus improborum* Cic. post Red.

Excessit radicem montis VI. 22. a. vindictae modum Val. Max. apud V. Belvacensem, at Edd. et MSS. aliter IV. 1.

Exemplo ubi hoc ex. per senatus decretum consul gladium eduxerit Cat. 56. c. exemplo *assumere* Tacit. 68. 9. earum exemplum infra scriptum est (*the Copie*) et Cat. 45. c. Plaut. Mostell. III. 14. *Laudant fabrum atque aedes probant, sibi quisque inde* exemplum *expetunt (a model.)* Paulus Ia. *haeredes solent habere* exemplum *testamenti.* Cic. Att. *epistolam Caesaris cuius* exemplum *ad te antea misi. ad Q. fratrem* II. 14. *misi ad Caesarem eodem* exemplo *literas. vid.* Plaut. Pseud.

Exercebant ingenium, corpus Cat. 2. a. simultates cum hostibus Cat. 9. a. Cic. pro Flacc. *simultates nescio quas cum libertis vestris* exerc. cum illo graves inimicitias Cat. 50. a. victoriam crudeliter Cat. 30. c. sic, *quaestiones, odium, sectiones, accusationes* etc. apud Tacitum alios-que. ambitio magis quam avaritia animos hominum exercebat Cat. 11. a. Virg. *apes* — Exercet *sub sole labor.* patres acerrume vindictam nobilitatis in plebem Iug. 19. a. exercent *vitia* Firmicus in Astron. pag. 204. *E contra poetae quandoque,* exercere, *curas, dolorem, diem.* pro *exerceri* Ovid. 12. Met. 108. Silius 11. 75. Aen. X. 60. *ut monet* Servius. piraticam VI. 25. d. Iustin. VIII. 3. 13. 22. I. 14. Lucret. V. 226. *nunc aurum et purpura curis* exercent *hominum vitam.* exercere scorta Orat. 1. ad Caes. cap. 38. Plautus, *haec nox scita est* exercendo scorto. Catull. *qui vestrum* exercet *amorem.* exercuit *iuventutem suam* Cat. 5. a. exercebant *libitinam* Val. Max. V. 2. 10. et Noster VI. 38. a. ingenium patriae non suae quisque potentiae *exercitabat* VI. 56. c. *cum dativo etiam* Cic. II. Tusc. 69. Iovem Olympium, *eum ipsum cui se* exercebit. *at saepius cum praep.* ad. in *labore, patientia et factis fortibus* exercitando VI. 42. c. lectos et exercitatos in audaciam Cat. 51. a. ex civitate profectos semper ad bellum exercitatos MS. Veget. II. 3. *postrema vox abest a* vet. ed. Par. 1532. et Vesaliensi 1670.

F.

iter Cat. 19. d. Frontin. I. 5. ubi MS. P. pro *Varino*, *Varenio*. alter vero *Varinio* pag. 169. Graeci optionem Carthaginiensium faciunt, *eo sensu quo Terentianum illud*, Vostrum iudicium fecit. i. e. *vobis iudicandum reliquit*. Iug. 81. e. quae pecunia ad Hispaniense bellum *facta* erat VI. 9. sic Spartian. Severo cap. 12. *Magnam partem auri per Gallias Imperator ipse fecisset*. multa nefanda stupra cum virgine nobili Cat. 15. a. Cicero pro Mil. facere *stuprum cum sorore*. Liv. *qui cum Florenia stuprum* fecerat. quibus senatus belli gratiam fecerat III. 14. a. Plaut. Rudent. *iurisiurandi volo gratiam* facias. delicti animo meo Cat. 58. e. et sic Sueton. in Tiber. cap. 35. et gratiam *criminis* fec. apud Livium I. Dec. lib. 3. pactiones de pace aut b. cum hostibus Iug. 44. a. sic Cic. ad Attic. IV. 87. deditionem Iug. 28. e. sic Quintil. III. 8. 16. exercitum argento VI. 2. e. *ut alibi bellum pecunia* fec. i. e. *parare*, notante Seneca Epist. 115. Cicero pro Murena. Caesar *paucis diebus exercitum* fecit VI. 2.

Facies urbis immutata Cat. 32. a. quidnam insolita (i. e. *prospectui*) ostenderet Iug. 53. d. totius negotii varia Iug. 55. a. locorum cum ventis simul mutatur Iug. 80. d. vestigii humani II. 1. a. *Sic facies loci, arboris, stagni, pulveris apud idoneos auctores.*

Facile et aegerrume opponuntur Iug. 85. a.

Facinora impune suscepisse Iug. 34. a. i. e. *admisisse*. Cicero pro Cluentio, *tantum in se facinus* suscipere *conatus est*. et alibi, *fraudem, parricidium suscipere.*

Factio. mos partium popularium et senatus factionum Iug. 45. a. Livius V. 1. *ut seditionem Patavinorum comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse* etc.

Falsis criminibus circumventum Cat. 35. a. Horat. I. Ep. 17. *Mordear opprobriis* falsis. neque ea res falsum me habuit Iug. 10. a. vide Nonium 110.

Fama atque invidia vexabant Cat. 3. d. ἓν διὰ δυοῖν, pro, invidiosa et maligna fama. sic Trogus 8. 3. *ad abolendam invidiae famam*. alium conscientia, alium mala fama et timor animi impediebat Iug. 39. b. *sic* gloria *accipitur apud ISS. nam* gloria *fruens bona legitur* Auth. Col. 1. Tit. 6. N. 6. *ubi pro* facit, Sarisberiensis, fit. *sciat quod ab eo fit* (*qui ordinationem facit*) *pro nihilo esse, sed et is qui contra legem* fit *cadat sacerdotio. sic legend.*

Fascibus correptis Cat. 18. a. *si 'privati tam ponderosa vox, quam graves* fasces *Cons. extitissent* Val. Max. VI. 4. 1. ubi MS. et Ascens. *Cui cum.*

Fatigabat fames II. 8. a. sic Dictys I. 17. neque insomniis neque labore Cat. 28. e. ubi se dolis fatigari videt Iug. 60. a. Stat. Theb. I. 341. *de somno, Grata* laboratae *referens oblivia vitae* MS. Bib. Pub. *fatigatae.*

Fert, si maxume animus, diutius in his locis esse prohibet egestas Cat. 68. a. et, quo cuiusque an. fert, eo discedunt Iug. 58. b. i. e. placet. Sic Ovid. Met. I. 1. *in nova* fert animus. et alibi, *Si modo* fert animus *gradere et scitabere ab ipso*. Lucan. I. 67. Fert animus *causas tantarum expromere rerum*. eodem fere sensu, fert *libido*, apud Terentium

G.

Gratuito malus, ne per otium torpescerent manus Cat. 16. a. *odium autem ex offensa sic vitabis, neminem lacessendo* gratuito Senec. Ep. 105. MS. Bib. P. Cant. *hoc vitabis* et, *aut* gratuitum.

Gravis vir II. 5. e. gravis, *inquit* Isidor. Orig. X. *pro* consilio *et* constantia *dictus, quia non levi motu dissilit sed fida constantiae* gravitate (*lege cum MS. fixa*) *consistit.* graviter et iniquo animo maledicta tua paterer VI 61. a. graviter *fers decessisse Flaccum* Senec. Ep. 63. MS. *moleste, sed ab interprete est.* utrum gravius existumet, i. e. maioris momenti Iug. 26. c.

Gubernator VI. 24. a. *usitatius de navium praepositis. sed et* gubernare *catervas aetas sequior.* sic Modestus pag. 367. ubi MS. B. Pub. omittit *nimium bellicosas*, et post loricas addit, *induebant*, omissa voce *habeant.*

Gulam fregere laqueo Cat. 64. c. *perfregit catena* Tacit. Annal. 6. 14.

Gurgitibus occultis sorbens naufragia VI. 18. a. *liquido sub* gurg. Claudian. R. P. 116. 2 MSS. vero *flumine.*

H.

Habere. En habes virum dignum te Iug. 9. a. Terent. Eunuch. 5. 1. *Salvae sumus,* habemus *hominem ipsum.* pecuniae studium avaritia Cat. 11. a. *ipso rei cuius* studium habet *intellectu contenta* Quintil. Instit. II. 18. eos quam maxime manifestos Cat. 42. e. pro, *teneo.* Celsus III. 18. fere vero *antiqui tales in tenebris* habebant. ea modo in animo habere quibus H. per dolum caperetur Iug. 11. e. Columella: *praedium quum comparare cogitabis, sic* in animo *habeto* uti *ne cupide emas.* Codex Greshamensis pro *quum* reponit *quam*, recte. satis animam retinere Iug. 35. e. *nostri vero qui* satis habuerunt *sine detrimento decedere* Caesar III. B. C. et Tacitus X. Livius II. Dec. V. habuit pro hostibus Iug. 3. e. *pro indigno* Livius I. U. C. dubium III. 8. a. Plautus Captiv. *an tu dubium* habebis *etiam sancte quum ego iurem tibi? Non* habuit dubium *quin procederent* Hirtius et Cicero IV. Acad. ea tum cura maxime intentos habebat Rom. (*faciebat ut animum rebus suis sedulo advorterent.*) quorum vulgus usum L. 14. e. *myrobalano proximum* usum habent Plin. et Cic. Offic. II. parum haec facinora impune suscepisse Iug. 34. e. *templum violare* parum habuisse, *nisi detexisset foede,* Livius. domi eodem cultu quo liberos Iug. 5. a. Terent. *Nunquam illam secus* habui *ac si* etc. nimis liberaliter (*indulgenter*) Cat. 11. d. *Is uti tu me hic* habueris, *perinde illum istic curaverit* Plautus Capt. VI. 64. *munditer* Poen. IV. delicatam Menaechm. sic habuere, alia omnia prona esse Iug. 122. b. (i. e. *existimavere.*) magnam curam in ea cognoscenda VI. 45. b. (*locavi, impendi.*) consilium Iug. 66. c. *sinite me prius prospectare, ne uspiam insidiae sient.* consilium *quod* habere *volumus.* Camerarius *concilio,* male. et Liv. IX. B. P. 26. de Numidia hab. bonum animum Iug. 90. c. Plautus Aul. *Tace, bonum animum* habe Euclio. Imp. consulare Romae Iug. 64. (*gesserat.*) honori non praedae Iug. 34. c. (i. e. *loco praedae!*) *populi curam* VI. 63. b. Gellius XX. 5.

et VI. 60. a. *honestum opponitur multitudini, quia boni pauciores et quasi selecti ut unus e multis.* *Ac necubi aut* honestorum *deficeret copia; aut multitudinis soboles* Sueton. Aug. 46. et Vesp. IX. 6. satis honestas pro meo casu spes reliquae dignitatis conservandae sum secutus Cat. 36. e. honestior *occasio benefaciundi quam ulciscendi* Iustin. 16. 3. 11. non dignos honore honestatos Cat. 36. e. Apuleius VII. Elmenhorst. pag. 194. *tanto pluribus beneficiis* honestares.

Huc (de Vacca op.) praesidium imposuit Iug. 51. a. miti corporibus huc et illuc quasi vitabundi aut iacientes tela agitare Iug. 64. b. libertatem rati *quia huc ire licet atque illuc* III. 11. a. *exterruit Caecina huc illuc ferens arma* Tacit. lib. IV. *cum ex ugu temporis huc* illuc *mearent* Cic. ad Attic. lug. 180. *ne cursum* huc et illuc *deterrima via convertisse arma* IV, 7. a.

Humana atque divina promiscua habere Cat. 12. a. arma quae ille adversum div. atque hum. omnia cepit I. 14. a. Plaut. *dedunt se div. atque hum. omnia in arbitrium* Amphitr.

Humillimus quisque in armis aut militia, nullius honestae rei egens VI. 50. a. cum humillimis ioca et seria agere Iug. 101. a. *homines cum multis rebus* humiliores *et infirmiores sint, hac re bestiis praestare* Cicero de Invent. I. 4. abi MS. pro *infirm.* inferiores.

I.

Iacere aggerem Iug. 41. e. *fideliter* iacere *fundamenta oratori futuro* Quintil. I. 4. abi Sarisber. pro *ipsasque eas* legit *easque ipsas.* et pro, *quae vel sola omni,* quae sola in omni. Lucilius lib. 26. Iugurtha inter alias res iacit, oportere quinquennii consulta rescindi Iug. 11. e. Tacit. 3. iacere *fortuitos primum sermones multasque nec dubias significationes.* Sueton. in Nerone 37. *non mediocres terrores.* Cic. ad Attic. 2. 38. *vera an vana* iaceret. Liv. VI. U. C. *vocem Claudii quam temulentus* iecerat. Tacit. Ann. 12.

Iam pro *hinc.* si paullulum modo nos languere viderint, iam omnes feroces aderunt Cat. 60. a. Iam iam frater (in principio) Iug. 17. c. Aen. IV. 75. Iam iam *nec maxima Iuno, Nec Saturnius hoc oculis pater aspicit aequis.* iam inde a principio belli Iug. 79. e. iam inde *a principiis gentis* Liv. IV. B. Pun. Plautus, Cicero, Terent.

Ianua prohibiti (foribus interpositis nempe) Cat. 29. a.

Ibant. qui quamquam acciti ibant, tamen placuit verba apud regem facere (*nam evocator negotium exponere debuit*) Iug. 108. e.

Ibi agmen paullisper constituit. Ibi (i. e. *quo tempore*) commutatis ordinibus instruxit etc. Iug. 53. e. sic Terent. Andr. ad *flammam accessit imprudentius satis cum periculo: ibi tum exanimatus P.* et in Hecyra *postquam videt paratas nec moram ullam, quin ducat, dari,* ibi demum (pro *tum demum*) *ita aegre tulit.* et Noster, sin Numidae propius accessissent, ibi vero virtutem ostendere Iug. 62. b. ibique, pro *in illis rebus:* Huic bella, caedes etc. grata, ibique iuventutem suam exercuit Cat. 5. a. et Cat 3. d. ad Remp. latus sum, ibique mihi multa adversa fuere.

et VI. 60. a. *honestum opponitur multitudini, quia boni pauciores et quasi selecti ut unus e multis. Ac necubi aut* honestorum *deficeret copia; aut multitudinis soboles* Sueton. Aug. 46. et Vesp. IX. 6. satis honestas pro meo casu spes reliquae dignitatis conservandae sum secutus Cat. 36. e. honestior *occasio benefaciundi quam ultionis* Iustin. 16. 3. 11. non dignos honore honestatos Cat. 36. e. Apuleius VII. Elmenhorst. pag. 194. *tanto pluribus beneficiis* honestares.

Huc (de Vacca op.) praesidium imposuit Iug. 51. a. miti corporibus huc et illuc quasi vitabundi aut iacientes tela agitare Iug. 64. b. libertatem rati *quia huc ire licet atque illuc* III. 11. a. *exterruit Caecina* huc illuc *ferens arma* Tacit. lib. IV. *cum ex equ temporis* huc illuc *mearent* Cic. ad Attic. lug. 180. *ne cursum* huc et illuc *deterrima via convertisse arma* IV, 7. a.

Humana atque divina promiscua habere Cat. 12. a. arma quae ille adversum div. atque hum. omnia cepit I. 14. a. Plaut. *dedunt se div. atque hum. omnia in arbitrium* Amphitr.

Humillimus quisque in armis aut militia, nullius honestae rei egens VI. 50. a. cum humillimis ioca et seria agere Iug. 101. a. *homines cum multis rebus* humiliores *et infirmiores sint, hac re bestiis praestare* Cicero de Invent. I. 4. ubi MS. pro *infirm.* inferiores.

I.

Iacere aggerem Iug. 41. e. *fideliter* iacere *fundamenta oratori futuro* Quintil. I. 4. ubi Sarisber. pro *ipsasque eas* legit *easque ipsas.* et pro, *quae vel sola omni,* quae sola in omni. Lucilius lib. 26. Iugurtha inter alias res iacit, oportere quinquennii consulta rescindi Iug. 11. e. Tacit. 3. iacere *fortuitos primum sermones multasque nec dubias significationes.* Sueton. in Nerone 37. *non mediocres terrores.* Cic. ad Attic. 2. 38. *vera an vana* iaceret. Liv. VI. U. C. *vocem Claudii quam temulentus* iecerat. Tacit. Ann. 12.

Iam pro *hinc.* si paullulum modo nos languere viderint, iam omnes feroces aderunt Cat. 60. a. Iam iam frater (in principio) Iug. 17. c. Aen. IV. 75. Iam iam *nec maxima Iuno, Nec Saturnius hoc oculis pater aspicit aequis.* iam inde a principio belli Iug. 79. e. iam inde *a principiis gentis* Liv. IV. B. Pun. Plautus, Cicero, Terent.

Ianua prohibiti (foribus interpositis nempe) Cat. 29. a.

Ibant. qui quamquam acciti ibant, tamen placuit verba apud regem facere (*nam evocator negotium exponere debuit*) Iug. 108. e.

Ibi agmen paullisper constituit. Ibi (i. e. *quo tempore*) commutatis ordinibus instruxit etc. Iug. 53. e. sic Terent. Andr. ad *flammam accessit imprudentius satis cum periculo: ibi tum exanimatus P.* et in Hecyra *postquam videt paratas nec moram ullam, quin ducat, dari.* ibi demum (pro *tum demum*) *ita aegre tulit.* et Noster, sin Numidae propius accessissent, ibi vero virtutem ostendere Iug. 62. b. ibique, pro *in illis rebus:* Huic bella, caedes etc. grata, ibique iuventutem suam exercuit Cat. 5. a. et Cat 3. d. ad Remp. latus sum, ibique mihi multa adversa fuere.

Idonea. utris et alia aquae idonea portari (*capacia*) Iug. 78, a. *raris occurrit.* quod ubique apud socios, aut hostis idoneum (*imitatione dignum*) videbatur cum summo studio domi exsequebantur Cat. 57, a.

Igitur. *ex quo genere* (Soloecismorum) *an sit* igitur, *in initio sermonis positum, dubitari potest,* inquit Stephanus. *at vero initio clausulae apud Sallustium in Cat. vicies occurrit,* secundo vero loco, *semel tantum. in* Iug. 52 *vicibus,* in 2do *semel.* in Fr. vero 8, et *secundo loco* 6. initio *etiam apud* Plautum in Mercat. II. 3. 20. Capt. IV. 2. 91. Bacch. V. 1. 22. Mil. III. 1. 169. Stich. I. 3. 49. Terent.

Ignara lingua commercia prohibebant Iug. 21. c. (ignota.) sic Tacit. II. 13. *per occulta et vigilibus* ignara. et Hist. III. 74. *regio hostibus* ignara Iug. 56, d. *more humanae cupidinis* ignara *visundi* Iug. 93. a. Agell. 8. 12. et Dictys II. 37. *inde Nonius,* ignarum, *quod nesciat cum ut sit incognitum. ex quibus verbis veram lectionem depromsit Mercerus, quod nesciantur, aut sit incognitum.* Virg. X. 706. ignarum Laurens *habet ora Mimanta. quamvis aliter Pierius. Interpres per,* ignorantem se tali loco moriturum, *inscite vertit. credo quia* Rhetus et Abaris ignari *dicantur, sed dispar ratio, nam somno sepulti erant.* Eclog. 9. *Rara per* ignaros *errent animalia montes.* Sic enim Codex Romanus. Ovid. VII. Metam. VI. 404. *Iamque aderat Theseus, proles* ignara *parenti.* ignarus *et incautus* παθητικῶς *accipi probat* Muretus II. V. Lect. 11. Apuleium *sic locutum censet* Sciop. *in suspecit. Lect.* lib. IV. epist. 12. *e contra,* ignotus *pro* ignarus, Naevius Lycurgo: *ignotae iteris sumus tute scis.* Cicero: *atqui illi artifices corporis simulacra* ignotis *faciebant.* Plaut. Menaechm. II. 2. 19.

Ignavi atque boni fama impari Iug. 61. e. sic ignavus miles ac timidus Liv. V. U. C. ignavissimi et *fortiss. oppon.* Cat. 12. e. Donato *ignavus est qui non est perseverans.* neu nomina rerum ad ignaviam mutantes, otium pro servitio appelletis III. 9. b. *huc respexit* Tacit. Ann. III. 35. *frustra nostram* ignaviam *alia ad vocabula transferri.*

Ignoratus nocturnis et aviis itineribus Iug. 58. e. Tacit. Annal. 20. *nisi servili habitu per tenebras* ignoratus *evasisset.* et alibi. *et Horat. ars* ignorata, de Arte. ignorati *uteri triste experimentum* Plin.

Ignoto atque horribili sonitu repente exciti Iug. 104. e. *verba obscuriora et* ignotiora Quintil. VII. 4. 9.

Illustria magis magisque in aperto sint Iug. 5. a. Cic. Lentulo: *haec vides quanto expressiora quantoque* illustriora *futura sunt.* Colum. lib. I. *balnearia usque in vesperum* illustria.

Imagines. veteris prosapiae ac multarum imag. Iug. 87. e. Valer. III. 4. *generosissimarum* imaginum *foetus.* ubi MS. pro, devoluti, *revoluti*, pro, ut primum, *ac prius.* et sic Ascens. denique om. *foetus.*

Imitari quam invidere bonis Cat. 57. a. *Manlius eras cum Senones praecipites agebas, postquam mutari* (MS. B. Pub. et Ascens. imitari) *coepisti, unus factus es ex Senonibus* Valer. VI. 3. 1.

Immane quantum animi exarsere III. 10. a. eorum animum flexit VI. 48. e. oppon. *mansueto* a Cicerone L. de Invent. *immanis* animo Ovid. VIII. Met. 117. avaritia Iug. 34. e. *quaestus* Cic. 5. Philipp.

Immaturo tibi vita erepta est Iug. 17. d. *filius* immaturus *obit* Horat. 2. Serm. Sat. 8. et, *iter* imm. *mortis* Propert. III. Eleg. 7.

Immensa gula VI. 63. b. in immensum pertinens collis Iug. 52. e. immensum editus (mons saxeus) Iug. 97. d. aucto mari III. 5. a. immensus *est Deus*, inquit Isidor. VII. 1. *quia cuncta concludit*, *sed omnia intra eius omnip. coarctantur. sic* Vulcanii et Breuli edd. *supple ex* MSS. B. Pub. Pembr. et Coll. Trin. *concludit*, ipse a nullo *concluditur*, sed etc. *paulo superius immortalis sicut de eo scriptum est qui solus habet* imm. *quia in eius natura nulla est commutatio. pessime cohaerent ista. tu insere cum* 3 Codd. MSS. incommutabilis *quia.* *ac* MS. Coll. Trin. *paula variatione, quia incomm. in eius.*

Imminuerat. quamvis tempus imm. mora comitiorum Iug. 48. a. mente paullulum imminuta Iug. 69. a. Imm. et amplificare *contraria* Cic. 4. Acad. *plebis opes* Cat. 40. a. et VI. 55. e. *eodem sensu* imm. *summam* Cic. V. Verrin.

Immissum a Cic. Tarquinium. *delegatum* Gallicus interpres, *ego per* subornatum *potius redderem, quoniam in malam partem accipitur. quo significatu* delegatus *apud idoneos auctores non occurrit.*

Immoderata, incredibilia, nimis alta cupiebat Cat. 5. b. incendium vero crudele, immoderatum putabat Cat. 49. a. Cic. ad Attic. 13. 28. *superbum, crudelem*, immoderatum fuisse.

Immodicus animi VI. 7. c. immodicae *notatur avaritiae* Martial. II. Epigr. 56. at MSS. Cod. Corp. Christi pro *notatur*, *laborat.*

Immunes apud Iugurtham habebantur Iug. 94. a. vectigalium *privatos* immunes, *socios vectigales habemus*, Cic. Offic. III. 65.

Impar materno genere Iug. 11. a. et Iug. 116. a. Cic. *Marco benevolentia* impar. impari fama Iug. 61. e.

Impediebat a vero bonoque Iug. 32. e. Plin. X. 63: *impedit partus quosdam ab opere.* Iug. 85. a. fuga Iug. 105. a. a bonis negotiis, *pro*, occupatus (*quo sensu rarissime*) VI. 51. a. prospectu *impedito* Iug. 81. d. *impedimenta* parabant per socios Iug. 44. a. sic, *nisi quid impedimenti in via passus est*, Plin. epist. XII. lib. II.

Impensius modo legatos supplices mittere Iug. 51. c. diffidens rebus suis Iug. 78. a. nunc nunc *impensius* unge Pers. VI. 59. Codex noster melius, *nunc, nunc iam.* uror impensius, Catullus.

Imperandum. passive. Cum ipse ad imp. Tisidium vocaretur Iug. 66. e. (i. e. *ut imperaretur.*) *Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis:* i. e. dum ei incantatur, inquit Servius; et, exsuperat magis, sic, *uritque videndo, aegrescitque medendo* 12. 4. 6. ubi Petrensis, *exuberat.* Cic. IX. 25. *Nunc redeo ad imperandum vel ad parendum potius: ita enim antiqui loquebantur.* Horat. I. Ep. 5. *Haec ego procurare et idoneus* imperor et *non invidus.*

Imperio servili plebem exercere I. 2. b. Vid. Donat. in Andr. *nunc est Procos. cum* imperio, *i. e. cui nominatim dabatur Imp. P. R. Festus.* Cic. VI. Verrin. Plaut. Trucul. 3. 55.

Importunissima genera hominum VI. 48. e. *qui circumstantiarum rationem in actionibus non habent, molesti, odiosi.* quantum importuni-

Inde, pro, *deinde*. sanguinem circumtulisse, inde aperuisse consilium suum Cat. 23. a. Liv. *ab his impetum fieri*, inde *eos praedas agere*.

Indicio eorum comprobato Cat. 51. a. Vulturcii convicti Cat. 61. e. Iuvenc. lib. II. Luc. 7. *ille prophetarum socius* (at membranae optimae notae, solus) *transcendere viris indiciis veteris scripti promittitur olim. Idem codex pro* a tempore *habet* ad tempore; *male*.

Induciae. per inducias fecerunt, i. e. *induciarum tempore* Cat. 52. e.

Induxit cohortem Pr. in medios hostis Cat. 70. e. *sic Livius saepe*. in animum induxerat, laborare, vigilare Cat. 63. e. (sibi persuaserat, ut.) aliquando sine *in*. Terent. *possum equidem* inducere *animum ne aegre patiar*. idem: *nunquam te aliter atque es in animum* induxi *meum*.

Industrios, modicos etc. Iug. 87. a. Valer. M. *industriosum* pro *ignominioso reddidit* III. 4. 2. ubi MS. *exule. Demarato natum*. et pro *prospero* habet *ipsum* c. s. eventum. caeterum *pro inviso* abest; non male.

Infensi intentique sine tumultu manent Iug. 61. e. infesti *intentique* Gellius 7. 3. MS. vero Pembr. *infensique*.

Infesta regi plebes Iug. 38. a. *adversariis* Valer. VIII. 101. *ubi omittit voluminis* Vincentius Belvac. *ut olera animalia* infesta *non generent* Pallad. MS. C. Christi, *inimica*. alter Codex cum Vulgg. facit.

Inflexit animum immanem VI. 48. e. Virg. *inflexit sensus*.

Ingenia. Sceleris magnitudo omnium ingenia exsuperat (*solertiam in poenis excogitandis*) Cat. 53. a. negotia quae ingenio exercentur Iug. 4. a. pro, *naturâ cuique insita*. multo maxume validus Iug. 6. a. muliebri I. 7. e. Ennius: *animum geritis muliebrem*. Cic. *muliebre bellum*, pro Coelio. Plautus Milite: *muliebris fides*. loci III. 13. a. Gell. I. 9. *de oris et vultus* ingenio. et sic MS. Pembr. *ingenium soli* Plin. 14. 1. *lactis* Gell. 12. I. et sic Pembr. Cod. bonum i. e. *morigerum* Iug. 84. e.

Ingenita sanctitas regii nominis VI. 16. e. *ingenitum corpori virus exitiale serpentibus*, Plin. 7. 2. 5. *nobilitatis* Ovid. ad Pison. Seneca ep. 11. *infixum et ingenitum*.

Ingens belli animus (i. e. *militiae*, *ut oppos. domi*) Iug. 67. a. sic Velleius 1. *modicus virium*. Tacit. Ann. 1. *foemina ingens animi*. sic *trepidus*, *refertus*, *completus*, *vacuus*.

Ingenuus civis Cat. 61. b. sic etiam Seneca Ep. 9.

Ingredientem eadem Iug. 46. a. (*aggredientem*.)

Inimicitias exercere Cat. 54. e. Seneca: *habere amicum vult si ob nihil aliud, ut* exerceat *amicitiam*. Ep. 9.

Initiis bonis malos eventus habuere Cat. 11. a. omnia mala exempla ex bonis initiis orta sunt Cat. 55. e. Cic. cum praep. *in*, de Orat. 60. in *initio accusationis exanimatus sum*. et sine praep. pro Rosc. *Iste qui initio proditor fuit*. MS. B. P. pro *igitur initio* habet *igitur in initio* Cat. 2. a. male. *nam Sallust. vicies utitur hac loquendi forma, et semper sine* in.

Iniuriam solvere aut mori per virtutem I. 7. a. sic solvere *morte servitium* Dictys Cretensis V. 16. 214.

Sallust. *eodem tempore.* Serv. ad Aen. XI. 543. *inter se amant.* Cic. *sesquipede* inter se *distantes*, MS. om. *sesquipede* Colum. V. 6.
nterponit fidem suam Iug. 37. e. sic, *moram interp.* Valer. 6. 4. ubi Hack. ed. *omittit. Virga solum quo insistebat* denotavit. MS. *denotatum.*
ntestina bella Cat. 5. a. *oppon. externo* a Tacito Ann. 16. 23. *ut ab externis rumoribus* intestinum *scelus obscuraretur.*
ntrorsus prima Asiae B. est VI. 16. a. *Pontum* Tacit. H. 2. 81.
ntutam Remp. quousque patiemini I. 15. b. Livius, *castra Gallorum* intuta, *neglectaque ab omni parte.* intutum *est scribere stylo* Plin. 37. 14. amicitia II. 42. obsidio h. Iug. 68, intuta *moenium* Tacit.
nvaserat uti tabes plerosque civium animos Cat. 38. a. Cic. III. Offic. 43. *pestis hominum vitam.* regnum animo iam Iug. 23. e. invaserat in animo, Florus. Iug. 37. a. *in fortunas alicuius* Cicero II. Phil. 75. *in oculos* Plaut. Asin. pro aequitate etc. superbia invasere Cat. 2. c. Varro apud Nonium, *tanta porro* invasit *cupiditas honorum plerisque.* pro, *incesserat.* Plaut. Liv. Cic.
nvenio, pro, acquiro. gloriam ex culpa Iug. 99. e. ex quo illi gloria opesque inventae Iug. 73. a. sic Terent. *Utinam tam aliquid* invenire *facile possis, quam hoc peribit.* vid. ibi Donatum. et sic Tacitus, Plin. Cic. aliique innumeri.
nvidia. in invidia res erat Iug. 27. a. Cic. ad Attic. II. 24. *Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus* etc. quam sententiam alibi exprimit per, *habet haec res invidiam.*
nviolatos sese fore Iug. 28. a. *Helenam* inviolatam *eripiunt*, Dares. Codex Sidneiensis, *non invitam;* male. nam infra dicit *illam moestam,* legend. f. *invitam.*
nvitant domos suas Iug. 78. e. sic, *somnos*, Horat. *culpam*, Ovid. se cibo vinoque IV. 12. a. *invitavit sese in coena plusculum*, Plaut. Amphitr.
nultum tantum scelus relinquendum Iug. 114. a. Cic. I. Verrin. *impunitae atque inultae.*
ioca atque seria cum humillimis agere Iug. 101. a. posse versus facere, iocum movere Cat. 26. e. Persius VI. *agitare iocos.* ubi MS. habet, *primordia vocum.*
ipsa. (per se.) natura serpentium ipsa perniciosa, siti magis quam alia re accend. Iug. 94. c.
irritamenta gulae, salem etc. Iug. 94. e. Tacit. Hist. 2. 62.
irrumpere Cirtam Iug. 27. e. Veget. III. 19. *conturbatis facilius hostis incumbit.* sic Edd. at MSS. *imperatos irrumpit portam.* Iug. 62. a.
Ita *saepe pro* itaque *et* igitur; *eadem forma apud* Cic. III. de Fin. Ita fit *ut quod bonum sit, id etiam honestum sit.* neque quietibus sedari, ita (*adeo*) conscientia vexabat Cat. 15. e. postquam eos impeditos ramis arborum, atque ita disiectos circumveniri vident Iug. 57. a. Arnob. 219. *ma habere venalia*, prius *sumere atque* ita *praestare.*
Iter maturavere pergere Iug. 81. a. Terent. Hecyra I. 2. *pergam quo coepi* iter. *Pergere* iter *ambitione ac periculo vacuum.* Tacit. 4. et Val. Flacc. IV. et lib. V.

Loco praedae aestimantur I. 12. e. *sibi mortem* loco *immortalitatis futuram* Hegesipp. 7. ad id locorum talis vir (*ad id usque tempus*) Iug. 67. e. facies cum ventis simul mutatur Iug. 80. e. *antequam Vesuvius faciem* loci *verteret*. Tacitus.

Loquax magis quam facundus VI. 9. a. Gell. I. 15. ubi Pembr. pro imitari *ascribit*.

Luces VI. 9. e. (i. e. *dies*) lux *fere poëtarum*. *natali die mihi dulcior haec* lux, Iuvenal. Codex noster, *carior*. *in plurali rarissime*. Cicero in Arato: *Illae quae fulgent* luces *ex ore corusco* (*illae stellae*.) *multis ante lucibus* i. e. *diebus*, Ovid. II. de Ponto. *Festae luces*, Horat. IV. Od. 6. et alibi. vid. Macrob. I. Sat. 17.

Luctuosam victoriam hostibus relinquere Cat. 68. e. *fratris miseras et luctuosas preces*, Cic. ad Attic. III. 60. *dederunt Hesperiae mala* luctuosae, Horat. III. Carm. Od. 6. *gemitus virorum*, luctus *mulierum* VI. 48. e. *muliebrem tollite* luctum, Horat. Epod. 16. *et gemitus toto foro*, Cic. 2. Philipp. 89. *et gemitus si abiectus*, *si flebilis*, *is qui se dederit*, *vix eum virum dixerim*, II. Tusc. 97. sed et *luctus de viris*, Cic. ad Curium 7. 29. et *gemitus de foeminis dicitur*, Ovid. Metam. VII. 843. *et subito gemitus inter mea verba videbar Nescio quos audisse*. (nempe uxoris.)

Ludificare consulem belli modo, modo pacis mora Iug. 40. e. *ludificati incerto* proelio Iug. 54. e. Terent. Eunuch. *Tu me hic etiam nebulo* ludificabere. Plaut. Amphitr. *qui* ludificas *dictis delirantibus*, et alibi saepe. *Quo puerorum aetas improvida* ludificetur. Lucretius, Livius, Tacitus, Cicero, Silius.

Luxus. non se *luxu* neque inertiae corrumpendum dedit Iug. 6. a. vide Gellium IV. de his dativis. hac forma utitur Caesar, *casu* et *consensu*, *receptu*, *magistratu*. Tacit. etiam Hist. II. 71. *luxu et saginae mancipatus*. Sic *nisu* apud Nostrum. Unde merito vapulat Priscian. qui poetas hoc metri caussa fecisse asserit. ut, *concubitu indulgent*. apud Virgil. *Victu invigilant*. *oculorum subdere visu* Lucret. 5. 1. in plurali Lucan. X. 110. *Nondum translatos Romana in saecula* luxus. et sic membranae B. P. Prudentius Psychom. 430. *nimis pro* luxibus *aevi*. sic veterrimus C. Christi Codex. Heinsii ed. *dulcibus*, cum qua etiam facit Codex Bib. Pub. MS.

Luxurioso otio esse Iug. 100. e. *sic luxuriosus amor* Ovid. II. de Remed. *cultus* Quintil. 8. *frumenta* Cic. de Orat. *laetitia* Liv. *pabula* Plin. 17. 4.

M.

Machinata fames II. 5. a. Apuleius 67. 5. *ex ea salutem operi machinatam*. *cum machinato strepitu* II. 7. e. indicium illud ab Autronio *machinatum* Cat. 49. e.

Magnum mare Iug. 21. b. ubi mare magnum esse et saevire ventis coepit Iug. 80. a. Lucret. II. 1. *Suave mari* magno *turbantibus aequora ventis*. pro *tumido*. et lib. VI. *Fluminibus* magnoque *mari*, *cum frangitur aestu*, licet haec vox non semper denotet *mare ventis agita-*

tum et, ut Plautus, *plenum undarum*, sed quod Graeci per ἅλα δῖαν efferunt, sic enim vertit Livius Andr. apud Festum et Ennius apud Cic. L de Divin. et sic apud Virgil. Aeneid. *volat ille per* aëra *magnum*, ad Homeri ἀέρα βαθεῖαν quam proxime accedit.

Magnifica civitas Cat. 52. a. *omnium istarum civitatum quas nunc* magnificas *ac nobiles audis.* MS. *vides.* Seneca Ep. 91. Iugurtham magnificum ex Auli socordia Iug. 58. a. i. e. *iactantiae et ostentationis plenus.* sensu non adeo pervulgato. Livius 1. U. C. *exercitu victore reducto ipse cum factis vir* magnificus *tum factorum ostentator haud minor.* Terent. Eunuch. *ineptias et magn. verba.* in otio vel magnifice vel molliter vivere copia erat Cat. 17. e. Cic. Offic. 1. *Haec praescripta servantem licet graviter*, magnifice, *animoseque vivere.* (in bonam partem.) ubi om. MS. Codex B. Pub. *ubique vivere atque etiam*, et alius Cod. pro *tum* habet *nisi quam plurimis.*

Mala fama et timor animi impediebat Iug. 39. b. Terent. Phorm. *quod habes, ita ut voluisti, uxorem sine mala fama.* post malam pugnam ab rege defecerant Iug. 60. d. (i. e. *pugna commissa, non diis, non viribus aequis.*) *pugna* mala *Lacedaemoniorum in Leuctris* Cic. de Div. Tacit. Annal. 15. 28. *ducere manipulos atque operire reliquias malae pugnae imperavit.* mal. artium (*factionum*) Iug. 45. a. sic *mala aetas* Aulul. 44. *ambitio mala* Horat. 2. Serm. Sat. I. 17. *gaudia* Aen. VI. 54.

Mandata brevi conficit Iug. 12. e. *legationem et* mandata *conficere* Cic. p. Plancio 23. Plaut. Cist. *nemo exibit: omnes intus* conficient *negotium.* Caesar: *quae quidem res ad negotium* conficiendum *maxume fuit opportuna.* sic *bellum* Cic. Tacit. *cursum, diem, exercitum, facinus, famam, malum, munus, nuptias* etc.

Manibus proelium facere (i. e. *cominus pugnare*) Iug. 61. e. iniurias suas manu vindicaturum Iug. 23. e. i. e. *vi.* vide Broukhusium ad Propert. III. 16.

Manifesti rerum capitalium Iug. 61. e. Plautus Trucul. I. 2. 29. manifestam *mendacii*, mala, *te teneo. Spirantem ac vitae* manifestam *advertere pastores* Tacit. 12. *delicti*, idem.

Mari secundo prima Cyrene est Iug. 22. b. (i. e. *proxime.* vid. Orosium III. 2.) placido III. 5. a. Virgil. *Cum placidum ventis staret mare.* quod ex Theocriti ἦν δὲ γαλάνα expressum. Id quod deferbuit, *stare* dicitur. Horat. II. 4. 68. *Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis Corycioque croco sparsum* stetit. maria montesque polliceri Cat. 24. a. sic Terent. *montes auri* Phorm. I. 2. Plaut. Mil. 4. 2. 73. *montes argenti.* Gr. θάλασσα ἀγαθῶν, χρυσίου πόντος.

Maturabat fugam I. 21. e. sic Virg. caussa facinoris maturandi Cat. 15. e. maturandum putabam I. 12. e. sic Dares cap. 30. *de his aliquem mittendum esse* (*quo id sine suspicione fiat, celerius*, maturandumque *esse*), *animadvertisse Priamum iratum.* verba uncis inclusa in textum adduco ex fide Codicis Sidneiensis.

Media autem planities deserta, penuria aquae Iug. 52. e. Media *est nobis via.* Virg. Eclog. 9. 59. MS. tamen Codex Petrensis habet *omnis.* per media eius castra palam transire Iug. 115. e. Apul. M. 10. 256.

in medium consultare Fr. IV. 9. a. pro *in commune.* sic Virgil. Aen. II. 67. *Consulite in* medium, *et rebus succurrite fessis.* et Georg. *In* medium *quaerebant.*

[M]emorare. de quo paullo ante mem. Cat. 27. e. Tacit. lib. II. *cuius de potentia* memorabo. *memoria* digna Cat. 4. c. sic Valer. V. I. 2. sed MS. *dignum honore* memoriae.

[M]ens aliena (i. e. *aversa a Reip. bono*) Cat. 58. a. longe mihi alia mens est, pro *sententia*, Cat. 58. a. *una* mens *omnibus* Georg. IV. i. e. *voluntas.* et, *nostram nunc accipe* mentem, Cic. pro Murena. *ut vestrae* mentes *atque sententiae cum P. R. voluntate consentiant.*

[M]erces. illis quieta movere magna merces videbatur Cat. 22. b. Dictys: merces *pacis, quo redimitur,* 2. 18.

[M]erito illis accidet quicquid evenerit Cat. 55. e. *magis suo* meritò *quam fortunae beneficio magnum,* Valer. 8. 15. 2. MS. vero, *omnibus virtutis muneribus.* meritos in proeliis more militiae donat Iug. 58. a. Tacitus Annal. I. cap. 6. *Nuncianti Centurioni, ut* mos militiae, *factum esse quod imperasset.* Ovid. I. Amor. Eleg. 15. Praemia *militiae pulverulenta sequi.*

[M]etu perculsi Cat. 6. a. imperium agitabant beneficiis magis quam metu Cat. 9. e. suo quisque pericula metiri Cat. 32. a. *duplex est,* inquit Quintil. VI. 3., *quem patimur et quem facimus.* si peior metu vestro fuerit (*quem vobis incusserit Sylla*) I. 4. e.

[M]ilites *nisi frequentibus exercitiis praeparavisset ad proelia* VI. 10. e. ex Vegetio I. 9. ubi MS. *Sallustius memorat,* omisso *hoc.* et pro *sese, se.*

[M]ilitia. domi pericula, militiae advorsa fuere VI. 3. a. et Cat. 5. e. etc. [V]aler. IV. 4. 11. *indigentia* domi *publice impensa funera.* MSS. pro *domi,* domestica. et sic Asc. at in Daniel. et 2 Pigh. *indigentia domesticae impensa funera.*

[M]inari interdum ferro Cat. 24. a. *Quum vehementius fremerent, ac ferro quoque* minarentur, Lamprid. in Severo 54.

[M]isceri ac mutari omnia Cat. 2. b. Cic. pro Roscio: *ita ruebant in tenebris omniaque* miscebant. Locutio a Graecis nata. Aristoph. in [E]quit. τὴν βολὴν κυκήσω. et Eupolis de Pericle: Ἤστραπτ᾽, ἐβρόντα, [ἐξ]υνεκύκα τὴν Ἑλλάδα. *fulgur ciens tonitruque* miscet *Graeciam.* Phaedr. 2. *Procax libertas civitatem* miscuit. et *de temporibus anni* Boët. [M]et. 6. *Nec quas ipse coërcuit* misceri *patitur vices.*

[M]iserabile multo maxume visum est imperium P. R. ea tempestate Cat. [3]6. a. facinus miserabile Iug. 57. e. miserabilis *reus,* Florus III. 29. *Hinc terrigenae facinus* miserabile! *fratres Inter se strictas conseruere manus,* Ovid. Epist. XII. *quotiesque subit* miserabile *bellum* Epist. III. miserabile *corpus,* idem 21. pro *macie et aegritudine confectum.* Virgil. V. Eclog. 5. *Eventus tamen belli minus* miserabilem *dimicationem fecit,* Livius I. U. C. *turpiter et* miserabiliter *perituri,* Valer. 6. 11. ubi MS. *in acie gaudio exultabant.* et sic Ascens. pro quo [Vi]rg. utitur *miserabile* Aen. XII. 68.

fortuna ferat populi, *sed dicere* mussant, Aeneid. II. 345. Codex Petrensis, *petat populi.*

[M]utare res inter se instituerant Iug. 21. b. pro *permutare.* Virg. Eclog. *Nec nautica pinus* Mutabit *merces.* Colum. lib. X. *dum viridis aetas pulchritudinem corporis conservat*, *aere* mutandi sunt. et 7. 1. Horat. II. Serm. Sat. 7. *Uvam furtiva* mutat *strigili.* eaque mutare cum mercatoribus advectitio Iug. 48. e. cunctaque praesenti ignavia mutatis III. 11. e. *felicitatem cum calamitate* Boeth. III. Pros. 5. et sic MS. B. Pub. fidem Iug. 61. e. fallere. ut Terent. Phorm. *Nequeo exorare ut maneat et cum illo ut* mutet *fidem triduum hoc.*

N.

[N]avi fecerant imperata Iug. 79. d. Cicero pro L. Manil. *homines navi et industrii.*

[N]ecubi i. e. *ne alicubi.* cavere tamen necubi hosti opportunus fieret Iug. 59. b. Liv. necubi *hosti aequo loco se committeret.* Varro R. R. I. 45. *si erunt imbres secuti, videndum* necubi *aqua consistat.*

[N]ecessitate rerum coactus Iug. 52. a. *necessitas* pro *necessitudine* Cic. pro Sulla: *si nostram in accusatione sua* necessitatem *familiaritatemque violasset.* falsus itaque Charis. pag. 76. necessitudo impendet nobis eadem Cat. 68. c. et 68. e. pro *necessitate.* Sempron. Asellio lib. 4. *non decertare nisi summa* necessitudo etc. pro *necessitate.* Varro modio: *asse pulmentarium sedeas*, *quo natura aurigatur non* necessitudo. Sisenna: necessitudine *calamitatis inductum.*

[N]efanda facinora fecissent Cat. 52. e. neque sanctum aut nefandum quicquam fuit irae barbarorum VI. 31. a. hunc locum respexit Tacitus Hist. III. 33. *diversae cupidines*, *et aliud cuique fas*, *nec quidquam illicitum.*

[N]egotium. si quem ex illo globo nobilitatis ad illud aut aliud tale negotium mittatis Iug. 87. e. Plautus Pers. I. 1. 21. *negotium ferreum.* de servo, quod alibi *luteum* neg. *Negotiosus* prudentissumus quisque Cat. 8. e. Plautus Mercat. *Quia enim* negotiosi *eramus nostris negotiis.*

[N]emo omnium Iug. 58. b. et 58. e. et VI. 54. a. et Cicero. nemo tam egregiis factis erat Iug. 67. e. bonus nemo volet VI. 5. a. sic Livius.

[Ne]que. ubi *neque* agros vastari *et* eos qui primi aderant vident etc. Iug. 72. a. ubi *neque* epistolam reperit et rem cognovit Iug. 74. a. et Iug. 77. a. uti neque vos capiamini et illi frustra sint Iug. 87. d. eodem modo *nec* apud Plin. P. cap. 70. neque vero Cat. 4. a. Quintil. II. 17. [s]ic in eadem sententia Iug. 104. e.

[Ne]quiores. eo se munitiores, quo illi quibus imperitant *nequiores* (*infirmiores*) fuere VI. 32. e.

[N]ihil. Senatus nihil sane intentus (*non.*) Plaut. Mil. *Nam postquam exierunt porta*, nihil *cessarunt illico* — *Obscurari atque amplexari inter se.*

[Ni]mis alta Cat. 5. b. *mediocria malle quam* nimia, Seneca Ep. ubi MS. [i]ta *vitaliaque*, utiliaque.

umerus. ex suo *numero* legatos mittit, i. e. ex *sua factione, aut grege*, Cat. 34. a. et Cat. 43. e. numero priores (*plures*) Iug. 54. e.

utu Deorum cuncta portendi Iug. 97. a. pro *dantis propensa voluntate, quae nutu declarari solebat. Annuit, et totum* nutu *tremefecit Olympum.* Virgil. Nutus *tuus potest hominem summo ingenio, incolumem in civitate retinere.* Cic. ad Brutum lib. II. 22. Nutus (Scipionis) *pro decretis patrum, pro populi iussis esse.* et pro Quint. *Si fas est respirare Quintium contra* nutum, *ditionemque Nevii.* iungitur cum *arbitrio* et *auctoritate* apud eundem de Orat. cum *voluntate* Ep. 3. 10.

O.

b Remp. fuso sanguine (i. e. *in salutem Reip.*) III. 2. e.

blivio abstulit VI. 36. a. obliti estis. Cic. III. Philipp. *Nos post exactos reges servitutis* oblivio *ceperat. in* obliv. *venire*, Decl. in Sall.

blonga mapalia Iug. 21. c. (i. e. *longa.*) Liv. *Falarica missile telum hastili* oblongo.

bscuratum nubibus coelum Iug. 42. c. Virg. III. Aen. 18. obscurant *aethera pennis.* XII. Aen. obscuratque *suam per iussa silentia famam.* Lucan. IV. 718. ubi MS. *incaute ex hoste videri. Hexapylo post solis occasum iam* obscura *luce invecti*, Liv. IV. B. Pun. Ex lubidine magis quam ex vero celebrat obscuratque Cat. 8. d. Plaut. Trin. obscuravit *pectus tuum amor.* obscurat *honorem* Codex MS. Sedul. lib. 2. §. 1. natus haud obscuro loco Cat. 24. a. *Pompeius humili atque* obscuro *loco natus* Cic. 7. Verrin. Liv. *genere ortus*, VI. B. Pun. qui demissi in obscuro vitam agunt Cat. 54. a. *Si in tanta scriptorum turba mea fama in* obscuro *sit* Liv.

bsequela. regi per obsequelam orationis graves carique (*f. grati*) II. 6. d.

bservare legem et *negligere* opp. Cat. 55. e. ad Herenn. 29. a. *latronum leges dicuntur quibus pareant, quas* observent.

bsidunt pontem Cat. 46. a. Lucret. IV. Obsiditque *vias oculorum.* et alibi. multa enim verba apud antiquos duplici coniugatione praedita legimus, v. g. *littora fervere flammis* Virgil. Aen. IV. et Lucret. V. apud eundem *fulgere cum coeli* etc. sic *rido, irrido.*

bstat vita caetera eorum huic sceleri (*nempe ne in eos propter hoc admissum gravius aliquid statuatur*) Iug. 61. c.

bstinatis animis perditum eunt Cat. 37. b. *Adversus quae omnia* obstinato *animo Appius (tanta vis amentiae verius quam amoris) mentem turbaverat*, Livius III. U. C.

btinebam statum meae dignitatis Cat. 36. a. ad obtinendas Hispanias Cat. 19. a. obtinendi *imperii tempus excedere* Valer. V. 43. ubi MS. pro *ductus*, inductus.

bvenit Italia Scipioni Iug. 29. e. pro *sortito contingere.* sic loquuntur Liv. Cic. Varro, Quintilianus.

bviam ire hostibus Cat. 6. a. *properare malo et* ire *sententiis*, Dictys I. 19. 2. 1.

Occanuerunt cornicines I. 18. a. sic Tacitus II. occanere *cornua.* ve teres enim saepe praeter. a praesente deducere solebant. ut, *Quae a* *haereditatem patris accederat.* Pompon. lib. I. *Senatus consultorum* Cato in Orat. de B. Carth. *aures nobis callisceruut ad iniurias.* in apud Ciceronem de Legibus II. *neglegerit auctoritatem.* Aem. Macer Annal. 16. et apud Cic. Phil. 13. *sini.* apud Terent. Andr.

Occepere socordius ire IV. 14. a. Dictys.

Occulta pectoris patefecisse Iug. 121. e. Tacit. I. *praemisso Caecina ut* occulta *saltuum scrutaretur.* ex occulto invadit Iug. 63. a. Plin. IX. 42. VI. 31. a. *Pastinaca latrocinatur* ex occulto.

Oceani et nostri maris Iug. 20. a. usitatius in neutro, *eum mare se-quitur, si Capro et Probo fides.*

Oculi foedi Cat. 15. e. Tibull. II. 6. *Nec lachrimis* oculos *digna est* foedare *loquaces. foedi* hoc in loco *crudeles.* Terent. Eunuch. V. *Pro fidem Deum facinus* foedum. Virg. *vocat famam Deum* foedam. Cic. *Nihil miserius, nihil perditius, nihil* foedius, Ep. ad Attic. VIII. 155. Plaut. Amphitr. foedant *et proterunt hostium copias.* eodem sensu qua *oculi liventes,* Claudian. *maligni,* Virg. *truces,* Seneca Oedip. *immites,* Ovid. Met.

Odore foeda eius facies (*Tulliani*) Cat. 64. b. Celsus 7. 29. *solet etiam evenire, ut is infans humore distendatur, exque eo profluat foedi* odoris *sanies.* Cic. II. de N. D. 150. *intolerabili odoris* foeditate *in-sectantes depellunt.* Amomum et alii leves odores gignuntur VI. 18. e. Graece ἡδεῖς, his opponuntur *graves, βαρεῖς, acres et vehementes.* Sal-masius ad Solin. pag. 360.

Offensa lenius streperent scuta Iug. 99. a. Ovid. Epist. 13. *Pes tuus* offensus *limine.*

Officiis servilibus intentum Cat. 4. a. Seneca Epist. 77. *Ut primum iussus est fungi servili et contumelioso* ministerio. ubi MS. *Lacon ille puer.* et pro *ita non,* ita unum.

Omissis pecuniae et corporis gaudiis VI. 42. e. (pro *penitus dimittere.*) Virg. omissos *hinc iam obliviscere Graios. navigandi quidem in Ae-gyptum* omissum *consilium est,* Liv. III. B. M.

Omni agro cis Taurum spoliatus est IV. 3. a. sic, *tota mente atque omni animo intueri aliquem* Cic. II. de Orat.

Onerabis. etiamne aures nostras odio tuo oner. VI. 64. a. sic *onerare laudibus* Plin. Ep. IV. lib. I. at Vincentius Belvacensis pro *non onerare eum, non onerare amatum.*

Ope summa niti Cat. 1. a. *omne* ope *atque opera eniti* Cic. Attic. XIV. 312. pro *omnibus viribus.* et Dictys, *ne procederetur summis opibus annitebatur,* cap. 10. *opes belli parare,* cap. 12.

Operibus et loco munitum (i. e. *situ*) Iug. 79. a.

Opes cuiusvis crescere contra illius potentiam Cat. 17. e. Cic. pro Manil. *Crescunt* opes *et hostium animi.* imminutae Cat. 40. a. eodem signifi-catu quo *accisae* apud Horat. II. Serm. Sat. 11. *Integris* opibus *novi non latius usum Quam nunc accisis videas.*

O p i f i c e s atque servitia Cat. 51. a. Cic. pro Flacc. iungit cum tabernariis: opif. *et tabern. atque illam omnem faecem civitatum quid est negotii concitare?* de Fin. 88. vid. de iis Offic. I. cap. 42. *in sordida arte versantur. nec vero quidquam ingenuum potest habere* officina. *Nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur.* ibid.

O p i n i o n e amplius morabatur Iug. 57. c. *quamobrem* opinione *celerius confido sceleratissimum illum poenas daturum,* Lentulus apud Cic. Ep. *opinione pulchrior* Plaut. Mil. contra opinionem Iugurthae Iug. 78. e. sic Caesar et Cicero.

O p p o r t u n i t a s suae aetatis Iug. 6. e. Cic. Ep. VII. 7. *aetatem opportunissimam.* ubi primum opportunum fuit Iug. 65. e. iniuriae Iug. 23. b. sic Liv. U. C. 61.

O p p r e s s o s aere alieno Cat. 41. a. *plus gloriae sepulti quam* oppressi *attulerunt,* Valer. V. 1. 6. ubi MS. pro *funeribus Romanorum ducendis* expressit *et urbe illa.* Idem V. 21. ubi pro *Campanae* MS. *Capuanae.*

O r a. incedunt per ora vestra magnifice Iug. 34. d. Iustin. XVI. 5. *Victor Tyrannus captivos senatores in triumphi modum per* ora *civium* trahit.

O r n a t a egregio cultu corporis VI. 21. b. arma ornatumque mutaverant Iug. 99. a. ornatum *hominibus restituere,* Valer. MS. Cod. VI. 1. 7. Ascensiana et Vulgg. *templorum ornamenta.*

O s t e n d i t natura iter Cat. 2. e. (pro *declarare.*) facinora memorat, scelera in patrem ostendit Iug. 38. d. *probatissimam foeminam sicut et vivus multis ipse rebus* ostendit *et in morte sua testamento declaravit,* Cic. pro Caecin. 8. *suam sententiam* Terent. Phorm. V. 4. *scelerum indicia* Cic. de Arusp. Resp. scenis ad ostentationem histrionum fabricatis II. 7. e. Quintil. Orat. II. 10. *Nam si foro non praeparat, aut scenicae* ostentationi, *aut furiosae vociferationi simillimum est.* Ostentui ut essem Iugurthae scelerum (*ut in me ostenderentur*) Iug. 26. e. illa deditionis signa ostentui credere Iug. 50. e. Cic. de Lege Agr. *Si aliud quiddam obscure moliuntur, aliud specie simulationis* ostentant.

O t i u m bonum conterere Cat. 4. a. ne per otium torpescerent manus Cat. 16. a. *otiosi* apud Cic. *qui se Rep. abstinent. suum negotium gerunt* otiosi, Lael. 86. postquam adepti sunt, asperius acerbiusque fuit Iug. 45. a. *grave regno*, Iustin. XX. 1. Codex Bib. Pub. pro *otium, hostium.* pro *et m.*, *ut et m.* pro *quae gens*, *gentes.*

P.

P a b u l a scire incognita II. 3. a. de humano victu: quis cibus caro ferina atque humi pabulum, uti pecoribus Iug. 21. a. *Animorum ingeniorumque naturale quasi quoddam* pabulum *consideratio contemplatioque est*, Cic. IV. Acad. 229. *studii*, idem de Senect.

P a c e m habere Cat. 32. a. *spero etiam in praesentia* pacem *nos habere,* Attic. VII. Ep. 133. agere IV. 2. a. pacem gerens Iug. 50. e. Virg. pro *exercere* IV. Aen. 20. bella atque paces Iug. 35. e. Sic Plaut. Persa: *re placida* pacibus *perfecti.* et Rudente: paces *expetissunt.* Horat. II. Ep. 121. *hoc* paces *habuere bonae, ventique secundi.* et alibi.

omnia) Cat. 59. Vide Ulpian. L. *Pecuniae* ff. de verb. et rerum signif. Cic. II. de Leg. 77. *Ad quos eiusdem morte* pecunia *venerit*.

Pensantur munia vestra frumentaria lege III. 10. e. Valer. *cuius clarissima opera iniuriis* pensantur. lib. V. cap. 3. §. 2. ubi MS. pro *Africae dominum*, dominicam Archigenes. *Questusque es non aequa meritis praemia* pensari, Boeth. I. Pros. 5. at MS. Coll. Iesu pro *pensari*, reddi. sed ex interprete lectio. *feraces inter se annos idem sterilesque* pensares lib. II. P. 1. pensatum *clementia bellum*, Flor. IV. 2. 90. lib. II. Pros. 1. *Optabuntque tuis dare colla lacertis, Et patriam* pensare *toris*, Stat. Achill. II. 270. MS. pro *Troades*, Iliades. ut saepe Ovidius.

Pensi (neque) quicquam habebat Cat. 5. a. (*nihil considerati*) *a pensantibus tralatio, qui diligenter inspiciunt in quam partem vergat pondus*.

Perfecit pollicendo multa uti anteferret Iug. 19. b. inceptum Iug. 11. e. *maleficium*, Cic. pro Coelio 42. *scelus*, pro Cluent. 153.

Per. ipsa per se virtus amara VI. 53. a. *Cognitiones capitalium rerum sine consiliis, per se solus exercebat*, Liv. I. U. C. per eas se credebat posse servitia urbana sollicitare Cat. 26. a. per *procuratores aut se ipsum agere*, Cic. Attic. IV. 86. per illa tempora Cat. 39. c. Cic. *per eos dies*, VII. Verrin. per ignaviam aut vana ingenia incerta pro certis captare Cat. 20. a. per *ignaviam in proelio sonum tubae audire non posse*, Auctor ad Herenn. IV. 166. per luxum atque ignav. aetatem agunt Iug. 2. a. per *otium corporis exspectare senectutem*, Curt. IX. 6. 19. furtim et per latrocinia Iug. 4. e. per *latrocinium imposita lex*, Cic. in Pison. 23.

Perfugium miseris Cat. 63. a. verbum Plautinum ex Casina: *Nescio unde auxilii, praesidii*, perfugii *mihi, aut opum nunc copiam comparem*. usi sunt etiam Livius, Cicero, Caesar, Tacitus.

Pergere ad se vorsum exercitum Iug. 72. a. pro *tendere aliquo* Virg. Aen. III. 198. *quo tendere* pergant. *quo loco* pro *sic ore precatur*, Codd. MSS. Petrensis, Pembr. et Coll. Ies. *forte* p. domum Cat. 45. e.

Pericula occulta neque facere neque vitare (i. e. *insidias tendere*) VI. 52. a. *aperta pericula* e contra, Virgil. *quid miseros toties in aperta* pericula *cives Proiicis?* ibi Codex Petrensis: *aeterno foedere firmes*. at caeteri faciunt cum Vulgg. Tibull. I. 9. *Est Deus occultos qui vetat esse dolos*. Claud. Paneg. 23. *proditor occultus. scelus*, Lucan. *pro* discrimine Iug. 55. a. Tacitus: *tanquam insonti* periculum *fecissent*. Celsus V. 26. *modo vero* periculum *facit quodcunque magnum*. neque periculi neque laboris patiens Iug. 48. a. Ovid. Trist. III. Eleg. 11. *Plurima sed pelago terraque* pericula *passum*.

Persi. ad bellum P. Macedonicum I. 2. a. *recto* Perseus, ἀρχαϊκῶς. sic Varro de R. R. *Quae ante cataclysmon* Ogygi. et *Herculi* apud eundem de L. Lat. VII. Tacit. *ad bellum Persi*. sic *Chremi, Achilli, Timarchidi*.

Pertinens in immensum Iug. 52. e. pro *pertingens*. pons in oppidum pert. VI. 6. a. Ulpian. de Cloacis L. Praetor. *Quo minus illi* cloacam *quae ex aedibus eius in tuas* pertinet. Cicero de Senect. *tanta esse conatos, quae ad posteritatis memoriam* pertinerent. de Nat. D. lib. 2.

Pollere. non ingenium ullum satis pollet, quin succumbit VI. 52. e. *Romana maiestas toto orbe* polleret Flor. IV. 2. 8.

Pollui consulatum credebant, si homo novus adeptus foret Cat. 24. e. Valer. M. III. 5. 1. *praeturam ab eo* pollui.

Pondere. equi imperati cum non parvo argenti pond. Iug. 31. e. gratia Iug. 99. a. Nonius dicit, pro *numero* quandoque sumi. ut apud Varronem de Vita P. R. *magnum* pondus *artificum*.

Ponere vigilias crebras Iug. 49. e. sic *ponere castra* Cic. ad Attic. VIII. 164. Livius. *custodias portis* Hirtius B. Afr. *custodes*, Cicero. Tibullus lib. I. eleg. 2. *Nam* posita *est nostrae custodia saeva puellae.* castra posita munitaque Iug. 78. e. bellum grave cum Etruria positum est I. 2. a. *Aspera tum* positis *mitescent saecula bellis* Aeneid. I. 295. ubi tres Codd. nostri cum Vulgg. *faciunt.* et idem: *Ponuntque ferocia corda.* *arma* ponere apud Liv. et Caesarem. Tacit. III. 31. *Pacem ne tum quidem orabant cum bellum* posuissent.

Populares sceleris sui Cat. 23. a. (pro *consciis*) Cat. 25. a. et Cat. 59. e.

Portabant auxilia amicis Cat. 6. e. commeatum Iug. 50. e. copias, apud Nostrum fere innuit *navigationem.*

Postquam videt Iug. 65. a. cum praesente Indicat. loco praeteriti. saepius Dictys IV. 1. 4. 6.

Postremus flagitiosorum I. 12. a. servorum IV. 5. a. Cic. ad Brutum Ep. XVI. 6. *Non audacius dominari cuperent* postremi *homines, quam id nos prohiberemus.* et pro Rosc. 81. *ut* postremi *homines alienis pecuniis locupletarentur.* et, *nihil scitote* postremius, *nihil nequius.*

Praeacutas sudes Cat. 65. d. Caesar: praeac. *trabes in muro collocarant.* B. G.

Praealta sunt proxima terrae Iug. 81. a. *alveus*, Livius. et *fluminis*, idem.

Praeclara ingenia Cat. 8. e. facinora Cat. 62. a. facies Iug. 2. a. Lucret. *pro facie* praeclara *et viribus amplis*, V. 1173. et alibi, *nuncia* praeclari *voltus, pulchrique coloris.* proles Aemiliorum I. 5. a. sic Val. Argon. qui bello fuerant Iug. 43. a. *in malam partem:* qui nunc sceleribus suis ferox atque praeclarus est Iug. 17. e.

Praeda. igni magis quam praeda ager vastabatur Iug. 59. d. pro *actu praedandi.* Dares V. 17.

Praedicantem audiveram patrem meum, eos multum laborem suscipere etc. Iug. 16. a. *parum idoneum* praedicaret, Valer. VIII. 10. citante Vinc. Bellov.

Praemia magna coniurationis docere Cat. 17. a. Praemiaque *ingentis pagos et compita circum Thesidae posuere.* et sic Codd. nostri. ex natura diversa praemia bonos malosque sequi VI. 59. b. *Quae malum* praemia *improbos manere vult?* nempe *exitialia*, ut Statius vocat Achill. II. 140. Seneca Octav. VI. 6. *Improba* praemia *fert dira libido.* Virg. Aen. II. 526. *Persolvant grates dignas et* praemia *reddant Debita: qui nati coram me cernere lethum Fecisti, et patrios foedasti sanguine vultus.* Codex Pembr. *vulnere* pro *sanguine.* inepte. reliqui sapiunt.

Praeposteri homines Iug. 88. a. praeposteris *enim utimur consiliis et acta agimus*, Cic. in Lael. 85. praepostera *res occidere, deinde eru-*

ceps *esse non recusabat.* et pro Cluentio: princeps *atque architectus sceleris.* Caesar: princ. *atque concitator belli.* et iterum B. G. I. 12.

Privata arma opprimundae libertatis cepisset (i. e. *sine Senatus auctoritate*) I. 13. e.

Prius. pauca prius explananda sunt quam etc. Cat. 4. e. Virg. *Ante pudor quam te* etc.

Pro. ficta pro falsis ducit Cat. 3. e. et Cat. 12. a. *expavescimus dubia* pro *certis* Seneca Ep. XIII. MS. *damus nos referendos.*

Procedit parum Iug. 39. b. multum diei Iug. 55. a. plerumque noctis Iug. 24. c. Livius VII. 64. *Addiderunt acerbitati etiam tempus, ne praeterita stipendia* procederent *iis qui equo publico meruerant.* Cic. de Senect. 19. *quum aetate* processisset. Virg. Aen. III. 357. *Iamque dies alterque dies* processit. et sic nostri Codd. et Eclog. IX. *Dionaei* processit *Caesaris astrum.* et Caesar: *quantoque eius amplius* processerat *temporis.* et Liv. procedente *iam die* (i. e. *inclinante*).

Proclivi. in procl. erunt VI. 54. c. *locutio Plautina.*

Profugium sibi esse Iug. 56. a. Cic. I. Tusc. 194. *Portum potius datum nobis* profugium *putemus.* alii legunt *perfugium.* vid. eundem pro Caecin. et alibi in Epist.

Profundant divitias in extruendo mari Cat. 21. a. *Illas aedificiorum species in quas patrimonia sua* profuderunt, Apuleius de D. Socr. I. Sarisber. pag. 400. omittit *omnia opulenta.* quae forte sunt interpretis verba ad vocem *affluentia;* nam MSS. *quidam non agnoscunt.* et pro *horridi* legit *sordidi*, pro *amotis*, *amolitis.* profusus sui, al appetens Cat. 5. a. *Parcus in suo atque appetens alieni* Dictys IV. 22.

Proinde pro *perinde.* proinde quasi iniuriam facere id demum esset imperio uti Cat. 12. e. et Iug. 4. e. Terent. Phorm. proinde *expiscare quasi non nosses.* Lucret. III. *Ossa dedit terrae* proinde *ac famul infimus esset.* Varro de Vita P. Rom. *duabus undulatis togis est opertum*, proinde *ut olim reges* etc. *soliti sint habere.* Plancus Cic. *Quod si* proinde *ut ipse mereor mihi successerit.* et alibi.

Prolatare. pretio diem belli prol. IV. 5. e. Lucret. *Effugiumque fugae* prolatet *copia semper.* Sic Livius, Cicero, Tacitus, Silius. Columella: prolatare *rem rusticam.*

Promiscua divina atque humana Cat. 12. a. Numidas atque negotiatores promiscue interficit Iug. 28. c. Plin. II. 37. *In capite cunctorum animalium homini plurimus pilus, iam quidem* promiscue *maribus et foeminis.* sic Livius. prominet *latior in occidentem Sicilia* II. 1. a. prominet *in pontum cuneatus acumine longo Collis* Ovid. Met. 13. 777.

Prona finxit pecora natura Cat. 1. a. id ea gratia facilius proniusque fuit Iug. 82. c. Plin. Epist. 163. *Quibus video a meo tuoque latere* pronum *ad honores iter* etc. *trabes per* pronum *incitabantur* III. 15. a. *de ponte mittere* pronum. Catullus Epist. *in* pronum *iaculari.*

Propius virtutem Cat. 11. a. *ut* propius *fuerint periculum qui vicerint* Liv. 21. 1. Sic Mureti liber et exemplar Florentinum.

Quaesitissumae epulae II. 8. a. saepe apud veteres *simplicia* pro *comp.* inveniuntur. *termentum* apud Plaut. in Bacch. *paratus* apud Ovid. et Velleium et Tacitum. *clinare* et *clinamen* apud Lucret. *cedere* pro *accedere* apud Plaut. et rursus *compos.* pro *simpl.* ut, *nunc ad institutum redeo*, Iug. quaesitum ire dona V. 2. d. pro *adquirere*, *comparare.* quae plurimis meis laboribus et periculis quaesivi Iug. 80. b. Plaut. Curcul. *mature* quaesivit *pecuniam.* Terent. Adelph. *contrivi in* quaerundo *vitam atque aetatem meam.*

Quam pro *potius quam:* ignoscere quam persequi malebant Cat. 9. e. esse quam videri bonus Cat. 63. e. sic eleganter omittitur *plus* apud Valer. *factum Masinissae animo* quam *Punico sanguini conveniens.* MSS. omittunt *plus*, eleganter; at non capit Pighius I. 1. 2. sic *magis*, *potius*, uti τὸ μᾶλλον apud Graecos. Plaut. Casina: *ut quod vir velit fieri*, *id facias* quam *adversere contra.* Terent. *Qui placere se studet bonis* quam *plurimis.* Colum. I. 8. *Ferramenta duplicia* quam *numerus servorum exigit et reposita custodiat.*

Quantum. incredibile memoratu, quantum brevi creverit Cat. 7. a. incredib. memoratu, quantum intenta fuerit Iug. 44. e. Boeth. 3. P. 1. *O quantum me refovisti.* sed Codex B. Pub. *O quam tu me.* alter Codex a Vulg. stat.

Quare vanum equidem hoc consilium est (i. e. *quamobrem*) Cat. 59. e. sic Virg. Quare *agite o tectis iuvenes succedite nostris.*

Que. parentesque et alia omnia Iug. 92. e. Liv. I. 9. I. 10. Caesar, Velleius, alii.

Quies diuturna lasciviam pepererat Cat. 32. a. pro *pace* Plin. 15. 30. *ipsa laurus pacifera*, *inter armatos hostis* quietis *iudicium.* *turbae* oppon. I. 13. e. neque fugere neque quietem pati Iug. 108. a. *rara locutio.* Claudian. II. Ruffin. 2. *neque enim patiuntur saeva* quietem *crimina.* et sic nostri Codd. MSS. nihil intactum neque quietum pati Iug. 70. b. et B. Get. 525. *Te patiar suadente fugam.* neque vigiliis neque quietibus sedari poterat animus impurus Cat. 15. e. Cicero I. Offic. 145. *somno et* quietibus *caeteris.* quietus aciem exornat Iug. 56. e. (i. e. *per otium.*)

Quin igitur expergiscimini Cat. 21. e. *imperandi.* Terent. Andr. II. *quid est?* C. *nihil.* M. quin *dic quid est.* Virgil. quin *age si quid habes.* Eclog. III.

R.

Ramis arborum impeditos Iug. 57. b. *rami sunt* (inquit Isidor. 17. 1.) *qui de trunco manant*, *sicut a ramusculis caetera.* lege cum Codice B. Pub. *sicut a ramusculis surculi*, vel ut Pembr. *caeteri surculi.* licet Codex Trin. omittat.

Rapacissuma manus VI. 63. e. rapacissimi *victoris insolentiam dicti tumore pertraheret*, Valer. I. 5. 8. MS. *victi timore.*

Rarus animus est ad ea quae placent defendenda III. 8. a. *mares* raros *in potu* Plin. VIII. 16.

Rectius esse videtur Cat. 1. a Lucret. I. 32. *perspicere.*

Responderentur. simul edocet quae sibi resp. Iug. 117. a. *quod exigitur, quasi ad interrogatum exhibeatur,* Frontin. in Praefat. at alter ex Codicibus quo usus sum, *respondent*, ut saepe apud Ciceron. quem annum ex prodigiis respondissent haruspices cruentum fore Cat. 48. e. i. e. *oracula reddere;* nam *respondere* idem valet.

Restituto exercitu IV. 6. a. *ex multa trepidatione militibus collectis aciem* restituit, Livius V. U. C. et alibi; *conspectu suo proelium* restituit.

Retinere sanguine coniunctos Iug. 10. c. cuius contrarium *abalienare*. Cic. ad Lentul. I. 723. *quos fovendo in communi causa* retinere *potuerunt, invidendo* abalienarunt. et ibid. X. *te abs se* abalienatum *illa epistola retinuisti. Amicos* retinere, Caesar VIII. B. G. Cic. pro Quint. 40. *amicos observantia, rem parsimonia* retinebat. victoriam prope adeptam Iug. 107. e. beneficio quam metu VI. 48. e. confer Terent. Adelph. I. 1. ferociam in vultu Cat. 71. retentum *diadema diu considerasse* Valer. VII. 25. at Sarisber. legit, *recentem pannum*.

Retractantes verbis et mussantes I. 12. a. (h. e. *decreta ad examen revocantes.*) Cicero ad Attic. 13. 38. *conficies igitur . . . sine ulla dubitatione aut* retractione. et V. Tusc. 119. *ut sine* retr. *libere dicere auderent.* Virgil. Aen. XII. 12. *nihil est quod dicta* retractent *Ignavi Aeneadae; nec quae pepigere recusant.* MS. Coll. Ies. *retractant*, male. et 889. *Quae nunc deinde mora est? aut quid iam Turne* retractas? ubi Petrensis pro *coruscat, ministrat.* reliqui Codd. cum edd.

Retractum ex itinere Cat. 40. e. Cat. 48. e. et Cat. 49. a. sic *servos fugitivos* vocat Cicero in Verrem. *nempe quos Tranquill. reprehensos.*

Rumor *clementer ortus*, Dictys III. 1. 7. rumor is clemens erat Cat. 25. a. *claro apud vulgum* rumore *erat*, Tacit. Ann. 15. rem vulgi rumoribus exagitatam Cat. 30. e. *consensu omnium secundo* rumore *summam belli atque exercitus in se suscipit*, Dictys cap. 16. Eodem sensu Tacitus *laetam famam* usurpat Hist. I. 27. E contra de illaudatis, *fama tacens*, Sedulius II. 10. ubi MS. B. Pub. *iacens;* quod non displicet. *multitudinis* rumor, Cic. de Fin. et Catullus, Virg. Ovid. Lucan. Mart. Sueton. Terent. Stat.

Rursus pro *ex adverso* Cat. 62. e. et 72. a. rursus Imp. (*ad hoc*) Iug. 85. e.

S.

Salvae. percunctantibus utrimque satin' salvae? Sic fere Vett. in primo congressu. Afranius in Cinerario apud Priscian. 804. *Sexte frater mi salve, cum salvus venis, meliusque tibi est, gratulor Diis.* ubi MS. B. omittit *tibi*, et A. om. *tibi est*.

Sancti nihil habere Iug. 45. e. a parente et aliis sanctis viris accepi Iug. 90. a. *Decretique circumspectione* sanctissima, Val. Max. I. 1. 20. edd. *sanctione*, pro quo stat Pighii coniectura; at sequitur, *impium opus Censoris retexuit*, ut sit oppositio inter *sanctitate* et *impium*. internuncius, sanctus vir Iug. 117. e. *tam* sanctis *parentibus desolata*, Apuleius M. IV. 153. *Iunium Rusticum accepimus Italia pulsum a Do-*

Senecta iam aetate VI. 3. a. Dictys III. 21. senectus per se gravis VI. 3. a. *quomodo Chimaera* senectutem *designarunt veteres* docet Isidor. I. 40. ubi legend. ex 3 MSS. *tunc fit* sen. *subiacens casibus inflexis.* senectus *gravis* i. e. *ultima* Valer. I. 8. 17. ubi pro *adeundae scholae* MS. *alendaeque sobolis.* Ascensiana, *alendaeque scholae.* moveri quam senescere omnia malebat Iug. 39. a. *civitas otio* senescit i. e. *torpescit* Livius 1. U. C. 88. et de B. Maced. 40. *ubi nihil usquam moveri viderunt: agitandum aliquid miscendumque rati, ne cunctando senescerent consilia.*

Sententia eorum obscurior (*lata nempe per tabellam*) VI. 57. a.

Sequi signa Iug. 82. 2. sequi *signa et ordines servare* Curt. III. 2. 14. Liv. XXIV. 48.

Serendo bella ex bellis IV. 8. 1. Liv. I. B. Maced. 20. *incusaverat bella ex bellis* seri, *ne pace umquam frui plebs posset.* Idem *et certamina* serere, *et colloquia, crimina, discordias,* alibi dixit. Plaut. *lites, negotia.* serit bellum ex bello I. 13. d. Florus III. 5. 22. *alii ex aliis reges prodeunt* (*debellatis aliis alii capessunt imp.*)

Sic pro *in tantum* Cat. 26. a. *sic,* cum nihil praecesserit, valet *adeo, omnino, prorsus.* Noster: *sic quisque hostem ferire.* vid. Passerat. in Propert. et Servium ad Aeneid. XII. vs. 282. Romani sic habuere, alia omnia virtuti suae prona esse Iug. 122. e. Florus IV. 2. 15. cum *tanquam: sic de principatu laborabant tanquam non caperet* etc. *adacto in os gladio,* sic *inter cadavera repertus,* idem IV. 2. 46.

Sicuti pro *perinde ac:* insontes, sicuti sontes circumvenire Cat. 16. a. pro *veluti:* ne sicuti pecora trucidemini Cat. 68. e. pro *quo pacto:* imperat, pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores paret Iug. 39. b.

Signatores falsos Cat. 16. a. Suetonius in Tiberio 23. *Illatum deinde Augusti testamentum, non admissis* signatoribus *nisi Senatorii ordinis.* vide Quintil. V 7. Iuven. X. 34.

Simul pro *deinde:* quod in invidia res erat, simul et a Numidis obsecrati Iug 27. a.

Simulent studium coniurationis Cat. 42. e. *regni metus pendentis supra verticem gladii terrore* simulavit Boeth. III. Pros. 41. cuiuslibet rei *simulator* ac dissimulator Cat. 5. a. Cic. III. Offic. 79. *quod si Aquiliana definitio vera est, ex omni vita* simulatio *dissimulatioque tollenda.* (*ut sit* simulator *qui id esse ostendit, quod non est,* dissimulator *qui id non esse quod est.*)

Sin (non praecedente *si*) insidiatores Massivae paret ac maxume occulte, sin id parum procedat, quovis modo etc. Iug. 39. b. et Iug. 50. b. tela remittere: sin Numidae propius accessissent (i. e. *quod si*) Iug. 62. b.

Singillatim circumeundo (i. e. *viritim*) Cat. 50. e. Cic. pro *specialim: quid ego de civium suppliciis* singillatim *potius, quam* generatim *atque* universe *loquar.* VII. Verr. 3.

Sociorum et Latii magna vis I. 6. e. et VI. 17. a. Cic. *domum reductus ad vesperam est a P. Conscriptis, a P. Romani* sociis *et Latinis.* in Laelio §. 11. socios sceleris Iug. 38. a. insidiarum Iug. 75. a. Prudent. Psych. 471. *Si fratris galeam fulvis radiare ceraunus Germa-*

Sumat aliquem ex populo monitorem officii Iug. 87. e. pro *eligat. Collegam sibi sumsit* MS. Eutropii I. 10. Metaph. αυνῆψεν ἑαυτῷ. Edd. *fecit.* Sic *sumere vinum.* Maximianus: *Aut levis fecit* sumere *vina dies.* MS. *laetus* et pro *vino, multa.* summum supplicium Cat. 57. a. Sic Terent. Andr. III. 5. Caesar, Cic. alii. arma sumentes Iug. 24. e. Sic Cicero I. Tusc. 136. Virg. Aen. 12. 33. *arma impia* sumsi. bellum Iug. 23. e. *Statimque* sumtum *est Punicum bellum,* Plin. 15. 18. et Tacit. lib. 19. Ovid. Ep. et IV. 3. e. meliores liberos sumsisse qnam genuisse Iug. 10. e. Ovid. Met. 11. 104. *Socerumque Lycaona* sumit. pro *tollere, accipere:* Epistolam super caput temere positam sumit Iug. 74. b. Sic *sumere argentum* apud Comicos.

Supervacanea populo calliditas VI. 56. a. ἐκ περιουσίας, inquit Demosth. περὶ στεφ. adeo ut *supervac.* quod *non necessarium.* Supervacuum est disserere Cat. 55. a. et Cat. 68. c. Cic. ad Ap III. *confirmata amicitia commemoratio officiorum* superv. *est.* Sic Livius et Seneca.

Supplicia Diis imm. decernere Iug. 59. a. in suppl. Deorum magnifici Cat. 9. a. Varro de R. R. 5. *ad victimas ferciunt atque ad Deorum servant* supplicia. Sic Tacit. III. Accius Epigonis: *Nunc pergamus ut* suppliciis *placans caelitum aras expleam.* Afran. Fratriis: *Nullam profecto accessi ad aram, quin Deum* suppliciis etc. *nequicquam defatigarem.* Sic etiam Plaut. Rudent. Prolog. 25. Dictys VI. 11.

T.

Tam. quam quisque pessume fecit, tam maxume tutus est Iug. 31. e. haec sola ex adverbiis veteres iungunt cum superlativis. Terent. Heautont. Quam *ad probos propinquitate proxime te adiunxeris,* tam optumum *est.* Cato de R. R. Quam acerbissima *olea oleum facies,* tam *oleum* optumum *erit.* Varro de R. R. 3. quam paucissimos *reliqueris,* tam optimi *in alendo fiunt.* et Cic.

Tamen. si ad imperandum nihil causae haberem, tamen erat maiestatis P. R. prohibere iniuriam Iug. 15. a. pro *tandem.* uti apud Cic. Epist. Fam. VII. 31. *Veni igitur quaeso, ne* tantum *semen* etc. in Schotti MS. *tamen.* Noster Fr. III. 6. b. mulcato foede corpore, postremo *tamen* periere. Terent. Andr. IV. Sc. 1. *Et* tamen *res eos cogit denegare.*

Tegant. uti turpia facta oratione teg. Iug. 89. b. *facta* tegenda *loqui* Tibull. I. Eleg. 1. patriam armis Cat. 6. b. *aliquem armis* teg. Cic. Appio III. 10. reliquos illos potentia Cat. 49. e. *ut caeteris rebus* tegas *atque tueare,* Cic. Servilio lib. 13. neque locus neque amicus teget quem arma non texerint Cat. 68. b. *spectantium confessum velorum umbraculis,* Valer. II. 4. 6. ubi MS. *ante picturam. extentis. fecit lucum argentatis.* et omittit, *adornavit translatum.* Ascens. *versatilem fecerunt Lucius et Cinna locum quem argentatis* etc.

Tela. qui praesidii causa cum telis erant (i. e. *armati*) Cat. 50. e. telum *proprie missile quid denotat, quod arcu vel manu mittitur.* a *telo.* unde *protelo.* ponitur pro *ense, lapide, hasta.* ipse cum telo esse (i. e. *gladio*) Cat. 28. e. sic Virg. Aen. IX. 750. *At non hoc* telum *mea quod vi dextera versat Effugies: nec enim is* teli *nec vulneris auctor.* Sic

Transversos agat privata amicitia Iugurthae Iug. 17. a. et Iug. 7. a. *dolor* Flor. IV. 2. 10. et Dictys I. 7. in eo colle quem transv. itinere porrectum Iug. 52. e. *per medias laudes quasi quadrigis vehentem* transversa *incurrit misera fortuna Reip.* Cic. in Bruto 97. vide notas.

Trepidi improviso metu Iug. 102. c. res Iug. 96. e. Liv. *Tullius in re* trepida 12. *vovit Salios* Horat. III. Carm. 2.

Tribuistis praemia sceleribus eius I. 12. e. *Annibal vincendum Rom.* tribuit, Valer. IX. 1. 3. MS. *tradidit.*

Triennio frustra trito VI. 2. e. vid. Valer. M. III. 45. et lege ex MS. *trita notitia.*

Tum demum periculis atque neg. compertum Cat. 2. a. pro *tunc tandem:* parricidam vocare. Tum ille Cat. 32. e. etc. pro *tunc:* Nam tum Brutus ab Roma aberat Cat. 41. e. et Cat. 48. e. pro *tum demum:* tum persequare ubi facta sunt Cat. 58. a. pro *et:* nam in fuga salutem sperare, tum arma ab hostibus avertere Cat. 68. d. pro quo Terent. Eunuch. II. 3. *tum autem* ponit. *Ut illum Dii Deaeque senium perdant, qui me hodie remoratus est, meque adeo, qui restiterim*, tum autem *qui illum non flocci fecerim.*

Turpis fuga Iug. 114. a. *Quum esset proposita fuga* turpis *aut gloriosa mors,* Cic. II. de Fin. 156. turpis, *crudelis*, *frequent. apud Sallust.* inquit Steph. in Thesaur. vellem loca illa citasset, sed vox *foedis*, nisi fallor, doctissimo viro fraudi fuit.

Tutandis (in) periculis magis quam in ulciscendo teneri I. 4. e. pedes magis quam arma tutata sunt Iug. 77. e. *simulatis auxiliis* tutatus *est*, Frontin. II. 12. Sic edd. sed MSS. Codd. rectius exhibent *tutus.*

U.

Ubi pro labore desidia etc. invasere Cat. 2. e. i. e. *vice*, *loco*, ἀντί. Eunuch. I. 2. 76. *eduxit mater* pro *sua.* Cic. in Pisonem: *noctem pro die.* ubi de magna gloria bonorum memores Cat. 3. e. pro *quando.*

Unde pro, *a quo loco* Cat. 70. a. pro, *a quo* Iug. 17. c. *a qua parte* H. 9. e.

Urgeat acrius ferro an fame Iug. 26. a. Valer. II. 75. *Nisi maioribus* urgeter. non *urgeret.* ubi MS. *urgerentur referri.* Ascens. *Tam digna exempla tam breviter, nisi maioribus* urgeret, *non referrentur.*

Uti. cuius patrocinio plurimum utebatur Cat. 42. Sedulius II. 8. usus *maiore iuventa* MS. Cod. *meliore.*

Usque eo etc. *dum*, semel occurrit. *usque* pro *usque dum* apud Daretem invenitur cap. 37. *irruptionem in castra facere* usque *vincant aut victi pro patria occumbant.* at MS. Sidneiense recte *usque dum* clare exhibet.

Ut (*utpote*) Anton. haud longe aberat ut qui Cat. 66. e. sequente *cum* Valer. Max. *laeta negotia* utpote cum *divina suffragatione foveantur, humana minus indigent.*

V.

Vacuam hominibus insulam VI. 25. a. *praedia* vacua, Cic. pro Rosc. Am. 15. ira atque misericordia vacuos esse decet Cat. 52. a. *quod*

Versus. in Galliam vers. castra movere Cat. 65. e. Cic. de Amicitia: *Is primum instituit in forum* versus *agere cum populo.* sic *usque eum, ab, ad* etc. *Ab usque Pachyno* Virg.

Vertere exercitum (pro *considerare,* inquit Servius in Aen.) VI. 16. b.

Vesper diei erat Iug. 56. a. et 114. a. Dictys III. 8. 3. 19.

Vestigii humani facie II. 1. a. pro ima parte pedis Gell. V. 14. Virg. Aen. V. 566. vestigia *primi Alba pedis.* Petrensis *pedes.* male. Cic. IV. Acad. 220.

Vestitus oleastro collis Iug. 52. e. *agri messibus,* Ovid. IV. Fast. *Ipsi montes Epiri* vestiti *frequentibus sylvis,* Liv. II. B. M. Cic. de Nat. D. 198. Colum. VIII. 5.

Vexabat fama atque invidia Cat. 3. d. conscientia mentem excitam vex. Cat. 15. d. *quae per summam contumeliam* vexata *est,* Valer. IX. 5. 2. MS. *agitata est.* Ascens. ibid. *quae amentia.* male. Remp. pretio Cat. 51. a. vexantem *Remp. Gracchum,* Cic. Lael. 17. Declam. in Sallust. *neque aliter vexavit ac debuit si quis praedae loco accepisset magistratum.* Cic. 14. Catil. *lamentationem matrum familias ac* vexationem *Virginum Vestalium.*

Vice pecorum obtruncabantur II. 8. a. Dictys I. 1. *teli* Iuven. XV. 53. ubi MS. Cod. pro *ieiunum, genuinum odium* exhibet.

Videlicet pro *scilicet* Iug. 115. e.

Viget aetas, animus valet Cat. 21. a. Seneca Ep. 26. viget *animus et gaudet non multum sibi esse cum corpore.* ubi Membranae B. Pub. sic locum illum depositum legunt: *nolim posse. prodestne habituro aliquid habiturus eque sic quicquid nolim non posse. nam si quid* etc.

Vincta fornicibus lapideis camera Cat. 64. a. Cic. II. Tusc. 41. *aspicite religatum asperis* vinctumque *saxis.*

Vindicare. uti te ab inimicorum impetu vindices VI. 46. e. Seneca de B. 6. *me ab illo nihilominus* vindicare. vindicatum est in eos Cat. 9. a. pro *animadversum:* Cic. VII. Verrin. *si quid* vindicatum *severe est.* vindices rerum capitalium Cat. 64. e. sic *carcer* dicitur *nefariorum vindex* Cic. II. in Catil. *poena vindex* Catull. Arg.

Violasse domum Aeetae II. 5. a. Deos periuria I. 15. a. violaverat *planitiem scrobibus insidiosis* Prudentius Psychom. vs. 263. sic saltem veterrimae Corp. Christi membranae.

Viros mediocres (*modico contentos*) Iug. 6. e. sanctus Iug. 117. e. Iuven. Sat. 13.

Virgulta in valle VI. 21. d. sic Plin. *arbustus ager* i. e. *arboribus consitus.* X. 29. et XVII. 35. *arbustat agros arbusta vite* XVII. 23.

Virile. pro virili parte dictum a me VI. 43. e. Cic. V. Verrin. VI. *ne vos plus etiam quam pars* virilis *postulat. Haec qui pro* virili *parte defendunt, optimates sunt,* Cic. pro Sestio. *pro* virili *portione,* in Vita Agr. Tacitus.

Vis nostra omnis in animo et corpore sita est Cat. 1. a. δύναμις Graecis, teste Servio Aen. XII. 396. avaritiae Iug. 37. d. sic *vim tritici* Frontin. III. 15. ubi Codex unus ex nostris *magnam vini triticique partem.* *vis*

INDICES

IN

DOCTORUM HOMINUM COMMENTARIA

IN

C. SALLUSTIUM CRISPUM

☞ Indices hos precibus meis permotus confecit familiaris meus Aemil. Guil. Robertus Naumannus, Lipsiensis, propter egregias animi pariter atque ingenii virtutes mihi iuxta cum multis aliis, qui eum noverunt, in primis carus, cui litterae nostrae debent etiam elegantem Hesiodiarum reliquiarum translationem, Primislaviae a. 1827. Germanice editam, mox maiora et clariora debebunt Theologi.

Fr.

I.

INDEX
RERUM ET VERBORUM

A B C litteris primum, secundum et tertium commentariorum volumen, numeris paginae designantur.

A.

B.

K.

L.

N.

O.

Q.

S.

II.

INDEX SCRIPTORUM
EMENDATORUM EXPLICATORUM VINDICATORUM

D.

E.

F.

G.

H.

X.

Z.

ERRORES				CORRIGE
VOL. I.				
Pag. 269.	vers.	8.	ergo nos	erga nos
VOL. II.				
Pag. 10.	vers.	5.	*γενόμεννς*	*γενόμενος*
— 25.	—	9.	prasentium	praesentium
— 28.	—	27.	*τουῦτα*	*τοιαῦτα*
— 29.	—	8.	iude	inde
— 52.	—	3.	HOTIS	HOSTIS
— 120.	—	3.	reliquendum	relinquendum
— 317.	—	44.	*ὑποχορoῦσα*	*ὑποχωροῦσα*
— 454.	—	11.	aliiis	aliis
VOL. III.				
Pag. 317.	vers.	penult.	Servlus	Servius
— 400.	—	2.	recticemque	rectricemque

A Kuehniana libraria veneunt etiam hi libri:

C. Crispi Sallustii quae exstant, item epist. de rep. ord., declam. in Cicer. et Pseudo-Cicer. in Sall., Iul. Exsuperant. ac Porc. Latro. Ex rec. et cum integris adnotatt. Theoph. Cortii et variis lection. libror. recens collator. accurate edidit, vitam Sallust. et notitiam litterar. praemisit, divers. lect. Havercamp., in fragm. etiam Gerlach., suosque commentarios atque indices adiecit C. H. Frotscher. Acced. Const. Felic. Durant. de coniur. Catil. itemque vett. historic. fragmenta plenius et emendatius edita. Vol. I. 1825. 3 *Thlr.* *chart. scriptor.* 4 *Thlr.* 12 *Gr.* *chart. membran.* 6 *Thlr.*

Vol. II. in Catilinam tenens commentarios nunc ipsum typis describitur.

Iustini Histor. Philipp. Ex rec. Abr. Gronov. et cum divers. lect. Graev. accurate edidit, doctor. hominum commentar., var. lect. libror. nondum adhibitor. suasque adnotatt. atque indices adiecit C. H. Frotscher. Praemittitur notitia litterar. et A. H. L. Heerenii commentatio de Trogi Pompeii fontibus et auctoritate. Vol. I. 1827. 1 *Thlr.* 8 *Gr.* *chart. scriptor.* 2 *Thlr.* *chart. membran.* 2 *Thlr.* 16 *Gr.*

Voluminis II. huius operis inscriptio singularis haec est:

Doctorum hominum commentarii in Iustini histor. Philipp. Post Abr. Gronovium denuo disposuit et cum Casp. Sagittarii exercitatt., Sigism. Frid. Dresigii, Thomae Wopkensii, Io. Mich. Heusingeri, Car. Ferd. Nagelii, Io. Iac. Hottingeri aliorumque animadversionibus accurate edidit C. H. Frotscher. Pars I. 1828.

Pars II. horum commentariorum (Vol. III. totius operis) propediem emittetur. Caeterum Vol. I. in usus scholarum etiam separatim venditur sic inscriptum:

Iustini Histor. Philipp. Ex rec. Abr. Gronov. et cum divers. lect. Graev. accurate edidit C. H. Frotscher. Praemittitur notitia litterar. et A. H. L. Heerenii commentatio de Trogi Pompeii fontibus et auctoritate.

Doctorum hominum commentaria in Sallustium Crispum. Post Sigeb. Havercampum denuo edidit C. H. Frotscher. Vol. I. In Catilinam commentaria. 1828. Vol. II. In Iugurtham commentaria. 1829.

Thomae Wopkensii adversaria critica. Collegit et cum suis adnotatt. indicibusque necessariis accurate edidit C. H. Frotscher. Vol. I. Tullianae lectiones. 1828.

Vol. II. proxime venibit.

Plutarchi vitae parallelae Demosthenis et Ciceronis. **Graeca cognovit et in usum scholarum edidit C. H. Frotscher. 18** 9 *Gr. chart. scriptor.* 12 *Gr. chart. membran.* 1 *Thlr.*

His vitis mox accedent quae nunc cummaxime typis exp muntur doctorum hominum commentaria.

TYPIS EXPRESSIT GUIL. HAACK LIPS. TYPOGR.